רבי יהודה אלחריזי

תחכמוני

נעדך על פי כת״י ומהדורות שונות

עם מבוא גדול והערות

ע״י ד״ר א. קאמינקא.

הוצאת „אחיאסף"

ווארשא

בדפוס שולדבערג ושותפו, טווארדא № 6

תרנ״ט.

Рабби Іегуда Альхаризи

ТАХКЕМОНИ

съ предисловіемъ и примѣчаніями

Д-ра А. Каминка.

Изд. „Ахіасафъ".

ВАРШАВА.

Тип. Шульдберга и Ком. Твердая № 6.

1899.

תכן הענינים

Дозволено Цензурою.
Варшава, 12 Января 1899 года.

חיי רבי יהודה אלחריזי
ומבוא לספרו „תחכמוני״.

א.

אלחריזי בתור סופר עברי.

ר׳ יהודה אלחריזי יוכל להחשב **כאבי המליצה העברית החדשה**; הוא אחד הסופרים העברים הראשונים **במובן השם בזמננו זה**. אני אומר: אבי המליצה, ולא אבי השירה, כי מעין השיר לא חרב בישראל, או פסק רק משך איזה דורות. „הפיוט יליד הנבואה, והתפלה והסליחה בנות מזמורי דוד בן ישי״ (כדברי ריט״ל צונץ) לא נתנו את השירה לגוע בקרב עמנו, ואחרי אשר משלו בה משך איזה מאות שנה הרעיונות האגדיים והמסורה הלאומית ממשלה בלתי מוגבלת יצאה לאט לאט מבתי כנסיות — מעונות רגשי הלאום — להתרועע עם **היחיד** בחיי חלדו, בחגו ומשושו, בצערו ואבלו, בריבו וקנאתו, בזדונו ומשובת לבו. על ידי התעוררות למורי הדקדוק והשפעת לשון ערב נוספה עוד השירה המלאכותית על הטבעית ואהבת השעשועים על בקשת הנשגב והמועיל, ככה נולדו שירי דונש ומנחם, ר׳ שמואל הנגיד

ובן גבירול, משה בן עזרא ויהודה הלוי; בשירת קדש הם תלמידי דוד ואסף, בשירת חול וכן גם במשקלים החדשים הם תלמידי הערבים. אולם המליצה הפשוטה עוד נמה שנתה. הכשרון לדבר בלשון עמו על כל הדברים הנעשים בעולם, לתאר בצבעים בולטים מחזות החיים ולהציע רעיונות באופן מושך את הלב — הכשרון הזה חדל בקרב העברים לא רק מזמן חרבן הבית השני והריסת הממלכה כי אם בבר איזה מאות שנה קודם לזה, מזמן התפשטות השפה היונית בארצות הקדם וגם בין המשכילים בארץ ישראל והיות לשון ארמית שלטת בקרב ההמון. מן הזמן ההוא והלאה נתפש לשוא ספר כתוב עברית צחה בעד העם, סופר עברי „תופש חיי אנוש במלואם" להציגם לפני הקורא אם לתועלת או לענג ושעשועים. יוכל היות כי כותב תולדות המליצה העברית יחל את תקופת התחיה לספרותנו החדשה ביהודה אלחריזי, כי הוא היה אחרי כן למופת לעמנואל הרומי ומאיטליה עברה מליצתו החול לאשכנז ופולין. לפני אלחריזי היו — מלבד המשנה, הגמרא והמדרשים, הלכות ואגדות ופירושי כתבי הקדש, ומלבד השירה אשר נשארה עברית כל הימים — ספרי ישראל נכתבים על ידי המשכילים בעם בלשון יונית (דברי הימים, חזיונות) ואח"כ ערבית (מחקרים, וכוחים וגם פירושים והלכות, כמו שכתב עוד ר"י אלפסי שלש סוגיות בלשון ערבית); זעיר שם זעיר שם נמצאים בתלמוד, בכתבי הגאונים או בספרי המפרשים והמדקדקים פרקים מקוטעים או ספורים וחזיונות בודדים מפוזרים ומפורדים כתובים עברית צחה. אלחריזי הוא הסופר העברי הראשון מחבר ספר מליצי שלם אשר הוא ענין לעצמו ואשר עשה רושם במהלך הספרות העברית, ספר

אשר לא בא להורות וללמד, לפרש ולהתפלסף, כי אם לענג ולשעשע, לא לדרוש בכבד ראש ולגלות חדשות ונצורות, כי אם לשוחח בחריפות מליצית (esprit) על דברים ידועים לכל אדם מן השוק, וזהו כשרון „איש אשר שאר רוח לו", לפי דברי סופר אחד צרפתי [1].

אולם לא בעבור זה בלבד נחשוב את אלחריזי למחדש המליצה העברית או „הספרות היפה", כי אם גם בעבור היותו הסופר העברי הראשון אשר חי על עמו ועל מליצותיו, לו גם במצור ובמצוק. הראב"ע אשר עלה עליו בחריפות שכלו ובממשלתו בשפה, חי בתור חוקר וחכם מדעי, המליצה לו רק לבוש ומטרתו ההשכלה והלמודים; גם הוא איש אוהב מנוחה אשר נדודיו הרבים הם רק תוצאות מקרים חיצונים. אלחריזי הוא סופר אשר מליצותיו הן משענתו האחת בחיים, ובאהבתו העזה לשפה העברית מצד עצמה נעשית לו הכתיבה לחכמה ומלאכה כאחת; הוא מעתיק וכותב מה שנותנים לו ומה שמביא שכר, אבל גם על פי בחירה ונטיה פנימית, ואם קהלות נכבדות כלוניל או מרשיליא ממלאות יד איש להעתיק למעגן ספרים נכבדים לשפת עבר אין ספק שמצאו בו את הסופר היותר מומחה. אולם התשוקה הפנימית נושאת אותו גם לשוטט בארצות, להתבונן בנפלאות העולם, לקבל רשמים חדשים, לחזות בעמים ומדינות, כמעשה סופרים חיצונים למכתבי העתים בזמננו, אשר

[1]) „L'homme de génie, en France, c'est celui qui dit ce que tout le monde sait". (Nisard, Hist. de la littérature française I, 3).

חצים צוענים (bohémiens) וחצים אזרחי־תבל, עם ההבדל היחידי, כי במקום אובלסין מרובים של קוראים — אשר לא היו קודם המצא הדפוס — הוא נאלץ לבקש למחברות שעשועיו או „פיליטוניו" נדיבים יחידים בעלי הון למען הקדיש להם פרי עטו ולמצוא בזה מחיתו. סופר כזה אם גם איננו מוליך את עמו בנתיבות חדשות ואיננו פועל על מהלך הדעות בזמנו, משפיע הוא על התפתחות הטעם הספרותי וטביעת חותם השפה, וראוי ביחוד לשום אליו לב בהיות עבודתו הספרותית גם מצד תכנה נכבדה מאד כמקור לידיעת קורות העם ותולדות רבים מגדולי ישראל בזמנו.

ב.

מולדת יהודה אלחריזי וראשית עבודתו[2].
החיים הרוחנים בזמנו.

יהודה בן שלמה (בן אל חפני?) המכונה חריזי (או, בלשון זמנו: „הידוע בן חריזי", כמו שהוא כותב בהקדמת

[2]) על אודותיו כתבו מאמרים מחקריים, מיוסדים על הרוב רק בספרו הראשי „תחכמוני", החכמים האלה:
הח' Silvestre de Sacy במאסף הצרפתי „זורנאל אזיאטיק" לשנת 1833 חלק ב' עמוד 306—349.
הח' Eugène Boré במאסף הנ"ל שנת 1837 א' עמוד 21—43.

העתקתו לפירוש המשנה להרמב"ם) נולד בארץ ספרד הערבית בערך שנת תתקכ"ה לאלף החמישי (1165). בתהלת ארץ מולדתו הוא מתגאה בכמה מקומות בכתביו, אולם את המקום אשר בו עמדה ערש ילדותו איננו מזכיר וגם לא את אביו או אחיו ובני משפחתו*), גם שנת הולדתו לא נוכל לדעת עוד בדיוק. קרוב הדבר שנולד בסביבות ברצלונא (הקרובה לפרובנצא) וכי בעיר ההיא עברו עליו שנות הבחרות ושמה נסה את כחו בראשונה בעבודה ספרותית, כמו שיתברר לנו בהשקפתנו על כתביו. מיום עמדו על דעתו שאף ללמודים וישא

רי"ל דוקעס בספרו Ehrensäulen und Denksteine (וויען 1837) ע' 25—47.
ריט"ל צונץ בהמהדורה האנגלית למסעות ר' בנימין מטודילא (לונדון 1841) מאמר כולל המקיף על ספרי ישראל הנוגעים בגיאוג-ראפיה (on the geographical litterature of the Jews) ונאסף בהעתקה אשכנזית אל קובץ כתביו הקטנים חלק א', ע' 168 והלאה.
רש"י קאמפף (רב ודרשן בפראג) במחברתו על המקאמות הראשונות של התחכמוני (ברלין 1845) ובספרו „ניכטאנדאלוזישע פאעזיע" (פראג 1858).
ר"מ שוואב במאסף Archives de l'Orient latin חלק א' ע' 231—244.
הח' קארל אלבערעכט „Die im Tachkemoni vor-kommenden Angaben über Charisis Lebeu Studien und Reisen" (געטטינגען 1890). אולם כל המחקרים האלה אינם מספיקים לידיעה נכונה ממסעיו וספריו.

*) בכתבת לשיר אחד נזכר שמתה עליו אמו בעודו נער.

נפשו להתגדל בין חכמים ולהשתלם בלשונות ומדעים [3]. על פי מעלת משפחתו ובפי הנראה גם על פי מצבו החברותי חי בארץ מולדתו בתחלה חיי כבוד. דבר זה יוצא לא רק מחרוזיו (בראש התחכמוני: „בְּאַרְצוֹ רָם לְרוּם עֻזּוֹ וְהוֹדוֹ" וכו', בשער ט"ו: „היה לי בימי נעורי עשר והון", בשער ט"ז: „הייתי על שמרי שוקט ושושני ששונים בגגי־תענוגים לוקט"), כי אם גם מעדות סופר אשר כתב זמן קצר אחרי מות אלחריזי ובמקום שהיו מכירין אותו וידעו היטב ערכו וארחותיו, והוא מכנה אותו „החכם הגדול הגבר הוקם על קצין על הלשונות ר' יהודה חריזי" (יוסף בן אלפואל בראש פירוש המשנה להרמב"ם מסכת תרומות). משפחתו היתה לפי הנראה מן הגולה אשר הגלתה מעיר שיביליא בעקבות כבוש נגב ספרד על ידי האלמוהאדים (בשנת 1148 לספירתם), כי מהדור שלפני זה מזכיר רבי משה אבן עזרא בספרו הערבי כתאב אלמחאצ̈רה ואלמד̇אכרה̈ את אבו יצחק ן' אלחריזי משיביליא [4], ואחרי הלכד קורדובא, אליסנא ושביליא

---

[3] „ומיום דעתי בינתי, ובערך שכלי שמתי בחינתי, שמתי כל מאדי להתאבק ברגלי החכמים" (בהקדמתו להעתקת „מוסרי הפילוסופים"). „הייתי בימי נעורי מתדפק על דלתי חכמים ומשכילים" (תחכמוני שער י"ז במהדורה שלנו ע' 168, אולם מהספר הזה לבד קשה לשאוב פרטים מפילים אור על חיי המחבר, כי בספוריו אין גבולות חלוקים בולטים בין האמת והדמיון, בין חיי עצמו וחיי גבור הספר „הימן האזרחי", אע"פ שעל הרוב אחד הוא).

[4] לפלא כי לא שמו החוקרים לב לזה בדברם על מולדת המחבר שלפנינו. מלבד זה נודע לנו מהתחכמוני (שער שלישי, עמוד 41

נחרבו קהלות ישראל המפוארות שם, ואשר הצילו את נפשם מרצח ושד חשו מפלט להם בארץ הקדם, במצרים (כמו משפחת הרמב"ם) או בקאטאלוניה ונגב צרפת. העיר ברצלונה במדינת קטלוניא היתה אז ביחוד רוכלת עמים ונכבדה מאד בסחרה אשר פרץ דרך ים התיכון לארצות הקדם [5], שם היתה בעת ההיא גם עדת ישראל גדולה ועשירה ובראשה אחד מאצילי ישראל הנודעים לתהלה, נדיב וחובב הספרות, הנשיא ר' ששת [6] „ראש נדיבי עולם, ואוצר החמודות כולם" (תחכמוני, ע' 415). סופרים וחכמים רבים ישבו בעיר ההיא, עד שרב

במהדורה שלנו) שם משורר ר' אברהם בן חריזי ויוכל היות שגם הוא ממשפחת המחבר.

[5] הסוחרים הברצלונים הושיבו מטעם עירם קונסולים מיוחדים בסרדיניא, מאלטא ועריי־מסחר האיטלקים כבר במאה הי"ב למספרם, אח"כ בשנת 1268 קבלו מאת המלך הספרדי Jaime I גם הזכות להושיב קונסולים מיוחדים בערי „רומאניה" היא ארץ יון, ואניות־מסחר עצומות היו יוצאות מברצלונא דרך אלכסנדריא של מצרים וסוריא לכל ארץ הקדם, נושאות למרחקים מלאכת בתי־חרשת הגדולים אשר פרחו אז במחוז קטלוניא, ביחוד בגדי צמר (Woll-Manufactur) וסחורות אנגליות אשר, לפני התגלות הנתיבה החדשה לארץ הדו, נאלצו לעבור לאזיא דרך ים התיכון. עי' על אדות סחר ברצלונא וכל מחוז קטלוניא את המאמרים הרחבים בספר קורות ספרד לד"ר ה' שעפער (Gotha 1861) חלק שלישי עמוד 416—474. ע"י זה תובן גם הפרחת קהלות ישראל בעת ההיא שם ובגירונא וכל המחוז.

[6] על אדותיו עי' גרעטץ, דה"י, חלק ששי, ע' 392—393. אותו מזכיר הר"י בעל העיטור („והנשיא רב ששת שמו שאל ממש

אחד נודע מצא לנכון להגיד עליה „אוירא דברצלונא מחכים" (תשו' הריב"ש שס"ט). שם שקד חריזי כנראה על למודיו ושם חסה בצל הנשיא הנדיב בימי נסיונותיו הספרותיים הראשונים, כי אין ספק שהעתקותיו העבריות למאמרים ערבים אשר כתב הנשיא העשיר 7), חסרי ערך רב מצד עצמם, הם הצעדים הראשונים אשר עשה בתור סופר בעוד לא יצא טבעו בעולם ולא קנה לו שם בתור מליץ ויודע לשונות למען הדרש מנדיבים וראשי קהלות לעבודות גדולות ונכבדות, לתועלת התורה והדעת.

נפלאים ונעלים בעינינו, בני הדור הזה, דור תהפוכות וערבוביא במחנה ישראל, מחזות החיים הרוחניים מתקופת חכמי ספרד ופרובנצא. דבר אחד טובע עליהם חותמו: השלום המוחלט בין התורה הרבנית ובין החכמות היפות, בין נוטרי כרם הדת ובין חובבי לשונות ומדעים. מאשרות המדינות ההן, כי בהן לא זרחה מעולם „ההשכלה" הידועה לנו מהרור העבר, ההשכלה אשר יצאה חלוצה ומזוינה מכף רגלה ועד קדקדה להלחם ברבנים ובשרידי קדש הקשורים ברוחו ונשמתו של עם

לפרש פרק התכלת") ור' יהודה אבן תיבון בצוואתו לבנו נותנו לאות ומופת בעבור העשר והכבוד שהגיע אליו ע"י ידיעתו בלשון ערבית. גם בחכמת הרפואה היה בקי וכתב בה מאמרים בלשון ערבית. על מה שהביא גראטץ יש להוסיף שנמצאו ממנו בכ"י באוקספורד „מאמר במיני הפרקות, במשלשלים, במקיאים וכו'" ופתקאות־רפואה (רצפטים), עי' רשימת נייבויאר 2135, 2138.

7) כמו „רפואה להריון" (כ"י אוקספורד, נייבויאר 2142 סימן 30), וכן איזה מהמאמרים הנזכרים להלאה בין כתביו.

ישראל לפי התפתחותן באלפי שנים, לבקש „מִמְּקֻצְעוֹת הַתּוֹרָה, מִפִּנּוֹת הָעָם, כָּל מוֹסַר הֲבָלִים וְכָל רֹאשׁ פְּתָנִים אַכְזָר" בגאוה ובגדל לבב אשר לא יבלו לכסות זמן רב על ריקנותה הפנימית. ובארצות ארגון וקטלוניא גם שם היו הרבנים מחמירים ומדקדקים כחוט השערה בכל ענין דתי קטון וגדול, גם שם פלפלו בהלכות ואגדות ועיילו פילא בקופא דמחטא; והסופרים החיצונים והחכמים מן השוק גם הם אהבו חיי נחת ושעשועי הרוח באור המחקר והמדע. אולם רגש הערבות הרוחנית (geistige Solidarität) עוד לא חדל בימים ההם בקרב מפלגות ישראל; לא עלה על לב כל דורש חכמה ומושלם בידיעות העולם לפקפק אף רגע אחד בחובתו הטבעית לכבד מסורת קדש כאשר יכבד איש בן תרבות את אביו ואמו; לא העז כל מליץ או חוקר (אם לא בדרך הלצה ובדיחותא) להטית דברים כלפי הרבנים בחירי העם, אשר מעולם לא קבלו ממשלתם בירושה ויהיו למשא על הקהלות, כי אם הורמו על לגאון ולתפארת על פי ידיעותיהם הרחבות שקנו בחיי צער ארוכים ויתרון ענוה ויראת שמים שהצטיינו בהן. — אמנם גם בעלי התריסין גאוני העם מצדם לא התרשלו אז בהשלמת יריעותיהם הכלליות וגם אם נבצרה מהם להשתלם בעצמם לא זזו מחבב בלב ונפש את בעלי המליצה ואת השוקדים על חכמת הנכרים למען הרחיב הדעת בישראל. כן מופיע לעינינו השלום בין הנטיות הרוחניות בקרב חכמי ספרד בשלום אמת מיוסד ברגשי כבוד וסימפאטיה של אלה לעומת אלה — לא „בשקר מוסכם" וברית בדותה מן השפה ולחוץ למען כסות על השנאה הכבושה בלב.

ובנתיבות האחדות הפנימית הזאת, הזרה לנו בזמן הזה, אנחנו מוצאים את המליץ רב הכשרון אשר לפנינו; איש אשר כל הטרמינולוגיא של „ההשכלה החדשה" — לצעוק על הבערות והסכלות, להעיר את העם משנתו, ללמד דרך ארץ וכו' — לא זרה לו[8], איש אשר לשונו „להט חרב מתהפכת" ואשר די עז לו בה ללחום מלחמת דעות חדשות ולנחול נצחון, לדכא ולהוריד לעפר כל מתנגד[9], איש אשר צפה והביט בחיי עמים שונים ויקנה דעת כללית רחבה, וגם רעיונות מיוחדים לו על הענינים שהוא מתבונן בהם, אף חפשי הוא לנפשו בסופר והוגה דעות — ו ב כ ל ז א ת לשוא נחפש „קרע פנימי" בלבו בין הנפש הכללית והיהודית. עבודתו תמה וכוללת מקצועות שונים מן הקצה אל הקצה, ו ה ב ר י ח ה ת י כ ו ן ה ו א ח פ צ ו ל ה ע ש י ר ש פ ת ע ב ר א ש ר א ה ב ו ל ה ו ע י ל ל ע מ ו. לכן הוא מעתיק באהבה וברצון גם ספר תלמודי של הרמב"ם, גם ספרי מחקר ופילוסופיא וגם ספרי שעשועים וחזיונות מהספרות הכללית בזמנו. הוא ע ב ד נ א מ ן ל ה ה ש כ ל ה ה ע ב ר י ת במובנה היותר רחב. כן אנחנו מוצאים אותו גם באספת המחברות אשר כתב לשעשועים, בספר התחכמוני.

---

8) במקומות שונים בהקדמת התחכמוני („ראה הפקדתיך על בתי הסכלות לנתוץ ולפלוע", עמוד 7) ובקרב הספר.

9) „וְלִי הָעֵט אֲשֶׁר יִטְרֹף כְּאַרְיֵה
וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ" (תחכמוני).
מי לא יזכור בזה את יהודה ליב גורדון?

ג.

אלחריזי במרשיליא (בערך שנת 1195). העתקתו לפירוש המשנה ולמורה נבוכים.

לא נוכל לחרוץ משפט אם עסק ר' יהודה אלחריזי גם בפרקמטיא וכפעם בפעם „נסע בסחורות" (כמו שהוא נותן בפי גבורו בהתחכמוני במקומות שונים) ויבוא על ידי זה בפעם הראשונה מספרד למרשיליאה, או כי נסע שמה רק באשר נקל היה לו יותר בנגב צרפת, מקום ממשל השפה הפרובנסלית לבדה, למצוא מחיתו ע"י ידיעותיו המרובות בלשון ערבית, השפה אשר היתה אז על ידי ספרותה העשירה למקור לתחית המדעים ואשר היתה דרושה גם לסוחרים במשאם ומתנם עם יושבי ארץ הקדם. בכל אופן אנחנו מוצאים אותו במארשיליא בתור סופר מומחה ורגיל בהעתקות מערבית לעברית צחה, לא יאוחר מ ע ר ך ש נ ת ת ת ק נ "ה ל א ל ף ה ח מ י ש י (1195) ואולי עוד קודם לזה[10]. נשיא העדה היה בעת ההיא „הנדיב

---

10) למען הבקיאים בקורות עמנו עלי להקדים בזה כלל גדול שנתחדש לי, אחרי עיון רב, בחשבון מסעי אלחריזי ואשר על ידו תחדלנה סתירות רבות בדברי ימי חייו וימי חיי איזה מבני דורו. צונץ, גראטץ, שוואב וכל ההולכים בעקבותיהם טעו בחשבם שהחל אלחריזי את נסיעתו מספרד בערך 1216 או אחרי שנת 1205 ויעבור משם בפעם הראשונה דרך ערי נגב צרפת. הם חשבו כן על פי המסופר בשער מ"ו (עמוד 349 והלאה במהדורה שלנו), אבל הלופס בעין

ר׳ משה, נשיא הארץ, ועומד בפריץ" (תחכמוני, שער מ״ו, עמוד 351), מלבד זה הכיר שם לדעת את ר׳ נתן פקיד

פקוחה יראה כי אי אפשר לחשוב את הספור ההוא לסדר מסעותיו של המחבר הספרדי מלדה, אחרי כי חבר הקיני אומר שם: „הגד הוגד לי כי ספרד היתה תאוה לעינים — — ושמתי לספרד מגמתי מאדמתי — ובאתי אל עיר הנסוכה היא טוליטלה עיר המלוכה", מזה מוכח כי כל סדר הנסיעה הוא דמיוני ואין בו היסתורי כי אם זכרון האנשים והמעשים בערים שונות אשר נתן אלחריזי בפי המספר. אולם מצד אחר ברור לנו מכמה טעמים שהיה המחבר במרשיליאה לכה״פ כעשר שנים קודם שנת 1205, א) כי ר׳ שמואל אבן תבון העתיק ס׳ מורה נבוכים איזה שנים קודם פטירת הרמב״ם (בסוף שנת 1204), ואלחריזי אמנם החל העתקתו אחרי ן׳ תבון אבל גמר אותה עוד בטרם הספיק המעתיק הראשון לכתוב „פירוש המלים הזרות", ואחרי אשר מכתב הרמב״ם לר״ש ן׳ תבון קודם תשלום ההעתקה ערוך בתשרי א׳ תקי״א לשטרות (שנת 1199) אין ספק כי בעת ההיא היה גם אלחריזי עסוק בהעתקתו ולפני זה כבר העתיק ההקדמה לפירוש המשנה מסדר זרעים, שגם לזה היה דרוש לו במרשיליאה זמן רב; ב) בשני כה״י העתיקים של התחכמוני, שמהם ערכנו שנויי הנוסחאות, כתוב בשער מ״ו בין גדולי מרשיליאה (עמוד 351) לא „ר׳ יעקב" כי אם „ר׳ נתן" פקיד המלך, והאיש הזה ידוע לנו, כי אין ספק שהוא הוא היהודי נתן הממונה על נכסי המושל (Nathan Judaeus bajulus dom. Rogeri) וחתום בתור עד על שטר משנת 1171 (עי׳ גראטץ חלק ששי, עמוד 399), ואולי הוא ר׳ נתן אופיציאל (Officialis) הנזכר בתוספות תענית ט׳ ע״א סוף ד״ה עשר תעשר (בטעות הדפוסים:

המלך „בעל מעשים טובים ופעלים חשובים" [11], שם מלאה עדת ישראל את ידיו בעבודה נכבדה. הרמב״ם, ראש חכמי ישראל בדור ההוא, „אשר העלה מזהר התלמוד מנורות, והיו למאורות, לפקח עינים עורות" כתב את ספריו על הרוב בלשון ערבית, השפה היותר רחבה ומתוקנה בזמנו שהיתה גם שפת

„אופיציאל"), וכס׳ נאמן ישן („ר׳ נתן האופסאל") ואם נסכים לחשבון גראטץ ע״ד שנות חייו יכול היה לשמש במשרתו בתור „פקיד המלך" או bailli (נאמן על נכסי הממשלה) רק קודם גזרת האפיפיור אינוצנץ השלישי, שאסר בשנת 1198 לכל המושלים להפקיד נכסיהם בידי יהודים, לכן עלינו לחשוב שהכיר אותו אלחריזי במרשיליא איזה שנים קודם לכן; ג) ר׳ יהונתן הכהן מלוניל, אשר מלא את ידי אלחריזי להעתיק ספרי הרמב״ם, נפטר כבר בשנת תתקס״ה (1205) כאמור מפורש ב„קצור זכר צדיק" הוצאת נייבואר (Anecdota Oxoniensia I, p. 94) אחרי שובו מנסיעתו לאה״ק, והוא לא היה בין הנוסעים לאה״ק בשנת תתק״ע 1210 כאשר חשבו כרמולי וגראטץ (Jtinéraires עמוד 121, דה״י חלק ו׳ ע׳ 403) כי אם נסע כבר איזה שנים לפני זה, עי׳ גראס Revue des Études Juives, VI, 177 וספר גאלליא יודאיקא עמוד 284, גם מה שאזכיר עוד ע״ד ר״י מלוניל. — לפי זה אמנם נכון מה שחושב גראטץ (שם, 393) כי ר׳ יהודה אלחריזי היה בטלוטולה אחרי שכבר מת ר׳ יוסף בן שושן, בשנת 1205 (עי׳ במהדורא שלנו עמוד 412) אבל רק בעבור כי ממרשיליא שב לספרד קודם נסיעתו הגדולה, ומספרד נסע אחרי כן לארץ הקדש אחרי העתקת ספר הרירי.

[11] זה מסכים גם עם המאמר המובא ממנו בתוספות (כפי השערתנו בההערה הקודמת) ע״ד צדקה לעניים מתבואת שדה.

היהודים לא רק במקום משכנו במצרים כי אם גם ברב המחוזות מסביב לים התיכון. אולם בנגב צרפת החלה אז להתפשט שפת הארץ הרומנית, ופירוש המשנה אשר הגיע אל קהלות ישראל שמה היה מונח כאבן שאין לה הופכין. ביהודה אלחריזי נמצא להם האיש אשר בקשו, בעל סגנון עברי נמרץ ובקי „בלשון קדר", גם בעל ידיעות מספיקות בתלמוד למען תרגם ספר נכבד כזה. „נקרא נקראתי בעיר מרשיליא אשר על מבואות ים יושבת" — כה דברי המעתיק — „ובית נתיבות נצבת ובמבחר המקומות נחצבת, ושמעה יוצא בכל הארץ, ואליה גוים יבאו מאפסי ארץ, ושם קהל גדול מזרע הקדש, עובדי עבודת הקדש, מלאכתם מלאכת ה׳, וערב ובקר שתולים בבית ה׳ — — ותהי עלי שם יד רבותי אציליה ושועיה, נקובי ראשית בחכמה וידועיה, לפרש להם בלשון הקדש פירוש המשניות שחבר הרב הגדול נר ישראל, וברבוץ התורה משנה ליקותיאל [= משה השני], הוא עץ הדעת אשר תאוה לעינים, כגן ה׳ כארץ מצרים"[12]. ובהקדמתו הקצרה הוא מראה שגלויה לו היטב חובתו המשולשת בתור מעתיק. „חכמי כל אומה הסכימו כי אין לאדם להעתיק ספר עד ידע ג׳ דברים: א) סוד הלשון אשר יעתיק מגבוליה, ב) וסוד הלשון אשר הוא מעתיק אליה, ג) וסוד החכמה אשר הוא מפרש מליה [הבנת התכן], ובשלשה אלה חבל המליצה ירתק, והחוט המשולש לא במהרה ינתק". הוא מעתיק „ברב המקומות מלה כנגד מלה" אבל „ירוץ להשיג

[12] ראשית המבוא הנפלא לכל המשנה שנדפס בספרי התלמוד בתור „הקדמה לרמב"ם ז"ל מסדר זרעים".

הענין תחלה" ויבחר מאוצר המלים את היותר קלות ורכות למען יהיו הדברים „נכנסים ללב ונכוחים למבין".

בימי שבתו בנגב צרפת בקר עוד קהלות ישראל נכבדות, לא רחוקות ממרשיליאה, ובראשן את העיר לוניל (Lunel), עיר מולדת רבנים וחכמים רבים מגדולי ישראל[13]. שם משך אליו חסד הרב הנודע לתהלה ר׳ יהונתן בן דוד הכהן, מנשיאי העדה, תלמודי מופלג וחובב מדע, אחד ממעריצי הרמב"ם בזמנו ואחד מהראשונים אשר נסעו בדור ההוא מנגב צרפת לארץ הקדושה; הוא היה אחד מהמעוררים והמחזיקים ביד אלחריזי להעתיק כתבי הרמב"ם[14]. כן בקר גם את

[13] המליצים העברים כנו את העיר בשם „בקעת יְרֵחוֹ" (ירח=lune) או „מגדל ירחו", וכן כותב הרב ר׳ זרחיה בעל המאור בתוך החרוזים להקדמת ספרו אשר חבר בעיר ההיא: „ליצהרי זרחיה, במגדל יְרֵחוֹ חִבְּרוֹ, ולגם הרימו". על תהלת העיר ההיא מוסבים גם חרוזי המחבר שלפנינו בשער חמשים (עמוד 415, והכתבת הנכונה שם היא: „על קהל לוניל". אח"כ בעמוד 416 ז"ל: וְשׁוֹלֵחַ דְּבַר חָכְמָה אֲלֵיהֶם — כְּעוֹרֵךְ אֶל מְאוֹר שִׁמְשָׁם יְרֵחוֹ).

[14] כן יש להבין את הכתבת להחרוזים ע"ד הגהת ס׳ זרעים (עמוד 416), ובכל אופן כתבות החרוזים אינן ראויות לסמוך עליהן כמו על הקדמת פי׳ המשנה בעצמה. — אודות ר׳ יהונתן ראה למעלה הערה 10, ועוד עלי להוסיף כי לפי דעתי שב החכם הזה מארץ הקדש בערך 1198—1199 (ונכונים דברי בעל „זכר לדיק" המובאים למעלה שנפטר הר"י בשנת תתקס"ה=1205) והביא עמו בעצמו את החלק השלישי מהמורה שבקשו אנשי עירו, וכן אני מבין את דברי הרמב"ם באגרת לחכמי לוניל (קובץ ליפסיא חלק ב׳ דף

בלקירי (Beaucaire) ויתודע שם אל נשיא עדת ישראל ר׳ קלונימוס ואל החכם ר׳ יהודה בן נתנאל[15].

בהעתקתו לפירוש המשנה עשה לו שם בקרב חובבי התורה והמדע, אף כי השלים רק את המבוא הכולל ואת סדר זרעים, וגם מזה חפש בבר כמאה שנה אחרי בן ר׳ יוסף אבן אלפואל במצות הרשב״א ולא מצא בבל המדינה זולתי עד סוף

מ״ד): „ואל יקשה בעיניכם אלופי אחור תשובתכם עד עתה, כאשר הודענו העלה בכתב הרב ר׳ יהונתן הכהן בחיר ה׳ יאריך ימים וכו׳ וכאשר השבנו על אותן הספקות ושלחנו לכם עם זה הכתב החלק השלישי ממורה הנבוכים בלשון ערבי". ובשובו לא מצא עוד את אלחריזי בפרובנצא כי שב לספרד ולכן בקש את שמואל אבן תיבון להעתיק הספר. — מה שנאמר בס׳ שבט יהודה (ד׳ הנובר p. 113) אצל נסיעת רבני צרפת לא״י בשנת [ת״ת]קע״א: „גם רבינו הכהן הגדול ר״י הכהן הלך לשם" יפורש: הלך בזמן ההוא (או גם כשתים עשרה שנה קודם לזה) כמו שנודע מר׳ שמואל בר שמשון שבשנת תתק״ע כבר שב מירושלים ומן הגליל (Rev. d. Ét. Ju. VI, 177).

15) תחכמוני ע׳ 351, וקרוב הדבר שהיה זה קודם שנת תתקנ״ה (1195), כי בשנה ההיא מת השלטון רמון (Raimond V) שהיה אוהב ישראל, והחל זמן גזרות בבלקירי, וכמה נפשות נהרגו מישראל ואין זכר מזה אצל חריזי. מחמשת בני יהודה בן נתנאל שהוא מזכיר, השלישי יצחק הוא הפייטן הנודע ר׳ יצחק הסנירי (בפיוט אחד להושענא רבה מנהג קרפנטרץ המתחיל „אב אחד לכלנו" הוא חותם בראשי החרוזים: „השוכן בהר סניר׳ במגדל מלכנה" הוא המקום Malaucène מחוז Vaucluse בצרפת).

מס׳ שביעית. אולי לא היתה העתקת המשנה עבודה נאותה לרוחו, ויפסיק את מלאכתו. אחרי הגיע הספר הפילוסופי הנכבד של הרמב״ם למקום מושבו ויתקנא בר״ש אבן תיבון להעתיק גם הוא בסגנון הקל המיוחד לו את הספר ההוא אשר הרעיש כל תפוצות הגולה[16]. לא נודע ברור אם העתיק גם את המורה בשבתו בפרובנצא כמו שנראה מהקדמתו, או נבונים דברי הכתבת (תחכמוני עמוד 410): „והעתקתי בספרד ללשון הקדש מורה הנבוכים לאחד מן הנסיבים, והיה לראותו כוסף — ושמו יוסף". אולם נראה מתוך החרוזים ההם רק שהוגש הספר למנחה להנדיב יוסף, איש לוחם מלחמות החכמה ועלז בה אבל מקריב לבו גם לעבודת ה׳, ובמליצה יפה כותב לו המעתיק שימצא בהספר המחקרי הזה גם ציצים ופרחים, גם אש ועצים לקרבן לאל.

מלאכת ההעתקה הזאת מספר אשר יצא כשמש בגבורתו להאיר שמי המחשבה העברית ויברא תקופה חדשה בהשכלת ישראל, נכבדה ביחוד בתור עדות ספרותית, ונעים להתבונן בערכה המיוחד לעומת צרתה העתקת אבן תיבון. העתקת ר׳ שמואל אבן תיבון היא עבודה למודית, מדעית, עשויה בעמל ויגיעה רבה לברר בונת כל מלה ובדקדוק רב בגירסאות הספר ע״פ מרוץ מכתבים עם המחבר, עבודה עשויה בעד בני עליה המעטים, גדולי חכמי הדור המתבודדים לעסוק במחקרים נעלים ונשגבים; ועבודת אלחריזי היא קלה ופשוטה, מליצית

16) על דבר העתקת חריזי למו״נ עי׳ מ״ש בארוכה החכם ר״מ שטיינשניידער בספרו הגדול על ההעתקות (ברלין 1893) עמוד 428—434.

וישעשועית, עשויה בעד העם, מזולזלת בפרטים הלמודיים ושואפת להרעיון העקרי. „שמתי כל מאדי ל ה ק ר י ב ה ת ע ל ת, כפי האון והיכלת... ו ל א ב א ת י ל ג ל ו ת ס ו ד מ ס ו ד ו ת ה ס פ ר ולא לפרש ענין מעניניו כי אם ל ס ד ר ב ו ה ע נ י נ י ם, כמסקל המסלה מהאבנים". לפי חפצו זה הוא בוחר במבטאים עברים קלים ודוחה ככל האפשר את המלאכותיים, גם מעתיק הוא במקום שאפשר שמות פרטיים מלשון ערבית לעברית — בדרך הפוריסטים. במקום „שלילה" הוא כותב „מניעה", תחת „העדר" — „אפיסה", את א ב ו נ צ ר הוא הופך ל א ב י י ש ע; את ה א ס כ נ ד ר י א (ן' תיבון, בראשית הספר) ל א ר ץ נ ו א א מ ו ן. בכל זאת הוא נאלץ על הרוב להחזיק במבטאים פילוסופים אשר חדשו בני תיבון, מחסרון אחרים. העתקת הריזי מועילה הרבה להבנת התכן כשמעריכים אותה מול העתקת ן' תיבון, יש אשר האחד מכוון יותר לתכלית הענין ומפיץ אור על שגיאה שבהעתקה האחרת[17].

[17]) כן מביא הרמב"ן בפירושו לבראשית י"א, כ"ח בשם המו"נ אגדה על אברהם אבינו אשר „הזכירו בספר עבודת האכרים ה מ צ ר י ם" והוא על פי העתקת חריזי שהיתה ביד חכמי קטלוניא (מקום מושב הרמב"ן ומולדת חריזי לדעתנו), אבל בספרי מו"נ העתקת ן' תיבון הובא נ כ ו ן (חלק ג', כ"ט) שם הספר העבודה ה נ ב ט י"ה (וכן הוא בפרק ל' ובפרק מ"א, ובמקור הערבי שהוציא לאור החכם מונק) והוא ספר נודע על דבר עבודת האדמה אצל ה נ ב ט א י ם, והטעות הגיעה לחריזי ע"י חלוף מלת נ ב ט י ה בק ב ט י ה, שפירושה מצרים. לעומת זאת מראה הח' שייער במהדורא שלו כמה מקומות שהעתקת חריזי נכונה ושל חברו איננה מסכמת

בעבודתו זאת העיר עליו קנאת סופרים עצומה מצד המעתיק הראשון, ואע"פ שר"ש ן' תיבון מבטיח כי לא משנאה וקנאה פרטית רק מקנאתו להרמב"ם הוא משפיל כבוד אלחריזי „ומפרסם סכלותו", „לא להתכבד בקלונו, השם יודע ועד", בכל זאת ישפוט דיין אמת מכל שורה ושורה של דברי גדופיו כי הצער על הסגת גבולו מדבר מתוך גרונו. „אחרי אשר התפאר ל ס ד ר ע נ י נ ו כדי להדבות התעלת" יתמרמר ן' תיבון: „ותהי להפך, בלבל במקומות רבים ענינו בהוסיפו מלים או בשנותו מקומם — — וכתב עלי בפתיחתו כי אני בונתי ל ה ע מ י ק (den Sinn verhüllen) וחלילה לי — אבל כונתי היתה להשמר מהרוס אל הענינים". אחר כך הוא מתאונן על שהעיז חריזי לעדוך ת כ ן ה פ ר ק י ם של המורה, שהוא נגד רצון הרמב"ם והשבועה שהשביע שלא יפיצו את הספר בקרב העם ולא יקלו הבנתו, והסופר הזה חפץ „לעבור על שבועת הרב ולפרוץ גדר — ו ס כ ל ו ת ו ו מ ע ט ה ב נ ת ו ע נ י נ י

להמקור הערבי. באיזה מקומות ימצא המעיין על נקלה כי מבטא עברי שאיננו מסכים להמקור הוא רק שבוש אחד הסופרים. כן בפרק חמשים לראשון (הוא פ' נ"א אצל תיבון) אצל חריזי: „כאשר מצאנו אריסטו יקיים התנועות..... ויביא מופת על ב ט ו ל ה ש ד י ם", והכונה לפי המקור הערבי (אבטאל א ל ג א ז) „er beweist die Nicht-Existenz der A t o m e" וכן מעתיק ן' תיבון: „בטול החלק שאינו מתחלק", אבל קרוב הדבר כי רק טעות סופר היא וצ"ל בטול ה א ח ד י ם, אע"פ שכבר המעתיק הלאטיני הראשון (עי' בהערה הבאה) טעה כזה והעתיק diaboli (ודעת הר"י פערלעס היא כי אלחריזי גרס בערבית אלג'ן שפתרונו שדים).

המאמר הצילוהו משתיהם.... ואולם נתן מכשולים לפני המעיינים בהעתקתו והבאים בשער הנאצות ההוא (!) שידמו שיש בדבריו נכונה — — כי יאמינו לו בפירוש המלים הערביות, כל שכן עם שמעם עליו שהוא בקי בשתי הלשונות בעברית וערבית; כי כן הוא, וראוי הוא להעתקת הדברים המובנים בספרי השירים וספרי הלשון ודברי הימים שאלה הם מלאכתו ואומנותו, ואולם הרס להעתיק ספר כולל חכמות עמוקות אשר לא פקח עין בדבר מהם וגם שכלו אינו כדאי להבינם מעצמו, על כן לא ידע בהם מאומה, גם במלות נקלות מאר שגה בהעתקתו למאמר הזה ובהעתקתו לפתיחת פירוש המשנה״.

מפסלת האשמות והנאצות האלה אנחנו יכולים לברור בבטחה רק את המשפט החרוץ על דבר כשרון אלחריזי בהעתקות מספרי שירים וספרי לשון ודברי הימים, וגם חפש דעותיו ותשוקתו להרים השכלת בני עמו, אשר בעבורה לא שם לב לגזרת הרמב״ם בדבר המו״נ שכל עיקרה לא יצאה אלא לגדור בפני המחקרים הנשגבים לבל יגיעו לבני ארם שאינם מהוגנים ויפרקו עול על ידי השכלה שטחית. אנחנו שומעים קול בעל־מלאכה מרעית, עודר בזעת אפו במעדר החקירה המפשטה, מרקדק על כל קוץ וקוץ וצר עין בעבודתו—מתקצף על סופר פשוט מתהלך בין החיים ולבו פתוח מול השאיפות הרוחניות של ההמון, משוטט במקצועות שונים בצעדים קלים ומרהיב בנפשו לגשת גם אל היכל ספרי המחקר, והוא איננו מהכהנים המקודשים לכך. ובאמת לא על הדרך הזאת נשארה תפארתו לדורות הבאים, כי בעת אשר העתקת ן׳ תיבון קנתה זכות אזרח בישראל ומזמן המצא הדפוס הופיעה במהדורות רבות, נשארה

חברתה גנוזה בכ״י כשש מאות והמשים שנה [18], ולחריזי יצא שם רק בתור מליץ ומשורר, ע״י עבודתו בספרות השעשועים.

ד.

שובו לספרד. העתקת „מחברות הרירי״ ונסיעתו לארץ הקדם.

בשנת תתקס״ה (1205) אנחנו מוצאים את הסופר בעיר הגדולה טוליטולא בספרד. אם נהפוך את סדר המסעות אשר

---

18) הופיעה בפעם הראשונה: חלק א׳, לונדון תרי״ח, ח״ב: תרל״ו, ח״ג: תרל״ט. — בכל זאת הביאה כבר לפני זה תועלת רבה, כי, מלבד שהגו בה איזה מחכמי ישראל בספרד, נעשתה ליסוד להעתקה הלאטינית הראשונה המסורה, שחבר חכם אחד עוד במאה הי״ג למספרם (עי׳ שטיינשניידער, Hebr. Uebers. p. 432) ולפי דעת איזה חוקרים הגה כבר הקיסר פרידריך השני נכד בארבארוסא, בן דורו של חריזי, בההעתקה הרומית הזאת ודבר אודותה עם המשורר העברי בהיותו בנגב איטאליה. הרה״ת פערלעס אשר דקדק בכ״י מההעתקה הרומית, הנמצא במינכען, הוכיח שנעשתה על פי ההעתקה העברית של חריזי (עי׳ ספרו: über die erste lat. Übersetzung des Maimonidischen Führers, Bresl. 1875 ובהמשכים רבים בהמאסף החדשי של פראנקעל־גרעטץ חלק XXIV, ביחוד עמוד 67 והלאה). בההעתקה הרומית הזאת הגו גדולי חכמי הנוצרים בימי הבינים, אלברטוס מגנוס, וטהומאס מאקוינו, והביאו

הוא נותן בפי „חבר הקיני" נוכל לחשוב שבקר לפני באו לטוליטולא את הערים המנויות בשער מ"ו: נרבונה, ברצלונה, לרידה (כצ"ל במקום אלרירה), קלעת־איוב; אולם אפשר גם כי בנסיעתו אח"כ למרחקים עבר בתחלה על המקומות האלה. בנרבונה הכיר לדעת את ר' לוי[19] „מנשיאי בית דוד" (עי' אודותיו: גאלליא יודאיקא עמוד 407 ובספר העתי RÉJ חלק XVI ע' 33). מדבריו על ברצלונה נראה, כאמור למעלה, שמצא שם תמיכה רבה מצד גדולי העדה ולפי השערתנו שקד שם על למודיו. בעיר לרידה הכיר לדעת את ר' יוסף ן' סיד[20] אשר „שכלו לא ימד אבל דרך המינים למד", ובקלעת־איוב (Catalajud) — את ר' יוסף קסטנטיני הרופא. בטוליטולא מצא עשירים וחכמים רבים מבני ישראל ואולי העירו הם אותו להעתיק מלשון ערבית את „מחברות הרירי" אשר נודעו אז לתהלה, ספורים על דבר איש רב תבונות מפליא לעשות משוטט בארצות ונושא משלו על הכל. אבו־סעיד גבור הספורים הוא איש כל יכול ומביא את מכיריו לידי תמהון בחליפות ובתמורות שיופיע בהם. הספר הזה המושך נפש בנפלאות תכנו היה לשעשועים לקוראיו, ולתפארת להשפה הערבית במליצותיו שהן במעין המתגבר

דברי הרמב"ם בספריהם. כן נתגלגלה זכות על ידי אלחריזי שנודעה פילוסופיה של הרמב"ם לתהלה בין חכמי או"ה.

19) מבני בניו של ר' מכיר, נזכר באספת מכתבים כ"י אשר רכשה ח' All. Isr. בפאריז עם ספרי יוסף הכהן (סי' ג', ז', כ"ו).

20) עי' אודותיו: שטיינשניידער במכ"ע יוד. צייטשריפט לגייגר IX, 177.

ובהשירים הקטנים הנפוצים בתוכו בקרב הספורים[21]. קשה היה להעתיק ספר כזה לשפה אחרת באופן שיעמוד טעמו ולא תפוג החריפות שבחרוזיו, ומליצים רבים אשר נסו כחם בהעתקה השלימו רק חלק קטן כי „לחזק מליצות הספר נבהלו ויבעתו, ולקול רעמיו ואבני אלגבישיו גועו ויצמתו, וירד עליהם הברד ומתו". ובעבודה הזאת הראה אלחריזי את כחו וחריפות שכלו, הוא „דבר אל סלע השיר ויתן מימיו"[22]. אולם במשך עבודתו בהעתקה זו בא בלבו הרעיון לשוטט גם הוא אפסי ארץ, „לראות פליאות העולם" ולחבר ספר מקורי בתכנית הספר הערבי למען הראות יקר תפארת שפת עבר משאת נפשו, כי ראה „כי הסכיל עשו, וגדול עונו מנשוא — בהלכו להעתיק ספר זולתנו, כאלו אין דברי אלהים חיים בינותינו".

אז יצא למסעו הגדול ויעבור ארחות ימים למען בקר את ערי המזרח, בעקבות הנוסע ר' בנימין מטודילא אשר עבר שמה כחמשים שנה לפניו ברב קהלות ישראל. לא נוכל

21) החכם De Sacy הוציא בזמננו את הספר הזה (בשנות 1822, 1847) והמשורר האשכנזי ריקקערט העתיקו בשם: Die Verwandlungen des Abu Zeid (1826) וקרא את המחברות ממין הזה בשם: לאנדשטרייכער־מאקאמען. — הסופר הרירי חי בשנות 1054—1121, עי' אודותיו גם מאמר Aug. Cherbonneau, Polybiblion, 1879.

22) הקדמת התחכמוני (עמוד 13). שם ההעתקה מס' הרירי הוא: מחברות איתיאל, והופיעה בפעם הראשונה ע"י חכם אנגלי (נוצרי) Th. Chennery לונדון תרל"ב עם הקדמה אנגלית ועברית (ע"פ כ"י אוקספורד, כולל כ"ז פרקים).

להאמין כי מרב צרה הרחיק נדוד מעבר לים התיכון, כי אין אנחנו מוצאים רושם אסונות מיוחדים בחייו הקודמים ועל ידי העתקותיו המועילות והנכבדות בישראל בטח מצא לו כדי צרכי פרנסתו. אם אמת הדבר כי הוא חבר את החרוזים (המיוחסים לו).

אִלּוּ לְפִי אֵדִי דְמָעַי יְזוֹלוּן
לֹא דָרְכָה כַּף רֶגֶל אֱנוֹשׁ יַבֶּשֶׁת...

אזי כתב אותם בלחץ אד עובר, באחד מימי היגון והמרירות המצוים בחיי כל איש בעל רגש. ע"פ ספרו אנחנו רואים אותו שש כגבור לרוץ ארח מ א ה ב ת ו לנדוד ולשוטט בעולם ולמען אסוף ידיעות והתבונן במחזות חדשים.

דרך ים התיכון הגיע לאלכסנדריא של מצרים ולדאמירא[23]. בעיר המלוכה או כאשר יכנה, צען מצרים, לא מצא עוד את הרמב"ם בחיים (פטירתו נודעה לו עוד בטוליטולא ויחבר על מותו את החרוזים אשר בשער נ', עמוד 413) כי אם בנו ר' אברהם, נגיד לקהלות ישראל במצרים, אשר כמו אביו גר בפוסטאט (היא העיר או „המדינה" השניה הקרובה לעיר הבירה). לכבודו ולכבוד הדיין ר' מנחם, אשר היטיב עמו בתחלה, חבר חרוזים של תהלה ויקר (עמוד 395), אולם ר' מנחם אשר בטח בו חדל עד מהרה מתמוך בידו

ויעזבהו לנפשו ביום צר לו, אז כתב עליו אלחריזי את הטורים:

קָרָאתִי בַּצַּר לִי פֶּסֶל
וָאֶבְטַח עַל עֶצֶב נִבְזֶה (ע' 424).

במצרים ישב איזה שנים ושם החל לחבר את מחברותיו[24] אשר קרא בשם „תחכמוני". משם נסע ל י ר ו ש ל ם ויפגוש באה"ק את רבני נגב צרפת, „חסידי עליון הבאים לשכון בציון", את ר' יוסף ור' מאיר[25]. אח"כ בקר את עכו ואת צפת. בספור נסיעתו לא נמצ:: שעשה עליו בקור ירושלם ושאר ערי א"י רושם עמוק — אף כי במקום אחר הוא מביא חרוזים שכתב על אבל ציון.

בימי שבתו בירושלם חבר את השיר „נפשי לציון מספרד גלתה", אשר מהמספר לחרבן הנמצא בתוכו „אלף, ועל מאה וארבעים ש מ ו נ ה" (כצ"ל) נראה זמנו: ד"א תתקע"ו (1216), ואחרי אשר רק חדש ימים ישב בעיר הקדש (שער נ', ע' 444) יהיה גם זה לנו לאות כי ארך זמן שבתו לפני זה בארץ מצרים[26], וכי הרעיון לראות את ארץ הצבי (שער י"א) לא

---

[23] לד"ק היא דאמיעטא על חוף הים בואך מצרים, אבל לפי דברי שוואב (במאמר הנזכר עמוד 235 על פי מכתב שטיינשניידער) היה גם מקום בשם דאמירא קרוב לדאמיעטא ונזכר ברשימה גיאוגראפית עתיקה.

[24] „וכמה יועיל הספר הזה לאנשי כל מדינה, ממצרים ועד עדינה" (עמוד 12). גם מתוך מגלה מצרית על בן זוטא או שר שלום Jew. Quart. Rev. VIII, 545 אשר סגנונה קרוב לסגנון מחברות התחכמוני, נראה השפעת מליצי הארץ ההיא על חריזי (ועי' ההערות לשער ל"ו).

[25] עי' גראטץ חלק ששי, עמוד 404.

[26] בעמוד 245 אצל המספר „ד"א ותשע מאות" יש למחוק מלת „וחמשים" שאיננה בכ"י. למעלה מזה אחרי „אזי חיים בלענו" חסר: „הן נזבח את תועבותיהם לעיניהם ולא יסקלונו".

היה עיקר מחשבתו בהרחיקו נדוד. אולי מהר לעזוב את אה״ק מפני נוסעי הצלב, אשר הגיעו לעכו בשנת 1217, אבל אין זכר לזה במחברותיו, כי אם ש„נכסף לראות ארץ שנער״ (שער ל״ה) וגם התשוקה היתרה להגיע עד קבר עזרא היא מחלק הרמיון [27], למען ספר הנפלאות ע״ד הקבר והביא החרוזים אדותיו.

ובכן נסע „מאשור עד גשור, מארבל עד בבל״, ובכל קהלות ישראל אשר עבר עליהן קדמו הנדיבים פניו במנחה וישר לכבודם שירי תהלה — ובל בושה וכלמה לא היתה בזה בזמן ההוא בקרב ישראל, וגם אחרי כן עד הדור שלפנינו, בי הכסף וצרבי הגוף לא היו נחשבים הרבה אצל ההוגים בתורה ובמדע, ולעמת זאת גדל מאד ערך הכשרונות הרוחנים ומעלת החכמה, עד שאיש עשיר מעם הארץ חשב לו לכבוד אם איש מהחכמים והסופרים סעד על שלחנו או לקח משאת כמנו, וחכמת המסכן הרימתהו אל על במצב החברותי. אלחריזי הרבה גם לשפוך בוז וקלון על אלה אשר הקשו לבם ויקפצו ידם, אבל במדומה שיש בחרוזי החרפות יותר מן השחוק והלצנות מאשר ימצא בם רגש אמתי של עברה וקצף.

מן הערים הנכבדות אשר בקר בסוריא, וממנה והלאה במזרח, נזביר:

דמשק. הנוסע ר׳ בנימין מטודילא אשר בקר את העיר הזאת בדור שלפני אלחריזי מצא בה כשלשת אלפים

[27]) אע״פ שבמקום הזה (עמוד 289) המחבר שם את שמו מפורש בפי חבר הקיני, במליצת הכתוב: „וירד יהודה מאת אחיו״.

משפחות מישראל (ור׳ פתחיה אשר היה שמה בערך 1175 חשב כעשרת אלפים — נפשות). שם חיו בעת ההיא לומדי תורה וחכמים ומשוררים. אולם על היותר נכבד שבאחרונים, יצחק בן ברוך הרופא, אומר אלחריזי „שיריו פוחזים וריקים״ ומתלוצץ בו (עמוד 187) כי כל השומע יצחק לו [28]. את ר׳ צדקה הריין בעיר ההיא (423) אשר — כמו שאירע למשוררנו גם במצרים — תמך בו בתחלה ויעזבהו אח״כ לנפשו, ואולי גם הקל בכבודו, הוא מדמה לאיש אשר נטע כרם ועת החל נתון פריו נתשהו, או לבונה היכל והוזר והורס אותו, ומתרה בו בי יפגענו בחרב לשונו (424):

וְעֵת כִּי אֶשְׁלְפֶנָּה — הָעֲנָקִים
אֲנִי מוֹרִיד בְּזַעַם לַעֲלוּקָה! — —
וּמִי נִגַּשׁ לְמִלְחַמְתִּי (כן בכ״י) וְנִמְלַט,
וּמִי שָׁלַח בְּהוֹדִי יָד וְנִקָּה?

אל ר׳ משה בן צדקה (אולי בן הדיין הנזכר), רופא מהולל ונכבד בחצר המלך, ידוע לשם בספרות הערבית [29]) בתב מכתב בקשה וחרוזי תהלה, והנדיב הזה

[28]) הקורא יראה כי האמור שם למעלה (קודם „ומשוררי דמשק״) „ומבחר משורריהם יצחק בן ברוך הרופא״ וכו׳ הוא על פי טעות אחד הכותבים שלא במקומו והוא רק נוסחא אחרת להאמור למטה מזה אצל דמשק.

[29]) הוא מורו ורבו של הרופא הערבי אבן אבי אוסאביא אשר כתב דברי ימי הרופאים מכל הדורות בלשון ערבית (כ״י) ובספר הזה הוא מפאר ומרומם את הרופא היהודי ן׳ צדקה ומספר פרשת גדולתו

„מגדל עז ליהודים, העומד לפני עמו בפרץ" משך לו חסד ויקרבהו בימין צדקו (עמוד 354, 445), אולם יותר מזה תמך בידו נשיא העדה המפואר ר' י א ש י ה ו, עשיר רם היחס (מגזע דוד) אשר לו הקדיש את „התחכמוני".

המשורר המצדי בדמשק, מחבר „שירים אסורים לשמוע, והשומע אותם חייב לקרוע" הוא לדעת ר"מ שטיינשניידר מ ש ה ד ר ע י הנודע [30] אשר היה בדמשק בזמן ההוא.

א ר ם צ ו ב ה. מקום מושב הממשלה, שם היתה

וחכמתו ושכוס הכסף והמתנות אשר קבל מאת השלטון, אף כי לא אבה להיות רופאו התמידי ורק בהדרשו נסע אליו מדמשק. לפי דברי הסופר הזה נולד ר' משה (אימראן אל ישראלי, אוחד־אלדין אבן לדקה) בשנת 561 למוחמד (1165—66) וגם אביו היה רופא (ולא יפלא אם היה גם חכם תלמודי ודיין בדמשק), עי' מאמר התייר הגדול פרופ' ש ט י י נ ש נ י י ד ר במכה"ע Jüd. Zeitschr. של גייגר, שנה ט' עמוד 172 והלאה, ושם הוא מביא גם ממקור ערבי כי מורו הישמעאלי של ר' משה ן' לדקה שם לו לחק שלא להורות חכמת הרפואה לאיש בלתי מוחמדי, ורק שתי פעמים בחייו עבר על מדותיו ויחנך בחכמה הזאת שני אנשים בני דת אחרת אחרי אשר הציקוהו זמן רב והתחננו לפניו ולא נתנו לו מנוחה, ושני תלמידיו אלה היו לרופאים מצוינים, האחד מהם הוא ר' משה הנ"ל. — הרופא הזה נקרא פעמים רבות לרפאות חולים בחמת (Edessa), ובעיר ההיא השיגהו גם המות, עי"ז נבין את כתבת החרוזים הנ"ל של משוררנו, גם המלים „לעירך טוב ושים הדרך בחלדך" (ע' 419) והכתבת להחרוזים „שאלוני הלא תשמת" (ע' 460).

[30] עי' לקוטי קדמוניות לפינסקער ומאמר הח' יה"ש בהחלוץ החמשי ע' 58, ודברי רמש"ש (l. c. 178).

עדת ישראל נכבדה וכאבן נזר התנוסס בתוכה החכם הנעלה „יחיד הדור", התלמיד הותיק והחביב של הרמב"ם ר' י ו ס ף בן י ה ו ד ה ה מ ע ר ב י (ן' עקנין) אשר עלה מאורופא למצרים בשנת 1185 ולמענו כתב הרמב"ם את המורה, אח"כ נסע לארם צובה והתישב שם בתור רופא ומפיץ חכמה [31]. אותו משבח ומרומם מאד אלחריזי (362, 446). מלבד החכם החסיד הזה היה בין אצילי העיר רופא אחד בשם א ל ע ז ר, כפי הנראה „חפשי בדעות" — אף על פי שבהשכלה אמתית ומדע פילוסופי לא הגיע לקרסולי החכם המערבי, כי שמו לא נודע בין חכמי הדור — ופורק עול הדת כאחד מבני „ההשכלה המעשית" מהדורות שלנו „ופעם אחת שלח מלך חמת בעבורו ונסע אליו ביום השבת!". התו האחד הזה יאיר לנו כברק ויראה לנו את תמימות הדור ההוא ואמונתו עם ה' ועם קדושים. את החטא היחיד, חלול שבת מאת רופא ובמצות המלך, יוקיע אלחריזי לעיני השמש ויוסיף „הן אלה קצות דרכיו", מזה נראה כמה מן הכעור (Odium) היה אז במעשה פריצות כזאת, אשר בזמן הזה לא יעלה עוד גם על לב שומרי הדת להתמרמר עליו. ולו היה מצב הענינים במזרח שונה מאשר בצרפת ובארץ מולדתו ספרד, אז היה המליץ מעיר על ההבדל [32].

---

[31] עי' אודותיו הס' של החכם ש' מונק: Notice sur Joseph b. Jehudah והאנציקלופדיא של ערש וגרובער חלק 32 ערך יוסף ב"י.

[32] אמנם המחבר השמיט אח"כ את הטורים מן „ושם הרופא אלעזר" עד „והודיע לכל העולם פתיותו" (שאינם בשני כה"י שבבריטיש מוזאום) וחזר והלל אותו בתוך עפסר ומנזר, בלי ספק בעבור הטובות

מלבד זה הוא מזכיר מהעיר ההיא את הרופאים ר' חנניה בן בצלאל, ר' יהודה ור' פנחס, הדיין ר' חסדאי, החזן ר' דניאל אשר „יכבוש בנעם שירו לבות עם הקדש", השר ר' סעדאל בן עזרא. מנכבדי העדה: שני האחים ר' עזריה ור' שמואל; ר' ישועה, ר' יכין, ר' חנניה, ובני אחיו של הרופא אלעזר: משה, דניאל ויוסף (363—66). מן המשוררים: ר' יוסף בן צמח, שילה, יחיא בן אלקציר החזן, ועוד חזנים וגם דיינים אשר נסו כחם בשירה (188—89).

חמת (היא העיר המהוללה Edessa, אור כשדים העתיקה). שם הדיין ר' מבחר, והרופא ר' דוד „איש תמים"; השר הגדול „משנה למלך" ר' **עוזיאל** (יועץ השלטון; עצתו **למלכים** — כצ"ל בעמוד 361 — יעשו בה, אשר לא יעשו שולפי הרבות" = יותר נכבדה להם מגבורת אנשי המלחמה).

כלנה (Rakka על נהר פרת), „קהלה טובה, כלם חסידים ויראי שמים אבל — סגורי ידים!". ראש העדה ר' צמח ואחיו עובדיה. הנוסע בנימין מצא בעיר ההיא כשבע מאות (משפחות) יהודים. על איש מאנשי כלנה חבר חריזי שיר החרפות „יליד זלות" (399), על אחר ושמו חזקיה (411) ועל איש בשם „ברכות בן ישועה" משורר או מנגן (189) כתב גם כן חרוזי בוז וקלסה, על זה האחרון חרפות גסות מצוינות במינן, שאינן יכולות עוד להחשב כמהתלות. לפי הנראה מוסבות על האמלל הזה, אשר לא מצא חן בעיני אלחריזי,

---

שעסה עמו, אבל די לנו שכתב ומסר לנו לפי תומו גם את הנוסחא הראשונה. — ראה גם שער כ"ד (220): „וככותי בנפש נכוכה, ערב שבת עם חשכה, אמרתי אולי בית התפלה קרובה".

גם החרוזים בשער מ"ו (368) אשר באו בטעות הכותבים אצל „אשור", ושם יציג אותו כנבל מתועב.

ארבל. שם חי משורר בשם **בן השכוי**, ממכבדי ר' משה בן עזרא, אשר נסה לחבר על סוף כל חרוז משיר „הענק" שיר מיוחד. במקום הזה אנחנו מוצאים אצל חריזי את המלה **יציאה** במובן Reim (ע' 189). — מאנשי המקום: **בנימין החבר** אשר טען כי אין התפלה חובה יען איננה כתובה בתורה (225) וזה היה לענין לשיר יפה.

אשור (Mossul), נקראה גם בשם נינוה החדשה. על אדות הנשיא ר' דוד (368) ראש הגולה שם עי' גרעטץ חלק ששי הערה עשירית (p. 460). בעיר הזאת ישבו לפי בנימין ופתחיה כשבעת אלפים (משפחות) מישראל, אלחריזי יתאר את היהודים שם כנרדמים בחיק הסכלות, „האובדים בארץ אשור", אולם נראה שהיו אנשי חיל ונוחים להתפעל, כי ברור שלפני זה קם בתוכם הגבור הנורע **דוד אלרואי** אשר נסה לאסוף צבאות אחיו להלחם מלחמת דרור.

בבל (היא **בגדד**), עדה גדולה ונכבדה מישראל ולומדי תורה „גאוני תבל" ידועי שם בתוכה. שם שכן הרב **שמואל בן עלי** הנודע במתנגדי הרמב"ם. אלחריזי מזכיר את ר' **יצחק בר ישראל ראש הישיבה** בתור משורר (פייטן) ובעל „ספר מחברות, ובו שירות ואגרות" — גם זה אות ומופת לשתופי המבואות וערובי התחומין בספרות הדור ההוא בין קדש וחול, לאחדות הרגש והמחשבה אשר שררה במזרח כמו בספרד. עוד הוא קורא בשם איש עשיר מתושבי המקום: **יצחק בן אלואני** אשר „קנה את הישיבה" באלף זהובים למען התימר בבכורה בעוד אשר אחר היה לה למנהל (190).

מארצות המזרח שב דרך ארץ יון לאורופא, ובדרך היה לו ספרו „התחכמוני", שלם ומסודר בצורה שהוא לפנינו, בקרדום לחפור בו למצוא מחיה ותמיכה הגונה מצד הנדיבים.

ה.

סדור מחברות התחכמוני. שיבת המחבר לצרפת וספרד. „מוסרי הפילוסופים" ושאר העתקות.

עוד בהיותו בדמשק סדר את המחברות אשר כתב בשבתו במצרים וברך מסעיו, ובנשיא המרומם יאשיהו מצא את הנדיב אשר בקש, אשר „אין כסף נחשב בעיניו למאומה" לעומת ספר כזה ואשר הרבה שכר לפעולת המחבר (שער א' 24—25). אמנם אח"כ, בכתבו את ההקדמה, הקדיש את הספר לנדיב אחר ר' שמואל בן אלברקולי, ובמשך הזמן הגישו גם לשמואל בן נסים בעיר אחלב ולשמריה בן דוד בארץ תימן [33]. כבר הגדתי שאין להתפלא על

[33] עיין שטיינשניידר, המזכיר XX, 134 וספרו על ההעתקות עמוד 851. סוף ההקדמה (מן „אמר המחבר" ע' 14) וסוף שער א' (מן „ואם תבקש אדון" ע' 21) המדברים ע"ד הגשת הספר לנדיבים, חסרים בכ"י A (הוא Ms. Add. 27, 113 שבבריטיש מוזיאום). דברי שבח ותהלה כאלה הוסיף המחבר לפי הצרך בשלחו ספרו לאחד הנדיבים.

התלות השירה והספרות בזמן ההוא בחסד נדיבים, וגם פחיתות הכבוד וחסרון הטעם בהפלגת השבחים לאצילים ובעלי הון כל זה איננו מיוחד להמליצים העברים, כי אם גם להערבים וביותר שאת להמשוררים היונים הביזאנטיים כמו פרודרומוס, מיכאל האלפוביר, מנואל פילעס אשר חיו במאה הי"ב והי"ג למספרם [34].

בשימנו לב אל תכן הספר בכללו נמצא בו מראש ועד סוף את תשוקת המחבר לענג ולשעשע את הקורא — הוא אשר אמרנו כי בזה הוא אבי הספרות היפה; המליצה עשויה אצלו למשוך את הלב ולא להורות וללמד, לכן „מיטב השיר בזבו" ואת מחשבתו זאת נשמע גם מהתוליו:

—וְנֶדֶר לִי נְדָרִים — הֵם כְּשִׁירִים

מְלֵאִים שָׁוְא וְאֵין בָּהֶם אֱמוּנָה

(עמוד 443).

ובמליצה הוא אמן נפלא מאין כמהו. בבקיאות עצומה

[34] עי' Krumbacher ביזאנטינישע ליטעראטור מהד' שניה p. 750 והלאה. לולי ידענו שלא היה אלחריזי בקי בלשון יון היינו יכולים לחשוב שהלך בעקבות פרודרומוס וחבריו, כי גם הכתבנות המרובה בעניני קדש וחול היא דרך הסופרים ההם, וכן ההכנעה וההתרפסות לפני אדונים אשר ממנה מוצא התאר „ביזאנטיניזמוס". אבל האם לא רעה מזאת ההתרפסות לפני ההמון הנבער בריקלאמה של סופרים בדורות הללו? הסופר האנגלי מקולי במאמרו על שירי Montgomery מניח הדבר בספק (Crit. and Histor. Essays, New Edition, Londou 1878, p. 124).

בכתבי הקדש, בשאר רוח ולפעמים גם ברגש כביר הוא מדבר על ענינים שונים פשוטים ונשגבים, נמוכים ונעלים, טמאים וקדושים, ובהחזיקו בלשון הכתוב, בסגנון מלקט ומחבר מבטאים נאוים (הוא הנקרא סגנון „מוסיווי") הוא יודע לשים עוקץ חד בדבריו ולהפליא את הקורא באומנותו, גם החרוזים השקולים המובאים בכל שער חוזרים אל הרעיון אשר הציע במליצה חפשית ושמים לו כעין מסגרת זהב. אם המוסד אשר על שפתי גבורו הוא ממדות המחבר בעצמו, אז נוכל לחשוב את השחוק והלצון אשר במחברות התחכמוני כתולדות הבוז והנאצה אשר בלבו לתהפוכות החיים, לשקר ולכזב השוררים בעולם, לבערות ההמון וקלות דעתו, והפילוסופיא של המחבר בלולה בהפתגם: Mundus vult decipi, ergo decipiatur.

„בְּנֵי אִישׁ בּוֹגְדִים כֻּלָּם, וְעַל כֵּן
אֲנִי אֶבְגּוֹד בְּכָל הוֹלְכִים וּבָאִים"
(סוף שער ל"ח).

ספרו הוא כחנות לכל מיני סחורות „ובו ימצא כל שואל משאלו... הירא את דבר ה' ימצא בו תוכחות ותפלות ויראת ה', ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ימצא בו תענוגי עולם וטובותיו... ובל חכם לב אם עיניו עליו יפקח, ישמע חכם ויוסיף לקח".

בפרטות נוכל להבחין בקרב הספר:

א) מליצה ספורית וציורית: מאורעות שונות, שיחות, הלצות (ברב שערי הספר), ספורים לבדח את הקורא כמו: בית הכפרי (שער י', כ"א), בערות שליח צבור (כ"ד), הרופא האורח ומיני תרופותיו ברחובות צודה (ל'), הסוחר המתפאר

בעשרו (ל"ד). על החלק הזה נחשוב גם את השערים הנכבדים אשר בהם ידבר על תולדות השירה העברית, על חקי השיר ועל ערך משוררי זמנו (ג' י"ח) — בספרד, צרפת, יון וארץ המזרח[35].

ב) מליצה וכוחית ודרשנית (Rhetorik): תוכחות מוסר (ב', ה', ט'), תלונת תרנגול (י'), כלות ונדיבות (י"ב, מ"ב), „נפש, גוף ושכל — מי משלשתם הנוכל" (י"ג), לילה ויום (ל"ט), עט וחרב (מ'), איש ואשה (מ"א), ים ויבשה (מ"ג), רבנים וקראים (י"ז), ע"ד מדות טובות (י"ט). על החלק הזה נחשוב גם את משלי המוסר הקצרים (מ"ו).

ג) מליצה מלאכותית, עשויה להתחרות נגד העם או נגד סופרים אחרים, להראות כח וגבורה מיוחדה באומנותו, נפלאות אשר ישתאה עליהן הרואה. מעין זה הוא המכתב שיכולים לקרוא אותו ישר והפוך והיה לברכה או לקללה (ח'), „השיר הנצמד" (ל"ג, ע"ד שירה קרובה לזו אשר החו' ד' קויפמאן ירים ערכה יותר מדי, ראה Jewish Quarterly Review, X, 431). על החלק הזה נוכל לחשוב גם את כל השירים הריקים אשר רק צבעיהם נוצצים ורעיון או רגש אמתי אין בהם, החרוזים אשר לשוא „יכס מערומם ברקמה ותשביץ" (6), או החרוזים המשולשים (עברית, ארמית וערבית, שער י"א) והמאקאמות על סדר א"ב (276).

---

[35]) ע"ד חריזי כתור מבקר עי' גם מאמרי ל' דוקעס במכה"ע מאנאטסשריפט של פראנקעל VII, 214 ובמכה"ע בן חנניה ש' 1861 עמוד 16 עד 102.

ד) שירי רגש ומחשבה אשר גם הם לא מעטים בתוך הספר ומתנוססים בתוכו כאבני תפארה. יש אשר נמצא, בתוך ערמת חרוזים נפוחים משמיעים קול וחסרי תמונה, איזה טורים מלאים לירִיקא מפעמת בעז והדר אמתי, מלים ואנחות אשר מוצאן מתמצית הלב. על חרוזים כאלה יאמר בצדק:

מְקוֹר הַשִּׁיר בְּלִבִּי תוֹצְאוֹתָיו,
וְאוּלָם מַחְשְׁבוֹתַי מַעְיְנוֹתָיו — —
בְּרַד מִלַּי (כצ"ל) בְּאוֹצְרוֹת בֵּין גְּנָזָיו,
וַיַּתִּיךְ אֵשׁ־לְבָבִי קוּפְאוֹתָיו (ע' 152).

את המלים הקרות ככפור הוא שואב אמנם מהאוצר הגנוז, מידיעותיו הרחבות בשפה, אבל באש היוקדת בקרב לבבו יתיכן, יחממן, יפיח כהן חיים ונפש, וכן „יִתְלַקַּח יְקֹד מִלָּיו — כְּהִתְלַקַּח יְקוֹד לַהַב בְּבָרָד" (עמוד 1). נחשבה נא על שירי הרגש והמחשבה את חרוזיו על ציון וירושלים (242, 390), על הגלות (420), על קברות עזרא ויחזקאל (שער ל"ה, ראה גם ע' 393 וההוספה מתוך כ"י), על מלחמת בעלי החיים איש ברעהו (231), תהלת משוררים (162—167), על האהבה ויפות תאר (199, 201, 385, 402, 408, 417, 424, 428) — אע"פ שרבה הפסלת על הסלת בשירים האלה. אבל מצוינים במינם הם שירי הלצון (הומאָר) הנחמדים, אשר מהם נעתקו לשפת אשכנז כאות ומופת לטעם ויופי בשירת הספרדים, „על הנמלה" (49), „על הפרעש" (52), על אשה מנוולת (75), צרות חבר הקיני (215).

ה) חרוזי תהלה ותְהלה לאנשים פרטים בסבות שונות (Gelegenheits-Gedichte). גם באלה יפליא

לעשות, ומלבד הרוזים על חכמי הדור אשר רחש להם באמת כבוד רב (הרמב"ם, ר' יוסף המערבי), הרבה לשורר תהלת נדיבים אשר תמכו בידו (24, 407, 408; כלנה 399, 417; דמשק 423 ועוד), אבל גם לקחת בעטו נקמה מנצורי הלב אשר קפצו ידם, וילך בנתיבות גבור הספר המתפאר:

„וְהַנִּכְבָּד אֲבִיאוֹ תוֹךְ שְׁאוֹלָה — וְהַשָּׁפָל אֲרִימוֹ עַד עֲנָנִים". —

כאשר לא נדע באיזה שנה גמר את הספר, כן לא נדע אל נכון מתי שב לאורופא. בארץ יון לא ישב זמן רב, כי הוא מזכיר רק תחנותו בתבץ ושני משוררים בלתי נודעים בספרות העברית: מיכאל בן כלב „אשר למד בספרד" ומשה בן אבטליון[36]. אחרי איזה שנים אנחנו מוצאים אותו שנית בלוניל בנגב צרפת וחכמי העיר ההיא „חבר כהנים אמונים" — אולי ממשפחת ר' יהונתן הכהן אשר הלך כבר לעולמו — מלאו ידו להעתיק משפת ערבית את ספר משלי המוסר אשר חבר הפילוסוף הנוצרי Honein אבן איסאק. הספר הזה הוא ילקוט אמרים מועילים שבאו בקבלה מחכמי היונים והרומים ובתוכם גם ספורים קטנים להורות חכמה ומרות טובות ואמרים מחכמי הקדם. המחבר חוניין או חנניה בן יצחק הנוצרי (חי בשנות 809—873 לספירתם) נודע בתור מעתיק ספרי יון ללשון סורית וערבית, והספר אשר חבר בעצמו ערבית ותרגמו אלחריזי נודע

---

[36]) עמוד 70, 186 וגם בשער כ' ע' 388 צ"ל (לפי נייבויאר, מלאכת הספר) הייתי כאבן תבן (תחת: יושבי יעבן) היא העיר Theben. אני מסכים לזונץ שעבר המחבר בחזרתו דרך יון אף כי לפי המסופר עבר מפס לארצות מזרח.

בשם Apophtegmata Philosophorum ופעל הרבה על ספרות העמים בימי הביניים [37]. אחרי תרגמו את הספר הזה עזב את לוניל „וישב אל מתי סודו", כנראה למקום מולדתו בספרד, ואחרי אשר חבורים גדולים או העתקות מספרים גדולים לא

---

37) לא נוכל להרחיב פה דברנו אודות הספר הזה (הופיע עברית בשם „מוסרי הפילוסופים" בריווא די טרנטו שכ"ב, ובהוצאה חדשה על פי כ"י מאת ד"ר א. לעווענטהאל, תרנ"ו. שתי העתקות שונות בל' ספרדית נמצאו באוצר אסקוריאל ומתוכן נראה שנעשתה לפני זה העתקה לאטינית מהספר, עי' שטיינשניידר (Hebr. Übers. 349), אולם דבר אחד ראוי להזכר. כל התינוקות לומדים כעת בעל פה את השיר הנחמד של שיללער הנקרא „Die Kraniche des Ibykus" וכל בעלי טעם יוקירו את השיר — אבל מי ישער מאין מוצא ספור המעשה? מקורו הוא מספר „מוסרי הפילוסופים" אשר העתיק חריזי ומשם לפת ארחות דרכו לספרות העמים. חנניה יספר בשם ספרי יונים כי המלך קומודוס „כתב אל א י ב ק ס (= איביקס) המשורר שיבוא אליו — — ונסע אליו והוא היה במקצת מן המדברות נפלו עליו אנשים מן הלסטים בני בליעל — — והוא מביט ימין ושמאל מבקש עוזר ורואה ולא מצא עוזר, ונשא עיניו אל השמים וראה כ ר ו כ י ו ת מעופפות באויר — — צעק לאותן הכרוכיות המעופפות: לא מצאתי עוזר שיעזרני ורואה שיראני ו א ת ן ת ה י ו ה מ ב ק ש ו ת ד מ י! ושחקו הלסטים — אח"כ הרגוהו וחלקו ממונו ובגדיו" — וביום מועד בהתקבץ היונים ובאו האנשים מכל פנה והנה בתוך הבאים גם הורגי המשורר, ובעבור כרוכיה צועקת על ראשם אמרו זה לזה אלה המבקשות דם איביקס — על ידי זה נתפשו ונאלצו להודות וכו', כמעט בכל הפרטים כמו בשיר שיללער.

נודעו בשמו מזמן מאחר, קרוב הדבר שלא האריך ימים ושבק חיים בארץ מולדתו בספרד סביב לשנת 1225.

למען יהיה זכרון עבודתו הספרותית שלם אביא בזה עוד את שמות הספרים הקטנים והמאמרים אשר חבר או העתיק מל' ערבית, ומהם אשר עוד לא הופיעו בדפוס והנם גנוזים באוצרות שונים. העבודות הקטנות האלה קצתן מלפני נסיעתו למזרח הן וקצתן מהשנים שאחרי חזרתו.

א) ס פ ר ג ו ר ל ו ת, הוא הספר שמזבירו בתחכמוני שער חמשים (404) ונמצא בכ"י באוכספורד (בודל' 1345) וגם במינכען, פאריז, וויען, ובזה האחרון נמצא גם פרט לשנה: נבי"א = [ד"א תת"ק] ס"ג או 1203, ואלחריזי יכונה בס' הזה „טליטלי" (אבל אין לסמוך על זה לחשוב את טוליטולה למולדתו).

ב) א ג ר ת ה מ ו ס ר ה כ ל ל י ת אשר חבר הרופא הערבי ע ל י ן' ר י צ ו א ן (מת במצרים שנת 1068) ונתיחסה לפנים לאריסטו כי חשבו את עלי למעתיק, כן חשב גם א ל ח ר י ז י אשר תרגמה לעברית (נדפסה: ריווא שי"ט, ובקונטרס דברים עתיקים לבן יעקב). בעל האגרת הזאת אומר בסופה שהרגיל עצמו ל ק ר ו א ב ה ב כ ל ש ב ו ע ל מ ע ן ה ת ב ו נ ן א ם ה ת נ ה ג כ כ ל ה כ ת ו ב ב ה, וזה יזכירנו דברי הרמב"ן באגרתו לבנו מעכו לקטלוניא, גם יש לעיין אם לא השתמש הרמב"ן עוד בתכן האגרת ואם בכלל אין כאן ח ל ו ף ה ש מ ו ת מ ר י צ ו א ן ל ר מ ב " ן (אשר חיה כמאתים שנה אחרי הרופא הערבי) ותהיה האגרת על הענוה המתחלת „שמע בני" רק נ ו ס ח א י ה ו ד י ת ברוח התורה, אשר נעשתה בעקבות העתקת אלחריזי למחברת ריצואן.

ג) אגרת תחית המתים להרמב"ם. אותה העתיק אלחריזי (כ"י באוכספורד) למען ר' מאיר בן ששת ז"ל הנשיא לפי הנראה אחרי שובו מארץ הקדם ומטיבו ואיש חסדו רב ששת לא היה עוד בחיים. ההעתקה הנדפסה מהאגרת הזאת היא של ר"ש ן' תבון.

ד) ספר הנפש המיוחס לגאלינוס (נדפס יחד עם ספר התפוח אשר העתיק אברהם אבן חסדאי, וויניציאה רע"ט, ועל ידי החו' יעללינעק, ליפסיא תרי"ב).

ה) ספר איסוד הקבורה לגאלינוס (ע"ד האיסור לקבור איש קודם מלאת 72 שעות למיתתו — כמנהג הנהוג בזמן הזה בכל הארצות הנאורות לחכות עד היום השלישי, וגם בקרב שלומי אמוני ישראל במעדב אין איש מתנגד לזה, אבל עוד בדורו של בן מנחם חששו הרבנים לאיסור הלנת מתים וקשה היתה עליהם גזרת המלכות), העתיק אלחריזי במצות הרופא היהודי מאישטרו כונאפוש, אולי עוד קודם נסיעתו (נמצאו מזה ג' כ"י).

ו) „סוד הסודות" (מיוחס לאריסטו או להחכם הערבי אלבטריק), מחברת של דברי מוסר ואמונה אשר נודעה בימי הבינים בשם Secretum secretorum והרבו להעתיק אותה לשפות שונות, אבל ספק הוא אם המעתיק העברי הוא אלחריזי [38].

---

38) ע"ד המחברות וההעתקות הנזכרות בזה וכה"י שנמצאו מהן עי' שטיינשניידר בספר הנזכר עמוד 251, 275, 354, 431, 656, 857.

ו.

משפט סופרים מאוחרים על מליצות אלחריזי. כ"י, מהדורות והעתקות של התחכמוני.

הראשון אשר ידע להוקיר את חריזי ואשר לקח אותו למופת בתור מליץ הוא עמנואל הדומי. במחברת התשיעית מספרו הוא עונה על השאלה, אם ראה שירי יהודה חריזי? — „דע אדוני השר כי ראיתים ושמעתים, ועל גרגרותי ענק ענדתים... אין ערוך אליו בשירות ובמליצה, והוא לבדו במשוררי הזמן נרצה". אחריו החזיק גם המליץ בדרשי במשפטו על מחברנו:

„וּמַה נָּאווּ חֲרוּזֵי הַחֲרִיזִי – יְצוּדוּן לֵב בְּלִי לַחְשִׁי וְחַבְרִי" [39].

חובבי שפת עבר ואוהבי מקרא שעשועים והתולים הרבו לקרוא בספר התחכמוני אשר כבר בשנת ש' ראה אור הדפוס (בקונשטאנטינא), ואף כי לא נתפשט בישראל כספרי ההלכה והאגדה שהיו לבדם „ספרי־העם" המצוים ביד כל איש בימי הבינים, או בספרי המחקר והפילוסופיא אשר היו לבדם נכבדים וחביבים להמשכילים — מכל מקום לא רבצה עליו הגזרה כעל מחברות עמנואל ורומיו, כי נודע ר' יהודה אלחריזי גם בתור מעתיק ספרי הרמב"ם ונחשב לאיש כשר גם אצל שלומי אמונים. אבל הרבנים ולומדי התורה מזמן גרוש ספרד והלאה

---

39) חרוז 132 בשיר „חרב המתהפכת".

לא שמו לב בכלל לספרות השעשועים, ואם כי לא אסרו אותה, הנה גם לא דרשו אחריה ויבזוה כמעשה נערות — מבלי שים לב כי ההמון אמנם כנער צריך לשחוק ולשעשועים קלים לרוחו, ואם ימים רבים לא ימצאם בביתו, בלשון עמו, תתעורר בו פתאם התשוקה לבקשם מעבר לגבול בנחלת עמים זרים. ועד כמה לא חשו ולא שמו לב להספרות המליצית נוכל לראות מזה כי הרבנים המסכימים לדפוס אמשטרדם של התחכמוני (בשנת תפ״ט) החליפו את הספר במחברות איתיאל אשר העתיק המחבר, ור׳ דוד ישראל עטיאש ור׳ יצחק חיים דנא מקהלת Brighton אומרים שהתחכמוני הוא ה ע ת ק ה (כי טעו בדברי ההקדמה).

בנוגע להערך המוסרי של תכן הספר אמנם צדק ר׳ שלמה מרובנא בהקדמתו לספר לישרים תהלה כי אין ערוך ל ל ו צ א ט ו מעת נסתם חזון, וכי שירי התחכמוני „רוב עניניהם בנוים על מעשים דלי התכלית ורזי הכונה״ — כי עשוים הם ר ק לשעשועים, בלי נטיה (Tendenz) למודית או מוסרית. יששכר בער ש ל ע ז י נ ג ע ר (בבכורי העתים תק״ץ, ע׳ 57) דורש מאת המורים שירגילו את תלמידיהם בספרי לוצאטו, נה״ו ופראנקו אבל יזהירו וישמרו אותם מהתחכמוני. מנקודת הראות של החנוך נכון הדבר; כל יותר שימנעו מהנערים ספרי ליצנות וקלות ראש בדברים נכבדים, טוב להם ולנשמתם (מלבד ספרי ילדים העשויים לבדח ולעורר מוח הקטנים וכתובים לתעלת החנוך, טהורים ונקיים מכל דבר מגונה). אבל בהשקפתנו על הספרות בכללה והסתעפותה בימי הבינים לא נוכל להסב עין מהערך הרב אשר לספרי חריזי, עמנואל ותלמידיהם. חכם נכרי שומר־אמונה וחובב ספרות ישראל, הצופה מחוץ ושופט בלי

משוא פנים על „הזרמים״ אשר בתוכה [40] מוצא השתלשלות ר ו מ נ ט י ק א כ פ ו ל ה בתוכנו בימי הבינים, שתי נטיות זו לעומת זו, האחת ה פ י ו ט נ י ת (סינאגוגאלית) אשר דוגמתה נמצאה גם בשירת קודש של הקתולים, ויתרון להעברית רק שרעיון לאומי מרחף עליה ומקורה באגדות ומסורות קדמוניות; והשנית ה מ ל א כ ו ת י ת ה ח פ ש י ת (ריין קינסטלעריש) אשר כבשה לה דרך בפני עצמה ותבחר לצאת בעקבות הספרות היפה של המוחמרים והאיטלקים. וכמו שהתעוררה בקרב הנוצרים המלחמה נגד הרומנטיזם והתפשטה השקפת־החיים של הקלאס־סיציזמוס בספרות ובמלאכת מחשבת, כן הוכיל הרומנטיזם הכפול בקרב ישראל להתנגדות כפולה בקרב הימים: להתנגדות ההשכלה החדשה לרוח הפיוט והאגדות מעבר מזה, ולהתנגדות הקלאססיצימוס של רמ״ח לוצאטו להרומאנטיקא החפשית מעבר מזה.

יש אשר האשימו את חריזי, על פי ספרו, בקלות הדעת ופריצות ב ח י י ו ולא שמו לב כי מתוך ספר דמיוני לא נוכל לשפוט על תהלוכות המחבר, וכבר הורה המשורר אוביריוס בדברים נמרצים [41]:

Crede mihi, distant mores a carmine nostro,—
Vita verecunda est, Musa jocosa mihi.

ביחוד אחרי שמעבודות חריזי ה מ ד ע י ו ת הרבות במקצועות

---

40) פרופ׳ ד ע ל י ט ש בספרו Zur Geschichte der jüd. Poesie, p. 87.

41) Tristium II, 354—55 „האמינה לי שאין מדותי כשירי, חיים נוטים לצניעות והמוזה אוהבת לחוק״.

שונים נראהו באיש חרוץ ושוקד על מלאכתו באמונה גם נכבד בעמו ורצוי לאחיו.

עוד שאר לנו, טרם נכלה דברנו, להביא זכרון כתבי היד, המהדורות וההעתקות הידועות מספר התחכמוני או מפרקים אחדים ממנו. — החכם שוואב מונה ח׳ כ״י שונים: א) של אלמנצי [כעת בבריטיש מוזאום בלונדון] משנת מ״א (1281), ב—ג) של הבודליינא באוכספורד מגנזי פוקוק (כעת סי׳ 1977, 1978), ד) כ״י פאריז סימן 1284, כתוב על ידי ר׳ אברהם בן שמואל מפאדובא, נגמר ה״א ע״א (1311), ה) כ״י פאריז מאוצר הקארדינאל רישליו, כעת סימן 1285, ו) כ״י אשר היה לפנים בפאריז בסי׳ 505 ואבד, ז—ח) כ״י באוכספורד (כעת סי׳ 2517 ברשימת נייבואר ?) ובאוצר בית גינצבורג. את המהדורא הראשונה בדפוס משנת ש׳ כבר הזכרנו (איננה עוד בנמצא), ועוד אחת יצאה אחריה בקונשטנטינא (שנת שמ״ג ?) אח״כ מהדורת אמשטרדם תפ״ט עם ההסכמות הנזכרות למעלה. בשנת תרי״ד העיר ה׳ את רוח החכם מענדל בר״י שטערן „לגולל אבן הנשיה ממבוע זמר ורון" ויביא את הספר תחת מכבש דפוס משובח בוויען, אבל לא נקה אותו משגיאות ולא ערכו מול בתבי יד למלאות החסרונות שבספרים הנדפסים. פרופ׳ ד״ר שאול יצחק קאמפף ז״ל אשר היה לפני רב ומטיף לעדת ההיכל בפראג, הוציא איזה שערים מהספר עם הערות מחקריות (עי׳ מה שכתב על זה החכם דוקעס, מאנאטסשריפט לפראנקעל, 1859 ואגרות שד״ל 955), והפרופסור לאגארד מגאָטטינגען אשר חשב להכין מהדורא מתוקנת אמנם מלא כמה חסרונות הדפוס ע״פ כ״י לונדון (אשר לא ראה בעצמו) אבל

לא חקר ולא תקן מאומה וערך ספרו פחות עוד משל שטערן כי גם החרוזים בלתי נקודים.

מהעתקות הספר ללשונות אחרות נודעו: בל׳ רומית (לפי פידסט, Bibl. Judaica) שער ל״א וחלק משער נ׳ ע״י Uri (לונדון 1772). בל׳ אשכנז: איזה שערים על ידי קאָמפף; מלבד זה ע״י ר״א גייגר שער ד׳ (וויססענשאפטליכע צייטשריפט IV, 130); שער י״ד, כ״א, מ׳ (Orient, Littbl. 1840); שער ב׳, ה׳, ו׳ (בספר Jüd. Sagen u. Geschichten, 1839), וההקדמה (Allg. Ztg. d. Jud. 1837—38). על ידי דוקעס: שער י״ד, כ׳, כ״א, כ״ג, מ׳ (בספר Ehrensäulen, וויען תקצ״ז עמוד 76 עד 94).

לשפת צרפת נעתק שער י״ד עם הערות ע״י החכם Silvestre de Sacy בהמאסף זורנאל אזיאטיק 1833 ושער מ׳ בהמאסף Magasin Encyclopédique חלק ג׳ 1808 עמוד 350 עד 372 (ע״י כרמולי Revue Orientale 1844). החי׳ E. Boré העתיק בעזרת ר״ש מונק את שער י״א (שיר בשלש לשונות) בזורנאל אזיאטיק 1837.

מוציאי המהדורא הזאת שלפנינו השתדלו בפעם הראשונה להכין דבר מתוקן, נוסחא צרופה ומדוייקת מהפנים ע״פ שני כתבי היד שבבריטיש מוזאום עם הערות של בקרת, אולם מפני סבות חיצוניות לא הספיקו ההגהות והתקונים לבוא כולן בפנים ונערכו יחד בתור הוספה להספר. גם רב עמל ויגיעה אינן ערובה לאיש שמלאכתו תצא שלמה ומשוכללה בכל, אולם נקוה שיהיה הספר בתמונתו הנוכחית לתעלת לחוקרים מבלי

שתהיינה ההוספות המדעיות לנטל כבד על הקוראים הפשוטים חובבי ספרותנו הלאומית.

עססעגג, תרנ"ח.

אהרן קאמינקא.

מפתח השירים[1].

א.

[1]) בחרנו לסדר השירים בכל אות ואות עפ"י סדרם בתוך הספר (לא ע"פ א"ב פנימית) למען יהיו גם השירים של שער החמשים, אשר הוא כספר בפני עצמו (מעמוד 388 והלאה) בכל אות ואות יחד ולא מפוזרים.

ב.

ג.

ד.

ה.

ו.

ז.

ח.

ט.

י.

כ.

ל.

מ.

נ.

ס.

ע.

פ.

צ.

ק.

ר.

ש.

ת.

נְאֻם גֶּבֶר אֲשֶׁר עָלָה וְיָרַד
בְּחוּג הַשִּׁיר, וְאִם שִׂיאוֹ בְּמוֹרָד.
וְהִתְלַקַּחַת יְקֹד מִלָּיו בְּסִפְרוֹ
כְּהִתְלַקַּחַת יְקֹד לַהַב בְּבָרָד.
וְצֵל הַמַּעֲלוֹת הֵשִׁיב לְאָחוֹר,
בְּאוֹרוֹ אַחֲרֵי הַיּוֹם מְאֹד רָד.
וְחִבֵּר מַחְבְּרוֹת מוּסָר חֲמִשִּׁים,
בְּכָל עִנְיָן מְחֻבָּר אוֹ מְפֹרָד.
וְאָסַף כָּל פְּזוּרֵי הַמְּלִיצוֹת,
וְאִישׁ מֵהֶם בְּלִי נִמְלַט וְשָׂרָד.
וְשִׁבֵּץ מִשְׁבְּצוֹת מִלִּים אֲרוּגִים
בְּשֶׂכֶל לֹא כְּאַרְגָּמָן וּבִשְׂרָד.
בְּאַרְצוֹ רָם לְרוּם עֻזּוֹ וְהוֹדוֹ,
וְאוּלָם בִּנְדוֹד שָׁפָל וְהוּרָד,
וְשִׂיאוֹ עַד תְּהוֹם שָׁפַל, וְאֶתְמוֹל
לְרוּם גָּבַר וְעִם אֵל וֶאֱנוֹשׁ רָד.

וְהָיָה כַּעֲנָק לַשִּׁיר—וְאוּלָם.
בְּקוֹרוֹת הַנָּדוֹד נִפַּק וְנִפְרָד.
וְעָזַב מִשְׁכְּנוֹת אֶרֶץ מְגוּרָיו,
וְאֶל אֶרֶץ אֲדֹנָי רָץ וְחָרַד.
שְׁמוֹ נוֹדָע יְהוּדָה בֶּן שְׁלֹמֹה,
וְשֵׁם אַרְצוֹ וּמוֹלַדְתּוֹ סְפָרַד.

בשם המלמד אדם דעת.

החכמה תעוז לחכם בארח חיים תנחהו, ומעמלו תניחהו, בשכבו תשמור עליו ולא תניחהו, ובהקיצו היא תשיחהו, והיא תזהירהו, לשום תחלת אמרינו, תהלת יוצרנו, ופתח דברינו, שבח לצורנו. עשה שמים, בלי עמל ידים, ובלא מבטא שפתים, אחוזים בלי כפים, תלוים במאזנים, מסובבים כרחים. צוה אותם ונבראו, וקראם ונמצאו, ותיות מרכבה לשאת כסאו נצבאו, כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו. הוא הנמצא ועין לא תראנו, והוא הנעלם וכל דורשו ימצאנו. הוא הקרוב וגלגלי מעלה לא ידעו מכונו, והוא הרחוק ובתוך הלב משכנו. הבורא גלגלי שחקים, כראי מוצק חזקים, ועליהם, כסא הכבוד, והכיון ההוד. ושם נוה השרפים והתרשישים, והנשמות אשר לאל משבחים ומקדישים, ובתי הנפש והלחשים. ושם יסוד כל סוד, ועדיו יגיע שכל כל משכיל ויעמוד, ואם ירבה על הכבוד העליון להשקיף, דלתיו בפניו יגיף, ויאמר לו עד פה תבוא ולא תוסיף, ואין לך רשות לדעת אשר בקרבי, ולא תעבר בי. ונשמות הצדיקים בעודם בגופותיהם, ירצו לעוף אל הכבוד ההוא כיונים אל ארובותיהם, אבל בכבד הגוף תרפינה כנפיהם, ובצאתם מן הגוף אל החצר החיצונה יפשטו את בגדיהם, אשר המה משרתים בהם. ומבית גנזי המלך, יביאו לבוש מלכות אשר לבש בו המלך. ובבואם אל בית המלך בגדי קדש ילבשו, והנגשים אל י״י יתקדשו, לפאר ליוצרם, ולרומם לבוראם. הוא האל הבורא נשמה טהורה,

מבור הבור נוקרה, ומצור הצור נגזרה. חצב אותה מן היסוד הקדמון, ותהי אצלו אמון, עד עת בוא דברה, אז ראה ויספרה, הכינה וגם חקרה. וימצאה מלאך י"י על עין החכמה בדרך שור, אשר מראש אמנה תשור. ויאמר לה מלאך י"י: עזבי יסודך אשר משם חצבתיך, ושכחי עמך ובית אביך, והיי לגוף שפחה נחרפת לו, כי הוא אדוניך והשתחוי לו. ותלך ותשב לה מנגד, עד נברא הגוף ותלבש אותו כבגד, והפיצה חום יקודה בבשר ובגלד, ויחם בשר הילד. כי בחום הנשמה יצא האדם מאין ויהי יש, מפני אשר ירד עליו י"י באש. והנפש מגזרה טהורה נחצבת, וברא שהגוף כצופה נצבת, כי ביתה בקיר החומה ובחומה היא יושבת. זרחה בגוף ככוכב, ולקחה אותו למרכב, מפתו תאכל ומכוסו תשתה ובחיקו תשכב. ונבראו מצל מאורה שתי נפשות חיה וצומחת, חוברות אחת אל אחת. ושתיהם לשרת הנפש העליונה תלוינה, ותגשן השפחות הנה וילדיהן ותשתחוינה. והשכל נתן למעלה מן הנפש מעונתו, ותשובתו הרמתה כי שם ביתו, והוא כחתן יוצא מחופתו, וכל חפצו ותשוקתו, להצמד עם הנפש חשוקתו. והוא אוהב אותה כבתו, כאשר היתה באמנה אתו. ואם תהיה טהורה וקדושה, מהר ימהרנה לו לאשה, ועל ערש אהבים יתעלס בנעימה, ותפשה ושכב עמה, ואז היצר יהי נרדם ולא ידע בשכבה ובקומה. והשכל יורנה דרכי אלהים, וירימנה מן העפר למעלות גבוהים. ובו תנצל מרדת שאולה, ותעלה אל המעלה הגדולה, וזאת תורת העולה. כי אם תהיה נקיה, בצאתה מן הגויה, ותעוף לְקִנָּהּ וְקוֹנָהּ בלי כנפים, גם חסידה בשמים. ואם תחטא תשב בשאול גלמודה וסורה, בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה. ושם

תקבל גמולות ענשה הראויות לתת לה מבית המלך, על אשר לא עשתה את מאמר המלך, ולא תבוא עוד אל המלך, כי אם חפץ בה המלך, כשך חמת המלך, ובזה הנערה באה אל המלך. ועל כן שלח אלהים השכל אליה, לפרוש כנפיו עליה, ולהאיר באורו עורוניה, ולרוות במימיו צמאוניה, ויפקח אלהים את עיניה, ותרא באר מים, משיבי נפש מאירי עינים. ותמיד תשאב ממקורו סוד אלוה ממעל, ותרד העינה ותמלא כדה ותעל, כי השכל ירוינו ממקור החיים, מעין גנים באר מים חיים. והוא יפקח עיני לבותינו, לראות האור העליון במחשבותינו, ולהתעדן בפרי עץ הדעת נשמותינו, לטוב לנו כל הימים לחיותנו. ועל כל אלה הטובות הגדולות, חובה עלינו לערוך תהלות, לנורא עלילות, ולאמר לפניו: י"י גדול אתה וגדול שמך, ומרחבי העולם לא יכילון תעצומך, כי אתה מקום עולמך, ואין עולמך מקומך. בטרם הרים ילדו, ועמודי שמים עמדו, מושב אלהים ישבת, ובאין מקום נצבת והשכל העליון אשר מצור כבודך חצבת, כבן יקיר אליך הקרבת, ולמלך על כל ברואים הצבת, את בנך יחידך אשר אהבת. ובו יצרת ארץ וערץ, כמו שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ. ובו בראת עולמך בששת ימי המעשה, ונתתה ארץ לבני איש למחסה, וכוננת בשחק חביון המכסה והכסא, אשר נסתרת שם ביום המעשה. וכל נפש משכלת תכסוף להשיג סודך אבל תלאה, אפס קצהו תראהו וכלו לא תראה. והחושבים להבין סודות שמי ערץ, נבוכים הם בארץ, ושתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. ובכודך נלאו רעיונינו לעמוד, כי עצמת ממנו מאד. ואשר מהם נעלמת בעין לבם ראוך, ובקרבם מצאוך, כי אתה קרוב למבקשיך, ונמצא לדורשיך. ועתה אלהינו

בוראנו , המצא לנו בכל קראנו . ואל נכשל בכל אשר נחבר , והיה עם פינו בכל אשר נדבר , ואל תבישנו מאשר נשבר . ונצור דעיונינו , משגיאות הגיונינו , שמור דרכינו , מחטוא בלשוננו , עד נהיה המוצאים חן בעיניך , ואל תשימנו מטרה לחצי חרונך , והסתירנו מרכסי איש בסתר פניך , ובמחשכים נסה עלינו אור פניך .

נאם יהודה בר שלמה (בן אלחריזי) ז"ל : ה' אלהים נתן לי לשון למודים , למלאות ענינים חמודים , ביד השכל צמודים , והיו לאחדים , לקשור מפניני מליהם לצוארי הנגידים , רבידים , ובזרועות הידידים צמידים , בשעשועיהם ישמחו מרודים , ובעניניהם יעלזו חסידים , ובכל מדינה ומדינה מגיע שמחה וששון ליהודים :

(ואשא משלי :)

אֲחַבֵּר חֲמוּדוֹת מְשָׁלִים וְחִידוֹת ,
וְעֶדְיֵי תְעוּדוֹת , אֲשׁוֹבֵב לְמַרְבֵּץ .
וְהַשִּׁיר אֲרִימוֹ וּמֶלֶךְ אֲשִׂימוֹ ,
אֲכַס מַעֲרָמוֹ , בְּרִקְמָה וְתַשְׁבֵּץ .
וִיטְוֶה לְשׁוֹנִי , פְּתִיל רַעְיוֹנִי ,
וּבִגְדֵי זְמַנִּי , בְּשִׁירַי אֲשַׁבֵּץ .
וְנִדְּחֵי מְלִיצוֹת , אֲשִׁיבֵם קְבוּצוֹת ,
וּמֵהֶם נְפוּצוֹת יְהוּדָה יְקַבֵּץ .

אני ישן ולבי ער , ובים התשוקה סוער ובוער . ויעירני משנת סבלי , שכלי , ויורני ויאמר לי : אתה בן אדם , מה לך נרדם . פקח עיני רעיוניך , והצבא גדודי הגיוניך , והלוצי

לשונך , ואתה תאזור מתניך . ולבש קנאות , לאלהי הצבאות , וללשון הקדש אשר היא לשון הנבואות , היורדת פלאות , וחדש כנשר נעוריה . ורפא שבריה , ושבור מלתעות כפיריה , הנושכים אותה בשניהם , והפוערים עליה פיהם . והצל טרפה מבין שני אריות , ופריצי חיות . ואומר : אהה אדוני , הנדוד בלל לשוני , והדביק לחכי שפתי והגיוני . ומי אנכי כי אציל שה פזורה מבין שני כפירים , וכי אוציא לשון הקדש מבין המצרים . ויאמר לי : כי אהיה עמך , וזרועי תאמצך בין בני עמך , וראה כל העם אשר אתה בקרבו את מעשה ה' כי נורא הוא אשר אני עושה עמך . וישלח השכל את ידו ויגע על פי , וקדח להבי רשפי . ויאמר לי : הנה נתתי דברי בפיך , ובחזון השיר נביא לגוים נתתיך . ראה הפקדתיך על בתי הסכלות לנתוץ ולפצוע , ועל בתי המליצות לבנות ולנטוע . ויער אלהים את רוחי להעלות מזיו לשון הקדש מנורות , לפקוח עינים עורות , והיו למאורות . למען דעת כל עמי הארץ כי לשון הקדש אין ערוך אליה , בצחות מליה ונעם משליה , כי היא ככלה תעדה כליה , המליצות מעיליה , ורקח המור בשוליה , ובעת תסיר צעיפה מעליה , כל עין תלויה אליה , וכל לב קשור בחבליה , [ובני ענק אסירי כבליה , וגבורי קרב חלליה] והיא כעץ חיים תרופת בעליה , והחכמה תחיה לב בעליה . ומימי קדם היו חסידי עולם בלשון הקדש שמחים , והיום פריצי עמנו הנאלחים , דקרוה מצור לשונם בחרבות וברמחים , וצדק ילין בה ועתה מרצחים , וכל בניה עזבו לשונם ושבו עלגים , וכספם היה לסיגים . והיא בכל יום בבכי ממררת , ועל אזן סוגרת ומסגרת , אמריה אומרת , לאמר : מה מצאתם עול במפעלי , כי רחקתם מעלי . הלא ביום דבר ה' עם אבותיכם , אנכי

עמדתי בין ה' וביניכם. ולוחות הברית הלא ברוח פי נכתבו, ומצור לשוני נחצבו. וכל הימים אשר שכן כבוד האל בהיכלו, אני הייתי כשגל יושבת אצלו, להגיד לכם סודו, ולתת עליכם הודו. ובניכם מאסוני וחבקו לשון זרים, אשר עזבוני ויקטרו לאלהים אחרים, העבידו ללשון קדר לשון ישראלים, ואמרו לכו ונמכרנו לישמעאלים. ואמרו לו שחה ונעבורה, ויקחוהו וישליכו אותו הבורה, עד אבד בתוכם ולשון קדר הקדירתהו, וכארי טרפתהו, חיה רעה אכלתהו. וכלם מאסו לשון עבריה, וחשקו לשון הגריה, וחבקו חיק נבריה. ובאשת זרים חשקו, וחיקה נשקו, כי מים גנובים ימתקו. ונפתה לבבם בראותם במה מליצה יקרה, אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה, ותהי שרה עקרה.

בְּנַפְשִׁי עָבְרָה רוּחַ קְנָאוֹת
לְחָכְמָה נֶעְדְּרָה מֶנּוּ וְסָרָה;
בְּשׁוּרִי יָלְדָה הָגָר יְלָדִים
חֲמוּדִים וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה:

ועל כן התעוררתי, ועז התאזרתי, להשיב עקרת הבית אם הבנים שמחה, ולתור לה מנוחה, ולשאוב ממקורה המרוה צמאים, כי מימיו מן המקדש המה יוצאים. ואבא היום אל העין, לרוות בדודי החכמה הטובים מיין. ואמרתי: אנא אל איום, הקרה נא לפני היום, בנות הכינות, ועלמות התעלומות. הנה אנכי נצב על עין המים והיה הנערה, היוצאת השערה, ואמרתי אליה השקיני נא מנוזלי מליצותיך, הנוטפים מבין שפתותיך. ואמרה שתה, ואש אהבים מבין שפתי חתה, אותה

לעבדך הוכחת, ובה אדע כי חסד עלי גמלת. אני טרם אכלה לדבר אל לבי, ואצפה לראות מה ידבר בי. והנה עלמה, ברה כחמה, מבנות החכמה, יוצאת לשאוב מים וכדה על שכמה. טרם קראתיה ענתני, וכצוף שפתיה הרותני. ותאמר לי: שתה אדוני, מנוזלי הגיוני, כי דבש וחלב תחת לשוני. ואשאל אותה ואומר: בת מי את, ומאיזה מחצב חוצבת. אמרה: אני יתומה ואבי חי, ונחרו בי בני אמי ואחי. אני הייתי כתר מלוכה, והנני היום לכל רגל דרוכה. אני לשון הקדש גברתך, ואם איטב בעיניך אהיה חברתך. אך למען תקנא לשם האל, וקדשת את שמי הגדול אשר חללוהו בית ישראל, והיית לי לגואל, מכל מגאל ומתגאל, ואקוד ואשתחוה לאל. כי מצאתי חן בעיניה, ושמתי נזמי תהלותי באזניה, וענק מליצותי בצוארוניה. וארשתיה לי בצדק וביראה, מבלי שטר וביאה, ואקרב אל הנביאה. ותהר ותלד בן בדמות אלהים וצלמו, ותהי המשרה על שכמו, ותחל רוח ה' לפעמו, ויאסוף אליו כל עמו. ויעל לצור על מבצרי המזמות הרמות, וללכוד מצדות התעודות, במחשבות, חצובי להבות, לעושי חרבות, ושיחים, מרוקי שלחים, אחוזי רמחים, ולשון רכה, לב הארי מרכא, ותמשך לויתן בחכה, ובשוט חמתה מכה, תשב אנוש עד דכא. תלבב לבאים, ותכבש פראים, ותפיל רפאים, ותקים רפאים; בניבים, מיקוד להב חצובים, וממקור עדן שאובים, פעם יפיצו שביבים, ופעם יטיפו רביבים. ועניניםא) כלם גבורים חלוצי צבא, אחד ירדף אלף ושנים יניסו רבבה. והענין אשר העיר את רוחי לחבר הספר הזה כי איש חכם מחכמי

א) תוכני המחברות אשר בספר:

ישמעאלים, וממבחר המשכילים. לשונו במליצות ערב נמרץ, ועל פיו הזון השיר נפרץ. ונודע שמו אלחרירי א), וכל אבי מליצות זולתו הולך ערירי. חבר בלשון ערב ספר, נותן אמרי שפר. אף על פי שעניניו מלשון הקדש גזורים, וכל משליו היקרים, מספרינו לקוחים ומסורים. ואם תשאל לכל מליצה ממליצותם מי הביאך ללשון הגרים, תאמר כי גנב גנבתי מארץ העברים. וכראותי הספר ההוא נגלו כספר שמי גילי, ונזולו יבלי אבלי. יען כל עם ועם נזהרים בהגיונם, נשמרים מחטוא בלשונם. ולשוננו אשר היה מחמד לכל עין, נחשב באחי קין. ושב היופי דופי, והנועם זעם. וכבודו נעדר והודו קדר, ולא תאר לו ולא הדר. כי בני עמנו דברו עתק עליו, והורו חץ הלעג עליו ופלחו כסליו. ואמרו כי לשוננו קצרה, ומליצתה חסרה. והם לא ידעו כי החסרון מהם אשר לא יכינו אמרותיה, ולא יכירו תמודותיה. כמו מי שיש לו חולי בעיניו, ותחשך לו השמש המאירה לפניו, והוא חושב כי בשמש מקרה או פגע, ולא ידע כי בעיניו עמד הנגע. וכן רוב בני עמנו יבזו לשון הקדש כי עניניו מהם נפלאו, ועינים להם ואורו לא ראו, והמן לפניהם ויצאו ללקוט ולא מצאו, ונהרי עדן לפניהם והם יצמאו.

אוי עַל פְּתָאִים כִּפְּרָאִים יֶהֱמוּ,
אֶצְלָם מְקוֹר עֵדֶן וְהֵם יִצְמָאוּ.
הַמָּן לְעֵינֵיהֶם וְעֵינָם נִסְגְּרָה,
וַיֵּצְאוּ לִלְקוֹט וְלֹא מָצָאוּ.

על כן חברתי הספר הזה להראות כח לשון הקדש, לעם הקדש, אשר טח מראות עיניהם, מהשכיל רעיוניהם.

א) עיי' בהערות בסוף הספר.

וכל מבקש לראות נעם עניניו, ולהשתעשע בגני הגיוניו, ולשאוב מנוזלי מעיניו, ימצא בתוכו גנות ופרדסים, וערוגות הדסים, ונטפי רסיסים, ותורים וסיסים, וכוסות עסיסים, כמים לים מכסים. וכתי מדות, ושדה ושדות. זאת מנגנת, וזאת מרננת. וזאת תעיר אהבים, וזאת תבעיר בקרבים להבים, בשירי עגבים, וניבים ערבים, מסלעי צלעי תצובים, ומעצי עצתי קצובים. ובמליצות בתולות, לא היו לאיש בעולות. וזר לא עלה על ערש יצועם, ואיש לא ידעם, [ישיבו הנפשות ברוחם וריחם, ויחיו הלבבות בלקחם ורקחם, ויעירו לב נרדם, בנרדם]. וכללתי בספר הזה משלים רבים, ועניניים ערבים. בם מיני מליצות, ותידות נמרצות, ודברי תעודות, ושירי ידידות, ומשלי נכוחות, ומילי תוכחות. וקורות זמנים, וחדושי השנים. וזכרון המות, ומקום הצלמות. ודברי תשובות, וסליחת החובות. ותענוגי אהבים, ושירי עגבים. ונשואי נשים, וחופה וקדושים, [ועניני גרושים]. ושכרות שכורים, ונזירות נזירים, ומלחמות הגבורים. וקורות מלכים, והליכות דרכים. ושירי תהלות, ותחנוני תפלות. ומוסר חכמים, וחברת תמימים. וחשק עפרים א), וגנים וכפרים. ודברי נגידים, ושיחת ילדים, וציד הציידים. וערמת הרמאים, וסכלות פתאים. וחרוף המחרפים, וגדוף המגדפים. ושירים נפלאים, ואגרות מלים נוראים. למען יהיה הספר הזה כגנה אשר בה כל מיני מעדנים, ונטעי נעמנים. וכו ימצא כל שואל משאלו, וישיג מתאותו די מחסורו אשר יחסר לו, והבינותי בו לכל איש מכונו ומקראו, איש איש על עבודתו ועל משאו. הירא את דבר ה', ימצא בו תוכחות

א) הילות ההכיס.

ותפלות ויראת ה׳, ואשר לא שם לבו אל דבר ה׳, ימצא בו תענוגי עולם וטובותיו ונהרו אל טוב ה׳. וכל בסיל ובער ישיש או נער, ילמד ממנו חכמה, לתת לפתאים ערמה, לנער דעת ומזמה. וכל חכם לב אם עיניו עליו יפקח, ישמע חכם ויוסיף לקח. וכל מבקש ללמוד דרך ארץ בו ישכיל בכל אשר יפנה, ונבון תחבולות יקנה. וכל המחבר שירים ויחצוב בורות נשברים, ומימיהם מרים, בספר הזה יפקח עינים, ויורהו ה׳ עץ וישלך אל המים, וימתקו המים. וכל איש אשר תרעב נפשו ללחם חמודות, ומטעמי שיר ידידות, וממתקי משלים וחידות, ימצא בספר הזה עשר ידות, כד וצפחת, וכהם ברכת ה׳ פורחת. ואם יקח מהם שכל ומוסר, כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר. כי שלחנו לכל בא ערוך, וביתו לעולם ברוך. ולחמו בכל פה אכול, וכל מאן דכפין ייתי וייכול. ובמה יועיל הספר הזה לאנשי כל מדינה, אשר ממצרים ועד עדינה. אשר רבים מהם לשונם לדבר בלשון הקדש צולעה, וקריאתם גרועה ורעה. כי בספר הזה דרכיהם יישירו, ונכוחות ידברו, והיטיבו אשר דברו. ובו יקיצו משנת הסכלות רעיוניהם, ותפקחנה עיניהם, וידעו כי ערומים הם, ויתפרו עלה מליצות ושירות, ויעשו להם חגורות. ובכל הדברים אשר בספר הזה זכרתי, דבר מספר הישמעאלי ה) לא לקחתי, לבד אם שכחתי, או אם באו לידי דברים במקרה ואנכי לא ידעתי. אך כל עניני הספר הזה מלבבי נבראו, חדשים מקרוב באו, וממי יהודה יצאו. ורבים מישיני אדמת הסכלות הקיצו, ורכבי לשונם ברחוב השיר הריצו. וחשבו להפוך ספר הישמעאלי הזה מלשון

ה) הוא ספר חרירי הנזכר למעלה.

ערב ללשון הקדש, ובאו בבגדי חול לשרת בקדש. ובצאתם למלחמת המליצות חמושים, לא שללו כי אם אחד אחוז מן החמשים. כי לחוזק מליצות הספר נכהלו ויבעתו, ולקול רעמיו ואבני אלגבישיו גועו ויצמתו, וירד עליהם הברד ומתו. וכעת לרדוף אחריו נִכאו, דפקו שעריו ובהם לא באו, ויהי השער לסגור בחשך והאנשים יצאו, ויבקשו הרודפים בכל הדרך ולא מצאו. עד שקמתי, ומחלצותיו רקמתי. העתקתי כל הספר במלים נבוחים, ושירים כבדולחים, טהורים ממולחים, ישכיבו כל המשוררים הצחים, תחת אחד השיחים. וקראתי למרום שכל ונפתחו שמיו, וירדו גשמיו, ורוו תלמיו, והפיחו בשמיו, ודברתי אל סלע השיר ונתן מימיו. כי נדיבי ספרד בשמעם דברי ספר הישמעאלי תמהו עליהם, ובקשו ממני בהיותי ביניהם, להעתיק הספר הזה להם, ולא יכלתי להשיב את פניהם. וכאשר חפצם השלמתי, והספר העתקתי, ביתי נטשתי, ודרכים ארחתי, ואניות רכבתי, וימים עברתי, וממערב ברחתי, ובמזרח זרחתי. וארא כי הסכלתי עשו, וגדל עוני מנשוא, בעזבי לחבר ספר מליצותינו, והלכתי להעתיק ספר זולתנו, כאלו אין דברי אלהים חיים בינותינו. וכרם זרים לנטור מהרתי, וכרמי שלי לא נטרתי. ועל כן חברתי הספר הזה במליצות חדשות, מלשון הקדש קדושות, ועניניס חדשים יחיו הנפשות, ויהליצו העצמות היבשות, וחלקתים לחמשים מחברות, כל אחת מהם כאבקת רוכל מקֻטרת, ובלשון נבואות מדברת. וכל דברי הספר הזה בלשון הימן האזרחי עשיתים, ועל שם חבר הקיני יסדתים ובניתים. ואף על פי שאחד מהם בדורנו לא היה, וכל אשר דברתי בשמם לא היה ולא נברא אלא משל היה. ואני מחלה פני כל הקורא במוצאו דבר חטא וחובה, ידין אותי לטובה,

ועל כל פשעים תכסה אהבה, ואל תהי בלבו חטאת יהודה כתובה, כי אין אדם אשר לא יחטא, כמפעל או במבטא, כי החטא מצוי בספרי הגאונים בעת יבחנו, והנה המלכים לא עמדו לפניו ואיך נעמוד אנחנו. ואם הגבורים יכשלו בדבריהם, ולא ימלטו משגיאות ספריהם, מה יעשה נעור ורק מכל חכמה כמוני. ואם אש השגיאות נפלה בכל ארז אדיר, מה יעשו אזובי קיר. והאל המלמד אדם דעת לדברי ישר יזכנו, ומשגיאות ינקנו, ויהיה עם פינו בכל דברינו, וישלח מקדש עזרנו, [וימלא משאלותינו].

אמר המחבר בראותי הספר הזה נפלא בערבו, והטועם אותו ימצא נפת מתוק על חכו, בקשתי נדיבי תבל, אשר ממצרים ועד בבל, איש אשר אפאר הספר בשמו, ויהיה חתום בחותמו. ובעת בואי באלפי הזמן דרשתיהו, בקשתיהו ולא מצאתיהו, ולא ענני איש בעת קראתיהו. במעט שעברתי מהם עד שמצאתי את שאהבה נפשי איש אשר בחר בו ה׳ השר היחיד בדורו, החסד אזורו, והיושר חגורו, והחכמה פארו. בשמש בצאתו, וכים בנדבתו, וכעפר בנעימתו, וכארי באימתו, וכיוסף ביראתו, ודוד בצדקתו, וקהלת בחכמתו. אם יפתח פיו יסכל חכמים, וישיב בעלי לשון נאלמים, ואם יתיחס יעזוב כל בעלי היחס שפלים, יתנדב ישים הנדיבים נבלים. אסף המדות החמודות הוא הגביר הנאדר, הכרוב הנהדר, פאר דורנו, והדרת גבירינו, רוח אפינו, ואור עפעפינו, וכוכב נשפנו. ידו וביתו פתוח לרוחה, לקבל כל אורח בשמחה. הוא השר הגדול, אשר הוקם בישראל חומה ומגדול, הגביר המעולה רבי שמואל בן אלברקולי זצ״ל. מצרים תתאוה להיות מדרך אדמתו, ודמשק מנוחתו, וצובא תקנא בשמועתו, ואשור תעיד

גדולתו, ועדינה תתפאר כי היא אמתו. ובראותי כי הוא יחיד בעמו, ותהי המשרה על שכמו, עשיתי הספר הזה על שמו וחתמתיו בחותמו. ושמתיו כמו רביד הזהב על צוארו, והלבשתיו מעיל פארו, והרכבתיו על סוס הדרו, וקראתי לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו. כי ידעתיו כי בראותי ילדי, מעשי ידי, בידי אהבה יסמכני, ועל במתי שחק ידריכני, ולזולתו לא יצריכני. האל יעמיד הודו, ובדור דורים כבודו. והוא מרומים ישכון, כירח יכון. לפניו יעמוד זכרו הטוב לדור אחרון, וכל השומע אותו ירון, ויהיה כן לבעליו תגמול ויתרון. כי זה הספר הוא כענק לא יתיפה אלא על גרונו, ולא יתכבד רק על צוארונו. כי הוא בשכלו ידע מעלת החכמה ויכבדנה, ומנעוריו היא לו גברת ותמיד יעבדנה. כי כה תגדל מעלתו, ותנשא מלכותו. ובספר הזה יאמינו בשבחיו כל שומעיו, ויוסיפו בו אהבה כל יודעיו. וכאשר ייטיב אחריתו בוראו, ובניו ישבו על כסאו, יהיה הספר הזה להם, עד נאמן על גדולת אביהם, כי זה הספר יפקח לעורים עינים, וירנין לאלמים שפתים. לשבח פעולותיו, ולספר תהלותיו, ולשיח בנפלאותיו. וישני אחיו השר הנכבד רבי יוסף והשר הנחמד רבי עוזא יהי בעזרם רוכב שמים, שניהם לבית משרה עמודים שנים, באלו התורה ארון והם שני כרובים פורשי כנפים, או המשרה צורה והם לה שתי עינים. גם הם לבשו לבוש הענוה, ופשטו בסות הגאוה, ורחקו מכל דכה ומעוה, ואספו כל מדת נאוה, עד יצאו ככסף צרוף תאוה לעינים, מזוקק שבעתים. האל יאיר נרם, ויזרית אורם. ובמקום הזה אחתום דברי, ואסיים אמרי, והאל יודיענו ארח חיים, כי ממנו תוצאות חיים.

שער ראשון

מודיע הוית הספר, ועל שם מי חברו באמרי שפר.

נאם הימן האזרחי הגד הגיד לי מחבר הספר הזה מפניני רעיונו, וממליצות לשונו. ויאמר נקרא נקראתי בקרית יערים, עם חברת גברים, מילדי העברים, מליהם ספירים, [וידיהם גהרים] ופניהם מאורים, כרקיע תהלה מאירים, ובמרום הגדולה מזהירים. באורם כוכבי שחק יעלימו, ופני שחר יכלימו, ולילה ליום ישימו. עלו בסלם שכלם עד חוג ערץ, ויתן אותם אלהים ברקיע השמים להאיר על הארץ. לאורם השחר נדמה נדמה, וחפרה הלבנה ובושה החמה. בלכתם במחשכים עמוד אש השכל יאיר לעיניהם, וענן הענוה עומד עליהם, וארון הצדקה נוסע לפניהם. ובמקום אשר ישכון ענן כבודם שם התהלות ירגעו, ובהעלותו יסעו. מחשכותם הרות ועל משבר לא עמדו, בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו. ילדים אשר בהם כל יופי מלאים חכמה, הכינו לתורה בלבם מחנה, והשכל על פיהם יסע ויחנה, והיה טרם יקראו והוא יענה. אמרתם צרופה, ומליצתם רצופה, ונדבתם עדופה, ולשונם חרב שלופה. ומזהר עניניה לפידים יהלוכו, ומנצוצי ניביה תשלח ברקים וילכו. ומלהט יקודיה אוחזות לבבות ובבות, בניבות ערבות, מלהבות חצובות, פעם עורכת קרבות, ופעם מעוררת אהבות, כוליה הנפשות משיבות, והלבבות מדיבות. ושם נער אתנו עברי, במרום התבונה ימריא, ועל נחלי אמונה יפריא. הגבורים

יחתו לקול שאוניו, והענקים נבהלו בפניו. השמש באורו תקנא, והיופי על פניו יחנה. ובאימתו לב הכפירים ימסה, והחכמה תחת כנפיו תחסה, וישכיל בכל אשר יעשה, פעם דמי הכוס ימצה, ופעם יביע נוראות בעת פיהו יפצה. אם יהיה בבית משתה היין, תראה בו כל מחמד עין. ואם ינגן — היגון ביד השמחה ימגן, ולשומעיו עטרת ימגן. ואם שיר ישורר, מתים יעורר, וסלעים יפורר. ואם יבא במלחמת תעודות, ילביש הזמן בגדי חרדות, ויפשיט גבורי חכמה בגדיהם החמודות. ועליו תהלות עולם, ישאו קולם:

הַלֵּב יוֹרֶה, אֶל קוֹל קוֹרֵא:
מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים.
יָרוּץ לַגְּבִיר, חַיִל מַגְבִּיר,
יוֹדִיעֶנּוּ אֹרַח חַיִּים א).
כֹּל לֵב הוֹמֶה, אֶל בִּין צָמֵא,
נָתַן עָלָיו ב) מַיִם חַיִּים.
תַּחַת שִׂיאוֹ, יִכְנַע שׂוֹנְאוֹ.
אַךְ כֹּל מוֹצְאוֹ מָצָא חַיִּים.
כֹּל רוֹאָנוּ, יֶאֱהָבֶנּוּ,
כִּי מִמֶּנּוּ תּוֹצְאוֹת חַיִּים.
כִּי בִלְשׁוֹנוֹ, וּבְהֶגְיוֹנוֹ
צִירֵי מָוֶת וְצִרֵי חַיִּים.
לַהַט חֶרֶב מִתְהַפֶּכֶת
לִשְׁמוֹר דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים.

א) יודיע וורה ארחות חיים גם להגבור אשר כח חילו;
ב) על כל לב צמא לבינה;

ויען ויאמר, אל העומדים לפניו לאמר: אליכם אישים אקרא, משיב מלחמות החכמות שערה. הראיתם בכל אשר [חזיתם, ואם ידעתם בכל אשר שמעתם, או מצאתם בכל אשר] קראתם במליצות הישמעאלי אכי החידות החמודות, והמליצות הנמרצות, הנקרא אלחרירי. השמתם לבבכם אליו, ואם טעמתם דבש מליו, כי אין מזנב נחשליו, ואין משיג במרוצתו אבק רגליו, מה מתקו משליו, ומה נעמו מהלליו, צל עדן צלליו, ועל אורות טלליו, ובהטיף על איש טל מליו, ירד המן עליו. ואלו הספר ההוא יחובר בלשון אחרת חוץ מבלשון ערב, נפל ממנו רב, והיה אספסף נערב, וגם ערב רב. והיתה מליצתו נחלה ונשברת, ולא יחסר בה כל מום דע שבור או עורת, ושאת או ספחת או בהרת, וצרעת ממארת. כי לשון ערב אין בכל הלשונות ערוך אליה, במתק מליה, ונעם משליה. והיא לכל שומעיה עדבה ואהובה, מאש חצובה, ומני ים רחבה.

אמר מחבר הספר הזה וכשמעי דבריו נהפך עלי לבי, ונשמה לא נותרה בי. אך התאפקתי, ובדברו עמי התחזקתי, ואמרתי: לו היטבת, בכל אשר אמרת, וכן דברת, כי לשון ערב מבחר כל הלשונות, האחרונות והראשונות, וכלם לנגדה משתנות, ודתיהם שונות, ומלותם בזויות ומשונות, חוץ מלשון הקדש; כי בלשון הקדש דבר האל עם נביאיו, והקדיש [בסיני] קרואיו. ונתן דתו, ללומדי תעודתו. וחלילה לאל בורא כל הלשונות, לבחור מהן לעצמו השפה החסרה, ולדבר בלשון הצדה הקצרה. אבל מן הידוע כי לשון הקדש מימי קדם עדפה וגדולה, ורחבה ונסבה למעלה. ומעת גלינו מארצנו, לְמַדְנוּ לשונות הגוים ועזבנו לשוננו, וזו היא סבת קוצר

לשוננו וחסרונה, אחרי תמימותה ויתרונה ח). ומיום התערבו בני עמנו בין הגוים ושכנו בתוכם ולמדו לדבר בלשונם עזבו לשון עבריה, ופקו פליליה. ונפשם מאסה את בן שרה העברית, וחשקה את בן הגר המצרית. ולכן לשוננו אבד, ורובו לשאול ירד, וקצתו שרד, אשר השאיר הברד. אבל במעט ההוא נפליא לעשות, לערוך אבני נזר מתנוססות. ולמלאות אמרים, מכלי פז יקרים. ולחבר מליצות, בזהב היופי מְשֻׁבָּצוֹת, ולכתוב אגרות, ולשורר שירות, ולשלוח ספרי תשורות, ואמרי בשורות. ולעשות חבורים, ולסדר סדרים, במלים במלואת תרשישים, יחיו הנפשים. מְפֻתָּחִים על הלב פתוחי חותם, מְשֻׁבָּצִים זהב יהיו במלאותם, ותמלא הארץ אותם. וזה לך האות, כי לשוננו לשון נפלאות, ודבריה דברי נבואות. כי היא צרה — ותתרחב לנו, וקצרה — ותספיק לבלנו.

אמר האיש: ואם אמת דבריך, [וצדק מאמריך] מדוע לא נמצא בבני ישראל, איש אשר [יחבר כדברים האל], בלשון ישמעאל, ויהיה ללשון הקדש [מושיע ו]גואל? אמרתי לו וכל זה איננו רחוק, והחפץ הזה איננו לדורשיו עמוק. ובעת נרצה לחבר כזאת המגלה, על פי תקפה וגדלה, עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. אבל המחבר למי יחבר, ועל אזני מי ידבר. והאזנים חרשות, והידים קשות. והזמנים, סגרו עיני היצורים, אשר כבית התאוה עצורים, ואת האנשים אשר פתח הבית הכו בסנורים. ואין בהם רואה ושומע, ואין שם על לב ואין יודע. ואם תחקור קהלות תבל, אשר ממצרים ועד בבל, לא תמצא אוהב חכמה ומכבד בעליה, ולא משיב גמול טוב עליה. ואתה ידעת כי הספרים היקרים לא

ח) עיי' בהערות שבסוף הספר.

יחובבו פניניהם, רק למביניהם, או למשיב גמול טוב עליהם, כי לא נעשו לכסילים הלועגים עליהם, המתעתעים בהם. וכל נעימה בשלשה תנאים סורה יחשף, במצאה נדיב או חכם או נכבד אשר אליה כוסף, תמכר לו לאמה ואורה יזרח לא יאסף, ואם שלש אלה לא יעשה לה ויצאה חנם אין כסף. ועל כן בדורנו זה תשתפכנה אבני קדש והכתם הטוב ישנה, והשירים והמליצות יתמכרו לעבדים ולשפחות ואין קונה, ונדבת הנדיבים היא כמשענת קנה, לה בלשונות מענה, ואין לה בלבבות מחנה א), ובכל מקום אשר אחנה, אקרא: היש משכיל? ואין עונה, והנה המקום מקום מקנה. ובכל עיר ועיר נראה כל אחד מהם בחיק הסכלות נרדם, והנה אין איש שם וקול אדם. כי אם הסוס אסור והחמור אסור, בעל התאוה קשור ומסור. ובדבר הזה איך תתעורר הנשמה, או תכסוף הנפש הַחָכְמָה, לדבר דבר מדברי החכמה, או לדבר בענין מעניני [המזמה, והתכמה בעיני] בני עמנו בצרור אבן במרגמה, או כזורק פניניו לרגלי הבהמה.

אמר האיש: הנה ידעתי כי כל דבריך צדק, ואין בבני הדור מחזיק הבדק, וטובם כחדק. אבל העלם עיניך מעמך ורוע פעולתם, וחסרון נדבתם, ואל תפן אל מנחתם. ובגלל הרע אל יאבד הטוב, ובעבור קוץ ודרדר אל תעקר גן רטוב. כי אם תוכל לחבר ספר כזה בניבים ערבים וחידות חמודות, ושיחים צחים ושפה יפה, ולקח מרוקח ותושיה יפה-פיה, ושירים מאֻשרים ומליצות נמרצות, תתן פתחון פה לזרע הקדש, ותגלה לעיני הגוים מעלת לשון הקדש. ועתה לך ואנכי אהיה

א) הם מרבים לדבר בנדבתם, והיה לא מאומה כן בלבם.

עם פיך, ובכל מחברת אשר תחבר אהיה עמך והוריתיך [אשר תדבר]. ואם תבקש ארון לפאר ספרך במהללו א), ולהראות לעיני העמים את כבורו ואת גדלו, הנה ראיתי בן לישי, לו יובילו מלכים שי. עליו הוד המלוכה, כי ברית עולם לו שמורה וערוכה. וביום נולד בִּשַּׂר האל ממרומו, לעיני עמו, הנה בן נולד לבית דוד יאשיהו שמו, ותהי המשרה על שכמו, ונפח רוחו בפגרי התהלות ויקרבו עצמות עצם אל עצמו, וצלם היקר נברא בצלמו, משכיל בכל דרכיו וה' עמו, ומפתח בית דוד על שכמו.

נְשִׂיאוּת נִבְרְאָה אֶצְלוֹ לְעֵזֶר
וְצֶלֶם הַיְקָר נִבְרָא בְּצַלְמוֹ;
וְשָׂם רוּחוֹ בְּפִגְרֵי הַתְּהִלּוֹת ב)
עֲדֵי כִּי קָרְבוּ עֶצֶם לְעַצְמוֹ.

ולו שני עדים מעידים על תעצומו, בתר ראשו דוד וחותם ימינו שלמה. ולאיש אשר אלה לו, על כוכבי שחק ירים רגלו, וייף בגדלו. ולפניו יקראו: אברך, נשיא דורו, ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו. כי הוא אדר היקר, ומהללו בלי מחקר. בלבו ים תעודות מאין מדה, ובלשונו אוצר כל כלי חמדה, ובפיהו מעין הדעות, ובימינו חסן ישועות. כרוב ממשח, בשמן תהלות נמשח. פניו נר מערכה, ורעיוניו ניר ממלכה, נשיאותו מאב לבנים נמשכה, לשם טוב ויחס

א) להקדיש לו את הספר.
ב) עד הולדו היו כל התהלות כפגרים מתים ובו נעשו לגוף חי.

זכה, האל יפיל בנעימים חבלו, וירים דגלו וגדלו, ובכסא הממלכה בלעדיו לא ירים איש את ידו ואת רגלו. ועתה שלח ספרך תשורה, למרבה המשרה, ולשלום אין קץ על כסא דוד ועל ממלכתו.

בְּעֹז שַׁדַּי יָעוֹז, נְשִׂיא אֵל, הַמָּעוֹז,
אֲשֶׁר הוּא מַטֵּה עֹז, וּמַקֵּל תִּפְאָרָה.
נְשִׂיא אֵל יֹאשִׁיָּה, לְרֹאשׁ הַיְקָר לִוְיָה,
בְּמַחְשְׁבֵי שִׁבְיָה, שְׁלָחוֹ צוּר אוֹרָה.
יְקָרֵב אֵל עִילוֹם א), בְּיָמָיו שַׂר שָׁלוֹם
וְיִרְבֶּה הַשָּׁלוֹם, לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה.
ככתוב למרבה המשרה (ישעיה ט׳ ו׳).

נְשִׂיא אֵל יֹאשִׁיָּה, פְּאֵר הַתּוּשִׁיָּה,
שְׁלָחוֹ צוּר מְחִיָּה, וְגוֹדֵר כָּל פֶּרֶץ.
פְּאֵר עַם הַצֶּדֶק, כְּשׁוֹשָׁן תּוֹךְ חֵדֶק,
מְחַזֵּק הַבֶּדֶק, בְּחִיר תּוֹלְדוֹת פֶּרֶץ.
מְלָכִים וּמְתִיחָם לְפָנָיו כּוֹרְעִים הֵם
בְּעָבְרוֹ לִפְנֵיהֶם, וְעָלָה הַפּוֹרֵץ.
ככתוב עלה הפורץ (מיכה ב׳, י"ג).

יְמֵי הוֹד נַאֲרִיכוּת, לְשַׂר יֹשֶׁר וּזְכוּת
בְּצַוַּאר הַמַּלְכוּת, נְתָנוֹ אֵל רְבִיד
וְהֵרִים מִשְׂרָתוֹ, אֲשֶׁר בָּחַר אֹתוֹ
וְלָעַד מַעֲלָתוֹ, כְּיָרֵחַ הֶעֱמִיד

א) עולם ?

וְגָזַר וַיִּבַּע, הֱיוֹת כִּסְאוֹ נִקְבַּע,
וּבִגְלַל זֶה נִשְׁבַּע, אֲדֹנָי אֶל דָּוִד.
ככתוב א) נשבע ה׳ לדוד (תהלים פ"ט, ל"ו).

בְּחִירֵי עַם הָאֵל, אֱמוּנֵי יִשְׂרָאֵל,
תְּנוּ תוֹדָה לָאֵל, וְשִׁירוּ לַאדֹנָי.
אֲשֶׁר הַיְקָר הֶחֱיָה, כְּמִשְׂרַת יֹאשִׁיָּה,
פְּאֵר הַתּוּשִׁיָּה, וְנָשִׂיא לַאדֹנָי.
וְדַלִּים נֶעֱצָבוּ, בְּיָמָיו יְנוּבוּ,
וְאַחַר יָשׁוּבוּ, וּבִקְשׁוּ לַאדֹנָי.
ככתוב אחר ישובו בני ישראל ובקשו (הושע ג׳, ה׳).

בְּרָכוֹת נִשְׂגָּבוֹת, וְטוֹבוֹת לְרְבָבוֹת,
כְּמוֹ נֵד נִצָּבוֹת, לְרֹאשׁ פִּנַּת יִקְרַת.
וְהַמִּשְׂרָה לִוְיָה, עֲלֵי רֹאשׁ יֹאשִׁיָּה,
כְּמַעְיַן תּוּשִׁיָּה, הֲלֹא הוּא בֵּן פֹּרָת.
צְעִיר אַחִים רוֹדֵם, בְּסוֹד הַיְקָר אָדָם,
וְהוֹרָיו מִקֶּדֶם, בְּבֵית לֶחֶם אֶפְרָת ב).
ככתוב ואתה בית לחם (מיכה ה׳, א׳).

הוא נזר החסידים והנשיאים, וגזע המלכים והיראים. נשיאנו ואדוננו, עמוד האור המאיר עלינו, וארון הברית הנוסע לפנינו, לשום העקוב למישור לעינינו, ולהיות קדוש מחננו,

א) בלשון אחרת (אחת נשבעתי בקדשי אם לדוד אכזב).
ב) מגזע המלך דוד.

כג״ק מורנו ורבנו ואדוננו, נשיאנו נסיכנו מלכנו, יאשיה הנשיא הגדול נשיא גלות כל ישראל זק״ל בן כג״ק נשיאנו יִשַׁי הנשיא הגדול נשיא גליות כל ישראל זק״ל בן שלמה בן יאשיהו בן נחמיה בן הוריה נכד זרבבל בן שאלתיאל בן המלך יכניה בן יאשיה בן חזקיהו בן יותם בן עזיה בן אסא בן אביה בן שלמה בן דוד הגבר הֻקם על, משיח אלהי יעקב ונעים זמירות ישראל. ובאיש אשר אלה לו לאבות ובמדות האלה מדותיו, ראוי לפאר ספרך בתהלותיו. כי הוא בחכמתו יכיר מעלת הגיונך, ונודאות לשונך, ויקנה בכל הון פניניך. כי לנגד מעלת ספרך העצומה, אין כסף נחשב בעיניו למאומה.

וישא משלו:

תְּשַׁלַּח לְיֹאשִׁיָּה תְשׁוּרָתְךָ
מֵאַשְׁכְּלוֹת שִׂכְלְךָ וְטוּב פְּרָיִם.
לוֹ נָא יְאוּתוּ כֹּל תְּהִלּוֹתָיו
כִּי הַנְּחָלִים הוֹלְכִים אֶל יָם.
נָשִׂיא אֲשֶׁר לוֹ כָּל נְשִׂיאֵי רוּם
נָתְנוּ שְׂרוֹךְ נַעֲלוֹ עֲלֵי לְחָיַיִם.
סָפוּ בְּרוּחַ פִּיו מְקַנְאָיו, עַד
אָבְדוּ וְרוֹאָם אָמְרוּ אַיָּם.
בְּשְׁמוֹ בְּנֵי גוֹלָה יְרַנֵּנוּ
כִּגְאוֹן אֲדוֹנֵי צַהֲלוּ מַיִם.
נִרְפָּא חֳלִי לִבָּם וְרָם שִׂיאָם
כִּי הוּא צְבִי חֵילָם וְצִיק חָלְיָם.
כִּי הַגְּדֻלָּה בָּנְתָה מִגְדָּל
לְשְׁמוֹ עֲלֵי כוֹכְבֵי טְלֵי קַיָּם.

טָווּ בְנוֹת שִׁיר מַחְלְצוֹת הוֹדוֹ
מִמִּשְׁבְּצוֹת עֲדָיִם וְטוּב נְשָׁיִם.
עַד הֶעֱבִיר הַקּוֹל בְּמַחֲנֵיהֶם
כִּי הַמְּלָאכָה הָיְתָה דַיָּם.

אמר המגיד וארא כי עצתו היא העצה הטובה, ואל האמת קרובה. ואעש הספר הזה על שם הנשיא הגדול הנזכר, וידעתי כי יש לפעלתי שכר, ושירי גאֻלה תהיה לו אחרי נמכר. ונפחתי רוח תהלותיו ברֹב עניניהם, בשירותי אשר גועו לחסרון יודעיהם, ותבא בם רוח ויחיו ויעמדו על רגליהם, ובעבור כי לשוני בשבחיו צרה, אחזתי דרך קצרה, ועזבתי הנהר העמוק ועברתי מעברה. וכתבתי ראשי תהלותיו להשיב קצת חובו אשר הוא בי נושה, ובמה יתרצה זה אל אדוניו הלא בְרָאשֵׁי.

אמר המחבר: ובשמעי אמריו, שקלתי בפלס שכלי דבריו, ומצאתי עצתו נכונה וצרופה במצרף האמונה. וחברתי הספר הזה כאשר מן השמים הראתי, והתנבאתי כאשר צֻויתי, ורוח מבינתי, העירתני, ללקוט מפרי עץ השכל, היא נתנה לי מן העץ ואכל. ועשיתי מתבלת המליצות הנוראות, חמשים ללאֹת, שמתים במשכן המדע לעד ולאות, וקרסיהם בפז המוסר מסלאות, והבאתי את הקרסים בללאֹת, והיה המשכן אחד.

בְּמִלִּים חֲשׁוּקִים, כְּנֹפֶת מְתוּקִים,
וְאֶל רוֹדְפֵיהֶם, קְרוֹבִים רְחוֹקִים.

בְּרוּצָם בַּמַּעֲרָךְ[א], לְבַב הָאֲרִי רָךְ,
וְנִלְאוּ לְהַשִּׂיג, אֲבָקָם בְּרָקִים.
וְלוּ רָדְפוּ אַחֲרֵיהֶם בְּרָקִים,
עֲזָבוּם לְאָחוֹר, אֲסִירִים בְּזִקִּים.
תְּדַמֵּם כְּרוּבִים, חֲצוּבֵי לְהָבִים,
וְרָצִים וְשָׁבִים, כְּמַרְאֵה בְרָקִים.
וְכוֹכְבֵי מְרוֹמִים, בְּאָזְנָם נְזָמִים,
וְלַבּוֹת מְאוֹרִים, בְּיָדָם עֲשׁוּקִים[ב].
יְשִׁיתוּן רְפָאִים, חֲלָלִים רְפָאִים,
וְשָׁבוּ חֲגָבִים, לְנֶגְדָּם עֲנָקִים.
וְהֵם לַפְּתָאִים, כְּבֵדִים שְׂנוּאִים,
וְהֵם לַנְּבוֹנִים, חֲמוּדִים חֲשׁוּקִים.
וְהֵמָּה בְּיַד הַיְּדִידוּת חֲבוּקִים,
וְהֵמָּה בְּפִי הַלְּבָבוֹת נְשׁוּקִים.
יְאַוּוּ מְקַנְאַי לְהַשִּׂיג אֲלֵיהֶם,
וְרָחוֹק מְקוֹרָם, וּמֵימָיו עֲמוּקִים.
עֲרֵבִים וְרַכִּים, וְצַחִים וְזַכִּים,
וּמִצּוּר תְּזֻקִּים, וּמִצּוּף חֲלָקִים.
וְטוּרָיו רְצוּפִים, כְּרַצֵּי כְסָפִים,
בְּכוּר בֵּין צְרוּפִים, וּבַלֵּב יְצוּקִים.
וְאֵיךְ יִגְּעוּ הַמְקַנְאִים לְנִיבִי,
וְכֻלָּם בָּאָרֶץ, וּמִלַּי שְׁחָקִים[ג].

א) במערכה.
ב) לבות אש של מאורי השמים עשקו המליצות לשאת בידיהן.
ג) שוא כל עמל המקנאים כי לעשות כמוני, כי פעל מליצותי לנגדם כגבוה שמים על הארץ.

אך לא רציתי להעמיק ענייניהם, פן ייגעו לומדיהם, ויקוצו חומדיהם, ועשיתי כל אמריהם, פשוטים לשומעיהם, ערבים לקוראיהם, וחיים למוצאיהם. לבל יתעלם מכל איש ניבם, ונער קטן נוהג בם. וכראות האיש כי קבלתי עצתו, נשק בין עיני, ואמר ברוך אתה לה', כי לשון הקדש פֵּאַרְתָּ, ושם טוב לדור אחרון השארת. וברוך אל עליון אשר לא השבית ללשון הקדש גואל, ויקרא שמו בישראל. אמרתי הנה קבלתי מצותך, ולא אשקוט עד אשר אעשה עצתך. ועתה הגידה לי שמך, ואיפה מקומך? אמר ידוע תדע כי שמי חבר הקיני, ואלון בצעננים מעוני, ובמקומות רבים תפגשני, ובכל מחברת אשר תחבר תמצאני, ואענה אותך בטרם תקראני. ויהי בשמעי אמרתו, שמחתי בחברתו, ונקשר לבי בעבותות אהבתו. ויסוב מאתי ללכת, ונפשי אחריו נמשכת. ובפנותו ללכת מאתי לעירו, שמעתיו והוא אומר בשירו:

אֲשֶׁר יִשְׁמַע עֲצַת אוֹהֵב טְהָר לֵב
עֲלֵי אוֹיְבָיו בְּחֶרֶב יִשְׁלְפֵהוּ
וְכַזָּהָב יְהִי מוֹצָא דְבָרוֹ
בְּעֵת תּוֹךְ כּוּר לְבָבוֹ יִצְרְפֵהוּ.

שער שני

בשבח המוכיח, המהביל עניני העולם ומפיץ ומדיח[א].

נאם הימן האזרחי, שמוע שמעתי, כי היה מוכיח חכם באיי הים, ישביח גלי המליצות ודכים, ויסיר במליו מן הלבבות קשָׁיִם, ומן הנפשות קרָיִם, עד האסף מְרָיִם. יפורד בתוכחותיו סלעי הלבבות ויזיל דמעות העינים, הן הכה צור ויזובו מים. וכאשר שמעתי את קול העם ברעה, מספרים איש לרעהו שכל המוכיח ודעו, נכספתי להכניע בתוכחותיו יצרי הזונה, אשר לתענוגיו פונה, וכקברות התאוה תונה. למען אשבר גאונו ואכבשנו, אולי אוכל נכה בו ואגרשנו. וקמתי ונסעתי מארצי, ועזבתי נוה רבצי, ורכבתי על צי. וכאשר הגעתי אל גלילות המוכיח ומגרשם, אל המקום אשר הוא חונה שם, באתי בבית התפלה, עם הקהלה, וערבתי לאל תהלה. וארא והנה המוכיח, ממכון שבתו השגיח, ויריע אף יצריח, וכמליו דמי החוטאים ידיח. ויען ויאמר:

אליכם אישים אקרא, זכרו האל הנורא. והקיצו ישני דעה, והסירו יינכם הלומי תועה, המוכרים חיי עולם בחיי שעה, דעו כי לא זאת המרגעה, [לכן התעתדו ליום הנסיעה,

---

א) תוכחה על הבלי העולם הזה (לדעה אשר שמע „הימן האזרחי" בבית תפלה).

וסורו רדו מן הגבעה] וקומו צאו אל הבקעה, מקום משכן אבותיכם, וארץ מגורותיכם. הידעתם, כי גרים ותושבים אתם, בארץ אוכלת יושביה, ואויבת לאוהביה. טעמה מר, ובידיה כוס חמר, מפחדו כל בשר סמר, וכל לב חמרמר. קראוה תבל, והיא כשמה תֶּבֶל, ראשה אבל, וסופה ציר וחבל. תשיא אתכם בעֶדְיָה, ותעגב עליכם ביפיה. תדמה לכלה תעדה כליה, הכליון כליליה, והמעל מעיליה, והמכשולים שוליה, ונפתולי הקורות פתיליה, וחדרי שאול היכליה, ודמי נקיים דמי בתוליה, בכל יום מגרשת בעליה, והורגת כל הבא עליה. שחריה חשכים, ומאוריה נדעכים, ונבוניה נבוכים, ומלביה נמוכים, ושמחיה בוכים, וגניה סירים סכוכים, ויינה בלענה מסוכים. תשפיל מלביה, ותשמיד נסיכיה, כבכרה קלה משרכת דרכיה. טובתה נעקרת, ומחלתה נעכרת, ותקותה משקרת, וכוסה משכרת, וחרפתה מדור לדור נשארת. ועתה הבוטחים על ההון הנבזה, אל ימתק לכם מעט הדבש הזה. כי תחתיו רוש פתנים, ותליים רעים ונאמנים. הלא ידעתם כי סוף ההון, יגון, ואחרית ההמון, שממון, ותכלית הכסף, קצף, ועקר הזהב, להב, ודמיון העשר, נשר. אם היום תתפשהו בידים, מחר יעשה לו כנפים. לכן אל תחשבו העולם הזה כבית מושבכם אשר בו תשמחו, אבל הוא מלון לאורחים נספחו, הבקר אור והאנשים שלחו. ועתה בני הנצלו ואל תעצלו, והנזרו והזהרו והטהרו והתנגשו והתקדשו והבעירו בקרבים, להבים, והקירו מסלעי הצלעות, דמעות, והעירו עם הלבבות, קרבות. ושכלכם הישירו, וסכלכם הסירו, ויצרכם המירו, וישרכם האמירו, ופשעכם הזכירו, וישעכם הכירו. והעבירו על לבבכם היום המר והנורא, יום צרה כמבכירה, יום יפתחו הספרים, ויחפשו

הסתרים. יום יהיו העונות על הצואר מוטות, ויעמוד המות במקום צר אין דרך לנטות. יום יחלה האדם את חליו אשר ימות בו, יום יבער בגחלי שביבו. יום תתעב נפשו מאכל תאוה, ויקוץ בכל חמדה נאוה. יום יחנק ברוקו, ויסתם גרונו מלאכול לחם חקו. וכל מאכל ומטעם, מאן בלעם. ויקח גמולו, יום יהי נקבר, וכל פעלו, אשר אסף וצבר, ימצאהו בארץ מדבר.

הקיצו שכורים, והילילו גבורים. מה לכם ולאהבת תבל הארורה, ומדוע תינקו שדי עקרה. תחזיקו בה והיא בורחת מכם, ותקרבו אליה והיא מגרשת אתכם. הלא ידעתם כי על תהו יסודיה וסודיה, וקדמו אתכם שודיה ואידיה, ושרפו לבבכם לפידיה ופידיה, ושקרו לכם מועדיה ודודיה, ולענה ינקתם מחלב שריה ושודיה, הבגד בגדיה, והמרד רדידיה, אשר היא מצודים וחרמים לבה אסורים ידיה. ואם תבקשו לדעת יסודכם, אשר ממנו לֻקחתם, אחי מאין אתם, הלא מתהו נוצרתם, ומאפס נולדתם, וכי תולידו בנים ובני בנים ונושנתם, המות יאכל אשר ילדתם, ופגריכם אתם. לכן העירו והתעוררו, והעתירו אולי תעתרו, וביום חרון אף ה' תסתרו, ובקדמונים אשר חלפו לפניכם הוסרו, כי לכו נא ועמדו על קברות המתים וגלו עפר מעיניהם, והתבוננו אליהם. אולי תוכלו להבדיל בין המלך, והחלך, והעליון, והאביון, והסוכן, והמסכן, והנכבדים, והעבדים. וראו אשר הותיר המות מגויותם המתעדנות, וגופותם הדשנות. אבד מהם היופי, ונשאר הדופי. יחסר הבשר, והתולע לא סר. ויבשו הנתחים, הרכים והלחים. ונתקו הגידים, ונפסקו הורידים. ונקב הלב לבית חללו, ונפסק חוט השדרה שלו. ומלאו האברים, עפרים, והקרבים, רגבים, והצלעים,

תולעים, והעצמות, גוש ורמות, ולא נשאר מן הצורות הנצורות, והתמונות האמונות, כי אם אותות, על עצם חרותות. יגוללו בדמעה עיני רואיהם, ויכאיבו ויאדיבו לב שומעיהם. לכן אנשי לבב שובו והשיבו, ודרכיכם היטיבו, וביצרכם ריבו, וחלבכם על אש לבבכם בקרבן הקריבו. ושאו עינים, אל אל בשמים, בתם לב ובנקיון כפים, ואל תגשו אליו בלבבות שנים. ואל תהיו מן האנשים הבאים לפניו בראש כפוף, וגוף נגוף, ובלבם אספסף אסוף, יוסיף ולא יסוף. היופי על פניהם, והדופי תחת בגדיהם. הבגדים טהורים, והמעשים שחורים. מצנפותם לבנות ויפות, ומפעלותם מטנפות. הנפת בפיהם, והלענה בלבותיהם. מתעטפים בציציות, בשרפים וחיות, והם טורפים הבריות, כזאבים וחיות, וגורי אריות. הם חסידים בניבם, וארבם בקרבם, וחלק לבם, והכרת פניהם ענתה בם. בלשונם תְּפִלָּה, ובלבם תִּפלה. בפיהם תחנונים, ובלבם תזנונים. חי ה' אם לא יברר כל איש לבבו, מסיג מחשבו, ומן החנף אשר בקרבו, לראות פני האדון י"י לא יבוא, ואל המקדש לא יגש כי מום בו, והאל גזר בניבו, כי לא לפניו חנף יבוא.

הוי השוכנים בתי קְדמונים, הכינו מקום לאחרונים, כאשר עשו לכם הראשונים. וקומו צאו מבתיכם, כי אחרים באים לשבת תחתיכם [ואתם תסעו ממקומכם]. אל מעמד הדין והברית, ונסתרתם בנחל כרית, ונשמת ה' בו כנחל גפרית. ואם היום אתם כנחל התאוה בלי מעבר, מחר פנו וסעו לכם המדבר. החרשים שמעו נוראות, והעורים הביטו לראות. כמה קרא אליכם הזמן ולא שמעתם, ושלף חרבו ולא פחדתם, ואחרי תבל נטיתם, ופרי גגיה אריתם, ואחריתכם לא ראיתם,

הרעותם אשר עשיתם. על מקור התענוגים פרחתם, ועל נהרי שלוה צמחתם, ועתה על מי בטחתם, כי שמחתם. מה זאת השמחה המשקרת, וכוס השכחה המשכרת. מהרו נא ומלטו נפשיכם, מפח מוקשיכם. בטרם תצאו מן המעונים, אשר אתם בם חונים, כאשר יצאו הראשונים, אשר בנו הבנינים, וקנו הקנינים, ואספו המטמונים, ויצאו מכל הונם ריקם, ולא נשאו כי אם תכריכם ושקם, וגוש רמה שכבו בחיקם, ווחלי עפר נלוו עליהם ואכלו את חקם, והתולעים הם יקחו חלקם, והיה כי ילכון לא ילכו ריקם. איה לבושי המחלצות, [והמשבצות]. איה עוטי הגליונים, והסדינים. איה לובשי המעילים, וקושרי הפתילים. איה נושאי הצמידים, והרבידים, והעכסים, והשביסים, והנעלים; והרעלים, והמצנפות, והמעטפות, הלא ביום מותם עזבו המחלצות, חלוצות, והמצנפות, מטנפות, והמשבצות, מגוללות בבצות. והרבידים, שדודים, והענקים, נתקים, והעכסים, נרמסים, והנעלים, ננעלים. והחליפה להם תבל דביריה בקברים, וחדריה בארץ לא סדרים, וארמונים באשמנים, ומנהרותיה בשוחותיה, ועליותיה כתחתיותיה. ויצאו מן הבירות, אל הבורות, ומצל הקירות, אל הקורות. ומחדרי שביות, לארצות שאיות. ונפלו משחקים, למעמקים. וירדו ממרומות, לתהומות. והכינו להם במדברות, בתי קברות, ואחר נסעו העם מהצרות. לא נמלטו מן המות האבירים, השוכנים בחדרים, והעוים היושבים בחצרים. רק יצאו מחצרם לחצר מות, ומצל חדרם לצלמות. ושכבו על עפר כלם, ויישנו שנת עולם. אהה ליום ההוא אשר אין אחריו מחר, וללילה ההוא אשר אין לו שחר. מה רבה תבוסתו, ואיפה מנוסתו, ומה עצמה צרתו, ומה יהיה בעזרתו. לכן אנשי לבב אל ישיאכם הון תבל אשר תצבורו,

והכינו צדה בטרם ידי הזמן אתכם יקבורו, ומעדו לבכם אחר תעבורו. האל יפתח לנו ולכם דלתות התשובה הסגורות, ויפיק לנו ולכם מבחר השאלות.

וישא משלו ויאמר:

עוּרוּ יְשֵׁנֵי לֵב לְמָתַי תִּישְׁנוּ
קוּמוּ סְעוּ כִּי בֵית אֲחֵרִים תִּשְׁכְּנוּ.
עוּרוּ וְרַב לָכֶם בְּנֵי אִישׁ סֹב בְּהַר
הַתַּאֲוָה וּלְמִדְבָּר מָהָר פְּנוּ.
הוֹי נוֹדְדִים מֵאֵין מְנוּחָה מַהֲרוּ
וּלְנַפְשְׁכֶם בָּתִּים כְּבֵית מוֹעֵד בְּנוּ.
וּדְעוּ הֲכִי מָחָר עֲלֵי כָל מַעֲשֶׂה
תֵּעָנְשׁוּ בַדִּין וְחֶשְׁבּוֹן תִּתְּנוּ.
כַּמָּה אֲטַמְתֶּם אָזְנְכֶם לַקֹּרְאִים
עַד כִּי תְמוּתָה קָרְאָה וַתַּעֲנוּ א).
אִם תִּרְחֲצוּ הַלֵּב וְתִזַּכּוּ מְאֹד
תִּרְאוּ פְּנֵי הָאֵל וְנִבְחוֹ תִּחֲנוּ.

א) לכל אשר קראו אליכם אטמתם אזנכם, אבל עתה בקרוא אליכם המות נאלצתם לשמעו.

אמר המגיד ובשמעי אלה התוכחות הנכוחות, והמליצות הנמרצות, נכנע לבי מחובי, וטהרתי רעיוני, מדמי עוני. ורחצתי דמי המשובה, במי התשובה. וכאשר נפוצו העם, וילכו למסעם, אויתי לדעת המוכיח בצורתו, כאשר ידעתיו בחכמתו. וקרבתי לו ושמתי עליו עיני, והנה הוא חבר הקיני. וישמח לבי בחברתו, וישבתי ימים אחדים עמו לארות מפרי מליצתו, וללקוט מפניני חכמתו. אחרי כן הראיתי עליו שלומי, ונסעתי למקומי.

שער שלישי

המודיע תקף השיר ומהללו, ושמות המשוררים איש איש על דגלו.

נאם הימן האזרחי: נטיתי לבי בימי נערותי, וזמן בחרותי, לרדוף התענוגים עם חברים, על הרי בתרים, כאשר ירדוף הקורא בהרים, וקשרתי עפעפי בעפעפי שחרים, וּכְנָפַי בכַנפי נשרים, להתעלם בכפרים, במקום נרדים עם כפרים, ומרעה עפרים, בעוד הזמנים לי לעבדים, ובניו לשרתני יבאו ח) גדודים. בטרם אקראם יענו, ואחרי דברי לא ישנו. ובני יום ברסן חפצי ימשכו, אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו. וכאשר העביר הנדוד שופר תרועה, להמיש היתד התקועה, שנסתי מתני באזור הנסיעה, ופשטתי סות המרגעה, ולבשתי בסות היגיעה. [וגערתי בדודים] והרחקתי נדודים. ושמתי מגמתי לשוטט אפסי עולם, עד באתי גבול שנער ועילם. ויהי היום ואני בעיר מערי בבל, מתהלך באניה בלי חובל, ויקראני לסעודתו איש מבני הנגידים, ומאצילי ארץ הנכבדים, ונתן לי מהלכים בין העומדים. ויביאני לארמון, בחיק היופי אמון. וממחצב הנעם גזור וחצוב, ומסלעיו דבש וחלב יזוב, ובתוכו בתים מלאים כל טוב וחיל ינוב. וסביב החצר בירות, ותוך הבירות טירות, בטורי זהב מְפֻתּחים על הקירות. בהם הנפשות תצהלנה, והאזנים תצלנה, לרגשת קול

ח) ילכו.

הכנור, ושפעת מי הצנור. והבתים במשבצות זהב מְכֻסים, וכל בית מְעֻטר במיני שביסים, ומפרשי רקמה עליו פרושים, ועשה לו כתנת פסים. ובתוך הבתים שלחנות, בכל טוב מוכנות, דשנות ורעננות. וסביבם מרבדים, הלב מחדים, והיגון מנדים, ולפנינו אשישות וכדים, בם לכל עין מחמדים, והיין כלפידים תוך הכדים. והגביעים, לכוכבי היין רקיעים. והמזרקים, כאלו מן האור יצוקים, ובזהב החשק מְחֻשקים.

ואען ואומר:

תְּמַהּ אֵיךְ נִצְמְדוּ גַּחַל וּבָרָד
וּמוֹקְדֵי אֵשׁ יְפוּצוּן מֵאֲפִיקִים.
בְּחוּטֵי א) שַׁרְשְׁרוֹת זָהָב מְרֻקָּע
בְּכִכַּר מַעֲבֵה הַלֵּב יְצוּקִים.
עֲסִיסִים הֵם בְּכוֹסוֹת דַּר מְכֻסִּים
וְיָפִיצוּ מְאוֹרִים עַד שְׁחָקִים.
יְרַוֶּה בְּטַל אוֹרוֹת וְאוּלָם
בְּפִיךָ נוֹזְלֵי לַהַב מְרִיקִים.
כְּאִלּוּ הַגְּבִיעִים הֵם רְקִיעִים
וְהַיַּיִן בְּתוֹכָם כִּבְרָקִים.

ויושם לפנינו מיני מעדנים, ומשתה שמנים, ומטעמים דשנים. וסביבנו משרתים חמודים, במנורות לפנינו עומדים,

---

א) לפי הנראה שעור החרוזים הוא: „גחל וברד נצמדו בחוטי שרשרות זהב, ומוקדי אש יפוצון מנחלי היין היצוקים במעבה הלב", ותהיה המלה יצוקים פה לא במובן מ"א ז' וד"ה ב' ד' י"ז מהצקת המתכת, כי אם במובן מזיגת הכוסות.

להביא כל מאכל נעים ונאהב, וכל אחד מהם ממהר ואתו כלי מֻצהב, המשקה בידו כוס זהב, ויבא גם הנצב אחר הלהב. ובידיו גדיים תלויים, וזרועו יקבץ טלאים, רכים ונאים, אשר חם האש האדיבם, עד השיבם, צחים וזכים, לחים ורכים, גאון הרעב מדכים, ואותי בשוט לשון מכים. והיה בתוך הקרואים איש זקן, נודד כצפור מקן. והוא מסב על השלחן הערוך, כנחש כרוך, וזרועו ארוך, להקריב כל מאכל רחוק, ולטחון אותו ולשחוק. ולו חך, את כל סביבותינו לוחך. ולשון, יגרוף המאכל כנחל קישון. ולו פה, לא ימלאהו המשקה והאופה. תמיד יתן בכוס עינו, ובלחם שנו, וימצא הגביע סובב על ימינו. והבשר, אִלּוּ בכבלי ברזל נאסר, ימשכהו אליו בלשונו, ולחפשי ישלחנו תחת שנו. והוא לוקח מכל לחם חלבו, ומכל מאכל טובו. ואל פיו דוחף והודף, כל נתח טוב וכתף. והבשר השמן ימשכהו בשתי ידים, וילקטוהו השפתים, וטחנו ברחים. וזרועותיו הקערה יתמכו, וכל אשר כה אליו ימשכו, ומפיו לפידים יהלוכו. והנתחים, המשֻכחים, אם יאחזם בכפו, ישלח בם חרון אפו. וכל חתיכה שמנה, אשר מרחוק יראנה, בעבותות אהבה ימשכנה, בעודה בכפו יבלענה. והטלאים, מחרב שניו יראים. והכבשים, מפחדו נסים. והדגים, מאימתו דואגים. והבשר עודנו בין שניו והוא צועק לנגד היקום, נתנני ה' בידי לא אוכל קום. כאלו הוא נושה על הצלחת, וכעל חוב על הקלחת, ויהי כבואם לשלחן והנושה בא לקחת, עד מחה הצלחת, ומצה הצפחת, ממעל ומתחת, ולא נמלאה האמתחת. הוא מכבד היין כאביו, ונושק הכוס כאחיו. ויושם פיו על פיו ולא שקט, עד כל הנמצא לקט. והמאכל, אכל,

והמרק, בפיהו א) זרק. ולא השאיר לפנינו כל מאומה, כגן עדן הארץ לפניו ואחריו מדבר שממה, עד במעט לרוע פעליו, עלתה חמתנו עליו. ולולי אשר לא מנעתנו הענוה מעל השלחן השלכנוהו, ומן הבית גרשנוהו. ואמרנו זה לזה, הראיתם איש כזה, אשר שפתו, חניתו, ולשונו, קלשונו, ושניו, אזניו. והוא הכיר ממראה עינינו, צפוני רעיונינו, ושמע קצת הגיונינו, אך במתק האכילה קבל הנזק והקטוב, ולא דבר לנו מרע ועד טוב. ואנחנו בכח האכילה ההיא היינו מדברים בענין מלאכת השירים, והיינו חוקרים על המשוררים, אשר היו בלשון העברים. והאיש שומע ומחריש, אבל בקערות בצפעוני יפריש. והיה מביט אלינו בעין לעג ובזיון, ומתגאה עלינו כגאות העליון על האביון, או כנושה, על איש רש ונקלה. וכאשר הכה הקערות באבני נגף וכליון, והיו כלם לשניו נקיון, והשקיט באכילתו כליון העינים ומחלון הרעיון, וימותו גם שניהם מחלון וכליון, אז נשא עיניו אלינו, והשקיף משמי הגאוה עלינו.

ויען אל היושב לשמאלו ויאמר לו: אלה הצאן האובדים והתועים, הגידה לי איפה הם רועים? ועל מה הם מדברים, ואי זה ענין הם מספרים?

אמרתי לו: הם מדברים על גבורי השיר אשר היו בספרד, וכח מליצתם במחבר ומפרד. וכלם הסכימו וגזרו, ופה אחד אמרו, כי אין בשירי ר' שלמה חזקים ב), ולא כשירי הנגיד עמוקים, ולא כשירי בן חסדאי ערבים וחלקים, ולא כשירי בן

א) אל פיהו.

ב) על אודות היותר נכבדים שבמשוררים הנזכרים פה ראה בהערות שבסוף הספר.

תקנה בכור שכל מצוקים, ולא כשירי בן חלפון לטוב ורע נחלקים, ולא כשירי בן גיאת מהכין רחוקים, ולא בשירי ר' יוסף בן שטנאש בדוקים, ולא בשירי ר' משה הכהן עתיקים, ולא כשירי בן ברוך בפי הלבבות נשוקים, ולא כשירי רבי אדונים ביד החן חבוקים, ולא כשירי רבי יהודה בן גיאת בלב חקוקים, ולא כשירי רבי משה בן עזרא מזקקים, ולא כשירי רבי יוסף בן ששת לנפש דבוקים, ולא כשירי בן (יוסף) תבאן חשוקים, ולא כשירי רבי דוד בן ברוקה כאש דולקים, ולא כשירי בן ראובן מצבא רום עשוקים, ולא בשירי רבי אברהם בן אלחריזי מוצקים, ולא כשירי רבי יוסף בן סהל מזן אל זן מפיקים, ולא כשירי רבי אברהם בן עזרא בהירים בשחקים, ולא כשירי בן אלמעלם בזהב החשק מחשקים, ולא כשירי ר' יהודה הלוי לכל צואר ענקים, ולא כשירי בן צדיק נאמנים צדיקים, ולא כשירי רבי יהודה הלוי מדבש מתוקים.

וכשמעו דברי החריש כפי רגע למלי, אחרי כן נשא עיניו אלי. ויאמר לי: הלא אתם שנאתם אותי, ובעבור אכילתי, בזיתם גדלתי. וכמעט ברוע מוסרכם יד בי שלחתם, והרב הרשע עלי פתחתם. ולולי הענוה אשר תכבשני, וברסן המוסר תקשרני, עזבתי אתכם בים הסכלות טובעים, ובטיט הפתיות שוקעים. למען תקצרו פעלתכם, ותאכלו פרי חטאתכם. אך לא אעשנה, וחטאתכם מלבי אעבירנה, והאל ישיב גמולה לעושנה, והמחטא אותה יאכלנה.

אמר המגיד: וכשמוע העם נעם דבריו, חרדו לרעם אמריו, והבינו מברקיו מטריו, והכירו משחריו מאוריו. וידעו כי אחרי ברקיו נשיאים, בגשמי שכל מלאים. ועל אשר עשו לו בושו מפניו ונכלמו, ומענות נאלמו, ויד לפה שמו.

ויען ויאמר להם: אנשי לבב שמעו לי, ופערו פיכם למלקוש שכלי. כי אני אתיר לכם כל חתום, ואפתח לכם כל סתום. והמשוררים אשר זכרתם, ועל סודם חקרתם. נקרא נקראתי במלחמה הערוכה, ואנבי הבא מן המערכה. ולבי מגלת עניניהם. ואני ספר הזכרון לשיריהם. ועתה הטו אלי אזנכם, ושמעו ותחי נפשכם. ויאזינו כל העם אליו, והקשיבו למליו.

ויען ויאמר: דעו כי השיר המעלה, אשר הוא בפנינים ממֻלא, ובכתם אופיר לא יסֻלא, מספרד שרד, ועל כל אפסי העולם נפרד. כי שירות בני ספרד חזקות וערבות, כאלו מלהב אש חצובות. ומשורריהם כזכרים, וכל משוררי עולם כנקבות. אבל בימי קדם היו בהם משוררים רבים, צמחו כערבים, ושורותם סתומות, ולא נקבו בשמות. כגון מנחם בן סרוק ודונש בן לברט ושמואל ותבון ואחרים רבים מלבד אלה אשר אין זכרון לשיריהם, מפני חולש עניניהם. עד בוא הנגיד הגדול רבי שמואל הלוי זצ"ל והיו שיריו נגידים וראשים, ועניניו חזקים וחדשים. אך רב שיריו עמוקים וקשים, וצריכים לפרושים. ובדורו היה רבי יצחק בן תלפון וקצת שיריו חזקים, וקצותיו צנומים דקים כי בקקו בוקקים. ורבי יוסף בן חסדאי הוא אבי השירה היתומה, אשר תחלתה „הלצבי חן גבורת און ועצמה", אשר אחת היא לאמה, ואין במוה בין בני עמה. ושיר ר' משה בן תקנה בידי השכל מתֻקנים, נטיעים נטעי נעמנים. ושירי רבי שלמה הקטן, לפניו כל גדול יקטן, ולא קם כמוהו מימות עבר אבי יקטן. וכל משוררי דורו היו לפניו ריק וסלף, והקטן יהיה לאלף. הוא לבדו עלה במעלת השיר העליונה, והמליצה ילדתהו על ברכי התבונה, ותקשור על ידו שני לאמר זה יצא ראשונה. כי כל המשוררים אשר היו לפניו ושירם לנגדו

רוח ותהו, ואחריו לא קם כמוהו. וכל הבאים אחריו למדו מטעמו, וקבלו רוח השיר מעמו. והאל משחו למלך על שירי עמו, שיר השירים אשר לשלמה. ודי למשוררים החזקים, להבין שיריו העמוקים. כי מליצתו נשגבה מדעת כלנו, ומי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו. גם במעמד הצומות, הראה נוראות עצומות. וחבר ספר ליום הכפֻרים, כל עניניו נרדים עם כפרים, מעֻלפים ספירים. ושירי אדונים, לקרשי השכל אדנים. ושירי הרב רבי יצחק, על מצח היקר הוחק. ובספרו אשר חבר ליום הכפֻרים הראה נוראות, היו לו לאות, כי שירו צלחה עליו רוח נבואות. ושירי הגאון רבי יוסף בן שטנאש נעימים ויקרים, והוא הראשון אשר חבר בספרד מעמד ליום הכפֻרים. ושירי הרב כרוך, מקורם ברוך, ושלחנם לכל בא ערוך. ושירי רבי יהודה בן גיאת יהודוהו אחיו, ויעידו שבחיו על שבחיו, ור' משה בן עזרא מושה הפנינים, ממליצות הרעיונים, ושירו אשר חבר ללילות התחנונים, דובב שפתי ישנים. גם הוא עשה סדר ליום הכפֻרים, מליו מכלי פז יקרים. ורבי יוסף בן ששת, הציב שירו למטרה ויהי רבה קשת. ורבי לוי ורבי יעקב בני תבאן, ידושו המליצות כהדוש מתבן. ורבי דוד בן פקודה, לרגליו המליצות יקודו, ועל דלתי שפתיו ישקודו. ושירי רבי יצחק בן ראובן, סודם מי חכם ויבן. כי הפליא לעשות מליצות נאוות, והביא במלא חרוזיו זכרון כל המצות. וישימם בפסוקים דבקים, באלו הם ברוח הקדש חקוקים. ושירי רבי אברהם בן חריזי בידי שכל אחוזים, ונאוו לחייו בתורים צוארו בחרוזים. ורבי יוסף בן סהל למתנה השיר מאסף, והמליצות יולדו על ברכי יוסף. וקרובו רבי שלמה בן צקבל, גם הוא למד מלאכת וקכל, והוא עשה המחברת התמודה, אשר תחלתה

גאם אשר בן יהודה. ושירי החכם רבי אברהם בן עזרא עזרה בצרות, וגשמי נדבות בזמן בצרות. וכל פיוטיו נוראים, ועניניהם נפלאים, כהם לא ראו הרואים, גם הוא חבר סדר ליום הכפֻּרים, עניניו בכור שכל יצוקים, ועל הלבבות חקוקים. ויצחק בנו גם הוא ממקור השיר שאב, ועל שירי הבן מזיו האב. אך בבואו לארצות מזרח, כבוד ה׳ עליו לא זרח, והסיר מעליו מעילי הדת היקרים, ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים. ורבי יהודה בן עבאס גם הוא בא מארצות מערב למזרח, ובדרך השיר ארח. ולו שירים חמודים וערבים, וקצתם כאפס נחשבים, לא ערבים ולא טובים. גם הוא הוליד בן פריץ, הפליא נבלות וחמדיץ. ושירי רבי שלמה בן אלמעלם, ניבו ירנן לשון נאלם, ואורו מן העורים לא נעלם. ושירי רבי יוסף בן ברזל כברזל חזקים, וכנפת חלקים. ומאצילי ספרד היה השר הגדול רבי יצחק בן קרשפין בעל ספר המוסר והוא ספר אשר כל שיריו חמודים, ביד השכל צמודים, והיו לאחדים. ורבי יוסף בן צדיק ברוח שירו יקרע ים המרע קרעים, מפרק הרים ומשבר סלעים. ובתקף מליו הררי עד יעתיק, ומי מרה ימתיק, ובעת ישחו כל בנות השיר תרוממנה קרנות צדיק. ושירי הלוי רבי יהודה, לוית חן לראש התעודה, ועל צוארה טור אדם פטדה. הוא לבית השיר העמוד הימיני, יושב בשבת תחכמוני. הוא עדינו העצני והוא עורר את חניתו על הנפילים, ועזב גבורי השיר חללים. וכל שיריו לב החכמים יהיתון, וכמעט לפניו סף אסף נאזלת יד ידותון. ויהי שיר בני קרח, לטרח. הוא בא באוצר השיר ושלל בית נכתה, ולקח כל כלי חמדתו, ויצא וסגר השער אחרי צאתו. וכל היוצאים בעקבותיו, ללמוד מלאכת שירותיו, לא השיגו אבק מרכבותיו. וכל המשוררים

ישאו מדברותיו, וישקו מרגלותיו. כי במלאכת הפיוט, לשונו ברור ושחוט. ובשירי תפלותיו ימשוך כל לב ויכבשנו, ובשירי חשק ניבו כשכבת הטל וגחלים בערו ממנו, ובקינותיו יזיל ענן הבכי ויבקענו. ואם יחבר אגרת או מגלה, תמצא כל מליצה יפה בה כלולה, כאילו מכוכבי רום גדולה, או מרום הקדש אצולה. ובאהל השיר נפתחו לו שערי גבוהים, כי שם נגלו אליו האלהים. וברוח פיו גלי חכמות ישביח, וכארי יריע אף יצריח, וכל אשר יעשה יצליח.

וישא משלו ויאמר:

לְלֵוִי כָּל יְקָר גֵּאָה וְנִקְנָה
וְהוּא לִוְיַת פְּאֵר עַל רֹאשׁ מְשִׁיחָיו.
וְאִם זָרַח בְּחוּג מַעֲרָב מְאוֹרוֹ
בְּמִזְרַח מְלָאוּ כָּל צַד רְקָחָיו.
וּבְקֶרֶב שִׁיר שְׁבָחָיו שָׂם שְׁלָחָיו א)
לְהִלָּחֵם וְשִׂיחָיו הֵם רְמָחָיו.
וְרַבִּים רוֹצְצוּ אַחֲרָיו וְנִלְאוּ
מְצֹא דַרְכּוֹ וְלֹא יָדְעוּ אֳרָחָיו.
וְהוּא בָּא בַּחֲדַר הַשִּׁיר לְבַדּוֹ
עֲדֵי צֵאתוֹ וְסָגַר אֶת פְּתָחָיו.
וְהָאֵל עַל שְׁעָרָיו שָׂם פְּסִילִים
וְהוּא שִׁבַּר בְּיַד שִׂכְלוֹ בְּרִיחָיו.

א) הם חרבותיו במלחמת השיר (בהתחרותו עם משוררים אחרים), ומלת שְׁבָחָיו כמובן יתרונותיו ומעלותיו (Vorzüge).

וְהִצְמִיחַ בְּטַל מִלָּיו צְמָחָיו
וְהִפְרִיחַ בְּמֵי שִׂכְלוֹ פְּרָחָיו ׃
וְצָרוּ הַלְּבָבוֹת מֵהֲדָרוֹ
כְּמוֹ קָצְרוּ לְשׁוֹנוֹת מִשְּׁבָחָיו ׃
וְיוֹם עָרְכוּ חֲכָמִים מִלְחֲמוֹת שִׁיר
יְהוּדָה הוּא אֲשֶׁר גָּבַר בְּאֶחָיו ׃

אמר המגיד ׃ וכאשר כלה דבריו השיב א) כל לשון גאלמת, וכל חכמה נעלמת, וכל נפש נכלמת, וידעו כי כל משפטיו צדק ואמת, וישאלוהו העם על שמו, ואיה נוה הדומו.

ויען ויאמר ׃

גְּוִיָּתִי הִיא בְּאֵלוֹן צַעֲנַנִּים
וְלִי נֶפֶשׁ עֲלֵי רֹאשׁ עָשׁ מְכוּנָה ׃
וְתִשְׁתּוֹחַח בְּעַנְוָתָהּ לֶעָפָר
וְיָשַׁח רֹאשׁ תְּלִי לִפְנֵי גְאוֹנָהּ ׃
וְאִם יֵשׁ לַמְּלִיצָה רֹאשׁ אֲנִי צִיץ
וְאִם לָשׁוֹן אֲנִי מַעֲנֶה לְשׁוֹנָהּ ׃

אמר המגיד ׃ וכאשר שמעתי תקף שירו והגיונו, וצחות לשונו, ידעתי כי הוא היחיד בדורו מאין שני, חברנו הכר

א) עטה, שם (כמו בשפת צרפת Zendre עם תאר נלוה לשם עצם).

הקיני. ורצינו להתעלם באהבתו, ולהשתעשע בחברתו. אבל נטר בלבו איבתנו, [ומאס חברתנו], ויסע בכעס מחבורתנו, אחרי אשר הבהיל מהשבותינו, והדביק לחכנו לשוננו, ונשארנו נכלמים על הרע אשר עשינו, ואמרנו אוי לנו כי נדמינו, אבל אשמים אנחנו על אחינו.

שער רביעי

בשבח שני משוררים, מי ישיר שירים יותר יקרים.

[שיר הנמלה ושיר הפרע׳ש]

נאם הימן האזרחי: ראתה עיני בימי נערותי, וזמן ילדותי, שני אנשים עברִים נצים, כגבורים חלוצים, בפיהם ענינים נמרצים, וכלשונם חנית וחצים, ולריבם בני איש נקבצים, ומכל פנה רצים, ואיש באחיו נלחצים. האחד מהם זקן סר ממנו כחו, והשני בחור לא כהתה עינו ולא נס לחה, וישניהם כשני אריות נלחמים בחזק ידים, או כשני נשרים יתמרמר זה אל זה בחצי השמים. זה יאמר לי״י אני, ומבטן קראני, ולחבר המליצות בראני. וזה יתגאה ועל חוג השמים יהלוך, ומתנשא לאמר אני אמלוך. וכאשר דלקו מדורות המריבות ביניהם, ועלו עדי לב השמים הלפידים והקולות בין שניהם, נגשו אל השופט ופני להבים פניהם, וכידודי אש יתמלטו מעיניהם, ועד האלהים יבא דבר שניהם. וכעמדם לפניו אמרו לו אם טוב בעיני אדונינו, יחקור למי האמת בינינו, וישת ידו על שנינו. אמר השופט הגידו ענין מריבותיכם, והגישו עֲצֻמוֹתֵיכֶם, והצדיק יעזרהו צדקו, והרשע ישוב זדונו לחיקו. אמר הגדול מהם: בי אדוני הטה אזנך לניבי, ואצעק אליך חָמָס איש דיבי,

הרוצה לעוף השמים בלי כנפים, הדורש לבוא במלחמתי והוא יגע ורפה ידים. אמר לו בעל ריבו: הנה ענקתך גאוה על כלנו, וממרום תדבר לנו. ועתה הודיענו כחך זה, ונדע השמן הוא אם רזה. והראינו אם גדודיך חלשים או גבורים, ומשכנותיך הכמחנים אם במבצרים. ובעת יגלו סתריך או יבחנו דבריך, ואז יבקע כשחר אורך. אמר חברו: ואיך תערוך אלי ובלשוני מקור השכל והמועצות, ובלבי מעין המליצות. כי יש לי יבלת בתקף הגיוני, ובמליצות לשוני, לרומם כל דבר נבזה ונקלה, ולהשכיל כל דבר נעלה. ואתה אלו היו הסערות מחנותיך, והרוחות מרכבותיך, והעננים צבאותיך, והברקים נושאים כלי מלחמותיך, והכוכבים לאור חציך, ילכו לנגה ברק חניתך, ימס לבם מהתיצב לפני, וירפו ידיך לערוך להגיוני. עד תוכל לשבח נמלה, אף על פי שהיא בזויה ודלה, ותשימה לשם ולתהלה. אמר לו בעל ריבו: מה עזרת ללא כח, התפחיד ארזי לבנון בקמוש וחוח? כמה נקלה שאלתך, וקלה חידתך, ועתה שמע בקשתך.

ויען ויאמר על הנמלה: שפחה חרוצה מעפר קרוצה, כגבור חלוצה, ולבקר מזונה נחוצה. היא דלת חלצים, קלת רגלים, יושבת בפתח עינים. שחורה ונאוה, ואיננה מכנות חוה. לובשת שחורים, ויוצאת מן החורים, ובכל יום תעיר שחרים, ותשכים בפתחי שערים; לסובב נתיבות, בגבעות ובערבות, פעם בחוץ פעם ברחובות. ובכל ימי הסתיו תתעלם אם ידרשנה, ובחדשי הקיץ תמצא לאשר יבקשנה, בחדשה ימצאונה. ולשוט אחרי מאכליה, בביתה לא ישכנו רגליה. בכל יום תעלה גבעות, ותרד בקעות. ותיגע, ולא תרגע.

ותרוץ, ולא תקוץ. ותלקט, ולא תשקט; לבקש מחיתה, ולמצוא טרף לביתה. היא דלה מן הדלות, ונושאת משאות גדולות, ומן השדות תקטוף מלילות, ותכין תחת הארץ מערות ומחלות; למלאות אותם תנובות, ושבלים מלאות וטובות. ובכל יום בית נתיבות נצבה, בערב היא באה ובבקר היא שבה. וכל ימי הקֹר תסתתר בבית כלאים, ותרד פלאים. ובימי הקיץ תצא עם היוצאים, לשבור בתוך הבאים. ובהגיע זמן הקציר, ובא ציר הבציר. חגרה בעז מתניה, ותסע ממעוניה, ותשם אל הגרן מגמת פניה. ותצא עם הפועלים, לחבוט מן השבלים. ותלך מצד הקוצרים, לאסוף מן העמרים. ובתוך הגרנות תשוטט עד ירחמוה, ובין העמרים תלקט ולא יכלימוה, ומברכתם יעניקון לה, ומן הצבתים שול ישולו לה, ועזבוה ולקטה ולא יגערו בה; ויאמר איש אל אחיו הרפה לה, כי נפשה מרה לה, וכי ביתה ריקם וזרע אין לה. ובכל יום תשוטט כשפחה, אחר לקט ושכחה. ובשכלה נטוב טעמה, ממרחק תביא לחמה. ותכין שבר ומזון, לעת בצרת ורזון. וכל שעורה אשר תמצא כבבת עינה תנצרנה, ותחת הארץ תשמרנה, ומן הזרם והגשם תסתירנה, והחטה והכסמת לא נכו כי אפילות הנה. ובראותה כי באו ימי הקרה, והקרח הנורא, ומן הגשם כל איש נחבא, ואין יוצא ואין בא. אז תפתח אוצרותיה ובית נכתה, ותתן טרף לביתה, מפרי ידיה, ומיגיעת צעדיה, ובפעליה תעיד על חכמת עושיה, ויהללוה בשערים מעשיה, ואשרי משכיל אשר יוסר במפעליה, ואוי לעצל אשר לא ילמד ממעלליה. כי ישאר נעור וריק, כגפן בוקק, שפת היגון מנשק, וחיק החסרון מחבק.

וישא משלו ויאמר:

וּבַת חַיִל שְׁחַרְחֹרֶת   בְּתוֹךְ בָּנוֹת מְאֻשֶּׁרֶת.
חֲגוּרַת עֹז בְּמָתְנֶיהָ   בְּלִי אֵזוֹר וּמַחֲגֹרֶת.
שְׁחוֹרָה הִיא כְּמוֹ הַמּוֹר   וּבַמּוֹר לֹא מְקֻטֶּרֶת.
בְּכָל בֹּקֶר מְבַקֶּרֶת   וְכֹל שַׁחַר מְשַׁחֶרֶת.
וְתַשְׁכִּים לֶאֱסוֹף טֶרֶף   וְהַלֵּילוֹת מְקַצֶּרֶת.
וְעִם הַפּוֹעֲלִים תַּעֲמֹד   שְׁחָרִים עַל מְרוֹם קֶרֶת.
וְתִצְבֹּר בָּר וְרֹב מָזוֹן   לְעֵת רָזוֹן וּבַצֹּרֶת.
וְכֹל חִטָּה אֲשֶׁר תִּצְבֹּר   בְּעָפָר הִיא מְקַבֶּרֶת.
וְתוֹךְ בֶּטֶן שְׁאוֹל תַּחְצֹב   מְעָרוֹת לָהּ וְחוֹפֶרֶת.
וּבֵין חַדְרֵי שְׁאוֹל תִּצְפּוֹן   אֲשֶׁר אוֹסְפָה וְצוֹבֶרֶת.
וְאֵינֶנָּה מְגַנֶּבֶת   וְהִיא נִמְצֵאת בְּמַחְתֶּרֶת.
וּבַקַּיִץ גְּלוּיָה הִיא   וְהִיא בַּקֹּר מִסְתַּתֶּרֶת.
וְתִצְפּוֹן לַסְּתָיו לַחְמָהּ   וְתַנִּיחוֹ לְמִשְׁמֶרֶת.
וְלָהּ חִטָּה מְזֻמֶּנֶת   וּמַצָּתָהּ מְשֻׁמֶּרֶת.
וְעֵת יַחֲלֹף זְמַן קָצִיר   בְּחַיִּים הִיא מְקֻבֶּרֶת.
וְתִנְעַל שַׁעֲרֵי עִירָהּ   וְכִירִיתוֹ מְסֻגֶּרֶת.
וְעֵת יָבוֹא זְמַן קָצִיר   דְּלָתֶיהָ מְשַׁבֶּרֶת.
וְתִגְלֶה מִמְּעוֹנָהּ רַק   לְבֵית לֶחֶם מְמַהֶרֶת.
לְדַעְתָּהּ כִּי בְּגָלוּתָהּ   עֲוֹנֶיהָ מְכַפֶּרֶת.
שְׁחָרִים יִישְׁנוּ אִישִׁים   וְהִיא תֵעוֹר בְּאַשְׁמֹרֶת.
בְּכָל עֶבֶד וְכָל דֶּרֶךְ   מְשׁוֹטֶטֶת כְּסוֹחֶרֶת.
וְהִיא לֹא לָמְדָה מוּסָר   וְלִבְנֵי אִישׁ מְיַסֶּרֶת.
וְהֶעָצֵל בְּמִטָּתוֹ   וְהִיא שַׁחַר מְעוֹרֶרֶת.

אמר המגיד: וכאשר כלה שירו, אמר לחברו, אלה הם המליצות אשר ירקעו כל לב לשנים, וימשכו הנפשות בלי ידים, ויחפרו פני חמה ביום תהיה לשבעתים. וננגדם איש כמוך יחריש ואל ימלל, כי אם בזאת יתהלל המתהלל. התערוך אלי וזעמי עליך נתך, ואי זה עבר רוח ה' מאתי לדבר אתך. הלפנינים תערוך נבלי חרש, ולחשכים תמשיל אור חרס. ומתי צלחה רוח אלהים עליך, והחכמה מאין תבוא להשכילך? הרמותי ידי אל ה' אלו קרעת שחרים, וקרעת ההרים, ובקעת נהרים. והיו צבא השמים גדודיך, ועיש עם בניה עבדיך, [ותרים על ראש תלי דגליך ונסיך, ונשרפה האש מאש חמסיך]; יחרד לבך מהתיצב נגדי, ותחלש רוחך לקול פחדי. [ולעו דבריך, וחתו גבוריך, ועיפו דהרות אביריך, וכשלו סוסי אמריך; להשיג אבק רכבי, ולעלות למרום ניבי], עד תוכל כמוני לבאר ולפרוש, עניני פרעוש. אמר לו חברו: לא יחרדו הנשרים, [מקול הצפרים, ולא יפחדו הזאבים], לקול כנפי הזבובים. התחשב כי החרדתני בחידתך? ועתה הט אזנך לשאלתך, ותשמע תשובתך... [ויען לבאר ולפרוש, על עניני הפרעוש].

ויען ויאמר על הפרעוש: כושי ולא מבני חם, שחור כפחם, לחם רשע ילחם, ובלי שלח ילחם, וכתנור יָחֵם. יארוב כגנב בביתך, וישכב בשמלתך, ובחדר משכבך ועל מטתך. וכשרך יקח בל הלילה לאכלו, ואם בכל היום תמנע ממנו מאכלו, עד בוא השמש תשיבנו לו. ובהלכד בחבלי שנה הנפשים, ובנפול תרדמה על אנשים, יבא בלאט אליך, להתגולל עליך, ולהתנפל עליך. וימצה דמך בהקיץ ובחלום, וישם דמי מלחמה בשלום. וכי תדרשנו, ויעבור והנה איננו. ואם תאמר אחריו ארוצה, ויגס ויצא החוצה. ואם תתפשהו פעם ושתים,

ימלט מבין הידים, ועשה יעשה לו כנפים, כנשר יעוף בשמים, וכמה פעמים יתחבא עם העלמות תחת צבע רקמתים, ויבא ממתנים ועד ירכים. ויסתתר עמם בין השדים, ויקרא שם המקום ההוא מחנים. וכי ימצא נערה בתולה, או בעולה, ידבק בה וישכב אצלה, עד לדוע מעשיו תתן קולה, וצעקה הנערה ואין מושיע לה. וכי ישאלוה למה תבכי ולא תחשי, תאמר בא אלי העבד הכושי. ומשכבו בחיקי הכין, צרור המור דודי לי בין שדי ילין. כל הלילה השכיבני למעצבה, ולקח לו למשכב ולמצבה, הזרוע והלחיים והקבה. הוא כמו כהן מזה בן מזה, לקח לאבלו השוק והחזה. ונפל בחלקו חזה התנופה ושוק התרומה, וחלבי האליה תמימה. ובכל הלילה אש קרב יחתה, ולא ישכב עד יאכל טרף ודם חללים ישתה, בלי קשת יורה את עורי, ובלי חנית ידקר בשרי. הוא קטן ומעשיו גדולים, וחלש ויחלש נפילים, ונבזה והוא רב פעלים. לא תצודנו רשת, ולא יבריחנו בן קשת, שרי הצבא במלחמתו חֲלָשָׁם, והגבורים במאסרו כְּבָשָׁם, גם בני ענקים ראינו שם. אם תסתתר ממנו בבריח ודלתים, יבא אליך בין החומותים, וירד עליך מן השמים. ובחשבך כי נמלטת ממנו, בחיקך תמצאנו, ועל שכמך תשאנו. ואם תהרוג חיָליו ונתחיהם תנתח, יבואו קרוביהם לשפוך דמך ואתה בוטח, גואל הדם הוא ימית הרוצח. ואם לא ימצא דרך להיכל המלך, יתחבא בבגדיו ותחת יצועיו מתהלך, ויבא אליו בלילה כארח והלך, בלילה ההוא נדדה שנת המלך, ויבז בעיניו כל אשר הוא מולך. ויקרא לעבדיו לילה, ופרשו השמלה, והשפחות זו אל זו צועקות בקול, והמנורות חמש מימין וחמש משמאל. והוא מתחבא מהם והם אליו חוכים, והוא שוחק עליהם והם בוכים. ואלו נמצא,

דמו נמצה. אך בכל מקום לו מנוס ומפלט, ובכל בגד ימצא עיר מקלט. והמלך אם תשיגהו ידו, ותתפשהו בבגדו. לא ישקוט עד ישים לארץ מררתו שפוכה, וחמת המלך שככה. הן אלה קצות דרכיו, ושמץ מהלכיו. כי בכל ום יתענה מכל מאכל, ובא השמש וטהר ואחר יאכל. יזיק בלי עון נקיים, וילוק דמי עשירים ועניים, ויבלעם כשאול חיים. כה משפטו כל הימים, להגיע דמים בדמים, ויהי כי ארכו לו שם הימים, ויראה כי קצר היום ותסר החם. והרוח תדפנו, והקור יגפנו, והגשם ישטפנו; יתחבא במחלות עפר, ומעונו תחת לארץ חפר. וכל גדודיו יברחו ויעשו להם כלי גולה, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. וכל ימי הקור ישימו בשאול ביתם, וברגבי עפר מעונתם, וישכו תחתם במחנה עד חיותם. ובראותם הגשם יחדל, והקור ידל, [והחם יגדל], יבא עתם, ויתעוררו ממכון שבתם. ומעפר ארץ יפרחו ויציצו, ורבים מישני אדמת עפר יקיצו.

וישא משלו ויאמר:

יָלִיד לַיִל אֱשׁוּן חשֶׁךְ יְשׁוּפוֹ
וּבוֹר הַמַּאְפֵּל שֶׁבַע צְרָפוֹ.
וְלוּלֵי רָחֲפוּ עָלָיו כְּנָפָיו
יְקוֹד אִשּׁוֹ כְּפִי רֶגַע שְׂרָפוֹ.
תְּדַמֶּה כִּי מְלֶאכֶת אֵשׁ מְלַאכְתּוֹ
לְזֹאת קֹדֶר וְהַלַּהַב שְׁזָפוֹ.
יְעוֹפֵף רַק בְּכַנְפֵי הָאֲפֵלָה
וְיִתְגַּנֵּב וְלֹא נוֹדַע בְּעוּפוֹ.
נְגָפַנִי וְלִי מַרְפֵּא בְּהָדְגוֹ
הֲכִי כוֹ אֶמְצְאָה נָגוּף וְרָפוּא.

וְצוּר חַרְבּוֹ בְּשִׁנָּיו גַּם בְּפִיהוּ
וְעַל דָּמִי בְּכָל רֶגַע שְׁלָפוֹ.
וְדָמוֹ הוּא כְּמוֹ שׁוֹשָׁן מְאָדָּם
וְאוּלָם הוּא בְּטֶרֶם צָץ קְטָפוֹ.
יְבוֹאֵנִי לְעַרְשִׂי בַּחֲצוֹת לַיִל
וְלֹא יוֹעִיל לְאִישׁ דֶּלֶת יְגִיפוֹ.
וּמִשְׁפָּטוֹ כְּמִשְׁפַּט הָעֲטַלֵּף
אֲשֶׁר בַּלַּיְלָה יִפְרוֹשׂ כְּנָפוֹ.
וְתַשְׁכִּיבוֹ בְּלַיְלָה הָאֲפֵלָה
עֲלֵי גַּבִּי וְהַשַּׁחַר יְעִיפוֹ.
כְּאִלּוּ יִמְצְאָה בִי נַחֲלֵי צוּף
בְּבוֹאוֹ לִי צְמֵא הַלֵּב עֲיֵפוֹ.
וְהוּא קָטָן צְעִיר יָמִים צְעִיר גּוּף
וְיַד הַיּוֹם בְּלִי רוּחַ תְּנִיפוֹ.
וְאֶחְשׁוֹב כִּי נְקֻדָּה מִדְיוֹ הוּא
וְנִמְלָט מִלְּשׁוֹן הָעֵת בְּנָטְפוֹ.

אמר המגיד: ובאשר השלימו שניהם אמריהם, וכלו שיריהם, חרד לב השופט לתקף דבריהם. ואמר הרמותי ידי לאל עליון, השוכן ברום חביון; אם ראו כמראה הזה עיני, או שמעו הדבר הזה אזני. הנה ידעתי אין ערוך אליכם, בכל בני דורכם. בי כל איש מכם גבור במלחמתו, ומהיר במלאבתו. ועתה כרתו שניכם ברית אהבה, והסירו האיבה. וכאשר התביר האל המליצות ביניבם, התחכרו בידידות שניכם. ויעניקם השופט מברכתו, ויאצל עליהם נדיבתו, ויצאו מלפניו שמחים בתהלתו, עמוסים בנדיבותו, ובצאתם מלפניו

יצאתי אחריהם, ושאלתי הגדול מהם את שמו להודיעני, וסודו להבינני.

ויען ויאמר:

אֲנִי חֶבֶר וְזֶה פִּרְיִי וְאוּלָם
אֲנִי וְהוּא בְּפִירֵי הַמְּלִיצוֹת.
אֲנִי אֶבְנֶה נְתִיבוֹת בֵּין נְתוּצוֹת
וְהוּא יָקִים הֲרִיסוֹת שִׁיר נְתוּצוֹת.

ובשמעי שירו ידעתי בי הוא חכרנו חבר הקיני, ובנו השני. ונפרדתי מהם, ואני תמה עליהם, ונסעתי מאתם ועזבתי לבי עמהם.

שער החמישי

בשבח י"ב משוררים, אשר כל אחד על חדש אחד קולו ירים.

נאם הימן האזרחי: הייתי במעמד ידידים, חמודים, ביד היופי צמודים, והיו לאחדים, כלם אצילים ונגידים, יפיצו מלשונם אמרי נגידים, ומליצותם ברשפי יקודים, בוערות כמראה הלפידים. והיה הזמן חדש האביב, הוא חדש ניסן האהוב והחביב, ומדמעות הטל בלחי השושן רביב, והגן מרקמת השושנים שפה יהיה לפיו סביב. והאדמה לבשה מן הציצים בגדי רקמתה, [ותעד נזמה וחליתה]. והשושן בנר יזהיר לעיניה, והאיר על עבר פניה, ועל גגיה פרחיה, ונצניה, ועל שריגיה שושניה, וירק ירק בפניה. ובשמי הגן לאפניו ימשכו, אל אשר יהיה שמה הרוח ללכת ילכו. והחמה הוסיפה אורה ויגלה, ותנתה במזל טלה. והצמחים יצאו מעמקי ארץ, יפרצו פרץ, ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ. וכסו פני תבל במפרשי נעם, והעב צותה לבשר האדמה שלוחי הרעם, ותשלח ותקרא לברק בן אבינעם. ותאמר לו שלוף על הארץ חרבך ותליך, קום ברק ושבה שביך. ולך לבשר האדמה כי חילי עליה ערבתי, ויאמר אליה ברק אם תלבי עמי והלכתי. ותאמר לו לא ארף ידי ממך, והלוך אלך עמך. וישאו קולם הרעמים והארץ תענה, וגדוד הגשם למלחמתה חונה, וברק

רדף אחרי הרכב ואחרי המחנה. והגנה לבשה בגדי יפיה, והשושנה משמחתה בשכבת הטל אשר החיה, בכו תבכה בלילה ודמעתה על לחיה, והגנה השקיפה כעלמה מאשנבי היכליה, ותסר צעיפה מעליה, ומשבצות זהב מעיליה, ומרקחות המור בשוליה, ולשונות ההדס רכוליה, כי ככפלות ידגלו עליה. והיין יחליץ העצמות, אחרי מות, וישמח הנשמות. והיה עמנו ראש החכמים והגאונים, ומסיר שפה לנאמנים, ולוקח בשכלו טעם זקנים מזרע הקינים. הוא חברנו חבר הקיני. המחבר טורי הספירים, בצוארי הספרים, ומושך הפנינים, ממצולות הרעיונים.

ויען ויאמר להם: הנכם כעץ חיים ומה טוב צלכם, ועל כסא היקר אתם נצבים היום כלכם. והימים באור פניכם יאירו, וכזהר הרקיע יזהירו. והזמנים צהלו היום פניהם, ונפקחו עיניהם. ועתה החלצו מאתכם גבורי חיל, ככוכבי ליל, בעלי שכל ותבונה, ומספדים בחדשי השנה. וכל אחד מהם ישבח חדשו, וישם נזר תהלות על ראשו. יתחיל הראשון לשבח חדש ניסן הנאדר, וישלים האחרון בחדש אדר. ובדבר הזה יודע כח שירכם, ויבחנו דבריכם, האמת אתכם. אמרו לו בל העם: אתה החלות להראות את עבדך חכמתך העמוקה, ואת ידך החזקה. ועתה החל אתה במליצות אמריך, ואנחנו נבוא אחריך, ונמלא דבריך.

ויגש חבר הקיני ויאמר:

חדש ניסן ראש הראשים, ומלך על החדשים. כי בו הזמן מקֻדש, והעולם מחֻדש, ויקם מלך חדש. ובו יצפצפו הסיסים, ויטפו הרסיסים, ויפרחו ההדסים. והזמן יזהיר שחריו, ויאירו מאוריו,

ויחדש כנשר נעוריו. ויסיר מעליו השקים השחורים, ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים, ורחץ בימים טהורים. ואחרי זקנתו וארך ימיו, ישוב לימי עלומיו. ואז הגנים יפרחו, והלילות יזרחו, והיגונים יברחו, והששונים יצמחו, והשושנים ישמחו. והארץ תוציא צמחה, ותגלה פרחה, ותוסף תת כחה. ואחרי היות האדמה לסתיו בעולה, ובערש דודים כלולה, תגרש בעלה אשר נושן ישן, ותכסוף לחדש ניסן, אשר הוא מחמד כל אישון, ואמרה אלכה ואשובה אל אישי הראשון. ואחרי נתגרשה מזמן הקור אשר היה אתה, יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה. והוא חדש הפלאים, והנסים הנוראים. וראש לחדשי המועדים, כי בו נגאלו ידידים, מבית עבדים, ויצאו לבודים, מידי לודים, ואויביהם רדפו אחריהם גדודים, ונבקע להם הים ברוח קדים. ושקעו המצרים במצולים, ושירה חדשה שבחו גאולים. ופרעה טבע בים סוף ונפל משמים, למעמקי מים, ומצואתו רָחץ בלי ידים, ומֹרק ושֻׁטף במים, והקרב והכרעים ירחץ במים, וזרע ישרון על במתי ארץ. רָכב ויהלוך, כי מבית האסורים יצא למלוך. ואז השמש תקרב, והיין יערב. ובת האשישה, היא ביפיה נערה ובאורך ימיה ישישה, ואקח אותה לי לאשה. ובל הלילה לצדי שוכבת, ותהי לי סוכנת. ובעלות הכוס בכפי, תשלח בשמיה לאפי, ונושקת על פי. ובשובה ריקם מלפני, אומרת באזני, אני מלאה הלכתי וריקם השיבני אדני.

וישא משלו ויאמר:

בֵּינוֹת עֲרוּגוֹת שֵׁב יְמֵי נִיסָן,
עֵת יַעֲלֶה נִצָּן וְרֶם נִסָּן.
נַעֲלוֹז עֲלֵי זָמִיר לְקוֹל אָמִיר,
גַּם שִׂישׂ לְהוֹד הַצִּיץ וְהַסִּנְסָן.

שִׂמְחַת נְפָשׁוֹת בְּאֲשִׁישׁוֹת כִּי
מֵהַזְּמַן כּוֹסָן מְנָת כּוֹסָן׃

ויען אחד מן החברים והוא שני לחבר הקיני ויאמר: חדש אייר מחמד החדשים, כי בו רפאות אנשים, וגבורת חלשים, המשמח אלהים ואנשים. ואם חדש ניסן על החדשים מלך, הלא חדש אייר משנה למלך. ועל כן לצרו ישב ויחנה, וירכב אותו במרכבת המשנה. ואז הגן יפרח, והיום יזרח, והחום יסרח, והקור יברח, ולפני גדודי החום מר יצרח. ותיל החום ירדפהו, עד יגפהו. ואז ידי הגשם יפתחו גנזי אדמות, ואוצר תהומות, להוציא מתחת הארץ בגדי רקמות, ומשבצות נעימות, שקעדורות ירקרקות או אדמדמות, להלביש הערוגות, בכתנות משי ארוגות. ואחרי היות האדמה לובשת בגד אלמנותה, ומתאבלת ברוב עונה, על מות זמן הסתו בעליה, יקחנה זמן החום לאשה ויתחבר אליה, יבמה יבוא עליה, ואז תפשוט שקים ברוב גיליה, ותסר בגדי אלמנותה מעליה. ותשם בראשה כלילה, ובאזניה עגיליה, ובזרועיה פתיליה. והיין יקרא לשותיו: הכינו בגן סוכי, ומהרו לשתותי כי צוף תמצאנו בחכי, ואל תאחרו אותי, וה' הצליח דרכי.

וישא משלו ויאמר:

רְאוּ הַגָּן בְּטוּרֵי צִיץ מְצוּיָּר
וְרוּץ לִשְׁתּוֹת לְאוֹר יָפְיוֹ בְּאִיָּר.
וְשׁוּר כִּי הַזְּמָן כָּתַב רְקָמוֹת
עֲלֵי הַצִּיץ בְּלִי קֻלְמֹס וְנִיָּר.
וְאָז יִגְבַּר גְּדוּד מָשׂוֹשׂ, וְנִתְפַּשׂ
גְּדוּד יָגוֹן וְלוּ יִהְיֶה מְתוּיָּר.

ויען השלישי ויאמר:

חדש סיון ראש השלישים, ומחמד החדשים. בו יאירו פני עולם, ויגלה כל נעלם, והשמים יתנו טלם, ונצני הגן ישאו חילם. והיום יפוח, וישא מרקחותיו לאפינו על כנפי רוח, והתפוח בשמן המור משוח, והשושן באלו במחתת אהרן רקוח, או מגן אלהים לקוח, והפירות לכל פה יערבו, ומזרם הרים ירטבו. והזמן יקדמנו במעדניו והודו, וכל טוב ארוניו בידו. ובו מבחר מועדי ה', והיום אשר בחר ה'. וירד על הר סיני והנחיל דתו ללומדי תעודתו, וכשמעם הוד קולו יצאה נשמתם, והוריד טל אורות והחליץ עצמותם, להציל ממות נפשם ולחיותם א). ועל כן בזה החדש ישמח כל לב ויגיל, בעת הערוגה ככלה לובשת פתיגיל, ועליה טבעת ועגיל. וכל עץ פרי פורח, והגפנים סמדר נתנו ריח, והזמן סורח, והלב שמח והיין מקטר בראשי בשמים מעשה רוקח. והכוס תקרא לאמר: אם תרצה לכבות אש צלעיך, ולרפא נגעיך, שימני כחותם על לבך, וכחותם על זרועך.

וישא משלו ויאמר:

מֵעַל פְּנֵי כוֹסוֹת מְכַסּוֹת אוֹר
הָסֵר לְאַט מַסְוֶה בְּבוֹא סִיוָן.
כִּי הַנְּפָשׁוֹת בַּחֲזוֹת הַכּוֹס
יִחְיוּ לְמַעַן בָּהּ צֳרִי מַדְוָן.

א) מיוסד על מאמר חז"ל: על כל דבור ודבור שיצא מפי הגבורה יצאה נשמתן של ישראל שנא' נפשי יצאה בדברו וכו'

אִם יִשְׂרְפֵם הַחֹם וְהַצָּמָא
תָּמִיד לְשׁוֹן הַכּוֹס בְּצוּף הָרְוָן.

ויען הרביעי ויאמר:

חדש תמוז נחמד, כי בו היגון נשמר, והששון נצמד, והחן עליו עמד, ויפיו לא ימד. בעת יעזוב איש בית מדות, ויצא מן הבתים ומן החצרות אל השדות. לשום בתוך הגן משכנו, ובערוגה שלחנו, להתרונן על אגנו בגנו, ולשמח רעיונו ביינו. בכל ענף, כל בעל כנף. וקול התור, על פרח וכפתור. ועל כל אמיר, קול הזמיר. ועל הציץ, העגור והסים. ואם הוא חדש המקרה אשר הלב יבעיר, והיגון יעיר, כי בו נשתברו הלוחות והבקעה העיר. וכל הקהלות בחדש הזה נזרם גזוז, וכבודם בזוז, יושבות מבכות את התמוז. הלא בכוס ישכח אדם עצבונו, ויסיר יגונו ואונו. וכל מי נשכהו נחש היגון יביט לכוסו ודי, והיה כל הנשוך וראה אותו וחי.

וישא משלו ויאמר:

חֶלְקְךָ אֲשֶׁר מִטּוּב זְמָן אָחוּז
לִשְׁתּוֹת בְּגַן נָעוּל יְמֵי תַמּוּז.
כָּל הוֹנְךָ עַל יֵינְךָ הוֹצֵא
עַד לֹא בְּיַד קוֹרוֹת יְהִי בָזוּז.
וּשְׂמַח בְּעוֹדְךָ חַי עֲלֵי עָפָר
טֶרֶם אֲשֶׁר תַּחְתָּיו תְּהִי גָנוּז.

ויען החמישי ויאמר:

חדש אב, רפואת כל נכאב, ושמחה ללב ידאב, כי

יומי ארוך, וטובו ערוך, ופריו ברוך. וכל מגדיו חשוקים, ופירותיו מתוקים. והתאנים דשנים, והענבים ערבים, והרמונים אדמונים, והתפוחים רקוחים, והשקרים משקדים, והתמרים תמרים חמרים. ואם הוא החדש המר, אשר הלב המר. כי בו חרב הבית, ועלה שמיר ושית, וקננו בו עורכים גם צפור מצאה בית. וזה אלף ומאה וחמשים שנים גורשנו בצפור מקן, ומשלו בנו אדונים זה ימכור וזה יקן, ועל כן בזה החדש נתאבל כי ארכו שניו ועיניו כבדו מזקן, ויש לנו א ב זקן ח). הוא האיש אשר כלנו, ואשר דמה לנו, ומהסתפח בנחלת ה' גרשנו. הלא ביין ישכח אדם יגונו, וישקע שאונו. לכן אם לבכם בזה ידאב, שמעו בנים מוסר א ב. קחו לכם מזרק, מזהב אופיר לֻטש ומֹרק. ושימו בו מן היין אש מלהטת, בחדרי הלב משוטטת, והיגון מקלטת. כי בן הגפנים משכיל וחכם, ולגרש היגונים חבר חברים מחכם. וכו ישכח איש יגון החדש ולא ידאב, ובן חכם ישמח א ב.

וישא משלו ויאמר:

הַכּוֹס תְּנָה אֶצְלְךָ בְּעֵת תִּכְאָב
וַהֲפוֹךְ לְנֵס נִיסָן תְּלָאוֹת אָב.
יַעַן בְּעוֹד תִּרְוֶה בְּצוּף פִּיהוּ
יָסוּר רְזוֹן גּוּפְךָ וְלֹא תִדְאָב.
תְּשַׁכַּח יְגוֹנוֹת אָב בְּמֶתֶק בֶּן
שׂוֹרֵק וּבֵן חָכָם יְשַׂמַּח אָ ב.

ח) חלם תכ.

ויען הששי ויאמר:

חדש אלול, נחמר וכלול, כנס על הר גבוה ותלול. כי אז הלב ישיש, ויטפו הרים עסים. ומלאו הגרנות בר, וברכת ה' שטף ועבר, על פני המדבר, ובערבה ובנהר, והשיקו היקבים תירוש ויצהר, וכל לב אל טוב ה' ינהר, כי בא כנהר. והגנים דבש יזובו, ותנובות השדה ינובו. ועסיסי הגפן טל אורות נוטפים, ומתוקים מדבש ונפת צופים. ואז תתחיל יד הקר רוח קרה להשיב, והנשמות להשיב, ונוה השמחה להושיב. ואז יתעוררו הרוחות, מארבע רוחות. והיום יפוח, ויאמר הזמן הנבא אל הרוח. והמשקה אומר לכוסו עוררי מתי היגון ובצופך ירויו, ופתי בהרוגים האלה ויחיו.

וישא משלו ויאמר:

בֵּינְךָ וּבֵין יָגוֹן תְּנָה הַכּוֹס גְּבוּל
אַךְ בַּעֲרוּגָה סֹב שְׁתֵה בִּימֵי אֱלוּל.
וּפְרַע בְּכָל רֶגַע לְעַנְפֵי עֵץ פְּרִי
וּסְגוֹד לְצִיץ הַגַּן וְהִשְׁתַּחֲוֵה לְבוּל.
וּרְוֵה בְּמֵי שׂוֹרֵק אֲשֶׁר לוֹ נָזְלוּ
מֵימָיו בְּעֵץ יָבֵשׁ אֲזַי נָתַן יְבוּל.

ויען השביעי ויאמר:

ראש החדשים תשרי, בעת כל טוב יפריא, וכל לב במרום השמחה ימריא. והאל בראהו סוד החדשים לפרוש, ויהי להם לראש. ובו הכין האל שנת היהודים, ועשה ירח למועדים. וממנו יורעו הימים הפסולים והכשרים, ושאר הצומות

והמועדים הנזכרים, ובו יהיו חשכונות החגים והזמנים, והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים. וכיומו הראשון יום פקודה וזכרון, יום מעלה ויתרון, יום יעברו היצורים לפני האל כבני מרון, זה יספר וזה ירון, וזה ימצא רצון וזה חרון. והאל הזהיר נביאיו במחזה, להיות היהודים עתידים ליום הזה. יום יהיו ספורים לשלום ומנויים, כל הכתוב לחיים, ואשר הם למות ראוים, ימחו מספר חיים. יום ידין האל יצוריו עשיר והלך, ויאמר להביא את ספר הזכרונות דברי הימים ויהיו נקראים לפני המלך. יום יהמה כל איש בציד ועצבון, ובתתו חשבון על מעשיו ויהי באש לרקבון, כי אש יצאה מחשבון. ואשרי איש אשר ביום הזה תהי נפשו נקיה, ולראות פני המלך ראויה, כי אז תפרח כגפן פוריה, ויהי שלחנה מלא דשן וכוסה ראויה, ואז תערב ותיטב השתיה, לכל נפש הומיה. בעת הימים יקצרו, והשעות יחסרו. והיין יקרא ליצורים, ראו כי הימים קצרים, והרגעים חסרים. לכן מהרו לשתות במסכה, כי היום קצר והמלאכה מרובה.

וישא משלו ויאמר:

תְּנָה הַכּוֹס לְפָנֶיךָ בְּתִשְׁרִי
וְתִפְרַח בָּהּ כְּעֵץ רַעֲנָן וְתַפְרִיא.
וְאִם אַתָּה רְפֵה הַלֵּב וְנֶעְצָב
בְּיֵינְךָ תִּהְיֶה חָזָק וּבָרִיא.
וְהַשִּׂמְחָה קְנֵה אוֹתָהּ לְשִׁפְחָה
וְלֹא תִמְשׁוֹל לְמָכְרֶנָּה לְנָכְרִי.

ויען השמיני ויאמר:

חדש מרחשון יפה וטוב, והוא במיני מעדנים דשן

ורטוב. כי אז החום ירף, ולנוס יפנה ערף, וירדפוהו גדודי החרף. לעשות בגדודי החום נקמה, ויכום ויכתום עד החרמה. כי זכרו אשר עשה חדש ניסן להם, בעת הצביא חייליו עליהם, והכניע חייליהם. על כן ישיבו לו גמולו, כי פעל אדם ישלם לו. ואם גדודי הגשם על הארץ נחתים, והקור יחביא בני איש ויעש להם בתים, והדרכים מן הגשם והשלג חתחתים, והזמן יעביר קול להניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים. ואז האש תערב, לכל איש אשר אליה יקרב. להתחמם בחומה, ולחזות בנעימה. ולצלות בשר, והמזג אל יחסר. על ימינך הצלי, ולשמאלך הכלי. בטוב זה התימר, ובנעם זה תתאמר, זה מתוק וזה מר, עוד זה מדבר וזה בא ויאמר. ואתה מתענג ביניהם, ועומד במלך בין שניהם. ובת הגפנים תשק על פיך מעת אל עת, ואם מרוב יגונך לבך יבעת, דדיה ירווך בכל עת. וטעמה ימתק וימר כי הוא הציר והצרי, מה מתוק מדבש ומה עז מארי.

וישא משלו ויאמר:

אִם יֵינְךָ תִּשְׁתֶּה בְּמַרְחֶשְׁוָן
הַחֲלֵץ עֲצָמֶיךָ וְגַם הַרְוֵן.
אוֹ חָטְאוּ לְךָ תּוֹלְדוֹת יָמִים
בְּכוֹס מְחוֹל פִּשְׁעָן וְשָׂא מַעֲוָן.
כִּי בָהּ תְּפַלֵּס לְךָ נְתִיבוֹת גִּיל
בִּידֵי יְגוֹנוֹת הַזְּמַן עִוֵּן.

ויען התשיעי ויאמר:

מיטב החדשים כסלו, כי בו הלב שאנן ושלו. ואז ידי הגשם יטוו חוטן ספיר ולשם, לנטע ארז ולגדל גשם,

והשלג דגליו ירים, על כל עברים, ויקשור מצנפת אור בראשי ההרים. ולפניך כושית מבנות חם, לובשת מעשה פחם, ולבה לחיל הקור יכעס ויחם, וחילה בחילו נלחם. עד תביא בלבו מרשפיה צניניה, וחצי שנוניה. והוא חדש הפלאים והנסים, אשר עשה האל לזרע עמוסים. כבוא היונים על בית ה' ונסבו על הבית, ויוציאו לחוץ הטמא השוכב בבית, וצוה הכהן ופנו את הבית, ובקשו שמן להדליק נר ולא נמצא בבית, כי נטמאו כל השמנים אשר בבית, עד קרא הכהן ללשכת הבית, לאמר הגידי לי מה יש לך בבית, ותאמר לבד אסוך שמן אין לשפחתך כל בבית, ותהי השמחה גדולה ויהי גדול כבוד הבית, והללו לאל ושררו שיר חנכת הבית. ועל כן ראוי לכל משכיל בימים האלה לשמוח, ולברך האל פרי הגפן ולברך נח, אשר ביין המציאנו מנוח. ועליו התנבאו יולדיו ווולדינו, לאמר זה ינחמנו ממעשינו ומעצבון ידינו.

וישא משלו ויאמר:

בְּעֵת יֵקַד יְקוֹד יָגוֹן בִּלְבָבְךָ
תְּכַבְּדֵהוּ בְּמֵי הַכּוֹס בְּכִסְלֵו.
וְאִם יִרְבּוּ חֲרָדוֹת מִזְּמַן רָע
בְּכוֹסְךָ תִּהְיֶה שֶׁקֶט וְשַׁלְוָ.
וּבַכּוֹסוֹת שְׂמַח וַחֲשׁוֹב דְּמֵיהֶם א)
כְּמוֹ נֶפֶשׁ וְלָהֶם רוּחֲךָ גֵּו.

א) את הדמים שמי בכוסות (היין האדום) חשוב כנפש.

ויען העשירי ויאמר:

חדש טבת, מרפא לנפש נדאבת, ולרוח נעצבת, השוכבת למעצבת. בעת הקור יצביא חיליו, ויתקע על פני הארמה אהליו. והוא הולך וחזק מאד, ולפני קרתו מי יעמוד. יפוצץ בכחו סלעי הצלעות, ויקיר מן העינים מקורי הדמעות. והשלג דגליו ירים, על ראש ההרים, וגדודיו על פני המדבר חמרים חמרים. והמדורות כמגורות נצבות, ויעלו מהם להבות, באלו הם שולפי חרבות, לערוך עם הקור קרבות, ולשמח בה הלבבות, ולעורר האהבות. ואם הוא חדש התלאה הנוראה, אשר איש במוה לא ראה, וחשכו לה כל מאורי אור בשמים, יום סמך מלך בבל על ירושלים. ובעשור לחדש הזה, כל עין דמע בדם יזה, וכל לב ירזה. הלא בכוס ישכח אדם יגונו וידחהו, ומעל לוח לבו ימחהו. ואם בכל יום אידו יגדל ואין לו כובש, בלילה יהי צירו ביין חובש, והיגון בבקר יציץ וחלף ולערב ימולל ויבש. והיין ינים יגון הלב, בהיותו סמוך לצלעות וסמוך ללב. ובחמו ישרף היגונים עד בלותם, ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם.

וישא משלו ויאמר:

שִׂים בַּת גְּפָנִים אֶצְלְךָ נִצֶּבֶת
וּשְׂמַח בְּכֹל טוֹבָה בְּחֹדֶשׁ טֵבֵת.
נַחְשׁוֹב לְךָ הַכּוֹס כְּמֵי נָהָר
מֵימָיו דְּבַשׁ וּלְשׁוֹנְךָ שׁוֹאֶבֶת.
מֵימָיו כְּאִלּוּ מִלְּשׁוֹן דּוֹד יִזְּלוּ
אוֹ כוֹסְךָ מִלְּתָיו נֶחְצֶבֶת.

ויען העשתי עשר ויאמר:

חדש שבט, מעוז לכל איש ומבט, הוא מן היגונים מפלט, ומגדודי התוגה עיר מקלט. נעימות בימינו, וכל טוב יתחרש בזמנו, ויאיר חשכו ואישונו, ונפקחה עינו. ואז האפיקים על פני ארץ יפוצו, והנחלים על רצפת שש ירוצו, והצמחים מתחת הארץ יציצו, וישני השמחה יקיצו. והארץ תוציא צמחיה, וגרש ירחיה, וכפתריה ופרחיה, והשמש תפרש כנפיה, להאיר נשפיה, ותפיץ רשפיה, להחיות נגופיה. והאור יגדל, והקור ידל. והשמש תקרב, והאור יערב. והערוגות יגלו פניהם, ונפקחו עיניהם. והכוס ביינה תשמח נוגיה, ותמית היגונים להחיות דואגיה, כי דבים חללים הפילה ועצומים כל הרוגיה.

וישא משלו ויאמר:

כּוֹסְךָ בְּיָדְךָ שִׁבְטְךָ בִּימֵי שְׁבָט
מַכֶּה בְּרֹאשׁ יָגוֹן עֲדֵי יִבְרַח וּמָט.
לָכֵן פְּשׁוֹט סוּת אֵיד וְהַשִּׂמְחָה לְבָשׁ
נַחְלוֹץ מְעִיל יָגוֹן וְהַשַּׁלְוָה תַּעֲט.
דַּע כִּי יְמוֹתֶיךָ עֲלֵי אֶרֶץ כְּצֵל
לָכֵן שְׂמַח בָּהּ כִּי יְשִׁיבָתְךָ מְעַט.

ויען השנים עשר ויאמר:

חדש אדר, נאה ונהדר, בענק ממולא בדר, כי אז חיל השמחות מסורר, ופרץ האנחות נגדר, וחיל היגון אבד ונעדר. והקור ידל גאונו, וחדל קצף שאונו. ויעביר קול

במתנהו: הבינו צדה לדרך וארוחה, וקומו נברחה, כי לא זאת המנוחה. והעב תפזר לְשָׁמֶיהָ, ותטוה חוטי גשמיה, והשמש תאריך ללבת בשמיה, והגנה יפיחו בשמיה וסמיה. חדש הפלאות והנסים, אשר עשה האל לבנים עמוסים. בקום המן האגגי להרגי, והאל שמע שועי והבין הגיגי. וגמלהו כרשעו, ונתלה הוא וכל זרעו. ושועי לכסא האל עלה, אותי השיב על כני ואותו תלה. ועשרת בניו עלו על עץ כחתנים, והעץ קרא להמן הסר מלבך יגונים, כי נשאתיך על כנפי ענגים, ואם אתה ובניך עלי נתונים, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים. ועל כן ראוי לכל משכיל לשמוח בו, ולשכוח בו עצבו, ולשתות מהכוסות דמן, עד לא ידע בין ברוך מרדכי לארור המן. ויקרא לבת גפנים מהרי ואותי הושיעי, ועדיי בטוב השביעי, ויצקת על כל הכלים האלה והמלא תסיעי.

וישא משלו ויאמר:

בֵּין צְלָלֵי שׁוֹשָׁן וּפֶרַח נֶהְדָּר
מַה נֶּאְדָּר יַיִן כּוֹסְךָ בִּימֵי אֲדָר.
לָכֵן שְׁתֵה יַיִן אֲשֶׁר יִדְמֶה בְּכוֹס
שֹׁהַם לְטוּר אֹדֶם אֲשֶׁר מֻלָּא כְּדָר.
הִנֵּה לְךָ מִנְיַן חֳדָשֶׁיךָ וְהוֹ־
צֵאתִים בְּמִסְפָּר לָךְ וְאִישׁ לֹא נֶעְדָּר.

אמר המגיד: וכשמוע השומעים זה המהלל הנעים, שמחו לחק ולשעשועים. ומדי חדש בחדשו, ישוררו מהלל החדש וישימו כגדי תהלה לבושו, וכתר מלכות בראשו. ובריחם לו שמורה ונאמנה, חדשה גם ישנה, מראשית השנה ועד אחרית שנה.

אמר המגיד: וכאשר נשמעה בכל הארץ זאת המחברת. נתנוה הסובאים על ראשם לעטרת, ועל לבם למשמרת. ובעת הקול בדמשק נשמע, למרוה הקהלה כאשר ילמדו קריאת שמע. והם נשמרים במצותיה, ומדקדקים באותיותיה, ולומדים על פה הלכותיה. ובכל יום משכימים לקרותה, כגן הביתן, בטרם יכיר איש בין תכלת לכרתן. ויהגו בה בשחריתם, קודם תפלתם, ובלילה לא תערב שנתם, עד יקראוה על מטתם, וילמדו אותה מקטנם ועד גדולם, המה ובניהם ובני בניהם עד עולם.

שער ששי

בענין זווג אשה בעורה, חשך משחור תארה.

נאם הימן האזרחי: חניתי בתֵּבֵץ, להתעדן מן התענוגים במרבץ, וללבוש ממעטה השושנים כתנת תשבץ. ויהי היום ואני יושב עם חברים אהובים, מבני הנדיבים, להתעלס כאהבים, ולהשתעשע בשירים ערבים. ואשא עיני, וארא והנה איש עומד לנגדי יגע ורפה ידים, בלב נמס ופיק ברכים. וכראותי מרחוק דמותו, התבוננתי היטב לצורתו, והנה חבר הקיני מהרתי לקראתו, וקדמתי בשלום אותו. ושאלתיהו על עניניו, ואנה מגמת פניו. ויאמר לי עתה באתי מאיי הים, ונצלתי משאון גליו ודכים. ומגמת פני קדימה, ונפשי בכפי אשימה. אמרתי לו עד מתי לא תשקוט ולא תנוח, כאלו מעונך על כנפי רוח. שכה אתנו והטבנו לך, והתישב עמנו ותשיג משאלתך. ואם תרצה אבקש מנוח, ואתן לך אשה אשר בה תחליף כח, ותמצא נח. אמר לי אשביעך בחיי כל נביא וחוזה, אל תוסף דבר אלי עוד בדבר הזה, לא בהקיץ ולא במחזה, כי נשבעתי שבועה עזה וקשה, לבל אפול בפח אשה. ודי לי בתלאה הראשונה המרה, ולא תקום פעמים צרה. ואשחק

למליו, ואמרתי אליו: מה הצרה אשר מצאתך, ולידי שבועה הביאתך. אמר הנחש השיאני, והיצר הרע הסיתני, לבקש לי רעיה, ואשה יפה-פיה. להמציא נוח לנפשי האנושה, מקצר רוח ומעבודה קשה. כי אמרתי לא טוב היותי לבדי, אעשה לי עזר כנגדי. כי לא ידעתי יום מותי, ומתי אעשה גם אנכי לביתי. ובעודי בין גלי ים המחשבות, עורך עם קרבי קרבות, וחוצב מן האהבות להכות. ולבי פעם ימאן ופעם יאבה, ועתים יבער ועתים יכבה. ואני מתהלך במדינה, מעבר לעבר ומפנה לפנה, והנה אשה זקנה, ברוע תמונה, וצורה משונה, כאלו הזמן גנבה מן השדים להיות לו למנה, ויקרא שמה שטנה, תמונתה כבת היענה, ואחריתה מרה כלענה. פניה בצעיפה לואטת, רעה ושולטת. תחנן קולה ותכרע על ברכה, וחלק משמן הכה. הצוף בלשונה, סם המות בגרונה. מתנהגת בחסידות, והיא בת נעות המרדות. מעגלי שאול מעגליה, ובביתה לא ישכנו רגליה, ובבל מקום נמצאו חלליה. וכראותה מרחוק דמותי, נצבה כשטן לעמתי, וקדמה בשלום אותי. ואמרה אלי בני בני יאריך אלהים חייך, וישמור [זהר] לחייך, ויהיה לעד רענן פריך. ראיתיך נעים ונאה, ונחמד למראה. תלכב הלבבות ביפיך, והמשוך הנפשות בזיו לחיך. והיופי הלבישך משיו, ושלם לך נשיו, ועץ ילדותך נתן פריו. ולא טוב לאיש כמוך שיישן ולבו ער, ובאש החשק בוער. מבלי דעיה אשר בה תתרע, ולא מקום זרע. ומה לך לבקש בורות נשברים חצובים, וימתקו לך מים גנובים, לכן אם ייטב בעיניך מכנות הנריבים, אילת אהבים, לחיה מעלה שתדים, ושערה מעריב ערבים. תהי בה נפשך מעודנת, ותהי לך סוכנת, בחיקך מקננת, ועל שלחנך מרננת, בלחיה מנורה בפיה צנצנת. בחשך תלך

לזיו תארה, ולא יכבה בלילה נרה, וטוב מסחר כסף סחרה, ורחוק מפנינים מכרה. לה עינים כעיני צבאים, ביין החושק סבואים. גופה רטוב ולח, כשרביט בדלח, טהור קדש ממלח, לב רואיו יפלח, ואש בקרבו ישלח. לחייה מאורים, ועיניה כפירים, וטורי שניה ספירים, ושני שריה שני עפרים. ואלו תראה יפיה הנאה, יאבד לבך וישתאה, והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה. ואשרי איש במרכבתה רכב, ובין רגליה כרע נפל שכב. אבל כל הרוצה בה להתחתן, אלפים כסף יתן. ונקל לתת בה כל הונו וחילו, אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו.

אמר המגיד: וכשמעי אמריה, נמשך לבי בחלק דבריה, ונקשרתי בחבלי קשריה. ואמרתי לה אילו הנערה הזאת כטרם יְדֻבר בה ארשנה, אז ייטב לבי בעת אקחנה. אמרה לי חלילה חלילה, אם ארמה אותך ואם אכשילה, ואם אפתה אותך במלי ואם אמשילה. אבל כל אשר דברתי בפה ושפתים, תמצאנו כפלים. אמרתי לה אם האשה כאשר תאמרי אלי, הרבי מהר ומתן עלי, ואתנה כאשר תאמרי אלי. אמרה לי בראותך הצביה, הטורפת בלביה, תדע כי אין בלשוני רמיה. ושוב אשוב אליך מחר, אחר עלות השחר, להשקיט יגון לבך וחילו, ובקר ויודע ה' את אשר לו. ותלך האשה לדרכה, ולבי נלכד בחַכת חִבָּה. בלילה ההוא נדדה מעיני שנתי, ולא עליתי על מטתי, רק הייתי מתנודד בחבלי תשוקתי, ומתנודד על ארך תקותי. ויהי בבקר ותפעם רוחי, ובעודי אריד בשיחי, בלב דוה ובנפש נכאה, השמש יצא על הארץ והנה הזקנה באה. וישמח לבי בביאתה, וחרדתי לקראתה, וקדמתי בשלום אותה. אמרה יתמיד האל שלומך, ואל יפקד מקומך. דע כי הגיע תר

השמחה, ונסו יגון ואנחה. ורחקו ממך הנדודים, וקרבה עת דודים. והנה אבי הנערה וקרוביה באים אליך, לשמוע מליך, ולקשור בריתם עליך. ויהי עד כה וכה והנה אבי הנערה, ועמו כל הזקנים אשר בשערה. וכאשר באו הקהלה, והבית מפה אל פה נמלא, קם אבי הנערה ועמד על עמדו, ויאמר לכל אנשי סודו: שלום עליכם אחינו אנשי האמונה, והאהבה הנאמנה. דעו כי זה האיש ירצה להקשר בחברתנו, ולבוא במסרת בריתנו, ולרכב על מרכבתנו, ולקחת את בתנו. והוגד לנו עליו טוב מהלליו, ובשרון פעליו, כי הוא ממשפחות הפחות, אשר בידיהם ארחות, וכפניהם שבע שמחות. והנני מפקיד נפשי אצלו, ואת בתי אתן לו ומהר ימהרנה לו... על מנת שיכתוב לה אלפים כסף במהר בתוליה, ובכל עת שתרצה יתנם אליה. ויאמרו לי הזקנים: קבלת כל אשר שמעת? ואני לרוב בשתי מהם, לא חקרתי לדבריהם. רק אמרתי שמעתי וקבלתי, וכל דבריהם ידעתי. הדבר יצא מפי וימהרו ויקראו הסופר, והביאו העט והספר. וכתב לה כתובה, מני ים רחבה. וקבלתי כל אשר אמרו אלי, אז אמרתי הנה באתי במגלת ספר כתוב עלי:

וַיִּקְרְאוּ סוֹפֵר לְקַיֵּם כָּל
מֹהַר כְּתֻבָּתָהּ בְּפֵרוּשִׁים.
וַיִּכְתְּבוּ עָלַי שְׁטַר מְחֻזָּק
שָׁרִיר בְּתוֹסֶפֶת וְחִדּוּשִׁים.
וַיְבָרְכוּ שֵׁם אֵל בְּכוֹס יַיִן
אַךְ עַל יְדֵי חֻפָּה וְקִדּוּשִׁין.
וּזְמַן מְצַחֵק כָּם הֵבִי פִּתְאֹם
הָפַךְ חֲבוּרָתִי לְגֵרוּשִׁין.

וכאשר נכתבה הכתובה קראוה נגד היהודים, ואכתוב בספר [ואחתום] ואעד עדים. וכאשר שקעה החמה, עלתה החֵמה. וכסתה האי"ן חשך ואפלה, והביאו הכלה בקול המולה, והעם עונים על המסלה, ישמח חתן בכלה. וכאשר האריכו לשבת לשורר בגילה, מערב עד חצות לילה, הלכו איש לדרכו כל קהלם, מקטנם ועד גדולם. ונותרתי אני לבדי, והיא יושבת לצדי. ואמרתי בלבי זה הלילה אחדש כנשר נעורים, ואעלה אבר כנשרים, וזה ליל שמורים. ואסור אליה ופשטתי מעיליה מעליה, והסירותי המסוה אשר על פניה, והקרבתי הנר לפניה. והנה פניה פני זעם, וקולה כקול רעם. וצורתה כעגל ירבעם, ופיה כפי אתון בלעם. ואפיה הכאיש ריחה, ולחיה גם לחה. כאלו השטן בקדרות הטיחם, ופעל בפחם, עד חשבתיה מבנות חם. אבל אם חשך משחור תארה שערותיה הלבינו, וימיה הזקינו, ושפתיה לעלות למעלה יהינו. ושניה כמו שני זאבים או דֻבים, ועיניה עיני עקרבים.

ואמרתי כה:

קוֹמָה כְּמוֹ חוֹמָה וְשׁוֹקָיִם
כִּשְׁנֵי עֲצֵי יַעַר מְכֻרָתִים.
רֹאשָׁהּ שְׁחִין נִמְלָא וְעֵינֶיהָ
גּוֹזָלִים שְׁשׁוֹן הַלֵּב וּמַשְׁבִּיתִים
תִּדְמֶה בְּשִׁנֶּיהָ לְשׁוֹן דֻּבִּים
אוֹכְלִים אֲשֶׁר מוֹצְאִים וּמַצְמִיתִים.
וּלְחִי כְּפֶחָם רַק שְׂפָתֶיהָ
שִׂפְתֵי חֲמוֹר גֹּרֶם מְעֻוָּתִים.

צוּרָה כְּצוּרַת מַלְאֲכֵי מָוֶת
כֹּל פּוֹגְעִים בָּהּ יִפְּלוּ מֵתִים.

וכראותי המראה הזה נפלה עלי חרדה, ופחד קראני ורעדה, ואמרתי בא יום הפקודה. אך התאפקתי, ורכות אליה דברתי, ואמרתי לה בתי אחרי אשר פניך כשמיר ושית, הגידי לי מה יש לך בבית. ואיה שלמותיך, ומעילך וחותמיך ופתיליך, וסהרוניך ועגיליך ותמרוקי עדוניך, וכל שמניך. אמרה לא יחסר לי כל, כי חנני אלהים וכי יש לי כל. וכל בגדי עזבתי צרורים בבית אדוני אבי, וכנוה מושבי. אמרתי לה מה הפקדון, אשר עזבת כבית האדון. אמרה לי עזבתי שני שקים בלים, ושברי כלים. וצלחת וקלחת, ומטפחת וצפחת, ומשענת ואמתחת. ומדים קרועים, וכלי נגעים. ושתי קערות, ושלש קדרות. וכשמעי דבריה נפלתי על פני, ואבדו רעיוני, ולא מצאו חזון מי"י.

ואקום ואען ואומר:

הַמְשֻׁדִּים וְזִיקִים אַתְּ גְּזוּרָה
יְשַׁלַּח בָּךְ אֱלֹהִים הַמְּאֵרָה.
כְּאִלּוּ מַלְאֲכֵי זַעַם וּמַשְׁחִית
לְאַחִים לָךְ אֲבָל לָךְ הַבְּכוֹרָה.
כְּאִלּוּ תֶאֱרָךְ כִּשְׂעִיר עֲזָאזֵל
וְאֵיךְ נִמְלַטְתְּ מֵאֶרֶץ גְּזֵרָה.
כְּאִלּוּ הַזְּמַן חָשַׁק בְּלִילִית
וּמֵאַהֲבָה שְׁלָחָךְ לָהּ תְּשׁוּרָה.
וְיוֹצְרָךְ לֹא יְצָרָךְ רַק לְמַעַן
תְּהִי אֶל מַלְאֲכֵי מָוֶת לְעֶזְרָה.

וְאַשְׁרֵי יוֹלַדְךָ לוּ מֵת בְּלִדְתָּךְ
וּמִי יִתֵּן תְּהִי אִמְּךָ עֲקָרָה.
שְׂפָתֶיךָ כְּמוֹ שִׂפְתֵי שְׁוָרִים
וּפִיךָ קֶבֶר אֲבָל בִּטְנְךָ מְעָרָה.
וְשִׁנֶּיךָ כְּשִׁנֵּי דוֹב וְהוּמוֹת
וּבָם צוֹאָה וְרִיר כִּמְלֹא קְעָרָה.
וְקוֹמָתְךָ כְּעֵץ הָמָן גְּבוֹהָה
וּמִי יִתֵּן וְאֶרְאֶךָ כֹּה מְהֵרָה.
וְלֵיל בּוֹאֲךָ חֲשַׁבְתִּיו לִי כְּמוֹ מַלְ־
אֲכֵי זַעַם כְּעֵת בּוֹאָם כְּעֶבְרָה.
כְּפַרְעֹה לֵיל אֲשֶׁר טָבַע בְּיַם סוּף
כְּמוֹ הָמָן בְּיוֹם נִתְלָה בְּקוֹרָה.
כְּסִיסְרָא עֵת אֲשֶׁר בָּרַח לְיָעֵל,
כְּעֶגְלוֹן בַּעֲלִיַּת הַמְּקֵרָה.
וְלָךְ בֶּטֶן כְּבֶטֶן גּוּר נְפוּחָה
וְצוּרָתְךָ כְּמַזָּלְךָ שְׁחוֹרָה.
וְיָדֶיךָ יְדֵי הַקּוֹף שְׂעִירוֹת
מְפֻחָמוֹת כְּמוֹ אוּדִים בְּבִירָה א).
וְקוֹל נִיבְךָ כְּרַעַשׁ בַּחֲצוֹת לֵיל
וְנִשְׁמַת פִּיךָ כְּמוֹ רוּחַ סְעָרָה.
וּפִיךָ קֶבֶר לְמַאֲכָלְךָ וּמַשְׁקְךָ
וְיָשׁוּבוּ בְּתוֹךְ בִּטְנְךָ מְרוֹרָה.
בְּבִטְנְךָ תִּכְתְּשִׁי הַכֹּל כְּמַכְתֵּשׁ
וּמִשָּׁם נָסְעוּ הָעָם בְּאֵרָה.

א) שחורות כפחם וכאודים בתנור וכירים.

אֱלֹהִים יַהֲפֹךְ רֹאשְׁךָ בְּשַׁחַת
כְּמַהְפֵּכַת סְדוֹמָה וַעֲמוֹרָה.
וְתַבְרִיכְךָ יְשׁוּ בִּטְנֵי אֲרָיוֹת
וְיָשִׂים לָךְ בְּתוֹךְ קִרְבָּם קְבוּרָה.

וכאשר השלמתי שירתי, ראיתי כי בשירי, לא ירפא צירי, ובהגיוני, לא יסור יגוני, ונגינתי, לא תעביר עגמתי. ועלתה חמתי באפי, ולקחתי שלשה שבטים בכפי. וקמתי בחצות לילה, וחסמתי פיה בשמלה. ושברתי כל השבטים על גבה, עד יצא על פיה דם לבה. וקרעתי כל בשרה מעליה, ואספתי כל הבגדים אתי, ועמסתי הכל על בהמתי. ובטרם עלות השחר הייתי מן העיר רחוק, ועזבתי ארצה שאיה והבוק הבוק, ועברתי את מעבר יבק. וכל היום הייתי ביערים שוכב, ובלילה נוסע ורוכב. עד ידעתי כי נמלטתי, והאמנתי כי נצלתי, אז נשאתי משלי ואמרתי:

בָּרוּךְ אֲשֶׁר יוֹם צַר נְצָרַנִי
וּבְרַחֲמָיו חֶסֶד גְּמָלַנִי.
יִצְרִי בְּיַד סִכְלִי מְכָרַנִי
אַךְ צוּר בְּחֶמְלָתוֹ גְּאָלַנִי.
אַחֲרֵי אֲשֶׁר חַדְרֵי שְׁאוֹל בָּאתִי
בֶּטֶן שְׁאוֹל פָּתַח וְהֶעֱלַנִי.

אמר המגיד: וכשמעי תעתועי חבר הקיני, צחקתי על הבליו ושקריו, ותמהתי על חלומותיו ועל דבריו. אחרי כן קראתי בשלומו, [ונסעתי מעמו] גם הוא נסע אל מקומו, [והפליאני דברו ונאומו].

שער שביעי

משני גבורים, הנלחמים בשני כפירים.

נאם הימן האזרחי: נסעתי מצור המעטירה, לשושן הבירה. ועמי חבר הקיני משמח הלבבות בנעם חידותיו, ומשמח הנפשות במיטב ומדותיו. והחל לספר לי מאשר ראו עיניו, בארך ימיו ושניו, ויאמר לי: נסעתי בימי נעורי מארץ פרס, לארצות משך ותירס, עם אנשי חיל גבורים, ושרים אדירים, אצילים וברים, להם חן עֳפרים, ולבות כפירים. וכאשר עברנו על אהלי קדר, מצאנו פרץ הדרכים נגדר, והמדברות מן הלסטים מלאו קוץ ודרדר. ולא פגענו מוצא ומעבר, וסגר עלינו המדבר. כי אנשי הארצות ההם, היתה מלחמה ביניהם. עד שממו מפחדם מסלות, והיו הנתיבות הבעולות בתולות, ושכו הדרכים בלי עובר אבלות, והולכי נתיבות ילכו ארחות עקלקלות. ויאמרו לנו חבורתנו, לא נמוש ממקומותינו. עד תשקט המלחמה, ותכבה אש הזעם והחמה, ואז נרחץ הליכנו בחמה, ונוכל לנסוע ביד רמה. ועמדנו ימים במעוניהם, לראות סוף האיבה ביניהם. ולמקצת ימים עשרה, שמענו קול ברמה, והקריה הומה, והגדודים יוצאים לערוך מלחמת ביד רמה.

ונשמע וימס לבבנו, וחרדו בני מחשבינו. כי לא ידענו איך תהיה סוף המלחמה לשניהם, ואנחנו עצורים ביניהם, באלו הם אריות ואנחנו טרפה בין שניהם. וכאשר נועדו כלם בעמק הבכא, ערכו אלה נכח אלה מערכה. וכלם בעלי גבורה ועצמה, בצוארם ילין עז ורעמה, קצתם מבני תוגרמה, ונלוו עליהם חדד ותימא, יטור נפיש וקדמה, ומשמע ודומה, וכין כלם שכנה נפשנו דומה. ויערכו מערכותיהם, ולבשו שריונותיהם, ומרקו חניתותיהם. וימהרו לקראת המות בשמחה ורן, ועמדו במעמד הזעם והחרון. זה באלון חסון, וזה יפגוש האסון בששון, וזה יתנדב בנפשו למות ברצון. וזה ימצא טעם החרב, מתוק מדבש וערב.

ואשא משלי ואומר:

גְּבָרִים יַחְשְׁבוּ מָוֶת חַיּוֹתָם
וְלַמָּוֶת חֲנִיתֵיהֶם מְרוּקִים.
וְהֵם מִתְחַבְּקִים עַל לוֹחֲמֵיהֶם
כְּחֹשְׁקִים מִהֲרוּ לַחֲבוֹק חֲשׁוּקִים.
וְכֻלָּם יִכְסְפוּ אֶל הַתְּמוּתָה
כְּאִלּוּ הֵם בְּכוּר מָוֶת יְצוּקִים.
וּמִפַּחְדָּם הֲרָרִים יֶחֱרָדוּ
וְלוּ הָיוּ כְּהַר תָּבוֹר חֲזָקִים.
וְהָאָסוֹן לְחִכָּם הוּא כְנֹפֶת
וּפִצְעֵי הַחֲנִית לָהֶם מְתוּקִים.
וְהַמָּוֶת עֲלֵי רֹאשָׁם עֲטֶרֶת
וְהַחֶרֶב לְצַוָּארָם עֲנָקִים.
וְיִמַּס לֵב אֲרִי מִגַּעֲרָתָם
עֲדֵי שָׁבוּ חֲגָבִים הָעֲנָקִים.

וְתַחְשׁוֹב כִּי בְרָקִים הֵם יְרוּצוּן
בְּמִלְחַמְתָּם וְהָאָרֶץ שְׁחָקִים •
בְּיָדָם יַעֲלוּ כוֹכְבֵי חֲנִיתוֹת
כְּאִלּוּ מִצְּבָא מָרוֹם עֲשׁוּקִים •
וְאֶרֶץ כַּמְּדוּרָה מֻחֳרָבוֹת
אֲבָל שָׁבָה בְדָמִים לַאֲפִיקִים •
וְהִרְעִיפוּ שְׁמֵי הַדָּם לְקוֹלָם
וְחַרְבוֹתָם יְעוּפוּן כַּבְּרָקִים •
וְכַמָּה גֻלְגְּלוֹת נָפְלוּ לָאָרֶץ
וְשִׂפְתֵיהֶם בְּפִי חֶרֶב נְשׁוּקִים •
כְּאִלּוּ הַקְּרָב גַּנָּה וְחַרְבָּם
מְאָדֶּמֶת כְּשׁוֹשַׁנַּת עֲמָקִים •

ויצאו מהם בתחלה שני גבורים, כאלו הם שני כפירים, להם זרוע עם גבורה, ולהם קול גערה. וגערתם תחצוב לבבות להבות, ותערוך עם הקרבים קרבות • וכאשר נצב זה לעמת זה [גער איש באחיו ויתמרמר], וקרא זה אל זה ואמר:

אֲנִי בֶן הַקְּרָב מִיּוֹם הֱיוֹתִי
וּמוֹתִי בַקְּרָב אֶחְשׁוֹב חַיּוֹתִי •
וְהַחַיִּים לְחִכִּי הֵם כְּמוֹ רוֹשׁ
וְתִמְתַּק הַתְּמוּתָה עַל שְׂפָתִי •
וְחַרְבִּי תַעֲנֶה יֵשׁ בִּי פְּלָאוֹת
קְצָתִי אֵשׁ אֲבָל מַיִם קְצָתִי •
אֲבַקַּע מִשְׁבְּרֵי יַם הַתְּלָאוֹת
וְצִנָּתִי לְעֵד לִי גַּם חֲנִיתִי •

וְעֵת כִּי צָמְאָה חַרְבִּי לְמַיִם
אֲרַו אוֹתָהּ בְּדַם עוֹבְרֵי בְרִיתִי •
וְאֶמְאַס נַחֲלַת אָבוֹת וְהוֹנָם
אֲבָל חַרְבִּי וְקַשְׁתִּי נַחֲלָתִי •
וְאָקוּץ לַחֲנוֹת בָּתֵּי אֲרָזִים
וְעִם חַיּוֹת יְעָרִים תַּחֲנוֹתִי •
וּמִי נִגַּשׁ לְמִלְחַמְתִּי וְרָאָה
תְּחִלָּתִי יְהִי כֵן אַחֲרִיתִי •

ויצא אליו השני בטרם שירו נגמר, עוד זה מדבר וזה בא ויאמר.

אֲנִי בֶאֱמֶת וְהַמָּוֶת תְּאוֹמִים
וְיָנְקְנוּ שְׁדֵי אֵם מֵעֲלוּמִים •
וְעֵת אֶשְׁאַג בְּקֶרֶב הַקְּרָבוֹת
אֲנִי מַרְעִישׁ מְרוֹמִים וַהֲדוֹמִים •
וְלִי חֶרֶב תְּמָאֵן בּוֹא בְתַעְרָהּ
עֲדֵי כִי יִגְּעוּ דָמִים בְּדָמִים •
וְהָאֵמִים לְפָנִים יָשְׁבוּ בָהּ
וְהִיא מָעוֹן לְכָל פַּחַד וְאֵימִים •
וְגִבּוֹרִים יְנִידוּן לָהּ שְׁנָתָם
בְּעֵת כִּי יֶחֱזוּהָ בַחֲלוֹמִים •
וְתוֹרִיד הָעֲנָקִים עַד שְׁאוֹלָה
וְתַעֲזוֹב אֶת גְּוִיָּתָם צְלָמִים •
וְתַשְׁלִיךְ גֻּלְגְּלוֹתֵיהֶם בָּאָרֶץ
כְּאִלּוּ אִלְּמוּ אוֹתָם אֲלֻמִּים •

וכאשר דרכו קשתותם וחציהם, וערכו כארזים דגליהם ונסיהם, ורעמו הפנים מקול שאונותיהם, ונמס כל לב לרעם גבורותיהם, והשתקשקו הסוסים במערכותיהם, וצרו מרחבי האדמה לרגליהם. וקלו נשרי החרבות לראשי הגבורים והגברים, ורוו מדמיהם הכפירים והכפרים. וכוכבי הרמחים בגלגליהם זורחים. ועלו ענני אבקים, וכסו פני השחקים, ונסתרו אפי המאורים, במסוה הקיטורים, ויתפוצצו הררי עד מקול הגבורים, והחרבות בברקים ממהרים, והחצים כמראה הלפידים בוערים. וקדחה אש המות על ראשי הרמחים, לנתח הנתחים, בחניתות ובשלחים, להעלות מהם לחית השדה עולה וזבחים. והקשתות עטופים כפופים כאלו הם נחשים, ואין להם לחשים, והחצים עליהם בצפעונים נטושים, ומחוריהם גרושים. ודדכו כוכבי החרבות בצהרים, ותשכו במאוריהם העינים. והפגרים בין שפתים, והדמים נגרים כאלו הם נחלי מים. והרעיפו שמי החרבות, על אדמת הקדבות, בגשמי נדבות, מדמי הלבבות. ורותה הארץ בגשמי דם ולא גשמי מים, ואנשי חיל לא מצאו ידים, והגבורים ידיהם על חלצים. ונאקת החללים ביולדה על אבנים. והמלחמה מסובבת ברחים, ושתי המערכות אלה נכחן אלה עומדים בפתח עינים, והמות ביניהם קודא בלי לשון באיש הבינים, ומקול קראו חשבו המאורים בתנור ובירים, וקדרו פני חמה ואלו היתה לשבעתים. ולשון החרב ישמעו חרשים גערותיו, ויביא באזני הלבבות תוכחותיו. והקרב יהגה אימה, ויניף ידו הרמה. וישאג בכפיר בלי לשון, ויביט בלי אישון. וכאשר רוו החרבות, בדמי הלבבות. ולקקו דמיהם חניתות, בלי לשון ושפתות. והגיעה המלחמה לתכליתה,

ובאה עד קצה ואחריתה. ושבה חרב נקמה אל תערה, וכלה שאונה וצערה. ושקט קול התרועה, והיתה אל המחנה האחת התשועה, וכלתה למחנה האחרת הרעה. ונגלו פני השחקים, ממסוה האבקים, ונפלו לארץ כמה הרים גבוהים ועמודים חזקים, וכבו מוקדי המות הדולקים. אז התעוררנו לנסוע אל מחוז חפצנו, ולשוב לנוה רבצנו, ואנחנו תמהים מאשר ראו עינינו. ורחקנו מן הנרדפים אל הרודפים, וסרנו מן הנגופים אל הנוגפים. וישבנו אצלם, ובצלם. עד אשר שלוחיהם הסיעונו, ולנוה השלום הגיעונו.

שער שמיני

במהלל אגרת ישרה, וכעירותה בקריאת אותה נזורה.

נאם הימן האזרחי: הייתי בארץ מצרים, והיתה בעת ההיא תאוה לעינים, [ונאוה כירושלם, נאותיה מלאות מערנים] (מגדיה) חדשים גם ישנים, וגניה דשנים ורעננים, נטועים נטעי נעמנים. והיא ככלה בצוארה ענק האור, כאלו העולם חשך והיא מנורת המאור. ומצאתי בה בחורי חמד משכילים ונעימים, והמה חכמים מחֻכמים, מבארי סתומים, ומגלי תעלומים. יקרעו ים המדע קרעים, ויפוררו לחכמות סלעים, והמליצות כמנורות והמה גביעים, או כמאורות והמה רקיעים. יפיצו מענק שכלם יפעת לשָמים, ויטיפו מענן לקחם שפעת גשמים. וניבם לצמאים כפלגי מים בציון, ולבם לנבואת השיר גיא חזיון, וכלם ברי לבב ורעיון, ויודעי דעת עליון. ובתוכם איש זקן יקבץ מן התעודות נפוצותיהם, וישבץ מן המליצות חליצותיהם. פעם ירקום בכתביו רקמת שרד, וישטח עליהם זהב שכלו מעשה מורד. פעם יבוא בים הבינה לבקע משבריו בדבריו, ולהוציא מחדריו דריו א). ולהעלות ממצולותיו,

---

א) מן דר וסוחרת.

פניני מליצותיו. וישאלוהו העומדים לפניו, והשואבים ממעיניו, ללמדם מלאכת המליצה החזקה, ודרכה העמוקה והרחוקה. אשר ילאו גבורי המחשבות, וכפירי הלבבות, וחלוצי הקרבות, לדרוך שביליה, ולהלוך במעגליה. כי היא נתיב לא ידעו עיט, ומליצתה ים גדול בל תלך בו אני שיט. ויאמר להם: אני אעביר כל טובי על פניכם, ואשים חידות התעודות לפניכם. ועתה הטו אזנכם ודעו כי יש לשירות המאֻשרות, ולחירות החמודות, ולאגרות היקרות, ולמליצות הנמרצות, כמה דרכים וכמה מהלכים, אשר יתעו בה מורי הנבוכים. והמלאכה העליונה, היושבת במלכות ראשונה, היא מלאכת האגרות התפוכות, אשר קשתותם לאחור דרוכות, ומשני דרכים ערוכות. אם כדרכם תקראם, נכוחים תמצאם. ואם תהפכם לאחור, תחשוב כי אהפוך נחלי שיחור, או הירדן יסוב לאחור. אמרו לו כל העם זאת דרך לא עבר בה איש, וזאת המלאכה בתולה לא ידעה איש. ואם תארש אותה אלינו, הרבה מהר ומתן עלינו, ויהי לך חלק בהוננו וחילנו. אמר להם: לכו בנים שמעו לי יראת ה׳ אלמדכם, ומנחה לא ארצה מידכם. והנני ממטיר לכם לחם חמודות, משמי התעודות. ואשמיעכם אגרת חמודה יפה-פיה, כתפוחי זהב במשכיה, חצובה מהררי תושיה, בנויה לתלפיה, לה חן צביה, ואימת לביאה, תתהפך כקשת רמיה, ואין לה בתבל שניה. אחת היא לאמה, ופליאה בין בני עמה. ראוה בנות ויאשרוה, שמעו שמעה עדינות ויהללוה. אם יקראנה איש מראש ועד סוף, לבבו אליה יכסוף. וימצאנה תהלה חמודה, כאשה צנועה וחסודה. ואם מסופה ועד ראשה יקראנה, ולאחור יהפכנה. תשוב החסידה אנפה, ותתהפך השפה היפה לשמה ולקצפה.

ותחזור התהלה תְּהלה, והברכה קללה. ובאורה תאיר האפלות, ותשוב השמש אחרנית עשר מעלות. להחריד כל רואיה, בפלאיה. שחורה היא ונאוה, בפיה צוחקת ונפשה דוה, בפניה ענוה, ובלבה מעוה. בלשונה נפת, ובקרבה תפת. אם תמתיק בראשיתה, מר ממות אחריתה. לה שני פנים, כלחם הפנים. וכל קוראה כדרכה, ויטעם מתוק חכה. ויאמר זה לחם ה׳, וזה השלחן אשר לפני ה׳, ואם יהפכנה ימצא לחם הפנים המוסרים מלפני ה׳. כי הטוב והרע נצמדו בה, ואיש ואיש יולד בה, ויתרוצצו הבנים בקרבה. ויצא האחד איש תם יושב אהלים, ואחרי כן יצא אחיו בליעל ורע מעללים. וזאת האגרת שמתיה, על משבצות המליצות שרשרת בכור שבלי צרפתיה, וכפניני מאמרי רצפתיה, ובחרב ביד הזמן שלפתיה. ריח מר דרור ריחה, ורקח הרוכלים רקחה. ואין בכל דורכי נתיבה, ושומעי ניבה, איש אשר יעשה כמוה להריח בה. ועשיתיה ליסר בשוט לשוני הסכלים, ולעור משנת נבלותם הנבלים. וחכרתיה על אחד השרים הצרים, והסגנים הנרגנים, והמנזרים הזרים, והרועים הרעים. כי שכחתיו בתחלה, ולא נשא פני התהלה. ועל כן עשיתי לו זאת האגרת, להיות לדור אחרון מספרת. וכהגיעו עדיו, וימישנה בידיו. חשב כי לשוני הללו, ולא ידע כי קללו, מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם קללה תחשב לו. ועתה הטו אזנכם אליה, והקשיבו לנוראות מליה. ויען ויאמר:

גבירנו צירנו, מגדיל יקרנו, מסיר אנחתנו, מעיר שמחתנו, מנום מגנתנו, מחדש גדולתנו, משכית חרפתנו, ראש לקהלתנו. נודע שמו באיים, ונשמע בגוים. יצא שמו בתהלה, ומואס הנבלה. ומתעטף הישר, ושונא העשר,

ירדוף הכשר. וגועל משובות, ואוהב תשובות. וזונת דבות, ויועץ נדיבות. ומנאץ מעשקות, ומרבה צדקות. ובוחל גאוה, ובוטל ענוה. ומגרש מהתלות, ומארש תהלות. ומרחיק פושעים, ומקרב צנועים. ומתעב יהירים, ובוחר מזהירים. וזונח כסילים, וחושק משכילים. ומדית אשמה, ורודף תֻּמה. וגועל חטאים, ואוהב יראים. ושונא העברות, ובוחר בתורות. ומואס זדונות, ואוהב אמונות. ושונא רשע, ונושא פשע. יליד חסידות בלי מרדות. יופי, בלא דופי, חסד, בלי חסד. השר [פלוני] יוצרהו יצרהו. אל ידעך נרו, גם מאורו. בעודו, צור כבודו. יסיר אנחתו, וירבה שמחתו. ויאביד מנידיו, וישקיט ידידיו. וישפיל קמיו, וירים מרימיו. וישבור צורריו, וירבה עוזריו, ויאור אורריו. וינצור צבאיו, וישמיד משנאיו. ויגביה קרנו, ויגדע יגונו, ויכפיל גאונו. וישפיל שוטניו, ויגביה אוהביו, ויכניע אויביו. ויעזור יודעיו, אף יצמית מרעיו. בוראהו, חסד ימציאהו, אל יאבד לנצח גבירנו. ויאמר להם:

הנה זאת תהלה כלולה, ותחתיה רבצה האלה, ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה. אם תקראנה כדרכה ותלכו בנתיבה, היא דרך ישר לא תכשלו בה. ואם תרצו להפוך עניניה, ולהרוס בניניה. התחילו מסופה ותלכו אחרנית, מן הדרך השנית. ובה תאמרו גבירנו לנצח יאבד אל ימציאהו, חסד בוראהו. וכן תלכו מאחריתה, עד תגיעו לתחלתה. ויאמר להם והנה עוד אלו שני חרוזים יתהפכו לאחור כמו האגרת, ויתנו בתף סוררת.

וישא משלו ויאמר:

הַשָּׂר, בְּךָ יֹשֶׁר וְאֵין אִתָּךְ
עָוֶל וְכָל חֶסֶד בְּךָ נִמְצָא.

מוּסָר בְּלִי רֶשַׁע בְּךָ שָׂם אֵל
כִּי אַתְּ אֱמֶת חֶמְדָּה בְּלִי שִׁמְצָה.

ויאמר להם וכל הרוצה לקרוא אלו השירים [הפוכים, יאמר כי חמת ה' שופכים] (ויאמר כן):

נִמְצָא בְךָ חֶסֶר וְכָל עָוֶל
אִתְּךָ וְאֵין יֹשֶׁר בְּךָ הַשָּׂר.
שִׁמְצָה בְלִי חֶמְדָּה אֱמֶת כִּי אַתְּ
אֵל שָׂם בְּךָ רֶשַׁע בְּלִי מוּסָר.

ויחריש כפי שעה ויאמר: הרמותי ידי אל ה' אל עליון, השוכן ברום חביון, והצופה בלי רעיון. כי זאת האגרת, גאון כל המשוררים משברת. ונלאו להשיג אליה בל בני מזרח ומערב, מבני עבר ומבני ערב. כי לא רקמו כמשבצותיה הידים, ולא שמעו כמליצותיה האזנים, גברו מֵימי מליצתה על מליצת ערב כפלים, ויכסו כל ההרים הרמים אשר תחת כל השמים. ובל היודע לשון ערב ולשון הקדש השנים, יוכל לטעום מימי מליצותי המתוקים למלקוחים, ויהי מבדיל בין מים למים.

אמר המגיד: ונשמע וימס לבבנו, ונבהלו בְּני מחשֶׁבנו. ולא קמה עוד רוח באיש מפניו, ונהי בעינינו כחגבים וכן היינו בעיניו. רק שאלנוהו על שמו, ואיה מקומו. ואמרנו לו הודיענו זה הכתם הטוב מאין מחצבו, וזה האור הבהיר מאיזה המרומות דרך כוכבו. והחכמה מאין תבוא, וישחק למלינו.
ויאמר אלינו:

אֲנִי חֶבֶר מְחַבֵּר הַתְּהִלּוֹת
וְאִמְרוֹתַי פְּאֵר רָאשֵׁי קְהִלּוֹת.

אֲחַבֵּר מַנְגִּידֵי פִּי בְּרָכוֹת
וְיֵהָפְכוּ לְרֹאשׁ צָרַי קְלָלוֹת.
וְאִמְרוֹתַי לְעֵין עִוְרִים מְאִירוֹת
וְיָשׁוּבוּ לְעֵין אֹיְבַי אֲפֵלוֹת.
וְאִתִּי כָּל בְּנוֹת הַשִּׁיר בְּעֻלוֹת
וְאִם הֵנָּה לְזוּלָתִי בְּתוּלוֹת.
וְהָרוֹדֵף לְהַשִּׂיג מַעֲלָתִי
עֲנֵהוּ אַל תְּבַקֵּשׁ לְךָ גְּדוֹלוֹת.
הֲכִי תִיגַע וְלֹא תִגַּע וְלָכֵן
שְׁמוֹר נַפְשְׁךָ וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלוֹת.
הֲכִי תָרוּץ לְנַבֵּל אֶת כְּבוֹדְךָ
וְחֶרְפָּתְךָ וְעֶרְוָתְךָ לְגַלּוֹת.

וכשמעי שירו ידעתיהו והכרתיהו, כי חבר הקיני הוא, ומהרתי אליו וחבקתיהו. ועמדתי עמו ימים, לבלות שנותי אתו בנעימים. עד צחק בינינו עורב הפרידה, ונסעתי מאתו בנפש חרדה. וגלתה יהודה מעוני ומרב עבודה, ולקחתי עמי טוב זכרו לעדה, ויהי לי לצידה.

שער תשיעי

בשלשים משוררים מתהללים, מי יעשה שירים יותר מעולים.

נאם הימן האזרחי: פניתי מכל מעשי לשבת עם המבינים בבתי ישיבתם, ולשמוע דברי חכמים וחידותם. ויהי היום ואני עם חברים, אצילים וגבירים. למערכת השיר נגשים, והיה מספרם שלשים. ויען איש מהם ויאמר:

מי העולה במעלות השירים הגבוהים, ובוקע משחריו נגוהים, יגלה היום לעינינו מעלתו, ויחשוף את זרוע מליצתו, ואת יקר תפארת גדולתו. אמרו לו העם: במה יבחן המשורר וכחו, ואיך נוכל לדעת האיש ואת שיחו. אמר להם: דעו כי יש לשירים דרכים, ולחרוזים נתיבות ומהלכים, ולהם מלאכות נסוכות, שמורות וערוכות, ומבחר המלאכות. לקחת מספרי הנביאים פסוק, ולבנות עליו ענין נחמד וחשוק. והיה בתוך הקרואים איש זקן מראהו נורא, והוא יושב לבדו רחוק מן החבורה. אבל היה מבקע הלבבות בפטיש מליו, ומחפיר הפנינים בפניני משליו, והיו מכסים פניו, ולא יכלתי לראות [כי אם] עיניו.

ויען ויאמר: שמעו אלי אנשי לבב, ואל ילך לבבכם שובב, כי אם הדרך הזה תבקשו, ולבוא בשער הזה תדרשו. (מצאתם) [קחו מאתכם] מחזק הבדק, ומורה הצדק. ועתה ברו לכם איש וירד אלי, עד תכירו ותבחנו מלי. ויגש אליו איש מן החבורה ויאמר לו: אם רצונך אש השכל לקדות, עשה שיר יהי סופו: וקוי ה׳ יחליפו כח.

וישא משלו ויאמר:

בֶּן אִישׁ בֹּטֵחַ עַל צוּרְךָ יוֹם צֵירְךָ
כִּי בוֹ יְגֵעִים יִמְצְאוּ מָנוֹחַ.
הַבּוֹטְחִים עַל רִיק לְרִיק יָגְעוּ, אֲבָל
קֹוֵי אֲדֹנָי יַחֲלִיפוּ כֹחַ.

ויען השני מן החבורה ויאמר לו: אם רצונך להעיר ישני זממיך, עשה שיר יהי סופו: וברב גאונך תהרס קמיך.

וישא משלו ויאמר:

אִם בַּעֲבֹדַת אֵל תְּכַל יָמֶיךָ
תִּהְיֶה פְּאֵר עַל רֹאשׁ בְּנֵי עַמֶּךָ.
כִּי אָז מְשַׂנְאֶיךָ לְךָ יְכַחֲשׁוּ
וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ.

ויען השלישי ויאמר לו: אם תחפוץ לנקות שבלך מכל שמץ, (לפרוץ על כל בני השיר פרץ, על פני פרץ), עשה שיר יהי סופו: ולא לאמונה גברו בארץ.

וישא משלו ויאמר:

אַבִּיט לְצַד יָמִין וְאֶפְנֶה עַל שְׂמֹאל
לֹא אֶחֱזֶה יָשָׁר וְגוֹדֵר פֶּרֶץ.

כִּי אִם מְתֵי רֶשַׁע וְדוֹבְרֵי שָׁוְא אֲשֶׁר
לֹא לֶאֱמוּנָה גָּבְרוּ בָאָרֶץ.

ויען הרביעי ויאמר לו: אם תרצה לברר שירך מחטא ואון, עשה שיר יהי סופו: שלח אצבע ודבר און.

ויִשא משלו ויאמר:

שׁוּבָה אֱנוֹשׁ אֶל אֵל בְּטֶרֶם מוֹתְךָ
כִּי טָבְעָה רַגְלְךָ בְּטִיט הַיָּוֵן,
תִּצְלַח בְּעֵת תָּסִיר לְךָ מִתּוֹכְךָ
מוֹטָה שְׁלַח אֶצְבַּע וְדַבֶּר אָוֶן.

ויען החמישי ויאמר לו: אם תאוה להראות לנו חכמתך אשר חכמת, עשה שיר יהי סופו: מה החלום הזה אשר חלמת.

ויען ויאמר:

בֶּן אִישׁ לְמָתַי עֵינְךָ עִצַּמְתָּ
אוֹי כִּי בְחֵק הַתַּאֲוָה נִרְדַּמְתָּ,
הַבְלֵי חֲלוֹמֶיךָ לְבָבְךָ לְבָבוֹ
מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ.

ויען הששי ויאמר: אם תרצה אדוני שכלך ליסד, עשה שיר יהי סופו: כי אם עשות משפט ואהבת חסד.

ויען ויאמר

הִכּוֹן אֱנוֹשׁ לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר
נָטָה כְדֹק שַׁחַק וְאֶרֶץ יִסֵּד.
כִּי מָה אֱלֹהֶיךָ מְבַקֵּשׁ מִמְּךָ
כִּי אִם עֲשׂוֹת מִשְׁפָּט וְאַהֲבַת חֶסֶד.

ויען השביעי ויאמר לו: אם חכמת ככלה יפת לחי, עשה שיר יהי סופו: וימרחו על השחין ויחי.

ויען ויאמר:

שַׁדַּי שְׁחִין חֲטָאַי לְבָבִי הֶחֱלָה
וּשְׁמְךָ רְפוּאָתִי וְחַיֵּי רוּחִי,
לְקְחוּ סְעִיפֵי מֶרְקָחוֹת טוּב זִכְרְךָ
וַיִּמְרְחוּ עַל הַשְּׁחִין וַיֶּחִי.

ויען השמיני ויאמר לו: אם לגלות שכלך אתה בוחר, עשה שיר יהי סופו: מלאתך ודמעך לא תאחר.

ויען ויאמר:

אֱנוֹשׁ חָלְפוּ יְמוֹתֶיךָ בְּהֶבֶל
וְעַד מָתַי פְּנֵי אֵל לֹא תְשַׁחֵר,
וְעֵינְךָ מְלֵאָה דֶמַע וְעַל כֵּן
מְלֵאָתְךָ וְדִמְעֲךָ לֹא תְאַחֵר.

ויען התשיעי ויאמר לו: אם תשכיל השיר אשר בלבי ערכתי, עשה שיר יהי סופו: אם תלכי עמי והלכתי.

ויען ויאמר:

עוּרִי יְמִין הָאֵל הַכִּי לִבִּי
נָמֵס כַּמַּיִם כִּי וְנִשְׁפַּכְתִּי.
אִם תַּעַזְרִי אוֹתִי אֱהִי נֶעְזָר
אוֹ תִסְמְכִי יָדִי וְנִסְמַכְתִּי.
וּבְעֵת בְּדַרְכְּךָ אֶפְחֲדָה מִצָּר
אִם תֵּלְכִי עִמִּי וְהָלַכְתִּי.

ויען העשירי ויאמר לו: אם תרצה להעיר שכלך עד יצא כנגה צדקו, עשה שיר יהי סופו: ונחל ה' את יהודה חלקו.

ויען ויאמר:

עֵת כָּל אֱנוֹשׁ יָשִׂים בְּתֵבֵל חֶשְׁקוֹ
אָשִׂים בְּאֵל חֶשְׁקִי וְאֶשְׁמֹר חֻקּוֹ.
וּבְעֵת בְּנֵי אִישׁ יִנְחֲלוּ נַחֲלַת יְקָר
נָחַל אֲדֹנָי אֶת יְהוּדָה חֶלְקוֹ.

ויען האחד עשר ויאמר לו: אם תכסוף להפיץ משכלך טוב רקחו, עשה שיר יהי סופו: לא כהתה עינו ולא נס לחה.

ויען ויאמר:

בֶּן אִישׁ עֲצֵי יֹשֶׁר נָטַע בִּלְבָבְךָ
יִצְמַח פְּרִי צִדְקְךָ וְיִתֵּן רֵיחוֹ.
וּבְמוֹתְךָ צוּר יַחֲלִיץ אֶת גּוּפְךָ
לֹא כָהֲתָה עֵינוֹ וְלֹא נָס לֵחֹה.

ויען השנים עשר ויאמר לו: אם תכסוף להלביש שירך סות נעם כמדו, עשה שיר יהי סופו: לא טוב היות האדם לבדו.

ויען ויאמר:

חָכְמָה לְרֹאשׁ אַנְשֵׁי יְקָר הִיא נֵזֶר
הַרְחֵק יְקַר תֵּבֵל וּבָהּ תֵּעָזֵר.
בָּחַר אֱלֹהִים בָּהּ וְשָׂח לֹא טוֹב הֱיוֹת
אָדָם לְבַדּוֹ אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר.

ויען השלשה עשר ויאמר לו: אם תרצה להעציב מקנאיך ולהחלי, עשה שיר יהי סופו: והסיר ה' ממך כל חלי.

ויען ויאמר:

לִבִּי לָאֵל שׁוּבָה בְּעֵת יֵצֶר לָךְ
כִּי בוֹ צֳרִי צִירִי וּמַרְפֵּא חֳלִיִי
אִלּוּ בְעֵת צִירְךָ בְּצוּרְךָ תִבְטְחָה
הֵסִיר יְיָ מִמְּךָ כָּל חֹלִי.

ויען הארבעה עשר ויאמר לו: אם מעלת שירך נשגבה, עשה שיר יהי סופו: קמה אלמתי וגם נצבה.

ויען ויאמר:

אֶנְעַם לְשׁוֹנִי יוֹם קְרָבוֹת נֶחְשְׁבָה
חֶרֶב וְאָחוֹר לֹא לְעוֹלָם שָׁבָה.
וּבְעֵת אֲלֻמּוֹת בַּעֲלֵי שִׁיר אִלְּמוּ
קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם נִצָּבָה.

ויען החמשה עשר ויאמר לו: אם תרצה להכניע כל עוזרי רהב, עשה שיר יהי סופו: ויעשו להם אלהי זהב.

ויען ויאמר:

הַקֹּפְצִים יָדָם וְהוֹנָם יִמְנְעוּ
יוֹם דִּין הֲלֹא יִשָּׂרְפוּ בַּלַּהַב,
עָזְבוּ אֱלֹהֵיהֶם וְכַסְפָּם עָבְדוּ
וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב.

ויען הששה עשר ויאמר לו: אם תרצה להיות ריח שירך כראשי בשמים, עשה שיר יהי סופו: חבלים נפלו לי בנעימים.

ויען ויאמר :

בְּעֵת כָּל אִישׁ יְהִי חֹשֵׁק בְּתֵבֵל
אֲנִי אֶחְשַׁק בְּצוּר שׁוֹכֵן מְרוֹמִים ,
וְאוֹמַר עֵת יְהִי חֶלְקִי בְּדָתוֹ
חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַּנְּעִימִים .

ויען השבעה עשר ויאמר לו : אם תבקש לחבר ניב כנפשי ולבבי , עשה שיר יהי סופו : ואקרע סגור לבם ואוכלם שם כלביא .

ויען ויאמר :

לְשִׁירֵי נוֹזְלֵי שִׁיר נִצְּבוּ נֵד
בְּעֵת אָמַר לְצוּלָתָם חֲרָבִי .
וְאִם אֶקְדַּח יְקֹד הַשִּׁיר בְּמִזְרָח
יְלַהֵט שׁוֹכְנֵי מַעֲרָב לְהָבִי .
וְאַכְנִיעַ מְתֵי שֶׂכֶל וְאֶקְרַע
סְגוֹר לִבָּם וְאוֹכְלֵם שָׁם כְּלָבִיא .

ויען השמונה עשר ויאמר לו : אם תבקש לנקות שירך מכל מום וכחש , עשה שיר יהי סופו : והמטה אשר נהפך לנחש .

ויען ויאמר :

נְעִים שִׁירִי בְּלִי דֶגֶל יְשׁוֹטֵט
וְיַבִּיעַ בְּלִי לָשׁוֹן וְרַחַשׁ
וְלִי הָעֵט אֲשֶׁר יִטְרוֹף כְּאַרְיֵה
וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נֶהְפַּךְ לְנָחָשׁ .

ויען התשעה עשר ויאמר לו : אם תבין סוד השיר ורזיו , עשה שיר ובסופו : נקבת במטיו ראש פרזיו ,

ויען ויאמר :

נָטָה הָעֵט כְּמוֹ מַטֵּה עֲלֵי יָם
תְּעוּדָה , עַד תְּגַל סוֹדוֹ וְרָזָיו .
וְהַךְ בּוֹ רֹאשׁ מְקַנֵּא עַד כְּלוֹתוֹ
וְנָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָיו .

ויען העשרים ויאמר לו : אם תרצה להראות בשיריך יפי מליהם , עשה שיר ובסופו : כי בדבר אשר זדו עליהם .

ויען ויאמר :

לְבָבִי פָּצְעוּ עֵינֵי צְבִי חֵן
בְּקַשְׁתָּם כִּי כְּלֵי חָמָס כְּלֵיהֶם .
וְעַל כֵּן פָּצְעוּ עֵינַי לְחָיָיו
וּבַדָּבָר אֲשֶׁר זָדוּ עֲלֵיהֶם .

ויען האחד ועשרים ויאמר לו : אם אין בשירך דבר נפתל ונמהר , עשה שיר יהי סופו : השמרו לכם עלות בהר .

ויען ויאמר :

הַגַּאֲוָה כָּהָר וְעוֹלֶה בָהּ
יִפּוֹל וּפִתְאוֹם אַרְצָה יְגֹהַר ,
לָכֵן מְתֵי שֶׂכֶל וְאַנְשֵׁי לֵב
הִשָּׁמְרוּ לָכֶם עֲלוֹת בָּהָר ,

ויען השנים ועשרים ויאמר לו : אם תרצה להיות שירך ערב לכל אזנים , עשה שיר ובסופו : עיניו כיונים על אפיקי מים .

ויען ויאמר :

עֹפֶר יְפֵה מַרְאֶה יְפֵה עֵינַיִם
יִקְרַע לְבַב הַחֹשְׁקִים לִשְׁנַיִם ׃
לְחָיו אֲפִיקֵי נַחֲלֵי עֵדֶן אֲבָל
עֵינָיו כְּיוֹנִים עַל אֲפִיקֵי מָיִם ׃

ויען השלשה ועשרים ויאמר לו : אם על מלאכת השיר יכול תוכל , עשה שיר וכסופו : והבאת לאביך ואכל ׃

ויען ויאמר :

בְּכָל לִבְּךָ יְרָא הוֹרְךָ וּמוֹרְךָ
וְאָז תֶּחְכַּם בְּמַעֲשֶׂיךָ וְתַשְׂכִּל ׃
וְלַקֵּט בָּא בְגַן שִׂכְלְךָ פְּרִי בִין
וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל ׃

ויען הארבעה ועשרים ויאמר לו : אם תאהב להחריד בשיריך לב שומעיהן , עשה שיר ובסופו : ובאש ישרפו אותו ואתהן ׃

ויען ויאמר :

אֱנוֹשׁ נִלְכַּד בְּרֶשֶׁת תַּאֲוֹתָיו
לְמַעַן כִּי כְלֵי חָמָס כְּלֵיהֶן ׃
וּבְסוֹף תְּאֻכַּל נַפְשׁוֹ וְרוּחוֹ
וּבָאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן ׃

ויען החמשה ועשרים ויאמר לו : אם תסכל למלאכת השיר נתיבה , עשה שיר ובסופו : מכל אשר יעשה לאשמה בה ׃

ויען ויאמר :

כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַעֲזוֹב רְצוֹן צוּרוֹ
נַפְשׁוֹ תְּהִי דָוָה עֲלֵי חוֹבָה ׃
וּגְמוּל יְהִי מוֹצֵא עֲלֵי אַחַת
מִכֹּל אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה לְאַשְׁמָה בָהּ ׃

ויען הששה ועשרים ויאמר לו : אם תתאב להעיר לשיריך זממי , עשה שיר ובסופו : אל תעלני בחצי ימי ׃

ויען ויאמר :

רוּחַ אֲנָחוֹת נָשְׁבָה בִי עַד
הִתְקַדְּרוּ בְּעָנָן בִּכְי שָׁמַי ׃
צוּרִי רְפָא צִירַי וְעַל חֲטָאַי
אַל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמָי ׃

ויען השבעה ועשרים ויאמר לו : אם תחפוץ להלאות בשירך כל מי ינסם , עשה שיר ובסופו : ישלח דברו וימסם ׃

ויען ויאמר :

עַל רֹב פְּשָׁעַי דְּמָעַי
גָּבְרוּ וְאֵידִי יְכַסֵּם ׃
קָפְאוּ אֲבָל אֵשׁ לְבָבִי
יִשְׁלַח דְּבָרוֹ וְיַמְסֵם ה) ׃

ויען השמונה ועשרים ויאמר לו : אם תרצה להיות סוד שכלך מפורש , עשה שיר ובסופו : יבוא אלהינו ואל יחרש ׃

ה) אם יקפאו דמעי ימוגו וימסו ע״י האש אשר בלבבי ׃

ויען ויאמר :

הָאֵל אֲשֶׁר אֶל שׁוֹאֲלוֹ נִדְרָשׁ
עַמְּךָ דְּלֵה מַיִם עֲנִי נִגְרָשׁ.
לַעֲשׂוֹת בְּאוֹיְבִים מִשְׁפְּטֵי נָקָם
יָבֹא אֱלֹהֵינוּ וְאַל יֶחֱרָשׁ.

ויען התשעה ועשרים ויאמר לו: אם תתאו להיות מעלתך נסוכה, עשה שיר ובסופו: והיתה לה' המלוכה.

ויען ויאמר :

חֲמוֹל שַׁדַּי עֲלֵי עֵדָה נְבוֹכָה
גְּבֶרֶת אַךְ לְכָל רֶגֶל דְּרוּכָה.
גְּאַל מַלְכוּתְךָ מִיַּד עֲבָדִים
וְהָיְתָה לַאדֹנָי הַמְּלוּכָה.

ויען השלשים ויאמר לו: אם תרצה להיות שורך נחמד לכל לב, עשה שיר ובסופו: משוך חסדך ליודעיך וצדקתך לישרי לב.

ויען ויאמר :

רְאֵה שַׁדַּי הֲכִי שַׁחֹתִי
וְנִשְׁכַּחְתִּי כְּמֵת מִלֵּב.
מְשׁוֹךְ חַסְדְּךָ לְיוֹדְעֶיךָ
וְצִדְקָתְךָ לְיִשְׁרֵי לֵב.

אמר המגיד: וכאשר שמעה מליצתו אזני, נבהל לבבי ורעיוני, ושמתי עליו עיני, והנה הוא חבר הקיני, אבי כל יושב אהלי תושיות, ומפליא פליליות. ובראותי זיו פניו נגלו פני, ונגולו שמי יגוני. ושמח לבבי עמו, וסר יגונו וזעמו, עקב היתה רוח אחרת עמו. ועמדנו בחברה נעימה שנינו, עד עברה רוח קנאה על זמננו, והפריד בינינו.

שער עשירי

בחסידות הכפרי, בעת במרום ימריא.

נאם הימן האזרחי: נסעתי מעמק השדים, אל ארץ כשדים. וכאשר זרחתי במרומיה, ודרכתי הדומיה. יצאתי להתהלך בארץ לראות העוברים והשבים, והאזרחים והתושבים, והמזרחים והמערבים. ואשא עיני וארא איש יושב על מצבה לבדו, ואשב לצדו. כמשפט הארחים והגרים, אשר איש לאחיו מתחברים, וקורות זמנם מספרים. ואומר לו מה ענין שבתך, ומה מלאכתך. אמר אני איש נכרי הולך מחיל אל חיל, פעם אצוד שועל ופעם אטרוף איל. אמרתי לו הגידה לי מקצת ענינך, והשמיעני מאשר ראו בתכל עיניך.

אמר: ראיתי בדרכים אשר הלכתי, ובנתיבות אשר דרכתי, כמה נוראות, וכמה נפלאות. ולא ראו עיני דבר נפלא לשומעיו, ונחמד ליודעיו, כאשר ראיתי אמש, לפני בוא השמש. ובשאלוהו על הפליאה הנוראה, אשר ראה.

אמר: הייתי עם חברים נעימים, מזרע המלוכה ומן הפרתמים, נדבותם גשמים, וברכותם אסמים, ותמורותם בשמים, ואמרותם לשמים. ופניהם מאורים, ומראיהם שחרים ה׳), וידיהם

ה׳) כשחר.

נהרים. באורם השמש והירח יכלימו, וכוכבי לילה יעלימו, ולילה ליום ישימו. וכאשר עלה אתמול השחר קמנו, והשכמנו והסכמנו, לצאת לכפרים, ולהתעלם בין נרדים וכפרים, או באחד העירים, וצוינו הנערים, לאסור לנו מרכבותינו, ויצאנו ונערינו סביבותינו. ואנחנו על סוסים מזוינים, להשיג הברקים מוכנים. ויאמר אלינו ראש חבורתנו, הלא תלכו עמי למבחר הכפרים, על אחד ההרים. כי יש לי שם כפר נחמד, יפיו לא ימד, ובו כל נעם נצמד. וכל אנשיו הם עבדי, וגמולי חסדי. אמרנו כל אשר תגזור עלינו נעשה, ובצלך נחסה. והלכנו כל היום עד עבור הצהרים, והגענו עד הכפר בין הערבים. והשמש נטתה לרוב, פנתה לערוב, והלילה קרוב. וכאשר נסתרה החמה במעוניה, וכסתה פניה, במשבצות שניה, באנו אל הכפר והנה הכפרים עובדי האדמה יצאו בשמחה לקראתנו, והשתחוו לעמתנו, ובא הגדול מהם והורידנו מעל מרכבותינו. ולקח הבהמות, והביאן למבחר אדמות, להשביעם ולכלכלם, ובנאות דשא ירביצם, ועל מי מנוחות ינהלם. והוא שב אלינו בשמחתו, ויביאנו אל ביתו. והנה דירה רחבה, במדבר ובערבה. ובתוכה התבן פנימי וחיצון, וצפיעי הבקר והצאן. וימהר לפנות הבית, ולהסיר השמיר והשית, ואת הבית יקציע מבית. וטהר צחנתו וחלאתו, והסיר את מראתו. ולקח נשיו ובנותיו ובבית הפנימי החביאם, וחדר בחדר הביאם. והוא בא לפנינו, ויאמר אלינו: אם טוב בעיניכם, אגיש לפניכם, גבינה נקפאה, וחלב חמאה. אמרנו איפה הוא, כי אין כמוהו. וימהר אל העדרים, למלאות בחלב [העזים] ספל אדירים. וכרגע הקפיאהו, ולפנינו הביאהו. ויאמר לנו: אכלו משמנים, ורוו מעדנים: כי אנחנו שוכני ההרים, ויושבי הכפרים, נפשנו גדיבה, וידנו רחבה, לקבל

כל ארח באהבה. ואין עיננו רעה, ולא נדבתנו כשוכני המדינות גרועה. כי מתנתם חסרה, וידם קצרה, ועינם צרה. ואנחנו כל שמחתנו לקבל הארחים, ולהביאם בעליות מְרוּחים, ולהשביעם עולות מחים, ולשום לפניהם דמי הלב והנתחים.

וישא משלו ויאמר:

לְהַכְנִיס אֹרְחִים יִמְתַּק לְחִכִּי
כְּמִיץ חָלָב בְּחֶמְאַת הַבְּקָרִים.
וּכְפִתִּים בְּתוֹךְ חֶמְאָה שְׁרוּיִם
בְּעֵת כִּי יִצְבְּרוּ אוֹתָם חֲמָרִים.
וְעֵת קוֹל אֹרְחִים אֶשְׁמַע חֲצוֹת לֵיל
לְבָנַי אֶקְרָאָה פִּתְחוּ שְׁעָרִים.
וְשִׂמְחָתִי בְּאוֹרֵחַ כְּשִׂמְחַת
זְאֵב גָּנַב גְּדִי מִן הָעֲדָרִים.
וְכָל יוֹם אֶחֱרוֹשׁ אַדְמַת נְדָבוֹת
כְּחֹרֵשׁ הָאֲדָמָה בַּבְּקָרִים.
וְיִיטַב לִי עֲשׂוֹת חֶסֶד כְּרָעֵב
בְּמָצְאוֹ פַּת יְבֵשָׁה עִם חֲצִירִים.
וְעֵינַי לַחֲזוֹת אֹרְחִים תְּקַוֶּה
כְּעֵינֵי הַחֲמוֹרִים לַשְּׂעוֹרִים.

אחר כל זה לקח כבש בן שנתו, וימהר לעשות אותו. וישימהו לפנינו, והוא עומד עלינו. וכאשר השלמנו לאכול הכינו לנו, מטות רעננות, ומנוחות שאננות. ושכבנו ורגענו, מן היגיעה אשר יגענו. ויהי בבקר והשמש השקיפה מאשנבי גלילותיה, וגלתה מעיליה, ותסר צעיפה מעליה. קמנו ממטותינו, לערוך לאל תפלתנו, ורכבנו על סוסינו, ויצאנו ממכונינו,

ושמנו אל המדבר מגמת פנינו, ללטוש במראה הציצים והצמחים עינינו, ולעורר ישני רעיונינו. והתהלכנו בין צללי גנים, דשנים ורעננים, מלאים מעדנים. וכאשר הגיעה עת האכל והנה הכפרי בא לקראתנו בשמחתו, ויביאנו אל ביתו. מצאנו מקומות מוכנים, ומטעמים מְזֻמנים. והקדרות ירתיחו, ומדחוק יריחו. והירקות מלאו הסיר, וכל הבשר חציר. וישם לפנינו קערותיו, מלאות במטעמותיו.

אמר המגיד: וראיתי בבית הכפרי תרנגול ארך האבר וגדול רך וטוב, דשן ורטוב. ואויתי לאכלו, כי כל הלילה העירני משנתי בקולו. ואמר אל הכפרי אתה הגדלת טובתך עלינו, ולערוך תודה לך חובה עלינו. אבל אני חולה ולבי זעף וסר, וצווני הרופאים לבלי אכול בשר, ואני מתאוה לאכול מבשר זה התרנגול. אמר לי הכפרי אלו התאוית בשר בני, לא תחסה עליו עיני. וימהר הכפרי הוא ואשתו, אחרי התרנגול לקחתו. והתרנגול ברח מיגון ומגנה, מגג אל גג ומפנה אל פנה. וכאשר יגע הכפרי ולא רגע ורדף אחר תרנגולו, וירא כי לא יכול לו, קרא לנערים בני ביתו לעזר לו. וירוצו אחריו הנערים, בשמחה ובשירים. ונער אחד מהם השיגהו, וברגלו החזיקהו, והתרנגול במרירות המות נשכהו, עד עזבהו. וברח התרנגול ונמלט מיד כלם, ועלה על ראש הסלם, ונתן תהלה ושבח לאדון עולם, ביום הציל ה' אותו מכף כל אויביו כלם. אחרי כן עלה על גג בית התפלה, והיה שם קהלה גדולה, וקול המולה. ונשא קולו בנגינה, ואמר ברוך אתה ה' הנותן לשכוי בינה. ויתקבצו כל העם סביבו, לשמוע ניבו. ויען ויאמר להם שמעו אלי רודפי צדק אנשי תהלות, הבאים לערוך תפלות, לנורא עלילות, ולשפוך לבבות, לשוכן ערבות. ולשאת כפים,

אל אל בשמים . מה יועילו התפלות , ונפשותיכם בדם מגאלות. ומדוע תרבו תחנונים , ואתם שופכים דם נקיים ואביונים. ואיך להתפלל תחשובו , ובכל יום להרוג נקיים תארובו. לא תוסיפו הביא מנחת שוא ובית אֵל אַל תבואו , ידיכם דמים מלאו . תפלותיכם לצון , ולא לרצון. ובה לא יְכֻפַּר עון , כי היא מנחת זכרון מזכרת עון . ויתמהו העם לתלונתו , וישאלו איש לאחיו על המקרה אשר קרהו אותו .

ויען ויאמר להם : אליכם אישים אקרא , משיבי מלחמה שערה . האין יראת ה' על פניכם , ואם אין משפט צדק ביניכם , ואם תבגדו בכל הבא בצל קורתכם , מי יבטח באהבתכם , ואם תרעו לבעלי בריתכם , מי יאמין עוד בכם. הנקלה בעיניכם לבגוד באנשי האהבה , ולשלם רעה תחת טובה. הלא מיום באתי בצל קורתכם , עבדתי בכל (לב) [כחי] אתכם , וכל הלילה אעיר ישניכם , להתפלל לאלהיכם , ובכל היום ארנן לפניכם , לשמח לבבכם , והרביתי זרע בצלכם , ועשיתי בנים ובנות להמתיק בטעמם חככם , ואתם להרע לי מחשבותיכם , ולהרגני כל תאותכם , ממרים הייתם עם ה' מיום דעתי אתכם. [וכל מחשבותיכם לשחוט ולאכול אותי , הן בעודני חי עמכם ממרים הייתם ואף כי אחרי מותי]. השבעתי אתכם מה מצאתם בי עול כל ימי ושני , הנני ענו בי נגד ה'. הן אתם כלכם חזיתם , ומעשי ראיתם. כי אין מלאכתי בביתי , רק תחנתי ושירתי , ואין עסקי רק לבקש מחְיָתִי. ולנגן לאל בשבתי וקומי , ולשורר בלילי ויומי , יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי. ועתה אחרי אשר זקנתי , ובעבודתכם נושנתי , וחלפו ימי ושני , והגיעו ימי זקוני , תשלמוני רעה תחת טובה , ותגמלוני תחת אהבה איבה. ותרצו מעל בני להפרידני , ומחיק נשי לגרשני.

לעזוב יתומות הבנות , ונשי עגונות אלמנות . ואלו מצאתם בי מועיל החרשתי , וחמסי מכם לא דרשתי . אבל בשרי מצור קשה , לא ירצה לקרבן אשה. וכהתה עיני ונס לחי , ויבש כחרש כחי. ושבו בברזל עֲצָמַי , לאורך שנותי ורב ימי. וריחי נמר , ובשרי סמר , וטעמי מר . ונתחי קשים לטועמיהם , כי מרים הם , ומרק פגולים כליהם. ובטלו טוחנותי , ותשכו ראותַי , ולא נשאר בשר בצלעותי , ולא חלב בכליותי , כמים נשפכתי והתפרדו כל עצמותי . אם יאכלני איש חולה ימות ביומו , וישא עונו על שכמו , ולא יְכֻפַּר אשמו . ואם יאכלני איש בריא לא יחליף בי כח , ולא ימצא נוח. ועתה למה תגמלוני הגמולה הזאת , ותשאירו לבניכם דבה כזאת. הלא לכם בבני תמורה , ומחמד תשורה. כי הם נעימים וזכים , וטובים ורכים. וכל אחד מהם רבו שבחיו , ורכו נתחיו , וכבשם רקחיו . ומלאו שמן צלעותיו , ומוח עצמותיו. ובנותי כלם שמנות ומתוקות , וללכל לשון ערבות וללב חשוקות. וטעמם ממתיק הפה , ואם יאכלם החולה יתרפא , ולא יצטרך לרופא . עלי אמרה התורה בזמן שחלף והלך , שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך.

וישא משלו ויאמר :

מְיֻדָּעַי וְרֵעַי רַחֲמוּנִי

וְעַל גֹּדֶל יְגוֹנִי נַחֲמוּנִי.

הֲכָזֶה יִהְיֶה תַּגְמוּל אֱמוּנִים

אֲשֶׁר עַל טוֹב בְּרָעָה יִגְמְלוּנִי.

יְדִידִים שָׁכְחוּ חֶסֶד גְּמַלְתִּים

וְהֵם תָּמִיד לְהָרְגִי יִדְרְשׁוּנִי.

אֲנִי אֶרְדּוֹף שְׁלוֹמוֹתָם וְטוּבָם
וְתַחַת אַהֲבָתִי יִשְׂטְנוּנִי.
וְתָמִיד אֶשְׁמְעָה אֱלֵי עֲצָתָם
וְכָל הַיּוֹם כְּלוֹחֵם יִלְחָצוּנִי.
וְקִדַּמְתִּים בְּבָנִים גַּם בְּבָנוֹת
וְהֵם בְּמַאֲכֶלֶת קִדְּמוּנִי.
וְהֶאֱכַלְתִּים בְּשַׂר בָּנַי, וְהֵמָּה
מְבַקְשִׁים תֹּאֲנָה עַד יֹאכְלוּנִי.
אֲנִי זָקֵן וְאֵין בָּשָׂר בְּגוּפִי
וְלָמָּה זֶה לְאָכְלִי יַחְמְדוּנִי.
רְדָפוּנִי בְּרִשְׁעָתָם וְאִלּוּ
אֲחָזוּנִי כְּרֶגַע אִבְּדוּנִי.
אֲבָל הָאֵל עֲזָרַנִי בְּחַסְדּוֹ
וְנִמְלַטְתִּי בְּעֵת כִּי בִקְשׁוּנִי.
וְלוּלֵי צוּר כְּתָבַנִי לַחַיִּים
לְהָרְגִי נִקְבְּצוּ וַיִּשְׁחָטוּנִי.
וְנָשַׁי גֹּרְשׁוּ מִבֵּין זְרוֹעַי
וּמֵעַל תַּרְנְגוֹלַי רִחֲקוּנִי.

אמר המגיד: וכשמוע העם תלונתו, ירעו צדקתו ואמונתו, וחרה מאד להם, וירע הדבר בעיניהם. וישלחו לקרוא לבעליו, ודברו קשות אליו. ואמרו לו איך חשבת לעשות נבלה כזאת לשלוח יד בזקננו ומורנו, אשר לדרכי אלהים יורנו, ומשנתנו לתפלה יעירנו. אמר הכפרי: אמת דברתם כי מיום קניתיהו, ירא את ה' ראיתיהו, [ומתפלל] בכל עת מצאתיהו. אבל באו הנה הלילה מבני ישראל חברת נדיבים, וגבירים חשובים. ואיש

מהם חלה וצוו הרופאים עליו, להרחיק הבשר ואל יקרב אליו. ושאל ממני בפיוס גדול, לעשות לו זה התרנגול. ולא אוכל להשיב שואלי ריקם, עד אמלא ספקם. אמרו לו כל הזקנים היטבת, באשר התנדבת. אך בשבילנו תפִסֵהו, להניחו ובזולתו ימרהו. והשביעו הכפרי לבל יעשה בו רע, ובו ידו אל תגע. אמר להם דעו כי לא אעשה לו נזק לעֵילם, והנני נותן לו את בריתי שלום. וכשמוע התרנגול האלה והשבועה, נשא קולו בשירה וירע תרועה, על הנסים ועל הפרקן ועל הפדות ועל התשועה, בראותו כי נחם ה' על הרעה.

וישא משלו ויאמר:

יְרַחֵם אֵל אֲצִילִים רִחֲמוּנִי
וּבִנְעִימוֹת דְּבָרִים נִחֲמוּנִי.
וְלֹא אָבְדָה אֱמוּנָה מִלְּבָבָם
וְעֵת צַר לִי בְּחַסְדָּם קִדְּמוּנִי.
וְלוּלֵי הֵם, מְשַׂנְאַי מָשְׁלוּ בִּי
וַעֲצָמַי רִצְּצוּ וַיְעַצְּמוּנִי.

אמר המגיד: וכאשר כלה האיש דברו ונאמו, שאלתיהו על שמו.

ויען ויאמר:

אֲנִי חֶבֶר מְחַבֵּר הַיְדִידוֹת
מְמֻלָּא מִפְּנִינֵי הַתְּעוּדוֹת.
וְאַחְכִּיר מִלְּבָבִי נִיב תְּהִלִּים
בְּמֶתֶק שִׁיר וְטוּב מָשָׁל וְחִידוֹת.

אמר המגיד : וכשמעי שירו הכרתיהו , וידעתי כי חבר הקיני הוא . ואמרתי לו מה נעמו שעשועיך , ומה עצמו דברי תעתועיך . חי ה' אלה הדברים לא שמעתם לבשר ורם , כי מלכך אתה בודאם . וישחק למלי , ויסב לדרכו מעלי .

שער אחד עשר

במהלל מליצה בכל מלותיה רי"ש , ושניה לה הרי"ש גרש יגרש .

נאם הימן האזרחי : נשאוני בני מחשבי , ורעיוני לבבי , לנסוע מנוה מושבי , אל ארץ הצבי , ואני על הרי בחו קל כצבי , רודף אחרי כל מליצה חמודה , ושואף לשמוע כל משל וחידה , ונסעתי לבית לחם יהודה . ובעודי באחת עריה , ובשער משעריה , אחונן עֲפריה , ומרעה עֶפְרֶיה , ראיתי אנשים נקבצים , ומכל פנה באים ורצים . ובאשר שאלתים על ענין קבוצם , וסבת רוצם , אמרו לי כי איש חכם עבר עליהם , וחנה בגבוליהם . ובמליצות השיר אין מי יועידהו , ובמלחמות השיר אין מי יערבהו . ואמרתי בלבי ארוצה נא בתוכם , ואשמעה מה בפי החכם . ובאשר קרבתי אל המחנה , אשר הוא שם חונה , ואראה בתוכם איש זקן , מבחר המליצות מתקן . והוא אומר שמעו חכמים מלי , ויודעים האזינו אלי . כי בלשוני מקור התושיות והמליצות , וברעיוני אוצר האגרות המשֻׁכצות , והמתחברות הנמרצות . ואלו ירוצון הברקים במסלותי , תעו בנתיבותי , ולא השיגו אבק מרכבותי . אמר לו ראש הקרואים זרוע רמה חשפת , וחרב גאוה שלפת . והנה שמענו ניבך ולא הקרנוך , וכי יבא דברך וכבדנוך . אמר הזקן : הנני נִצב לפניכם ,

ואנכי עומד בין ה' וביניכם. בחרו לכם היום המליצות העמוקות, והשידות החזקות. ונסו כפי אשר תרצו, וחפשו כאשר תחפצו, כי כל דבר יצדק, ולא תמצאו בשושַׁנֵּי חדק. אמרו לו: אם כנים דבריך, וצדק אמריך, עשה לנו שירה בנויה משלש לשונות, במלאכה עמוקה יכירנה בל איש תבונות.

וישא משלו ויאמר:

דְּבַר אֵל יֵאָמֵן
וטאעלת אלרחמן א)
שְׁפַר עוֹבָדַיָּא.

אֲקַדֵּם לוֹ שִׁירִי
ותסביח אלבארי
בְּרֵישׁ כָּל מִלַּיָּא.

שְׁמוֹ לָעַד נַעֲלָה
הוא אלרב אלאעלי
וְרִבּוֹן עָלְמַיָּא.

לְאוֹר צִדְקוֹ זֹהַר
חכי נורא יזהר
בְּפַלְגוּת לֵילַיָּא.

וְעַל כֹּל סוֹד נִשְׁקָף
בדאת לם תכשף
לְחַד מִן קַמַּיָּא.

חֲסָדָיו גָּבָרוּ
ורות אנהארה
אֲתַר דִּי לֵית מַיָּא.

בְּתֵבֵל שָׂם מִשְׁטָר
חוי כל אלאקטאר
וְרוּמֵהּ לִשְׁמַיָּא.

וּבוֹ כָּל חַי יִחְיֶה
ומיזאן אלדניא
בִּימִינֵהּ תַּלְיָא.

אֲדוֹן כָּל־הַחַיִּים
לה אלמלך אלדאים
וְיוֹבְדוּן מַלְכַיָּא.

א) העתקת התרוזים הערביים ימצא הקורא בהערות שבסוף הספר.

פְּלִיאוֹתָיו יָקָרוּ
ואן טאל אלדהר
מֵהַשְׁנֵי זִמְנַיָּא.

וְהוּא תֵּבֵל יַרְגִּיז
ויאתי באלמעגז
בְּסוֹף עִדָּנַיָּא.

וְיִשְׁעוֹ יְגַלֶּה
פיעלי מדלולא
וְיָחִית רָמַיָּא.

וְקוֹל שׁוֹפָר יִתָּקַע
לנואם אלבלקע
וְיֵיחוּן מֵתַיָּא.

וְסוֹדוֹ יַרְאֵהוּ
פיחיי מתואה
וְיִפְרוֹק חַיַּיָּא.

וּבֵיתוֹ יִבְנֵהוּ
ויעלי מתואה
עֲלֵי רֵישׁ טוּרַיָּא.

וְשָׁם נַעֲרוֹךְ שִׁירָה
לדי אלעליא שכרא
דְּחִיל תּוּשְׁבְּחַיָּא א).

וְשִׁירִי בוֹ יוֹשֶׁר
ואמדאחי תנשר
בְּכֹל לִישָׁנַיָּא.

מְקַנְאִים בָּם יֶהֱמוּ
סרי מנהא סהמ
לְלֵב חַכִּימַיָּא.

וְעַל צָרִים שָׁרְקוּ
ויהדיהא אלשרקו
לְאַרְבַּע אַסְפַּמְיָא.

בְּמִלִּים צוּף נָטְפוּ
חכי אלמסך אלערפ
וְדִכְרֵהּ בִּשְׁמַיָּא.

וְהִיא שִׁירָה יְקָרָה
לקד אצחת פכרא
לְרֵישׁ כֹּל אֻמַּיָּא.

א) תרגום „נורא תהלות" (שמות ט"ו י"א) דחיל תושבחן.

וְצוּר תַּלְבָּהּ יוּטַל עלי האם אלאבטאל
וְכֹל גִּבָּרַיָּא.
וּבָהּ כָּל־לֵב רוֹהֶה ויבקא דכראהא
לְסוֹפֵי יוֹמַיָּא.

ויאמר להם: הנה שירה קשורה בחבל שלש לשונות כל ירתק, והחוט המשלש לא במהרה ינתק. מפחדה חרדו השומעים ונקרצו קרץ, ותחת שלוש רגזה ארץ. בניתיה בלשון ארם ועבר וערב, ואין אשר אליה יקרב, במזרח ובמערב. אמרו כל העם הטבת, ולעשות הגדלת, ובחכמה השכלת, ותחכמים סִכלת. וידענו כי במלאכת השירים אין ערוך אליך, בנעם משליך, ובמליצות מליך. ואם תוכל להראות כחך במפרד, תהיה לראש לכל מביני ספרד. ועתה עשה לנו אגרת, כל מליצה טובה אוגרת. חמודה לכל דורש, ויהיה בכל מלה ממלותיה רי"ש. ותהיה שבח לאחד מן הנכבדים, והשרים הנחמדים. ויאמר הטו אזנכם למלי, והאזינו אלי.

ויען ויאמר: קרא בגרון, אמרי רן. [ועורר רעיוניך, והרחב גרונך, והישר אשורי אמריך], והרץ ברחוב המאמר רכבי זמיריך, והרעף רביבי דבריך, לרוות במטריך, ארץ המשרה, ולהרביץ מרבץ התפארה. להפריח אמירי אמרות טהורות, ולהפרות פארות השירות המפארות, ולערוך מנורות, מאירות כמאורות, להאיר רואות עורות, בסנורים סגורות, ולהזהיר מרומי היקר ההדורות, באור גבירי השררות, ופאר ראשי התבורות. הכרוב הנאדר, הגביר הנהדר. אדר המשרה והישר, והדר המוסר והכשר. נצר השרים הרמים, מזרע הפרתמים. אמריו ספירים, בספרים מפארים, ושיריו תרשישים

בטורים מחברים. גערתו האריות טורפת, ואמרתו המדורות שורפת, וגבורתו הנהרות גורפת. ורעיוניו חרבות מרוקים מריקים, ודהרות אביריו רצים כברקים. גודר הפרץ, ורופא התריץ, ומסיר הקרץ. לרפא ההרס, ולקשור הקרס, ולהאיר אורם באור חרס. ולהרביץ עדרים פזורים במבחר מרעה, כרועה עדרו ירעה. ירפא הנשכרת, וידרוש הנפזרת, ויתיר הנקשרת. וירים ראשי ישרון, ולרנן יקרו שחר יעירון. זכרו מקטר קטרת מור, ובעבורו ישורר היקר שיר מזמור. רצונו יעורר רפאים, [חרונו יהרג רפאים], עשרו לדורשים יפזר, ורכושו לרשים בזר, ולאצילי צרים עוזר. ירש הישר מהוריו, ועצר בבשר מנעוריו, וצבר העשר לדורשיו ולשוחריו. אשרי הורים טהורים דרבם הורוהו, ובארח מישור לרוץ עוררוהו, ראוהו גבירים ויאשרוהו, שרים ורוזנים ויהדרוהו. רץ כברק בארחותם, ופרח כברוש במבקרי ארותתם. יוצרהו יצרהו, ובוראהו יגבירהו ויאדירהו, ולשחר רצונו יעירהו ויעזרהו, ומחרונו ישמרהו וינצרהו. וירים לדור דורים בראשו נזרו, ויאיר נרו, ויזרית מאורו. ויאמר הנה חפצכם אשר דרשתם, ועור אעשה שירים על הענין אשר שאלתם.

וישא משלו ויאמר:

גְּבִיר הַדּוֹר פְּאֵר מִשְׂרָה וּמוּסָר
וּמִזֶּרַע יְקַר נִבְרָא וְנוֹצָר.
פְּרִי הָדָר וְאוֹר נֶאְדָּר וְנֶהְדָּר
וְדַרְכּוֹ יוֹצְרוֹ שָׁמַר וְנָצָר.
וּמִשְׂרָתוֹ בְּיִרְאַת צוּר קְשׁוּרָה
וְאַחַר בּוֹרְאוֹ יָרוּץ וְיִפְצָר.

וְקָשַׁר הַיְּקָר כֶּתֶר לְרֹאשׁוֹ
וְהִגְבִּיר רוֹזְנֵי דוֹרוֹ וָעֶצֶר.
יְרִימוֹ צוּר וְיוֹצְרוֹ יְצַרֵהוּ
בְּצָרָתוֹ כְּמִבְצָר מִמְּצוֹר צָרִי.

וכאשר השלים אגרתו, ויכל פליאות מחשבתו, וישבת מכל מלאכתו, אמרו לו: הבהלת כל רעיון, והדבקת לחכו כל לשון, אך תעשה לנו אגרת המודה לכל דורש, וממנה הרי"ש גרש תגרש. ובדבר הזה תגלה יתרון מעלליך, ויראה אל עבדיך פעלך.

ויען ויאמר: אצילנו, גאון עדיינו, ושבים חליינו, נגה לעינינו, וזיו לאישוננו, כוכב נשפנו, והוד עפעפינו, ממלא ימיננו בהוננו, וכפינו בכספנו. שמעו ינעם לכל אזנים, וימתק לשפתים, וצלמו תאוה לעינים. שמו מחמד לבבות, ופניו שמש בלי עבות, וידיו גשם נדבות, ומדותיו עם מדות האבות משֻׁלבות. האל מושיע לעמו שלחהו, ונגיד לאמו משחהו. להפיק לנופלים תקומה, ולאין אונים עצמה, וליגיעי כח נוח, ולנודדים מנוח. להשקות צמאים בצמאה, נחלי דבש וחמאה. ולהחזיק ידי כושלים, ולהשיב בנדבותיו העבדים במושלים, הסדו סועד שפלים ונחשלים, וצדקו מאמץ נופלים ונכשלים, וידיו נותנות חפץ שואלים. יחיד בהמונו, ומופת בין אנשי זמנו. ומושל בקהלתו, ונגיד ומצוה על עדתו. כליל הצדק, מחזיק כל בדק, שושן תוך הדק. נתיב אבותיו למד, ובצל תבונה לשבת חמד. למען השיג כבוד, ולנחול גדולה והוד. מה טובו ומה יפיו, ומה נעים ידידותו וצביו, ומה נחמד גאון עדיו. ומה נכוחים פעליו, ומה נעימים חבליו. ומה טובו

אהלי מדותיו, ומה ידידות משכנותיו. כנחלים נטיו, בתוכם עיפים ישליו, ונודדים יחסיו, וצמאים מי ישע ישתיו, והמתים שמעו זכרו וחיו, והחיים לולי חסדו אבדו והיו כלא היו. לשון הימים ישית מהלליו, ופי הזמן יביע טוב מפעליו, והחן נטוי אליו, והצדק בלבו תקע אהליו, ובשמו ישא דגליו. האל לנס עמים ישימהו, ומשוטניו יעצימהו, ועל מי מנוחות ינהלהו וינשאהו.

וישא משלו ויאמר:

יְדִיד הָאֵל כְּלִיל מִדּוֹת חֲמוּדוֹת
אֲבָל לִבּוֹ כְּמַעְיָן לִתְעוּדוֹת.
נְגִיד עִם אֵל וְהוּא יָחִיד בְּתֵבֵל
וְכֵן הֵמָּה תְּהִלּוֹתָיו יְחִידוֹת.
וּבָנָה מִגְדְּלוֹת חֶסֶד וָצֶדֶק
וְשָׂם מִדּוֹת אֲבוֹתָיו לוֹ יְסוֹדוֹת.
וְיַעַן כִּי חֲמוּדוֹת הֵם פְּעָלָיו
שְׁמוֹ נוֹדַע בְּעַם אֵל אִישׁ חֲמוּדוֹת.

אמר המגיד: וכשמוע העם פליאות רעיונו, ונוראות הגיונו, וצחות לשונו. נשאוהו על כפים ובכתפים, ונפתחו לו הידים. עד עמסוהו ברוב נדיבתם, ונלאו להודות על טובתם. וכאשר נסע מהם, קרא שלומו עליהם.

ויען ויאמר להם:

אָמְנָם אֲנִי חֶבֶר מְחַבֵּר שִׁיר אֲשֶׁר
נַפְשׁוֹת מְקַנְּאִים בַּעֲדוֹ תִּיגַעְנָה.
אֶשְׁקוֹט וְאָנוּחַ בְּבֵיתִי אַךְ מִלַּי
צוֹתֵי עֲדֵי מִזְרָח וְיָם תְּפַעְנָה.

שְׁמוּתִים כְּמוֹ חִצִּים מְרוּקִים בַּזְּמָן
  אוּלָם סְגוֹר לֵב אוֹיְבַי תִּקְרַעְנָה.
הוֹלְכוֹת בְּלִי רֶגֶל עֲדֵי מִזְרָח וְיָם
  גַּם הַרְרֵי עוֹלָם בְּעֹז תְּרַקַּעְנָה.
אַחְבִּיר לְשׁוֹן עֵבֶר וְקֵדָר וַאֲרָם
  כִּי לִי שְׁלָשְׁתָּן בְּאֱמֶת תִּכְרַעְנָה.
אַבְעִיר מְדוֹרָתָם עֲדֵי שַׁחַק, וְיוֹם
  וָלֵיל לְרוּם עוֹלוֹת וְלֹא תִשְׁקַעְנָה.
מִזִּיו מְאוֹרַי יִהְיוּ עִוְּרִים וְשִׁפְ־
  תּוֹת אִלְּמִים טוֹב נָאֳמִי תַּבַּעְנָה.
נַפְשׁוֹת מְתֵי הַשִּׁיר בְּקִנְאָה יֶהֱמוּ
  עָלַי בְּכָל רֶגַע וְלֹא תִרְגַּעְנָה.
הֵם רוֹצְצוֹת אַחֲרַי לְהַשִּׂיג אֶל מְרוֹם
  שִׁירַי וְתִיגַעְנָה וְלֹא תַגַּעְנָה.

שַׁעַר שְׁנֵים עָשָׂר

מהכילות והנדיבות ומריבותיהם א), מחלקותם ומלחמותיהם.

נאם היכן האזרחי: הייתי במבחר ידידים, רבים ונכבדים, בעלי מעשים נחמדים, על טוב שרשם מעידים. והיו מדברים על מדת הכילות ואומרים כי אין במוה, מדה רעה, ומאוסה ונרועה, כארץ לא זרועה. והיה בתוכם ראש המדברים חבר הקיני, הגודר בניבו ואין מניא. וישאלוהו העם, להודיעם, סוד הכילות באיזה מקום נברא, ומאין נקרא. ויאמר להם: דעו כי הכילות בימי קדם, היה שוכן בארץ בני קדם. ותהי ראשית ממלכתו בבל, ומשם פשטה על יושבי תבל. ותחלתו היתה ככלי ב) אין חפץ בו, וכאיש צרוע אשר לא יגע בו, ומחוץ למחנה מושבו, עד עת בא דברו, ורצה הבורא להגדיל כבודו והדרו. ויאמר האל לנדיבות מהר קח את לבוש הודי, ומרכבת כבודי. והלבשת את הכילות, והמליכהו על בני הגלות. ויקח הנדיבות את הלבוש ואת הסוס כדברי יוצרו, וילבש את הכילות

א) כילות ונדיבות בל׳ זכר. ראה הערותינו לשער התמנים.

וישם רביד הזהב על צוארו, וירכיבהו במרכבת הדרו, ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו. וישב הכילות אל שער המלך נשוא ראש, והנדיבות נדחף אל ביתו אבל וחפוי ראש. וישאלו כל העם, לחכר הקיני להודיעם, איך מלכות הכילות מתחלתו, ואיך עלתה מעלתו, ומתי משחו היהודים למלך אותו.

אמר להם: דעו כי בימי קדם, היתה הכילות והנבלות שניהם שוכנים בארץ קדם. בבית אחד מושבם, ועל ערש אחד משכבם. ובתחלת צאתם ממגרשם, וימצאו בקעה בארץ שנער וישבו שם. כי שם יצרם שוכן ערץ, ומשם הפיצם ה׳ על פני כל הארץ. ויהי היום ויאמר הכילות לרעיו, ולחכרת מידעיו: ראיתי הלילה בחלומי והנה אני עומד על ראש ההר המעוז, ועליו מגדל עז. והמגדל היה עומד על עמודים, כארזים עומדים. ואשמע אחרי קול, רעש גדול. כמו עגל הרקידם והרגיעם, ולארץ הפילם לפני והגיעם. אמרו לו חכריו ידוע תדע כי המגדל המעוז, היא תורת ה׳ אשר היא מגדל עז. והעמודים העומדים, הם גדולי היהודים, אשר ממצרים ועד ארץ כשדים. ואשר ראית כי נפלו לעמתך, כאלו הם כורעים ופניהם מגמתך. ידוע תדע כי מלוך תמלוך על עם האל, וקמה בידך ממלכת ישראל. וכל גדוליהם יביאו צוארם בעלך, אפים ארץ ישתחוו לך. וכל צבאותם תהי כובש ונוצח, תפתח ואין סוגר תסגור ואין פותח. ובקצת הימים עבר בשוק על איש מהחכמים, ובידו ספר העתידות וכתוב בו והיה באחרית הימים. חומת בבל הרחבה ערער תתערער, ויצמח בארץ שנער, בריה חדשה משונה, וצורה רעה ותמונה. מארץ עדינה יציאתו, ועל כל קהלות מזרח תהיה מלכותו. ושמו הכילות, ושם יולדיו

הנבלות והזולות. ויתמה הכילות על הדבר הזה והזמן עבר, והוא שמר את הדבר.

ויהי מקץ ימים רבים נודע החלום אשר חלם, לקהלות הקדש כלם, אשר מנוא אמון ועד עילם, וישמחו שמחה גדולה. כי אמרו עתה יהיה לנו, מלך אשר יאיר חשכנו, ויישר דרכנו, ויקים סכתנו, ושפטנו מלכנו.

ויהי אחרי ימים רבים יצא הכילות ואחות מרעיו אל אחת הערים, להתהלך בכפרים. הם יצאו את העיר לא הרחיקו, וארבעה פרשים מן הנדיבות אותם הדביקו. וכראות הנדיבים אותו בעיניהם, בטרם יקרב אליהם, אמרו איש אל אחיו הנה בעל החלומות הלזה בא, אשר עלינו במלכותו התנבא. ועתה לכו ונהרגהו, ובאחד הבורות נשליכהו. ונטיר מעל האדמה חרפת כלמותיו, ונראה מה יהיו חלומותיו. אמר להם גבירם ובעל סודם, אל תשפכו דם. רק תקשרוהו בעבותות הזקים, יהיו לזרועותיו צמידים ולצוארו ענקים. ושימוהו באחת המצדות בלחם צר ומים לחץ, עדי ימות בלי פגע ובלי מחץ. וכל ימיו יהיה במאסר בלי גואל, למען לא ישמע עוד קולו בהרי ישראל. וימהרו כלם ויקחוהו, ומעל מרכבתו הורידוהו, והכוהו פצעוהו, ובנחשתים אסרוהו, ובמגדל וראשו בשמים עצרוהו. והושיבוהו בחדר קטן במחשכים נחבא, אין יוצא ואין בא, רק היה נכנס עליו מעט אור מן הארבה. והקיפו עליו לשמרו מן הנדיבים הנבחרים, חמש מאות גבורים. בעלי זרוע רמה, כלם אחוזי חרב מלמדי מלחמה. והקול נשמע ליהודים אשר בעדינה ובספרוים, ובאשור ובארם נהרים, ובארץ הצבי ומצרים. כי הכילות אדוניהם היה למס, ובידי אויביו נתפס ונדמס. ויתעצבו האנשים ויחר להם מאד כי הלך מלכם בגולה, ויאמרו זו רעה

חולה. הנה חשבנו כי יהיה לנו למלך למשול על קהלתנו, וללחום את כל מלחמותינו. ולא יהיה עם ה' תועה, בצאן אשר אין להם רועה. ועתה פריצי בני עמנו כבשוהו באכזריותם, רוח אפינו משיח ה' נלכד בשחיתותם. אשר חשבנוהו בעץ חיים, אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים. אבל אין לאל ידנו, רק נשא לבבנו אל כפים, עד ישקיף וירא ה' משמים. ויהי כי ארכו לו שם הימים, והוא במאסרו יושב משמים, ועליו [יהלוך] אימים, עלה על לבו כי היתה לו בביתו יונה חשובה, וקולה ערבה, מצפצפת בכל עת לפניו, והיתה חיי נפשו ואור עיניו. וכאשר זכר אותה בכה בכי גדול על פרידתו, ונרדם במרירות נפשו, ויחלום והנה איש עומד לראשו, והוא אומר אם תשכבון בין שפתים, בנפי יונה נחפה בכסף ואברותיה בירקרק חרוץ, בפרש שדי מלבים בה תשלג בצלמון, והקיץ מחלומו בנפש כואבה, ועין דואבה, וירא והנה היונה על הארבה. הוגה ומצפצפת, וברגליה מעופפת. כאלו היא מספרת יגוניה, לאדוניה, וזוכרת עצבוניה, ואיך יצאוה בניה. וכראותו אותה שלח ידו ויקחה, ובכה בכי גדול עליה, וינשקה ויחבקה.

וישא משלו ויאמר:

יוֹנַת רְחוֹקִים אֵיךְ זְכַרְתִּנִי
וּבְאַהֲבָתֵךְ אֵיךְ פְּקַדְתִּנִי;
אַשְׁקֵךְ בְּדִמְעִי כֹּל אֲשֶׁר צָמִית
אוֹ שַׁאֲבִי דִמְעֵךְ וְהַשְׁקִינִי.
צוּר יִגְמְלֵךְ טוֹב עַל אֲשֶׁר עָשִׂית
כִּי עִם יְדִידַי לֹא שְׁכַחְתִּנִי.

כָּל אֹהֲבַי שָׁכְחוּ יְדִידוּתִי
בִּלְתֵּךְ וְאֵין מוֹצִיא לְאוֹר דִּינִי.

ויאמר לה בתי, מי הגיד לך מקום שבתי, כי מהרת ותבאי לקראתי, לדבר על לבי ולנחם אותי. ישלם ה' פעלך על אהבתך התמימה, ותהי משכרתך שלמה. כי לא בגדת כי עם הידידים הבוגדים, ולא מרדת עם המורדים, ועתה הטי נא חסדך אלי, ופרשי בנפי אהבתך עלי, ושאי שלומי, לכל אנשי מקומי, ותגידי להם כטוב ענינך, וכמתק לשונך, צרתי אשר ראתה עינך. ויקח מעט פחם ויערבהו בבכיו, ויעש ממנו דיו. ומצא חתיכת אגרת, כפי רביע זרת, וכתב בו ארבעה טורים, ושמם תחת אברותיה קשורים. השמש לערוב פנה, וישלח את היונה, ותבוא היונה לעת ערב אל קנה, ולנוה מעונה, אשר בארץ עדינה. ותעמוד נכח פתח הבית, לעיני אנשי הבית. והיא מצפצפת, וסביבם מעופפת, והולכת וטופפת. ויתבוננו אליה והנה ספר קשור באברתה, ותלוי בנוצתה. וימהרו ויקחוהו, וכאשר פתחוהו, כמעט בדמעתם מחוהו, ומעיר לעיר שלחוהו. ולקחו היונה ויחבקוה וינשקוה, ובשרשרת זהב כסוה והעניקוה, ונתקיים החלום כנפי יונה נחפה בכסף.

וזה פתשגן הכתב אשר שלח הכילות ממאסר שבותו, לאנשי בריתו: שלום משמי מעונה, על אנשי האמונה. ואם הם מעט מזער ידוע תדעו אחי ורעי, וחברת מידעי, בי נמכרתי למות בלי חפש, ונגע חרב עד הנפש. וכסה על עיני חשך וצלמות, כי כפשע ביני ובין המות. ופסו אמונים מבני אדם, ושכחו הידידים ידידם. ואפסו החוצבים לקרבות להבות, ושבו הזכרים נקבות. השכחתם ידידותי, ואם בגדתם באהבתי, הלא

מיום נולדתם הייתי מזומן לעבודתכם, וכבנים טפחתי ורביתי אתכם. אוי על ידידים לא זכרו טובי, ולא רחמו על כאבי, בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. ועתה בני אל תשכחו אהבתי, ואל תפרו בריתי. זכרו האמונה, והאהבה הישנה. ועלו אלי ועזרוני, כי נס לחי וכהתה עיני, ומהרו להוציאני, מן הפחת, בטרם ארד אל השחת, ודעו כי אם תלחמו על אדוניכם, ה' ילחם לכם. וכאשר הגיע הכתב הזה לכל הקהלות בכו בכי גדול, ושברו כל בנור ומחול. ופשטו בגדי רקמתם השרים הנכבדים, ובכל מדינה ומדינה [אשר דברו] מגיע אבל גדול ליהודים. וקראו עצרה הגדולים והחשובים, ושק ואפר יֻצע לרבים. ותצלח רוח אלהים עליהם, ונועצו בארץ הצבי כל גדוליהם. ונקבצו בעמק הבכא, בעין בוכה, ונפש נכוכה. וכתבו ספרים לכל קהלות ישראל, להודיע כי פריץ כהם פרץ האל.

וזה פתשגן הכתב: שלום לקהלות הקדש אחינו, העת לכם אתם לשבת בבתיכם ספונים, וללבוש בגדי עדנים, האוכלים למעדנים. ואדוניכם תחת בריחי ברזל מֻכה בשוטים, מלך אסור ברהטים. לכן דעו כי העיר אלהים רעיונינו, להלחם על אדונינו. ועתה מי בכם מכל עמו, ה' אלהיו עמו. ויצא אתנו למלחמה, ביד רמה, לעשות באויבינו נקמה. לכן חזקו ידים והיו לבני חיל, ובחרו לכם מכל ישראל אנשי חיל. והחלצו מאתכם אנשים, נושכים כנחשים. טורפים ככפירים, מעופפים כנשרים, שוטפים כנהרים. בעלי זרוע ארוכה, וקשת דרוכה, ומלחמה ערוכה, ועורכי מערכה. וכלם יבואו אלינו אל עמק הבכא, ונחדש שם המלוכה. וכאשר הגיע הכתב הזה לאנשי כל עיר ועיר, האל לבותם העיר, הרב מהם והצעיר. וימסרו מאנשי ישראל באהבה, כחמשים אלף חלוצי צבא, גדודיהם

ממצרים ועד ים המערבה. ומארץ צבי ומדמשק עד חמת רבה, ומחרן עד ארם נהרים עד אשור החשובה, ומארבל עד עדינה ועד חומת בבל הרחבה. כל אלה חברו למלחמה, באף ובחמה, וביד רמה. ויחנו המון אצל המון, ותקעו אהליהם כשלג לבנים על הר צלמון, ומתחת הר חרמון, ונתקים החלום האחרון והקדמון, בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון. ויהי כאשר באה השמועה לשומרי המצודה, נפלה עליהם חרדה. ושלחו שלוחיהם, לכל הנדיבים אחיהם. לאמר דעו כי הֻכה הכפתור ורעשו הספים, ועד אנה אתם מתרפים, ופוסחים על שתי הסעפים. לכן מהרו אל תעצלו, ואולי תנצלו. ואם לא תמהרו לבוא נקום לילה ונברחה, ונעזוב העיר פתוחה. וישיבו להם דבר איש ממקומו אל ימש, ועד שלשה ימים תהיה לכם תשועה כחם השמש. ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים, מזיו החרבות והרמחים המרוקים. וכלי הקרב בחשך יפיצו זהר, וענן כבד על ההר. לפניו איש לא יעמוד, וקול שופר חזק מאד. והנה מחנה הנדיבים באו הם וכל חיליהם, והציבו סביב המצודה אהליהם, ודגליהם ואויביהם, מבני יהודה ואפרים חנו לנגד פניהם. ויהיו מחנה הנגידים והנדיבים לנגדם בשני חשיפי עזים, ואלה מלאו את הארץ כשאון מים עזים. וכאשר התקבצו צבאות יהודה ואפרים, כחול הים וכוכבי השמים, קמו שריהם ורוזניהם, ויאמרו לכל אנשי מחניהם. דעו אחינו כי כתוב בתורה כי תקרב אל עיר להלחם עליה, וקראת לשלום אליה. ואנשי המדינה הם אחינו, ונפשם כנפשנו, ורוחם ברוחנו. ולא טוב לעלות למלחמה עליהם, עד נקרא לשלום אליהם, אולי ישובו מדרכיהם. ויאמרו כלם טוב הדבר וישלחו מלאכים בני אפרים ויהודה, לאנשי המצודה, לאמר: אתם אחינו ואנשי גאֻלתנו,

ומבחר סגלתנו, ועתה תנו לנו מלכנו, ונלך לשלום לדרכנו. ואם כה תעשו תשכילו, ולא תסכלו, וקחו ממנו כל אשר תשאלו, ואם תמאנו חרב תאכלו. ועתה מדוע תתמכרו למות בלי גואל, שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו בית ישראל. וכאשר הגיעו שלוחיהם לאחיהם, היו צוחקים עליהם, ולועגים על דבריהם, עד נמלאו עליהם אחיהם, כעס וחמה, ויצאו למלחמה, ביד רמה. ולבשו שריונותיהם, ומרקו חניתותיהם. ויגשו בראשונה, שרי עדינה.

ויענו בקול נגינה ויאמרו:

מִי זֶה יְהִי עוֹמֵד לְפָנֵינוּ
אוֹ יְחֱבַץ נֶגֶד הֲמוֹנֵינוּ.
נַחְנוּ בְּנֵי חֶבֶל פְּאֵר תֵּבֵל
יָמִים תְּהִלּוֹתָם יְרַנֵּנוּ.
לָנוּ חֲרָבוֹת, תַּעֲלֶה שִׁמְשָׁן א)
אִם תֶּחְשַׁךְ שֶׁמֶשׁ לְעֵינֵינוּ.
לֹא נִשְׁקְטָה לוֹ בַּקְּרָב נָמוּת
עַד נַעֲזוֹב שֵׁם טוֹב לְבָנֵינוּ.
עַד כִּי נְמַלֵּט אֶת אֲדוֹנֵנוּ
לֹא תֶעֱרַב שֵׁנָה לְעֵינֵינוּ.

ויגשו גדולי אשור ויאמרו:

נַחְנוּ נְעוֹרֵר הַקְּרָב עַד כִּי
מוּל הַחֲרָבוֹת תֶּחְשַׁךְ שִׁמְשׁוֹ.

א) מזהירות כברק אשר להן כשמש.

אִם לַקְּרָב צוּרָה אֲנַחְנוּ רֹאשׁ
אוֹ הוּא כְּגוּף נַחְנוּ לְבַד נַפְשׁוֹ.
וּבְרַק חֲנִיתֵנוּ — בְּעֵת יִבְעַר —
הַיּוֹם יְהִי נִשְׂרָף בְּאוּר אִשּׁוֹ.
נִקְמַת אֲדוֹנֵינוּ נְבַקֵּשׁ, עַד
רַגְלוֹ נְשַׁלַּח מִכְּלוּא מוֹקְשׁוֹ.
לֹא תֶעֱרַב לָנוּ מְנוּחָה עַד
נָשִׂים נַפְשֵׁנוּ פְּדוּת נַפְשׁוֹ.

ויענו אצילי ארבל ויאמרו:

אִם יֶחְשַׁךְ הַזְּמָן חֶרֶב יְמִינֵנוּ
תָּפִיץ מְאוֹרָה חֲצוֹת לֵיל לְעֵינֵינוּ.
תַּמְטִיר דְּמֵי הַחֲלָלִים מֵעֲנָנִים עֲדֵי
כִּי לָמְדוּ הָעֲנָנִים מֵעֲנָנֵינוּ.
לֹא נִשְׁקְטָה עַד אֲשֶׁר נָמוּת בְּתוֹךְ הַקְּרָב
אוֹ מִידֵי צָר נְחַלֵּץ אֶת אֲדוֹנֵינוּ.
בּוֹשֵׁשׁ בְּחִיר אֵל וְלָזֶה נִקְרָאָה קוּם עֲשֵׂה
לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ.

ויענו רוכלי חרן ויאמרו:

נַחְנוּ קְהַל חָרָן כְּלֵי חָרוֹן
נַעֲרוֹךְ וְנַעֲזוֹב שֵׁם לְדוֹר אַחֲרוֹן.
לָנוּ חֲרָבוֹת אָדְמוּ כַּדָּם
יִדְמוּ חֲבַצֶּלֶת בְּתוֹךְ שָׁרוֹן.
נִקְמַת אֲדוֹנֵינוּ נְבַקֵּשׁ עַד
עַל הַזְּמָן לָנוּ יְהִי יִתְרוֹן.

אִם בְּעַדוֹ נָמוּת אֲנִי נַעֲזוֹב
שֵׁם טוֹב לְבָנֵינוּ לְזִכָּרוֹן.

ויענו בני ארם נהרים ויאמרו:

נַחְנוּ יְדוּעִים מֵאֲרַם נַהֲרַיִם
נַעֲרוֹךְ קְרָבוֹת עִם צְבָא שָׁמַיִם.
לֹא נִשְׁקְטָה עַד כִּי נְחַדֵּשׁ לַאֲדוֹ־
נֵינוּ מְלוּכָה עַל בְּנֵי אֶפְרַיִם.
נִשְׁפּוֹךְ דְּמֵי כָּל אוֹיְבָיו עַד נַעֲזוֹב
אֶרֶץ בְּדָמִים כַּאֲפִיקֵי מָיִם.

ויענו גבורי כלנה ויאמרו:

נַחְנוּ פְּאֵר הַדּוֹר בְּנֵי כַּלְנֵה
עִם כּוֹכְבֵי רוּם נַעֲרוֹךְ מַחֲנֶה.
נִטְרוֹף מְשַׂנְאֵינוּ וְאוֹיְבֵינוּ
כִּכְפִיר בְּעֵת עָבְרוֹ בְּתוֹךְ מִקְנֶה
נָרוּץ בְּתוֹךְ אַהֲבָה לְתוֹךְ מָוֶת
טֶרֶם אֲשֶׁר הוּא יִקְרָאֵה נַעֲנֶה.
לֹא נֶחֱשֶׁה עַד כִּי אֲדוֹנֵינוּ
נִגְאַל בְּכֹחַ מִידֵי מוֹנֶה.
עוֹד אַחֲרֵי נָפַל מְכוֹן הוֹדוֹ
יָרוּם עֲדֵי שַׁחַק וְיִבָּנֶה.
אִם נִפְזְרוּ צֹאנוֹ לְכָל פֵּאָה
עוֹד תֵּעָבוֹרְנָה עַל יְדֵי מוֹנֶה.

ויענו גבורי הפסגה ויאמרו:

נַחְנוּ בְּנֵי פִסְגָּה אֲצִילֵי עָם
עוֹרְכֵי קְרָבוֹת יֹצְאֵי צָבָא.
אִם בַּקְּרָב נָבוֹא תְּדַמֶּה כִּי
נַחְנוּ חֲצוּבֵי אֵשׁ וְלֶהָבָה.
לוּ נַעֲבוֹר כַּיָּם שְׁתִינוּהוּ
וְנַהֲפֹךְ אוֹתוֹ לְחָרָבָה.
לֹא נֶחֱשֶׁה עַד כִּי אֲדוֹנֵינוּ
נַצִּיל בְּעֹז מִיַּד מְתֵי אֵיבָה.
נַחֲלוֹץ גְּדוּד צָרִים וְאִישׁ אֶחָד
בָּנוּ לְאֶלֶף קָם וְלִרְבָבָה.

ויענו אנשי חמת ויאמרו:

חֲמַת אַנְשֵׁי חֲמָת תַּחְצוֹב לְהָבִים
וְתַצִּית אֵשׁ קְרָבוֹת בַּקְּרָבִים.
אֲנַחְנוּ כִּכְפִיר נִטְרוֹף לְאוֹיְבִים
וְנַשְׁלַח בִּמְשַׂנְאִים שֵׁן זְאֵבִים.
עֲדֵי נַצִּיל אֲדוֹנֵינוּ וְנַעֲזוֹב
חֲיָלָיו מִידֵי צָרִים וְאוֹיְבִים.
בְּשֶׁטֶף הַקְּרָב נָבוֹס לְבָבוֹת
אֲשֶׁר מְלַהֲבוֹת אֵשׁ הֵם חֲצוּבִים.

ויענו גדודי דמשק ויאמרו:

הָאֵל קְרָאנוּ בְּעֹז אֵל עַל
עֵת כִּי בְשִׁרְיוֹן הַקְּרָב נִתְעַל.

וּבְרַק חֲנִיתֵנוּ בְּעֵת יָפִיץ
לַהַב יְלַהֵט כּוֹכְבֵי מַעַל.
מִיּוֹם אֲשֶׁר נִתְפַּשׂ אֲדוֹנֵינוּ
נָקוּץ בְּחַיֵּינוּ וְגַם נִגְעַל.
לֹא נִשְׁקְטָה עַד נַחֲלוֹשׁ קָמָיו
יַחַד וְנַשְׁקְמוֹ בְּכֶסֶף בַּעַל.
עַד שׁוֹמְעֵי שִׁמְעוֹ בְּסוֹף אֶרֶץ
יֹאמְרוּ רְאוּ גוֹי זֶה וּמַה פָּעַל.

ויענו צבאות ארץ הצבי ויאמרו:

נַחְנוּ צְבָא הָאֵל בְּאֶרֶץ הַצְּבִי
עַזִּים כְּמוֹ אַרְיֵה וְקַלִּים כַּצְּבִי.
לוּ נִלְחֲמוּ בָנוּ צְבָא כוֹכְבֵי זְבוּל
הָלְכוּ גְדוּדֵיהֶם לְפָנֵינוּ שְׁבִי.
מִיּוֹם אֲדוֹנֵינוּ מְשַׂנְאִים תָּפְשׂוּ
נָפַל גְּאוֹנֵנוּ וְהוּסַר כָּל צְבִי.
נֹאמַר לְנַפְשֵׁנוּ חַכִּי עַד יַחְמוֹל
הָאֵל וְעַד כִּי יַעֲבָר זַעַם חֲבִי.

ויענו חלוצי מצרים ויאמרו:

הִנֵּה אֲדֹנָי שׁוֹכְנֵי שָׁמַיִם
רוֹכֵב עֲלֵי עָב קַל וּבָא מִצְרַיִם.
לַעֲזוֹר כְּמִקֶּדֶם בְּמִלְחֶמֶת קְרָב
זֶרַע יְהוּדָה עִם בְּנֵי אֶפְרַיִם.
נַחְנוּ כְּפִירֵי הַקְּרָב עֵת נִשְׁאֲגָה
יַלְדֵי עֲנָק לֹא יִמְצְאוּ יָדַיִם.

אֵיךְ יַעֲלֹז הַלֵּב וּמַלְכֵּנוּ כְּיַד
צָרִים בְּתוֹךְ בָּבֶל וּבַנְחֻשְׁתַּיִם.
לֹא נִשְׁקְטָה עַד כִּי כְּשֶׁטֶף הַקְּרָב
הָאוֹיְבִים יִמָּאֲסוּ כַּמָּיִם.

ויענו אריאי נא אמון ויאמרו:

מִקּוֹל שְׁאוֹן רַעַם גְּדוּדֵינוּ
הָמוּ וְרָגְזוּ נַחֲלֵי שִׁיחוֹר.
כִּי צוֹר חֲנִיתֵנוּ כְּצוֹר בָּרָק
יָרוּץ לְלֵב אוֹיְבִים וְיִקֹּב חוֹר.
קַצְנוּ בְּחַיִּים כִּי אֲדוֹנֵנוּ
נִתְפַּשׂ וּמָוֶת נֶאֱהַב לִבְחוֹר.
לֹא נִשְׁקְטָה עַד כִּי בְּחַרְבֵּנוּ
הַצַּר לְאָחוֹר יִסְחֲרָה סָחוֹר.
אִם אוֹר פְּנֵי הַיּוֹם יְהִי נָכוֹן
יָשׁוּב בְּבֹקֶר הַקְּרָב שָׁחוֹר.
וּבְעֵת כְּיָם יֵצְאוּ גְּדוּדֵינוּ
יַם סוּף הֲלֹא יֶחֱרַב וְשָׁב אָחוֹר.

אמר המגיד: ויהי אחרי כן התקבצו החבורות, בגבורות, ונועדו בקשתות דרובות, ומערכות מול מערכות. ויעל האבק עד לב השמים, ובאה השמש בצהרים, וצעקו הגבורים כיולדה על אבנים, ונגרשו הדמים כיאור מצרים. ולהב החרבות בוקע

אור מאפל, ואור היום זועף ואפל, וההר בוער באש עד לב השמים חשך ענן וערפל. ויהי בעלות הצהרים, הריעו תרועה גדולה כל בני הקהלות הם בני יהודה ואפרים, ותעל שועתם אל האלהים לשמים. ונשברו לפניהם כל הנדיבים אויביהם ושטפום כמים מוגרים, ויכום במורד עד השברים, ויעוללו אותם בגאיות ובהרים, ולכדו להם המעברים, והשרירים ברחו ונחבאו במערות צורים. ואויביהם גברו עליהם ובאו כל קהלות הקדש וימהרו כאיש אחד ושברו שערי המצודה, בקול שאון וחרדה. וכמעט לקול שאוניהם, תבקע האדמה אשר תחתיהם. והוציאו הבילות מבית כלאו, וירימוהו על כסאו. ופניו משונים כשוכני קבר, מרוב היגון [והשבר]. והלבישוהו בגדי מלכות, ויתנו עליו את הנזר ואת העדות. והקיפו סביבו כל ראשי הקהלות וגדוליהם, ויעמדו מימינו שרי עדינה ורוזניהם, ומשמאלו המוני אשור וקציניהם, ולפניו נאמני כלנה וחסידיהם, ומאחריו גבורי הפסגה ואציליהם, ונגדו רופאי דמשק ועשיריהם, ויעבור מלכם לפניהם, ויהללו את ה' אלהיהם, על כל הטובה אשר עשה להם, והשתחוו לו גדוליהם וקטניהם. אז נשא עיניו להם, ויזכור החלומות אשר חלם להם. וישמחו כלם במלך, האזרח וההלך, והעשיר והחלך, ויאמרו לו יחי המלך. ויעשו יום גאלתו יום משתה ושמחה, ומדי שנה בשנה יעשו בו יום השקט ומנוחה. ומן היום ההוא גברה יד הבילות, על כל בני הגלות. ומאז ועד עתה פשטה מלכותו על כל העולם ולא נשאר לנדבה בכל ארצות מזרח זכרון, ולא שם ולא יתרון, מעדינה ועד ארץ צבי ועד חרמון, ומהמדבר הגדול והלבנון עד הים האחרון, כי אם בלקט מן העמיר, שנים שלשה גרגרים בראש אמיר.

אמר המגיד: על זה היה דוה לבנו, וגדל עצבנו, ונמס רוחנו בקרבנו. על הר הנדבה ששמם נתיבו, שועלים הלכו בו. השיבנו ה' אליך ונשובה ושבור מלכות הבילות השדודה, והצמיח קרן לנדבה החמודה, בימיו תושע יהודה.

שער שלשה עשר

וכוח הנפש עם הגוף והשכל, מי משלשתם הנוכל.

נאם הימן האזרחי: ויהי כי ארכו לי ימי המשובה, נכספה נפשי לשוב לדרך התשובה. אולי אברר לבי, מסיג מחשבי, ואטהר נפשי, מדמי כחשי, וארחיץ רעיוני, מטמאת זדוני. ויהי היום ואני עם חבר הקיני יושב, והייתי בעניני העולם חושב. ויאמר לי עלה בלבי לעזוב אלו הארצות ולשוב לארצי, ואל מחוז חפצי. ועתה שאל מה אתן לך בטרם אלך מעמך, אמרתי לו שאלה אחת אני שואל מעמך, ודורש ממך. שתעזוב [לי] מחכמתך מזכרת, תשימנה לראשי עטרת, ותהיה לך לכבוד ולתפארת. ותלמדני משל ממשלי עבודת אלהים, לצאת בו ממחשכים לנגהים. ותודיעני סוד הגוף והנשמה ועניניהם, ומי יקבל הענש מהם. אם יקבלוהו שניהם, אם יחלקוהו ביניהם. אמר לי היטבת לשאול, ואדע כי אין זולתי לגאול. והנני מגיד לך דרך חכמה, מעניני הגוף והנשמה, אשר נודע לכלנו, ואבותינו ספרו לנו. אמרתי לו ספרה נא לי אמרתך הנעימה, ועצתך התמימה, ותהי משכרתך שלמה. אמר ידוע תדע כי ביום מעמד הדין כשיפתחו הספרים, לחקור מעשי הרשעים והישרים, ויחקרו על הצדקות והשגיאות, וישקלו העברות

והזכיות, תפול החרדה על החטאים וידרוש כל אחד מהם טענות ותחבולות, ויתעולל עלילות. אז יועדו הגוף והנשמה למשפט אלהיהם, ועד האלהים יבא דבר שניהם, וכל אחד מהם יגיד טענתו והשופט ישפוט ביניהם.

ותען הנפש ותאמר לגוף:

אוי לך הגוף הנגוף כי אתה מחריב עולם, ואינך מן האל נכלם. אתה עוללת לי היגון הזה, כי בשלך הצער הגדול הזה. כי בכל יום היית מרבה חטא ועברה, ותגדל המדורה, [ברוע מחשבותיך], ורוב תועבותיך, ולא היה לבך ורעיוניך, כי אם לתור אחרי עיניך. ולהמתיק לשונך, ולמלאות בטנך. ולהתעסק בעניניך, ותזנותיך. וכל מחשבותיך להטביעני בטיט ורפש, ולמכרני למות בלי חפש.

ויען הגוף ויאמר לנפש:

הוי הנפש החוטאת הלא את במחשבותיך הוגעתני, ובעצותיך משכתני, אהה בתי הכרע הכרעתני. כי אין בידי רעה ופשע, ואיך אוכל לעשות חטא ופשע. לולי אשר עוררתני, ובחבלי שוא משכתני. כי את היית קושרת לבי בחבריך, ומושכת גופי בעבות שקריך, ומעוררת אותי במתק אמריך, ואני אבוא אחריך, ומלאתי את דבריך.

אמרה הנפש:

אני הייתי עליונה, יושבת במלכות ראשונה. והייתי כיונה בחיק אלהי מקננת, ועל שלחנו מרננת. וירדתי ממעלות גבוהים, ונפרדתי מבני האלהים. ובאתי אליך להחיותך, להיטבך באחריתך. ואתה העבדתני בחטאתיך, והוגעתני בזנותיך.

ומשכתני בחבלי תעתועיך, להבלי שעשועיך. להתעדן באכילה ושתיה, ולהתענג עם כל צורה יפה-פיה. ולאכול מיני מעדנים, וללבוש בגדי עדנים, ולהיות בגדיך לבנים, וגופך מְעֻדָן בשמנים, ומה לי ולבגדים הלבנים או לשמנים. ומאין לנפש זכה ונקיה, אכילה ושתיה, או לחבק צורה יפה-פיה. הלא כל אלה התענוגים בך יִדְבְּקוּ ויתרעו, ובי לא יפגעו׃

אמר הגוף אל הנפש׃

לא כן הדבר רק אני הייתי באבן דומה, מֻשלך באדמה׃ עַד ירדת מן השמים, והעמדתִני על רגלים, ופקחת לי לראות עינים, והננת לי למשש ידים, ולאכול לשון ושִׁנים, ולדבר שפתים. ומה לי לבאלה התענוגים בהיותי, לולי מהרת ותבא לקראתי. ותחלש הנפש לדבריו, ולא מצאה מענה על דבריו, ובראות השכל כי הנפש נבהלה, ומכתה ביד היצר נחלה. וגבר עליה הגוף ברב דברים, ועל האמת הגביר השקרים. אז התעורר השכל ויאמר לנפש׃ עורי נפש ברה, מכבוד אל גזורה, ובמאסר הגוף עצורה. והשמרי מן היצר הרע, אשר בך פרעות פרע, וכארי שכב כרע. לכן הטהרי מטמאתך, והנקי מטנף גויתך. ושיתי לבך למעלה, ולנוה הכבוד והתהלה, אשר היה אהלך בתחלה.

וישא משלו ויאמר׃

לִבְשִׁי יְחִידָה עֹז וְאַל אֱל רַנְּנִי
עוּפִי כְּיוֹנָה אַךְ בְּצִלּוֹ קַנְּנִי.
אִם אַתְּ עֲרֻמָּה מִכְּסוּת יֹשֶׁר וָתֹם
אֶל רַחֲמָיו דִּרְשִׁי וּבָם הִתְלוֹנְנִי.

עוּרִי קְחִי עִמָּךְ תְּשׁוּרַת מַאֲמָר
וּדְעִי בְּיוֹם הַדִּין לְצוּר מַה תַּעֲנִי.
לִבֵּךְ כְּבוֹדִית כַּבְּסִי תּוֹךְ נַחֲלֵי
יֹשֶׁר וְהִזַּכִּי עֲדֵי תִתְלַבְּנִי.
מִכְרִי יְקַר הַיּוֹם וְטוּב מָחָר קְנִי
וּקְחִי רְצוֹן קוֹנֵךְ וְכָל הוֹנֵךְ תְּנִי.
סִפְדִי בְּמָרָה עַל יְמוֹתַיִךְ אֲשֶׁר
חָלְפוּ בְּהֶבֶל וַעֲלֵיהֶם קוֹנְנִי.
דַּרְכֵּךְ רְחוֹקָה הִיא קְחִי צֵדָה וּמִ־
מָּרָה סְעִי אוּלַי בְּמִתְקָה תַּחֲנִי.
הוֹי לָךְ עֲצֵלָה כִּי חֲבֵרַיִךְ לְאֵל
קָמוּ חֲצוֹת לַיִל אֲבָל אַתְּ תִישְׁנִי.
טְבָעָה אֲנִי שִׁכְלֵךְ בְּיָם הַתַּאֲוָה
עוּרִי כְּחֹזֶק [יָד] וְהַעֲלִי הָאֳנִי.
בָּתִּים וְעָרֵי מִסְכְּנוֹת לַתַּאֲוֹת
עָשִׂית וְלִבְגוֹתָם לְבֵנִים תִּלְבְּנִי.
מָחָר בְּיוֹם דִּין יִדְרְשׁוּ חֶשְׁבּוֹן לְמַעֲ־
שַׂיִךְ וְתֹכֶן הַלְּבֵנִים תִּתְּנִי.
וּדְעִי הֲכִי מַצְרֵף בְּיַד הָאֵל לְכָל
נֶפֶשׁ וּבוֹ תִצָּרְפִי תִבָּחֲנִי.
אִם תֵּצְאִי זַכָּה וּבָרָה שׁוֹרְרִי
וּבְתֹף וְכִנּוֹר צַהֲלִי קוֹלֵךְ תְּנִי.
אַךְ אִם מְלֵאָה סִיג וְאָוֶן תֵּצְאִי
בֹּאִי בְּנִקְרַת צוּר וְשָׁם הִטָּמְנִי.
וּבְרַק יְקֹד שִׁלְחִי וְהַמְטִירִי מְטַר
דִּמְעָה וְעַל לִבֵּךְ עֲנַן אֵד עַנְּנִי.

הִתְנַעֲרִי דַלָּה עֲנִיָּה סֹעֲרָה
מָתַי שְׁבִיָּה תֵּצְאִי מִכּוּר עָנְיִ •
עַד אָן בְּחַדְרֵי הַמְּרִי תִּסָּתְרִי
וּבְאָהֳלֵי הַגַּאֲוָה תֵּרָגְנִי •
וַתִּבְטְחִי עַל טוּב זְמָן בּוֹגֵד וְהוּא
קָנֶה מְאֹד רָצוּץ וּבוֹ תִשָּׁעֲנִי •
גֵּרַשְׁתְּ הַצֶּדֶק אֲשֶׁר הוּא בוֹעֲלֵךְ
אַךְ עִם בְּנֵי הַתַּאֲוָה תִּתְחַתְּנִי •
שׁוּבִי אֲסִירָה לַאדֹנַיִךְ וְאַל
תִּתְאַחֲרִי לָשׁוּב וְאַל תֵּעָגְנִי •
אוּלַי בְּתוֹךְ מַחֲנֵה אֱלֹהִים תַּחֲנִי
עִמִּי וְהָיָה זַךְ וְקָדוֹשׁ מַחֲנִי •
צוּרִי חֲקַרְתַּנִי וְאֵיכָה מִמְּךָ
אַסְתִּיר עֲוֹנוֹתַי וְאַתָּה בּוֹחֲנִי •
אֶפְצַר לְהִמָּלֵט וְיִצְרִי רוֹדְפִי
תָּמִיד כְּשָׂטָן עַל יְמִינִי שׂוֹטְנִי •
שַׁדַּי בְּזָכְרִי רֹב חֲסָדִים שֶׁגְּמַלְ-
תַּנִי מְאֹד אֵבוֹשׁ וְאוֹמַר מָה אָנִי •
אֶשְׁכַּח אֲנִי עַצְמִי וְאַתָּה שׁוֹמְרִי
אֶשְׁכּוֹן נְוֵה חַסְדְּךָ וְחַסְדְּךָ שׁוֹכְנִי •
בַּשֵּׂר אֲדוֹן עוֹלָם לְנֶפֶשׁ נַעֲנָה
עוּדִי בְּנַהֲרֵי נְעָמִי הִתְעַדְּנִי •
כִּי לֹא לְמַעַנֵךְ אֶגְמְלֵךְ חֶסֶד וְחֵן
רַק בַּעֲבוּרִי אֶעֱשֶׂה וּלְמַעֲנִי •
עֵת תִּקְרְאִי אוֹתִי בְּצָרָה אֶעֱנֶה
לָךְ כִּי אֲנִי הוּא הַמְדַבֵּר הִנְנִי •

אמרה הנפש לשכל :

ואיך יוכל להמלט מנכלו, ולשבור עלו • מי שנפל ביד אדונים קשה, וטבע במצולות ים ואין לו מושה • היצר לימיני, כנחש ישכני, והגוף בעבותות ימשכני • ואני בתוכם יחידה וגלמודה, ובמאסרם לכודה • זה נושך וזה מושך, אויה לי כי גרתי משך •

ותשא משלה ותאמר :

מֵהֵיכְלֵי גַלְגַּל יְקָר גָּלִיתִי
בַּבּוֹר חֲשֵׁכִים אָהֳלִי נָטִיתִי •
וַיְשַׁלְּחֵנִי מִגְּלִילֵי מַעְלָה
לַגּוּף וְתוֹכוֹ בֵּית זְבוּל בָּנִיתִי •
אֶתְמוֹל בְּחֵיק צוּרִי כְּעַלְמָה צוֹחֲקָה
מִתְרַפֶּקָה מִשְׁתַּקְשֶׁקָה הָיִיתִי •
אַחַר הֱיוֹתִי כִּבְתוּלָה אֵרְשׂוּ
אוֹתִי וְגוּף טָמֵא לְאִישׁ קֻנֵּיתִי •
וַיִּבְעֲלָה אוֹתִי בְּטֻמְאָתִי וּמִ-
יַּלְדֵי זְנוּנָיו יוֹם וָלֵיל הָרִיתִי •
אֵלֵד עֲלֵי בִרְכָּיו בְּכָל יוֹם רִבְבוֹת
בָּנִים וְטִפַּחְתִּי וְגַם רִבִּיתִי •
אוֹחִיל לִפְרוֹד אֹהֲבִי הַזָּךְ וְהָ-
רִאשׁוֹן וְעָלָיו יוֹם וָלֵיל בָּכִיתִי •
וְלִבִּי לִפְרוּדוֹ כְּחָלִיל יֶהֱמֶה
עַד מִכְּבוֹל הָאַהֲבָה חָלִיתִי •
לֹא יָכְלוּ הָרִים סְבוֹל חֶשְׁקוֹ וְנִלְ-
אוּ מִנְּשׂוֹא אוֹתִי וְלֹא לָאִיתִי •

לָמָּה זְנַחְתַּנִי כְּאִשָּׁה זָנְתָה
תַּחַת אֲדֹנֶיהָ וְלֹא זָנִיתִי.
לָמָּה פְּרָעַנִי וְהִשְׁקַנִי בְּמֵי
מָרִים מְאָרְרִים וְלֹא שָׂטִיתִי.
לוּ יַעַזְרוּנִי עֲנָנֵי עֵינַי אֲזַי
תֵּבֵל בְּמַבּוּל הַבְּכִי כִּסִּיתִי.
אֶחְפּוֹר בְּבַת עֵינִי בְּאֵרוֹת עָמְקוּ
גַּם מִכְּבֵדִי מֵי בְכִי דָּלִיתִי.
אֶבְכֶּה בְשׁוּרִי הַנְּשָׁמוֹת הַקְּדוֹ־
שׁוֹת יַעֲלוּ אֶל אֵל וְלֹא עָלִיתִי.
כָּל עוֹד בְּגוּף אֶשְׁכּוֹן אֲנִי בוֹ נֶחְשָׁבָה
מֵתָה וְאִלּוּ אֵצְאָה חָיִיתִי.
הַיּוֹם בְּרוּם קִנִּי כְּמוֹ יוֹנָה וּמִ־
שַּׁחַק אֱלֵי אֶרֶץ כְּעוֹף דָּאִיתִי.
עַל הַרְרֵי בֹשֶׂם בְּגַלְגַּלֵּי זְבוּל
שׁוֹשָׁן בְּגַנֵּי אַהֲבָה רָעִיתִי.
וָאֶשְׁאֲפָה רֶקַח בְּזָכְרִי יוֹצְרִי
גַּם מִכְּבוֹדוֹ מֹר דְּרוֹר אָרִיתִי.
הֵן בַּעֲדוֹ עוֹבְרֵי דְרָכִים אֶשְׁאֲלָה
וַעֲלֵי נְתִיבוֹת בַּעֲדוֹ צִפִּיתִי.
נָא עוֹבְרֵי דֶרֶךְ שְׂאוּ שָׁלוֹם לְדוֹד
שֶׁאָהֲבָה נַפְשִׁי וְלוֹ בָלִיתִי.
נָא סַפְּרוּ אֵלָיו תְּשׁוּקָתִי הֲכִי
לִרְוֹת בְּמֵימֵי נָעֳמוֹ צָמִיתִי.
מִיּוֹם גְּלוֹתִי מֵאֲכוֹל עַל שֻׁלְחֲנוֹת
טוּבוֹ הֲלֹא נַפְשִׁי בְּצוֹם עִנִּיתִי.

מִיּוֹם אֲשֶׁר כּוֹטוֹת אֲהָבָיו נִמְנְעוּ
מִפִּי בְּכוֹסוֹת לַעֲנָה רָוִיתִי.
יִמַּר לְחִכִּי צוּף דְּבַשׁ בִּלְתּוֹ וְכָל
כָּבוֹד לְבַד הוֹד אֹהֲבִי בָּזִיתִי.
הִכָּה שְׁתֵּי עֵינַי בְּסַנְוֵר הַנְּדוֹד
עַד זָהֳרָם חָשַׁךְ וְלֹא רָאִיתִי.
אַחֲרֵי הֱיוֹתִי אָז בְּהֵיכַל אֵל כְּנֵר
דּוֹלֵק בְּגוּף אָפֵל הֲלֹא כָּהִיתִי.
עֵת אֶזְכְּרָה יוֹם דִּין לְאֶרֶץ יִפְּלוּ
פָּנַי וְאֵימָה כַּמְּעִיל עָטִיתִי.
הִנֵּה כְּעֵינֵי הָעֲבָדִים אֶל יְדֵי
אָדוֹן שְׁתֵּי עֵינַי לְאֵל תָּלִיתִי.
עַד כִּי יְשִׁיבֵנִי לְאַפִּרְיוֹן יְקָר
לַחְסוֹת בְּצִלּוֹ כַּאֲשֶׁר חָסִיתִי.

ויען היצר ויאמר לנפש:

שמעי נא זאת עניה, אשר מיין אנחות כוסה רויה, דעי כי חלדך כאין, והודך יסוף כהרף עין. ומשמן בשרך ירזה, ובית אבנים יחזה. וכרגע יאבד הודך, וישבר גאונך ואידך. לכן אל תמירי חדותך, באנחתך, ואל תעזבי בעולם הזה שמחתך. כי אחרי המות אין שמחה ואין מרגעה, ואין ישיבה ואין נסיעה. ובעודך בחיים אם תשמחי תועילי, ולעשות תשכילי, כי אחרי מותך לא תוכלי, להשיב אשר אבדת, ולהיטיב אשר הרעת. ועתה עזבי השכל ושקריו, כי לא יוכל לקיים לך את דבריו.

וישא משלו ויאמר:

נֶפֶשׁ יְקָרָה אֵיךְ בְּשִׂכְלֵךְ תִּבְטְחִי
גִּילִי וְחֶלְקֵךְ מִזְּמָן אַל תִּשְׁפְּחִי.
כִּי אַחֲרֵי מוֹתֵךְ כְּאֶפֶס תִּהְיִי
לֹא תִשְׂמְחִי יֶתֶר וְלֹא תֵּאָנְחִי.
אֶתְמוֹל הֲיָשׁוּב אַחֲרֵי לֶכְתּוֹ, וְכֵן
אִישׁ אַחֲרֵי מוֹתוֹ לְעוֹלָם לֹא יֶחִי.
אָכֵן בְּעוֹדֵךְ בַּגְּוִיָּה שׁוֹכְנָה
אָז תּוּכְלִי לַעֲלוֹז וּבָהּ אָז תִּשְׂמְחִי.
אָז תּוּכְלִי טוֹבָה לְעַצְמֵךְ לַעֲשׂוֹת
לָכֵן בְּעִסְקֵי רִיק וְשָׁוְא אַל תִּבְטְחִי.
לָמָּה נְוֵה מָשׂוֹשׂ וְשַׁלְוָה תִּסְגְּרִי
אַךְ שַׁעֲרֵי יָגוֹן לְנַפְשֵׁךְ תִּפְתְּחִי.
הָרֹצְחִים הֵמָּה בְּבַרְזֶל הוֹרְגִים
וּבְלִי כְלִי נַפְשֵׁךְ עֲנִיָּה תִּרְצְחִי.
תֵּבֵל נְוֵה תַעֲנוּג וְלָמָּה מִנְּוֵה
הַתַּעֲנוּג אֶל הַמְּצוּקִים תִּבְרְחִי.
שִׂכְלֵךְ נְתָנֵךְ תּוֹךְ כְּלוּא הַמַּאֲסָר
לָכֵן עֲנִיָּה סֹעֲרָה הִתְפַּתְּחִי.
שִׂמְחִי בְּטֶרֶם מִנְּוָתֵךְ תֵּצְאִי
גִּילִי מְאֹד טֶרֶם אֲשֶׁר תִּלָּקְחִי.
הָאֵל עֲלֵי כָל הַבְּרוּאִים יַחֲלוֹק
טוּבוֹ וְלָכֵן מַהֲרִי חֶלְקֵךְ קְחִי.
מִנְעִי יְחִידָה מִבְּכִי קוֹלֵךְ וְנַפְ-
שֵׁךְ מִנְּשׂוֹא עָמָל וְרַגְלֵךְ מִדְּחִי.

כִּי אַתְּ כְּמוֹ כוֹכָב בְּתוֹךְ גּוּפֵךְ וְעֵת
מוֹתֵךְ תְּהִי בִשְׁאוֹל לְכָל רֶגֶל סְחִי.
אַךְ אַחֲרֵי צֵאתֵךְ דְּעִי כִּי לֹא לָעַד
לָךְ יֹאמְרוּ בוֹאִי בְּתוֹךְ גּוּפֵךְ פְּחִי.

אמר השכל לנפש:

נפש קדושה, בעל היצר כבושה. אל יסיתוך שקריו, ואל יבהידוך [דבריו]. ודעי כי מלך בשר ודם אם איש ישרתהו, לא ישקוט עד יגמלהו וישיב לו במעשהו. ואם אדם אשר הוא גוש רמה, ועפר מן האדמה, יוכל להשיב גמול לעבדיו, כל שכן בורא הכל כי לא תקצר ידו להשיב גמולתך, אחרי צאתך מגופך ולהחיותך, עד תקבלי שכר טוב לפעלתך, ויש תקוה לאחריתך. אמרה הנפש אמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתני, ובדברי פיך חזקתני, ומן היצר הרע הצלתני וחלצתני. ועתה ידעתי כי יש לי תקוה ברחמי האל להשיבני לנוה האור והתהלה. ותמיד יש לבטוח, על אלהינו כי ירבה לסלוח.

אמר המגיד: וכשמעי דברי חבר הקיני השתחויתי אליו, וצפנתי בלבי מליו, ונעם משליו. וכאשר רצה לנסוע למקומו, החל לשורר בטוב טעמו.

וישא משלו ויאמר:

אֲנִי חֶבֶר אֲנִי חֶמְדַּת נְבוֹנִים
וּמוֹלַדְתִּי בְּאֵלוֹן צַעֲנַנִּים.
אֲעוֹרֵר הַנְּפָשׁוֹת הַיְשֵׁנוֹת
בְּתוֹכָחוֹת כְּמוֹ חִצִּים שְׁנוּנִים.

וְתָמִיד אֶפְתְּחָה שַׁעֲרֵי תְשׁוּבָה
לְגוֹי צַדִּיק וְגַם שׁוֹמֵר אֱמֻנִים .
אֲחַלֵּץ הַגְּוִיָּה מִיקוֹד אֵשׁ
וְאַצִּיל הַנְּשָׁמָה מֵחֲרוֹנִים .
וְהַיֵּצֶר וְהַתַּאֲוָה יְסוּפוּן
כְּמוֹ קַשׁ אוֹ כְמוֹ אוּדִים עֲשֵׁנִים .
לְזֹאת אַשְׁרֵי אֱנוֹשׁ יָפִיק רְצוֹן אֵל
וְיִתְעוֹרֵר בְּעֵת אִישִׁים יְשֵׁנִים ,
וְיַעֲקוֹר מִלְּבָבוֹ חֵטְא וְאָוֶן
וְיִטַּע בּוֹ נְטָעִים נַעֲמָנִים ,
וְאָז יֵאוֹר בְּאוֹר חַיִּים וְיִזְכֶּה
רְאוֹת אוֹר יוֹצְרוֹ פָּנִים בְּפָנִים .

שער ארבעה עשר

בסדר תפלה יקרה, לא ישקל כסף מחירה.

נאם הימן האזרחי: עברתי בים לארץ עזה, אחרי יגיעה קשה ועזה. וכאשר באתי נאותיה, והתהלכתי בנתיבותיה, ראיתי בקצה הימין ארמון, מלא כמלאת רמון. ובתוך ההמון זקן, בפיו המליצות יתקן, ויאסוף פזורי התכונות כאסוף ביצים מקן. ולפניו תלמידים, במיני החכמות לומדים. ואשמע אחד מהם אומר לו אם טוב בעיני אדוננו יחבר לנו מפניני רעיוניו, ובדלת הגיוניו, תפלה או תחנה, תהיה לנו לסוחרה וצנה, ותבקע שערי מעונה, ותגיע לכסא השכינה. ויען ויאמר לו: הט אזנך ושמע שאלתך אשר שאלת, ותפלתך אשר בקשת. ולא התעכב כי אם רגע כפי אשר העיר ישני זממיו, ודבר אל סלע לשונו ונתן מימיו.

ויען ויאמר להם: שמעו אלי רודפי צדק הנה לכם תפלה, היא פאר התהלה ונזר הגדולה. [לו יתפלל] בה איש בכונת רעתו, ישמע הבורא תפלתו. וזאת תחלתה: אנא אדון עולם, ובורא הברואים כלם. מעון הנשמות, ויסוד העולמות. באתי להשתחות לפניך כי אתה האדון המיוחד, האחד ולא ככל אחד. הטוב האמתי, הנעם הנצחי, האור הפנימי. הזהר הנראה לעין הרעיון, הכבוד העליון. יסוד כל יסוד וסוד כל סוד, ועיקר כל עיקר, ועלת כל עלה, ומעין הנכוחה, ומוצא האמונה, ויסוד הנכונה. מניע הברואים מאתו, וממיע אליו המוצאים

מרשותו. הקרוב כפי רחקו, הרחוק כפי קרבו א). הנמצא לעצמו, ואין לאחר עמו. [החכם ולא כחכמה נוספת, הגבור ולא בכח (בגבורה) נתונה, החי ולא בחיים קנויים מבלעדיו, המורה לנתיב צדק, המנהג לדרך הישר]. הנסתר מעיני הנשמות, העליונות, הנמצא לכל דכא ושפל רוח, המיטיב וטובתו נדבה בלי חובה, [המתחסד וחסדו לא באונס רק באהבה. הגבור ולרב גבורתו, ימחול בעלות חמתו, הנדיב ומרב נדבתו, יתנדב לחוטאים במחילתו. הבורא ולא נברא], הממציא לכל נמצא. השליט ואין שולט בו, המשיג בלי מושג, העושה בלי שותף, הגוזר בלי עוזר, המלך בלי יועץ, השופט והוא בעל החוב. אליך אקרא האור העליון, הנשגב בחדרי חביון, אשר אליו כונת כל מתכוין, וחשק כל נפש ותאות כל רעיון. ואשאל ממך עזרתך, וקרבתך, בחיי הסוד אשר בו נשגבת, ובאין מקום נצבת, ורחקת וקרבת. ובראת הכל מאין, ואתחנן אליך בכבוד אלהותך הנצחית, ובמציאותך התמידית, וגדולתך הפנימית, הגאוה השולמית. ובגבורתך הקיימת, ובאחדותך הנעלמת. לשגבני ולחלצני משוחת התאוה, ולהוציאני מגלי ים המַעֲוָה. ולעורדני ברוח עליונה זכה וברה, ולאמצני בעצה ישרה. ולאזרני בשכל הטהור והטוב בלי שמצה, ולקדשני בדעה צלולה, ואשר מרוחך אצולה. ולחזקני בנפש יודעת ערך האמת ולהיות פרי לבריאתי, ולא תהא לדיק יצירתי, ואל אצא מן העולם כאשר באתי, ערום מבגדי ישר, ועריה ממעילי כשר. אנא האל הבוראי מאין והיוצרי מאפס. אתה הוא ה׳

א) ה׳ בורא עולם הוא המרחק והמקרב את הילודים, ובעצמו הוא קרוב ללבבנו, אף שהוא רחוק, ורחוק מהשגתנו אעפ"י שהוא קרוב.

לבדך המגביר עלי חסדו בטרם היותי, המגדיל עלי טובו עד לא הייתי. ומזמנים קדמונים, ושנים בלי נמנים. העלני על מחשבתו בטרם נמצאתי, ופקדני בפקודתו ועוד לא נבראתי, וזכרני לטובה בטרם נקראתי. וגזר והוא בשמים לברוא אותי בארץ, וצוה על הגלגלים והתגלגלו, ודבר אל כחות יצירותי ונפעלו. וקרא אל השמים מעל ואל הארץ מתחת והחביר משניהם נשמה עליונה, עם גופה שפלה. ובטרם בראני אצל רוחו הנדיבה, וכחו הטובה, על אבותי הקדומים והגיע הטוב ההוא עד אבי ואמי. וצוה על האפס ונבקע, ואל האין ונרקע. ומתוכו הוציאני, ומלב האפס המציאני. ואצל עלי רוחו ונשמתו, והעניקני טובתו. ובבטן אמי הבינני, ולאור עולם הוציאני. ונפח בי רוח חיים, והשקני מתעלות השדים, שמנים ממוחָים, ונתן לי חן בעיני אבותי לסבול הם כל נזק ולהיטיב לי, ולשאת כל צער ולהרויח לי. וכאשר גדלתי במעדנים, בלכלני וגדלני, ועל מי מנוחות נהלני, ודרך הטוב למדני, ותורתו השבילני, ואור העולם הבא בעין לבי הראני. וכמה זמנים הלכתי שובב בדרך לבי ולא גמלני, והאריך אפו לחטאתי וביסורי אהבה יסרני, וכמה פעמים שכחתיו ולא שכחני, ובכמה צרות נסני ומכלם גאלני, ומה יוכל עבד נמאס כמוני, ועצב נבזה ונקלה כמותי, להשיב גמול בשכחיו הגרועים על אחת מאלה הטובות הרבות.

יהי רצון ורחמים מלפניך מעון הרצון, ומכון האמת, להיטיב אחריתי מראשיתי. ואל תרף ידך מעבדך, ובל תהרוס הטובה אשר בנית, ואל תעקור החסד אשר נטעת. וכאשר החלות כן התמד חסדיך עמי, עד אתקן המְעֻות ואישר המקלקל, ואברר סיג לבבי. ואטהר טמאת יהודתי, עד

אשיבנה אליך נקיה, כאשר נתת בי, ועזרני לחלץ נפשי מחשבונך, ולהציל יחידתי מענשך, ולמלט רוחי מצער דינך, כי ידעתי כי כל תוכל להורות החטאים, ולטהר בצדקתך הטמאים. ולהשיב אליך הפושעים, וללמד דרכיך לתועים.

אנא אלהי כמה חסדים עם עבדך עשית, כי לא באונס ובלא הכרח אותי בראת, וגופי החיית, וגוי כרית, ונפשי קנית, ועצמי שוית, ולבי כאהל נטית, ובתוכו אהלך בנית וחנית, וגלמי ראית, ודרכי פנית, וטרם קראתיך ענית. ואלו אעמוד אלף אלפי שנים משתחוה, ומודה ומשבח ומהלל, לא יכלתי להשיב גמול הטובה אשר גמלתני, אף כי עזבתיך והכעסתיך, והתמכרתי להרע ולא יראתיך. והעזתי פני ולא נכלמתי, והלכתי בשרירות לבי ולא נחמתי, וידעתי והאמנתי. כי לולא שאתה רחום וחנון ארך אפים לרשעים, כראי הייתי לעשות בי שפטים על רוב חטאותי, ומעוט צדקותי. אבל אתה רוצה להראות יתרון מעשיך על מעשה בשר ודם. כי כשיחטא לפני המלך עבדו, יגמלהו כרשעו ומרדו, וימנע ממנו חסדו. ואתה לא כן במעשיך, רק תיטב לרשעים ותגמול חסד לחייבים, למען לא ישאר להם טענה, ואל יהי להם פתחון פה באחריתם, כי יודע אתה, כי אם תאריך אפך לחוטא כל ימי חיותו, לא יברח מידך במותו, רק בצאת נשמתו לידך תשובתו, ואז תוכל לקחת נקמתך על רוע פעלתו.

יהי רצון מלפניך יסוד הרצון ועיקר הטוב הנכון, להיות כונת כל מעשי אליך, וכל פעלתי לשמך, וכל חפצי לכבודך, וכל מחשבותי לך, וכל רעיוני לסודך, וכל מעיני בך. וכל תשוקתי אליך, וכל מבטחי עליך, וכל גדולתי להכנע לפניך. וכל הנאתי להתענות בעבודתך, ואל תשים חלקי עם רודפי

תאות העולם הזה וטובותיו, והמתעדנים בתענוגותיו, והחושבים עבודתך על ברזל על צוארם ותורתך דברי לעג להם.

אנא מקור החיים ומעין הרצון, יהי רצון מלפניך להצילני מאמונתם הרעה, וכונתם הסכלה והגרועה. והטה לבי ליראתך, והבא ברעיוני לפחד מיום דינך, ולזכור כל עת ענשך, להיות נגד עיני פחדך כטוטפות כל הימים אשר אחיה, ושמע תפלתי בשועי אליך, ברוך אתה ה' שומע תפלה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי.

ויאמר להם: והנה זאת תפלה אחרת יפה-פיה, בתבל אין שניה, ולה תהלה דומיה. לחזק ענייניה, ולתקף בניניה. ויען ויאמר: אלהי בשתי ונכלמתי, ובזכרי אשר אשמתי, יד לפה שמתי, ועל אלֻמות עונות אשר אלמתי, נתתי פני ארצה ונאלמתי. ורעיוני עטו על שפם, כי היצר שאפם ושפם, ובכור היגון שרפם ולא צרפם. מעיל הדרי קרע, ועלי כארי ברע. דמי חללים לועט, וברשת התענוגים בועט. ובזדוני רביד עֻזי לגיא הוגר, וכבודי על צור חרבו חוגר. וכני רשפיו לרגעים ירדוני, [ובאפס יד] ירדוני, ללִב בלהות ובהלות הזמן שבו לי מתוקיו כמוריו, וזרמיו נמריו. ונפתה לבי בגאונו וגאו, ולא כן כי ילד יום ימיר שיאו בגאו. ואם הזמן לב אליו ישים כאויבו, ברגע ישוח ועל בן יקד להבו. ישת תבל באנחותיו, ומר שיחותיו, וישקיע גבעות עולם בנבכי נהרותיו, וגלי תהומותיו. עד בקע יאורים בצורות בצורות, והשיב עבות זבות עצורות. [ונהרות חבש מבכי, ובחבו ולחובו צרב תוכי], ובתוכו חית אנחתו חנתה, ויד קַשְׁתָּהּ, עליו קַשְׁתָה, ואשפתה עלתה רנתה. העירו והקיצו מעמיקי

סרה, ושותי עסיס התאוה לשכרה. הלומי יין תענוגים, ומנתיב ישר נסוגים וסוגים, ובתאות תבל נגועים ונוגים, הומים ביונים ונפשם יוגים. גדוד מריבה העזתם, ובשמיר פניכם העזתם. ומן הגדרת הגינה לוחם שמתם ברוע תאותכם, בגאות החסד תאותכם, ומאנתם להיות החסד תאותכם. עורי נפש הומיה, והתפתחי מוסרי צוארך שביה. בכור התאוה אסורה, גולה וסורה. הלומת סרוחים וסורה התאוננו, ועל חטאך קונני. ושיתי דמעך כים ועיניך אֲנִי, ועל אחריתך אני א). בני הבינו והשכילו, העם אשר להר הגאוה יעפילו, כי היום ירומו, מחר לשאול ישחו ויורמו, ואשר בחיתם ינומו, במותם למעמד הדין יקומו. ועדיהם בכור מות בגבי מגניו ירוץ, ותקפם ירוץ, כמורג חרוץ, כליון חרוץ, ולא יועיל לחרוץ כל חרוץ. אללי לי כי עוני כליו עדה ועדה. על נאות גילי ונצו, על עליצותי וצנו ב). ועלי חבלי ידה, ובני יגוני רגל ורדה. ה' מה אדם ותדעהו, והמות ירועהו, ושבטו בכל עת ירועהו. ונפשו הענוגה נוגה, ונשמות הנסוכה סוגה. ושרידיו עיפים ונרפים, וגדודיו חלשים ונכפים. ומאוריו לא יגהו, ומזוריו לא יגהו, וילדי יום באידו ופידו ינהו.

יהי רצון ורחמים מלפניך מעון הרצון, הפנימי והחיצון, לאזרני ולעזרני, ולעודדני ולסעדני. ברוח נקיה וברה, בחירה במלאכתך מהירה, ובאור אמתך מזהירה. ולגבהי שחקיך, תרקיע [ולא תרגיע, עד היצר הרע תכניע, ואולי גדודי התאות אשר ירדפוה,] עד יגפוה. רתוקות מצוקות נתקה,

א) מל' ותכו ותכלו (ישעיה ג').
ב) מסובכ.

וגלי דמעיה שתקה, וראש יגוניה מחקה, ומהרויי טרף ונקה. אך מה לעשות ויצרי הדימני, והשימני עד התימני. שמני לו מפגע, ובמחלתו לבבי מגגע ומיוגע. וארחתי את צמד כל חמד לחברה, והתרעתי את בעלי און קצוצי אברה, ונשיתי אשר ברוחו שמים שפרה, ותהי התאוה לילדי עוני מילדת עד נהפכה לפועה שפרה. ויקוד אנחותי בשבעו ירועני, והכה במטהו ים עיני, עד נמס צחית צר לזרמי ענני. אשר לא נעצר והסתבכו בגני יגוני פרחיו ונצניו, והתאבכו בלבי גאות עשניו. ובלהבי צרבת האנחות המרתיחות, ושלהבת היגונות הקודחות. הניף עיני דלתי מרומיו, ויסכרו עינות תהומיו. והגה ברוחו הקשה, והפך ים ליבשה.

אנא אור עולם הזהר העליון, האר עיני שכלי, ממאפל סכלי. והסר עלומי מנגד עיניך, והעבר מסך החטא המבדיל ביני ובינך, והפץ ענן זעמך, המסתיר ממני פניך.

אנא אלהי, בטרם מדדת בשעל, ממדי תחת ומעל, הנחת ותעל, ארוכה ותעל, לשבי מעל. ושלחת מזור, לגהות מזור, אשר לא חובש ולא זור, אל לב אחור נזור. ועל כן בך בטחתי, ובפי לך שטחתי. לרפא ההרס, ולקשור הקרס, ולהאיר חשכי כאור חרס. אהה על ימי חרף, אשר הפכו ערף. ואחרי קצו בי וחרפו, נקטו בי וכצל חלפו, ומחלפותם אותי חלפו. וגדודי עוני באורם קלוני וצלוני, ואחרי סלוני סילוני וסלוני, ובנבליהם נבלוני, ומלדה ומבטן שכלוני, ומדעת סכלוני. ובידם הרמה ריצוני ורצוני, ובמערכת היגון הריצוני, ומכור שאון לא הריצוני, ומבית ומחוץ הקצוני, ובחרבה הקצוני וקיצוני, עד שברוני, ודברוני. והיצר הנעוה, אשר להבלי העולם מתאוה, ובמעון הסכלות מעונו חג ומתאוה. פתוני

חלקיו וסתוני תלקיו א), וענוגי מרוקיו, ונגעוני מרוקיו ב), והתגעשו גלי מצוקיו, ורעשו בי מצוקיו, וכסוני ונטו חצי מעל אפיקיו. כארי עלי נער, ואבירי ששוני נער. וגדודיו מבצרי שיחי יקיצון, וישני תהו יקיצון. וגזל הזמן מעלי מעטה הודו, ויד נגעו לרגעו עלי הודו. וצוקותיו אפפוני, וכנחל גרפוני, ואכלוני ויכלוני, ומיד יגוני לא גאלוני. ובחשך גאלוני עד נכלו עלי צללי, וזרק עליו ומלאכת שכלי נמבזה ועיפו נהלאיו ועליו על והפך הזמן שלוי לפיד, והבעיר בקרבי קרבי לפיד. וביעותיו נשוני ונִשוני, ובלי טובה נִשוני. לכן עורי נפש הומיה טרופה כאניה, בנבכי ים אגיה. למתי הבלי תבל יסיתוך, ואל יפיתוך וישחיתוך, עד יחיתוך. ומזמן ארוך, ולהיות טרף לשניהם כרוך וברוך. אפגע ליצר סמוך שמוך, וכבוד הדמי הדימוך ודְמוך. על כן למדיתך אשר ידיתך, הזו נצתך, על המרורים, בקול תמרורים. ומעל היצר שטי, ומדרכיו נטי, וסות רשע פשטי, ועל עיר האמונה פשטי. אולם תישרי רכסיה, והרפא רסיסיה, ותבני הרוסיה. ותעזבי מעונות התאוה הנושבות, ותעזבי טירות הצדקות החרֵבות. ואל תבטחי בתבל אשר גויה משכלת, כסכה נופלת, וכאלה נובלת. והבעירי זיקך, ופתחי זיקך, אשר יציקך, עד כלי רק יציקך. ושובי עד סוד היסוד, אשר בנינך עליו יעמוד. כי שמו ג) מקור, ורצונו מקור, וסליחתו מקור ד).

א) חלקת לשונו.
ב) חליו המלוקים.
ג) עמו ? (מקור חיים.
ד) ורצונו לסליחתו מקור ?

והאל יורך עד תזכי לראות פניו, ותמצא חן בעיניו, וכן יהי רצון אמן.

אמר המגיד ואשאל על שלומו ועל שמו לאחד מתלמידיו, למען אעמוד על סודיו. וכשמעו מלי, ויאמר אלי:

אֲנִי חָבֵר מְחַבֵּר הַתְּהִלּוֹת
וּבִלְבָבִי לְכָל חָכְמָה מְסִלּוֹת׃
אֲחַבֵּר לַסְּכָלִים מַהֲתַלּוֹת
וְאֶעֱרוֹךְ לַחֲסִידִים נִיב תְּפִלּוֹת׃

שער חמשה עשר

תפלה למשה איש האלהים, הפותחת לכל אומרה שערי גבוהים.

נאם הימן האזרחי: היה לי בימי נעורי עשר והון, וכח ואון, עד עשרתי מצאתי און. ויהי היום ראיתי סוחרים, אל עבר הים עוברים. וארד עמהם, ונצמדתי אליהם. וכאשר בתוך הים באנו, יד ה׳ נגעה בנו. ויהי סער גדול בים, ונשאו גליו דכים. ואחרי צער גדול נמלטנו, וכל הוננו אל תוך הים הטלנו. ויצאתי מן הספינה דכא ואמלל, ערום ושולל. אתי יגון ותוגה, כמו יונה בצאתו ממעי הדגה. וכבואי העירה אל ביתי, כאו אוהבי לנחם אותי. ובעודי מתנודד לעיני הרואים, והנה חבר הקיני בא בתוך הבאים. וישב אצלי, ויבכה על אשר קרה לי, ויאמר לי: אלו היה בידי הון ממך לא צפנתיהו, ולך בלב טוב נתתיהו. אך מאשר חלק לי האל אחלק לך, ומאשר נתן לי אתן לך. והנני מלמדך תפלה למשה איש האלהים, תפתח לך שערי גבוהים, ותזריח ישעך באורי נגהים. ואם תקראנה בתם לבב ובנקיון כפים, ערב ובקר וצהרים, יפתח ה׳ לך את אוצרו את השמים. ויריק עליך ברכתו, ויעניק לך מטובתו. אמרתי לו זאת נחמתי בעניי, וזאת תהיה רפואתי

לחליו, ויאמר הט אזנך לשמוע פליאותיה, ולהבין נוראותיה. כי במוה לא חֻבר, בנעם מאמר וצחות דבר.

ויען ויאמר: צבאות שחקים וחילם, אשר מעולם, ישאו משאות שלומים, וחסד ורחמים, לחלק אלוה ממעל ונחלת שדי ממרומים. הוא הציר הנאמן, העניו הרחמן. יסוד הנבואה, וסוד הענוה והיראה, [האור הכהיר, והזיו המזהיר], אשר הסכימו על שבחיו הנמהר והיהיר, החסיד והבהיר. הסנה וסיני עדיו, וים סוף וירדן וארנון מגידיו. מצרים תביע תהלותיו, ולשון הים תחוה פְעלותיו, והיאֹר יגלה אותותיו, והר חורב מופת על גבורותיו. [הלשונות קצרו, וכח לא עצרו. במדות נפש פניניה גלויה פנימה. טרם אלהיו בבטן יצרהו, נביא לגוים נתנהו]. וקרא אל השמים ממעל ואל הארץ מתחת. ויהי מחבור שניהם בריאה נוראה, ויצירה נפלאה. הוא אדוננו המוציאנו מאפלה לאורה, המנחילנו חֻקה ותורה. הקורא דרור מעבודת היצר, [לעבודת היוצר]; ממבחר החלצים, למיטב המעים. מכל חסידה וחסיד בעלי ישר וכשרון, ואנשי צדק ויתרון. קבלוהו האחרונים, מן הראשונים. קבלת [אמונה] נשאוהו מכל דור ברוריו, ומכל זמן ישריו. עד הגיע אל השרש הטוב אשר הצמיחהו, וצרור המור אשר צפנהו. והרחיבה לו הארץ מושבה, ונתנה לו בראש מצבה. ונגלה מלשון הגבורה, על לשונו נפלאות התורה. שֻלח לבשר ענוים, ולרפאות דלים. הורה נבוכים, והאיר חשכים. והעולה במחשך ועלטה, והאמת נעדרת במפעל ובמבטא. עד עת בא דברו, ונגלה יקרו ואורו. ונראו בו פני העולם, והאמינו באותותיו עמים כלם. [נגה עלינו זיו הנבואה זך וצח לזהר, ונאצל מגליל עליון זהר על זהר], ועלה (אל הר סיני ברעיונים) [שמים בעיונים]. נקיים מכל שמץ ותהלה,

וטרם עלותו המלאכים הם העולים תחלה, לתור לו מהלכים, בין המלאכים המתלכים. סביב כסא האל ותפארתו, והתיצב בהר חמד אלהים לשבתו, וילך הלוך ועלה וענני הכבוד על כפים ישאוהו, ורבבות קדש יקיפוהו. וקול קורא לפניו פתחו שערים, ויבא בחיר הבחירים, וברוד מברורים. זה האיש אשר יוצרו בחרו, איש אשר המלך חפץ ביקרו. ובבואו קמו לפניו אראלי מעונים, ואמרו לו שלום בואך קריש עליונים, ודבר עם יוצרו פנים אל פנים. ועמד בחביון העוז ברגלים רגזה הארץ לאימת מצעדיהם, וחמדו הפיות ללחוך עפרותיהם, והקביל פני האל בפנים זרת עליהם. זיו הענוה, ואור הצניעות הנאוה. וראה כל סוד נעלם בעינים. על דבר חטא לא נפקחו, ואון לא התבוננו ולא השגיחו. ולקח מבחר המתנות, ומיטב המנות. בידים לא דבק מום בהם, רק עסקי קדושה עסקיהם. ודבר עם האל פה אל פה לא נמצא בו לשון רמיה, ובשפה ברורה ונקיה. וירד ובידו תשורה יקרה מראמות וגביש, ושי נכבד אשר לא עלה על לב איש. הם לוחות הברית ממחצב כבוד גזורות, ועליהם אמרות ה' טהורות, לפקות עינים עורות. הוא אדון כל העולם אדוננו, הנותן יראת אלהים על פנינו, המתביר בין השכינה ובינינו. המזבנו לראות פני אלהים חיים, המאכילנו בגן עדן פרי עץ החיים, אשר אמרנו בצלו נחיה בגוים. החי ואם גופו הטהור מת, הגלוי לעין הרעיון ונפשו נעלמת. המבורך מפי יוצר גבוהים, הוא אדוננו ואדון כל נברא משה איש האלהים. שלום על עפר מנוחתו, ועל האדמה המקדשת בגויתו, ועל כסא הכבוד הצרורה תחתיו נשמתו, מאת עבדו בן אמתו, המאמין בו ובתורתו ובנבואתו. קראתי אליך משה

איש האלהים בנפש שואפת, ועין דולפת, ורמעה שוטפת. ולב מלא עצבים, וצלעות עמוסות מכאובים. ועין נגרת, כים כנרת. למפקד הישע והרחמים, והחמלה והנחומים. כי עונינו הבדילו בין האל ובינינו, והסירו צלו אשר היה עלינו. והנה היום באתי ברוח נכנעה, ונפש בלענה שבעה. אולי צדקותיך אשר הקרמת בארץ חיים, עלי טוב יליצו כי ידעתי כי החיים אשר בחייהם עם האלהים נצמדו, במותם לא נפרדו. לכן בשולי כבודך אחזיק כי רחמתני, ולא אשלחך כי אם ברכתני. ותליץ בעדי טובה, כי ממך למדו חסידי עליון להליץ טובה, על בעלי חובה. אנא צדיק יסוד עולם, תיקר נא נפשי בעיניך, להעלותי בעתירתך ממוקשי, והוציאה ממסגר נפשי. למען ה' אלהיך, ולקדוש ישראל כי פארך.

וישא משלו:

שָׁלוֹם לְךָ הַצִּיר בְּחִיר עֶלְיוֹן
נֶפֶשׁ צְרוּרָה אַךְ בְּרוּם חֶבְיוֹן.
יִקְצַר בְּמַהֲלָלְךָ לְשׁוֹן נִמְרָץ
וַיֶּחֱרַד הַלֵּב וְהָרַעְיוֹן.
עֵת חָרְבוּ מֵימֵי יְשׁוּעָתָהּ
יִתְבַּקְּעוּ פֶּלֶג בְּתוֹךְ צִיּוֹן.
תָּלִיץ זְכוּתְךָ בַּעֲדֵנוּ גַּם
נַפְשְׁךָ אֲשֶׁר תֶּחֱסֶה בְּצֵל עֶלְיוֹן.
עוֹד נֶחֱזֶה אִתְּךָ יְשׁוּעַת אֵל
וּבְשׁוּב אֲדֹנָי אֶת שְׁבוּת צִיּוֹן.

אמר המגיד: וכשמעי זאת התפלה, בחרתיה מכל קנין וסגלה. ולמדתי אותה על פה, ומצאתיה למכתי מרפא, כי הבורא שמע בה שועתי, והיטיב מראשיתי אחריתי. ופקדני בחמלתו, ומלא ידי משפעת ברכתו. ועל כן נודה לשם כבודו, כי לעולם חסדו.

שער ששה עשר

בזכות שבעה משוררים, מי יחבר שירים יקרים.

נאם הימן האזרחי: בטרם רגבי הנדורים בחברת הידידים דָבקו, ועפרות החברה למוצק הפרידה הוצקו, ועד לא העליצות בכור הרמי נמקו, ובנות התקוה נזמי החבדה לא התפרקו, ומנהרי שלוה כפותם בלי נתקו, ומכלי אל כלי לא הורקו. הייתי על שמרי שוקט, ושושני ששונים בגני תענוגים לוקט. עד הניאוני התלאות המניאות, והפאוני בכל פאות, ההוות המפאות. ומשנת מרגועי הקיצוני, והציקוני. ואלצוני לשום מצעי. מסעי, ומרגועי, נודי ונועי, ובחשך הפרוד רפדתי יצועי. ותהיינה מעונות הששונות, אותי מקיאות, מבמות טלואות, לארץ תשואות, ומרבץ דאות וקאות. והתקדרו ברום הגבות, ומתהום הלבבות, עבות זבות, בלי אכזבות, יפעת אורי מעיבות, ושפעת גילי מדיבות, ולחיי ברשפיהם צרובות, בהמם גזרי הלבבות. הקופאות להתיך פניניהם, על פניהם. מחריטי הרואות, ובנות המחשבות השואבות, מי דמעות, מסלעי הצלעות. השיבו נגב הלחי אפיקים, והורו חלוצי שלומי אשר מגניהם אפיקים, בין השריון והדבקים. ולשטף זרמיהם פריץ נחל מעם גר, על ידותיו ועל גדותיו נגר, ומעון האהבה לגיא

הוגר. ויהי גדוד הסכל והשבר, שבר לפני השבר. וחיל הגיל מבלע, וחיל צבא העניים מתלע. באש פלדות ששוני מנידות, וגיל רעיוני צדות, ויביאוהו במצדות, לירות עליו ידות. וציה גם הם גולו מעפעפי זרמי דלף, והמירו פלד מקום דלף. ודבים אורבים הורוני והגירוני, ועל עוילים ירטוני ויסגירוני, ובעותי בלהות יערכוני, ונחר מפוח האנחות מאשר התיכוני. ובאשר נגלו מעלי מפרשי התלאות, העומדות במראות הצובאות, ועשו כלי גולה המהומות, אשר על שמריהם קופאות. ונפקחו עיני השלוה, בסור עליהם ענני ההויה. והחביא הזמן כלי זעמו, והשקיט רעמו, והמתיק טעמו. ויהי היום ואני יושב עם סגלת גלת מליצים, ושואף ריח אבקת להקת משכילים נמרצים, ושואב שפעת יפעת מבינים נערצים. ביד שכלם נתיבות הנדיבות יסלו, ולבבות ובבות בלקחם לקחו וישולו, ולמאורות אמרותם שמי המזמות כספר נגלו. ולקול שאגותם שני כפירי מאמר נתעו, ומורי דעות באיי המשוגות תעו. ועל פיהם צמודות החמודות, ופרודות החדות ירתעו, ופחי זהב המלות הממלאות בכלי שכלם רקעו. וכלם ידי אמונה ותכונה מניפים, ופותות דלהות הפתיות מגיפים, ועיני עניני רעיוני הלב סעפים, ובאשנבי מסובי ניבי המדע משקיפים ומקיפים. והיה בתוכם אור הבזק, הנערץ החזק, זהב המזוקק, אשר בלבו כל חק מחקק, מרביץ שבים הענק בפניניו, ומפיל נפיל הענק בצניניו, ורוקם מן המליצות חליצות, ומן המלות הנמרצות המשבצות, בזהב הנעם משבצות. נר התועים, וגזר השועים, גביר הרעים, אביר הרועים. יחיד המליצות ואין שני, גוזר בתבונות ואין מניא, הוא חבר הקיני. חברינו יחיד המליצות, ומפחדו אשיותיהם מתפלצות, ומתפוצצות ומתרוצצות. המעתיק הרו

גבעות הדעות בפוחות שיחות הגיונו, ובמערות גערת רעיונו. המקשר מעדני תבונות עדיגות, בחגה מפיו יצא המקיר יאורות ומקורות, ומחבש מבכי נהרות אוצרות. בעת פיהו פוצה וכל אנשי החבורה, ובעלי עצה וגבורה, יהיו כשורה קשורה. עומדים סביביו, ללקוט רביביו ושביביו, וללמוד ניביו ונתיביו. ולזנב נחשלי אמריו, וללקוט שבילי נכוחות משכחות עמיריו. ולשאוף מרקחות שיחות צחות מרות שפתיו, ושולפים ברק ממורט מחדודי אמרותיו, ורוחפים בנפי לבותם מקול מצהלות אביריו ודהרותיו, וקושרים לצואריהם קשרי רצי זהב מלותיו. מטוב אמרות טהורות חשוקות, בככר כור השכל יצוקות, ובמעבה הטוחות טוחות ומוצקות. ומפיו יתאבכו גאות עשן המחשבות, ויתלכדו סערות המזמות הנושבות, וזורמו מימי שמיהם ושטף גשמיהם עבות. והרתיח כסיר מצולות ההגיון לשאטתם, וירופף חוג הגלגל העליון לשעטתם. וכלם כפירי נפשים, מתפירי לישים, למלחמות מזמות חמשים ונגשים. ויתנגשו כלם לערפלי שביב לקחו, ותימרות רקחו, והתקדשו למחות אש מיקוד שיחו, אשר על מזבחו. ודאו למרום הרעיונים העליונים, בכנפי רננים, ובאגרת ירקרק זהב הענינים. להתיחד ולהועד במשכן הנפשים עם אישים, להם לבות אישים, וגבות תרשישים. ולהצמיד במחזה הרעיון הנבא, עם אלומי מסבה, גלומי לבה, כחוג הקבה, אשר משם יגיה זיו הנעם ולא מארובה, ותתלקח אש לקה בלי מכבה. וקרצו מחמר המחשבות תבנית התושיות, בצורות יפה-פיות, בנויות לתלפיות, ובעד אשנבי מחקר צופיות, ובקרב קרב המדע זרועותם נטויות, ויד עוזם תוקפות והויות. ויער כל איש מהם חוזי המליצות מחדרי יצועו, והטריח כדי

דעו . והחל למלאות מלותיהם לצוארי התושיות מצלות , ולתאיו ואולמיו מסעד ומסלות . והיו בהם שבעה בחורי חמד , ממבחר הקבוץ והלמד . משביחים נבכי ים השיר ומשבריו , ומשגיחים בעד אשנבי מסתריו. וזה על זה בשירו מתגאה ומשתאה , ובכנף רננים לחוץ העליצות ידאה , ואיש לאחיו יקרא לכה נא ונתראה . וכל אחד מהם מתפאר כי הוא עולה תחלה , בגרם מעלות התהלה . והתקבצו יחדו לפני אדירם , ואבירם ומורם , הוא חבר הקיני לשפוט עליהם , במליהם ומשליהם . ולדעת למי השיר הנבחר מהם , ולהכריע ביניהם .

ויגש הראשון ויאמר :

מְקוֹר הַשִּׁיר בְּלִבִּי תוֹצְאוֹתָיו .
וְאוּלָם מַחְשְׁבוֹתַי מַעְיְנוֹתָיו .
הֲבִי שִׂכְלִי כְּמוֹ גַלְגַּל יְסוֹבֵב
עֲלֵי עוֹלָם וְאַרְבַּע פַּעֲמוֹתָיו .
בְּהַר מִלַּי כְּאוֹצְרוֹת בֵּין גְּנָזָיו
וַיַּתִּיךְ אֵשׁ לְבָבִי קוּפְאוֹתָיו .
וְסוּסֵי הַקְּרָב הֵשִׁיב לְאָחוֹר
חֲלוֹץ דֵּעוֹ בְּרַעַם שַׁאֲגוֹתָיו .
וְיָדוּשׁ הַרְרֵי קֶדֶם וְיָדוֹק
וְיִמַּס לֵב כְּפִיר מַדַּהֲרוֹתָיו .
וּמִשְׁכַּן בֵּין אֲשֶׁר יַד אֵל פְּרָשׂוֹ
בְּתוֹךְ קַרְסֵי זְמָמַי לֻלְאֹתָיו .
וְלִי לָשׁוֹן בְּעֵת יָשׁוֹן בְּרָקָיו
יְכַסֶּה עֵין מְאוֹרִים לַהֲבוֹתָיו .
יְשׁוֹטֵט יָם וְצַד מִזְרָח כְּאִלּוּ
עֲלֵי כַנְפֵי סְעָרָה מַרְכְּבוֹתָיו .

ויען השני ויאמר :

בְּתוֹךְ תְּכִּי לָשׁוֹן בָּרָק יְרוֹצֵץ
כְּמוֹ פַטִּישׁ לְבַב אֵימִים יְפוֹצֵץ .
אֲרַקַּע בּוֹ פְּתִילֵי הַמְּלִיצוֹת
וּמֵהֶם שַׁרְשְׁרוֹת הַשִּׁיר אֲקַצֵּץ .
וְאַשְׁקִיעַ לְשׁוֹן אִישִׁים כְּפֶתֶן
וְרֹאשׁ נָחָשׁ עֲקַלָּתוֹן אֲרַצֵּץ .
וְאָשִׁיב מַאֲכַל בִּלְעוֹ בְּלוֹעוֹ
עֲדֵי יָקִיא אֲשֶׁר יוֹנֵק וּמוֹצֵץ .
וְאִם יִתְקַדְּרוּ יָמִים כְּלֵילוֹת
הֲלֹא שִׁירִי כְּשֶׁמֶשׁ בָּם יְנוֹצֵץ .
וְעֵת יָעִיר גְּדוּד נִיבִי קְרָבוֹת
עֲרוֹךְ נֶשֶׁק לְאַט יוֹצֵא וְחוֹצֵץ .
וְלֹא יַצִּיל רְדוּפָיו הַר וְגִבְעָה .
וְלֹא יַעֲלוּ בְּשֵׁן סֶנֶה וּבוֹצֵץ א) .
וְעֵת נִיבוֹ יְבַכֵּר לִרְגָעִים
וּבִלְתִּי סָךְ בְּעֵת יִפְרַח וְיָצֵץ ב) .

ויען השלישי ויאמר :

זְמָמַי יִשְׂאֲנוּ בְּקֶרֶב תְּעוּדוֹת
וְיִקַּדַּת צוּר לְשׁוֹנִי אֵשׁ פְּלָדוֹת .
וְלִי רַעְיוֹן מְבַקֵּשׁ מִבְצְרֵי עֹז
בְּצוּר חַרְבּוֹ וְיִכְבּוֹשׁ הַמְּצָדוֹת .

א) שמואל א׳ י״ד , ד׳.
ב) אין מספר למליצותיו , כאשר פורח יצץ ציץ .

וְעֵת יָפִיץ בְּרַק הַרְבֵּי מְאוֹרוֹ
כְּפִירֵי הַקְּרָב יַעֲטוּ חֲרָדוֹת.
בְּנוֹת דֵּעַי בְּסֻלָּם מַחְשְׁבוֹתַי
לְחוּג שֵׂכֶל וּבֵין עוֹלוֹת וְיוֹרְדוֹת.
כְּחַיּוֹת הֵם וְגַבּוֹתָם קְשׁוּרוֹת
בְּיַד שֵׂכֶל וְכַנְפֵיהֶם פְּרוּדוֹת.
וְהַחָכְמָה כְּמוֹ מַלְכַּת שְׁבָא כֵּן
תְּבוֹאֵנִי לְנַסּוֹתִי בְּחִידוֹת.
בְּקִרְבִּי בָּנְתָה בִּירוֹת וְטִירוֹת
וְהִצִּיבָה כְּתוֹךְ לִבִּי יְסוֹדוֹת.
לְחַבֵּר הַמְּלִיצוֹת הַנְּפוּצוֹת
וְלַפְרִיד הַחֲמוּדוֹת הַצְּמוּדוֹת.

ויען הרביעי ויאמר:

לְזִכְרִי חָרְדוּ שׁוֹקְטֵי לְבָבוֹת
וְהֶעֱלוּ הַקְּרָבִים אֵשׁ קְרָבוֹת.
כְּכוֹכָבִים יְפִיצוּן אֵשׁ פְּלָדוֹת
וְהֵם מַהֲרֵי לַהַב חֲצוּבוֹת.
וְלוּ פָּגְעוּ בְנוֹת שִׁירֵי כְּנוֹת עָשׁ
עֲזָבוּם שָׁם בְּאוּר אִשָּׁם צְרוּבוֹת.
וְצוּר נִיבִי בְּדַם עוֹבְרֵי בְרִיתִי
יְרַוֶּה הַחֲרָבוֹת הַחֲרֵבוֹת.
וְהָיוּ הָאֲנָשִׁים לִי כַּנָּשִׁים
וְשָׁבוּ הַזְּכָרִים כַּנְּקֵבוֹת.
וְשָׁבוּ הַכְּפִירִים לִי צְפִירִים
וְנָמֵס לֵב זְאֵבֵי הָעֲרָבוֹת.

בְּמִלּוֹת לֵב מְתֵי סִכְלוּת מְדִיבוֹת
אֲבָל נַפְשׁוֹת בְּנֵי שֵׂכֶל מְשִׁיבוֹת.
יְקַשֵּׁר נִיב לְשׁוֹנִי מַעֲדַנּוֹת
תְּבוּנוֹת מָלְאוּ תֵבֵל תְּנוּבוֹת.

ויען החמישי ויאמר:

נְהַר הַשִּׁיר בְּרוּחַ פִּי אֲבַקַּע
וְאֶרְלַח נַחֲלֵי מֵימָיו וְאֶרְקַע.
וְאֶתְפּוֹר מַחְלְצוֹת סוּת הַמְּלִיצוֹת
בְּחוּט מִשַּׁרְשְׁרוֹת נִיבִי מְרֻקַּע.
וְאִלּוּ יִזָּכְרוּ שִׁירֵי עֲלֵי יָם
אֲזַי יִיבַשׁ, וְעַל הָאֵשׁ וְתִשְׁקַע.
וְשִׁיר בִּלְתִּי כְּמוֹ בֶגֶד מְטֻלָּא
וּמַאֲמָרָיו כְּנוֹד צָרוּר מְבֻקַּע.
מְלִיצִים חוֹשְׁקִים אֹתוֹ וְנַפְשָׁם
בְּשִׁיר יַלְדֵי זְמָן תָּקוּץ וְתֵקַע.
וְזִיו מִלָּיו כְּהַר נִשְׁפֶּה כְּדֶגֶל
וְכִזְבוּל אָהֳלוֹ רָקַע וְתָקַע.
וְגִבּוֹרֵי קְרָב הִתִּיז בְּחַרְבּוֹ
וְשָׂם אוֹתָם לְעֵין שֶׁמֶשׁ וְהוֹקַע.
וְהִתִּיר הַמְּלִיצוֹת הָאֲסוּרוֹת
בְּעֵת שׁוֹפָר דְּרוֹר הֶעֱבִיר וְתָקַע.

ויען הששי ויאמר:

לְשִׁירֵי הַזְּמָן יָדוֹ יְנוֹפֵף
וְהַגַּלְגַּל לְשַׁעְטָתוֹ יְרוֹפֵף.

כְּנָהָר גָּבְרוּ מֵימֵי פְלָגָיו
וְהוּא חוֹצֶה עֲדֵי צַוָּאר וְאוֹפֵף.
בְּלִי רֶגֶל יְמַדֵּד הָעֲמָקִים
וְלִשְׁחָקִים בְּלִי כָנָף יְעוֹפֵף.
יְשַׂמַּח כָּל קְשֵׁי לֵבָב וְזָעֵף
עֲדֵי כִּי יִהְיֶה הוֹלֵךְ וְטוֹפֵף.
וְלוֹ סַהַר יְהִי רוֹאֶה מְאוֹרוֹ
לְרַגְלָיו רֹאשׁ יְהִי מַשְׁפִּיל וְכוֹפֵף.
וְעֵת בּוֹ אִישׁ עֲלֵי כַנּוֹד יְתוֹפֵף
יְשַׂמַּח דַּל בְּמַר עַל לֵב יְתוֹפֵף.
לְדוֹרִים הוּא צֳרִי אַךְ לֵב מְשַׂנְאִים
בְּאַף נוֹשֵׁךְ כְּמוֹ שָׂרָף מְעוֹפֵף.
יְחוֹפֵף הַיְקָר עָלָיו אֲבָל הוּא
עֲלֵי הַבִּין וְהַשֵּׂכֶל יְחוֹפֵף.

ויען השביעי ויאמר:

לְשׁוֹן הַשִּׁיר תְּחַוֶּה מִפְעֲלוֹתַי
וּפִי הָעֵט יְסַפֵּר נִפְלְאוֹתַי.
לְבָבִי עַל גְּלִיל שַׁחַק יְסוֹבֵב
תְּמַהּ אֵיךְ מַחְשְׁבוֹתַי נוֹשְׂאוֹתַי.
אֲנִי מִשְׁכָּן וְהַחָכְמוֹת קְרָסָיו
וְיַד שֵׂכֶל תְּקַשֵּׁר לֻלְאֹתַי.
אֲנִי מָעוֹז וּמִגְדַּל עֹז לְכָל בִּין
וְאוּלָם הַחֲמוּדוֹת צוֹבְאוֹתַי.
אֲנִי כֶתֶם וְלֹא נִמְצָא לְכָל אִישׁ
אֲבָל נַפְשׁוֹת חֲכָמִים מוֹצְאוֹתַי.

גְּבוּלִי עַל מְכוֹן הַר הַתְּבוּנוֹת
וְעַד יָם הַמְּלִיצוֹת תּוֹצְאוֹתַי.
אֲנִי כַחַיִץ יְפַלַּח לֵב חֲסַר לֵב
לְזֹאת נַפְשׁוֹת כְּסִילִים שׂוֹנְאוֹתַי.
וְלִי שִׁידוֹת בְּלִי כָנָף יְעוֹפְפוּן
וְיַגִּידוּ בְּלִי פֶה נוֹרְאוֹתַי.

אמר המגיד: וכאשר הריקו כליהם, והציקו מליהם, אמר חבר הקיני להם: דעו כי שיר כלכם שוה, וגיבכם נחמד ונאוה, ואיר חשכים אם יגלה מעל פניו מסוה. כאלו כלכם חלב הכמה אחת ינקתם, ומהררי טרף יחד זנקתם. האחד מכם עדי מליצים יבלום, והשני הארר יגלום, והשלישי רקח הריקים יהלום, והרביעי ישיב כאבני גיר אבני יהלום, והחמישי יבהיל הלבבות בהקיץ ובחלום, והששי משחהו למלך אל עולם, והשביעי נתן לו השיר בריתו שלום.

אמר המגיד ויחרד לבי עליהם, ולא ידעתי על איזה דבר אתמה ביניהם, אם לנפלאות שיריהם, או למליצות חבר הקיני מוריהם, ונפרדתי מהם ולבי עמהם.

שער שבעה עשר

בוכוח המין והמאמין, זה על שמאל וזה על ימין.

נאם הימן האזרחי: הייתי בימי נעורי מתדפק על דלתי חכמים ומשכילים, ושוקד על שערי המבינים והפלילים. ללקוט בדלתי אמריהם, ולשאוב ממעיני משליהם, ולרוות צוף דב"ש מליהם. ויהי היום ואני כמעמד חכמים יושב עמהם, ושומע אמריהם, והיה חבר הקיני בראש קרואיהם. וישאלוהו העם העומדים לפניו, והשואבים ממעיניו, על דבר הכותים, הכרותים, ואמונתם הרעה, הגרועה.

אמר להם: דעו כי הכותים בין הבריות, כשרץ בין החיות. עם היהודים לא ימנו, ועם הערלים לא יתכנו, ועם הישמעאלים לא יכנו. אבל הם בריה בפני עצמה, נודע לכל האמות חסרונה ומומה, ומה תשאל על עדה גלמודה ואמה זעומה. כענף בלי חרש, ואילן בלי שרש. נביאם סנבלט החורוני, ושרם טוביה העבד העמוני. ומלבד כל זה יחזיקו בתורתנו, ויתגאו בה עמנו, כעבד מתגאה על אדוניו בעזות פנים, והם חשודים בגנבת תורתנו ומראים בגלוי צדקם, והגנבה בתוך חיקם. יחזיקו בתורתנו, ויעשו הפך פעלתנו. וכלם כשכורים נבוכים, והולכי חשכים. תורתם גרועה, ואמונתם

רעה. וקהלתם מעוטה, ואינם לאלף איש מגיעים, כי הם חסרים וגרועים, קלוטים ולא שרועים, מעט ורעים.

אמרו לו: מה תאמר על הקראים המינים, אשר הם בדברי רבותינו אינם מאמינים, אמר להם הם מגואלינו, ויותר קרובים אלינו, רק לא יאמינו בדברי פלילנו. ואף על פי שהיא בידם תורתנו, לא ימנו עם עדתנו. כי נעבדו לתאותם כפרך, וסרו מהר מן הדרך.

אמרו לו ואיך יתעלם מהם האמת, וכל מי שיש לו שכל יוכל להבדיל בין החי ובין המת. הלא ידעו כי התורה כמו טירה סגורה, ובחדריה כל אבן יקרה. ולשון החכמים במפתח לבא חדריה, וללקוט בדלתיה. ואם יאבד המפתח, יהיה הפתח סגור ולא יפתח.

אמר להם: יכירו כל זה ויבינו, אך לא יאמינו ולא יאזינו. כי אבותיהם רצו לעשות תודה חדשה להם ותללו רת הקדושה. ותהי בתוכם האמת נעדרת, ואמונתם חולה ונשברת. אמרו: מה היא טענתם, על אמונתם. אמר להם: יש להם טענות בזויות, ועל מוסדי שוא בנויות, וכלם דחויות. אמרו לו: הלא תגיד לנו מקצת עניניהם, ותשמיענו טענותיהם. אמר: דעו כי מימי קדם נקבצו מתופשי התורה, שני מינים, מקצתם כופרים בחכמי ישראל וקצתם מאמינים. אלו יחזיקו בדברי רבותינו כמו רבינא ורב אשי, ואלו לא יאמינו בה ויאמינו בה' ובמשה, כי יקחו הפסוק ערום מבגדי עדיו, ויפשטו מעליו כתנת יפיו, כמי שישמוד האילן וישליך פריו. ויענו המאמינים, ויאמרו אל המינים: יש לתמוה על מי שיש לו דעת, ונפשו הרע והטוב יודעת, ואינה אל האמת נכנעת. כי איך יאמין איש בתורת משה ומצותיה, אם לא יאמין בפירושי הלכותיה.

ולולי התלמוד, היתה התורה כאהל בלי עמוד. ולולי המשנה, גמור ריח התעודה ושנה. ולולי הגמרא, נסעו לומריה ממתקה ויחנו במרה. ולולי הפרושים, רבו בתורה הספקות והשבושים. ולולי החכמים איך ידע איש בדברי תורה, להשמר מהעברה, או להזהר במצוה קלה או חמורה. אמרו המינים: המבלי אין אלהים בישראל, כי נבקש מחכמיכם עוזר וגואל. חלילה לנו לחלל בעבור חכמיכם תורת צור בוראנו, אשר דתו הנחילנו. אבל נשמור דברו ומבטאו, כאשר קבלנו ממשה נביאו. ולא נחליפנו ולא נמירנו, ולא נוסיף עליו ולא נגרע ממנו. אבל חכמיכם, שנו התורה בפרושה אשר פרשו לכם. כי יצאו מן הפשט אל הדרש, ומן הדרש טבעו בים נגרש, ופרשו הפסוק על דרך אשר לא פרש. אמרו להם המאמינים: נרפים אתם נרפים, ועד מתי אתם פוסחים על שתי הסעפים, אחרי אשר הכה הכפתור וירעשו הספים. ועד אנה יפתה לבבכם בשקריו, אם ה' האלהים לכו אחריו, ואם הבעל לכו אחריו. ועתה יצאו נא שני אנשים אחד מכם ואחד ממנו, ויוכיחו בין שנינו, ואז יודע האמת בינינו. ויאמרו כל העם טוב הדבר אשר דברת, ויפה גזרת. ויצאו שני אנשים אחד מין, ואחד מאמין. ויצאו שניהם, ושתי השורות שומעים דבריהם.

ויען המאמין ויאמר:

כָּל אִישׁ אֲשֶׁר יַאֲמִין בְּדַת מֹשֶׁה לְבַד
וּדְבַר חֲכָמִים בְּחֵרֵי יִבְזֵהוּ.
יִדְמֶה לְאִישׁ יֹאמַר אֲנִי אֶעֱשֶׂה דְבַר
מִלִּבִּי וְאֶעֱבוֹר עַל דְּבַר מְשַׁנֵּהוּ.

אמר המין:

אֲנִי מַאֲמִין בְּדַת מֹשֶׁה לְבַדָּהּ
וְלֹא אֲכַזֵּב דְּבַר חוֹזִים וְצוֹפִים.
וְלֹא אֶשְׁמַע לְחַכְמֵיכֶם לְמַעַן
אֲשֶׁר הֵמָּה דְּבַר אֵל מַחֲלִיפִים.
וְאֶשָּׁעֵן בְּדַת אֵל הַמְּרוֹמָה
לְמַחֲזִיק בָּהּ וְעוֹזְבֶיהָ כְּפוּפִים.
כְּאִישׁ נִסְמָךְ בְּעֵץ אַדִּיר וְחָזָק
וְלֹא יָשִׁית לְבָבוֹ לַעֲנָפִים.

אמר המאמין:

שְׁאַל אַנְשֵׁי זְמַנִּים הַקְּדוּמִים
הֲיֵשׁ חָכְמָה אֲשֶׁר אֵין לָהּ מְפָרְשִׁים.
הֲלֹא סִפְרֵי רְפוּאוֹת נִסְתְּמוּ עַד
כְּשִׂכְלָם פֵּרְשׁוּם חַכְמֵי חֲרָשִׁים.
וְאִלּוּ עֲזָבוּ אֹתָם סְתוּמִים
יְמוּתוּן בִּרְפוּאוֹת הַנְּפָשִׁים.
וְכֵן הַדָּת תְּמוֹל הָיְתָה סְתוּמָה
וְאוֹתָהּ פֵּרְשׁוּ אָבוֹת קְדוֹשִׁים.
לְמַעַן כִּי בְתוֹכָהּ יֵשׁ כְּלָלִים
וְתַחְתָּם עִנְיְנֵי מִצְוֹת חֲמוּשִׁים.
וְסוֹדֵיהֶם בְּפֵרוּשׁ הַחֲכָמִים
מְפֹרָשִׁים לְחֶפְצֵיהֶם דְּרוּשִׁים.
וְאִלּוּ נַעֲשׂוּ עַל פִּי פְשָׁטָם
נְהִי חוֹטְאִים וּמִן הַדָּת פְּרוּשִׁים.

וְלוּלֵי הַחֲכָמִים נִהְיֶה כָּהּ
כְּמוֹ עִוְרִים בְּלִי מוֹרֶה נְטוּשִׁים.

אמר המין :

דְּבַר מֹשֶׁה מְבֹאָר הוּא וְגָלוּי
וּמִצְוֹתָיו לְכָל מַשְׂכִּיל יְדוּעוֹת.
וְהָאוֹמֵר סְתוּמִים הֵם יְגַלֶּה
כְּסִילוּתוֹ וְהָיָה רַק זְוָעוֹת.
וְאֵין צֹרֶךְ לְפֵרוּשׁ הַחֲכָמִים
וְהֵם כַּמַּסְמְרוֹת בַּלֵּב נְטוּעוֹת.
וְעַל כֵּן הַחֲכָמִים פֵּרְשׁוּ רִיק
וְנַפְשׁוֹתָם בְּדִבְרֵי שָׁוְא יְגֵעוֹת.

אמר המאמין :

בְּנִי אִם נַפְשְׁךָ בַּדָּת סְמוּכָה
וְתוֹךְ לִבְּךָ שְׁמוּרָה הִיא עֲרוּכָה.
קְחָה פָסוּק וְצֵא אֵלַי כְּגִבּוֹר
עֲדֵי נַעֲרֹךְ קְרָב בַּמַּעֲרָכָה.
וְאֶשְׁאָלְךָ בְּעַד דִּינוֹ וְחֻקָּיו
וּמִשְׁפָּטָיו וְחַרְבּוֹ הַדְּרוּכָה.
וְאִם תּוּכַל לְגַלּוֹת אֶת סְתָמָיו
בְּלֹא מִשְׁנָה וְתַלְמוּד וַהֲלָכָה.
אֲנִי אָשׁוּב לְטַעֲנְךָ וְאוֹדֶה
וְאוֹמַר כִּי לְךָ תְּאוּת מְלוּכָה.

אמר המין :

בְּעוֹדִי חַי אֲנִי מַחֲזִיק בְּדַת אֵל
וְאַנְחִילֶהָ בְּעֵת מוֹתִי לְבָנִים.
וְלֹא אֶפְנֶה לְדִבְרֵי הַחֲכָמִים
וְלֹא אַבִּיט לְפֵרוּשׁ הַמְּבִינִים.
אֲבָל אֶעֱשֶׂה אֲשֶׁר עָשׂוּ אֲבוֹתַי
אֲשֶׁר שָׁכְנוּ בְצִיּוֹן מִלְּפָנִים.
אֲשֶׁר חָיוּ בְּטֶרֶם הַחֲכָמִים
וְלֹא הָיוּ בְדוֹרוֹתָם גְּאוֹנִים.
וְלֹא חָטְאוּ וְלֹא הִמְרוּ דְבַר אֵל
וּמַעֲשֵׂיהֶם לְאֵל הָיוּ נְכוֹנִים.

אמר המאמין :

אֲבוֹתֶיךָ אֲשֶׁר הָיוּ לְפָנִים
דְּבַר אֵל שָׁמְרוּ אָבוֹת וּבָנִים.
וְאִם לֹא נִמְצְאוּ עִמָּם גְּאוֹנִים
הֲלֹא הָיוּ לְוִיִּם שָׁם וְכֹהֲנִים.
וְהָיוּ הַנְּבִיאִים אָז בְּעַם אֵל
לְהוֹרוֹת מִשְׁפְּטֵי אֵל הַנְּבוֹנִים.
וְעַתָּה אָבְדוּ אֵלֶּה וְאֵלֶּה
וְהֵקִים צוּר מְקוֹמָם הַגְּאוֹנִים.

אמר המין :

לוּ הַחֲכָמִים לֹא יְשַׁנּוּ דַת
הָאֵל, אֱהִי עֹשֶׂה כְּמִצְוֹתָם.

רַק הֶחֱלִיפוּ עִנְיְנֵי תוֹרָה
עַל כֵּן אֲנִי אַחֲלִיף נְתִיבוֹתָם .
דָּת אָמְרָה : אֵשׁ לֹא תְבַעֲרוּ יוֹם
שַׁבָּת וְהֵם רָדְפוּ סְבָרוֹתָם ,
וַיְּבַעֲרוּ הָאֵשׁ לְהַדְלִיק נֵר
וַיֵּלְכוּ חשֶׁךְ לְגֵרוֹתָם .
עַל כֵּן אֲנִי לֹא אֶחֱטָא לָאֵל
כָּל עֵת אֲשֶׁר אַחֲלִיף אֱמוּנָתָם :

אמר המאמין :

אֲשֶׁר לוֹ רַעְיוֹן בָּהִיר וּמַזְהִיר
דְּבַר צֶדֶק בְּעֵין לֵב יִרְאֵהוּ ,
וּבִמְצוֹא הַחֲכָמִים נִיב מְבַטֵּל
לְנִיב אַחֵר יְבִינוּן מַעֲנֵהוּ .
וְלוּ עָמְדוּ בְּלֵיל שַׁבָּת בָּאֹפֶל
יְהִי עָוֹן וְהָאֵל יִדְרְשֵׁהוּ .
וְהַנֵּר לֹא דְלָקוּהוּ לְבַד כִּי
בְּיוֹם שִׁשִּׁי וְנִגְמַר פָּעֳלֵהוּ .
כְּאִישׁ עָשָׂה בְחוֹל מַעֲשֶׂה וּבָטֵל
בְּבוֹא שַׁבָּת וְנִשְׁאַר מַעֲשֵׂהוּ .
וְאֵשׁ קָרְבָּן הֲלֹא דָלְקָה בְשַׁבָּת
וְשׁוֹאֶלְךָ בְּזֶה מָה תַּעֲנֵהוּ ?
וְלָכֵן שׁוּב פְּקַח עֵינֵי לְבָבְךָ
וְאָז אוֹר הַנְּכוֹחָה תֶּחֱזֵהוּ .

אמר המין :

אֱמֶת כָּל הַדְּבָרִים הֵם יְגֵעִים
וְחֹק הָאֵל מְלֵא שֵׂכֶל וְדֵעִים .
וְדִבְרֵי הָאֱלֹהִים הֵם שְׁלֵמִים
לְכָל מַשְׂכִּיל וְלַסָּכָל גְּרוּעִים .
וְאִמְרֵי הַגְּאוֹנִים הֵם פְּרִי בִין
וְשָׁרָשָׁיו בְּלֵב מַשְׂכִּיל נְטוּעִים .
וְהַתּוֹרָה מְאִירָה כַּמְּנוֹרָה
וְאוּלָם הַחֲכָמִים לָהּ גְּבִיעִים .
וְאֵדַע כִּי אֲשֶׁר יָמִיר דְּבָרָם
זְמָמָיו הֹלְכִים אָחוֹר וְתוֹעִים .
אֲבָל אֵיךְ אַחֲלִיף דִּבְרֵי אֲבוֹתַי
וְהֵם הָיוּ מְבִינֵי דָת וְיוֹדְעִים .
וְאִם אֶעֱזוֹב אֱמוּנָתָם וְאָשׁוּב
לְנִיבְךָ , אֱעֱשֶׂה אוֹתָם רְשָׁעִים .

אמר המאמין :

אֲבוֹתֶיךָ אֲשֶׁר תָּעוּ תְּחִלָּה
הֲתִתְעֶה אַתְּ כְּמוֹתָם בַּמְּסִלָּה .
רְחַק מֵהֶם וְאַל תִּקְרַב אֲלֵיהֶם
וְסַקֵּל דַּרְכְּךָ וַחֲזוֹר חָלִילָה .
וְשִׂים לִבְּךָ לְחֻקֵּי הָאֱלֹהִים
הֲכִי לֹא נִכְתְּבוּ לְךָ עַל נְקַלָּה .
וְהִתְבּוֹנֵן בְּמִצְוַת אֵל בְּסֻכָּה
אֲשֶׁר הִנְחִיל לְעַם שָׁמָם סְגֻלָּה .

וְלוּלֵי הַחֲכָמִים אֵיךְ תְּבִינָהּ
וְתֵדַע אִם כְּשֵׁרָה אוֹ פְּסוּלָה.
וְכַמָּה יִהְיֶה אָרְכָּהּ וְרָחְבָּהּ
וְקוֹמָתָהּ וְחַמָּתָהּ וְצִלָּהּ.
וְאִם תִּהְיֶה עֲקוּמָה אוֹ סְמוּכָה
וְאִם תִּהְיֶה רְבוּעָה אוֹ עֲגוּלָה.
וְאֵיךְ תֵּדַע בְּשַׁבָּת הַיְצִיאוֹת
וְעֵרוּבוֹ וְשִׁעוּר הַמְּסִלָּה.
וְאוּלָם בֵּאֲרוּ כָל זֶה חֲכָמִים
וְסַנְהֶדְרֵי קְטַנָּה עִם גְּדוֹלָה.
וְלָכֵן שׁוּב לְדַרְכְּךָ אוֹר וְתִצְלַח
וְתַצִּיל נַפְשְׁךָ מִבּוֹר אֲפֵלָה.

אמר המגיד: וכאשר הרבו הדברים, נודע האמת מן השקרים, ונבדל החשך מן המאורים. וידעו הקראים כי דברי גאונינו הם אור עולם, וכי הם כעץ חיים והטועם פרים ואכל וחי לעולם. וימהרו לצאת ממוקשם, להציל ממות נפשם. ועזב כל איש מנהג אביו, האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו. ואכלו מפרי עץ הדעת להחכים רעיוניהם, ותפקחנה עיניהם, והביאו בעל האמת צואריהם, ועשו זקניהם, שלום ביניהם.

שער שמנה עשר

בידיעת השיר מאין עלה וירד, אם מבני ערב או מבני ספרד.

נאם הימן האזרחי: נסעתי בעודי [נער] רך, מארץ הדרך, לעיר הקדש אשר שם נר המלוכה נערך, ואור שכינה דרך. ונתחברתי בה עם בחירי אל, ונועדתי שמה אל בני ישראל. ויהי בקצת הימים, ואני יושב בקהל חכמים, נכבדים ורמים, מחברים מן השיר לְשָׁמַיִם, ומפיצים מנחלי ענינו גשמים. והיו מדברים בענין השיר וסודותיו, לדעת איך נבנו מתחלה יסודותיו, ומי הקיר ליהודים מקורותיו, והזריח להם מאורותיו. ויענו אנשים מהם ויאמרו הנה ידענו כלנו, ואבותינו ספרו לנו. כי השיר בבני ערב הוא נחלתם, מיום היותם על אדמתם. אך לא ידעו מתי צלחה רוח השירים, על הערבים. ומי פתח להם בתחלה שעריו, ובא בחדריו, ללקוט כדלחיו ודריו. ומי בקע פלגיו ואגמיהם, ומי מדד בשעלו מימיהם, וכזרת תכן שמיהם. והרבו לדבר כל איש לפי דרכו, זה אומר בכה וזה אומר בכה. ושם נקרא איש זקן וחכם, היה יושב בתוכם, ושומע מליהם, ונודע ממראה עיניו כי הוא שותק ולועג עליהם. וכאשר נתנו דבריהם נגשאו, ושוטטו לבקש ולא מצאו. ויגעו לצאת מים

הסבלות ויצולו, ויחתרו האנשים להשיב אל היבשה ולא יכולו. אמר להם: הוי הבאים בנחל עלה וגבר, ושטף ועבר, נבוכים אתם בארץ בלי מעבר, וסגר עליהם המרכר. והשאלה אשר שאלתם היא משחק רחוקה, וממי ים עמוקה. ואין איש זולתי יודע סודה, ונוגע עד יסודה.

אמר המגיד: ובשמוע העם ניבו, התקבצו כלם סביבו, לקדוח להם שביבו, ולהרעיף עליהם רביבו. ויאמר להם: דעו כי השיר הנפלא, אשר בפנינים מָלא, היה בתחלה לבני ערב לנחלה. והם חזקו בו כל בדק, ושקלוהו במאזני צדק, והציבוהו על מכונו, והקימו משכנו, וערכו שלחנו, והאבילו מנו. ובנו עליותיו, ופסגו ארמנותיו, המה קרוהו ויעמידו דלתותיו. ולהם על משוררי תבל המעלה העליונה, ובי יקראו אנשי העיר הם יענו ויעלו ראשונה. ואף על פי שיש גם בכל אומה משוררים, ומתעסקים במלאכת השירים. כל שיריהם לנגד שירי ישמעאלים לא לעזר ולא להועיל, וכל מליהם הבל הם ואין בם מועיל. כי אין השיר הנעים במבטאו, הערב במקראו, כשמש בשיאו, וכשחר נכון מוצאו. כי אם לבני ערב לבדם, וכל הגוים באין נגדם. גם בני עמנו אחר גלותם מאדמתם, שכנו רבים מהם עם בני ערב בארצותם. ונהגו לדבר בלשונם, ולהגות בהגיונם. ובהתערבם עמהם, למדו מלאכת השיר מהם, כמו שנאמר ויתערבו בגוים וילמדו מעשיהם. כי בעוד היו אבותינו שכנים בעיר הקדש, לא נודע להם שיר שקול בלשון קדש. רק ספר איוב ומשלי ותהלים, הם פסוקים קצרים וקלים, וידמו לחרוזי שיר אבל אין להם חרוז ואינם שקולים. ובעבור כי קצת שבט יהודה לספרד שרד, כמו שנאמר וְגָלֻת ירושלִַם אשר בִּספרד. וגבול ספרד הוא

כנגד אמצע השמים מכון מיושר, מתחת הקו השוה והישר. כי בני בבל בקו השוה במזרח, ובני ספרד בסוף קו השוה במערב. ועל כן פשטו החכמות בשתי הקצוות האלה למיניהם, כי הם בשני צדי הגלגל ועמודיהם, אשר הבית נכון עליהם. ובשני המקומות האלה התפאר העולם והתגבר, שתי כתפות יהיה לו על שני קצותיו וְחֻבר. כי היו מקדם בבבל, חכמי תבל. והיו כמו כן בספרד, בעלי חכמות בכל הכמה ובסוד השיר מְחֻבר ומפֹרד. ועל כן לשונם בצחותו נשמר, ועמד טעמו בו וריחו לא נמר. (ולחיל שיר) [ויהי לשיר] בתוך אנשי ספרד מהנה, ובטרם יקראוהו יענה, מלבם יסע ועל פיהם יחנה.

וישא משלו ויאמר:

עֵת הַחֲכָמִים מֵעֲנוֹת שִׁיר נֶחְבָּאוּ
חַכְמֵי סְפָרַד לַעֲנוֹתוֹ נִצְבָּאוּ.
וּבְעֵת בְּנֵי מִזְרַח בְּשִׁיר לֹא מָצְאוּ
חָזוֹן בְּנֵי הַמַּעֲרָב הִתְנַבְּאוּ.

ויהי בשנת ארבעת אלפים ושבע מאות ליצירה, צלחה על בני ספרד במאה השביעית רוח עצה וגבורה, ושפה ברורה. ואז התחילו העברים, להרגיל לשונם בדרכי השירים. והתחילו יקודי המליצות את לבם להבעיר, והמשאת החלה לעלות מן העיר. אך מליצתם בעת ההיא היתה גרועה, ולשונם בנתיב השיר צולעה. עד בוא המאה השמינית, ואז התעוררו לנגן על השמינית, והכינו בית במשפט וכתבנית, ומדדו את תכנית. בימים ההם זרח בספרד שמש התהלה, ברקיע הגדולה. הוא הנשיא הגדול, רבי יצחק הספרדי בן חסדאי ח)

ח) עיין בהערות שבסוף הספר.

ינוח בצל שדי, כי הריק לכל שואליו ברכה עד כלי די. ובימיו המו גלי החכמות, ויגרשו מימיהם גביש וראמות, ונצבו נחליהם כחומות. וכל נפש אשר צמאה למי חכמה רותה לו צמאוניה, ויפקח אלהים את עיניה. ותרא באר מים מתוקים מצוף לשפתים, ותלך ותמלא את החמת מים. כי הנשיא ההוא החיה בטללי חסדיו מתי הסכלות, ומשך בעבות נדבותיו לבות בני הגלות. והעביר קול מי לה' אלי, וכל מחסורו עלי. ויאספו אליו כל גאון וכל רב, מארצות אדום וערב, וממזרח וממערב. וערך שלחן חסדיו לפניהם, וענן הודו עומד עליהם, ועמוד אש כבודו יאיר לעיניהם. ויתקבצו אליו חכמי הדור מאירים באורי נגוהים, לערוך מערכת חכמה לפני דורש אליהם וימלא אותם רוח אלהים. בחכמה בתבונה וכדעת נסוכה, ובכל מלאכה. לחשוב מחשבות, ולחצוב מן הלבבות, מוקדי להבות. ומן העת ההיא פרצו החכמות בספרד פרץ, ומאלה נפצה כל הארץ. ומאז למדו לקח רוגנים, וקדמו שרים אחר נוגנים. כי חסדיו הרגינו לשון אלמים, ופתחו הלבבות הסתומים, עד חברו עליו שירים נעימים, יאירון ככוכבי מרומים. ואז נפקחו במלאכת השיר העינים, ונפתחו השמים, ונראו מראות אלהים. ובימיו פשטה החכמה בישראל, כי הוא היה למדע מודע וגואל. ואחרי הזמן ההוא, כהו המאורות אשר נגהו, ונפלו העמודים אשר גבהו, וימת הנשיא וכל אחיו וכל הדור ההוא. ובאה המאה התשיעית ובה נולד רבי יצחק בן כלפון א), אשר מלא בשיריו פאת ים וצפון. והוא העובר במערכת השיר ראשון, ונתן לו האל בקצת שיריו מענה לשון. והוא החל להיות גבור

א) עיין בהערות שבסוף הספר.

בשירים, והוא פתח דלתיו הסגורים, לבני העברים, ואז ירדו לשערים, אף על פי אשר מעט משיריו כפרי עץ הדר נהדרים, ורבם קוצים ודרדרים. והיו בדורו משוררים רבים, יהמו כדבים. אך שירו עלה על כלם, ונמשח למלך על קהלם. ובימיו היה הנגיד הגדול רבי שמואל הלוי ז"ל החושף במלאכת השיר זרוע רמה, והוציא לאור תעלומה. ובסוף ימיו נולד רבי שלמה הקטן א) אשר הניף בשמי השיר ולא בא כבשם ההוא, ואחריו לא קם כמוהו. כי כל המשוררים הבאים אחריו, רצו ללמוד משיריו. ולא השיגו אבק רגליו, לתקף משליו, וחזק מליו. ואלו האריך ימים, חבר בסודות השיר פלאים עצומים. אך נקטף זרו באבו, ונחטפו לחות הנערות בו. ובן תשע ועשרים נרו כבה, ועד השלשים לא בא. ובתוך המאה התשיעית אבדו המשוררים ההם רק נשארו תמודותם, ונאספו הם לעמם וחיו תהלותם, וגם כל הדור ההוא נאספו אל אבותם. ויקם אחריהם דור המשוררים הנעמנים, ונקרא זמנם זמן הנצנים, כי היה הדור כמו קוצים והם כשושנים. והוא דור המשוררים הנפלאים, הקרואים חבל נביאים. אשר היה מהם הלוי רבי יהודה, תור התורה ועדי התעודה. ושאר משוררי דורו ילוה עליהם השלום. ואף על פי שלא הגיע אחד מהם בשיריו למעלות רבי שלמה, ולא השיג לתקף נאמו, ומתק טעמו. אך היו להם מלים נפלאים, וחרוזים נוראים. ועל פיהם נראו נוראות השירים הערבים, כאלו הם לקוחים מפרי כרובים, או מלשון חרוזים גנובים, ותנח עליהם הרוח והמה בכתובים. ויתנבאו ולא יספו, ולשמוע נוראות שירם נדיבי עמים נאספו.

א) עיין בסוף הספר בהערות לשער השלישי.

וישא משלו ויאמר:

אֲצִילִים לָבְשׁוּ בִּגְדֵי חֲמֻדוֹת
כְּשֶׁמֶשׁ זָרְחוּ בִּשְׁמֵי תְעוּדוֹת.
לְשִׁירָם נִבְהֲלוּ אַנְשֵׁי לְבָבוֹת
וְעָטָה הַזְּמָן בִּגְדֵי חֲרָדוֹת.
וְקִשְׁרֵי בִין לְשִׁירָם הֶעֱמִידוּ
וּבִלְבָבָם אֲדָנִים לוֹ וְיָרוֹת.
וְהֵם הָיוּ בְּעַם הָאֵל יְחִידִים
וְכֵן הָיוּ מְלִיצוֹתָם יְחִידוֹת.
וּפֶה אֶל פֶּה נְבוּאָה דִּבְּרָה בָם
בְּחֶזְיוֹן שִׁיר בְּמַרְאֶה לֹא בְחִידוֹת.

ואחרי הדור ההוא נסתמו מקורי השירים, בלשון הערבים. ומליצת השיר שָׁלַח במשמניה רזון, גם נביאיה לא מצאו חזון. וכל הבאים אחרי הדור ההוא יגעו לחקור מקור השירים, ותצבו בארות נשברים, ומימיהם מרים. ומאחר אשר נאסף שלמה היושב על כסאו, ויגוע וימת אברהם נשיאו, ויהודה שר צבאו, ומשה נביאו, נסתם חזון השיר ומוצאו, ונסתלק הכבוד ההוא ומוראו, ולא יסף עוד מלאך ה' להראה. כי לא קם אחריהם, מי יחבר כשיריהם. והנה אנחנו אלה פה היום מלקטים שכחת שבליהם, ומזנבים נחשליהם, ויום ולילה נרוץ במעגליהם, וניגע ולא נִגַע אליהם. כי כל אחד ממנו יהגה ריק, וחרב סכלות יריק. והראשונים אכלו הסלת, ועזבו לנו הפסולת. וגם אמנה ראיתי קהלות מזרח, אשר שם כבוד ה' זרח. וקהלות צרפת, ואשכנז וריפת, וקהלות פרס, ומשך ותירס. וקהלות יון, השוכנים בין דישון ועלָן. כי אין חכמה אשר לא יירשוה,

ואין מרה טובה אשר לא כבשוה, רק אדמת השיר לבדה ראוה ולא כאוה, ומלאכת חרוזים חשבו כי למדוה, וסברו כי סכלוה. והשיר רחוק מהם ולהם לא יקרב, כרחוק מזרח ממערב. ונפשם מסובבת סביב ארצו ומושבו, אך לא תעבר בו, כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא. ואם תשאלם יאמרו כי אין משוררים כהם, ואין שיר כשיריהם. אבל אין איש רואה מומו, ואין אדם רואה חובה לעצמו. כי יש לשיר שבעה תנאים ובהם יערב וינעם, ויהיו דרכיו דרכי נעם. וכל מי שלא ישמור התנאים האלו יהי שירו למרמס, וידמה לשכבת הטל ותם השמש ונמס.

התנאי הראשון: צריך למשורר לברר מכל סיג דברי שירותיו, ולהסיר כל מלה זרה ממלותיו. פן ידמה למשוררי יון אשר ימלאו בשירם מלה זרה, עם מלה יקרה. ויחברו ציצים, עם קוצים, ופנינים, עם אבנים, ודרים, עם דרדרים, ועל כן כל שירותם משונות.

התנאי השני: צריך למשורר לשמור משקל השיר ותנועותיו, ואל יוסיף ואל יגרע על משקל אמרותיו. פן יהיה כמשוררי דורנו אשר משקלי שירם שבורים, פעם חסרים, ופעם יתרים. ולא ישימו לב למשקל, ולא ידעו אם יכבד או יקל.

התנאי השלישי: ראוי למשורר להיות עניני שירו חזקים, במעבה המליצות יצוקים. פן ידמה למשוררי שנער אשר ענייניהם צנומים דקים, וממליצה טובה ריקים, ואין בם איש ידלה משכלו מים עמוקים, כי החבל נברח והדלי נקרע והמים נשפכו והכלים ריקים.

התנאי הרביעי: צריך למשורר להיות שיריו קלים להבין,

וכלם נכוחים למבין. פן ידמה למשוררי צרפת אשר כל שיריהם מלאים שבוש, וצריכים לפרוש.

התנאי החמישי: צריך למשורר שמור מטעות הדקדוק, פן ידמה למשוררי דמשק. וכ"ש יצחק בן ברוך הרופא אשר כל שיריו בחרש נשבר, וכתבן בלי בר. וכל מליו זרים, ומימיו מרים, ועניניו משלג קרים. וגבוריו חלושים, ואנשיו נשים, וקדשיו קדשים. ודבריו מלאים טעיות, במלות ובאותיות. ויבטוז בסכלים המשבחים שיריו, והמרפאים על נקלה ציריו. והם לא ידעו אם ירנן, או יקונן. ואם הוא משורר, או חמור נוער.

התנאי הששי: צריך למשורר בהשלימו שירתו לבל ימהר להראותה, עד יברר אותה. ואל ישאיר חלאתה עליה, וטמאתה בשוליה, רק יעביר ממנה כל התוליה, ויסיר כל בדיליה. פן ידמה למשוררים הסכלים אשר בטרם ישלימו השירה יגלוה לפני קהל ועדה, ומזמתם בטן תחיל ילדה.

התנאי השביעי: צריך למשורר לבחור משירתו קצתה וישליך קצתה, ויבחר לו מן החמשים, שלשים, ומן השבעים, ארבעים. ואז תהיה שירתו נקיה, ככלה יפה-פיה. ובתנאים האלה התפארה החכמה והדעה, חצבה עמודיה שבעה. וכאלה המדות היתה מלאכת השיר לבני ספרד כבושה, ותהי להם לאשה, ומבלעדיהם גרושה, והיתה עמם מְקֻדשת וקרושה, ועם זולתם תללה וקדשה. ודע כי בני איש נחלקים לשלשה חלקים, כת כסילים וכת משכילים, וכת משוררים פלילים. ועל כן צריך לכל משורר לעשות בשירו ענינים פשוטים וקלים, כדי שייטבו בעיני הכסילים, וענינים חזקים ותקף מלים, כדי שייטבו בעיני המשכילים. והמלאכה נקיה, ומליצה יפה-פיה, כדי שתיטב בעיני המשוררים,

המכירים מבחר השירים. ועל כן תמצא שירי המשוררים נחלקים, לאלה החלקים, כי יש שיר אשר בו הענין הראשון וייטב בעיני הכסילים, ולא בעיני המשכילים, ושיר אשר בו הענין השני ייטב בעיני המשכילים, ולא בעיני הכסילים. ושיר אשר בו הענין השלישי וייטב בעיני המשוררים, ולא בעיני האחרים. והשיר האוסף שלשת הענינים האלה אין למעלה ממנו, כשירי רבי יהודה הלוי ז"ל אשר בו שלשת הענינים כי תמצא שיריו פשוטים וחלקים, ורבים וחזקים, וערבים ומתוקים. ושיר רבי שלמה הקטן ייטב בעיני המשכילים, ולא בעיני הכסילים. ושיר רבי משה בן עזרא ייטב בעיני המשוררים, יותר מן האחרים. בעבור מליצתו, ונעם מלאכתו. [וראיתי בגלילות המערב ארצות סמוכות משני צדדים לספרד, הצד האחד הם גלילות פרובינצא ולהם שירים עמוקים, ועניניהם טובים וחזקים, אבל אינם כשירי ספרד ערבים ומתוקים. ומן הצד השני ארצות ישמעאלים, אשר במלכות המלך המורד ימח, וטפלתו מהרה תצמת. ושם היו כטרם זמן השמד חכמי עולם, במדות החכמה כלם. דק מלאכת השיר חלושה ודקה, לא חזקה ולא מתוקה, ולא ראיתי בהם שידם חזקה, במעבה השכל יצוקה, כי אם שירי החכם העליון, רבי יוסף בר יהודה בר שמעון, כי מלאכת שירו נקיה וחזקה, ועל לב חקוקה]. ושירו לבדו קב ונקי, ושירי זולתו מלא קיא. ולו המחברת היפה-פיה, הבנויה לתלפיה, אשר תחלתה נאם טוביה בן צדקיה. הראה בה לשון נמרץ, ועל פיה חזון השיר נפרץ, ולפניה איש לשונו לא יחרץ. למען תדעו אשר יפלה ה' בינו, ובין משוררי זמנו. וחוץ משיריו לא ראיתי בגלילות מערב, שיר ינעם ויערב. אבל שיר זולתו בחיי בעליו יִצָּמֵת, כי אין בית אשר אין שם

מת. וראיתי מבני צרפת חכמים, מאירים ככוכבי מרומים. ולבם בכל חכמה כים הגדול, ולא הניחו ללמוד כל דבר קטן או גדול. אבל השיר אשר יחבירו, הקשבתי ואשמע לא כן ידברו. כי עניניהם בזוים, ואינם לשמוע ראוים. ושיריהם קשים כברזל, עמוסים מעונות כשעיר עזאזל. וחרוזיהם מלאים שבוש, והם מעמיקים בשירם לעשות חדוש. ולא יבינם אדם כי אם בפרוש, ויש מהם מפרשים שירם והפרוש צריך פרוש. ועל כן שירותם זרות, ומשקלותם שבורות. וכן קהלות יון כלם בעלי שכל וחכמה, ודעת ומזמה, ויושר ותמה, וכל מדה נעימה. אבל שירותיהם מאוסות, כבדות כאבן מעמסות. כעץ האשכול, אשר לא יצלח לכל. או כאילן סרק בלי פרח, ולא טעם ולא ריח. ולפעמים ימלט אחד מהם אשר האל שכלו יעיר, כגון שירי מיכאל בן כלב מעיר תבץ. כי שיריו יש קצת נעם עליהם, בעבור כי הלך מנעוריו לספרד ולמד מהם. וכן רבי משה בן אבטליון, שירו בין אנשי דורו עליון. ובעברי לארצות מזרח ראיתי שם קהלות, עולים במרום התהלות, והמדות להם כלולות. אבל כל שירם כחרש נשבר, או כרוח צח שפים במדבר, לא לזרות ולא להבר. ורבים מהם ידמו צאן אובדות, ריקים מתבונות ותעודות. ויזריעו בשיריהם ילדים, אשר הם מאוסים כבגד עדים, ותלדן הצאן עקדים נקדים וברדים. ובעיר נא אמון ראיתי המבין אליעזר, ושירו על ריק נעזר, ובאזור שוא נאזר. ולפעמים נמצאו בשירו קצת ענינים, טובים ונכונים. ומה נכמרו רחמי לשירים אשר המצריים ישחיתו הדרתם, ובפרך ירדו בם ויענו אותם, וגם ראיתי את הלחץ אשר מצרים לוחצים אותם. חוץ משירי רבי אברהם היושב בדמירה כי קצת שיריו בצל השכל חסו, וכנם על ההר

התנוססו, והנשארים הרה נסו. גם בדמשק ראיתי אנשים נכבדים, ובעלי מדות טובות וחסדים, ולהם פעלים נחמדים. רק השיר אשר יחברו מלאים חלאה, ורוח טמאה ונגאלה ומוראה. ואלו ישליכו אותם לאכול לחזירים, היו בעיניהם אסורים. ומכחר משורריהם יצחק בן ברוך הרופא וכל שיריו פוחזים ורקים, כי בקקום בוקקים. אבל הם ערבים לסכלים כצרור המור, וייטבו דבריהם בעיני חמור. ויש בהם משוררים יגנבו שיר רבי יהודה ורבי שלמה, וישנו את טעמו. וישחיתו משקליהם, ויוסיפו מלות זרות בהם, ויפשיטו בגדי רקמתם מהם, וישימו הבגדים הצואים עליהם. ויחבירו עם בשמים ראש, לענה ורוש, ועם בדלח ודר, קוץ ודרדר. ויגנו אותם בבית משתיהם, ויאמרו לסכלים כי הם שיריהם. ומשורדי דמשק איש מצרי יחבר שירים אסורים לשמוע, והשומע אותם חייב לקרוע, בתאנים השוערים אשר לא תאכלנה מרוע, לא ראיתי כהנה בכל ארץ מצרים לרוע. והוא חושב בגאותו וגאונו, כי שלמה הקטן קטן מהכיל הגיונו, ואברם כבד מאד בשיריו לנגד צחות לשונו, ומשה היה רועה צאנו. ויהודה יהודה לשכל רעיוניו, וכל המשוררים הענקים הם כחגבים בעיניו. והוא האומר בשירתו, לגלות בשתו, ושירתו כמו שירת שלמה ספרדי וכל דבר בעתו. ומי יתן ותשוב לספרדי נשמתו, ושלמה ישב על כסא מלכותו, עד יראה ענף שירתו, ורוח טמאתו. כי היה מוחו מרצץ, וראשו מפוצץ, וזנבו מקצץ. וברגלו משכהו, ועל פניו הפכהו, ובבית הטנופת השליכהו. גם ראיתי במשוררי דמשק איש עברי, מכה איש מצרי. והוא בן ברוך הרופא יצחק, אשר ירד השיר עמו לארץ מרחק, ויפול על פניו וישחק, ויאמר שחוק עשה לי אלהים וכל השומע לי יצחק.

כי נערים נתעבים יצחקו בי, ותעלולים יתעללו בי, וזה יצחק
הנזכר הוא המחרף שירי המצרי.

ויען ויאמר:

פְּנֵה אֵלַי פְּאֵר רוֹזְנִים וְשָׂרִים
וְאַל תֵּפֶן אֱלֵי שִׁירוֹת אֲחֵרִים.
חֲפוֹר קֶבֶר לְשִׁירוֹתָם וְטָמְנֵם
וְאִם רַבּוּ חֲצוֹב לָהֶם קְבָרִים.

ואני תמה איך יחצוב הנקבר קבר לאחרים, ואין חבוש
מתיר עצמו מבית האסורים, וצריך לומר לו העתרת על אחיך
רברים, וראית מומו ומומיך ממך נסתרים, ועליך אמרו חכמי
ישראל הישרים, שלך אי אתה רואה אבל אתה רואה
של אחרים, ובעור תחצוב אתה לשיר המצרי קברים, הלא
שירך מצרים מקברים. כי כלו בדמן באשפה, לא לעזר ולא
להועיל כי לבשת וגם לחרפה. וראיתי בני צוכה, יזכרם האל
לטובה, כי אספו כל מדה טובה. אבל השיר אשר יחברו נפל
בידם בצפור במכמר, וטבע בתוך בארות חמר, ובעת ינגנוהו
הוא יקונן הנה לשלום מר לי מר. ושם היה בתחלה משורר
ושמו רבי יוסף בר צמח, והיו בו מדות טובות אבל שירו צמח,
בלי יעשה קמח. וממשורריהם היה רבי שילה, לקח מלאכת
השיר לכלה, וכל ימיו היתה עמו בתולה ולא בעולה. והיא
צועקת בנפש אנושה, כי ראתה כי גדל שלה והיא לא נתנה לו
לאשה. ואחריו החזיק יחיא בן אלקציר הוא חזן ערב, ואל
משכן ה׳ יקרב. והוא בעל מדות חשוקות, ומפעלות מתוקנות.
אבל שירו כשאר משוררי דורו לא סר מדרכם, ולא נטה
ממהלכם. ויש משוררים אחרים כמוהו, וכל שיריהם רוח ותהו.

מהם חדשים ומהם ישנים, מהם חונים ומהם דונים. ואפס ותהו
שיריהם, ויש מהם יתפארו בשירי בן עבאס ויאמרו כי לא קם
אחריו מי יחבר שיר. ואלו יסיר האלהים את לב האבן מהם, ונפתחו
עיני רעיוניהם. להכיר השיר העליון, המכהיל כל רעיון, הכירו
כי לא הכירו האמת, וידעו כי לא ידעו להבדיל בין החי ובין
המת. וראיתי בעיר כלנה, היא אלרקה איש עולה במעלה השיר
העליונה, והוא מבעלי המשמרה הראשונה. ופיהו במלאכת
השיר פוער, והוא חמור נוער. ולא יכיר מן החכמה ולא יבין,
כי אם המספוא והתבן. ולא למד מן התבונה והדעת, רק לשאת
האוכף והמרדעת. ושירו טוב בעיני עדתו, ונחמד לפי שכל
קהלתו. כי הבהמה והכלים, כרגלי הבעלים. ושמו ברכות בן
ישועה, והיה רק זועה הבין שמועה.

ועליו אמרתי:

קְלָלוֹת הוּא מְחַבֵּר שִׁיר כְּצוֹאָה
וְהַצּוֹאָה בְּפִיו יַחְשׁוֹב כְּנֹפֶת.
וְהֶגְיוֹנוֹ יְגַלֶּה אֶת קְלוֹנוֹ
וְעֶרְוָתוֹ בְּשִׁירוֹ נֶחֱשֶׂפֶת.
וְאָבִיו הוּא מְשֻׁעְבָּד לַנְּבָלוֹת
וְאִמּוֹ לַחֲרָפוֹת נֶחֱרֶפֶת.
וְנֶאֶסְפוּ לְעוֹלָמָם שְׁנֵיהֶם
וְחֶרְפָּתָם לְאוֹת לֹא נֶאֱסֶפֶת.
וְהַבֵּן עַד עֲלֵי טֻמְאַת אֲבוֹתָיו
כְּרֵיחַ רַע עֲלֵי בֵּית הַטִּנֹּפֶת.

ובגביאי ארבל ראיתי שערורה, כי איש ממשורריהם לקח
יציאות הענק אשר לרבי משה בן עזרא. ויחבר על כל יציאה

מיציאות חרוזיו שירה ערוכה, כדמן באשפה דרוכה, ויצר אותו בחרט ויעשהו עגל מסכה. ונקרא שמו בן השכוי. ומאין תבוא לעופות השדה תבונה, או מי יתן לשכוי בינה. ומשוררי מזרח הקדמונים הרב שמריה, וראש הישיבה זכריה. היו שניהם בתלמוד גבורים ונכבדים, ויראי שמים וחסידים. ואלו שיר לא הזכירו, השכילו ודבתם הסתירו. אבל לקחו שמלת השיר ביניהם, וישימו על שכם שניהם. וילכו אחרנית וערות שיריהם לא ראו ופשעו סות המוטר אשר לבשו, ויהיו שניהם ערומים ולא התבוששו. וראיתי משוררי בבל, אשר שם היו גאוני תבל, כי כפי עלותם בתעודות, כן שפלותם בשירות הכבדות. ושיריהם יקוננו אוי לנו כי נדמינו, וכלנו כצאן תעינו, ועל נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו, ועל ערבים בתוכה כנורותינו תלינו. ומבחר משורריהם רבי יצחק בר ישראל ראש הישיבה קצת שיריו חזקים וטובים, ורבם כחרש נשבר חשובים, לא מתוקים ולא ערבים. גם הוא חבר ספר מחברות, ובו שירות ואגרות, חלושות וקרות, באלו משלג שניר גזורות. וכל עניניו גרועים, וירם תולעים. ואלו החרש יחריש, רמה לא היתה בו ולא הבאיש. ואחריו רבי יצחק בן אלאואני. הוא מאד עשיר אבל שירו דל ועני. והוא קנה באלף זהובים הישיבה וזולתו ירבבנה, אשה יארש ואיש אחר ישכבנה. והוא מחבר שירים מנפצים בשחת בלי, ונשחת הכלי. ואם ישאל שואל אי זה השיר הנמאס למשבילים, ויאמר ה' הנה הוא נחבא אל הכלים. וכל משוררי עדינה הוזים נדהמים, בחיק הסכלות נרדמים, ומהם נערים ועלמים, פרצו בשירם דברי חכמים, שועלים קטנים מחבלים כרמים, ושמלת שירם מגוללה בדמים. ורבי משה בר ששת ההולך שמה מארצנו הדריך בני עדינה בדרך

השיר, אולי ירפא מהם מכאוב וכל ציר. ולהם ארוכה לא עלתה, ורפאנו את בבל ולא נרפאתה.

וישא משלו ויאמר:

אֱמֶת כִּי כָל בְּנֵי מִזְרָח גְּבוֹהִים
וְחַכְמֵי הַזְּמָן נֶגְדָּם בְּמוֹרָד.
וְכָל חַכְמֵי בְנֵי צָרְפַת וְיָוָן
לְבָבָם לַתְּעוּדוֹת רָץ וְחָרֵד.
וְכָל חָכְמָה וּבִין לָקְחוּ לְנַפְשָׁם
וְהַשִּׁיר עָזְבוּ לִבְנֵי סְפָרַד.

אמר המגיד: וכשמעי פליאות אמרותיו, ונעם מלותיו, שאלתיו על שמו וארץ מולדתו.

ויען ויאמר:

אֲנִי חָבֵר לְכָל מִי יִדְרְשֵׁנִי
וְאֵלוֹן צַעֲנַנִּים עִיר מְעוֹנִי.
וּבְקֶרֶב בֵּין שְׁבָטַי הֵם שְׁלָחַי
וְשִׁכַּחְתִּי אֶת לְשׁוֹנִי כִּלְשׁוֹנִי.

וכאשר שמעתי נאמו, הכרתי שמו, ובאתי לשאול בשלומו. אבל היה נחפז ללכת, ונפרד מאתי ונפשי בעבות אהבתו נמשכת.

שער תשעה עשר

משבעה בחורי חמד טובה, מתוכחים איזו מדה טובה.

נאם הימן האזרחי: הייתי בארץ פתור, עיר בלעם בנו בעור. ובעודי על יד נהר מתהלך תחת צללי הצמחים, וסבכי הפרחים. ראיתי שבעה בחורי חמד, ממבחר הצמד. והם על שפת הנהר יושבים, ובדברי מליצות את לבם מטיבים. ויען איש מהם ויאמר: איזו היא המדה טובה, אשר על כל המדות אהובה, ובעיני אלהים ואדם חשובה. אמר אחד מהם: ידעתי כי כל המדות, הם חמודות. אבל אין בכלם מדה נאוה, כמו הענוה. כי היא תכסה כל דופי, ותגלה כל יופי. ותעביר על כל הפשעים, ותחביר בעליה לצנועים, ותרבה לו דודים ורעים, ותנחילהו שם יקר ונעים.

וישא משלו ויאמר:

בְּמִדּוֹת הָאֱנוֹשׁ אֵין כָּעֲנָוָה
וְהִיא יָפָה לְכָל מַשְׂכִּיל וְנָאוָה.
תְּעוֹרֵר אַהֲבָה מִלֵּב מְשַׂנְאִים
וְתַסְתִּיר מֵאֱנוֹשׁ כָּל חֵטְא וּמַעֲוָה.

אמר לו חברו: מדרך נכוחה תעית, ורוח רעיות. וכאין נחשבה הענוה או העזות, לנגד הזריזות. כי בה יכבוש אדם הנפשים, וימצא חן בעיני אלהים ואנשים. וינחל כבוד וגדולה רבה, בעולם הזה ובבא. ובה יצבר חיל ינוב, ובתים מלאים כל טוב.

וישא משלו ויאמר:

אֱמֶת כִּי הַזְּרִיזוּת אֵין כְּעֶרְכָּהּ
וְאַשְׁרֵי אִישׁ אֲשֶׁר יֵלֵךְ בְּדַרְכָּהּ:
וּמִדּוֹת הַיְקָר כֻּלָּן שְׁפָחוֹת
וְלָהֶן הַזְּרִיזוּת הִיא כְּמַלְכָּה.

אמר חברו השלישי: נסכלת, באשר מללת. כי אין מדה טובה ויקרה, כאמץ לב וגבורה. כי בה יכניע אדם כל אויביו, וייטיב לאוהביו. ויהיה לגדולים נחבר, ויריע אף יצריח על אויביו יתגבר. ויעלה לבסא עדי יקראו לפניו סלו המסלה.

וישא משלו ויאמר:

אֱמֶת אֵין לֶאֱנוֹשׁ מִדָּה יְקָרָה
כְּאֹמֶץ לֵב מְעֹרָב עִם גְּבוּרָה.
הֲכִי בָהּ הָאֱנוֹשׁ יִכְבּוֹשׁ מְשַׂנְאָיו
וְיוֹרִידֵם בְּיָגוֹן לִקְבוּרָה.

אמר הרביעי: תעית מן הדרך, ונעבדת אל הסכלות בפרך. כי אין בכל המדות מדה הגונה, כמו האמונה. כי בה ירים אדם ראשו, ותיקר נפשו. ויהיה נכבד בעיני כל בשר ודם, וימצא חן ושכל טוב בעיני אלהים ואדם.

וישא משלו ויאמר:

דְּעֵה כִּי אֵין לְךָ מִדָּה הֲגוּנָה
בְּעֵין הָאֵל כְּמִדַּת הָאֱמוּנָה.
וְאִלּוּ לַנְּבוּאָה יִהְיֶה גוּף
תְּהִי אָז הָאֱמוּנָה לָהּ תְּמוּנָה.

אמר החמישי: אין בפיך נכונה, ואמרתך בלי תבונה, כי המדה הרמה, היא החכמה, תרים שפליה, ותשא על ראשם רגליה, והחכמה תחיה בעליה. ולולי החכמה, לא היה יתרון לאדם מן הבהמה.

וישא משלו ויאמר:

אֵין בַּזְּמַן מִדָּה מְאֹד רָמָה
וּפְאֵר לְרֹאשׁ אָדָם כְּמוֹ חָכְמָה.
כִּי בָהּ אֱנוֹשׁ יַעַל לְכֵס מַלְכוּת
גַּם בָּהּ יְעֵפִים יִמְצְאוּ עָצְמָה.

אמר הששי: מחזה שוא חזית, ושקר ענית. כי אין מדה טובה לכל בשר, כמו המוסר. כי במוסר יכבדו לאדם יודעיו, ויאהבוהו שומעיו, ויכסו על כל פשעיו. וזכרו מתוק לכל פיות, ומהללו כמגדל בנוי לתלפיות. והוא מחמד ללבבות, ותהלותיו לדור דורים נצבות.

וישא משלו ויאמר:

אֵין לֶאֱנוֹשׁ מִדָּה כְּמוֹ מוּסָר
כִּי הִיא פְּאֵר וָהוֹד לְכָל בָּשָׂר.
אִם כָּל יְקָר יִהְיֶה לְאִישׁ מֵאֵין
מוּסָר, דְּעֵה כִּי כָל יְקָר יֶחְסַר.

אמר השביעי: אתה על ריק בטוח, רודף קדים ורועה רוח. כי אין בכל המדות דבר טוב, כמו הלב הטוב. כי בו יהיה אדם אהוב לברואים, ויעלוהו לראש הקרואים, והוא נכבד בעיני השומעים והרואים. כל רואיו יאהבוהו, ושונאיו ישבחוהו, ובני אדם יהללוהו, ומלאכי שחק לטובה יזכרוהו.

וישא משלו ויאמר:

אֵין בָּאֱמֶת מִדָּה כְּמוֹ לֵב טוֹב
בָּהּ הָאֱנוֹשׁ יִפְרַח כְּגַן רָטוֹב.
כִּי בוֹ יְהִי אָהוּב לְצוּרוֹ גַּם
יִמְצָא בְּעֵינָיו חֵן וְשֵׂכֶל טוֹב.

וכשמוע הזקן דבריהם אמר להם; כלכם נבוכים, והולכי חשכים. והנכוחה מכם נעלמת, ולא ידעתם לבחור האמת. כי כל המדות לרגליה תכרענה, והיא עלתה על בלנה. בה יתכפרו כל האשמות, יסורו מן הלב המשטמות. ובה ישיג איש חפציו הרחוקים, ואלו היו בשחקים. ובה ימנה עם החסידים, כי בה וגמול צדקות וחסדים. ובה יקנה שם טוב, ויהיה זכרו כשמן הטוב. ומי שאין בו נדבה, חשובה צדקתו חובה. וחסדיו שגיאות, וטובותיו חטאות. וכל חבריו ימאסוהו, ויודעיו ישנאוהו, ודעיו לרע יזכרוהו, וגרי ביתו ואמהותיו לזר יחשבוהו. ובעל הנדבה ישא פניו, כי היא תכסה כל עוניו, ותמחה זדוניו; ואויביו יאהבוהו, ושונאיו ישבחוהו, ומקנאיו יודוהו, ומקלליו יברכוהו. כי בנדבתו יכבוש לבותם, וימשוך אהבתם. ובה תשוב הגאוה, נאוה. והחסרון, יתרון. ובה הכסיל, נחשב למשכיל. והנקלה, על שחקים יעלה. ובבן ראיתי רשעים, ובעלי מעשים רעים. ואם יש בהם נדבה, תסתיר מהם

כל רשע וכל חובה, והמדה הרעה תשוב טובה, ועל כל פשעים תכסה אהבה. וכן ראיתי אנשי אמונה, ובעלי שכל ותבונה, ובהם כל מדה הגונה. ואם אין בם נדבה תשוב היראה, חטאה, והענוה, גאוה. והזריזות, עזות, והשכל סכלות. והיתרון מגרעת, והתבונה חסרון דעת. כי לרגלי הנדבה, כל המדות הטובות תכרענה, ועליה נאמר רבות בנות עשו חיל ואַתּ עלית על כלנה.

וישא משלו ויאמר:

אֱמֶת בִּבְנֵי זְמָן מִדּוֹת חֲמוּדוֹת
וְעַל כֻּלָּן מְעֻלָּה הַנְּדָבָה.
וְכָל מִדָּה וְאִם תִּהְיֶה חֲמוּדָה
הֲלֹא מֵהַנְּדָבָה הִיא גְנוּבָה.

אמר המגיר: וכשמעי שיחו, ונעם לקחו. רציתי לחקור אם חכמותיו, כפי מליצותיו. ואמרתי לו בחי הנותן לך שפה ברורה, ורוח עצה וגבורה. הודיעני נצר מטעך, ונוה דבעך.

ויען ויאמר:

אֲנִי חֶבֶר מְחַבֵּר שִׁיר חֲמֻדוֹת
וּמֵפִיץ מִלְּשׁוֹנִי אֵשׁ פְּלָדוֹת.
וְאֶסְעוֹד הַלְּבָבוֹת בְּאֲמָרוֹת
מְמֻלָּאת בְּאַבְנֵי נִיב וְחִידוֹת.
אֲכַסֶּה אוֹהֲבַי מַעֲטֶה תְהִלָּה
וְאַלְבִּישׁ אוֹיְבַי בִּגְדֵי חֲרָדוֹת.

וכשמעי שיריו, ותקף אמריו, ידעתי כי הוא מאלפנו ומורנו, חבר הקיני חברנו. ועמדתי כפי רגע עמו להריח בשמו, ולדוות במתק נאמו. אחרי כן קראתי שלומי עליו, ופנה כל איש ממנו לאהליו.

שער עשרים

משבע הבתולות ותחבולותיהן.

נאם הימן האזרחי: משכוני תענוגי השחרות והילדות, ועלי מזיו הנעורים הנזר והעדות. לרכוב אניות, ולעבור נהרות וציות, במעונות אריות, ופריצי חיות. ורחמתי עידי הפרידה, ודאיתי בכנפי החסידה. ולקחתי התשוקה לצדה, ונסעתי מבית לחם יהודה. בעוד ענף הילדות פורח, ודודאי השחרות נתנו ריח, ואור הנערות זורח, ולא כסתה שמש השיבה זיו הירח. ובעודי מתהלך לרוח היום על פני השדה, ואשא עיני וארא על פני המדבר שבע נערות, בשבע מאורות. הארץ האירה מהלם, ושכן עליהם אור נעלם. וכראותן דמותי, קדמו בשלום אותי. והן מכסות בצעיפיהן, ומתעטפות ברדידי צניפיהן, אבל זהר יפין שלח ברקים לעיני מפניהן, ויורה זיקים ללבי מעיניהן. וכלם בקומות נעימות, כנדגלות איומות, ולהם שדים נצבו כחומות וקומות, כארזים נצבות, ממחצב היופי חצובות, ומעצי עדן קצובות. וכל אחת מהן מקטרת בקנה וקדה, לובשת שביות החמדה, מטופפה בשדה, כאלו היופי עגולה והיא בתוכו נקודה, בלחיה בדדה, נקבץ בם החן והיופי והיו לאגדה. ואחת ביניהן, משכמה ומעלה גבוהה מהן. בעינים, כיונים על

אפיקי מים, ועפעפים, יכשפו למכשפי מצרים, ושדים, יקרעו הלבבות לשנים, ומתנים, לחשקם נמס כל לב ורפו כל ידים, ושוקים, כעמודי שש שנים, וידים, כאלו נקרצו מכפור השמים, ולחיים, ישיבון הערבים צהרים, ושנים, כטורי כדלח שנים, סגורים מן השפתים, כבריח ודלתים, ומן הבדלחים ההם יזובו נטפי מים, כנפת צוף למלקוחים, וכל השואב מהם לא רעב ללחם ולא צמא למים. ותאמר לי: שלום עליך כפיר אריות, מזנק מהר תושיות. ואען ואומר לה: צבאות השלום ילוו עליך, ויקוו אליך. אבל השבעתי אתכם בנות ירושלים, הנטויות גרון ומשקרות עינים, בחין השפתים. האדמות בדם קרבי, והעינים הכחולות בפוך קדרות לבי. והעפעפים אשר יורו ולא יחטיאו אל צלעי, והלחיים אשר יקוד גחליהם יצית אש במעי, והשנים אשר קפאו טורותם מבדלח דמעי. והאצבעות הקצובות מעץ החיים, והמלקוחים אשר יזוב מהם מים חיים. וזהר הפנים אשר הפכו השחר שחור, והשיבו באורם צל המעלות לאחור — להשיב גזלת לבי אשר גזלתן, ורוחי אשר חבלתן. ולהודיעני מאין בואכן, ואנה מגמת פניכן.

ואשא משלי:

יַעֲלֶה אֲשֶׁר לִבִּי כַּחוּט מְשַׁכַתְּהוּ
וּבְגַחֲלֵי חֶשְׁקָהּ בַּיּוֹם שְׂרַפְתְּהוּ.
חָמְלִי עֲלֵי חֹשֵׁק נַפְשׁוֹ מְכַרְתְּהוּ
וּבְמַאֲסַר אַהַב עֵינוֹ נְתַנְתְּהוּ.
נָא רַחֲמִי עָלָיו וּפְנִי בְּחֵן אֵלָיו
פֶּן יֹאמְרוּ עָלָיו אִשָּׁה הֲרָגַתְהוּ.

ותען אחת מהן והבדלחים הלחים יתפזרו מבין שניה, והברקים ירוצצו מבין אישוניה, והחן יקרא אברך לפניה, אך היה המסוה בין עיניה, ונעלמה מעיני כל חי כי כסתה פניה. ותאמר לי: חלילה חלילה מעשות לך רעה כי לא נגענוך, ולא הוגענוך, אבל את באת אל מול פני המלחמה החזקה ועל כן פגענוך. ואתה בן אדם מה לך לחקור על סודות הגבירות, ולדפוק על דלתי החשק הסגורות. ואיך באת אל היכל מלכים ולא יראת, וקרבת אל החצר הפנימי ולא נקראת. ואיך לא פחדת פן יפגעו בך חצי העינים, וחרבות העפעפים, ויגזרו [כבדך לשנים, ויגזלו] לבך בלי ידים, ותעוף נפשך בלי כנפים; ומדוע לא יגרת פן ישגוך מן העינים הנחשים השרפים, וישרפוך מן הלחיים גחלי רשפים, ואיך לא נבהלת מזיו השחרים וקדרות הנשפים, ולא חרדת מרמוני הסעיפים, אשר תחת הצעיפים, ולולי המחלפות אשר תחת הצניפים. ואען ואומר: לאט לי הצביה, הטורפת כלביה, המושכת כקשת רמיה, ההורגת בלי צדיה. כי מיום נולדתי, בשמי היקר זרחתי, ועל נהרי שלוה פרחתי. ומנעורי נשאוני נדיבי עם על כפים ובכתפים, ושעשעוני השועים על ברכים. כי אבותי היו אצילי ארץ יקרים, והודי אמיצי לב וגבורים. לב הארי ימס מפניהם, ויחת הזמן מהתיצב לפניהם. וכין צלעי נפש יקרה נאמנת, בצל הענוה מתלוננת, ועם כוכבי רום שוכנת, ותהי להם לאומנת. ממחצב כבוד חצבה, ועל כס היקר הוצבה. וכמה לבאות צדיתי, וצבאות לבבתי, ברשת אהבתי, ועניתי לבם בפרידתי, ומהיותי חקרתי והתרתי. על סוד נטמן, ולבי רד עם אל ועם קדושים נאמן. ולי נאה לחקור על כל סוד ולשאול, כי אין זולתי לגאול.

ותען ותאמר לי: מה נעמו אמרותיך, ומה מתקו דברותיך, הוצק חן בשפתותיך. ונפלאת לנו אהבתך, ועל כן ראוי לנו לתת את שאלתך, ולעשות את בקשתך. ידוע תדע כי זאת הגברת העדינה, היא פאר כל מדינה, בזהר תמונה, ולחי כלבנה, ושער כענגה, ואין קצה לתכונה. והיא יחידה בבנות, ותפארת בין העדינות, ושרתי במרינות. והיום הזה לבשה בגדי עדיה, וקשרה שביסי חליה, ויצאה להראות העמים והשרים את יפיה, וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה.

ותשא משלה:

צְבִיַּת חֵן לְבָנָהּ כַּלְּבָנָה
וְשַׂעְרָהּ עַל מְאוֹר לֶחְיָהּ עֲנָנָה.
קְצַת הַחֵן לְבַד לָקְחוּ עֲלָמוֹת
וְלָהּ כָּל הַיֹּפִי הָיָה לְמָנָה.
בְּאִלּוּ קִנְאוּ אוֹרִים לְיָפְיָהּ
וְלִלְחוֹם שָׁלְפוּ חֶרֶב שְׁנוּנָה.
וְכוֹכְבֵי רוּם בְּלַהֶבֶת חֲנִיתוֹת
וְהַסַּהַר כְּסוֹחֵרָה וְצִנָּה.
וְאִלּוּ אִישׁ אֲסִיר שֵׂיבָה יְשׁוּרֶהָ
יְהִי שָׁב מִזְּמַן זִקְנָה לְעֶדְנָה.
שְׂפָתָהּ צוּף וְלֶחְיָהּ מָן יְרָקָה
בְּטַל אוֹרוֹת וּפָנֶיהָ כְּגַנָּה.
וְהָיָה הַיֹּפִי נוֹדֵד וְגוֹלֶה
עֲדֵי פָּגַע מְעוֹנוֹ בָהּ וְחָנָה.

לְאוֹרָהּ נָהֲרוּ עִוְּרִים חֲצוֹת לֵיל
וְנִשְׁמַע מִלְּשׁוֹן אִלֵּם רְנָנָה ׃

וְאִלּוּ יֶחֱזֶה יָפְיָהּ חֲכַם לֵב
עֲזָבַתְהוּ בְּלִי שֵׂכֶל וּבִינָה ׃

וּבָהּ כָּל הוֹד וְכָל כָּבוֹד מְחֻבָּר
וְכָל יוֹפִי וְאֵין קֵץ לַתְּכוּנָה ׃

וְאֵיכָה תִדְרְשׁוּ עֶרֶךְ לְיָפְיָהּ
וְהוּא נֶעְדַּר בְּכָל עִיר גַּם מְדִינָה ׃

וְאִם תֹּאמְרוּ הֲכִי כָזֶה רְאִיתֶם
דְּעוּ כִּי לֹא רְאִיתֶם כָּל תְּמוּנָה ׃

אחרי כן אמרה לי: וגם אתה הגד לנו ענינך, ומאיזה מקום מעונך. אמרתי: אני הגבר, ממבחר ילדי עבר, שוטטתי בכל עבר, ועופפתי מים ועד מזרח בלי אבר. מספרד נפרדתי, ואל ארץ יון חרדתי, ומשברים שברתי, ומעברים עברתי. ובאתי מנא אמון, עד הר חרמון, וצענתי מצוען, לארץ כנען. ומנוף, עד יפה נוף, וממצרים, עד ירושלים. ומצור, עד חצור, ומדיבון, עד חשבון. ומארנון, עד הלבנון. ומדן, עד רדן, ומן הרמתים, עד ארץ מרתים. ומקעילה, עד חוילה. ומאשור, עד גשור. ומארבל, עד בבל. ובכל אשר חזיתי, כמראה הזה לא ראיתי. ועתה אם נא מצאתי חן בעיניך, הסירי המסוה אשר על פניך. והשב רוחי, והחליפי כחי. ובשאלה הזאת אצא ממאסרי חפשי, הלא מצער היא ותחי נפשי. וכשמעה ניבי צחקה למלי ותחזק בי ותאמר: הנה שמעתי בקולך, ועשיתי משאלך. ותסר צעיפה מעל פניה

ואראה והנה איש וזקנו ארוך, כאלו נחש כרוך. והוציא מתחת בגדו, חרבו שלופה בידו. ואראה ואפול על פני, ואבדו רעיוני. ובראותו כי סר ממני כחי, וכמעט יצאה רוחי. החל לצחוק, ונשמע קולו למרחוק. והעלמות נמלא שחוק פיהם, ונפלו על פניהם. ויאמר לי: פקח עיניך וראני, אולי תכירני, ואתבונן אליו והנה הוא חבר הקיני, אבי התחבלות הגדולות, וראש הנאצות והנבלות. וַאֹמַר: יעכרך ה׳ כי עכרתני, [והברע הכרעתני] ולמות הגעתני. אמר לי: שלום שלום לך בעודך, חזק ועמוד על עמדך. ותשב רוחי עלי בשמעי אמריו, והחזקתי בדבריו. ואומר לו: מי לך כל המחנה אשר פגשתי, ובחשקם נענשתי, וברשת אהבתם נוקשתי. אמר להם: אלה הם צבאות אהכתי, אשר בהם חשוקתי, ולהם תשוקתי. והייתי מתהלך עמהם, ללקוט פניני אמריהם, ולהשתעשע במתק דבריהם, ובראותנו אותך מרחוק הגדתי להם, כי אתה מבחר ידידי ורעי, וסגלת אהובי ומיֻדעי. וחלו פני ופיסוני, ובחיי אהבתך השביעוני, להתל בך ולרמותך, ולבחון כחך ולנסותך. וימהר לקרוא בשלומי, והלך מעמי. והעלמות נעלמו מעיני, ונשאה אותם רוח אדני, ונשארתי לבדי משתומם כחילי, על המקרה אשר קרה לי. ופניתי למקומי ולבי נעזב לקורותיו, ואני מקלל חבר הקיני ותשוקותיו.

שער עשרים ואחד

בערמת חבר הקיני, עם הכפרי העני.

נאם הימן האזרחי: נטיתי לבי, בעודי הענן באבי, לשוטט על המדינות העדינות, וללמוד מפי נבונים תבונות, וללקוט מפרי לשונם מנות, ויהי היום ואבוא לעיר רחובות, ובעודי מסבב בשוקים וברחובות. ראני חבר הקיני מרחוק, וירץ לקראתי ופיו מלא שחוק, ונשמע קולו למרחוק. ואסור אליו, לקרוא שלומי עליו. ואמרתי: מפני מה צחקת, ומה לך כי נזעקת. אמר: הרף ואגידה לך דבר ימלא פיך שחוק, לבלי חק. אמרתי: הגד נא לי הבליך, ודברי התוליך. אמר: יצאתי היום ונפשי שוקקה, וידי ריקה. ואויתי לאכול בשר, ולבי בשוט רעב מיוסר. ואין בידי אגורת כסף, למצוא אשר אני כוסף. וכאשר דלק בלבי יקוד הרעב המבעיר, אמרתי: אקומה נא ואסובבה בעיר, אולי האל רחמיו יעיר. ואקום ואסובב בכל עבר, אולי יש תקוה ושבר א), ואין מזון ושבר, כי אם יגון ושבר, יוריד אל הקבר. וכאשר נואשתי, מאשר דרשתי,

---

א) מלשון עיני כל אליך ישברו.

ונואלתי, מאשר הוחלתי. פניתי אחרי צאתי, לשוב לביתי. בשורי בי אבדה תקותי, ולריק יגיעתי. אני טרם אכלה לדבר אל לבי, ואשא עיני ואראה והנה איש ערבי, יבא מעירו ומכפרו, והוא רוכב על חמורו. וכאשר אותו ראיתי, אמרתי בלבי מצאתי אשר אויתי, ואך זה היום שקויתי. ומהרתי אליו, לקרוא שלומי עליו. ואמרתי אליו: שלום בואך אדוני בן ארוני, אבירן בן גדעוני. מאין מוצאך ואנה מובאך, ברוך אשר זכני לראות מראך. ועל כן יצאתי לקראתך, לשחר פניך ואמצאך. כי כל הימים הייתי נכסף אליך, ושואל לכל עובר ושב עליך. אמר הכפרי: עליך שלום ארוני, אבל איני אבידן בן גדעוני, רק אבידע הגבעוני. אמרתי לו: שני השמות נמשלים יחד, והכל הולך אל מקום אחד. ועתה הודיעני שלומך, ואי זה מקומך, והודיעני שלום אביך ואמך. אם הם כאשר עזבתים בכחם, או כהתה עינם ונס לחם. ויאנח הכפרי בשמעו דברי ואמר: נאספו ברב עוני לעמם, ונסעו לבית עולמם. סעו המה למנוחות, ועזבו אותי לאנחות. וכשמעי דברו שלחתי ידי, לקרוע בגדי, ויחזק הכפרי בידי ויאמר אלי: בחי יולדיך, אל תקרע בגדיך. כי הדאגה לא תועיל, וממות לא תציל. אמרתי: אלו עשיתי כראוי קרעתי כבדי, במקום בגדי. ושפכתי דמי הצלעות, תחת הדמעות. על אח נאמן, אשר היה לי למגדל עז מקורות הזמן. כמה טובות גמלני, וכמה חסדים העניקני. אבל ראוי לכל מבין, להצדיק את הדין. ועתה ידידי הנחם, ובא הביתה לאכול פת לחם. או נלך לשוק, ואקנה לך צלי אש נחמד וחשוק. וכשמוע הכפרי זכר הכשר גרסה נפשו לתאוה, וריץ אחרי באהבה. וימהר אתי, ולא ידע בי נפל ברשתי. וכאשר באנו אל השוק מצאנו צלי אש תאות לעיגים,

יושב בין תנור וכירים. יטפו מימיו בחֻמם, וכמעט מיקוד האש יזוב בשרם על עצמם. ולשון הלהב בשל נתחיו, ורתח רתחיו, והפדיח פרחיו, ובחֻמו האדיבם, ולמעצבה השכיבם. עד השיכם זכים וצחים, ורכים ולחים, כגזרות כדלחים. ממעל אדמו עצם מפנינים, ומתחת כשלג לבנים. כלבנת הכפור לבנתם, ספיד גזרתם. ועליהם שומן כד ולח, ועינו כעין הבדלח, טהור קדש ממֻלח, לב רואיו יפלח, ואש בצלעותיו ישלח. וכאשר קרבנו לבעל הכשר, אמרתי לו: שקול מן הבשר, לאבידן חברנו, כי הוא אחינו בשרנו. ובחר לנו הנתחים הטובים, השמנים והערבים, הרכים והדשנים, והאדֻמים הלכנים. הנאים למראה עינים, הערבים לשפתים, המתוקים לחך ולשנים. וישלח האיש את ידו ויקח את המאכלת, לחתוך מן החיה הנאכלת, והנה אדֻמה כגחלת, וכלבב מקנאים מבֻשלת, ובטעמה לנפת צוף נמשלת, וריחה כקנמון ושחלת, והביא לנו לחם סלת. ויתן לפנינו, ואכלנו שנינו, עד קהו שנינו, ודבקה לארץ בטננו. וכאשר כלינו לאכול, וללחוך הכל. אמרתי לבעל הבשר תן לאבידן חברנו מן השקדים המבֻשלים בדבש, אשר טעמם כל ציר יחבש. ויהיה מה שתתן חדש בן לילו, כירח בהלו. טעמו מתוק ודשן, יעורר אליו הישן, וישכב בפה על מטות שן. ימס למראה העינים, ויזוב בין הידים, ובטרם יכתשוהו השנים, ימשכוהו המלקוחים, בלי מלקחים, ויצפנוהו בחדרי המעים. וימהר איש כשמעו הקול, לתת ולשקול, ולשום על ידי הכפרי הכל, ונאכל גם אכול. וישבנו ושבנו שנינו, לנשוך בשנינו, ולמשוך בלשונינו. וכאשר השלמנו העבודה, וערכנו לאל תודה. אמרתי אל הכפרי: אנחנו צריכים למים קרים, לכבות אלו המאכלות הבוערים. ואתה פה עמוד עד אקרב לזה השער,

ואקרא אל הנער. ויביא לנו מים טובים, כגזרות שלג ערבים, מהר שניר הצובים, יכבו מן הקרבים, מוקדי להבים. אמר הכפרי: עשה כאשר דברת, ויפה גזרת. וארד מן המצבה, ועמדתי אחרי הקיר נחבא. לדעה מה יעשה לו, ומה יעלה בגורלו. וכאשר ראה כי בוששתי לבוא, ויתעצב אל לבו. וקם לקשור אזורו, ולרכוב על חמורו. וימהר בעל הבשר אליו, והחזיק בשוליו. ואמר לו: אנה תלך וחובך לא פרעת, תן מחיר מה שאכלת. אמר הכפרי: סור מעלי, ואל תקרב אלי. כי אני דבר לא קניתי, כי אכסנאי הייתי. ויחזק האיש בערפו, והכהו בכפו. ואמר לו: בן הזונה מתי קראנוך, או מאין ידענוך, תן שלשה כספים ואם אין סחבנוך. עד תקיא כל אשר בלעת, ותרעב כפלים מאשר שבעת. ויבך הכפרי ויאמר: ארור יהיה אותו הנבל, אשר על אבי התאכל. כי אני אמרתי לו שמי אבידע הגבעוני, והוא מתעקש וקורא שמי אבידן בן גדעוני, עד נשכני כצפעוני, והפיצוני ימי עוני. ולא יכול להמלט עד שקל המעות, וילך ובלחייו פלגי דמעות. וכאשר הלך לעירו, שמעתיהו בוכה בצירו, ואומר בשירו:

נָבָל אֲשֶׁר הִבְעִיר בְּאֵשׁ לִבִּי
מִי יִתְּנֵהוּ מַאֲכַל חַרְבִּי.
כִּי מֵהֱיוֹתִי לֹא רְאִיתִיהוּ
עַד בָּא לְרַמּוֹתִי וְהֵתֶל בִּי.
צָחַק לְצָרָתִי וּמֵרֵאשִׁית
בָּכָה וְהִתְאַבֵּל עֲלֵי אָבִי.

אמר המגיד: וכשמעי דברי חבר הקיני, ידעתי כי הוא יחיד בנבלות ואין שני. ואמרתי לו אמת כי אין ערוך אליך, במתק משליך, וברוע פעליך. אתה בלשונך לוכד גבורים,

ואתה בזדונך חובר חברים. תבגוד בכל עובר ושב, ותטרוף כאריה האזרח והתושב. ויצחק למלי, ויאמר אלי:

בְּנֵי אִישׁ בּוֹגְדִים כֻּלָּם וְעַל כֵּן
אֲנִי אֶבְגּוֹד בְּכָל הוֹלְכִים וּבָאִים.
אֲצוֹדֵד הַלְּבָאִים כַּצְּבָאִים
וְאֶטְרוֹף הָאֲרָיוֹת כַּטְּלָאִים.
וַאֲפִית הַחֲכָמִים כַּסְּכָלִים
וְאָשִׁיב הַנְּבוֹנִים כַּפְּתָאִים.

ויסב מאתי וילך לו, ועזבני תמה לרשעתו ונבלו, וְעָרְמָתוֹ וְשִׁכְלוֹ.

שער עשרים ושנים

ענין האיש המענה החוזה, בכוכבים ומזלות, (וערמתו ושכלו) [ידבר גדולות].

נאם הימן האזרחי: הייתי בימי חרפי, ובזרוח כוכבי נשפי, והגלגל סובב על פי, מתעלם בגנים, ורועה בשושנים. על משאבי נחלים, ותחת סככי הצללים. אשאף רוחות, בשמן המור רקוחות, בהם לנפש מנוחות, וללב שמחות. ויהי בקצות הימים יצאתי לשוטט במדבר ובערבה, ואתהלכה ברחבה. וארא לשער העיר איש נצב, דואג ונעצב. וכאשר שמתי עליו עיני, מצאתיהו חבר הקיני, ויגדל על עצבו יגוני. ומהרתי אליו לשאלו, על המקרה אשר קרה לו. אמר לי הייתי אתמול עם חברים, מילדי העברים, ובעודנו בשער העיר ראינו עם רב נקבצים, ומכל עבר באים ורצים, ואיש באחיו נגשים ונלחצים. ומהרתי אני וחברי אליהם, ושאלנו לאיש מהם, להודיענו מגמת פניהם. ויאמר לנו כי יש בשער העיר חכם מחכמי הערבים, חוזה בכוכבים, יגלה העתידות בטרם היותם, ויגיד הסודות עד לא חנותם. ויאמרו לי חברי: לכה נא ונשמעה נבואותיו, ונראה מה יהיו חלומותיו. ובאשר באנו אל ההמון ראינו זקן בא בימים, ומהדר החכמה עליו אימים. ובידיו כלי

נחשת, ועליו מעשה רשת. והוא שוקל השמש בגלגליה, ומרוצתם במעגליה, ומרחבי גליליה, ונטית צלליה. והוא אומר לכל הנצבים עליו: האותיות שאלוני, ועל העתידות חקרוני, ובסודות הארץ אל תבחנוני, דק בסודות השמים נסוני, כי לא בסתר דברתי ולא אמרתי תהו בקשוני. אני אגיד לכם חקות שמים, וסוד המאורות השנים. לחמשת כוכבי לכת, בלבי מערכת. ידעתי סודות מזלותם, ותצריהם וטירותם, ורדתם ועלותם, שנים עשר נשיאים לאמותם. אם יש להם בשחק דרכים, להם בלבי מהלכים. ואם במרום מעגליהם, ברעיוני גלגליהם. ולא נעלם ממני שבתי ורעותיו, וצדק וטובותיו, ומאדים ומלחמותיו, והשמש וממשלותיו, ונגה וחמודותיו, ובוכב חמה וחכמותיו, וסוד הגלגל ומעלותיו, והצומח ומזלותיו, ומיתריו ויתדותיו, על ארבע פעמותיו. ומזל טלה, בחבלי שכלי יתלה. וקרני השור, בלי עבות אקשור. ועזבתי תאומים, בחיי האם יתומים. וגבה סרטן, למעלתי יקטן. ומזל אריה, הוא לאימתי חולה ונהיה. ואתי בתולה, בחדר לבי בעולה. וחשבתי מאזנים, בשחק מאזנים. ונשך לעקרב, מלשוני עקרב. ותופש הקשת, ייראו אלי מגשת. ושסעתי מזל הגדי, כשסע הגדי. ולמימי שכלי, נחשבו מי הדלי, כמר מדלי. ומזל דגים, נתפס במצודתי כדגים. ידעתי עתידותיהם, וחקרתי צפונותיהם, והוצאתי לאור משפטיהם. אשפוט עליהם בצדק, ואחזק מהם כל בדק. ואשמיע לבני איש נוראות, ודברים כדברי נבואות. ואגיד לכל איש אשר ימצא אותו, מיום היותו, ועד יום מותו. אם יצליח או יגבר, ואם ימות בים או במדבר. ואודיעהו מזלו והצלחתו, ורדתו ועלותו. ופרשת גדלתו, וכל מעשה תקפו וגבורתו. ומספר שנותיו בלבי

חָצצו, ובלשוני נחרצו. וידעתי מתי יעשיר או ידל, וישפל או יגדל.

וישא משלו:

אֲנִי לָשׁוֹן לְקוֹרוֹת הַזְּמַנִּים
אֲגַלֶּה לֶאֱנוֹשׁ רָזִים צְפוּנִים.
וְאִם יִצְלַח וְאִם יִדַּל וְיִגְדַּל
וְאִם יֵלֵךְ לְאָחוֹר אוֹ לְפָנִים.
וְאִם יַעְשִׁיר וְיִוָּרֵשׁ וּמָתַי
וְאִם יִזְכֶּה לְבָנוֹת אוֹ לְבָנִים.
וְאִם יִחְיֶה וְאִם יָמָיו אֲרֻכִּים
וְאִם יָמוּת קְצַר יָמִים וְשָׁנִים.
וְאִם יַרְחִיק נְדוֹד מֵעִיר מְגוּרָיו
וְאִם יִצְבּוֹר כְּחוֹל עֹשֶׁר וְהוֹנִים.
וְאוֹדִיעוֹ אֲשֶׁר צָפַן בְּלִבּוֹ
וּמִי יָבִין צְפוּנֵי רַעְיוֹנִים.
וְאַגִּיד לוֹ עֲתִידוֹת קוֹרוֹתָיו
לְאוֹתוֹת מוֹעֲדִים יָמִים וְשָׁנִים.
לְכוּ נָא שַׁאֲלוּ בַּעֲדִי וְתִקְרוּ
הֲנִמְצָא אִישׁ כְּמוֹתִי בַּזְּמַנִּים.

אמר המגיד: ובשמוע העם פליאות אמריו, ותקף דבריו, כרעו לפניו, ונבהלו מפניו. ובאו לשאל כל איש על סודותיו, ולראות עתידותיו. זה ישאל על יגונו, וזה ידרוש על

מאורעות זמנו, וזה יחקור על מזל בנו. וזה ידרוש על מלאכתו ומפעלו, וזה יגיד נגע לבבו וחילו. והוא משיב לכל איש מענה על שאלתו, והם נותנים לו איש אשר כברכתו. ואני לדוע מזלי, והיגון אשר עלה בגורלי. אמרתי לחברי במה נוכל לנסותו, ולדעת שקריו מאמונתו. ולבחון שכלו מסכלו, ולהבדיל זהבו מבדילו. אמרו לכה נא ונשתתף כלנו בשאלה אחת ונלך אליו יחד ולבותינו לב אחד. ונשאל על ענין הגאלה, ומתי תהיה התשועה לבני הגולה, ואם יש תקומה לזאת הנפילה. אמרנו טוב הדבר, וכאשר עמדנו לפניו אמרנו: לו הגד לנו שאלתנו, ותמצא גמול טובותינו. אמר ישים איש מכם ידו על החול, כי בו יודע הקדש מן החול. ונעשה כאשר צוה, וחקק על החול טורים והתוה. וכאשר הפיל נקודותיו, וטורותיו, ועשה תבניותיו, וספר ספירותיו, ותלה כלי הנחשת באצבעותיו, ושקל השמש במעגלותיו, והושיב הצומח על ארבע יתדותיו, וחקק כל כוכב איש על דגלו באותיותיו. וכמעט ברעו לו כוכבי ערץ, וישכו אתו לארץ. וישתומם כפי שעה והוא חושב בנפשו, אחרי כן נשא ראשו. והוא תמה עלינו, ומביט [בכעס] אלינו. ויאמר לנו: נשבעתי ביוצר האור הזורח, והשמש וירח, ובל מזל צומח. ומסב כדור הגלגלים, כי אינכם ישמעאלים, ולא עדלים, רק מעם נבזים ושפלים, ואולי אתם ישראלים. אמרנו: כן דברת. אמר: הרמותי ידי לאל עליון, החוקר כל רעיון. המבדיל בין קדש לחול, ומלמד לעבדיו סודות הכוכבים והחול. כי שאלתם על סוד גדול והקשיתם לשאול, והעמקתם עד שאול. שאלתם על מגדל נפל הַיִּבָּנֶה לתלפיות, ועל שה פזורה התמלט משני אריות, והיא מתהלכת בין החיות, שאלתם על אניה טובעת התעלה מבור תחתיות, ועל עולם

חדש היתכן להיות, שאלתם על קבוץ גליות, ועל חרבן מלכיות, ועל המתים להחיות. חי ה' כי בני מות אתם, אשר בחרבן העולם שאלתם, ועל נזק המלכים חקרתם, ויד במלכות שלחתם.

אמר המגיד: ויקהל כל העם עלינו המונים המונים, ויאמרו כל העדה לרגום אותם באבנים. אחרי כן הסכימו להוליכנו אל השופט ויקחו אותנו, והעם יסחבונו, על פנינו, ועל עינינו, והמכות בגבנו, והרוק בפנינו, ולא הגענו אל השופט כי אם רוחנו בין שנינו. והשופט היה מחסידי אומות העולם, ובל סוד ממנו לא נעלם. ויאמרו לו: הנה בני נעות המרדות, שלחו יד במלכות. ויקחנו השופט ובמקום סתר הביאנו ושאל אותנו ענין המקרים האלה, ונגד לו על פי הדברים האלה. אמר לנו: שלום שלום לכם אל תיראו, כי נזק לא תמצאו. ויקרא לעבד מעבדיו ויאמר: שים את אלה, אל בית הכלא, ועמדנו שם כל הלילה, עד נתפרדה כל הקהלה. ובמו השחר עלה, צוה לשלחנו בחמלת בוראנו, וישלח מלאך ויוציאנו; ועתה נמלטתי משאוניהם, ומלתעות המוניהם, ברוך ה' אשר לא נתנני טרף לשניהם.

שער עשרים ושלשה

בצרת חבר הקיני ודאגתו, וממשלתו ומעלתו.

נאם הימן האזרחי: לקחני הנדוד על אברתו, וקשרני בעבות חברתו, ועל בנפי פירוד נשאני, והשיאני. לשוטט מדינות, ולסבב מעונות, ולמדד ארקים, ולשדד עמקים, תהדפני ארץ אל ארץ, ויפרצני הנדוד פרץ על פני פרץ. ויהי בקצת הימים ואני באתי מסוריא, לטבריה. פגעתי בשער העיר חבר הקיני ומדיו קרועים, וגופו מלא פצעים ונגעים, וירם תולעים. ואמהר לחקרו ולשאלו, על המקרה אשר קרה לו. ויאמר לי כי היה נוסע מן השטים, ועד תל חטים, ויבואו עליו לסטים, ועשו בו שפטים, וחבטוהו בשוטים, כחובט חטים. והכוהו פצעוהו, ולקחו כל אשר לו ולמות הגיעוהו, ושולל וערום הניחוהו. ונמלט מהם ורוחו בין שניו, וחרב המות מתהפכת בין עיניו. וכשמעי מליו, בכיתי לציריו וחוליו, ויחרד לבי עליו. ובידו החזקתיהו, ולביתי הבאתיהו, ודברתי על לבו ונחמתיהו, ולקחתי בגד מבגדי והלבשתיהו, ובלחם ובשר קדמתיהו, ויין הרקח השקיתיהו. אולי תשמח נפשו, וישתה וישכח רישו. וכאשר שתיתי עמו שכרתי, וגבר עלי היין ונרדמתי, ובעודי ישן ברח ממני ואני לא ידעתי. וכאשר הקיצותי בקשתיהו,

ולא מצאתיהו, ולא ענני בעת קראתיהו. ויחר עליו אפי, והכיתי כפי אל כפי. על אשר עמו הטכתי, ווידי לפי שמתי, ועל חברתי עמו נחמתי. ושמתי על לבי לנטור איבתו בקרבי, ולטמון עונו בחבי. וכאשר היה ביום השני, [ויצאתי ממעוני, ואשא עיני], והנה חבר הקיני. על סוס רוכב, ובגדי מלכות סוחב. ושני עבדים לפניו, ויחרד לבי לשנוי עניניו. כי בלילה ראיתיהו ביגון ומגנה, ובערב ילין בכי ולבקר רנה. וכאשר ראיתיהו, נטיתי מן הדרך ועזבתיהו. וימהר וירד מעל מרכבתו ויחבקני, ויפול על צוארי וישקני. ויאמר: הנה ידעתי, כי מוסר פרעתי, וכשתי ונכלמתי, על אשר אשמתי. אמרתי לו: איך העזת פניך, לחלל ברית אמוניך, ועד מתי לא תחדל מרוע פעליך, ושנוי מעלליך. אמר לי: האל היודע כי אהבתך חקוקה על לבי, כל עוד נשמתי בי, ורוח אלוה בקרבי. אבל צרך גדול הצריכני להפרד ממך, ולצאת מעמך. אמרתי: הגד נא לי איך עלה מזלך וגבר, ומה היה הדבר. כי אמש היית כנצר נתעב, מתעטף ברעב. והנך היום על סוס רוכב, ובגדי מלכות סוחב. אמר לי: ככה מעשה האלהים, פעם יגביה שפלים ופעם ישפיל גבוהים, ופעם יעשיר רשים, ופעם ירושש ראשים. אבל אגיד לך סבת עשרי וכבודי, ואיך מצאה כביר ידי, כי כשנפרדתי מעמך, ויצאתי בלילה מהדומך. סבבתי בכל העיר, אולי האל ברחמיו לי יעיר. ושוטטתי על החצרים, ועמדתי על שער לאחד מן השרים.

ואשא משלי:

מִי זֶה יְרַחֵם דַל יְלִיד שׁוֹעִים
צָנַח לְאֶרֶץ מִגְּדֻלָּתוֹ.

הָיָה תְמוֹל דּוֹרֵךְ עֲלֵי רֹאשׁ עָשׁ
וַיְּסַקְּלוּ אוֹרִים מְסִלָּתוֹ א) ׃

אַךְ שַׁח וְשָׁפֵל עַד שְׁאוֹל הַיּוֹם
וַיֶּחְשְׁכוּ אוֹרֵי תְהִלָּתוֹ ׃

וַיִּפְגְּעוּ בוֹ שׁוֹלְלֵי דֶרֶךְ
וַיְשׁוֹדְדוּ מַחְמַד סְגֻלָּתוֹ ׃

יִתְאָו שְׁכוֹן עִם שׁוֹכְנֵי קֶבֶר
לַחְצוֹב בְּנִקְרַת צוּר מְחִלָּתוֹ ׃

עָטָה לְרֹב עָנְיוֹ מְעִיל קַדְרוּת
אָכֵן עֲרָפֶל שָׂם חֲתֻלָּתוֹ ׃

נִלְאָה כְתֹב סֵפֶר תְּלָאוֹתָיו
לוּ יִהְיֶה שַׁחַק מְגִלָּתוֹ ב) ׃

עַתָּה הֲיֵשׁ נָדִיב יְרַחֲמֵהוּ
יַעֲמִיד לְדוֹר אַחֲרוֹן תְּהִלָּתוֹ ׃

ויהי כשמוע השר נעם שירתי, והבין תקף מליצתי, צוה להביאני אליו ויאמר: את קולך שמעתי, וכל סודך ידעתי. ונודע לי מטוב שירתך, כח תבונתך. אשבור על הזמן מעליך, ואצוה ליגונים בל קרוב אליך. אמרתי לו: כל אשר תצוה שאל ונסה, וכל אשר תאמר אלי אעשה. אמר לי: ידוע תדע כי איש

א) אתמול היה בין כוכבים קנו וידרוך עלי עש וכימה והמזלות אשר בשמים היו מרמס לרגלו.
ב) לו גם יהיו השחקים לו כגוילים.

ממבחר השרים הטפסרים מתה אתמול בתו, והיום ילדה בן אשתו. וכל היום לחבר שירים יגעתי, ולא רגעתי. ומים הסכלות חתרתי, להשיב אל היבשה ולא יכלתי. כי חשבתי לעשות לו אגרת, בשתי דרכים מדברת, ושני ענינים מחברת, מנחמת ומשברת, ובוכה ומזמרת, מקוננת ומשוררת. ולא מצאו חזון נביאי שכלי, וה׳ העלים ממני ולא הגיד לי. ואם יש לאל ידי שכלך, להשלים שאלתי לך, תמצא כל משאלך. אמרתי לו: מצאת הענין, ושאבת מן המעין. ופגשת מחזק הבדק, ופגעת את שש ועושה צדק. ועתה הביאה לי הדיו והספר, ויצו להביאם ומשכתי ידי בשבט סופר.

ואשא משלי:

דִּין יוֹצֶרְךָ קַבֵּל וְחֶמְלָתוֹ דְרוֹשׁ
תִּזְכֶּה לְרֹב כָּבוֹד וְגַם תֵּשֵׁב בְּרֹאשׁ ׃
כּוֹס גִּיל וְתַנְחוּמִים אֱלֹהִים הִשְׁקְךָ
וַיַּשְׁקְ אוֹיְבֶיךָ חֲמַת תַּנִּין וְרוֹשׁ א) ׃
וְתַחֲלִיף בָּנוֹת בְּבָנִים יִנְחֲלוּ
כָּבוֹד וְתַחַת נַעֲצוּץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ ׃

וכתבתי תחת השירים, אלה הדברים. אחר אשר נבקעו ענני הדמעה, ועלתה עד לשמים האנקה והשועה, ראה י״י וינחם על הרעה. ונעצר ענן הבכי אשר פרץ פרץ, ויכלא הגשם

א) המשקל: ״וַיַּשְׁ־קְ אוֹיְבֶיךָ״, השוא השני של וַיַּשְׁק יחשב לנע ומצטרף למלה הבאה, ודומה לזה למעלה בשער השני.

מן הארץ. וחרבו המים, מן הלחיים. ונבנה ההרס, ונקשר הקרס, ותחת אור הלבנה עלה אור חרס. ואחר אשר סר צלנו, ונהפך לאבל מחולנו, האיר ה׳ פניו אלינו, והסיר אפלנו, והקים נפלנו, והחליף בששון אבלנו, והפך למחול תוללנו. ומאחרי אשר רפו הידים, וכהו העינים, שבו הערבים צהרים, ויעמוד השמש בחצי השמים. ובפתע נחבש הפגע, וכרגע נרפא הנגע. ושבה הקינה, נגינה. והאנחה, שמחה. והתמרורים, לקול שירים. ונהפך האסון, לששון. והחרון לשמחה ירן. ופשטנו שקים, וקשרנו ענקים. ואם נגדעה צמרת, על ארז אדיר לכבוד ולתפארת. ואם שקעה הלבנה אמש, היום זרח השמש. והבת תרחם, והאב ינוחם. והבן יפרח, ואורו יזרח. ובו תמשול על הזמן ותרהב, כי הפיק לבך אשר אהב, ותחת הנחשת אביא זהב, ותחת הגחלת תעלה להב. והחליף לך בארץ השטה, ובכסא המטה. ובצניף, הצעיף. ובמגבעת, הטבעת. וברביד, הצמיד, ובמעיל הרדיד. ובנזר, העזר. ובבית הסדר, בית החדר. ובמרכב, המשכב. והמנעל במצנפת, והגדילים בטוטפת. והקסת בעט סופר, והאילת בעפר, והקדה באשכול הכפר. והנדן בחרב והמטרה בחץ, והיונה בנץ. ובידיד הרעיה, ובגור אריה הלביאה. והרגלי בפרש, ובית הנשים בבית המדרש. ועוד יצאו מלכים מחלציך, לשכון כבוד בארצך, וה׳ אלהיך ירצך. וכשמוע השר אגרתי הרצופה, ואמרתי הצרופה. הפשיט בגדי ומעילי, והסיר הבגדים הצואים מעלי. ונתן לי ממשל ורהב, והלבישני משבצות זהב. והרכיבני על סוסו, והרים עלי דגלו ונסו. ונתן לי העבדים האלה, וזה פתרון עניני החל וכלה.

אמר המגיד: וכשמעי דבריו, אמרתי: ברוך ה׳ אשר לא יעזוב חסדיו מעבדיו. ויהי עד כה ועד כה, קרא בשלומי ופנה לדרכו.

שער עשרים וארבעה

בשליח צבור ותפלותיו וספור שבושיו וטעיותיו .

נאם הימן האזרחי : הגד הגיד לי חבר הקיני , ואמר : אגידה נא לך מן הנפלאות אשר ראתה עיני . כי נסעתי מארץ גשור לאשור , בעת תרבו ידי נדיביה כחלמיש צור , ואפס עזוב ועצור . והעיר נאה וחשובה , גדולה מאד ודחבה , והמון רב ועשר נמצא בקרבה , והאמים לפנים ישבו בה . ואין בכל הארצות כיפיה , ולא כהדרה וצביה , וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה . אפס כי עז העם היושב עליה , והשוכנים מבני עמנו בגבוליה . כי לא יתנדב אחד מהם לנכבד או בליעל , מחוט ועד שרוך נעל . וכלם צרורות בספיהם , צרורות בכפיהם . בלי יוצאת ופרץ , ולא יפול צרור ארץ . ובבואי בנפש נבוכה , ערב שבת עם חשכה . אמרתי : אולי בית התפלה קרובה , ואלכה אליה ואדרשה בה . וכאשר באתי לבית התפלה , עם הקהלה . ראיתיה יפה כהיכל וארמון , וישבתי בתוך ההמון . והיו לצדי שני זקנים , ארוכי זקנים , חסונים כאלונים , ממוכרי התהלות ולא מן הקונים , ומהורסי בתי צדק ולא מן הבונים . בעלי קומות , ובטנם כערמות , להם נפשות בזויות , ועיניהם

רמות . וכאשר שאלתים על גדוליהם , ויתר קהליהם , ההחזן אשר להם . אמרו : יש לנו ראשי גליות , ופניני מרגליות . ומלבד זה יש לנו חזן דרשן , עניו וביישן , דשן ושמן כמו אילים בני בשן , תפלתו ערבה , וחברתו אהובה , ונגינתו טובה . יורה בתורה , ויקרא במק״א , ויסבור בנביאים כמה סברא . ויודע פיוטים יקרים , ושר בשירים . ובשמעי דבריהם אמרתי : תהלה לאל ושבח , כי זכני לראות זה החזן המשבח . ובעודי בזאת המחשבה , והנה החזן בא . ועל מצחו טוטפת , ובראשו מצנפת . לבנה ונעימה , בת מאתים אמה . ושערת זקנו עד טבורו הארוכה , ותכסהו בשמיכה . והוא יסחוב על הארץ גדיליה , ובמעט יכשל בשוליה . ובראותנו אותו , חרדנו כלנו לקראתו , והשתחוינו לעמתו , והחרשנו לאימתו , עד החל בנעימותו , ופתח תפלתו . ומניתי לו בתפלה יותר ממאה טעיות , ברורות וגלויות , מלבד האחרות שאינם לזכור ראויות , אך לא עניתיהו , כי אמרתי אולי מקרה הוא . או טרדת השבת הבהילתהו , או שנה אנסתהו . וכמו השחר עלה , השכמתי לבית התפלה , והנה החזן בא וישב במושב הגדולה . ופתח במאה ברכות , אשר על לשונו סדורות וערוכות . ואמר בקול צעקה רמה , ברוך אתה י״י אשר יצר את האדם בהמה . ובפסוקי זמרה , טעה טעיות רבות ואין להם ספירה . ובמקום גם מזדים חשוך עבדך , אמר : גם מזיתים חנוך עבדך , ובמקום חלב חטים אמר : חרב חדים ישביעך . ובמקום המכסה שמים בעבים , אמר : המכסה שמים בגדים . ובמקום ישמח ישראל בעושיו , אמר : ישמח ישמעאל בעשו . ובמקום הללוהו במנים ועוגב , אמר : הללוהו גבינים ועוגה . ובמקום ובירך לגדל ולחזק לכל , אמר : ובידך לגדף ולהזיק לכל . עד אשר נבלמתי , ועל

בואי לבית הכנסת נחמתי ונאלמתי, וידי לפי שמתי. וכאשר כלה זמירותיו, עמד על עמדו לערוך תהלותיו. וכסה פניו ולא מענוה, ועמד בגאוה. והרבה תנועותיו, והניע כתפותיו. והרים רגלו הימנית, והוריד השנית, וחזר מעט לאחרנית. ופתח להם גנזי חכמתו, והראה בית נכתה. והתחיל לומר פיוטים ושירים, כלם שבורים, ופסחים ועורים. ודרכם מעקל, בלא חרוז ולא משקל. ובלא בנין, ולא ענין. וכאשר האריך פיוטיו, לשוטיו. ושירי החולין לכסיליו, ומזמוריו לחמוריו. יש מקצת העם אשר ישבו, ומהם ישנו שנת עולם ושכבו, וקצתם ברחו ולא שבו, ובית הכנסת עזבו. ונפוצו מעל הרועה השורים, וברחו המקנה והעדרים, ולא נשארו כי אם ארבעה המורים, צועקים עם החזן ונוערים, והם יחשבו כי הם משוררים. והוא האריך להם בפיוטיו עד הצהרים, עד דבקה לשונם למלקוחים. וכאשר השלים פיוטיו וחזר להשלים התפלה, כי לא היה איש בבית הכנסת כי נמצאו בבתיהם ישנים כל הקהלה, והיה בתוכם איש מן האצילים החסידים, בעל מעשים חמודים. וכאשר שמע הדבר הזה וירע בעיניו, ויחר לו מאד ויפלו פניו. ויאמר הייטב בעיני י"י, לחבר דברים בטלים לתפלת י"י. ולהצריך הקהל לצאת בלא תפלה, הלא זאת רעה חולה, וחטאה גדולה, כי לא נשאר לנו במקום הקרבן והעולה, כי אם תפלה, ותחת הכבשים והפרים, תחנוני אמרים. כמה שנאמר ונשלמה פרים שפתינו. ואנחנו בה מתרשלים, ואותה מבטלים, בעבור שירי הבלים. והיה עומד סביבו, איש ריבו, וכשמוע ניבו. אמר: לא כן הדבר כאשר דברת, ובמענה פיך שקרת. כי עיקר התפלה, היא התהלה. וכי הנגונים, הם יותר טובים מן התחנונים, בזמן שבית

המקדש קים היו הלוים במקדש, משוררים לאל שיר חדש, ואותם השירים, היו בעיני האל יקרים, כיקר כרים ואשברים, ודם אבירים עם חלב פרים. ועתה בגלותנו הן השירות והקרובות עיקר תפלהנו, ועמוד לעבודתנו ודתנו. ועוד כי מנהג כל הגליות, אשר בכל המלכיות, לומר בבית הכנסת פיוטים וקרובה ומלאכה רבה ודברי סליחות, ושירי שבחות. ואנחנו איך נשנה מנהגם, ונסור ממהלכם, אין זה מנהג חכם. אמר לו הטוען: אמת דברת כי בזמן שבית המקדש קים הזמירות והתודה, עיקר העבודה. בעוד שהיתה השכינה, שמה שכונה. והיו המשוררים, צדיקים גמורים. והיו הלוים מנגנים בשירי דוד לא בזולתם, והיו כל השומעים מבינים אותם, אבל עתה אין היכל ואין מקדש, ולא תהלה ולא שיר חדש, ולא כהנים ולא משוררים, ולא מנגנים ולא צדיקים ולא ישרים, [כי המנגנים נרגנים והמשוררים סרי סוררים, והחזנים לא יבינו מה ידברו, והעם לא ידעו מה שהחזנים יאמרו. ובמקום שירי דוד הקדושים, ישוררו להם שירי הקדשים. וימשילו דברי ההולים לדברי אלהים חיים, ידמו עדים לעדיים והמתים אל החיים, ובעוד יאמר החזן קרובותיו, ולא יכירו העם בין שירותיו לקינותיו. ולא ידעו אם הוא משבח, או כלב נובח, ואם הוא משורר, או חמור נוער]. ואיך יישר בעיני האלהים כדבר הזה כי איש מעם הארץ אש־ איננו יודע בין ימינו לשמאלו, והוא תועה במחשב שכלו. ולא יבא לבית הכנסת רק שעה אחת בשבת, כשיהיה ממלאכתו נשבת. ויצא בהבל כאשר בא, כי הוא לא ידע להתפלל והחזן לא הוציאהו ידי חובה. אמר לו בעל ריבו: התחשוב כי בעבור טענותיך החלושות והדלות, נעזוב אנחנו מנהג כל הקהלות, כגון קהלות ספרד וקהלות

מערב וקהלת יון (וקהלת צרפת) אשר אין ארץ מארצותם, ולא קהלה מקהלותם. שלא יאמרו בם קרובות, ושירות רבות. ויש בקהלותם סכלים רבים ופתאים, דומים לבהמות ולפראים. אבל בעבורם לא ישנו העם מנהגם ואתה רוצה לחדש דבר בעולם, שלא היה מעולם. אמר לו הטוען: אין עיר מכל הערים אשר זכרת, וקהלה מן הקהלות אשר ספרת. שיהיו כלם סכלים ועמי ארץ, כמו אנשי זאת הארץ. כי בכל קהלות מן הקהלות, תמצא קצתם משכילים בתהלות, ומבינים התפלות. [ובבואם אל בית התפלה, אם יאמר החזן שיר תהלה, יבינו דבריו מקצת הקהלה, ויענו אותו על כל מלה ומלה]. אבל בעיר הזאת כלם שורים, ומדעת נבערים. גם החזן לא יבין מה שהוא אומר, ולא במה הוא מתחיל או גומר. [וכן ההמון אשר סביביו ואחריו, לא יבין דבריו, אם אין יודע, ואם ימצא אין שומע. ואם יסכל אין מי יריבהו, ואם יחטא אין מי ישיבהו. והוא מנגן בשיריו על בהמות מלובשים בבגדים לבנים, וידבר על העצים ועל האבנים. ולמי ינגן החזן ברגל מעכסת, ויד מפרכסת? — רק לקירות בית הכנסת. כמו שנאמר את מי יורה דעה, ואת מי יבין שמועה, ואלו נמצא בכל תקהלות קהלה כזאת, בטלו מהם הקרובות והשירות, והפיוטים והזמירות. וכל המתפלל בדברי פיוטים לזאת הקהלה, תפלתו תפלה ותהלתו תהלה, וטוב לעם לשבת ביום השבת בביתם, מלבוא לבית הכנסת להוסיף חטא על חטאתם. כי כל איש מהם באפלה כ ש ומהלך, כי בהבל בא ובחשך ילך. ועל כן אני אומר כי הקרובות והשירות, אינם לכל הקהלות אסורות רק מותרות. אבל הן אסורות לקהל הזה, כי כלם כבהמות ואין מקשיב בהם ואין פונה, והנה המקום מקום מקנה]. וכשמוע איש

ריבו, דברו וניבו. הביר כי דבריו נכונים, וטענותיו חזקים ונאמנים. וישם ידו על פיו האיש, ויהי כמחריש.

והיה בעיר ארבל גבר, מבני עבר, ושמו בנימין החבר, והוא חובר חבר. והשיב על דברי זה הטוען, והאל ענשהו בזה העון, ויצמת, כי בחטאו מת. והרבה טענות באגרת אשר לו, כל השומע יצחק לו. והיה פתיותו, נסתר בשתיקתו. עד זרק הקיתון, ויפתח ה' את פי האתון. כי הביא טענות בזויות, כלם באפס יד דחויות, [ועל לא יסוד בנויות. וכל דבריו תעתועים, וטענות המשתגעים. ואמר בדבריו כי יש בפרשת ויחל משה רמז לסליחות מפני שיאמרו ויעבר ה' על פניו ככל סליחה וסליחה, ואמר] כי התפלה אינה עלינו חובה מחויבת, מפני שאינה בתורה נכתבת. ומה שנאמר ועבדתם את ה' אלהיכם ואמרו הכמים עבודה זו תפלה, אמר זה החבר כי היא סברא קלה, ודאיה דלה. וכל האומר כי יש לסליחות ראיה בתורה, ואין לתפלה ראיה מן התורה, אין לחטאיו כפרה, כי דבר סרה, על האל הגדול הגבור והנורא.

ויען ויאמר:

אֲשֶׁר יֹאמַר רְשׁוּת הִיא הַתְּפִלָּה
וְחוֹבָה הַקְּרוֹבָה לַקְּהִלָּה.
אֱמֶת הֵמָּה בְּהוֹלֵלוֹת וְסִכְלוּת
וְלֹא נִמְצֵאת לְמַכָּתוֹ תְּעָלָה.
לְמַעַן כִּי אֱמוּנָתוֹ שְׁבוּרָה
וְאֵת שִׁבְרָהּ יְרַפֵּא עַל נְקַלָּה.
אֱמֶת כִּי הַשְּׁתִיקָה הִיא יְקָרָה
בְּכָל מִדּוֹת חֲמוּדוֹת הִיא שְׁקוּלָה.

וְאִלּוּ הַכְּסִיל שָׁתַק יְכַסֶּה
אִוַּלְתּוֹ אֲשֶׁר חָשַׂף וְגִלָּה.
בְּלִבּוֹ הָיְתָה סִכְלוּת עֲצוּרָה
וּפָתַח פִּיו וְקָרָא לָהּ גְּאֻלָּה.
וְכָל מַרְבֶּה דְבָרִים הֵם לְרַע לוֹ
וְרֹב שֶׁמֶן יְכַבֶּה הַפְּתִילָה.
וְרָאִיתִי כְסִיל חָכָם בְּעֵינָיו
וְלֹא יָבִין וְלִבָּתוֹ אֲמֻלָה.
וְאֵיךְ יוּכַל רְאוֹת מֻכֶּה בְּסַנְוֵר
וְעֵין לִבּוֹ בְּפוּךְ סִכְלוּת כְּחוּלָה.
וְהֵעִיד כִּי חֲכָמִים אָמְרוּ אֵין
תְּפִלָּה חוֹב וְעֵדוּתוֹ פְּסוּלָה.
וְלִגְזוֹל הָאֱמֶת יַחְשׁוֹב כְּמִלָּיו
וְלֹא יָדַע הֲכִי נַפְשׁוֹ גְזוּלָה.
[וְיִיגַע רִיק לְהַצְדִּיק דִּין מְרִיבָיו
וְיֵשׁ נֶפֶשׁ לְזוּלָתָהּ עֲמֵלָה].
וְכָל אוֹמֵר קְרוֹבָה לַסְּכָלִים
כְּאִישׁ דּוֹבֵר עֲלֵי אֹזֶן עֲרֵלָה.
וְכָאוֹמֵר לְעֵץ הָקִיץ וְעוּרָה
וְכַדּוֹפֵק עֲלֵי דֶּלֶת נְעוּלָה.
וְכָעוֹזֵב נְתִיב שָׁלוֹם וְיֵלֵךְ
סְבִיב שׁוּחָה וְיִקְרַב לַנְּפִילָה.
וְהַחַזָּן אֲשֶׁר יֹאמַר סְלִיחוֹת
לְעַם זֶה אֵין לְחַטָּאתוֹ מְחִילָה.
[וּבַקְּהִלָּה אֲשֶׁר כֻּלָּם פְּתָאִים
לְמִי יֹאמַר אֱנוֹשׁ שִׁירֵי תְהִלָּה].

וְאֵין שָׂכָר לְשׁוֹמֵעַ קְרוֹבָה
וְדִבְרֵי שִׁיר לְבַד אִבּוּד תְּפִלָּה.
הֲכִי עֵת יִשְׁמְעוּ הָעָם דְּבָרָיו:
יְנוּסוּן חִישׁ וְהִתְפָּרְדָה חֲבִילָה.
וְכָל אוֹמֵר הֲכִי זֶה חוֹב וּמִצְוָה
בְּמוֹתוֹ יִמְצָאָה מֵאֵל גְּמוּלָה.
[וּמִלָּיו יִהְיוּ רֶשֶׁת לְרַגְלָיו
וְיֵעָנֵשׁ בְּיוֹם רִדְתּוֹ שְׁאוֹלָה].
לְמַעַן כִּי עֲזִיבַת הַתְּפִלָּה
לְדֶרֶךְ חֵטְא וּמִינוּת הִיא מְסִלָּה.
אֱלֹהִים חַלְּצֵנוּ מֵעֲצַת כֹּל
אֲשֶׁר הִשְׁחִית וְגַם הִתְעִיב עֲלִילָה.
וְעָזְרֵנוּ לְהַשִּׂיג אֶת רְצוֹנֶךָ
בְּעוֹדֵנוּ וְאַל נָשׁוּב לְכִסְלָה.

שער עשרים וחמשה

בציד הגבור והחזק, רצוא ושוב כמראה הבזק.

נאם הימן האזרחי: הייתי נוסע מאשקלון, לעמק אילון, ויהי כי באנו אל המלון, וישבנו תחת האלון. החל כל איש מאנשי החבורה לספר מאשר ראו עיניו, ושמעו אזניו. ושם נקרה איש זקן ומשכיל, ומראה עיניו על שכל רעיוניו הולך רכיל. ויאמר לנו: אגידה לכם את אשר ראו עיני במדבר הזה, כי זה שנים רבות עברתי על המקום הזה. ואשא עיני וארא והנה איש גבור, גאון אדירים ישבור. ומגערתו נמסו ההרים, משאגתו יחת לב כפירים. ותחתיו סוס דוהר, כברק ממהר, וכשמש זוהר. ומקול מצהלותיו, ושעטת פרסותיו, יחרדו הלבבות, ונבהלו המחשבות. ובעת ימסו אסוריו, ויכין לרוץ אשוריו, יבקע הים ומשבריו, וירקע המישור ומדבריו, וישיב כל אשר לפניו אחריו. עשה מן הרוחות רגלים, ומן הברקים כנפים, ומן הכוכבים עינים, וכמעט לחום לכו ימס גופו ויהי למים. והגבור הרוכב עליו אמיץ וחזק, ורץ ושב כמראה הבזק. ועל ידו נץ מתנוצץ, כרוח ירוצץ, ויצא הוצץ. אברתו רקומה ממשבצות זהב, ונפשו חצובה ממדורות להב. וכל ציד אשר יראנו, בעיניו יקהנו. [ובעופו אחר העפרים,

ותיות היערים, וירד העיט על הפגרים, יקשרם בחבלי אומתו, ויכרעו כלם לרעם גבורתו. והנשרים יספרו כחו אשר גבר, ובעל כנפים יגיד דבר]. והיו סביב הגבור כלבים, פניהם פני להבים, ארוכים ולא רחבים, דקים ולא עבים, כאלו ממחצב אש הצוכים. [ישיגו כל בורח ולו בא בעבים, ויורידוהו ואלו עלה בראש הכוכבים. לא ינוס להם נס, עד ישיתוהו למס, ולרגלם למרמס, ולב הארי מפניהם ימס]. ואשא עיני וארא הגבור על סוסו בחמת כחו ירוץ ובירו נצו, ובאשפתו חצו. יפורר בפרסת סוסו הסלע החזק, וישחק צור חלמיש ויטחן עד אשר דק. [והוא שואג בקול רעם ותרועות, מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות]. ורודף וקורא, כאשר ירדוף הקורא, למען יעורר הצבאים, מן המחבואים. ויוציא החיות מחוריהם, והשפנים מנקרות צוריהם, [ויוריד היעלים מהרריהם]. ובסלע ההר היתה מערה גדולה, ומחלה ומתוכה מסלה, וארח סלולה. ובתוכה כמה מיני צבאים נחבאים, ומחנה עפרים נסתרים, והמון אילים קטנים עם גדולים, ואמות עם עוללים, שוכבים בחיק אמותם, יונקים שדים בלשונותם. והאם רובצת עליהם, ומתעלסת עמהם. והם פעם בחיקה ישנים, ובמרעה טוב דשנים. ופעם ירקדו לפניה בשמחתם, כהשתפך נפשם אל היק אמותם. והיא עמהם מרקדת, ועולה ויורדת. ולא ידעה כי יום אידה קרוב, ושמשה פנה לערוב. ובעודה עמם משתקשקת ומתרפקת, וגוריה מחבקת ומנשקת. והנה הגבור מהר על רכבו, ובא מבוא. ורץ מהרה, כרוח סערה, אל פי המערה. והתאמץ על סוסו והריצו, ודרך על קשתו הצו, וישם אל המערה מגמת חפצו. והכין להלחם כליו, וקרא הכלבים אליו. והנץ התעורר עליהם בגאותו, וכמעט לרב

תאותו, יגזור אל הצבאים חבליו, וישבור לרוץ להם כבליו, וכאשר עמד הגבור על פי המערה, וישאג בקול גערה, והבעיר הארץ כמדורה. ברחו העפרים ממעונותם, והיעלים מחיק אמותם. ונחבאו ילדי הצבאים, לשאגתו ולא נודע איש, כי הוא ישאג ויחרדו בגים מים. והגבור בא אליהם, ושלח הניץ לפניהם, להוריד המות עליהם, והוא עבר לפניהם, והכלבים מקיפים מכל צד אותם, והוא מרוצץ באש פלדות וברק חנית לעיניהם. והעפרים נבהלו ונתחלחלו, ורגזו וחלו. ובזכרם רחמי יולדיהם, היו חושבים לשוב אליהם, וימצאו הצר הצורר עליהם, מפריד ביניהם. גם האמות, נפלו עליהם אימות. [וקצתם נחבאו במעי אדמות, וקצתם עלו לגבעות רמות, ובזכור בניהם, תתעטף נפשם עליהם]. ומה נכמרו רחמי לעפרים, המפזרים על ראשי ההרים. ולא חדל הגבור לדלג על השפאים, ולרדוף אחרי הצבאים, [ולשאג עליהם כלבאים, וכל אשר היו רוצים לברוח מרודפיהם, יבא הניץ מכל מקום לעיניהם, עד ישיבם לאחוריהם]. וכאשר נקטה נפשם, ובאה שמשם. נמס לבם לקול השואגים, ועיפה נפשם להורגים. והכלבים הקיפו מכל צד סביבם, זה אוחז זנבם, וזה יגוד עקבם. וזה גושך, וזה מושך. [וזה טורף, וזה חוטף, עד הדביק המות לקצתם, ונלכדו בשחיתותם], והכלבים באכזריותם, קרעו כל בשרם במלתעותם. והוציאו בני מעיהם, ולקחו בלשונותם דמיהם. יתברך אל אדון עולם, ומנהיג במשפט יצוריו כלם. ומסתיר מבני איש סודותיו, וסבות מפעלותיו. הנותן קצת ברואיו טרף לקצתם, והמכין מיתת אלה סבה לטוכת אלה ולמחיתם. וברא הגדולים לנזק הצעירים, ושלח החזקים לצער הדלים העכורים, ונתן זה מחיה לזה, ובאחריתם

כמות זה כן מות זה. וכלם בשאול ישתוו וירקבו, ויחד על עפר ישכבו.

וישא משלו:

בְּנֵי תֵבֵל חַיּוּתָם הוּא בְמוֹתָם
וְהֵם מָזוֹן קְצָתָם אֶל קְצָתָם.
וְזֶה יִטְרוֹף לְזֶה, גִּבּוֹר וְחַלָּשׁ
וְכֵן הַצּוּר בְּרָאָם מֵהְיוֹתָם.
וְהַחַלָּשׁ יְהִי נִרְדָּף וּמֻזָּק
וְהָעַזִּים לְהָרַע מַחְשְׁבוֹתָם.
וְהֶחָזָק יְהִי מַזִּיק וּבַסּוֹף
יְהִי מֻזָּק וְסַף אוֹנוֹ עֲדֵי תָם ח).
וְהָאוֹכֵל וְהַנֶּאֱכָל יְסוּפוּן
וְיִשְׁתָּווּ עֲלֵי עָפָר בְּמוֹתָם.
יְבֹרַךְ אֵל אֲשֶׁר שָׂגְבוּ פְּלָאָיו
וְאֵין מֵבִין צְפוּנֵי מִפְעֲלוֹתָם.

אמר המגיד: וכשמעי צחות מליו, והזק משליו. תמה לבי ורעיוני, ואמרתי אין זה כי אם חבר הקיני. והוא חושב אשר חשבתי, והכיר כי אותו הכרתי. ורץ לקראתי, וקדם בשלום אותי. והתעלסנו כל הימים אשר נצמדנו, עד אשר מחיק ההברה נפרדנו, ולכל צד נדדנו.

ח) וכמו יכלה לחם עד חסר יתם והיינו.

שער עשרים וששה

בספור עניני הדרכים, וכל אשר בם נמשכים.

נאם הימן האזרחי: נסעתי בסחורה, לארץ בצרה. ויהי היום ואני מתהלך ברחוב המדינה לראות בני העיר, הרב והצעיר. וארא בחורי חמד לדבר דברי הכמות נקבצים, ובפיהם עניני מלים נמרצים. ואקרב אליהם, להריח רקחי בשמיהם, ולרוות מנוזלי גשמיהם, ובעודי מתכונן אליהם, ושומע אמריהם, והנה נצב איש זקן לפניהם. ויאמר להם: שימו לשמים עיניכם, וזכרו אלהיכם, ואל תבטחו בעשרכם. כי העולם יכלה, וברקב יבלה. ואין לאיש רק במעשה הצדקה נחת, והיא תצילהו מרדת שחת, ומאש מתלקחת.

אני הגבר, ראיתי בארץ נוד כל יגון וכל שבר, וכמעט ירדתי אל הקבר, ושתיתי בהליכת הדרכים, גביעים בלענה מסוכים. וראיתי כמה צרות ומאורעות, וקורות רעות. כי אין יגיעה רעה כהליכת הדרכים, אשר בם הרעיונים נבוכים. ועל כן אמרו המושלים ההליכה, מבוכה. והנסיעה, מאורעה א).

א) אולי: „מאד רעה", או „מגרעה", אבל גם במלת „מאורעה" מתאמץ חריזי במובן ל ר ה, כמו להלן בשער הזה: „וזכור נעימותיה כאשר זכרת המאורעות".

והפרידה, חרדה. וכל הנוסע מארצו, ויצא ממחוז חפצו, תשבע ברעות נפשו, ולא ישא ראשו. השמש תכנו, והסערה תדכנו, והחרב ישרפנו, והגשם ישטפנו, והרוח תהדפנו. וילך מן השחר ועד האפלה, לחרב ביום ולקרח בלילה. [פעם יעל גבעות, ופעם ירד בקעות]. ויקרע נהרים, וירקע הרים, וידרוך יערים ומדברים, ויעבור גלים ומשברים. [וילך בערבות וציות, בין נחשים ואריות, ופריצי חיות]. ואם ירדו עליו גשמים, יבעתוהו אימים, ויזלו עיניו כפי הגשמים. וירגע בלבתו, ויתענה בעלותו ורדתו, ואם יפול מעל מרכבתו, יטבול בגדיו בטיט ומים, וסוסו ישוט במי אפסים, והקרב והכרעים, ירחץ במים, ולבו בין תגור וכירים. ומלבד כל זה סכנת הדרך, ורב הפחד והמרך. כי אם לסטים יפגעוהו, לשערי מות יגיעוהו, ימלט ויעזבוהו, ערום כאשר יצא מבטן אמו יניחוהו. ואם ילך רגלי, ימצא נזק וחלי. כי האבנים יכאיבוהו, והקוצים יציקוהו. והשוחות על פניו יפילוהו, והמעברות במימם יטבלוהו. ואם ירד שלג עליו, אז יכפלו חיליו. ויהיו בגדיו לבנים, ולבו שחור ברב היגונים, כשבך היונים, לבן מבחוץ ושחור מבפנים. ואם יבא בים, ונשאו גליו ודכים. ויוציאו עליו כלי זעמו, והיתה רוח אחרת עמו, או יקלל יומו, וימאס עולמו. בראותו האניה עולה למרומות, ויורדה לתהומות. ובני מעיו בקרבו, עולים ויורדים בו. עד יטיל אל תוך הים מחורתו, להציל ממות נשמתו. ואם ימלט מן הים גיל יגיל לא יַמַּד א), ויחשוב כי ביום ההוא נולד. ואף על פי כי הונו בים עזבהו, וערום ישוב ביום ההוא. ישמח והוא עני ואמלל, שהיתה לו

א) אין מדה וקצבה לשמחתו.

נפשו לשלל. [ואחרי כל אלה הצרות, והתלאות המרות, אם לא ישיג בהליכתו שאלתו, תהי לריק יגיעתו]. הן כל זה ימצא לנוסע ממעונו, כמו העוף הנודד מקנו. עד יכה להיות, וינהר מותו מחייו.

וישא משלו :

אֲשֶׁר יָמָיו יְבַלֶּה בַּנְּסִיעָה
יְהִי עָמֵל וְלֹא יֶחְסַר יְגִיעָה.
וְנַפְשׁוֹ בְּאֵזוֹר יָגוֹן אֲזוּרָה
וּבַת עֵינוֹ בְּפוּךְ לַיִל קְרוּעָה.
יְרַוֶּה הַהֲרָרִים מִדְּמָעָיו
עֲדֵי יִצְמַח בְּאֶרֶץ לֹא זְרוּעָה.
וְעֵת יַחְשׁוֹב מְצוֹא נוֹחַ וְלִשְׁקוֹט
זְמַן יִתְקַע וְיָרִיעַ תְּרוּעָה.
וְרַגְלָיו יוֹם וָלַיִל דּוֹרְכִים כְּאִלּוּ
עֲלֵיהֶם מִמְּצוֹא הַשֶּׁקֶט שְׁבוּעָה.
וְנַפְשׁוֹ יוֹם לְיוֹם תִּצְפּוֹר כְּצִפּוֹר
כְּאִלּוּ הִיא בְּכַף קֶלַע קְלוּעָה.
וּבֵיתָהּ תַּחְשׁוֹב מַאֲסָר וְנוּדָה.
מְבַשֵּׂר טוֹב וּמַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה.

וכאשר כלה דברו ושירו אמר לו איש מן החבורה, הנה ידענו כי לך שפה ברורה. אבל אתה זכרת קורות הנסיעה, ועזבת דבתה לדור אחרון קבועה. ועתה ספר מדותיה הטובות, כאשר ספרת מדותיה הרעות, וזכור נעימותיה כאשר זכרת המאורעות.

ויען ויאמר : אם הנסיעה רעה וההליכה מבוכה, ובלענה מסוכה. הלא בנסיעה, ישיג הנכשל תשועה. ובהליכתו, תעלה למכתו. כי בה ישיג האיש חפציו, ויגברו חלציו, ויאזור כגבור חלציו, וידרוך ללב אויביו חציו. ולולי הנסיעה לא עלה ברגע מזלו, ולא יעשר ולא יקום חילו. והנוסע בדרכים במעט ימים ירבה טובו, ויכפל זהבו. אם תראהו היום ערום וחלך, מחר ידמה לבן מלך. והשוכן בביתו, ולא יצא מסביב מטתו, לא תסור מעליו חרפתו, כי לא יצא מצרתו, עד יצא מאדמתו. ולא יסע מלבו יגונו, עד יסע ממעונו. ובעודו ישבון בארצו, לא ימצא חפצו. על כן יאמרו המושלים הנסיעה, תשועה. וההליכה, ברכה. וכל הנוסע, הוא לחפצו נוגע. וכל ההולך, הוא על חפצו מולך. והמשוטט, פרי חפציו ילקט. והיושב, כאבן דומם יחשב. ובהליכתו יראה פנים חדשות, וירפא מלבבו מכות אנושות. ויתחדש גילו, ויאיר הלו, [וישקוט שאונו, ויסיר יגון רעיונו], וישוב לארצו בכיס מלא, ומזלו עולה. וימצא הנפשות, אליו נכספות, והעינים לאם הדרך נשקפות.

וישא משלו :

אֲשֶׁר יִפְחַד לְבָבוֹ לַנְּסִיעָה
בְּאֵיד יִשְׂבַּע וְלֹא יֶחְסַר יְגִיעָה.
וְהֶעָצֵל סְבִיב בֵּיתוֹ יְסוֹבֵב
וְהוּא דוֹמֶה לְיָתֵד הַתְּקוּעָה.
וְלֹא יָסוּר יְגוֹנוֹ מִלְּבָבוֹ
וּמֵרָעָה יְהִי יוֹצֵא לְרָעָה.
וְהַמַּשְׂכִּיל יְשׁוֹטֵט יָם וּמִזְרָח
עֲדֵי יִמְצָא לְצָרָתוֹ תְּשׁוּעָה.

וְהֶהָרוּץ יְהִי מוֹאֵס בְּשִׁבְתּוֹ
עֲדֵי יַשִּׂיג חֲפָצָיו בִּתְנוּעָה.
וְיִרְאֶה נִפְלְאוֹת עוֹלָם בְּלֶכְתּוֹ
וְיִצְבּוֹר הוֹן וְיִלְמַד בִּין וְדֵעָה.
וְעֵת שׁוּבוֹ יְהִי לַמְיַחֲלִים לוֹ
מְבַשֵּׂר טוֹב וּמַשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה.

וככלות שיריו, ומלואי דבריו. כל העם מברכותם העניקוהו, ומשדי נדבותם הניקוהו, ועל שמו שאלוהו.

ויען ויאמר:

אֲנִי חֶבֶר מְחַבֵּר הַפְּנִינִים
וּמַאֲמָרַי כְּלֵב צָרֵי צְנִינִים.
בְּמַהֲלָלַי אֲרוֹמֵם הַשְּׁפָלִים
וּבִלְשׁוֹנִי אֲגַדֵּעַ רֹאשׁ גְּאוֹנִים.
כְּטוּב נִיבִי אֲרוֹמֵם כָּל בְּנֵי בוּז
וְאַשְׂבִּיעַ מְתֵי גַאֲוָה קְלוֹנִים.
וְהַנִּכְבָּד אֲבִיאוֹ תוֹךְ שְׁאוֹלָה
וְהַשָּׁפֵל אֲרִימוֹ עַד עֲנָנִים.

שער עשרים ושבעה

בשבח היין ותועלותיו, והמקרים אשר יקרו לשותיו.

נאם הימן האזרחי: רציתי בימי הנעורים, להבדל מדרכי הסובאים והשכורים, ונכספתי ללכת בדרכי הנזירים. ואסרתי על נפשי כל מחמד עין, וכל אשר יצא מגפן היין. וקבלתי עלי הנזירות בתאוה שלמה, עד מלאת לי שנה תמימה. וכאשר קימתי נדרי, והשלמתי ימי נזרי. נכספתי לבית הכרמים, כי ארכו לי שם הימים. ואמרתי למתי אמנע נפשי מכל שמחה, עד יכלו ביגון חיי ושנותי באנחה. אשובה לקדמתי כי יד גילי חתה, וכי טוב לי אז מעתה. אז מהרתי לפשוט בגדי הנזירות, ולבשתי מחלצות השכרות. ומהרתי ולא התאפקתי, ועל דלתי הסובאים דפקתי. וראיתי השמחה ראוה עין בעין, ובאתי אל בית משתה היין. והנה שם חברת בחורים, והגביעים כמאורים, בגלגלי ידיהם מאירים. וכל אחד מהם מתרונן על גביעו ואגנו, ומשבח יינו. זה אומר תבל כמו חשוקה יפת עין, ורוק פיה יין. והגגים לחייה, והמעינים עיניה. וזה אומר היין שליח השמחות, ומבריח האנחות, וזה אומר לולי בת הגפנים, כסה על הלב עשן היגונים, ופנו אלינו הששונים, ערף ולא פנים. [וזה אומר היגון בצרעת

פורחת, והיין רפואה לו ומרקחת, להציל מרדת שחת]. וזה אומר היין רפואת אנושים, וגבורת חלושים, ומשמח אלהים ואנשים. והיה בתוכם איש כעל שיבה, עומד על מצבה. ותמיד יתן בכוס עינו, וימצא הגביע סובב על יד ימינו. וכשמעו דברי חבריו ומליהם, צחק ולהג עליהם, ואמר אוי למליצות אשר שפכו פניניהם, וחללו עניניהם. הכזה יהיה שבח היין ומהלליו, ואם אלה מעלליו. הלא אם שבחתם מתקו וטעמו, שכחתם יפיו ונעמו, ונרדו ובשמו, וזכרו ושמו. לא זכרתם לֲהו, ורקחו וריחו. וצירו וצריו, ומזגיו וחליו. והודו ומראהו, ומעשהו ומכסהו. וצופו ודבשו, ויורו ומלקושו. ונחלי רביבו, וגחלי שביבו. כל זה שכחתם, ודרך אחרת לקחתם. ויאמרו לו כל העם: אם תגיד לנו שבח חמדותיו, שיורד על פי מדותיו. יהיה לך חלק כחלק בהוננו, ובאשר תשלט ימיננו.

ויען ויאמר:

דעו כי היין שמחת נשמות ונפ״ות, וחדות נפשות חלושות, ומזמד לבבות ובכות. וריח גן אלהים ריחו, ורקח הרוכלים רקחו. ופרי עדן מתקו, וצרי גלעד רֻקו, והשמחה נפלה בחלקו, והחדוה אשת חיקו. פני להבים פניו, וברק חרב מתהפכת בין עיניו. ביד רמה יניפנה, ועל צבאות היגונים ישלפנה. לכבות בראשו האודים העשנים, ולהעיר בטליו ישני השושנים, גביעיו בפורי שלג לבנים, ועסיסיו ארמו עצם מפנינים. לשמח נוקשים, ולהשיב רשים כראשים, ולרכך קשים. מראהו תפת, וטעמו נפת. וצל עדן צלליו, וטל אורות טלליו, וכלי ה׳ כליו, בהר היופי הרים דגליו, ובחדרי

הלבבות תקע אהליו, ועל היגונים יצביא חיליו, הבעיר גחליו בנחליו. והסיק שביביו, תוך רביביו. והתיך גחלת קודחת, כמו בברד איש מתלקחת. והעלה להב, במי זהב. והטביע במדלח ברקת, ואדם פטדה נסקת. זרמיו מצוף מתוקים, ובמעכה הלב יצוקים, וריחו שושנת העמקים, רפה ויפיל חזקים, וחלש וימית ענקים. להיו לחי חשוק, ופיהו בכל פה נשוק. ואורו באפלה זורח, ועינו עיני עורים פוקח.

וישא משלו ויאמר:

בַּת הַגְּפָנִים יָקְרוּ דָמֶיהָ
מִדַּם כְּבֵדִי יֶחְמְרוּ מֵימֶיהָ·
חַיִּים בְּטוּב טַעְמָהּ וְאוֹר שֶׁמֶשׁ בְּזִיו
לֶחְיָהּ וְהַמּוֹר מֶרְקָחוֹת סַמֶּיהָ·
תִּתְבַּסֵּם בְּכוֹס שֹׁהַם וְאָז תִּתְגַּל וְאֵין
דָּבָר יְכַסֶּנָּה וְיַעֲלִימֶהָ·
אָדְמוּ לְחָיֶיהָ כְּאִלּוּ זִיו פְּנֵי
רוֹאִים יְבִישֶׁנָּה וְיַכְלִימֶהָ·
הַכּוֹס כְּלִי שֹׁהַם וְיֵינָהּ יַהְפִּיךְ
אוֹתָהּ לְעֵין אָדָם וְיַאְדִּימֶהָ·
תּוֹךְ הַכְּלִי תִּדְמֶה לְמֵתָה נִטְמְנָה
רַק תִּחְיֶה עֵת יִשְׁפְּכוּ דָמֶיהָ·
אַחַר בְּלוֹת תָּשׁוּב לְעֶדְנָתָהּ וְאִם
תַּזְקִין בְּכֶלְיָהּ חֲדָשָׁה יָמֶיהָ·
אָמְנָם כְּשֶׁמֶשׁ הִיא בְּגַלְגַּל הַיֹּפִי
רַק הַגְּבִיעִים נֶחְשְׁבוּ שָׁמֶיהָ·

ובהשלימו שיריו, ישרו בעיני כל העם דבריו. ויאמרו לו: הטבת בשירך, ונעמת בדברך. ושבחת היין בכל מדותיו, וגלית תמודותיו, אבל אם תספר רוע מדותיו, כאשר ספרת המודותיו, תודיע מעלתך ותפרוש, והיית לנו לראש.

ויען ויאמר להם: הוי גבורים לשתות יין, הן אתם מאין. הלא ידעתם כי אין כמוהו, והמתהלל בו בוטח על תהו. ובת הגפנים כמות אנשים הכשילה, כי רבים חללים הפילה. ובעת איש אותה ישתה, אך אש בתוך לבו תהתה. ותבלבל כל נפשו, ותכריע ראשו. ותוציאהו מדעתו ותבונתו, ותבא אליו בלאט ותתקע היתד ברקתו. והיין יסוד כל עון ואשמה, וכל עבירה וזמה. והוא עקר לכל רשע, ומחבר לכל פשע. ובבית משתה היין יועדו הרשעים והעריצים, והאכזרים והפריצים. ולעשות זמה יתחברו, ועל דגן ותירוש יתגוררו. ושם יצמדו הנואפים עם הקדשים, ויבאו האנשים על הנשים. ויתחברו המנגנים והמרננים. ומן הנגונים, ימשוך אדם לתזנונים. באישון לילה ובאפלה, וקרב זה אל זה כל הלילה. להרבות נבלות, ולהתעולל עלילות. והוא מסיר הבשת והענוה, וכל מדה נאוה. ומאבד הדעת, ומשיב נפש המשכיל משתגעת. להקל המצות החמורות, ולרדוף התאות והעבירות. והיין יחביר בבית אחד אציליה, עם נבלים, וגאונים, עם שפלים. והנעלה, עם הנקלה. והזנב עם הראש, והצואה עם בשמים ראש, וכל השוגה בו יאבד כל הונו. ויוציא כל ממונו. ויתבטל מן האומנות אשר אתו, כי בו שבת מכל מלאכתו.

וישא משלו ויאמר:

בַּת הַגְּפָנִים יֶחְשְׁבוּ שָׁמֶיהָ
אֶל יוֹדְעֵי מוּסָר וְתַעֲלוּמֶיהָ.

זַכָּה לְעֵין הַבּוֹעֲרִים אָכֵן לְעֵין
חַכְמֵי לְבָבוֹת יֶחְמְרוּ מֵימֶיהָ.
תָּזוּב בְּדָם לַבּוֹעֲלִים אוֹתָהּ וְלֹא
תִטְהַר לְעוֹלָם מִמְּקוֹר דָּמֶיהָ.
טוֹעֵם מְרוֹרֶיהָ כְּרוֹשׁ יִמְצָא לְהַר
כִּי צוּף דְּבַשׁ פִּיהָ וּמַטְעַמֶּיהָ.
מַבִּיט בְּעֵין שִׂכְלוֹ לְחֶלְאָתָהּ הֲלֹא
יִמְאַס בְּטוּב רִקְחָהּ וּבִבְשָׂמֶיהָ.
מִיּוֹם הֱיוֹתָהּ בַּעֲבֵרוֹת נוֹלְדָה
גַּם בַּעֲבֵרוֹת יִמָּלְאוּ יָמֶיהָ.
כָּל הַחַטָּאִים מִבְּנֵי אִישׁ נִכְרְתוּ
לוּ נִכְרְתָה מִתּוֹךְ בְּנֵי עַמֶּיהָ.

אמר המגיד: וכשמוע העם פליאות אמריו, נמשך לבם לדבריו. ורבים מהם עזבו היין וימאסוהו, ונדרו נדר כל ימותם לבל ישתוהו. ואומר אליו בהי המזריח כוכבי מרומיך, הודיעני מה שמך. אמר: אלון בצעננים מעוני, והמשכיל ידעני. ובשמעי ניבו, החזקתי בו. ואמרתי לו: האתה גבירנו, חבר הקיני חברנו. אמר: אני איש שלומך ואמוניך, ומבחר נאמניך. [ועמדתי כפי שעה אתו, ואחרי כן הלך למעון שבתו. ועזב בלבי אש ידידו, ונפש עשוקה בידו].

שער עשרים ושמונה

בשבחי ציון וירושלים, ובקשה, רוּמָה תעלה לשמים.

נאם הימן האזרחי: נסעתי מארץ נוף, אל יפה נוף, והזמן ינידני כדור ויצנוף. ואמרתי לרעיוני: רב לכם לשכב בין שפתים, ולשבת בין תנור וכירים, אעלה אתכם מעני מצרים, לראות בטוב ירושלים, ושמתי מגמתי אל הר י״י, והעיר אשר בחר י״י. אשר מקדם שכנו בה מתי ישר וזכות, רואי פני המלך היושבים ראשונה במלכות. וכאשר באתי גבולותיה, ופסגתי ארמנותיה, ונשקתי חרבותיה, וחוננתי עפרותיה. אמרתי מה טבו אהליך, הר ציון ומשכניך, ומה נעמו ארצותיך ומעוניך, אמותה הפעם אחרי ראותי את פניך.

ואשא משלי ואומר:

נַפְשִׁי לְצִיּוֹן מִסְּפָרַד גָּלְתָה
מִמַּעֲמַקִּים עַד שְׁחָקִים עָלְתָה.
גִּיל הִרְבְּתָה יוֹם רָאֲתָה הַר אֵל וְהוּא
הַיּוֹם אֲשֶׁר מִיּוֹם הֱיוֹתָהּ אִוְּתָה.
כַּמָּה חֲסִידִים נִכְסְפוּ לִרְאוֹת וְלֹא
זָכוּ וְהִיא חוֹטְאָה וּבַמֶּה זָכְתָה.

צוּר הֶחֱלִין גוּפָהּ בְּצִיּוֹן אַחֲרֵי
אָבְדָה וְנָס לֵחָהּ וְעֵינָהּ כָּהֲתָה.
וּבֵרַכְתִּי מַעֲרָב כְּמֵתָה נֶחְשְׁבָה
עַד כִּי בְצִיּוֹן עִיר יְיָ הָיְתָה.
צִיּוֹן אֲשֶׁר כַּמָּה מְדִינוֹת הֶהְדְּרוּ
אַךְ כַּהֲדָרָהּ עֵין אֱנוֹשׁ לֹא רָאֲתָה.
לֹא אֵדְעָה אִם הַמְּרוֹמִים שָׁחֲחוּ
נֶגְדָּהּ וְאִם הִיא עַל מְרוֹמִים עָלְתָה.
הָעִיר אֲשֶׁר בָּהּ הַשְּׁכִינָה שָׁכְנָה
וּלְעֵין בְּנֵי אִישִׁים יְקָרָהּ גָּלְתָה.
עַל הַיְלָדִים צָלְחָה רוּחָהּ וְטֶ־
רֶם יִקְרְאוּ אֶל הַנְּבוּאָה עָנְתָה.
עַיִן אֲשֶׁר לֹא רָאֲתָה זִיו תָּאֳרָהּ
לֹא חָסְרָה חֹשֶׁךְ וְאוֹר לֹא רָאֲתָה.
[יָפְתָה, וְאִם נוֹתְרָה עֲרוּמָה מִיְּקָר
וּבְלִי חֲלָאִים יַעֲלַת חֵן יָפְתָה] א).
עֵינַי בְּחֹם לִבִּי לְאַנְחָתָהּ הֲלֹא
מַהֲצְלָעוֹת מֵי דְמָעוֹת דָּלְתָה.
אַיֵּה שְׁכִינַת אֵל וְאַיֵּה זָהֳרָהּ
שֶׁמֶשׁ יְקָר אֵיךְ בַּחֲצוֹת יוֹם פָּנְתָה.
גִּבְעַת לְבוֹנָה אֵיךְ בְּתַחְתִּית שָׁפְלָה
אַחַר אֲשֶׁר עַל בָּמֳתֵי רוּם גָּאֲתָה.

א) גם אחרי שאבד היקר ממנה היא יפה, כי יעלת חן יפה גם מבלי עדיים.

גָּלְתָה עֲדָתָהּ מִמְּעוֹנוֹת הַיְקָר
כִּי מַאֲמַר צוּר יוֹצְרָהּ לֹא עָשְׂתָה.
הַעֲזוּבָה אַלּוּף נְעוּרֶיהָ אֲבָל
חָשְׁקָה בְּזוּלָתוֹ וְתַחְתָּיו שָׂטְתָה.
רוּחַ קְנָאוֹת עָבְרָה עָלָיו וּמֵי
מָרִים מְאָרְרִים כְּשׁוֹטָה הִשְׁקְתָה.
וַתְּהִיֶה אָלָה בְּתוֹךְ עַמָּהּ עֲדֵי
נָפְלָה יְרֵכָהּ חִישׁ וּבִטְנָהּ צָבְתָה.
תּוֹחִיל לְהִטָּהֵר בְּמֵי גָלוּת וְעוֹד
לֹא טָהֲרָה עַד כֹּה וְעוֹד לֹא נִקְּתָה.
זֶה לָהּ שְׁנוֹת אֶלֶף וְעַל מֵאָה וְאַרְ־
בָּעִים וּשְׁמוֹנָה כִּנְוֻתָהּ גָּלְתָה.
הִיא גֹרְשָׁה מִתּוֹךְ נְוֵה צִיּוֹן וְצִ־
יּוֹן שַׁבְּתוֹתֶיהָ עֲדֵי כֹה רָצְתָה.
תּוֹחִיל לְעֵת רָצוֹן וְעֵינָהּ חִבְּתָה
כָּהֲה וְנַפְשָׁהּ כָּלְתָה עַד כָּלְתָה.
תִּבְכֶּה בְּעֵת תִּרְאֶה עֲדַת זָרִים אֲשֶׁר
יַעֲלוּ לְבֵית הָאֵל וְהִיא לֹא עָלְתָה.
לֹא קָצְרָה יַד אֵל לְהוֹשִׁיעָהּ וְעַ־
מּוֹ לֶאֱסוֹף מוֹשִׁיב יְחִידִים בַּיְתָה.
עוֹד צוּר יְשִׁיבֶנָּה לְאַפִּרְיוֹן וְעוֹד
תָּשׁוּב לְעֶדְנָהּ אַחֲרֵי כִּי בָלְתָה.

וכבלותי לערוך ניב חכי, וחין ערכי לפני מלכי, קמתי מכרוע על ברכי. לשוטט בעיר, ואש האנחות צלעי תבעיר. ויקוד היגונות מלהט הצלעות, ועיני מגוללות בדמעות. ואשא

עיני וארא מקום המקדש והעזרה, אשר הסירו עונינו משם המנורה הטהורה, והבעירו תחתיה אש זרה. ובעודי מתהלך בנפש שואפת, ודמעה נוטפת, כנחל שוטפת. ראיתי לעמתי איש מבני העיר, ויאמר לי: אחשוב כי אתה מקצה גליות, ומארצות נכריות. אמרתי: כן הדבר, ועתה רצוני לשאול דבר ממך. אמר לי: הנני עמך, שאל ואגידה לך. אמרתי לו: מתי באו היהודים לעיר הזאת. אמר לי: מיום לכדוה ישמעאלים, שכנוה ישראלים. אמרתי: ומדוע לא שכנוה בהיותה ביד הערלים. אמר: מפני שאמרו כי הרגנו אלהיהם, ועשינו חרפה להם. ואלו בתוכה מצאונו, אזי חיים בלעונו... אמרתי: ואיך היתה סבת ביאתכם אל המקום הזה. אמר: כי האל קנא לשמו, ויחמול על עמו. ויאמר לא טוב היות בני עשו היכל קדשי קדשים, ובני יעקב משם גרושים. פן יאמרו הגוים בקנאה, זנח האל בנו בכורו כשנאה... ולא יוכל לבכר את בן האהובה... ויער אלהים את רוח מלך ישמעאלים בשנת ארבעת אלפים ותשע מאות וחמשים ליצירה, ונחה עליו רוח עצה וגבורה. ויעל הוא וכל חילו ממצרים, ויצר על ירושלים. ויתנה ה' בידו ויצו להעביר קול בכל עיר, אל כל רב וצעיר, לאמר: דברו על לב ירושלים, לבוא אליה כל הרוצה מזרע אפרים, אשר ישאר מאשור וממצרים, והנדחים בקצה השמים. ויתקבצו מכל פאה אליה, ויחנו כגבוליה. ואנחנו עתה יושבים בצל השלוה הנמתקת, אם לא תהיה נעתקת וניתקת. כי אנחנו יראים לרוע המעשים הנעשים בה, ומן החמס והרשע אשר בקרבה. ואש השנאה והמחלקת, אשר בה דולקת, ולבות שוכניה חולקת. כי כלם הם ראשים, ואכזרים קשים. וכל איש יבקש רעת חברו, האב שונא לבנו בכורו, והבן להורו.

הבנים מלקטים עצים, והאבות להבעיר האש רצים, וכל המעשים בלבבות שנים, ואין בהם עושים לשם שמים. ובכל יום ירבו מריבות ומחלקות, וכל הלבבות נחלקות, עד קראתי שם העיר סלע המחלקות. והראשים הממונים עליהם, נושבים בשניהם. הראש אחד יפנה להזיק לאחד והאחד כנגדו, וכל אחד לחברו כצנינים בצדו. ויש עוד ביניהם מסיתים ומדיחים, ומפרידים בין אחים. זה יפרוש רשתו, ותשב באיתן קשתו. [וזה מגדיל המדורה, ומבעיר הבערה]. ועל כן נערוך לאל תפלתנו, לבלות הקוצים מבינותינו. ותשועתו עין בעין נחזה, ויסר מעלינו רק את המות הזה.

וישא משלו ויאמר:

אֵשׁ הַמְּרִיבָה יוֹם וָלֵיל דּוֹלֶקֶת
בָּנוּ וְלִבּוֹת אוֹהֲבִים חוֹלֶקֶת.
אִם לֹא יְכַבּוּהָ מְתֵי יֹשֶׁר וְתֹם
בָּנוּ חֲמַת אֵל תִּהְיֶה נִשֶּׂקֶת.
אֶל כָּל חֳלִי יִמְצָא אֱנוֹשׁ מַרְפֵּא אֲבָל
קִנְאָה תְּשַׁבֵּר עַד שְׁאוֹל מַפְרֶקֶת.
כָּל הָעֲוֹנוֹת יִסְבְּלֵם הָאֵל וְאַף
יַאֲרִיךְ וְלֹא יוּכַל שְׂאֵת מַחֲלֹקֶת.

אמר המגיד: ובהשלימו נאמו, שאלתי על שמו, וישחק להגיוני, ויאמר: הלא תכיר חברך חבר הקיני. וישמח לבי על מציאותו, ונקשרתי בעבות חברתו, והתעלסתי בקרבתו, כל ימי שבתי באדמתו.

שער עשרים ותשעה

האב ובנו לרוע זמנם, שואלים למלאת ספקם.

נאם הימן האזרחי: קניתי לי סחורה ומקוה, למצוא בה רוח ותקוה, ונסעתי לנינוה. והיתה בעת ההיא מאירה כאורי נגוהים, עיר גדולה לאלהים. ובאתי אליה בחדש טבת, בעת רוח הסערה נושבת. והזמן קר מאד, ולפני קרתו מי יעמוד. והגשם הצביא חיליו, והשלג נשא בראש ההרים דגליו. ויהי היום ואני בבית התפלה, עם הקהלה. והנה איש מלא שכל ודעים, עליו בגדים קרועים. והוא בוכה לקשי ימו, ונער קטן עמו. והקר מבקע מקורי עיניו, ויפוצץ סלעי שניו. והרוח בסערתו, יסמר שערתו. והשלג ידבק לחכו לשונו, ויבלבל הגיונו. והוא עומד באברים רעדים, בין העומדים. וכאשר השלמנו התפלה, ערך לאל תהלה, ויקרא שלום בתהלה. אחרי כן אמר: אליכם אקרא עוטי המשבצות, ועוטפי המחלצות. לובשי בגדי ברומים, ומתכסים בעורות אילם מאדמים. הלועגים על הקר וחיליו, השוחקים לשלג בעת ירים דגליו. הנותנים בגדיהם צנה, מפני הצנה, והסוחרה, מפני הקרה, והקרח הנורא. השוכנים בבית מדות, השוכבים בין שדה ושדות. חשבתם כי אין עשירים בלעדיכם, ואין כבוד אלא

כבודכם. פחדו מן הזמן אשר כמים משתפך, והגלגל המתהפך, כי כמה לבשנו עדנים, ושבענו מעדנים, ורכבנו סוסים מזוינים, וסחכנו משבצות שנים. והיינו נשואים בחצן ובכתפים, ומלבושנו צבע רקמתים, ומצעינו רחם רחמתים. ובעת הפך הזמן טעמו, והוציא עלינו כלי זעמו. שבו המעדנים מרורים, ונהפך משתה שמנים למשתה שמורים. והיין כרגע המחלצות חליצות, והמשבצות מגוללות בבצות, ושבו כלי הרקמות, כלי נקמות. והעכסים, גרמסים. ופשטנו רקמה ותולעה, ולבשנו רמה ותולעה. ועתה הזהרו בעוד יש לאל ידכם, בטרם תעזבו לאחרים כבודכם, ותלכו עֲרֻמים מהודכם. כי הנה עיניכם ראות איך קצר המצע, ושק ואפר לרבים יוצע. וירדנו פלאות, ורדנו תלאות. ועינינו בעיני יתומים למרחמים, או בעיני אבלים למנחמים. ועתה היש בכם בן הורים, ואיש מגזע טהורים. ירך לבבו לדלותנו, ויהמו רחמיו לשפלותנו. ויפחד פן ימצאהו אשר מצאנו, וישכירהו ביין התרעלה הזמן אשר השכירנו, ויעבור עליו כום היגון אשר עברנו. וכאשר הגיע עד כה, דבק לשונו לחכו. והתבונן אולי יש חומל בלב הומה ונשבר, ואין אליו דבר. ובראותו כי לא הועילו דבריו, והעם כמו פתן חרש לחבריו, ישב על הארץ והוא רועד, ומתנו ימעד. ויאמר לנערו: עשה לך אשר תמצא ידך, כי אין חומל לאידי ולא לאידך. ויקם הנער, ולשונו מלטש כתער. ויאמר: בי ה' מה אומר, וחסיד גמר, ורית הצדקה גמר, ושדי נפשי המר, ולבי המרמר. ואלו בדברים אשר היום שמעתם ידבר אדם על הים נקרע, ועל הסלע נבקע, ועל ההר נרקע, ועל האש תשקע. ועל הנחשים, אשר [אין] להם לחשים, שמעו לקול מלחשים. ונקרע לבבם

לשנים, ונמס ויהי למים. ומדוע לבככם כצור החלמיש, ממקומו לא ימיש. האל יצילנו מלבבות קשות, ומנפשות הלושות. ומידים סגורות, ואזנים חרשות. מה אלה הלבבות, אשר מסלע חצובות. והרעיונים, הקשים מאבנים. והיד החזקה, אשר היא מחסד ריקה. ושב מקורה יבשת, ומצח בעליה נחשת. הנה שמעו אזניכם, אשר לא שמעתם כמוהו בזמניכם, ואתם מעלימים מראות עיניכם, והופכים לצד אחר פניכם, כאלו אין המצוה הזאת אליכם, או התוכחה הזאת לזולתכם. ועתה יזכור כל איש מכם יוצרו, וישבור קשי יצרו. וירך לבבו עליו וכבדו, ואל יקפוץ ממני ידו, ויעשה היום מה שימצא מחר יולדו. ויפחד פן יקרה מחר לבנו אשר קראני, וישוב לשאול פת לחם כמוני. ויצריכהו הזמן לאנשים קשים כאשר הצריכני.

אמר המגיד: וכשמוע האנשים דברי הבן, נבקע לבם אשר היה במו אבן. ותמהו לתקף לשונו, וחזק הגיונו. והתנדבו כלם על האב ועל ילידו, איש במתנת ידו. וכאשר התמלא שקו, ונמלא ספקו,

נשא האב משלו ויאמר:

יְרַחֵם אֵל אֲצִילִים רַחֲמוּנַי
בְּנִדְבוֹתָם וְרַךְ לִבָּם לְאֵידִי.
וְהָיָה מִתְּחִלָּה לִי לְבָבָם
כְּמוֹ שָׁמִיר וְאֵין מַחֲזִיק בְּיָדִי.
וְצוּר הָפַךְ לְבָבָם לִי וְחָמְלוּ
לְזִקְנָתִי וְעַל קַטְנוּת יְלִידִי:

אמר המגיד: ובאשר כלה דבריו, והשלים שיריו, התבוננתי אליו. והנה הוא חבר הקיני בעינו, והנער בנו, ומטע גנו. וידעתי ערמתו ונכלו, והבנתי כי הנער רשתו וחבלו. אך לא התודעתי אליו, פן תגלה בקהל ערמת פעליו, ועזבתיהו ונטיתי מעליו.

שער שלשים

הרופא הארח, ומיני תרופותיו ברחובות צורח.

נאם הימן האזרחי: נסעתי מנחל ארנון, לבעל גד אשר בבקעת הלבנון. ובעודי משוטט בחוצותיה, ללקוט מלשון חכמיה פניני מליצותיה. ראיתי עם רב באים ונצבאים מכל מסלה, ונעשו כעגולה. וארא בתוך ההמון, זקן כפוף כאגמון. וסביביו קהל רב נצבים, והוא נצב על שער בת רבים. ולפניו כפות מלאות, במיני רפואות. באלה מרקחות, ובאלה משיחות. ולפניו רטיות, למכות טריות. ותעלות וארוכות, לכל מחלה ערוכות, מערכות מול מערכות. ואצלו כלי ברזל ומלקחים, והמזלג שלש השנים. וכלי ההקזה והכויות, וכלי חתוך הבשר חדים כחרב פיות. והוא קורא במליו, לכל הנצבים עליו.

ויען ויאמר:

שמעו אלי עמים, והקשיבו המון לאמים. אנכי הבא ממערכות הזמנים, והנמלט מיד מקורות השאונים, והמים הזידונים. עברו עלי כמה תלאות, וראו עיני פלאות, ושמעו אזני נוראות. נסעתי מארץ עילם, ושוטטתי באפסי עולם, לחקור חכמי תבל כלם. ולמדתי חכמה לפני רופאים עצומים,

ויצקתי מים על ידי חכמים מְחָכמים, ושאבתי בצמא את דבריהם, וקבלתי מפיהם ולא מפי ספריהם, ועמדתי על סודותיהם, ונגלו לי תוכמותיהם. אני בעזרת האל ארפא מחצים, ואגדר פרצים. ואחבש מעצבים, ואשקיט מכאובים. ואתי רפואה מצויה, לכל כאב וכויה, אשר בגויה, ולנשיכת צפעון וחיה. ובידי רטיה, לכל מכה טריה. ומי שנשכהו נחש יבא נא אלי, וישמע מלי, והיה כל הנשוך וראה אותו וחי. ולי אבק, שחקתיו עד אשר דק. להאיר ראות סגורות, ולפקות עינים עורות, ואתי רפואה להזריע העקרות, ולהשיבם הרות, ולחמם הנשים הקרות. ואתי מזור לכל מצור, וכל נגע אשר לא חֻבש ולא זור, אני אהיה לו מעיר לעזור. אני בעז האל אנהל פסחים, ואשיב העורים פקחים. עד ידלג כאיל פסח, וימה וצפון ינגה. גם כל חלי וכל מכה, אשר הלב מרכה, ותשב אנוש עד דכא. אני אסירנה ואעבירנה, ובשלוה אמירנה. ובידי פוך, לכל דמע שפוך, וכל עין הפוך. להוביש מימיו, ולעצור גשמיו בשמיו. ולי ארוכה, ורפואה ערוכה. לכל רגל נקשרת, ולכל נשברת. וכל צועק מכאב אישון, באפל לילה ובאישון, ואיננו מניח לו לישון. בידי רפואות הליו, עד ראיו יאמרו איו. וכל מי הוא נכה רגלים ואין לו מעמד, ואיש כי יהיה בו שבר רגל או שבר יד. או הולה מבאב צוארונו, או תבלל בעינו. או גרב או ילפת, בידי רפואתו. ולי רפואה לבל מחלה נצחת, ולשחפת ולקדחת, ולאש מתלקחת, אשר בין העצמות קודחת, ולצרעת פורחת, ולשאת ולספחת, בי יהיה בקרחת או בגבחת. ולכאב השנים, ובקע השפתים, ורפיון הידים, ושלשול המעים, והלש המתנים, ופיק הברכים, אני ארפאם בעזרת שוכן שמים.

וכל המשתגע ונופל על גהונו, וימצא מחנק בגרונו, ויוציא מפיו לשונו, ויורד רירו על זקנו, אני אסיר שגעונו. ולי מרפא, לכל איש נכפה, ולכל לב נרפה ונספה, ולתחלואי הפה. ולנשוך מאפעה או שפיפון, ולירקון ולשדפון. ולגידים הנתוקים, ולאברים המתפרקים. ולאיש אשר שוקיו התעותו, ורגליו מהלוך שבתו. ולכל איש צרוע, ומֻכה אלהים ונגוע. ואשה כי תהיה זבה אטהרנה מטמאתה, ולדוה בנדתה, בידי רפואתה. ולזב את זובו, אסיר יגון לבו. וכל החלאים הנזכרים, ואשר אינם נזכרים. רפואתם בידי, וגם עתה הנה בשמים עדי, ובמרומים שהדי. וכל אשר דברי יאזין ולא יאמין יבוא ינסני, כי כאשר דברתי כן ימצאני.

אמר המגיד: וכשמוע העם אמרתו, נמשכו אליו במתק מלתו, ונתפשו כדגים במצודתו. והתקבצו אלפים ורבואות, וצבאי צבאות. ובאו אליו המונים המונים, במיני נגעים משתנים, וחלאים רעים ונאמנים, ונגשו אליו גדולים וקטנים, ועשירים ואביונים, ועבדים עם אדונים. בם עור ופסח, וקרח גבח ובעל שחין פורח, זה בוכה ומתיפח, וזה צועק ומר צורה. וכלי השתן באים על כמה מינים, וכלים מכלים שונים. מהם אשר מראהו שחור ומהם מְאָדָם, והיה הנגע ירקרק או אדמדם. ויתקבצו לפניו אנשים ונשים, ונערים וישישים. זה צועק בכאבו, וזה יגיד נגע לבבו. וזאת תספר מהלתה ואנחתה, ומחין מכתה. והוא מאזין אליהם, ומחלק רפואותיו אליהם, ונותן דברי הבלים להם, וליקח כספים מידיהם. עד נמלא כרסו וכיסו, וגדל משושו, וסר כעסו. ומצא שוק גדול לסחורתו, ומכר בדמים יקרים הבלי רפואתו.

אמר המגיד: ולא יכלתי להגיע אליו, עד נפוצו העם

מעליו. אז קרבתי אצלו, והתבוננתי לו. ואמרתי אשביעך באל אחד ואין שני, האתה חבר הקיני. ויצחק למלי, ויאמר אלי: אנכי מבחר ידידיך, ואיש חסידך. וישמח לבי כחברתו, וישבתי לעמתו, להוכיח אותו. ואמרתי לו: האיש כמוך יחלל על הדרכים הודו, וינבל בעסקי הרמאים כבודו. ויבעס למלי,

ויאמר אלי:

אַתָּה יְדִיד נַפְשִׁי טְהָר לֵב נֶאֱמָן
עַל כִּי דְּבָרֶיךָ לְחִכִּי צוּף וּמָן.
אוּלָם אֲנִי סוֹבֵב לְבַקֵּשׁ מִחְיָה
אוּלַי אֱלֹהִים מֵחֲסָדָיו לִי יְזַמֵּן.
כִּי הַזְּמָן הָרָע מְצָאתִיהוּ כְּצוּר
קָשֶׁה וְאֵין לִבּוֹ לְעָנִי רַחֲמָן.
לָכֵן בְּעֵת תִּרְצֶה תְּלוּנָה לַעֲרוֹךְ
אַל תַּאֲשִׁימֵנִי וְהַאֲשִׁים הַזְּמָן.

ויתמה לבי לשכלו ונכלו, ולא מצאתי מענה להשיב לו, ויהי עד בה ועד כה בקשתיהו והנה סר צלו, וחלף הלך לו.

שער שלשים ואחד

בפרש אשר התל בגבורים, וישקם סם לענה ותמרורים.

נאם הימן האזרחי: שמתי מגמתי, בעת צאתי מאדמתי, לראות פליאות העולם, וכל סוד ממני בל יתעלם. וסבבתי אפסי תבל, ולקחתי הנדודים לנחלה וחבל. ויהי במקצת הימים ואני נוסע מסוריא לאנטוכיא, ועמנו פאר הגבירים, ונזר החברים, חבר הקיני, והיה מספר לנו משלים וחידות, ומלים חמודות. ויאמר לנו: אגידה נא לכם דבר נפלא, כמוהו על לב איש לא עלה. אמרנו: הגד פליאתך ונדענה, ותודה חידתך ונשמענה. אמר: הייתי נוסע מדיבן, עד ארץ חשבון. עם חברים מאירים ככוכבי ליל, גבורי חיל. בעלי זרוע רמה, אחוזי חרב מלמדי מלחמה. ובעוד אנחנו נוהגים מרכבותינו, בנתיבותינו. ראינו איש רוכב על סוסו והוא נחוץ, וכברק ירוץ. משקיף מעל ראש הגבעה, וכאשר ראה אותנו מהר לרדת אל הבקעה. ומסוה על פניו, ולא יגלה כי אם עיניו. וכאשר ראינוהו רצנו לקראתו בזרועות חשופות, וחרבות שלופות, ומלחמות תנופות. וכאשר הדביקוהו ראשי חניתותינו, התנפל ארצה לעמתנו, ונשק פעמי מרכבותינו. ויאמר לנו: שמעו אלי גבורי ואצילי, ואז תגזרו אשר תרצו עלי. אמרנו לו: דבר

דבריך, וגלה סתריך. ויגל סתר פניו, והסיר המסוה מבין עיניו. והנה היא עלמה, אור השמש ליפיה לא דמה, ומפניה לבש השחר אימה, ועטה כלמה. שפתיה כצנצנת המן, ושדיה נטע נעמן, ושערה תכלת וארגמן, מעשה ידי אמן. וגבי עיניה כשני טורים באצבע אל כתובים, מעשה חשב כרובים. ונאמר לה: אמרי לנו מה לך, והגידי אשר קרה לך. אמרה: לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אם יש מכאוב כמכאובי, וחנוני כי יד אלוה נגעה בי. אני הייתי עלמה נעלמת בחדרי מלכים, והיכלי נסיכים. מן השמש והירח, ומן האור הזורח, ולא יכלו הרוחות לגנוב מבשמי ריח. ושואת רשעים לא באתני, וידם לא הנידתני. עד אשר שמע שמעי אחד מן הפריצים, ואיש מן העריצים. ובא בחצות הלילה ונקב קירות ביתי, והוציאני מבית אמי ומחדר הורתי. ואל המדבר הזה הביאני, ובתוך המערה השביתני, ובמחשכים הושיבני, והתעולל בי והעציבני, וכמטרה לחץ הציבני. וזה לי שנה תמימה אשר אני יושבת במדבר הזה לבדי, ואין נפש מברואי עולם לצדי. עד קצרה נפשי וקצתי בחיי, והכיתי לחיי, ואמרתי טוב מותי מחיי. וטוב לי לסכן בעצמי, ולמסור למות נפשי ודמי, מהיותי יושבת במדבר הזה עד מותי, ואקום ושמתי נפשי בכפי ואמרתי אבטח על רחמי ה׳ כי לא תמנו, אם יחיונו נחיה ואם ימיתונו ומתנו. ויהי בחצי הלילה והוא שותה שכור על מטתו, כפי מנהגו ודתו. ובאתי אליו בלאט, וקרבתי אליו מעט. ושלפתי חרבו, ותקעתיה בלבו, ויצאה מגבו. ויקם עלי והחזקתי בזקנו, והפלתיו ארצה על גחונו, והוצאתי החרב מבטנו, והתכתי צוארונו, וחבלי גרונו. אחרי כן מהרתי, ועל סוסו רכבתי, ומדברות ארחתי, ומהר אל גבעה ברחתי, ולא שקטתי

ולא נחתי, עד אשר בכם פגעתי. ועתה הנני בידכם, עשו לי כטוב בעיניכם. וכשמענו דבריה, חמלנו לצוריה, ויהמו רחמינו לאמריה. ואמרנו תרד אש ה׳ על הרשע ההוא ועל פגרו, וברוך שהפילו ושעקרו. ועתה אל תיראי כי רע לא יאנה לך, לכי אתנו והטבנו לך. ותאמר: הנני אמתכם, לשרת אתכם, בכל תאותכם. וכאשר הלכנו יחד, ולבה שלום מפחד, אמרה לנו: דעו כי יש אחרי ההר הזה עינות מים, מתוקים כנפת לשפתים. ואם תשימו משם דרככם, ותקחו מים לצרכבם. תשכילו באשר תעשו כי הדרך רחוקה, והשמש חזקה, והנפש שוקקה. וייטב הדבר בעינינו ובאנו אל המעין כחם הצהרים, והנה כל הארץ פלגי יבלי מים. ושמח מאד לבנו, ושקט עצבנו. ותאמר לנו: אתם עיפים מן ההליכה והיגיעה, ותקף החם והנסיעה. ואם תשכבו משכב הצהרים, ותתנו מן המנוחה חלק לעינים. עד שהיום יפוח, ונשבה הרוח. אז תלכו בשמחה, בראותכם כי היתה הרוחה. וייטב הדבר בעיני חבורתנו, וירדנו ממרכבותינו, ושמנו סביב המעין מושבותינו. וגם היא ירדה מעל סוסה והסירה מעיליה, ושביסיה ועגיליה. וקשרה סוסה וסוסינו, והבינה לנו מקומות בחפצנו, ובנאות דשא הרביצתנו. ונאמר לה: אשריך יעלת החן כי אספת עם הצורה ההדורה, נפש יקרה. והחברת עם התמימות, זריזות ונעימות. אמרה: תמהתם על נעימותי, ועוד לא ראיתם זריזותי. כי יש לי כמה מלאכות עצומות וחמודות, וכמה מדות נכבדות. ועתה אגלה לכם קצתם, ותקם להראות לנו גבורתה ויכלתה, ודרכה קשתה. וזרקה חץ עד לב השמים, ובטרם נפל זרקה אחריו חץ שני ויבקעהו לשנים. ונתמה על גבורתה, ועל זריזותה.

אמרה לנו: ועוד אראה לכם מלאכה אחרת, תהיה לדור אחרון מזכרת, ובידכם למשמרת. ותקח אשפתה במרוצה, ורכבה על סוסה, ודרכה קשתה. וזרקה חץ בלב אחד מחברינו, ונפל ארצה ומת. ואצעק אליה ואמרתי: אוי לך מה זאת עשית, אמרה לי: החרש בן הזונה, נפתה לבבך בתמונה, הלבנה. ובאשפה, היפה. ובמראה, הנאה. והרקה, החשוקה. ולבבוך העינים, ותאמי השדים, וחולש המתנים, וחמוקי הירכים, ולבנת הידים והשוקים. וחשבת לחבוק ולנשוק, ולשום חזה על חזה ושוק על שוק. חי ה׳ תעית כחשבונך, ונפתה לבך ורעיונך. ואם לא יקשור כל איש מכם את חברו, אקרע (בחצי) את סגורו, ואתן לעוף השמים את בשרו.

אמר המגיד: וכשמוע העם את הדבר הרע הזה ויתאבלו, ונפלו פניהם ארצה נבהלו. ונהפכה השמחה, אנהה. והרנה, קינה. ושבה האהבה, איבה. ונהפך החשק, למלחמה וכלי נשק. ונודע לנו מכל אשר זכר, כי הוא זכר. ולא ידענו בצל מי נחסה, ולא עצה מה נעשה. כי לא היה בנו כח, לא להלחם ולא לברוח. כי היו סוסינו עצורים, ובלי מלחמותינו קשורים. וכל איש ממנו שוכב, והוא על סוסו רוכב. וקשתו דרוכה על יד, ואין לאיש לפניו מעמד. ולא מצאנו עצה כי אם לעשות דברו, קשר כל אחד ממנו חברו. עד אשר נשארתי לבדי, ואין שני לצדי. וירד מעל סוסו והחזיק בכפי, והכה על ערפי. ויאמר לי: זרע מנאף חשבת לרוות בצוף השפתים, ולחבוק הזרוע והלחיים, של נעליך. אמרתי לו: זה המנעל בעת לבשתיהו היה חדש, ועתה גם לחה וייבש. ולא אוכל לשלוף אותו. אמר לי: אני אחליץ היום מנעלך, כי זה הכבוד עלה בגורלך. וכאשר עמד אצלי לשלוף נעלי היה לי בתוך

המנעל מאכלת, לעין ברק נמשלת. ומשכתיה בטרם יראנה בעינו, ותקעתיה בבטנו, ונפל ארצה על גחונו. ואעמוד עליו ואמותתהו, והחזקתי בראשו ואכרתהו. ומהרתי להתיר חברי ממאסריהם, ונתקתי הקשר אשר על ידיהם. וקברנו בעפר חברנו, והלכנו נעצבים באידנו וצירינו, וערכנו שבח לצורנו, אשר התיר מאסרנו.

ואען ואומר:

לוּלֵי אֲדֹנָי שֶׁעֲזָרָנוּ
בִּמְעַט שְׁאוֹן מָוֶת עֲבָרָנוּ.
בָּאנוּ בְּיַם צָרוֹת וְלוּלֵי אֵל
פֶּתַע שְׁאוֹן מֵימָיו בְּלָעָנוּ.
אַךְ אַחֲרֵי בָאנוּ כְּפֵי מָוֶת
צִוָּה אֱלֹהִים וְהֱקִיאָנוּ.
נוֹדֶה לְשֵׁם הָאֵל אֲדוֹן עוֹלָם
עַל רֹב חֲסָדִים שֶׁגְּמָלָנוּ.

שער שלשים ושנים

בבחור בשירים חֳילים יגבר, והזקן משיב פלעים ישבר.

נאם הימן האזרחי: הייתי בימי עלומים, במעמד חכמים, ישיבון מתי שבל נכלמים, ובעלי לשון נאלמים. ובעודנו מדברים דברי מליצות, וחידות נמרצות, ואורגים מן השירים בגדי חליצות, בזהב היופי משבצות. נצב עלינו איש בעל לשון נמרץ, ועל פיו חזון השיר נפרץ. והיה מתפאר, כי בשירו כל סתום יבאר, וכל מחשך יאר, ובהגיונו יקרע ים השיר קרעים, ובצור לשונו יפוצץ השיר סלעים. ויגש אליו אחד מן הבחורים הבחירים, משביל במלאכת השירים, וכל דבריו ממולאים בפנינים מיוסדים בספירים. ויאמר לי: אם תצדק בדבריך, ותזכה במאמריך. לבה נא ונרוץ במערכת השיר שנינו, ונחלק שני חרוזים בינינו. אבנה אני בית אחד ואיסד הבנין, ואתה תעשה בית שני במשל אשר בו ישלם הענין. ואם תמלא התנאי הזה, שאלתך תמצא וחפצך תחזה. אמר הזקן: טוב הדבר אשר דברת, והנני מזומן לכל אשר גזרת.

ויגש הבחור וידבר על העט ויאמר:

מה נחמד עט סופר ירקרק ומצהב, נעים ונאהב בגבורים ירהב, ולערוך קרב מאמר יאהב.

אמר הזקן:

ירמה שרביט זהב, וטוריו כמדורות להב, בהם חן ואהב, וחמה ורהב.

וישורר הבחור ויאמר:

וְעֵט סוֹפֵר יְרוֹצֵץ עַל מְגִלָּה
וְיִרְקוֹם בַּשְּׁחָרִים טוּר אֲפֵלָה.

אמר הזקן:

כְּמוֹ נַחַשׁ אֲשֶׁר יָרוּץ בֶּעָפָר
וְיַשְׁאִיר אַחֲרָיו דֶּרֶךְ סְלוּלָה.

וידבר הבחור על האגרת, ויאמר: מה נעמה אגרת, הנעם אוגרת, והעז חוגרת, כאלו באבקת רוכל מקטרת, והיא על משבצות היופי שרשרת.

אמר הזקן:

כעלמה נאוה שחרחרת, גלויה וחודרת, אלמת מדברת, ובלי לשון רזים מגלה ומספרת, ותהלת ה' מבשרת.

וישורר הבחור ויאמר :

וְאִגֶּרֶת מְמֻלָּאָה תְבוּנָה
וְעַל חֵיק הָאֱמוּנָה הִיא אֱמוּנָה .

ויען הזקן ויאמר :

כְּמוֹ עַלְמָה אֲשֶׁר לֶחְיָהּ לְבָנָה
וְשַׂעְרָהּ עַל מְאוֹרָהּ כַּעֲנָנָה .

וידבר הבחור על החרב ויאמר: ראו חרב שלופה, בגזרת כסף צרופה, ובצניף היופי צנופה, פעם מסתתרת ופעם חשופה, באלו מן הברקים חטופה, או מן המאורים קטופה .

אמר הזקן :

תדמה כשושנה אדמה ויפה, בדמי חללים פריה וענפה, ומבלי כנף עפה, להלחם מלחמת תנופה .

וישורר הבחור :

רְאוּ חֶרֶב בְּיַד גִּבּוֹר שְׁלוּפָה
לְעֵין עִוְרִים בְּמַחֲשַׁכִּים תְּנוֹצֵץ .

ויען הזקן ויאמר :

חֲשַׁבְתִּיהָ בְּתוֹךְ הַמַּעֲרָכָה
לְשׁוֹן בָּרָק עֲלֵי שַׁחַק יְרוֹצֵץ .

וידבר הבחור על השרין ויאמר :

ראו שרין עמקו מחשבותיו, ורחבו חכמותיו, וצרו טבעותיו, וכל הלובש מחלצותיו .

אמר הזקן :

ידמה למגדל עז סגורים דלתותיו, פתוחות פתוחי מסגרותיו, כמו גוף הנמלים טבעותיו, וכעין הזבובים מסמרותיו .

וישורר הבחור :

רְאוּ שִׁרְיוֹן עֲצוּמוֹת מַחְשְׁבוֹתָיו
בְּיַד חָכְמָה עֲשׂוּיִים מִסְגְּרוֹתָיו .

ויען הזקן ויאמר :

כְּעֹטֶף הַנְּחָשִׁים טַבְּעוֹתָיו
וְעֵינֵי הַחֲגָבִים מַסְמְרוֹתָיו .

וידבר הבחור על הסוס ויאמר : מה נחמד סוס ירוץ וידהר, לאורו הולך חשך ינהר, ילבב כל מהיר ונמהר, וידאה כנשר מהר אל הר .

אמר הזקן :

כברק יזהר, וכרוח רץ ומהר, יפיץ לכל עבר זיו וזהר, כעצם השמים לטהר .

וישורר הבחור ויאמר :

וְסוּס יָרוּץ כְּרוּץ בָּרָק וְכִמְעַט
לְחֹם לִבּוֹ יְהִי נָמֵס כְּדוֹנָג .

ויען הזקן ויאמר :

בְּרֹאשׁ הָר כַּצְּבִי הוּא אַךְ בְּמִדְבָּר
כְּמוֹ נֶשֶׁר וּבַנָּהָר כְּמוֹ דָג .

וידבר הבחור על האבוקה ויאמר : מה נעמה אבוקה דולקת , ומנצוציה חצים מורקת , וחניתות זורקת .

אמר הזקן :

בחולת אהבים חושקת , דלה ירקרקת , הכתה בולקת , בוכה וצוחקת , וידי הלהב ימהר דמעה בלהיה לצקת , הם מגישים אליה והיא מוצקת .

וישורר הבחור ויאמר :

הַבֵּט אֲבוּקַת שַׁעֲוָה דוֹלֶקֶת
וּלְעֵין יְדִידִים זָהֳרָהּ חוֹלֶקֶת .

ויען הזקן ויאמר :

תִּדְמֶה לַעֲנָף מִזְּהַב אוֹפִיר אֲשֶׁר
מֵעַל לְרֹאשָׁהּ צָמְחָה בַּרֶקֶת .

וידבר הבחור על צרור המור ויאמר : מה נחמד צרור המור בעניניו , העשוי להסתיר רקח שמניו , ולצפון ריח עדניו , וטוב ריחו יגלה מצפוניו .

אמר הזקן :

הוא כחושק בדמיוניו , יסתיר חשקו ברעיוניו , ויתגלה סודו ממראה עיניו , ודמות פניו .

וישורר הבחור ויאמר :

צְרוֹר נַעֲשָׂה לְהַסְתִּיר מוֹר דְּרוֹר אַךְ
יְגַלֵּהוּ נְעִים רֵיחַ שְׁמָנָיו .

ויען הזקן ויאמר :

כְּמוֹ רָכִיל אֲשֶׁר כָּרְתוּ לְשׁוֹנוֹ
וְלֹא יֶחְדַּל אֲבָל קוֹרֵץ בְּעֵינָיו .

וידבר הבחור על היין ויאמר : ראו בן שורק , לשמחות שורק , ולאנחות שנו חורק , חיי נפשים נעמו , והשמחה נפלה בשכמו , יורה היגון לתמו , ויוציא כלי זעמו .

ויען הזקן :

הוא כשמש בחמו , וכסהר בתמו , וכנפת בטעמו , והמור בבשמו .

וישורר הבחור ויאמר :

יְדֵי מַשְׁקֶה יְרִיקוּן מֵי אֲדַמְדָּם
יְחַיּוּ לֵב אֱנוֹשׁ עֵת יִשְׁפְּכוּ דָם .

ויען הזקן ויאמר :

נְעִים טַעְמוֹ כְּמוֹ רֹק פִּי צְבִיָּה
וּמַרְאֵהוּ כְּלֶחְיָהּ הַמְאָדָּם .

וידבר הבחור על הנץ ויאמר : ראו נץ מתנוצץ , כרוח ורוצץ . כנפיו משכצות שנים , ואברותיו כטורי זהב מתקנים , להשיב הברקים מוכנים .

אמר הזקן :

כאלו הוא מביט בשני פנינים , ונושך כשני צנינים , ותופש בשני חצים שנונים , ומעופף בשני ענגים ,

וישורר הבחור ויאמר :

וְנֵץ לְפָאַת זְבוּל יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו
וְיוֹרִיד הַנְּשָׁרִים מִשְּׁחָקִים .

ויען הזקן ויאמר :

שְׁתֵּי עֵינָיו חֲצוּבִים מִפְּנִינִים
וְעָשָׂה אֶת כְּנָפָיו מִבְּרָקִים .

וידבר הבחור על הזאב ויאמר :

זאב טורף, אכזר וקשה ערף, מעשות רע לא יחדל ולא ירף .

אמר הזקן :

הוא כאש שורף, וכנחל גורף, בקיץ ובחרף, לא ישכב עד יאכל טרף .

וישורר הבחור ויאמר :

זְאֵב יִטְרוֹף אֲשֶׁר יִמְצָא וְיַחְטוֹף
וְעֵינָיו כַּבְּרָקִים עֵת יְרוֹצֵץ .

ויען הזקן ויאמר :

חֲשַׁבְתִּיהוּ כְּגַנָּב בָּא בְלַיִל
וְלַפִּיד בֵּין שְׁתֵּי עֵינָיו יְנוֹצֵץ .

וידבר הבחור על הברק ויאמר :

ואור ברק כחרוץ פז ירקרק, לוטש ומורק, אוחז קצות ישחק, יקרב עת ועת ירחק .

אמר הזקן :

כטור אדם בנפך הוחק, ובטרם נכתב נמחק, באלו הוא על שחק, כושי רגז ושחק .

וישורר הבחור ויאמר :

וְהַבָּרָק מְשַׂחֵק עַל עֲנָנִים
כְּגִבּוֹר רָץ וְלֹא יִיעַף וְיִיגָע .

ויען הזקן ויאמר :

כְּשׁוֹמֵר לַיִל אֲשֶׁר נִרְדַּם וְיִפְקַח
קְצַת עֵינָיו וְתִסָּגֵר כְּרֶגַע .

וידבר הבחור על מימי הנחלים ויאמר :

ראו נחל כטורי שהם רצוף, או כצור חרב חשוף, מקורו על פני ארץ יטוף, וטעמו נפת צוף .

אמר הזקן :

ידמה לזרמי גשם ערוף, או רביבי טל נטוף, או שרשרת כסף צרוף, או ברק חרב שלוף, או בכי חושק אסוף ולא יסוף .

וישורר הבחור ויאמר :

וְנַחַל יֵלְכוּ מֵימָיו לְאִטָּם
כְּאִלּוּ שַׁרְשְׁרוֹת כֶּסֶף זְרָמָיו .

ויען הזקן ויאמר :

וְיַד רוּחַ כְּיַד חָרָשׁ וְאָמָּן
תְּחַבֵּר טַבְּעוֹת שִׁרְיָן בְּמֵימָיו .

וידבר הבחור על הרמונים ויאמר :

ראו רמונים, זכים אדמונים, בחיק החן אמונים, ובאוצרות נעם טמונים.

אמר הזקן :

ידמו ארונים, מלאים מעדנים, בתוכם פנינים, לאכול מזמנים, והיו נכונים.

וישורר הבחור ויאמר :

וְרִמּוֹנִים לְחַיֵּיהֶם כַּעַלְמוֹת א)
וְהֵמָּה מִמְּאוֹר עֵין אִישׁ צְפוּנִים.

ויען הזקן ויאמר :

בְּעֵת כִּי תִפָּתְחָה אוֹתָם תְּדַמֶּה
אֲרוֹן זָהָב וְהוּא מָלֵא פְּנִינִים.

וידבר הבחור על האגוזים ויאמר :

מה נעמו אגוזים, ובגנזי החן גנוזים, הם תאות מחבים, ושמחת מבכים.

אמר הזקן :

הם קשים ורכים, נעימים וזכים, בעבדים מֻכים, ובכל יד מדוכים, ויתנו לחי למכים.

וישורר הבחור ויאמר :

מַה נָּעִים אֱגוֹז תּוֹכוֹ פְּרִי חֵן
וְיִמְנַע הַפְּרִי עַד יְשַׁבְּרוּהוּ.

א) כן לפי המשקל במקום בַּעֲלָמוֹת.

ויען הזקן ויאמר :

כְּאִלּוּ הוּא כְּסִיל מֵאֵן קְחַת בִּין
וּמוּסָר עַד בְּמַכּוֹת יִסְּרוּהוּ.

וידבר הבחור על הכנור ויאמר : ראו בנור אלם, ויביע אמרי נעם, וחרש וקולו קול רעם, בפיהו טוב טעם, וקולו לשומעיו ינעם.

אמר הזקן :

דמותו כירך נצמד אלי פעם, יעורר הטעם, וישקיע הזעם, ויכה היגונים, בפטיש והולם פעם.

וישורר הבחור ויאמר :

רְאוּ כִנּוֹר בְּחֵיק עַלְמָה יְרַנֵּן
וְיִמְשׁוֹךְ לֵב בְּהוֹד קוֹלוֹ וְצִבְיוֹ.

ויען הזקן ויאמר :

כְּמוֹ יוֹנֵק בְּחֵיק אִמּוֹ מְבַכֶּה
וְהִיא תָשִׁיד וְצוֹחֶקֶת לְבִכְיוֹ.

וידבר הבחור על העגולה המסובבת במים ויאמר :

מה נעמה עגולה, היא לכל חמדה סגלה, מסובבת כגלה, ושואבת מתוך הגולה.

אמר הזקן :

תדמה ליעלת אהבים דלה, כצירי חשק מחולה, וצועקת קול כחולה, ויורדת ועולה, וממעין אהבים דמעות דולה.

וישורר הבחור ויאמר :

וְנוֹשְׂאָה לַמַּיִם וְהִיא בָם נְשׂוּאָה
טְהוֹרָה וְתִטְבּוֹל בְּמֵימֵי נְהָרִים .

ויען הזקן ויאמר :

תְּרַנֵּן פְּעָמִים כְּרִנַּת נְבָלִים
וְתִשְׁאַג פְּעָמִים כְּשַׁאֲגַת כְּפִירִים .

וידבר הבחור על האתרוג ויאמר :

ראו אתרוג נעים ונחמד , בו לכל עין מחמד , ויפיו לא ימד .

אמר הזקן :

כאלו דרכי חושקים למד , ולבני החן נצמד , לא סר יפיו ולא נצמד , רק בעיניו עמד .

וישורר הבחור ויאמר :

פְּרִי הָדָר יָפֶה מַרְאֶה וְנֶהְדָּר
הֲכִי הָאֵל דְּבִיר חֵן הֶעֱנִיקוֹ .

ויען הזקן ויאמר :

יְרַקְרַק מִבְּלִי מַחֲלָה כְּדִמְיוֹן
פְּנֵי חשֶׁק בְּעֵת יִפְגּוֹשׁ חֲשׁוּקוֹ .

וידבר הבחור על הנר ויאמר :

מה נחמד אור דולק , אחר גדוד האפל דולק , וחציו להשמיד דולק , ולכל סביביו אור חולק .

אמר הזקן :

בו לרואיו חמדה וחשק , ונצוציו כלי נשק , כאלו הכוכבים עושק , או לחי סהר נושק .

וישורר הבחור ויאמר :

הַבֵּט לְנֵר יָאִיר בְּתוֹךְ חשֶׁךְ
וַיְגַל אֲשֶׁר הַמַּאְפֵל נָמֵס .

ויען הזקן ויאמר :

עֵת כַּמְּנוֹרָה יַעֲלֶה אוֹרוֹ
יִדְמֶה לְשׁוֹן זָהָב אֲשֶׁר נָמֵס .

וידבר הבחור על אור השמש ויאמר : מה נעמה שמש ברום שחק זבוליה , ובארץ שביליה , להאיר מאפליה , ולהסיר בגדי קדרותה מעליה .

אמר הזקן :

תדמה לגברת תגבר חיליה , ובעת תסיר צעיפה מעליה , תשמח כל הנכספים אליה , וישישו אתה משוש כל המתאבלים עליה .

וישורר הבחור ויאמר :

רְאוּ שֶׁמֶשׁ אֲשֶׁר יִפְרוֹשׂ כְּנָפָיו
עֲלֵי אֶרֶץ לְהָאִיר אֶת נְשָׁפָיו .

ויען הזקן ויאמר :

כְּעֵץ רַעֲנָן אֲשֶׁר צָמַח בְּשַׁחַק
וְהִגִּיעוּ עֲדֵי אֶרֶץ עֲנָפָיו .

וידבר הבחור על הירח, אשר על פני המים זורח. ויאמר: ראו לבנה לה בשחקים מערכת, ועל הארץ מולכת, וכאניה על פני המים מהלכת.

אמר הזקן:

תדמה לשון זהב נתכת, או להט החרב המתהפכת. תחשבנה עומדת והיא הולכת, ובעבות תשוקה נמשכת.

וישורר הבחור ויאמר:

רְאוּ סַהַר עֲלֵי מֵימֵי נְחָלִים
כִּמְנֹרַת פָּז עֲלֵי תַרְשִׁישׁ רְצוּפָה.

ויען הזקן ויאמר:

כְּאִלּוּ הַלְּבָנָה גִלְּתָה עַל
פְּנֵי מַיִם דְּמוּת חֶרֶב שְׁלוּפָה:

אמר המגיד: וכאשר כלו שניהם מליצות שירותם, ונעם תשובתם. אמר הבחור לזקן: נשבעתי בחי המלמד אדם דעת, ונפשו בכל סוד יודעת. כי לא ראיתי ערוך אליך, ואין משיג אבק מליך, ומליצות משליך.

אמר הזקן:

וגם אני לא ראיתי שריג אזרח כיפיך, החכמות מגדיך, והתבונות פריך, ועיניך קשתך ותליך, והלבבות שביך, והמליצות היפות כאלו גנבתם מהדר צביך, והמשלים החמודים כאלו גזלתם מזהר לחיך. ויאצל עליו הבחור וחבריו כל איש מנדבותיו, עד נלאה לשאת רב מתנותיו. אחרי כן אמר לו הבחור:

השבעתיך באל החולק כבוד וחמרה, ונותן לך שכל בלי מדה, וישם פיך כחרב חדה, להודיעני שמך, כי הכהילני נאמך.

ויען ויאמר:

אֲנִי פֶלֶא בְּעֵינֵי הַמְּבִינִים
וְלִוְיַת חֵן לְרָאשֵׁי הַתְּעוּדוֹת.
הֲכִי קָרְאוּ שְׁמִי חֶבֶר לְמַעַן
אֲחַבֵּר כָּל פְּזוּרֵי הַחֲמוּדוֹת.

וכשמעי נאמו, ידעתיו בשמו, והרחתי ריח בשמו, ונפלתי על שכמו, ונשקתי שפמו, ועמדתי ימים אחדים עמו, להסיר יגון לבי וזעמו. עד הפרידו בינינו קורות הזמן, ועזב נדודו בלבי ציר נאמן, והשאיר זכרו בפי צנצנת המן.

שער שלשים ושלשה

בשירים על אלפ"א בית"א יקרים, מהררי שכל גזורים.

נאם הימן האזרחי: נטיתי לבי, בעודי רענן באבי, ועזרתי בי. לשמוע חידות חכמים, וללקוט מפיהם לְשָׁמים, ולרקוח מאבק שכלם רקח בשמים, לבלות ימי בטוב ושנותי בנעימים. ויהי היום ואני בהר שעיר, מתהלך בעיר, וראיתי חברת משוררים, ממלאים פניני אמרים, ומפיצים מלשונם נחלי שירים, וקרבתי אליהם, לרוות בנחלי מימיהם, ולחזות במנעמיהם. ויאמר אחד מהם לחבריו: היש בכם מי יחבר שיר נצמד, יהי בו לכל לב מחמד, ויפיו לא ימר, וישאלוהו מקצתם על השיר הנצמד. אמר להם: דעו כי השיר הנצמד, הוא אשר כל סוף שני בתים מלה אחת, והמלה לא תשתנה, אבל הענין ישנה. וכשמעם דברו, והבינו תכונת מאמרו. דץ כל אחר מהם במערכת ניבו, ויחבר אשר נתן אלהים בלבו. והיה שם איש זקן שומע ומחריש, וממקומו לא ימיש, כצור החלמיש. ובראותו כי יגעו ולא נגעו, והמלאכה לא ידעו. אמר להם: דעו כי דרך קשה רכבתם, ומבור עמוק שאבתם, ומהר חזק חצבתם. ואם תרצו לשמוע השיר הנצמד, והניב הנחמד, הטו אזנכם אלי, והקשיבו למלי,

ויען ויאמר: תהלה לאל אשר עצמה תהלתו, ומלאה הארץ תהלתו, והאור והכבוד כתריו וגִלתו, וצמאי טוכו ירוו כמעין גֻלתו, הנותן רפואות כל חוטא תשוכתו, לעלות למעלה רותו והרמותה תשובתו, להסתר מענש אל וחמתו, ולרחוץ הליכיו בחמתו, הנותן טובת היצר פרידתו, וחברת הישר פרידתו, לשאוב במעין השכל ותעלתו, ולמצוא בו צרי הלב ותעלתו, להרים נפשו מעפר הכוז ואשפתו, ולהכיא בכליות התאוה בני אשפתו, ולהיותו חבל אלהיו וסגלתו, ולשום דתו ומבחר חפציו לסגלתו, ובמלחמות הצרות יהי צרקו צנתו, להסתר במחסהו מפני חמתו וצנתו, לרוץ אחרי אלהיו ואל יחרל ממרוצתו, להשבית עֹשק היצר ומרוצתו, וללקוט מפרי המדע תבונתו וזמרתו, ולערוך עליו שירו וזמרתו, ולעלות משאון החטא ונחלתו, ולהכין בזבול שחק אחזתו ונחלתו, ולהיות עסקו בעוד יחידתו, ולהשיב אל אל יחידתו, ולגרור כרם הישר ואל יסר מסוכתו, ולהיות בגן אלהים כל אבן יקרה מסוכתו, ולכבוש בעֹל השכל תאותו, ולהיות בנוה השלום גבולו ותאותו, ולהסיר מום הרשע ומשחתו, ובשמן השם הטוב ישים משחתו, ובידי הרעיון יסקל מסלתו, וישים בתֹם מסעד לביתו ומסלתו. אז יראה זיו יוצרו עין בעין, ויפרח כבן פורת עלי עין, בחקרו מאי זה מובאו ומאין, ויכיר כי סופו אין. וידע כי הוא בעולמו ארח והלך, ואל יסיתהו מדבש תענוגיו הלך. ובחצי שכלו יכה היצר ויורהו, וכדרך טובה יצעק אל ה' ויורהו. ואז אלהיו יאיר אורו, ועליו יפיץ ענן אורו, ומלאך פניו יהי שלוחו וצירו, לחבוש נגעו וצירו, ואם יזיר מן התאוה ישמח בסוף ימי גזרו, ועליו יציץ נזרו.

אמר המגיד : וכאשר השלים אגרתו הצרופה, ואמרתו הרצופה, וחרב מליצתו השלופה, ותהלותו אשר בצניף כבוד צנופה. תמהו כל העם לתקף מליו ועניניו, ולנעם הגיוניו. אחרי כן אמר להם : ועוד אגיד לכם שירות תמודות, ומליצות צמודות, בראשם וסופם מלות נצמדות.

וישא משלו ויאמר :

אות אל״ף.

אֱמוּנָה הִיא עֲדִי רוֹזְנִים וְשָׂרִים
וְהִיא מַלְכָּה וְכָל מֶלֶךְ אֲסִירָהּ.
אֱמוּנָה הָיְתָה נַפְשִׁי בְּחֵיקָהּ
וְעַל כֵּן מִלְּבָבִי לֹא אֲסִירָהּ.

אות בי״ת.

בּוֹחֵן לְבָבוֹת יַחְקוֹר סוֹד לִבְּךָ
לָכֵן בְּיֹשֶׁר הַחֲזֵק תָּמִיד בְּנִי.
בּוֹ חֵן וְטוֹב תִּמְצָא בְּעֵת כִּי הַזְּמָן
יָמִיר בְּאֵיד גִּילְךָ וְשִׂמְחָתְךָ בְּנִי א).

אות גימ״ל.

גִּלְעָד צֳרִי אֵין בּוֹ לְצִירֶיךָ
עַד תִּהְיֶה חֵיל חֶטְאֲךָ גּוֹרֵשׁ.

א) תמניה והניה.

גִּיל־עַד אֲנִי תִּמְצָא בְּעֵת יִהְיֶה
יוֹם הַזְּמָן רֶפֶשׁ וָטִיט גּוֹרֵשׁ.

אות דל״ת.

דּוֹר שָׁוְא יְבַקְשׁוּ תַּעֲנוּג לָכֵן דְּרוֹשׁ
הָאֵל וְסוּרָה מֵהַתְּלִים דּוֹרְךָ א).
דּוֹרְשָׁיו בְּכָל לֵב מָצְאוּ יִשְׁעוֹ בְּעֵת
יַד הַזְּמָן קֶשֶׁת אֲלֵיהֶם דּוֹרֵךְ.

אות ה״א.

הַצֵּל יְחִידָתְךָ בְּצִדְקָךְ רַק
עַל יִצְרְךָ צוּר חַרְבְּךָ הָרִיק.
הַצֵּל כְּרֶגַע סָר וְכֵן דּוֹדְפֵי
טוֹבַת זְמָן רָע יִרְדְּפוּ הָרִיק.

אות וי״ו.

וְשָׁנִים חוֹלְפִים כַּצֵּל וְנֶפֶשׁ
אֱנוֹשׁ תָּעוּף כְּצִפּוֹר וַחֲסִידָה.
וְשָׁנִים פּוֹשְׁטָה רַק תַּעֲטֶה שָׂק
בְּבוֹא יוֹם דִּין לְחוֹטְאָה וַחֲסִידָה.

א) הדור שאתה חי בו.

אות זי״ן.

זרע אמת בן איש זרע
תקצור אלמות על זרוע.
זה רע אשר חטא יזרעה
איד יקצרה אחר זרוע א).

אות חי״ת.

חני נא בית יקר נפשי ואשרי
אנוש נפשו עדי צדק חלי לה.
חנינה תהיה מוצאה ולאל
בשיר חדש תנגן על חלילה ב).

אות טי״ת.

טובעים בים רשע דעו נא כי
אשרי אנוש בנהר אמת טובלו.
טוב עם אלהיו הוא וכן עם כל
אדם לזאת לא יחסר טוב לו.

אות יו״ד.

ימאסו דברי חכמים לכסיל
רק יאהב תבל וידרוש כל יקר.

א) רע ומר כי הזורע חטאים יקצור מיד אחר הזריעה.
ב) כלי זמר.

ימאסו ימיו כמו מים ושת
לשאול ולא כזבול עליותיו יקר א).

אות כ״ף.

כידוד יקוד תפת לך הוכן לזאת
עורה ולעבודת אלהיך כסוף.
כי דוד ואת לא יעזרו אותך בעת
מותך וראש עולמך ישוב כסוף ב).

אות למ״ד.

לוחץ לבכו אחרי התאוה
לך אחרי שכלך וארחותיו למד.
לו חץ תפלח בו בלב האויבים
ובעת תהי ערום לך יהיר למד.

אות מ״ם.

מודים דבר האל ומתנאים
שוכני ארצות יושבי מדין.
מודים היו את לבבם לאל
אולי נקיים תצאו מדין.

א) תהלים ק״ד ג׳.
ב) סוף עולמך כראשו, כי עפר אתה ואל עפר תשוב.

אות נו"ן.

נִצְּפָּה לְךָ אֱלֹהֵינוּ הֲכִי לְךָ
גְּדֻלָּה עַל בְּנֵי אָדָם נְסוּכָה.
נִצְפֶּה מַאֲמָרֵינוּ זָהָב שָׁוְא
וּמַסֵּכָה עֲלֵי כָל לֵב נְסוּכָה.

אות סמ"ך.

סוּגָה עֲרוּגַת תַּאֲוָה שׁוֹשָׁן א)
הַרְחֵק וְאַל תָּבוֹא בְּעַם סוֹדָהּ.
סוּגָה מְאֹד נַפְשָׁם כְּלֵאַת חֵטְא
אָכֵן לְאֵל לֹא נֶעְלָם סוֹדָהּ.

אות עי"ן.

עָרוֹם בְּלִי צֶדֶק הֲלֹא תֵבוֹשׁ לְמוּל
הָאֵל קְחָה סוּת תֹּם אֲבָל אִתּוֹ עֲדֵה.
עָרוֹם תְּהִי אִם תַּחֲלוֹשׁ חֵיל יִצְרְךָ
לָכֵן שְׁאַג עָלָיו וְכַשַּׁחַל עֲדֵה ב).

אות פ"א.

פַּנָּה לְבַב מַשְׂכִּיל מְסִלָּתוֹ
מֵחֵטְא, וְעֻלּוֹ מִזְּמַן פּוֹרֵק ג)

א) סוגה בשושנים.
ב) איוב כ"ח ח'.
ג) מסיר עול הזמן מעליו (בראשית כ"ז מ').

פַּנֵּה וּמִגְדָּל יִהְיֶה לוֹ אֵל
מֵחֵיל זְמַן עַצְמוֹת אֱנוֹשׁ פּוֹרֵק א).

אות צד"י.

צָדוּ צְעָדַי מוֹקְשֵׁי חֲטָאַי
עָלַי כְּמֵימֵי נַחֲלָה צָפוּ.
צָדוּ נְאוֹת גִּילִי ב) עֲדֵי אוֹיְבַי
רָאוּ בְּיוֹם אֵידִי וְגַם צָפוּ ג).

אות קו"ף.

קְרַב יָמִים ד) בְּלִי תַכְלִית, וְצִירֵי
תְלָאוֹת רָחֲפוּ עָלָיו קְלָעִים ה).
קְרַב לִבִּי לַעֲבוֹדוֹת אֵל וְאַל תֵּט
לְבֵית מִדּוֹת פְּטוּרֵי צִיץ קְלָעִים.

אות רי"ש.

רָאשִׁים לֶעָפָר שָׁפְלוּ כֻלָּם
אַחַר אֲשֶׁר עַל הַזְּמָן רָדוּ.

א) ה' לו למשגב מפני תלאות המקרים ה ע ו כ ר י ם (תהלים צ' ג') עצמות אנוש.
ב) היו לשמה ושאיה.
ג) חזו נקם.
ד) המלחמה במקרי החיים.
ה) המכאובים והתלאות הם חצי הזמן אשר יקלע.

רָשִׁים וְדַלִּים נֶהֶפְכוּ בַּסּוֹף

כִּי מַר לְחִכָּם צוּף אֲשֶׁר רָדוּ א).

אות שי"ן.

שַׁעַר לְבָבִי ב) בַּעֲבֹדַת אֵל

כִּי טוֹב, וְנוֹחַ אֶמְצָאָה שָׁמָּה

שַׁעַר דְּבִיר הַתַּאֲוָה אֶסְגּוֹר

עַד יֶחֱרַב גַּם יִהְיֶה שַׁמָּה.

אות תי"ו.

תֵּבֵל יְגוֹנֶיהָ בְּלִי קֶצֶב

כַּאֲשֶׁר מְצוּקֶיהָ בְּלִי תִכְלָה.

תֵּבֵל עֲזוֹב בֶּן אִישׁ וְשׁוּב אֶל אֵל

וַעֲרוֹךְ תְּהִלָּה לוֹ וְלֹא תֶחְדָּלָה ג).

אמר המגיד: וכאשר השלים אמריו, ומליצות דבריו, נפלאו כל היושבים בטוב טעמו, ומתק נאמו, וישאלוהו על שמו.

א) שופטים י"ד ט'.

ב) מן „כמו שער בנפשו" משלי כ"ג ז' (אשר יפרשו קצת המפרשים מלשון מדה שערים, ודעת הר"א ן' עזרא „ישים שעור בנפשו").

ג) לא תחדל.

ויען ויאמר:

אֲנִי חֶבֶר וְתוֹךְ פִּי נֶחְבְּאוּ כָּל

פְּזוּרֵי שִׁיר וְנִדְּחֵי הַמְּלִיצוֹת

וְאִם חָכְמוֹת לְכָל רוּחַ נְפוּצוֹת

הֲלֹא הֵמָּה בְּרוּחַ פִּי קְבוּצוֹת.

שער שלשים וארבעה

בספור הסוחר לארח ממשלתו, ובהראותו את עשר גדולתו.

נאם הימן האזרחי: הייתי נוסע ממחנים, להר אפרים. ובעודי בתוך העיר מסובב בדרכיה, ומשוטט במהלכיה. ראיתי איש עומד לשער ביתו והוא סר וזעף, יגע ויעף. וקרבתי אליו ואמרתי לו: מה לך נעצב, ומדוע אתה לבדך נצב. אמר לי: ארורה התאוה, אשר תשיב בעליה לדאוה. אמרתי: הודיעני מה מצאך, והמקרה אשר קראך. אמר: קראני היום איש מן הסוחדים לביתו, ויביאני לסעודתו, ובעורי הולך אתו, החל לספר לי רב עשרו ותפארתו, והיופי אשר לאשתו. ויאמר לי: תדע אדוני כי אבותי היו מאצילי ארץ הנקובים וראשי הנדיבים. והאל חנן לאבי עשר וכבוד, וגדולה והוד. נולדתי לו אני במזל נאה, והייתי נחמד למראה. וכאשר גדלתי, דרך תבונות למדתי, ומכל מלמדי השכלתי, עד כי חכמים סכלתי. ונתן לי אבי אשה מבנות השועים, והשרים הידועים. והנערה יפה בצורתה ופניה, ויָתֵר עיניה, וכמנורה תאיר משכניה, והיא שמחת בעלה ושכניה. חי נפשך אדוני אלו תראה אותה בעסקי ביתה מתעסקת, והיא ממהרת ולא

מתאפקת. וסובבת על הטירה ועל הדירה, ומן הדירה אל הכירה. ויושבת בין תנור וכיריה, ושוכבת בין שפתים. ושחרות העשן על לבנת פניה, ועל יפי עיניה. תאמר אשרי איש אשר היא יושבת אצלו, ואשרי העם שככה לו, ולא החריש לדבר כדברים האלה עד צללו אזני לקולו. וכאשר באנו לשער ביתו אמר לי: ראה אדוני זה השער ומסגרותיו, ופתוחי דלתותיו, וכדיו וטבעותיו, ולוחות ברושיו, וצירי קרשיו. כמה הוצאתי עליו מהוני, וכליתי בו כחי ואוני, עד אשר עשיתיהו נאה, במראה אשר אתה רואה. אחרי כן באנו אל החצר ויאמר לי: ראה אדוני זאת החצר וקירותיה, מה ידידות טירותיה, ומה טבו משכנותיה. כי היא מבחר החצרים, וסביב לה בתי הסוהרים. אבל אין בכלם יפה ממנה, ולא חצר אשר תערבנה. שים לבך אדוני לזה האולם מה טובו, וראה החלונים אשר בו, ושים עיניך על יפה הקירות והקורות. והכיורות והמירות, והשכיות והעליות, ופתוחי המשכיות. עשויים במיני צבעים, לארבעת רביעים, בעינים בפוך קרועים, וקלע עליהם היופי קלעים, ומקלעת פקעים. ראה ארוני גֻלות המים החמורים, וראה האריות על שפתם עומדים, ומפיהם נוזלי מים עולים ויורדים. בהם חיי נפשים, ושמחת אלהים ואנשים. אחרי כן באנו אל הבית ויאמר לי: ראה אדוני אלו החדרים היפים, עשוים בטורי זהב צרופים, ועל רצפת בהט רצופים. ושמה מטתי, וחדר רעיתי, ואלו תראה אותי שוכב לבדי. ואשתי לצדי, ולחייה נד לעיני, וזרועיה הגור מתני, ושפתיה מעדני. והיא מנשקת ומתבקת, ועלי מתרפקת, ואיננה מתאפקת, עד כמעט תשבר המפרקת. תמהו רעיוניך לזה החבור הנאה, והיית משגע ממראה עיניך אשר תראה. אחר כל זה הצער,

קרא אל הנער, להביא השלחן. וכאשר הביאהו, ולפניו ערכהו, אמר לי: ראה אדוני זה השלחן ועניננו, וראה מצבו וכנו. ובדיו ומסגרותיו, וארבע פעמותיו. עשיתיהו (מעצי אלמוגים) מכל עצי בשמים, כי לא ירקב לעולמים. ויאמר לנערו: הגש המים, לרחוץ הידים, וכאשר הביא כלי המים, אמר לי: ראה אדוני זה המזרק, כאלו מזהב הורק, או מכתם אופיר הוצק. גדול ורחב ידים, יכיל מן המים, כבית סאתים, שים לבך אדוני לאלו המים, כי תאוה הם לעינים. כאלו הם דמעות יצוקים, מעיני חושקים. זכים וצחים, כבדלחים לחים. ובחוטי כסף נגרים, וכשלג קרים. מנהר פרת שאבום, ובכלי שהם כל הלילה עזבום. ובבקר דמו לשכבת הטל, בעת על לחי שושן ידל. ויאמר אל הנער: קח המזרק בימינך, לצקת מים על ידי אדוניך. וכאשר בא הנער אמר לי: שים לבך אדוני על זה הנער וצורתו, ונעם קומתו. ושחרות קוצותיו, ואדם שפתיו. וזהר פיו ושושן לחייו, ורקמת פניו, ולבנת שניו, ושחרות עיניו. כאלו לחיו ערוגה, עשויה במחוגה, ובשושנים סוגה, ובחוטי שני תולעת ארוגה, תסיר מלבך תוגה. שוטטתי אחריו באפסי עולם, וקניתיהו בארץ עילם. וכלבבי מצאתיהו, וברצון נפשי פגשתיהו. ישכיל לכל אשר יפנה, ובטרם אקראהו יענה. ילך בדרכי, ויבין כל צרכי. וכל אשר מאלהי שאלתי, אל הנער הזה התפללתי. וכאשר צללו אזני לרב דבריו, אמר לנערו: לך והבא המטעמים הנעימים, והמאכלים המבשלים, והטלאים הצלויים, והשמנים הממחים. כי גדול הרעב והצער, וכלי קרב הבטן שות שתו השער.

אמר המגיד: ואומר בלבי הנה כל הדברים דבר ועוד המאכלים לא באו, ועינינו אותם לא ראו. ונשאר לו לספר

הלחם ונעימתו, והקמח ותבואתו. והרחים אשר טחנוהו, ובאי זה נפה הניפוהו, והתנור אשר בו אפוהו. והעצים באי זה יער נחטבו, והגרזן אשר בו נחצבו. והבשר מאי זה נלקח, והמרקחות אשר בו נרקח הרקח. והמטעמים וטעמם, והתבשילים ונעמם, והתבלים וריחם, והבשמים ורקחם. ועוד נשאר לספר המחתות והספות, והכלים והכפות, והיעים והסירות והקדרות, והקערות ובלי הנחשת, והמחבת והמרחשת. והפרור והקלחת, והצפחת והצלחת. ובל זה לא ישלים בכמה שנים וימים, ולא עד דורות עולמים. ונשמטתי מידו ברב כח, ומהרתי לברוח. ואמרתי לו: יש לי צרך בביתי אלך ואעשנו, ואשוב בעת אשלימנו. ויחזק בי וימשכני, ואל בית הכסא הביאני. ואמר: לא יתכן שתצא עד תראה בית הכסא, כי בו ישלם המעשה. ויאמר לי: ראה אדוני מה יפיו ומה טובו, וראה כיור המים אשר בו, ורצפת בהט ושש אשר בקרבו. ואם ילך זבוב עליה, תמעד רגלו במעגליה. תתאוה נפשך לאכל בה, מרב יפיה וטובה. אמרתי לו: אכול בשמחה אדוני, כי הכל בא בחשבוני, ובית הכסא לא עלה ברעיוני. ומהרתי ולא התאפקתי, וכצבי מיד נמלטתי. והוא רודף אחרי להשיבני. וצועק בקול חרדה, זכור ואל תשכח הסעודה. וכשמוע הנערים דבריו חשבו כי היה מחרף אותי באכילה, צעקו אחרי זכור ואל תשכח הסעודה. ובראותי כי כדבורים סבוני, זרקתי אבן על אחד מהם וטבעה במצחו, וכמעט יצאה רוחו. וירוצצו אחרי השכנים, גדולים וקטנים. ורדפוני והשיגוני, ונאספו עלי והכוני, ונמלטתי מהם ודוחי בין שני. וזאת היתה סעודת הסוחר יזכר עון אבותיו אל ה'.

אמר המגיד: וכשמעי דבריו צחקתי, ומלא קומתי לארץ נפלתי. ואמרתי לו: חי נפשך אדוני, האתה חכד הקיני.

ויען ויאמר:

אֲנִי חָבֵר מְלַבֵּב הַלְּבָבוֹת
בְּטוּב מִלַּי וּמַבְהִיל מַחֲשָׁבוֹת.
אֲחַבֵּר מַחְבָּרוֹת חִידוֹת חֲמוּדוֹת
וּמִנֹּפֶת לְחֵךְ שׁוֹמְעִים עֲרֵבוֹת.
וּמֵאֵשׁ נָעֳמִי אֶחְצוֹב לְהָבוֹת
וּמִצּוּר נָאֳמִי אֶשְׁלוֹף חֲרָבוֹת.

וכשמעי שירתו, תמהתי על שקרותו, ומשכני במתק אמרתו, ונקשרתי ימים רבים בעבות אהבתו, עד נשאהו הנדוד על אברתו, והכני בשבט עברתו.

שער שלשים וחמשה

בספור קבורת עזרא עליו השלום, ושירים יקרים בנוים מגזרת יהלם.

נאם הימן האזרחי: ויהי כאשר כבודי ננער, נכספתי לראות ארץ שנער. ושמתי מגמתי ללבת אליה, ושאפתי רית אהליה, ועוד אני בקצת הימים מתהלך בעיר מעריה. ואשא עיני, ואראה והנה חבר הקיני. וישמח לבי בראותו, ומהרתי לקראתו. ואמרתי לו: מי הביאך הלום, יברכך אל עילום. אמר: הנחש השיאני, ועל כנפי נשרים נשאני. הוא הזמן המחריר, ובין אחים יפריד. אמרתי לו: מה לך פה, ולכתך איפה. אמר: הייתי בארץ ספרד, ובכל יום הייתי שומע על נפלאות עזרא קדוש ה'. דברים הפרידו רעיוני, והנידו שנת עיני. ויער אלהים רוחי לרכוב אניות, ולדרוך בציות, הררי נמרים ומעונות אריות. ולעזוב נוה מולדתי משלח ונעזב, עד אכחן האמת מן הכזב. ויהי בעת ההיא וירד יהודה מאת אחיו, ונתן בלב הים ארחיו. ועבר במדבר בערבה, הנותן בים דרך וכמים עזים נתיבה. וכאשר נמלטתי כצבי, והגעתי לארץ הצבי, התדפקו השמועות על דלתי לבבי, והתרוצצו ילדי

המזמות במעי מחשבי. כי שמעתי רבים אומרים, ונפלאות מספרים. והסכימו הלשונות יחד, ונועדו פה אחד. והקול נשמע כי יש בין ארץ כשדים ושושן הבירה, מקום נקרא שמו (נהר) סמרא, ובלשון קדש אהוא נקרא. ורחוק משם כפי שלש פרסאות היה מתחלה קבר אדונינו עזרא עליו השלום מראשית בנין בית שני, שיבנה בימותינו, עד תם אלף ושלש מאות שנה לגלותנו. ויהי כי ארכו לו שם הימים, חרב מקומו ונשאר משמים. ונשארה הארץ ההיא ארץ ציה ושאיה, ושכנו בה בנות יענה ואיה. ויהי שם כמרגלית בארץ טמונה, ובמחשכים צפונה, ושמענו מפי רב בני אדם כי זה מאה וששים שנה, הוגד בחלום לרועה מקנה, כי שם מלאך ה' חונה. ובא אליו החלום פעם ושתים, ונתנו לו אות כי היה עור באחת מעיניו, ונפקחו לו עינים, ועל השנות החלום אליו פעמים, אסף הרועה כל אנשי מקומו, ויגד להם את חלומו. ויאמר: שמעו נא כל המוני, אשר הוגד לי בחזיוני, כי זה קבר נביא אדני, ואם לא תאמינו בהגיוני, ראו נא כי אורו עיני. וכאשר הזהירם פעם אחר פעם, ויאמן העם ויכרו ויחפרו במקום ההוא וימצאו ארון ברזל סגור ועליו כתיבה סתומה, בטבעת קדושים חתומה. ואמרו חכמיהם זאת כתיבת לשון הקדש, לא יקראנה כי אם איש מעם הקדש. ויביאו איש יהודי לקרוא כתבו, וימצא כתוב בו, כי הוא קבר עזרא הכהן, ועליו שמו חקוק ושם אבותיו עד אהרן הכהן. ויפול פחד ה' על העם ויקחוהו ויביאוהו דרך גבולו, אל המקום אשר הכין לו. ומאז ועתה יעלה על קברו בקצת הלילות, אור מבקע אפלות. ובו יאמינו העמים כי כבוד ה' זרח עליו, ונהרו כל הגוים אליו.

וסביביו קברים, לשבעת צדיקים ישרים. ובקצת הלילות יעלו עליהם אורים נוצצים משמי ערץ, ולשונם תהלך בארץ.

אמר המגיד: וכשמעי אלה המאמרים, חשבתים שקרים, ולא האמנתי לדברים. עד אשר באתי ותראינה עיני, ואז האמינו רעיוני, וידעתי כי בקרבנו אדני. ומקדם הייתי אומר בלבי איך נשאר ליהודים שם ושאר בגלותם. והלא מיום חרב אריאל, גלה כבוד מישראל. ועל כן אמרתי אם יש לדבר הזה עקר ותמימות, אלכה ואראנו בטרם אמות. ואשנס מתני, ללכת אל המקום אשר בחר ה'. והלכתי מארץ אל ארץ, והגדוד יפרצני פרץ על פני פרץ. עד באתי למעמד עזרא קדוש ה', והשתחויתי על קברו לפני ה'. ובקצת הלילות יצאתי עם קהל גדול לראות אורו, ולהתבונן זיו יקרו. וכאשר ראינוהו בעיניו לא האמנתי כי אמרתי אולי שוכני הכפרים, והגוים אשר סביבות הערים. רוצים להתל בנו ולרמות, וידליקו לעינינו מדורות רמות. ואתנה לבי ואראה כי אורות האש היא אדומה, ואור הכבוד ברה כחמה. ועוד העידו לי אנשים כי הלכו בלילה רב המון, עדי הקבר הקדמון. ועמדו שם שעה גדולה, עד ראו אור באפלה. כי הוא עולה משם, ושואף זורח הוא שם. ומקצת הפריצים והמינים, אשר באל אינם מאמינים. יאמרו כי הארץ ההיא האל כל שוכניה הברית, ונהפכו נחליה לזפת ועפרה לגפרית, ובעת ישרף הגפרית, יעלה ממנו להב כלשון זהורית, וזאת שמה ושערורית, לא יאמין בה כי אם רשע ופושע ועובר ברית, כי להב הגפרית בעלותו לא יתעלם קדרותו, בעבור כי עשן השחרות סביב אורתו. ואין לו אור מזהיר, ולא נגה זך ובהיר, וזאת האורה זכה וברה, והיא בחשך מאירה. וימין ושמאל מרקדת, ועולה ויורדת, ולהב

הגפרית עולה בכבדות ושפלות, ואור הכבוד עולה במהירות וקלות. ועוד ראיתי אות אמת ונורא, אשר לא יוכל להכזיבהו כל נברא. כי ראיתי האור העולה למראה עינים, ירוץ מצד מערב למזרח על פני השמים, עד מקום קבר עזרא עליו השלום, וזאת אות נאמן ובהיר ככוכבי נגהים, כי אינו ממעשה בני אדם רק מעשה אלהים. וכאשר חקרתי ותתרתי, ולבי תרתי, ואל האמת נגעתי, אז האמנתי. ואברך את ה' אשר לא השבית לנו גואל, והשאיר פליטה לעמו ישראל.

ואשא משלי ואומר:

שָׁבָה שְׁכִינָה אֶל יְרוּשָׁלַיִם
אָז נִפְתְּחוּ לִי שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם.
אוֹ פָּגְעוּ בִי מַחֲנֵה הָאֵל וְאִם
זֶה בֵּית אֱלֹהִים אוֹ נְוֵה כֹּהֲנִים.
אוֹ זֶה מְאוֹר עֶזְרָא אֲדוֹנֵינוּ אֲשֶׁר
עִוְרִים בְּאוֹרוֹ פָּקְחוּ עֵינַיִם.
כִּי יָדְעוּ גוֹיִם וַיַּאֲמִינוּהוּ הֲכִי
שָׁכַן כְּבוֹד אֵל בֵּין בְּנֵי אֶפְרַיִם.
זֹהַר אֲשֶׁר יָאִיר חֲשֵׁכִים לִי אֲבָל
יַחְפִּיר פְּנֵי חַמָּה לְשִׁבְעָתַיִם.
זֹהַר אֲשֶׁר הֵפִיץ כְּנָפָיו עַל פְּנֵי
אֶרֶץ וּמִיָּדוֹ לְרוּם קַרְנַיִם.
זֹהַר אֲשֶׁר לֹא לָבְשָׁה שֶׁמֶשׁ עֲדִי
עַד שֶׁאֲלָהּ מִנְּהוּ כְּסוּת עֵינַיִם.

אָדוֹם עֲלֵי יָרוֹק עֲלֵי צָהוֹב בְּאֵ־
לוּ הַמְּאוֹרִים נִזְרְעוּ כִלְאַיִם.
יָרַד מְטַר דִּמְעִי סְבִיב קִבְרוֹ עֲדֵי
כִמְעַט שֶׁאֲפָפוּהוּ יְאוֹרֵי מַיִם.

וזאת השירה, ממחצב הנעם גזורה, עשיתיה בקבר יחזקאל אדונינו הנביא עליו השלום.

קֶבֶר נְבִיא הָאֱמֶת אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֶיךָ
שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ וְשָׁלוֹם מֵעֲבָרֶיךָ.
אַתָּה כְגוּף רַק יְחֶזְקֵאל הוּא לְבַד נַפְשְׁךָ
אוֹ אַתְּ כְּשַׁחַק וּבֶן בּוּזִי מְאוֹרֶיךָ.
יוֹמָם בְּנֵי אִישׁ יְשַׁחֲרוּךָ וּבַלַּיְלָה
יִתְדַּפְּקוּ מַלְאֲכֵי אֵל עַל שְׁעָרֶיךָ.
כִּי הַשְּׁכִינָה שָׁכְנָה לָךְ עֲדֵי נָתְנָה
סִפָּהּ בְּסִפָּךְ וַהֲדָרָהּ כַּהֲדָרֶיךָ.
קִבְרְךָ צְרוֹר מוֹר וְאִם יַסְתִּיר אֱנוֹשׁ זִכְרְךָ
נִכַּר דְּרוֹר בִּשְׁמְךָ מִתּוֹךְ צְרוֹרֶיךָ.
אוֹמַר לְדוֹרְךָ עֲפַר אַרְצָךְ וְאַדְמָתְךָ
שַׁל נַעֲלֶיךָ וְשַׁק מִדְבָּךְ אֲשׁוּרֶיךָ.
יִתְפָּאֲרוּ הַמְּלָכִים עֵת אֲשֶׁר יָרְדוּ
מִמַּרְכְּבוֹתָם לְלַחֵךְ אֶת עֲפָרֶיךָ.
נָמֵר הֲלֹא עִם גְּדִי יִרְבַּץ סְבִיבְךָ עֲדֵי
פֶּה חָסְמוּ מִטְּרוֹף טֶרֶף כְּפִירֶיךָ.

גּוֹיִם אֲשֶׁר כִּחֲשׁוּ בָּאֵל וְלֹא יָדְעוּ
בּוֹרֵא יְעִידוּן וְנַכִּירוּ יְקָרֶיךָ ׃

כֹּהֵן וְנָבִיא הֲיֵשׁ מַעֲלָה כְּמַעֲלָתְךָ
אַתָּה כְּמֶלֶךְ וְיִרְאַת אֵל כְּתָרֶיךָ ׃

הַלֵּב אֲשֶׁר הַשְּׁכִינָה בּוֹ תְּהִי
קָדוֹשׁ וּבָרוּךְ בְּפִי מַקְהַל בְּחִירֶיךָ ׃

מוֹצָא דְבַר אֵל וּמַעְיָן לַתְּעוּדָה וּמָ־
קוֹר לַנְּבוּאָה יְהִי בָרוּךְ מְקוֹרֶךָ ׃

חֹשֶׁן אֱמוּנָה עֲלֵי לוּחַ לְבָבְךָ וּבוֹ
סוֹדוֹת אֱלֹהִים בְּתֻמֶּיךָ וְאוּרֶיךָ ׃

זִיו הַקְּדֻשָּׁה עֲלֵי מִצְחָךְ כְּמוֹ צִיץ וְשָׁם
דִּבְרֵי אֱלֹהִים מְמֻלָּאִים בְּטוּרֶיךָ ׃

כָּל עֵת לְשׁוֹן הַנְּבוּאָה הִיא תְּסִיחָךְ בְּהָ־
קִיץ גַּם בְּמַרְאוֹת וְאִם תִּישַׁן תְּעִירֶךָ ׃

אַשְׁרֵי אֲדָמָה נְשָׂאַתְךָ בְּחַיִּים וְאַשְׁ־
רֵי בֵית מְלוֹנְךָ בְּעֵת נוּחֲךָ בְּקִבְרֶךָ ׃

אַשְׁרֵי חֲסִידָה יְלָדַתְךָ וְאוֹמְנוֹת אֲמָ־
נוּךָ בְּחֵיקָם וְהוֹרֶיךָ טְהוֹרֶיךָ ׃

נַפְשְׁךָ בְּכָם יָהּ וְזִיו הוֹדוֹ סָבִיב קִבְרֶךָ
תִּשְׁכּוֹן דְּבִירוֹ וְהוּא יִשְׁכּוֹן דְּבִירֶיךָ ׃

כִּי מַלְאֲכֵי יוֹצְרְךָ הִתְחַבְּרוּ בָךְ כְּאִ־
לּוּ אַתְּ אֲחִיהֶם וְהֵם כֻּלָּם חֲבֵרֶיךָ ׃

לוּ נִכְתְּבוּ מַחֲמַדֶּיךָ וְרֹב צִדְקָךְ
קָצְרוּ מְרוֹמִים הֱיוֹת מִקְצַת סְפָרֶיךָ ׃

קָדוֹשׁ הֲדוֹמְךָ וְגַם קָדוֹשׁ מְקוֹמְךָ וְסָ־
בִיב לְךָ קְדֻשָּׁה וְכָל רָע לֹא יְגוּרֶךָ ׃

לוּלֵי יְמִין אֵל אֲשֶׁר תַּרְחִיב מְקוֹם נוּחֲךָ
צָרוּ אֲדָמוֹת לְהָכִיל אֶת הֲדָרֶיךָ ׃

הַמָּוֶת שׁוֹלְטָה עַל כָּל בְּנֵי אִישׁ וּפִגְ־
רֵיהֶם תְּכַלֶּה וְלֹא שָׁלְטָה בְּפִגְרֶיךָ ׃

מִיּוֹם עֲלוֹת נַפְשְׁךָ לֹא גַם הֲדַר לֵחֲךָ
יִבְלוּ הֲדָרִים וְלֹא יִבְלוּ יְצוּרֶיךָ ׃

נִגְלָה בְּמַרְאוֹת לְךָ מַלְאַךְ אֱלֹהִים בְּמֶרְ־
כָּבָה וְחַיּוֹת יְעוּפוּן מֵעֲבָרֶיךָ ׃

וּדְמוּת פְּנֵיהֶם פְּנֵי אָדָם וְאַרְיֵה לַיְ־[מִין גַּם]
שְׂמֹאל שׁוֹר וּמֵאָחוֹר נְשָׁרֶיךָ ׃

בָּאתָ בְּמַרְאוֹת אֱלֹהֶיךָ לְבִקְעָה אֲשֶׁר
מְלֵאָה עֲצָמוֹת וְהֵם גֶּזַע גְּבָרֶיךָ ׃

וַיְצַוְּךָ אֵל לְהַחֲיוֹתָם בְּרוּחַ דְּבַר
פִּיךָ וְחָיוּ בְּעֵת יָצָא דְבָרֶיךָ ׃

וַיְהִי לְמוֹפֵת וְאוֹתֹת כִּי יְחַיֶּה אֱלֹ־
הִים הָרְפָאִים בְּקוּמְךָ מֵעֲפָרֶיךָ ׃

גַּם עוֹד יְחַדֵּשׁ שְׁמֵי שַׁחַק וְיַעֲלוּ יְשֵׁ־
נִים מִשְּׁאוֹל יוֹם עֲלוֹתְךָ מִקִּבְרֶךָ ׃

מִסּוֹף סְפָרַד וְנוֹף צָפוֹן וּמַיְרְבְּתֵי
הַמַּעֲרָב יֵלְכוּ עִוְרִים לְאוֹרֶךָ ׃

אִם נִכְסְפוּ הַנְּפָשִׁים אֶל נְוֵה אוֹהֲבִים
נַפְשִׁי מְאֹד כָּלְתָה לִנְוֵה מְגוּרֶךָ ׃

אֲחַלֵי וְאָגוּר יְמֵי חַיַּי בְּבֵיתְךָ וְאַשְׁ־
רֵי אִישׁ תְּקָרֵב וְיִשְׁכּוֹן בַּחֲצֵרֶיךָ ·
עֶבֶד לְךָ מִסְּפָרַד בָּא לְהִשְׁתַּחֲווֹת
יָסוֹב סְבִיבְךָ וְהִיא דֶלֶת לְצִירֶיךָ ·
אִם נֶחְלְקָה אַהֲבָתְךָ עַל בְּנֵי עַמְּךָ
לִי פִּי שְׁנַיִם כְּמוֹ בִּנְךָ בְּכוֹרֶךָ ·
וַיִּמְשְׁכוּנִי עֲבוֹתוֹת אַהֲבָתִי לְךָ
וַיְקַשְּׁרוּנִי אַהֲבֵי בַּאֲסִירֶיךָ ·
רִשְׁפֵּי אֲהָבִים לְבָבִי בַּעֲדָךְ שָׂרְפוּ
כִּפְתִיל נְעֹרֶת וְלֹא הֻמְסוּ אֲסוּרֶיךָ ·
שִׁפְעַת דְּמָעַי בְּדָם תָּאֳרָם וּבְנַהַר כְּבָר
לוּלֵי קְדֻשָּׁתְךָ אָדְמוּ נְהָרֶיךָ ·
אֵין לִי תְשׁוּרָה אֲשֶׁר תֵּאוֹת לְךָ רַק לְהַמְ־
תִּיק אֶת לְשׁוֹנִי בְּצוּף שִׁמְךָ וְזִכְרֶךָ ·
יַעֲמֹד אֱלֵי עַבְדְּךָ יוֹם יַעֲמֹד נֶגְדְּךָ
גֹּדֶל זְכוּתְךָ וְצִדְקָתְךָ וְיָשְׁרֶךָ ·
וֶהְיֵה לְמֵלִיץ לְאֵל צוּר יוֹצְרְךָ בַּעֲדוֹ
אוּלַי יְרַפֵּא מְזוֹר לֵב עִם מְזוֹרֶיךָ ·
מִקְצֵה אֲרָצוֹת בְּקוֹל יִצְעַק וְיִקְרָא לְךָ
קֶבֶר נְבִיא הָאֱמֶת אַשְׁרָיו וְאַשְׁרֶיךָ ·

שער שלשים וששה

בשאלות ותשובות, זה שואל וזה משיב במלים ערבות ·

נאם הימן האזרחי: שאפה רוחי, בימי תענוגי וחרפי, להאיר באור השמחות נפשי, ולתת אצל ספם ספי, ואתנה לבי לשוטט בתבל, ולקחת השמחות לחבל, ולהתעלס בכנור ונבל, על עסיסי נבל. ויהי היום ואני בארץ סבאים, ועברתי על בית הסובאים, ושם בחורים נצבאים, ועל בת הגפנים צובאים, ובתוכם חבר הקיני וכוס יין כסהר לנגדו, ועפר בשמש לצדו, והוא ביניהם, מתעדן בשניהם. ובאשר ראני ממרחק, נכלם מפני ושחק, ויאמר לי: קרב ואל תרחק. ואשב אצלו, ואומר לו: הלעד תרדוף התאות ואותם תבקש, ועד מתי יהיה זה לך למוקש. ויכעס לניבי, והסב פניו משמוע ריבי, ויאמר לי: אין זה יום תוכחה, רק יום תענוג ושמחה, ועתה הסר חטאתי מנגד עיניך, והטה לחידתי אזניך, אמרתי: הנני שומע אמרתך והגיונך, ויאמר לי: הייתי בימי נעורים בארץ כתים, ועליה ארם נחתים, ועל גדודי ארץ החתים, עם מערכות פלשתים, ועמדתי ימים בתוך העיר במצור, עד קצרה

נפשי לרֹב המחסור והמעצור. ובראותי כי אזלת ידי, וכמעט מן הרעב נשפך לארץ כבדי. וכי אני בתוך העיר לָחוץ, נועצתי עצה ודלגתי בלילה מן החומה לחוץ. וערכתי לאל תודה, כי הצילני מן הקפדה. וישנתי במחנה עד הבקר, וכאשר השכמתי, ומשנתי קמתי. ובני ארם יצאו מאהליהם המונים המונים, גדולים וקטנים. עליתי על ראש גבעה רמה, ואמרתי איה אוהבי החכמה. יבואו ויחזו פלאות, וישמעו נוראות. ויקבצו אלי קהל גדול, בעפר וכחול. ואען ואומר: אנשי לבב שמעו לי, והקשיבו מליצות שכלי. אנכי הבא ממערכת הזמנים סבבתי אפסי עולם, וחקרתי בל סוד נעלם, ובחנתי כל בני אדם, אשר בעפר יסודם. והבנתי כל חכמה סתומה, ותהי טבעתי חתומה. כי בסוד הרפואות, אגלה נפלאות. ובחכמת המדות, בניתי בית מדות. וחכמת החשבון, אחשוב לעץ רקבון. ובמרום ההגיון, בניתי לי אפריון, ובדיני הכוכבים, אשיב הענקים חגבים. ובטעמי התורות, אגלה נסתרות. ולאהל התלמוד, שכלי כעמוד. ורית המשנה, לא גמר בי ולא שנה. והגמרא והסברה, בלשוני סדורה, ובספרא וספרי מי כמוני מורה. ובפירושים, אגלה חרושים. וסור הדקדוק, על לבי חקוק. ובמליצות לשון ערב, מי זה לגשת אלי לבו ערב. ובמלאכת השירים, אחבר בדולחים ודרים. ויגש אלי בהוד משכיל, וטוב זכרו עליו הולך רכיל. ויאמר לי: עתה יבחנו מליצותיך, בשאלתי ובתשובותיך. אמרתי: הנני עומד לפניך, קרא אלי ואענך. אמר לי: במה תהיה חברה נעימה וערבה, אמרתי: באהבה. אמר: מי הוא המשכיל בין עמו, אמרתי: המכיר מומו. אמר: מה המרה התשוקה, אמרתי: השתיקה. אמר; במה יתיפה העשר, אמרתי: בישר. אמר: מה השכל

וגבולו, אמרתי: לשום כל דבר במקומו הראוי לו. אמר: מתי התפלה נשמעת, אמרתי: בעת הנפש נכנעת, והעין דומעת, והתלאה לקירות הלב נוגעת. אמר: מה יעור עיני השבל, אמרתי: תאות האכל. אמר: מתי נבחר מות מחיים, אמרתי: כשיתגאו על הנכבדים בזויים. אמר: מה המחלה המיגעת, אמרתי: חסרון הדעת. אמר: מתי יאבדו הקהלות, אמרתי: כשהם חבילות חבילות. אמר: במה הם מדות הרשעות, אמרתי: סכלות וגאוה ושטות ועזות. ובאחת מהם יחרב העולם, כל שכן בהתקבצם כלם. אמר: מי הוא הגבור בבני דורו, אמרתי: הירא לצורו. אמר: מי הוא המביא עצמו בסכנה, אמרתי: כל משרת המלכים בלא אמונה. אמר: מי המשיג מן העולם ספקו, אמרתי: השמח בחלקו. אמר: מי יביא לאדם לבוש קלון ללבוש, אמרתי: שחוק וקלות ראש. אמר: מי האדון בבני אנשי סודו, אמרתי: המוחל על כבודו. אמר: מי הקרובה מפלתו, אמרתי: המתרפה במלאכתו. אמר: מי היחס הטוב, אמרתי: השם הטוב. אמר: מי הנדיב מכל משפחתו, אמרתי: המתנדב כפי יכלתו, ונותן מעט מן המעט אשר אתו. אמר: מי הכסיל אשר אין כמוהו, אמרתי: הרואה מיתת אחיהו ואביהו, ולא יפחד פן ימות גם הוא. אמר: מתי ייקר האיש הנקלה, אמרתי: בשימצא במרות שכל ממֻלא. אמר: מתי תהיה השתיקה כלמה, אמרתי: כשיהיה הדבור חכמה. אמר: מתי תתגל מעלת המשכילים, אמרתי: בחברת הכסילים. אמר: מתי יהיו נמאסים המהללים הטובים, אמרתי: במות הנדיבים. אמר: במה תהא הענוה גאוה, אמרתי: בהכניע הגאוה והתאוה. אמר: מה המדה אשר אין אחרת כמותה, אמרתי: יראת ה' לבדה. וכאשר השלים שאלותיו, ופרקתי

כל קושיותיו , העניקני כל איש מטובותיו , ואצל עלי מברכותיו .

ואען ואומר :

אֲשֶׁר יִסֹּב זְמָן עָלָיו בְּצִירָיו
יְבַקֵּשׁ לוֹ צֳרִי מַרְפֵּא לְצִירָיו .
וְעֵת יִסָּגְרוּ שַׁעֲרֵי חֲפָצָיו
בְּיַד שִׂכְלוֹ לְאַט יִפְתַּח שְׁעָרָיו .
וְהֶעָצֵל יְאַבֵּד הוֹן אֲבוֹתָיו
וְהֶחָרוּץ יְמַלֵּא טוֹב חֲדָרָיו .

וכשמעי אמריו ומליו , חקקתים על לבי , וצפנתים בחדרי קרבי . והשתחויתי אליו , ופניתי לדרכי מעליו . [ועזבתיהו , ולא מצאתיהו] .

שער שלשים ושבעה

מן הנשוך מהנחש , אשר אין לו לחש .

נאם הימן האזרחי : נסעתי מצור , ועד חצור . עם חבורה , מתי זרוע עם גבורה . ובעודנו הולכים על הנתיב במדבר בערבה מצאנו כר נרחב , ועמק נחמד ונאהב , לבשו צמחיו משבצות זהב , ועליו נצניו כנצוצי להב , ונשבו רוחותיו , ונזלו טלליו , והסתבכו צלליו . ועלו צמחיו עד לב השמים , והאדמה ארץ נחלי מים . וכאשר בו פגענו , שמחה גדולה שמחנו , ובתוכה נחנו . ובחרנוהו מרבץ לבהמות , ומנוחה לנשמות . וישבנו שם למצוא מרגעה , מרב היגיעה . ונפלה עלינו תרדמה , ונלכדנו בחבלי התנומה . ובעודנו ישנים שמענו קול חרדה , ופחד קראנו ורעדה . וכאשר קמנו ראינו והנה איש מן החבורה , צועק צעקה גדולה ומרה . יבקע צור החלמיש בצעקותיו , ויפוצץ הלבבות בשאגותיו . וכאשר שאלנוהו , ועל סודו חקרנוהו . אמר לנו : כי נשכהו נחש , אשר אין לו לחש . ולא מצאנו לו עצה , באשר הנפש חפצה . כי היינו בארץ ציה , לא מקום רפואה ורטיה , ולא מזור למכה טריה . ובעודנו נעצבים לעצבו , ובוכים למכאובו . עמד עליו איש . לשונו כצפעוני יפריש . ויאמר לנו : למה תתראו , ותראו חתת ותיראו .

אם תתנו שכרי אני ארפא מחלתו, ומחץ מכתו, ותראו עין בעין רפואתו, ובטרם נסעו מזה ישוב לקדמתו. אמרו לו: אם תקים נדריך, ותשלם דבריך, ירבה שכרך, ואז יבקע כשחר אורך. וימהר ויעש על הארץ עגול מאבנים, ויעש עליהם עצים קטנים, וכסה על העצים עפר ויעשהו כמין מערה, ועשה צורת פתח על המערה. ועמד בצופה על משמרת, והחל להקטיר קטרת.

ויען ויאמר:

שמעו הרים ריבי, והאזינו ניבי. והטו אזנכם בהטיפי, לאמרי פי. אני משביע המדבר והערבה, והים והחרבה, והשוחות והגאיות, והתלאובות והציות, ומעונות אריות, ופריצי חיות. בחרבי השלופה, ובזרועי החשופה. ובסערה המרחפת, ובאש השורפת, וביפעה השואפת, וכשפעה השוטפת. גזרתי על כלכם לעורר הנחשים ממחבואיהם, ולגרש הצפעונים מחוריהם, ולהוציא העקרבים והפתנים ממחבואיהם. ובל אשר הוא מהם בעל כנף מעופף, אשר עמודי שמים מרופף, ואפעה ושרף מעופף. יבאו כלם, מאפסי עולם. ויתקבצו כל כנפי רוחות, מארבע רוחות. אין להם מנוס, ולא מפלט ולא מעוז, ולא עיר מקלט, ואיש מהם אל יהי נמלט. עד יבואו כלם בכפל רסני וילכדו בחבלי, ובמאסר עלי. התקדשו והתנגשו, התאוששו והתקוששו. והתרוצצו והתפוצצו, ומכל צד התקבצו. יצא כל צפעוני מחררו, וכל נחש מחורו, וכל אפעה מנקרת צורו, וכל עקרב מקירו. וכל שרף ממאורתו, וכל פתן ממעונתו. בעז גבורות מאמירו וממאירו, וכגזרת משירו ומסירו, ובגערת מעירו ומבעירו. מחדרו ומהרו ונהרו, ואל תאחרו, ופני שחרו.

התקרבו, ואל תתעכבו. והתבוששו, ואל תבוששו. והתמהרו, ואל תתמהמהו. בטרם אשלח בכם שפטי הרעים בעז אשר לו הממשלת, והגבורה והיכלת.

וישא משלו ויאמר:

אַשְׁבִּיַעֲכֶם כָּל זוֹחֲלֵי עָפָר
הַשּׁוֹכְנִים צִיָּה וְתַלְאוּבֹת.
גַּם בַּעֲלֵי כָנָף וְכָל שָׂרָף
שׁוֹכֵן בְּמִדְבָּרוֹת וּבַחֲרָבוֹת.
בָּאֵל וּבִכְבוֹדוֹ וְעֹז יָדוֹ
וּבַעֲנָנֵי רוּחוֹת וְהֶעָבוֹת.
לָבוֹא לְמִצְוָתִי וְאֶל חֶפְצִי
תִּהְיוּ מְזֻמָּנוֹת וְנִצָּבוֹת.
טֶרֶם בְּחֵילְכֶם אֶשְׁלְחָה שְׂרָפַי
זַעַם חֲצוּבֵי אֵשׁ וְלֶהָבוֹת.

ויחריש כפי שעה והוא על הארץ יושב, והקשיב קשב רב קשב. והנה קול שאון מעיר, הישנים מעיר, והלבבות מכעיר. וסלעים יפורר, ומתים יעורר, ואבק עולה עד לב השמים, ובא השמש בצהרים. וחשכו העינים, וכאשר נשאנו עינינו, ראינו, והנה מכל צד חיות מלאות עינים, ושרפים בעלי כנפים, מהם עומדים בלי רגלים, ומהם בראשם קרנים. ואחריהם נחשים, וצפעונים משונים וקשים, מהם עומדים בלי רגלים כמו קרשים, ומהם בשני ראשים. ירעישו הארץ ברוצם, ויחרידו העולם בקבוצם. וכלם באים לעמתנו, ושמו מגמת פניהם אלינו, ובחצי עיניהם

יורונו, וכמעט חיים בלעונו. וכאשר ראינו המראה הגדול הזה קדמנו לברוח, ולא נעצרנו כח. ויצחק האיש עלינו, ויאמר אלינו: ישב כל אחד מכם בהדומו, ואל יצא איש ממקומו. וחזקו אל תיראו, והתיצבו וראו, נפלאות הבורא אשר למד לעבדיו, וגלה להם סודיו. ויקם מהרה, ופתח פי המערה. ונכנסו שם הנחשים כלהם, וסגר פי המערה עליהם. אחרי כן דבר בלחש, והשביע כל נחש. ויפתח פי המערה ויצאו כלם אחד באחד, והלכו יחד, ולא נשאר במערה כי אם אחד. וכל אשר ירצה לברוח, לא יעצר כח, ופעם יתחזק ולנוס יחשוב, ויצא יצוא ושוב. ולא יכול לברוח ולסור, כאלו הוא בכבלי ברזל אסור. וכאשר ראינוהו במקומו מחזיק, ידענו כי הוא המזיק. ויקרא האיש ויאמר: הגישו אלי החולה, ותראו מעשה פלא. ויביאו החולה אליו והסב מקום המכה על פי המערה, וצעק על הנחש בקול גערה. והנחש היה ערום וגערתו הבין, תחת גערה במבין. והוציא ראשו מן החור, והוא כמו פחם שחור. וישם פיהו על מקום הנשיכה, וימץ כל הסם וכל החמה השפוכה, ומיד עלתה לחולה ארוכה, והנחש נפל מת במערכה.

אמר המגיד: ובראותנו נוראות פעלותיו ומעשה פלאיו, אמרנו: ברוך הנותן מחכמתו ליראיו. ונתן לו כל איש מהונו, כפי אשר השיג ימינו. אחרי כן שאלנוהו על מושבותיו, ותולדותיו למשפחותיו.

ויען ויאמר:

בְּעֵת מַאֲמָר אֲנִי בַּעַל דְּבָרִים
וּבְקָרָב לַקְּרָב אֶחֱלוֹשׁ גְּבָרִים.

אֲנִי חֶבֶר וְחָבֵר לַחֲבֵרִים
וְלַנְּחָשִׁים אֲנִי חוֹבֵר חֲבָרִים.

אמר המגיד: ובשמעי שירתו, הכרתי אותו, והודעתי לכל בני החבורה מעלתו, ואת יקר תפארת גדלתו, ושמחנו כל הדרך בחברתו, אחרי כן נפרדנו והלך כל איש לנתיבתו, וגם הוא שם מגמתו לארמתו.

שער שלשים ושמונה

בספינה מסתערת בים, משאון גליו ודכים.

נאם הימן האזרחי: נשאני על אברתו הנדוד, והבעיר בלבי כידוד, והרחיקני מכל רֵע ודוד. עד שכנה נפשי דומה ודומיה, ובאשר ארכו לי הימים בארץ נכריה. נכספה נפשי, לשוב לנוה חפשי. ויהי עם לבבי, לחזור לארץ מושבי. אבל היה ביני ובין עירי כמה חדשים וימים, וכמה גבעות ותלמים, וכמה אגמים וימים. ואירא לבא בים, מפני שאון גליו ודכים. [אחרי כן שמתי נפשי בכפי, ובטחתי על האל נשמתו באפי, ותהלתו בתוך פי]. ושכרתי לי אניה יפה-פיה שחרחרת, כברק ממהרת. כושית מבנות המים, תאוה היא לעינים, לה מן הסלעים כנפים, ומן המשוטים רגלים, והיא הרה ולא ישבה על אבנים, ותשאני רוח בין הארץ ובין השמים, ורצינו בשלוה אך יום או יומים. ובעוד הים כשמן הטוב, לח ורטוב. ומימיו לכל נפש נבאה, נהרי נחלי דבש וחמאה, והרוח חולה ודלה. בלאט נושבת, כאלו היא מנגבת, והנפש משובבת. וכלנו שמחים עד רעמו לנו פני השמים, ונהפכו לנו לאויבים גלי המים, ובאה ביניהם הרוח כאיש הבינים, להעלות הספינה עד לב השמים, ולהורידה למעמקי מים, וכל העם צועקים

בידים על חלצים, ועפעפיהם יזלו מים. ושלוחי הרוח, מהרו כציר שלוח, והפכו הים [כסיר נפוח]. והספינה, בנבכי המים ספונה. ולשון הים יכחש בה, והיא אתו גנובה. ולפעמים [תמצא בידו הגנבה, ותנח התבה. ולפעמים] יסתירוה הגלים, ויהפכוה כגלגלים, והמים סביבה יורדים ועולים. והמשוטים, נשמטים, ועל פני הים שטים. והקלעים, נקרעים. ותרן, והארן, כמוץ יסער מגרן. וכל איש מתגולל בצירו, מתהולל בשברו, באיש יין עברו. והיה בספינה איש רואה סער הים ומחריש וכל אחד בוכה וצורח, והוא שוחק ושמח, וכל איש מאנשי הספינה מתיפח ומשתטח, וצועק וצווח, ושבה האניה בבית מרזח. והוא דומם ומחריש, בצור החלמיש, ממקומו לא ימיש. ואקרב אליו ואמרתי לו: המסלע נפשך חרושה, ורעיוניך ברזל לא נחושה. ואיך לא פחרת לפחרתנו, ולא חרדת לחרדתנו. כי כלנו יושבים בשערי מות, ורגלינו יורדות אל חדרי מות. ואתה תתיצב מנגד, ותעט הגאוה כבגד. ועתה על מי בטחת שמחת, ואיך ידעת כי נמלטת. ויצחק למלי, והניד ראשו עלי. ויאמר אלי: כל מי שידע אשר אדע, לא יירא למקרה ולא לפגע.

אמר המגיד: וכשמוע העם דבריו, לא שתו לב למאמריו. ותשבוהו מהולל חסר דעת, ובעל נפש משתגעת. עד אשר שקט הים מזעפו, והרבה להשיב אפו. וראו כל העם כי צדקו אמריו, ויצאו לאור דבריו. ונזק לא עבר עליהם, ויד המות לא נגעה באחד מהם. ושב הים לנעימותו, בקדמתו. ושתקו גליו, ונחה רוח השלום עליו. אז יקרה בעינם מעלתו, וידעו כי האל חלק לו מתכונתו. והתקבצו סביבו, לבחון ניבו. ויאמרו לו: התעלים ממנו תעלומות שבלך, הלא תגיד

לנו מה אלה לך. הלא תודיענו חכמתך הרחבה, הלא תאצל עלינו רוחך הטובה. אמר להם: אתם חשבתם דברי לעג ושחוק, ועתה אגלה לכם סוד עמוק ורחוק, והוא יקר לבלי חק. דעו כי בידי ספר, ובו אמרי שפר, וכל מחזיקו ימלט מרדת שחת וימצא כפר. כי בו שמות מלאכי הים, אשר בו ינצל משאון גליו ודכים. וכל מי ישאנו על זרועו, בארחו ורבעו, ושבתו ונסעו. אלו השלך באש לא תשדפהו, או בים לא ישטפהו, או במלתעות אריה לא יטרפהו. אמרו לו: אם תגלה לנו סוד חכמתך, יש שכר לפעלתך, ולא תהיה לריק יגיעתך. אמר להם: נשבעתי בחזי הסוד אשר בו כתוב, והוא לבורא חשוק ואהוב, כי לא אגלה אותו עד יתן לי כל איש זהוב. ואז אכתוב לו אגרת, תהיה לו בצר שומרת. חוצבת להב, מחצבת רהב, לה ממשלת ורהב, ולא יערכנה זהב.

אמר המגיד: וכשמענו שבועתו, מהרו קצת אנשים לתת לו את שאלתו. אז משך מתוך חיקו, שקו, והוציא ספר וכתב לכל אחד אגרת, סוגרת ומסגרת. וכה חקוקים שמות השבועות, והותמות וטבעות. ויאמר לנו: הנה לכם ברכה, אשר בה תעלה לכם ארוכה. וכל איש אשר עמו ישאנה, ועל זרועו יתלנה. הגבורים יפחדו מצלו, אפים ארץ ישתחוו לו. וכי יעבור במים ישכיח שאון גליו, ונצבו כמו נד נוזליו. ויהי כאשר יצאנו אל היבשה, ושוררנו לאל שירה חדשה. שמעתי הזקן יזמר, והוא בלחש אומר:

אָמְנָם אֲנִי חֶבֶר יְלִיד קִינִי
שִׂכְלִי חֲלֵב לְקָחוֹ יְנִיקֵנִי.
בָּרוּךְ אֲשֶׁר לֹא יַעֲזוֹב חַסְדּוֹ
מִכָּל מְתֵי חֶסְרוֹן בְּנֵי עֹנִי.

לוּלֵי עֲצָתִי קִבְּצִי לִי הוֹן
אֶצְעַק בְּחֹסֶר כֹּל וְאֵין עֹנִי (ה).

אמר המגיד: וכשמעי מפיו אלו המלות, ידעתי כי הוא חבדנו אבי הנכלות, וראש התחבולות. וידעתי כי כל דברי האניה, כזב ורמיה, ועצות לבקש המחיה. אך חמלתי עליו, והסתרתי רוע פעליו, ומטוב עד רע לא דברתי אליו. פן תודע ערמתו, ותגלה בקהל רעתו. והלכתי מאתו, ואני בלב תמה על ערמת מלאכתו, ועמק מחשבתו.

(ה) עונה לי בשעתו.

שער שלשים ותשעה

וכוח הלילה והיום, מי הוא יותר נורא ואיום.

נאם הימן האזרחי: הייתי ברמון פרץ, עם אצילים גודרי גדר ועומדים בפרץ. אדוני קהלות, ואדוני תהלות. יריקון מלשונם חרב פיפיות, ויפוררו בשכלם סלעי תושיות. ויען איש מהם ויאמר: אספרה לכם משלי קדמונים וחידותם, אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם. אמרו לו: זכור מליצתך ונדענה, וספר לנו אמרתך ונשמענה. ויען ויאמר: דעו כי בעת חנתה השמש במזל טלה, ויתחזק אורה ויגלה. והאירו חשכים, והחלו לצאת המלכים. והלילות ירדו למצער ומקומם השפילו, והימים הגדילו, ולעלות העפילו. לבש אור היום גאוה גדולה, וידבר עתק על הלילה. ויען ויאמר: אנכי נגיד הנגידים, והלילות לי לעבדים. והאל הפקידני עליהם להיות קצינם ופחם, כי אני לבן והם שחורים כפחם, ואני מבני שם והם מבני חם, ועל כן הם עבדי כל ימי נצחם, ברצונם או על ברחם. וכשמוע הלילה דברי היום, אמר הלילה: הה ליום, החושב בנפשו כי הוא נורא ואיום, והוא נמכר לבוז כלי פדיום. ובמה יתגאה עלי כי אם בשמשו השוזפת, ואשו השורפת. ולא ידע כי היום לעמל יולד, וליגיעה הוא מֻעתד.

כי ביום אין לאיש מנוחה, ובלילה תהיה הרוחה. בו ינוחו העמלים, וישכחו רישם הדלים. ובו העיפים ימצאו מנוח, ושם ינוחו יגיעי כח. ובו ינשה כל דואג יגוניו, ועבד חפשי מאדוניו. ולולא הלילה בני איש מנוחה לא מצאו, ומעבדות לחפש לא יצאו. ואם בקדרותי חרפתני כמה ראו עיניך דבר לבן והוא נרמס ונמאס, וכמה שחור יקר ונכמס. הנה לבן העין, נחשב לאין. ושחרותו הוא הנכבד והנאור, והדרך ישכן אור.

ויען היום ויאמר: צחוק עשה לי אלהים כראותי הגבוהים נפלו, והשפלים לשחק עלו, כל גיא ינשא וכל הר וגבעה ישפלו. ובמה יתפאר הלילה ואין בו דבר חמוד, הלילה ההוא יהי גלמוד. כי בו תחשכנה עיני הרואים, וילכו נבוכים כל הברואים. ובעלות השחר עיניהם יאירו, וכזהר הרקיע יזהירו. כי באור היום יצליח אדם בכל דרכיו, ויוכל לעשות כל צרכיו. למכור או לקנות, ולהרוס או לבנות. ובלילה לא יוכל לעשות כי אם לגנוב או לזנות, ולחתור הקירות ולבוא בעד החלונות.

ויען הלילה ויאמר: הלא ידעת, אם לא שמעת, כי אני יסוד החברה, והאהבה הגמורה. כי בי יתחברו החושקים והידידים, ובי ירוו דודים, ובך ישבעו נדודים. ואני אחבר החושקים ואתה תפרידם, ואפריד היגונים ואתה תצמידם. והידידים בי יתחבקו, איש באחיו יְדֻבקו, ובך זה מזה ירחקו. וכראותם אור שחריך, יאמרו קומו ונברחה כלנו, כי בא האיש אשר כלנו, ואשר דמה לנו.

ויען היום ויאמר: יאבד יום אולד בו, ואל יגה שביבו. אחרי אשר הקלוני רקים ונערים, וצחקו עלי צעירים, ועלתה

עש ורמה, על עש וכימה. וגאו תהומות, על המרומות. הלא ידעת כי בי חיי העולם, ושמשי גברת הברואים כלם. ובאורי יפרחו הפירחים, ויצמחו הצמחים, ממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים. ואתה אין בך כח להציל, לא לעזר ולא להועיל.

אמר הלילה: התגאה עלי בשמשך והיא נקבה, וממקבת הנשים תצובה. הלא רעותיך רבות, כי למלחמת הזכרים תוציא הנקבות. ואיך תעצר השמש כח, לפני הירח, מלכי ומגיה חשכי הלא בעת יאיר סהרי תסתר בשתך, ותחביא בחדד הנשים גברתך. ושמשך יחידה, בלי קהל ועדה. והירח גדודיו רבים והוא בתוכם מתהלך, כי ברב עם הדרת מלך. ובעלות סהרי שמשך נוטה ואורחת, כספחת בורחת, ותקרב לשחת, ותדמה ליונה תקנן בעברי פי פחת. ותתגנב לברוח באימה, כאשר יתגנב העם הנכלמים בנוסם במלחמה.

אמר היום: רב לך רועה רוח, בסיר נפוח, ומעלת הירח מזיו השמש הוא גונב ולוקח. ולולי השמש הועם אורו ושגה, והיה על פני שחק כבהרת לבנה. ואם בכל הלילה יגאה הירח בגדודיו וחילו, בקר ויודע ה' את אשר לו, כי בעלות אורי יסתר הירח הוא וכל חילו, כגנב במחתרת אם זרחה השמש עליו דמים לו. והסהר תכסהו בושה בעת שמשי תצא, כבשת גנב כי ימצא.

אמר המגיד: וכאשר הרבו לדבר דברים הכיר הלילה חסרונו, ונפקח עינו, וידע מעלת היום ויתרונו. אמר: הנה ידעתי כי מעלתך נסוכה ואתה מלך ואני משנה, וכל גדודי לך למתנה. ועתה לכה ונשובה לגוה החברה הברוכה, ונחדש שם המלוכה.

אמר המגיד: וככלות החכם דבריו, נמשך לבי לנעם אמריו, וכאשר ראני מתבונן אליו, ותמה למליו.

ויען ויאמר:

אֲנִי חָבֵר לְכָל מִי יִדְרְשֵׁנִי
אֲנִי יָם בִּין לְכָל מִי יַחְקְרֵנִי.
אֲשׁוֹטֵט בֵּין בְּנֵי אִישִׁים בְּשִׂכְלִי
וְאֶתְהַפֵּךְ לְכָל צַד עִם זְמַנִּי.

שער ארבעים

העט והחרב ומחלקותם, מי יותר נצרך לאישים ולמלחמתם.

נאם הימן האזרחי: הייתי בלילה שוכב על מטתי, ונדדה מעיני שנתי. ובעודי מתחולל בצירי ונגעי, ומתגולל על יצועי. שמעתי קול דופק, ועל הדלת מתדפק, ואינו מתאפק. אמרתי: מי הקורא באישון לילה ואפלה, אמר לי: איש תועה מן המסלה, ומקצר ידו יסלד בחילה. וכשמעי לשונו מלטש כתער, קראתי אל הנער, לפתוח השער. וכאשר בא האיש במשענתו וכליו, ובגדים בלוים עליו, התבוננתי אליו. והנה הוא חברנו הרב, ושמחתי בו כמוצא שלל רב, וסר יגוני וערב, וגדל ששוני וקרב. ושמתי לפניו הנמצא בביתי לאכול, והבאתי לו ויאכל מכל. וכאשר כלה אכילתו, וערך לאל תהלתו, החל לספר מחמדי מליצתו, ופתח גנזי חכמתו. ואקח הדיו והספר, לכתוב מפיו אמרי שפר. וכאשר החלותי לכתוב נשבר העט בידי והחלפתיהו, ונשבר פעם שנית עד השלכתיהו. אמר לי חבר הקיני: למה תשליכהו, והאל בחר בו אל תשחיתהו, כי ברכה בו. אלו ידעת מעלתו, לא השלכת אותו, הלא ידעת נעם חידתו, ואמרי תעודתו. ואם תרצה לך אגידנה,

וממך לא אכחידנה. אמרתי: הנה אזני לדלת ניבך רצועה, ועיני בפוך ארוך קרוע. אמר: התוכחו בימי קדם סופרי המלך הגדולים, עם שרי החילים. ויענו סופרי המלך ויאמרו: אנחנו גבורי המליצות, ולנו דעות ועצות, יפיצו מפינו אמרי תעודות, שמנום למלוכה יסודות, ולקרשי הגדלה ידות. ובידינו העט הנחמד, אשר אין לפניו מעמד. יפיל דפאים, ויחכים פתאים. והוא קצר קומה ונבזה, וחלש ורזה. [אבל הוא רם וראשו בשמים, ובו מחמד עינים]. ישיב לאחור כל שולפי זין, והוא הנותן רוזנים לאין.

ויאמרו:

אֲנַחְנוּ לַיְקָר עַמּוּד וְתָמִיד
כְּעֵטֵנוּ נְפָאֵר הַמְּלוּכָה.
וְלָנוּ הַגְּדֻלָּה הַגְּדוֹלָה
אֲשֶׁר עַל כּוֹכְבֵי שַׁחַק נְסוּכָה.
וּבַעֲלֵי הַקְּרָב לָנוּ עֲבָדִים
וְתוֹךְ לִבָּם חֲנִיתֵנוּ מְעוּכָה.

ויענו חלוצי הצבא ויאמרו: אנחנו כפידי קרבות, ואמיצי לבבות, נחצוב מצור החרבות להבות, ונעזוב הארצות מפחדנו חרבות, עד יברחו שוכניהם בנפשות עצובות, ולא הפנו בנים אל אבות. ולנו החרב אשר תכיע בלי לשון, ותשגית בלי אישון, ותגרוף לנחל קישון ופישון, ובהקרא אצילי המלוכה אל על היא תעבור ראשון, כי היא כתד למלכים, ועטרת לנסיכים. והיא שומרת מכל נזק בעליה, ובחול הים חלליה.

וישאו משלם:

אֲנַחְנוּ יַד יְקַר נָנִיף תְּנוּפָה
וְחַרְבֵּנוּ לְאוֹיְבֵנוּ שְׁלוּפָה.
וְעֵת יִתְחַבְּאוּ בַּעֲלֵי גְבוּרָה
זְרוֹעֵנוּ לְהִלָּחֵם חֲשׂוּפָה.
וְחַרְבֵּנוּ כְּמוֹ גֶפֶן וְאוּלָם
בְּמֵימֵי הַחֲלָלִים הִיא עֲנֵפָה.
תְּרוֹצֵץ עַל פְּנֵי אֶרֶץ כְּבָרָק
וְאֶל רֹאשׁ אוֹיְבִים חָשָׁה וְעָפָה.

ויועדו החרב והעט שניהם, לערוך דין ביניהם. ותען החרב ותאמר: אני נותנת כח לגבורים, וכידי מחית הנשרים והכפירים. וכל הימים אשר הגשרים אותי ימצאו, לא ירעבו ולא יצמאו, כי אני אטריפם בשר גבורים, ואשכירם בדמי אבירים. ואיך יערוך העט אלי, והוא שרפה לגחלי, ומדדך לרגלי. ואיך יתגאה קנה רצוץ, כסרפד ונעצוץ. אם תגע בו יד תשברנו, ורוח עברה בו ואיננו.

[ויען העט ויאמר: אני נותרתי נביא, באהל התעודה מושבי. כי אני איש תם וישר, וכל תומכי מאֻשר. אבאר רזי חכמות, ואגלה סודות המזמות. ואביעה חידות, ואגיד נכבדות. ובי המלכים ימלוכו, וסופרים שבט סופר ימשוכו. ובי רוזנים יחוקקו צדק, ויחזקו כל בדק. ולולי עט הסופר אבדו כל החכמות, וגם נעדרו החידות וכל המזמות.

ותען החרב ותאמר: אני מחצבת רהב, חוצבת להב. ומי מכל אצילי עולם, ורוזני תבל כלם. אשר יראו צלי, ולא יפחדו מקרב לי. והלא בצאתי מתערי לב הארי ימס,

וישובו הגבורים למרמס. והנפילים יפלו לִפְנֵי חללים, וגבורים יתחבאו בחורים. ומי הוא העט כי יעמוד לפני, או יתיצב לנגד עיני, ויעלה שאונו באזני. והוא קנה נשבר, ותבן בלי בר, לא לזרות ולא להבר. אם איש ימצאהו, בכף רגלו ידרכהו, ועם הדמן ישליכהו. ומקומו נורע בתוך האשפה, כי כלו בוז וחרפה. ומקומי בחיק מלכים, ועל צוארי נסיכים. ומאימתי הגבורים ייראו, וכל רואי מפני יתחבאו].

ויען העט ויאמר: כן דברת, וצדק אמרת. [כי בצאתך מתערך, כל רואיך יפחדו ממך, ואיש לא יעמוד עמך]. כי שופך דם אתה, ואכזרי ועריץ נורעת. כמה דמים שפכת, וכמה נקיים הרגת. ומיום היותך לא תחדל להחריב הארצות, ולמלא בחללים חוצות. ולהפריד בנים מאבותם, והילדים מחיק אמותם. ואם תתפאר עלי בכחך אין גבורתי בכחי, כי אם ברוחי. ואיך תערוך אלי ואני איש תם יושב אהלים, ואתה איש שדה ורע מעללים, ומרבה חללים, ומקומך בהרים התלולים, ועל פני צורי היעלים, ובאשד הנחלים, והיערים הגדולים. כל רואיך ממך יברחו, וכל רואי בי ישמחו, ובחברתי יבטחו. ואתה חנף ומרע, וחסר ונגרע, ולא ידבק בך כי אם גנב ורשע, וכל אשר מכתן פשע. ואני כל רע לא יגורני, ורשע לא יתחבר אלי ולא ישורני. הולך בדרך תמים הוא ישרתני, והסידים הם אשר בידם יעלוני, ונכבדים יכבדוני. ולי יגלו המלכים סודותם, ובי תשלם עצתם. ובעת אתיחד עם המלך בהיכלו, אתה לא תקרב לו.

ותען החרב ותאמר: אין להשיב מענה על הגיונך, ושקרי לשונך. כי שאל נא לימים ראשונים אשר היו

לפניך, הלא הם יורוך יאמרו לך. כי בי יכניע המלך קמיו ומורדיו, ובי יכבוש אויביו ובוגדיו. ובי ילכדו הערים הבצורות, ויפתחו המגדלות הסגורות. ובי ישמור המלך מלכותו, ולולי פחדי לא עמדה רגע גדלתו, אבל אני אשמרהו ממוניו, ואת אימתי אשלח לפניו. והמותי צריו וכל גדודיהם, ואת כל העם אשר יבא בהם. ובראותם צור חרבי בידי נצב, מי זה לפני יתיצב. ובשמוע העט דברי החרב ומליה, התגאה עליה,

וישא משלו ויאמר אליה:

אֲנִי מַחֲרִישׁ אֲבָל אַחְרִיד בְּמִלַּי
מְתֵי גַאֲוָה בְּעֵת אַצְבִּיא חֲיָלַי.
וּמַאֲמָרִי פְּאֵר עַל רֹאשׁ מְלָכִים
וְשִׂמְחַת הַלְּבָבוֹת טוּב מְשָׁלַי.
הֲכִי בִי תַעֲמֹד אֶרֶץ בְּמִשְׁפָּט
וְאֵין עָוֶל בְּמַעֲשַׂי אוֹ פְּעָלַי.
וּבִי צוּר חָק עֲשֶׂרֶת הַדְּבָרִים
וְהִנְחִילָם בְּחוֹרֵב אֶל קְהָלַי.
וְהַחֶרֶב בְּעֵת תָּרוּם וְתִגְאֶה
עֲלֵי רֹאשָׁהּ אֲנִי אָרִים דְּגָלַי.
וְיוֹם בָּאָה לְמִלְחַמְתִּי בְּגַאֲוָה
אֲנִי קַמְתִּי וְהִיא כָרְעָה לְרַגְלַי.

אמר המגיד: ובשמעי חידתו, ומשלי מליצתו. כתבתי על לבי דבריו, וחקקתי בעט ברזל אמריו. ויישבתי עמו ימים, לבלות ימי בטוב ושנותי בנעימים. עד הורגי הזמן בחצי פרידתו, וגמלני משדי חברתו.

שער ארבעים ואחד

מחלוקת האיש והאשה, מי הוא יותר קיום העולם וְאִשָּׁה.

נאם הימן האזרחי: נתחברתי עם אנשים מדינים סוחרים, מעיר אל עיר עוברים. נושאים מים סחורות, בשמים ורקמה ואבנים יקרות. וכעודנו הולכים כדרך אל אחת הערים, אשר ככפרים. ראיתי אנשים נאספים, ומכל גבעה נשקפים. ומשכתני תאותי, לעזוב חברתי. ולרוץ עמהם, אל מקום קבוץ המוניהם. עד באנו אל תוך רחבה, ושם המון רבה, והנה איש זקן עורך מריבה. עם אשה עזה וקשה, לבוש רשע לבושה, ופניה כנחושה.

ו י א מ ר ל ה ה א י ש: תהלה לאל המגדילנו בין יראיו, והממשילנו על ברואיו, וישימנו ראשית קרואיו, והוציא ממנו גזע נביאיו. ושם יתרון על הנשים לאנשים, בעבור כי הם בקְדשתו נקדשים, ומנע מצותיו מן הנשים. ולא חִיֵּב עליהם תורה ומצוה, מפני שהם ערוה. וצוה עליהם להסתר בבתיהם, למען בשת פניהם. להודיע כי העולם וכל אשר בו לכבוד

האיש נברא, ועל שמו נקרא. גם האשה לולי האיש לא בראה, ובשם לא קראה.

א מ ר ה ה א ש ה: הוי גוי חוטא, במדקרות חרב בוטה, ואחר השקר נוטה. במחסה שוא נסתרת, ובדבר כזב נבצרת, וצדק לא דברת. ויש לך לדעת כי לולי הנשים, לא נבראו האנשים, כי אנחנו שרש ואתם ענף ואיך יצמחו ענפים בלי שרשים, אבל אתם עזי מצח וקשים. ואינכם מכירים האמת, והנכוחה מכם נעלמת. ואלו בצדק שפטתם, במעלת הנשים נזהרתם, ואותם עבדתם. ואם יש לכם עלינו יתרון גם לנו יתרון עליכם, כי צרככם אלינו כצרכנו אליכם.

א מ ר ה א י ש: שימי יד לפה בזויה ומאוסה, כדמן באשפה רמוסה, ומכל חרפה עמוסה, ומלאה בוז וקלסה. הלזכרים תמשילי עצמך, ולא תכירי מומך. כי האשה לא נבראה רק לשרת האיש כאמה, וללחוך עפרו כתולעה ורמה. לא נגזרה מצלעותיו, רק למען תדע כי היא עצם מעצמותיו, ואבר מתולדותיו, ושפחה משפחותיו.

א מ ר ה ה א ש ה: הלא תבוש כסיל ובער, כי פיך עלי תפער. וכלך מלא חלאה ומקור הצואה, ושרש הטמאה. ובדבריך הראית מוראתך, וגלית רוע מדתך, והוצאת מפיך חלאתך, ועתה שוב וכסית את צאתך, והסתר דבתך. הלא ידעת כי אם אתם נכבדים בנו כל כבודכם, ואנחנו מנוחתכם בעודכם. אבל אתם בעת צרככם אלינו, תשתחוו אל כפות רגלינו, ובעת תשיגו חפצכם תתגאו עלינו, ותרצו להשפילנו. כן דרך בני בליעל כי הם מתעדנים בטובות האל לא יודוהו עליה, ולא ישימו לב אליה. ובמרחב יתגאו על האל

ויאמרו אין מי יכניענו, ובעת רעתם יאמרו קומה והושיענו.

אמר האיש: אם האשה יסוד האיש, הוא יסוד מחפיר ומבאיש. כן מוצא הפנינים הרמים, ממעמקי תהומים, וממצולות הימים. ובן האדמה היא יסוד הנבראים, ועל שמה בני איש נקראים, וממנה יצאו הנביאים, ומעפרה נבראו הצדיקים והיראים. ואין ראוי לומר בעבוד שהעפר יסודם, כי העפר טוב מן האדם.

אמרה האשה: הלא ידעת כי בנו תשלם שמחתכם, וזולתנו תגדל אנחתכם. ובמה תתנשאו עלינו והצרך יכניעכם לרגלינו. ואם עמנו תתנהגו בגאוה, תכניעכם אלינו התאוה.

אמר האיש: תאות האיש אל האשה היא תאוה רעה, וצרך השעה. כתאות החולה אל הכשר, אשר כן חליו יוסיף ולא יחסר. והחולה יודע כי באכילתו, תגדל מחלתו, ותכפל רעתו. ולא יוכל להמנע ממנו, כי התאוה אליו תמשכנו. וכן האשה היא סכה לנזק האיש, וכצפעוני תפריש. ולא יוכל להמנע ממנה, כי התאוה אליו תמשכנה, והוא יכירנה. כי בעת יקח איש אשה, נפל במצודה רעה וקשה. כי בגללה יביא נפשו בצרות, וישבע מרורות. כדי להלבישה ולהשקותה, ולא יגרע שארה כסותה ועונתה. ומי הצריכנו לזאת הצרה והמרה, והתלאה הנפלאה. הלא טוב לאדם הקבר, מזה היגון והשבר, וטוב לשבת בארץ מדבר, מאשת מדינים ובית חבר.

אמרה האשה: יכרת אלהים נורא עלילות, לשון מדברת גדולות, ושפה מתעוללה עלילות. כי לשונך מני ים ארוך, כחרב ערוך. להגביר השקר על האמונה, ולהרים יד העול על הנכונה. ואם האיש במחזה הנבואה יתגבר, ועל אשר דבר האל עמו גדולות ידבר, הלא גם בנו דבר. וממנו

היו כמה נביאות, עומדות במראות הצובאות, וצלחה עליהם רוח נבואות, והיו אל אל קרואות.

אמר האיש: נבואות הנשים, היא לרב עונות האנשים, כי בהיות האנשים בעלי חסידות וקדושה, לא צלחה רוח נבואה על אשה. רק בעת ירבו רשעתם, תהיה ליר אשה תשוקתם. כמו שהתנבאה דבורה, בעת היות ישראל עובדים עבודה זרה. וכמו שהתנבאה חולדה, כשעצמו עונות ישראל בלי מדה. והאשה אלו נתנה בשחק מעונים והשתחוו אורים לפניה, האיש לשפחה יקנה, וישכב אותה ויענה, והאשה וילדיה תהיה לאדוניה.

נישא משלו ויאמר:

בָּרוּךְ אֲשֶׁר חָלַק לְאִישׁ כָּבוֹד
וַיָּשֶׂם פְּאֵר לְאִישׁ עֲלֵי אִשָּׁה:
וַיִּתְּנֵהוּ רֹאשׁ וְאָדוֹן לָהּ
אַךְ הִיא חֲרוּפָה לוֹ וְנִכְבָּשָׁה.
נָתְנוּ אֱמֶת זֶרַע קְדוֹשׁ אֵל חַי
הַלּוֹקְחִים דָּתוֹ לְמוֹרָשָׁה.
גַּם הַנְּבִיאִים נִבְרְאוּ מִנּוּ
הַהוֹפְכִים הַיָּם לְיַבָּשָׁה.
כִּי אֵין דָּבָר יָשָׁר בְּנָשִׁים רַק
שֶׁהֵם לְאִישׁ עֶרְוָה וְגַם בּוּשָׁה.

אמר המגיד: וכאשר השלימו איבתם, ומריבתם. שמותי אל האיש לבי, ופניתי אליו באישון מחשבי. וארא

והנה הוא חבר הקיני אבי התחבלות הגדולות, וראש הערמות והנכלות. אך הייתי נחפז ללכת, ונפשי לחבדי נמשכת. ועל כן לא נודעתי לו ועזבתיהו, ועל דבר האשה לא שאלתיהו.

שער ארבעים ושנים

מריבת הכילות והנדיבות, מי יותר נכבד בין אנשי החשיבות.

נאם הימן האזרחי: ויהי היום ואני יושב בחברת משכילים, ועם נדיבים אצילים. יפיצו מענק שכלם טורי לשם, ומענן לקחם נוזלי גשם, נשיאי עדה קריאי מועד אנשי שם. ובעודנו מדברים בעניני אמרים, מעלפים ספירים, יקרים מפנינים ודרים. עבר עלינו איש מן השרים הנכבדים, ומגומלי חסדים. וכאשר שמע מליצות דברינו, נכסף למתק מאמרינו, וישב עמנו, והחל לדבר אתנו, בעניני שכל ובינה, ולגלות צפוני התבונה. ויגלה לנו משיריו פלאות, והראה נוראות. לא שמעו השומעים בהם, ולא הגיעו אליהם. ואחרי אשר האריך לשבת, ולהרבות מחשבת, קם ונסע מאתנו, ונתן ארוחה ומשאת לכלנו. וקרא עלינו שלומו, וישב למקומו. ובאשר הלך מעמנו, תמהו אנשי החבורה על הכבוד אשר עשה לנו. ואמרו ראו נא האיש הלזה, הראיתם במוהו בהקיץ או במחזה. ראו איך משך לבותינו בטובותיו, וכבש נפשותינו בעבור נדבותיו. אמר איש מהם: בזאת תדעו כי אין בכל המדות כמו הנדבה, וכל חפצים לא ישוו בה. וכל המדות לרגלה תכרענה, רבות בנות עשו

חיל ואַת עלית על כלנה. והיה בתוכם איש, הרי חכמה ירעיש, וכצפעוני יפריש. ויאמר להם: אתם אמרתם כי הנדבה על כל המדות היא עליונה, וכי היא עולה כראשונה, ואני אם אחפוץ אשיבנה אחרונה, ואורידנה עד המעלה התחתונה. אמרו לו כל העם: באמת תהיה בן חיל, אם תוכל לעשות מן היום ליל, ומן הכפיר איל. ויגש בחור ממשכיליהם, ומאציליהם, ויאמר לו: הנה אנכי בא אליך, לחקור מליך. ואני אחזק טענת הנדבה ואשבחנה, ועל כל מדה אגדילנה, ואתה אם תוכל תשפילנה, וממצבה תפילנה. אמר הזקן: אני אזני קשבת למאמריך, ועתה השמיעני דבריך.

ויחל הבחור ויאמר: אליכם אישים אקרא, אנשי עצה וגבורה. הלא ידעתם, אם לא שמעתם, מיום נולדתם, כי הנדבה היא בכל המדות גברת, ולראשם עטרת. וכי היא פאר המלכים, ונזר הנסיכים. ונותנת רוח לנדיבים, ותשיב ידיהם כעבים, ופניהם כבוכבים. ולולי הנדבה גברה יד הזלות, ושבנו הנכבדים בשפלות, ורמה יד אנשי הכילות. והיה הישר למס, ותמלא הארץ חמס. ושבו הנכבדים, עבדים. והאצילים, נבלים. והיו החזקים בלי אֱיָלוּת, ושכנו הרמים בבור מעצבה ודלות. ומה ימריץ בנדבה מחוקק, והיא כגפן שורק וזולתה גפן בוקק.

וישא משלו ויאמר:

אֱמֶת כִּי הַנְּדָבָה הִיא גְבִירָה
לְכָל מִדָּה וְזוּלָתָהּ צְעִירָה.
וְלוּלֵא הִיא יְקַר תֵּבֵל יְהִי סָף
וּבַעֲדָהּ כָּל יְקָר נוֹצָר וְנִבְרָא.

וּבָהּ יִכְבּוֹשׁ אֱנוֹשׁ גֵּאוּת מְלָכִים
וְיַשְׁקִיט יַם חֲמָתָם בִּתְשׁוּרָה.
וְהַמִּדּוֹת לְעֻמָּתָהּ שְׁפָלוֹת
לְמַעַן לָהּ זְרוֹעַ עִם גְּבוּרָה.
וְכָל מַעֲלָה לְמַעֲלָתָהּ חֲסֵרָה
וְכָל לָשׁוֹן בְּמַהֲלָלָהּ קְצָרָה.

ויאמר הזקן: הרב דברים לא יענה, ואם להתליך לא תשמע מענה. ומה מעלת הנדבה, והיא תשכיב בעליה למעצבה, ותרושש ביתו מכל טובה. הונו מפזרת, וגאונו משברת, ואותו בחיין מקברת, ולבו ביין יגונו משכרת. תשפיל גדוליה, ותפיל דגליה, ותכניע אציליה, לשפליה, ונדיביה לבעליה. ותעזוב הידים רקות, בוקות ומבוקות. וכל קובץ ימינו בהונו ימלא הון אוצרותיו, וירבו טובותיו. ויגדל עשרו, ויאיר אורו. והוסיף טובתו, ותכפל ברכתו. ואלו הבילי היה נדיב, אז היגון לבו האדיב. ונותר איש רש ונקלה, ונדח וגולה. ובקפיצת יד, יהי האדם נכבד. וימלאו הון כליו, וברכה אהליו. ונרו לא יכבה, ועליו אמר בחיר ה' וקובץ על יד ירבה.

וישא משלו ויאמר:

אֲשֶׁר יִקְפּוֹץ יְמִינוֹ יֶאֱסוֹף הוֹן
וְיִהְיֶה לוֹ בְּיוֹם צָרָה לְעֶזְרָה.
וְיִמָּלְאוּ בְּעֹשֶׁר אוֹצְרוֹתָיו
וְטוּבָתוֹ עֲרוּכָה גַּם שְׁמוּרָה.
וְהַנָּדִיב יְרוֹשֵׁשׁ בֵּית גְּבָאתוֹ
וְלֹא יַשְׁאִיר בְּיָדוֹ עַד אֲגוֹרָה.

וְהַכִּילַי בְּרָכָה בַּאֲסָמָיו
וְהַנָּדִיב בְּאוֹצְרוֹתָיו מְאֵרָה ׃
וְזֶה בָּתָּיו בְּרֹב עָשְׁרוֹ מְלֵאִים
וְזֶה יָדוֹ לְכָל טוֹבָה חֲסֵרָה ׃

ויען הבחור ויאמר : החרשים שמעו נפלאות, והעורים הביטו לראות. הראיתם עבד יתפאר על אדוניו וילעג, ואם שועל על הכפיר ישאג. דמית באורך לשונך, ורב הגיונך. להשיב היופי, דופי. והחסד, חסד. והגדולה, נבלה. והאילות, שפלות. והנדבה, דבה. תתפאר עלי בנבלות הנבלים, ותתגאה במדת השפלים. הלא ידעת כי בעבור מתן אדם לא תחסר ברכתו, ובגלל נדבתו, לא תאבד טובתו. כמו מעין המים אשר אם ישתו ממנו ירבו נוזליו, ויגברו נחליו, ולא ייבשו זרמיו, ולא יכזבו מימיו. ואם לא יקחו ממנו יחסרו לפעמים מימיהם, ויחרבו אגמיהם. וכן ברבות המתן והנדבה, תרבה הטובה. ובקפיצת היד, יכלה ההון ויאבד. ואם תאמר כי יש נבלים אשר יצברו עשר, כל עשרם בלי כשר, וסופו לעוף כנשר. ואם יש נדיבים אשר אבד הונם, ונחסר ממונם. לא התרוששו בעבור נדבתם, אבל האל רצה לנסותם.

וישא משלו ויאמר:

נְדָבָה הִיא לְרֹאשׁ נָדִיב עֲטָרָה
וְהַכִּילַי וּבִרְכָתוֹ אֲרוּרָה ׃
וְטוֹבַת כָּל אֱנוֹשׁ כִּילַי כְּאַיִן
וְהִיא עָלָיו וְעַל כָּל אִישׁ אֲסוּרָה ׃

וְהוֹנוֹ רַב וְהוּא יָמוּת בְּרָעָב
וְיָדוֹ מַעֲשׂוֹת לוֹ טוֹב עֲצוּרָה ׃
כְּאִישׁ עוֹמֵד עֲלֵי נַחַל עֲדָנִים
וְהוּא יִרְוֶה בְּמֵי בִצּוֹת וּמְשׂוּרָה ׃
וְטוֹבָתוֹ לְפִקָּדוֹן בְּיָדוֹ
וְהִיא עִמּוֹ לְאִישׁ נָכְרִי שְׁמוּרָה ׃
וְהַנָּדִיב בְּעֵין כָּל אִישׁ מְכֻבָּד
וְהַכִּילַי זְעוּם הָאֵל בְּעֶבְרָה ׃

ויען הזקן ויאמר : היש בפיך מענה, ואל מי מקדושים תפנה. הלא הנך רואה כי בכל ארצות העולם, אשר ממצרים עד עילם. לא תמצא נדיב בלי סלף, כי אם אחד מאלף. והנשארים הם קופצי יד כלם, מקטנם ועד גדולם, ובדבר הזה העשירו בני עולם. וזה לך האות כי הנדבה היא מדה רעה גרועה, כי כל בני איש ימאסוה, ובכף רגלם ירמסוה. ואלו היתה מדה טובה למדוה גדולים וקטנים, והחזיקו בה שפלים וגאונים. ומאחר אשר ימאסוה בני העולם כלם בזאת תדע כי היא מאוסה, ומכל מום עמוסה. וכמעט אומר כי היא אסורה, וכל הדבק בה כאלו דבק בעבודה זרה. ומי שאוהב אותה הוא נחשב בעיני בני אדם מהולל ומשגע, ובנגע סכלות מֻנגע.

אמר הבחור : התחשוב כי בעבור נבלותה, ימאסו בני איש אותה, וירחקו מחברתה, לא כן הדבר רק מפני גדולתה, ילאו להשיג אותה, ותקטן נפשם לעלות למעלתה. ואתן לך מופת על דברי כי הדבר הנכבד אינו נמצא ביד כל אדם, רק בידי היחידים הנכבדים, כמו האבנים היקרות אשר אינם נמצאות ביד כל אדם, רק בידי השרים והסגנים, והמלכים והגאונים,

וכמו החכמה שאינה מצויה בחיה ובבהמה, ולא בכל עמי האדמה. רק במשכילים הגבוהים, אשר בם רוח אלהים. וכמו החסידות והקדושה, אשר לא נתנה לכל ילוד אשה. רק לישרי לב הקדושים, אשר הם לעבוד האל נגשים ומתקדשים. ושאר המדות הטובות כמו הענוה והאמונה, וכל מדה הגונה. שאינם מצואות אצל הרקים והסכלים, ולא בבזויים השפלים. רק במי שהוא בעל נפש טהורה, ורוח יקרה וברה, כן היא הנדבה אינה מצויה בכל בני בליעל, אשר כחשו לאל ממעל, והברכים אשר כרעו לבעל. רק לאנשי הישר והנכוחה, אחד מעיר ושנים ממשפחה. והיודעים ערכה, הם ילכו בדרכה. והמכירים מעלתה, הם יתפארו בחברתה. כי לא נבראה לנבלים החונפים, רק לקדושי עליון, אשר בנו בלבם ליראת האל אפריון.

וישא משלו ויאמר:

לוּ הַנְּדָבָה דִּבְּרָה וַתַּעֲנֶה
אָז גִּלְּתָה סוֹדָהּ לְאַנְשֵׁי מַעֲנֶה.
לָבֵן מְכוֹר כַּלְּתָהּ וְאָז תִּהְיֶה לְרֹאשׁ,
וּבְכָל סְגֻלַּת הוֹנְךָ אוֹתָהּ קְנֵה.

אמר המגיד: וכאשר הרבו דברים, לערוך מלחמת אמרים. ידעו כל העם כי דברי הבחור חזקים כמגדל בנוי לתלפיות, וכי טענות הזקן דחויות. ואמרו לזקן: אם אתה נמרץ במליך ומשליך, הלא הבחור גבר עליך. אמר הזקן: שקר חשבתם, ותפל טחתם, ובשוא בטחתם. כי בלשוני יכלת לשבור מלתעות טענותיו, ולהרוס מגדלי תשובותיו. רק לא נכון להגביר הנבלה על הנדיבות הנעימה, פן יאמרו הנבלים

ידנו רמה. ויהי להם פתחון פה על הנדיבים, ולא ישאר זכרון למעשים הטובים. אמרו היטבת בשכלך וטעמך, ועתה הגידה נא שמך.

וישא משלו ויאמר:

בְּאֵלוֹן צַעֲנַנִּים בֵּית מְגוּרַי
וְשָׁמָּה נוֹדְעָה אַרְצִי וְעִירִי.
אֲנִי חֶבֶר וְכִשְׁמִי מַעֲשַׂי כִּי
אֲחַבֵּר נִפְזְרֵי מוּסָר בְּשִׁירִי.

שער ארבעים ושלשה

מריבת הים והיבשה, מי היא יותר חשובה ודרושה.

נאם הימן האזרחי: הלכתי מעקרון, לשמרון. ופגעתי בה אנשים עורכים מערכת תוכחות, ולוחמים מלחמת אמרות נכוחות, ורכו דבריהם משמן והמה פתחות. והיה בתוכם איש יקרח האש מנצוצי אמריו, ויפוצץ הסלע בפטיש דבריו. ויען ויאמר: אנשי לבב שמעו לי, והאזינו נגידי שכלי. אחודה נא לכם חידה תמודה, תהיה לכם לתורה ולתעודה. ויתקבצו העם והחרישו לניבו ויאמר להם: דעו כי האל בורא שמים, בעת ברא האדמה כדור חלק אותה לשנים, חציה יבשה וחציה מים, והקיף המים על כל העולם, ועל ברואי תבל כלם. ותהי הארץ סגורה במאסרו, ומתחת לזרו. והיא בתוכם עצורה, באלו הים מלך והיא שפחה אסורה. ואין לה מנוס הנה והנה, כי הוא מכל צד יכבשנה ויקיפנה. וכראות הים כי הוא כובש האדמה, ומקיף עליה כחומה, אמר בלבו ידי רמה. ויבז כל העולם בעיניו, וגאו על הארץ רעיוניו. ויען ויאמר: לי יאתה המלוכה, ומעלתי נסוכה. וכל הארץ כמסורת בריתי, וכל שוכניה ברשותי, ובעת תעלה עליה חמתי, ישטפוה מימי עברתי. ואין לה מנוס מתוך כבלי, ולא חפש מעלי. וכאשר

הגדיל הים לדבר בגאונו, והאריך לשונו. לבשה הארמה גאון וגאה, ותעט כמעיל קנאה. וכמעט עלתה לרום ערץ, ותגעש ותרעש הארץ.

ותען ותאמר: מי הוא זה ואי זה הוא אשר מלאו לבו להתנשא עלי, ולנגוע בשולי, והוא מדרך לרגלי, ושרוך לנעלי. ואני כמלך והימים מרכבותי, ואני כאדון ותנחלים עבדים סביבותי. וכל בני אדם בתוכי נבראו, והנביאים נבאו בי. והתורה בי נתונה, ובי שכנה השכינה, והים תשכון עליו עננה, ואל תבא בו רננה. ובעבורי יפתח האל מרומים, להוריד מטרות רחמים, ולהזיל גשמים, ולרוות בם תלמים. ולהצמית צמחים, ולהפריח פרחים, ממגד גרש ירחים. ובי המאורים יאורו, ובי שרים ישורו. ומה תרחיב פיך ואתה נמאס ונבזה, לכל שומע וחוזה. וכל ההולך ממני אליך יצא מבית נעימות, והוא הולך למות. וכל הימים אשר יחנה בך, וישכון בקרבך. חייו תלואים מנגד לו, והמות נצב בכל עת למולו. גם בלילה לא שכב לבו, ובכל היום לא ישקוט עצבו. ולא יאמין בחייו עד אשר יצא מעמך, וימלט ממך. ובבואו אלי אז ימצא מנוחה, וידע כי היתה הרוחה.

ויהי כשמוע הים מליו, התגעשו גליו, ונצבו כמו נד נוזליו. וגברו שאון משבריו בקול שואה, וכמעט ישטוף הארץ ומלואה. ויאמר אל היבשה: ארץ ארץ התדמי אלי, ותערוכי אלי. בתחלה מי אנכי הלא אני מחולל הרפאים, ומחריד הברואים. וכל הרואה שאון גלי, יפחד מקרוב אלי, ולולי כי יוצרי ומהוללי, נתן החול גבולי. ואמר לי מקומך לא תחליף, ועד פה תבא ולא תוסיף. יבא גלי עליך, ושטפתי כל גבוליך, ואטירה כל בדיליך. ושברתי כל פפינותיך,

והטבעתי בתהום רבה אניותיך. ובמצולתי תתחבאי, ותבקשי ולא תמצאי. הלא תדעי הנפלאות אשר עשה האל בי, בבוא עם הקדש בקרבי. והאויב נגש עמהם לריב, ופרעה הקריב. וכראותי צרתם מאויביהם, המו רחמי עליהם. ובעת צורריהם אמרו אים, ויט משה את ידו על הים, נשאו משברי דכים. ונבקעו להם גלי, ונצבו כחומה נוזלי. וכתוכי הבאתים, ובין גלי החבאתים, ומן האויבים בצלי כסיתים. והבאתי עליו יום קפדה, ועשיתי ממנו לדגי הים סעודה. ואלו נשאר עם הקדש ביבשה, תהיה האחרונה מן הראשונה מרה וקשה. וחרב צור אכלם, ואש זעמו כלם, ולא יכלו הרריך ומדבריך להצילם.

ותפתח הארץ את פיה ותאמר לים: התמצא בפיך מענה, ועד אנה תהי באולתך שונה. הלא רעתך רבה ואין לה גבול, הלא אתה שארית מימי המבול. המים המרים המאררים, אשר טבעו בהם היצורים, מימיך לא זכים ולא ברים, לא צחים ולא קרים, כי אם רפשים ושמרים, מלוחים ומרים. לא ישקו ממך אדמה, ולא ישתה ממך צמא, ולא תקרב אליך רגל בהמה. וכל השותה מימיך יתהפכו קרביו לרגעיו, עד ימות בתחלואי מעיו. ומלבד זה אתה אכזר ועריץ, ובוגד ופריץ, תהרוג נקיים, ותמית אביונים ועניים. כמה ספינות הטבעת, וכמה חסידים הרגת, וכמה יונקים משדי אמם גמלת, וטבחת ולא חמלת. אם יבא בך אדם יעמוד בסכנת מות, ויראה פתוחים לפניו שערי מות. וכראותו מימיך נצבו עליו כחומות, יסובבוהו מהומות, ורעיוניו יעלו שמים ירדו תהומות. ואם יתעוררו עליו רוחות, יתעוררו בלבו אנחות. ואם יתגעשו עליו גליך, ונצבו כמו נד נוזליך, אוי לשוכב עליך. כי ישבע עווים עצומים,

ויטעם המות כמה פעמים. ובצאתו ממך יערוך לאל תהלה וברכה אשר הצילהו מן ההפכה, והחמה השפוכה.

אמר הים ליבשה: רוב הגיוניך, לאות על עזות פניך, כי אם החרש תחרישי תסתיר קלוניך, וברב דבריך, תגלי עונך. הלא תדעי כי את נוה העבירות, ובית המפעלות המבועדות. ומושב האכזרים העריצים, ומערת פריצים. כל שוכניך הם אנשי רשע ואשמה, וכל יושביך בעלי חטא וזמה. והיוצא ממך ויבא בתוכי, ישוב חסיד כי חסיד אנכי, ובעוד אשר ישכון בי ירבה לאל תפלותיו, ואל יחדל ערב ובקר מתחנותיו, יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו. ובעת ימלט אדם מרשתי, ויצא האחד מאתי. ישוב מהרה לרשעתו, ויעזוב ויחזור לקדמתו. וישכח אסריו, ויפר נדריו. ויעזוב התפלה, ישוב לעשות הנבלה, כאשר כתחלה.

וכאשר הרבו לדבר דבריהם, עשו זקניהם שלום ביניהם, וישבו לקדמתם שניהם.

אמר המגיד: וכשמעי מליצותיו, ומשלי חמודותיו. התכוננתי אליו והנה הוא אביר הרועים, וגביר השועים. אלופנו ומורנו, חבר הקיני חברנו.

ואשא משלי ואומר:

אֲשֶׁר יִדְרוֹשׁ חָכְמוֹת בְּחִידוֹת וּמְזִמּוֹת
וְיִשְׁאַל מִי אֶחָד מֵבִין מֵאֵין שֵׁנִי.
בְּכָל חָכָם יָקוּץ וְכָל מַשְׂכִּיל חָרוּץ
וּבֵין כֻּלָּם יָרוּץ לְחֶבֶר הַקֵּינִי.

שער ארבעים וארבעה

ברב השואל לתלמידיו שאלות, להבחין תלמידיו בתשובות העולות.

נאם הימן האזרחי: נסעתי עם חברים תאוה לעינים, מלבוא חמת עד נחל מצרים. ובעודי מסובב בשעריה, ובאחת עריה. ראיתי ארמון מפתחים שעריו, בנויים באבני שיש חצריו וחדריו. ובתוכו עם רב, והאספסף נערב. ובם איש זקן הענוה מעיליו, והצניעות שוליו, והחסידות כמסוה על פניו, ויראת שדי כעמוד אש בין עיניו. ולפניו חמשים תלמידים, משכילים ותמודים. והם יושבים לרגליו, ומנשקים שוליו. ויאמר להם: דעו כי רצוני לבחון תבונתכם, ולשקול בפלס שכל חכמתכם. ועתה יאמר כל איש מכם משל נחמד, אשר כל הבא עליו ועמד. ויאמרו: כל אשר תצוה נעש, ובכל אשר תרצה את עבדיך נסה. ויגש הראשון מן התלמידים ויאמר: בעת המבחן והמחקר, יקל אדם או ייקר. אמר השני: העבד הוא חפשי כשיסתפק בחלקו, והחפשי הוא עבד כשיבקש יותר מלחם חקו. אמר השלישי: בן אדם רודף ונרדף, רודף מה שלא ישיגנו, ונרדף ממי שלא ימלט ממנו. אמר הרביעי: אתמה

על מי שיקנה עבדים בהונו, איך לא יקנה החפשים במתק לשונו. אמר החמישי: ימי האדם שלשה אתמול עבר זמנו, והיום הוא חולף ואינו, ומחר סתום ואין מי יבינו. אמר הששי: למדו החכמה לא להתגדל על המשכילים, ולא לרמות בה הכסילים. אמר השביעי: שתית אדם ומאכלו, יעורו עיני שכלו. אמר השמיני: אם תבקש מתכל די ספקך, מעוטה יספיק לך, ואם תבקש יותר מספקך, כלה לא יספיק לך. אמר התשיעי: כל הבא בעבודת מלך בלא אמונה, הביא נפשו בסכנה. אמר העשירי: אל תהי מן האנשים אשר בעת צרתם, יחדלו מרעתם, וכעת חלותם, ינחמו על חטאתם, ובעת עניותם, יכניעו גאותם. אמר האחד עשר: מלמד בניו חכמה בנערותם, ימצא טובתם בבחרותם. כעץ השדה אם בראשית השנה תרבה עבודתו, באחריתה יגבה לך תבואתו. אמר השנים עשר: כל הרוצה לעלות במעלות גדולות, ישמר מן הנבלות. אמר השלשה עשר: מי שבא אל העולם הזה ישבע מרורות, ומי שיצא ממנו נמלט מן הצרות. אמר הארבעה עשר: בן אדם כבהמה אבוסה, מעוגות עמוסה, ורובצת תחת המשא. אמר החמשה עשר: כשיקצוף האל על הקהלה יתן העשר לנבלים ולקופצי ידיהם, וכשיאהב אותם יתן העשר לנדיבים ולטובים אשר בהם. אמר הששה עשר: אם תכנע למי שתרצה תהיה אסירו, [ואם לא תצטרך למי שתרצה תהיה חברו, ואם תעשה חסד למי שתרצה תהיה גבירו]. אמר השבעה עשר: החכמה תקרא מהרו ולמדוני, טרם תבקשוני ולא תמצאוני. אמר השמונה עשר: ההלואה ראשית אהבה, וסופה מריבה ואיבה: אמר התשעה עשר: כל המתאפק, הוא על שערי הישע דופק. אמר העשרים: שלשה לא ישבעו

משלשה, אזן מדברים, וארץ ממטרים, ונקבות מזכרים. אמר העשרים ואחד: מי שיש לו יחס נכבד, ראוי לשמרו בטוב המעשים פן יאבד. אמר העשרים ושנים: שמור פיך וניבך, פן תהיה חלל חרבך. אמר העשרים ושלשה: כל הרואה נסיעתו מן הנער אל העדנה, ידע כי כן יסע מן העדנה אל הזקנה. אמר העשרים וארבעה: התשובה לחוטאים, כמו הרפואה לתחלואים. אמר העשרים וחמשה, מבחר המדות שתיקה תולדתה מענוה, ויקר רוח דומה לגאוה. אמר העשרים וששה: חלפו ימי הנערות, ועיפה מרכבת הבחרות, בעוו התאוה והשרירות. אמר העשרים ושבעה: מי שיהיה זך במעלליו, לא ימצאו ביום הדין טענה עליו. אמר העשרים ושמונה: מרבה דברים ילבט, וכל מחריש ימלט. אמר העשרים ותשעה: צרך הנפש אל המוסר, כצרך הארץ אל המטר. אמר השלשים: הנדיב יתנדב לנפשו ולאוהביו, והכילי יצפון הונו לאויביו. אמר השלשים ואחד: כשיחטא האיש אל יביט למעוט מעלו, רק לגדולת מי שחטא לו. אמר השלשים ושנים: כל הלומד חכמה, אם יורש תהי לו לעשר, ואם יעשיר תדריכהו בנתיב כשר. אמר השלשים ושלשה: המות קשה מכל מה שעבר לפניו, ונקל מן הבא אחריו. אמר השלשים וארבעה: כמו שיתישרו המדות הרעות בחברת הישרים, כן ישחתו המדות הטובות בחברת האכזרים. אמר השלשים וחמשה: הישר והזכות, יעמיד המלכות. אמר השלשים וששה: הכן צדה ליום הפרידה, ומבחר הצדה הישר והעבודה. אמר השלשים ושבעה: כל מי שלא יסבול חטא אוהבו, ישיבהו אויבו. אמר השלשים ושמונה: טוב לך להיות אלם ומשכיל, מהיות רב דברים וכסיל. אמר השלשים ותשעה: הרבה לעשות

חסדים, כי הזמן מתהפך פעם ישפיל הנכבדים, ופעם ירים העבדים. אמר הארבעים: המוסר א) טוב לך מן היחס, כי היחס צריך למוסר ואין המוסר צריך ליחס: אמר הארבעים ואחד: מי שיראה הפח בעין לבו, לא יפל בו. אמר הארבעים ושנים: האדם כצפור כל ימי הבלו, ותענוגי עולם כרשת לרגלו. אמר הארבעים ושלשה: כל משליט על שכלו תאותו, לא יצליח בימי חיתו, ולא ינוח אחרי מותו. אמר הארבעים וארבעה: מום הנדבה העניות והחסרון, ומום הדבור היתרון. אמר הארבעים וחמשה: דורש מאוהביו תהלה בלי נדבה, ימצא בוז ואיבה. אמר הארבעים וששה: החכם נכבד ואם משפחתו בזויה, וחבריו רבים ואם הוא בארץ נכריה. אמר הארבעים ושבעה: השקיטו הצוקות הגדולות, בכח הצדקות והתפלות. אמר הארבעים ושמונה, הפרישות מן העולם רפואה לכל יגון, ועשר מכל חסרון. אמר הארבעים ותשעה: מבחר המעשים תשובה ממשובה, ונקיות מאכזריות, וטהרה מעבירה.

אמר המגיד: ובהשלימם תמודות מליהם, ומליצת משליהם. אמר להם הזקן: השכלתם, וחכמים סכלתם, ועתה ברוכים אתם. ואשאל לאחד מן התלמידים העומדים לפניו על ענינו ושמו, ואיה מקומו, וארץ בני עמו. והוא הבין שאלתי, ויען ויאמר ופניו מגמתי:

הַשּׁוֹאֲלִים עָלַי לְהוֹדִיעָם
סוֹדִי וּמָה אַרְצִי וּמִי אָנִי:

א) Gesitt, תַּרְבּוּת.

לוּ אַחֲרִישׁ מַעֲשַׂי יְעִידוּן לִי
כִּי הַיָּקָר כִּשְׁמוֹ קְרָאָנִי ׃
אֱלוֹן בְּצַעֲנַנִּים מְגוּרוֹתַי
אוּלָם שְׁמִי חֶבֶר יְלִיד קֵינִי ׃

ובשמעי שירותיו, אמרתי לכל העומדים סביבותיו. זה כתר התעודות, ואסף כל החמודות, אשר לו בכל חכמה עשר ידות. אבל הייתי נחפז ללכת וקראתי שלום אליו, ונטיתי מעליו.

שער ארבעים וחמשה

ממשלי החכמה א), ותעלומות סתומה.

נאם הימן האזרחי: נסעתי מאלכסנדריה, לטבריה. ומצאתי בה חבר וכאשר ראיתיהו צהלו רעיוני, ויאורו עיני. והתחזקתי בו ואמרתי לו: לכה נא אתי לביתי, ונוה מנוחתי, ואשים לפניך מנחתי. ונתעלסה באהבים, ונרוה דמי ענבים. ויבוא עמי, להדומי. ושמתי לפניו שלחן ערוך, ויין מסוך. וכאשר אכל ושבע ודשן, וישקט הלשון והשן. אמר לי: חובה עלי להשיב גמולך, ולשלם פעלך. מאשר נתן הבורא אלי, כי חסדך גדול עלי. ועתה אגידה לך מבחר המשלים הנעימים, אשר שמעתי מפי חכמים. ואמרתי לו: דבר כי שומע אנכי. אמר: שמוע שמענו, ואבותינו ספרו לנו. כי איש מגדולי החכמים היה אוהב משלי המוסר, ובכל עת היה אליהם סר, ומהם לא סר. ויום אחד נקבצו לפניו ארבעה ועשרים איש מגבורי החכמים אשר נקבו בשמות. ויאמר להם: יזכור כל

א) ספורי מעשים (אנעקדאטען) אשר מתוכם יוצא מוסר ודבר שכל.

אחד מכם, משל ממשלי החכמה, לתת לפתאים ערמה, לנער דעת ומזמה. למען יהי לאנשי לב מורה, ובדרך ישר חטאים יורה, אמרו, טוב הדבר אשר דברת. ויען הגדול מהם ויאמר: הגידו לנו כי עבר איש מן החסידים על קברות המתים, ויאמר שלום עליכם שובני ארץ צלמות, השוכנים בחצר מות. הודיעוני מה מצאתם, ותורת הדין איך נשאתם. אכלתם פרי מפעליכם, וקצרתם זרע מעלליכם. נסעתם אתם בראשונה, ואנחנו נוסעים באחרונה. האל יסלח לנו ולכם, ויחמול עלינו ועליכם. אמר אחר: איש מן החסידים היו חבריו לפניו, משבחים מפעליו ועניניו, וישא לשמים עיניו, ואמר: רבון העולמים אתה ידעת ממני, מה שלא אדע אני מנפשי, ואני יודע מנפשי, מה שלא ידעו אלה, [אנא אלהי] שימני כאשר יחשבוני, ואל תענשני במה שהם משקרים עלי. אמר אחר: היה מנהג איש מן החסידים בבוא עליו צרה שיאמר בתפלתו: יהי רצון מלפניך שתהא זאת התלאה למוסר ולזכרון, ולא לענש וחרון. אמר אחר: איש מן החסידים מת אחד מאוהביו, ובקצת הלילות ראהו בחלום על משכבו, ואמר לו: הודיעני מה מצאת בעולמך, ואיה מקומך. אמר לו: אל תשאל על אשר מצאנו. מצאנו החשבון עורך, והספר פתוח, והדין לא יקח שחד. ושכחנו מעמד המות, למעמד הדין אשר הוא מר ממות.

וישא משלו ויאמר:

אִמְרוּ לְדוֹדֵנוּ וְלַאֲהוּבֵנוּ
גֹּדֶל יְגוֹנֵנוּ וְרֹב עִצְּבֵנוּ.
בָּאנוּ לְמַעֲמַד דִּין אֲשֶׁר הִבְעִיר יְקוֹד
לַהַב בְּנַפְשֵׁנוּ וּבִלְבָבֵנוּ.

חֹשֶׁךְ וְאֹפֶל וְעַלְטָה הֵם סְבִי־
בֵנוּ בְּעַרְשֵׂנוּ וּמִשְׁכָּבֵנוּ.
מִי יִתְּנֵנוּ נֵדְעָה כָּל זֶה בְּחַ־
יֵינוּ וְנָשׁוּב מִנְּתִיב חוֹבֵנוּ.
לָכֵן יְדִידֵנוּ מְאֹד הִשָּׁמְרוּ
פֶּן יִקְרְכֶם מַכְאוֹב כְּמַכְאוֹבֵנוּ.

אמר אחר: אשה מבנות ערב מת בנה, וכאשר קברתהו, אמרה: בני בני היית הלואת מלוה, ומתנת נותן, ופקדון מפקיד, והיום נפרע המלוה מהלואתו, ולקח המפקיד ערבתו, וקבל הנותן מתנתו. האל יתן לי תמורתך סבל טוב, ויגמלני על אשר לקח ממני שכר טוב. אמר אחר: אשה מבנות ערב מת בנה והתנחמה מהרה עליו. אמרו לה השכנות: איך תוכלי להתנחם מהרה. אמרה להם: יש בנחומים שתי מדות טובות, שמחה בעולם הזה ושכר לעולם הבא, ויש ברב האבל שתי מדות רעות, אבוד שכר התלאה, וענש על רב הדאגה. אמר אחר: אשה מבנות ערב היה מנהגה בתפלתה שתאמר: רבון העולמים, אם אשמתי לך, אשמתי לא תזיק לך, ואם תמחול לי מחילתך לא תחסר לך, אנא אלהי מחול לי מה שלא יזיק לך, ותן לי מה שלא יחסר לך. אמר אחר: איש מן החסידים פגע באחד השרים והוא מתהלך בגאוה, אמר לו החסיד: דע כי הבורא מואס בזאת ההליכה. אמר לו השר: אלו ידעת מי אני, בדבר הזה לא השמעתני. אמר החסיד: ידעתיך כי ראשיתך טפה סרוחה, ואחריתך חלאה זנותה, ובעודך בחיים נבלתך כסוחה. אמר אחר: חטא איש אחד למלך מן המלכים ויביאוהו לפניו, ובבואו אמר למלך:

אשביעך באל לבל תשמח עלי אויב העצבתו, ואל תעצוב אוהב שמחתו, ואל תעקור מטע חסד נטעהו, ואל תהרוס בנין צדק יסדתו, ויחמול עליו המלך וישלחהו. אמר אחר: שאל איש מן החכמים לחברו ויאמר לו: כמה תשתה מן היין על אכילתך. אמר: שלשה כוסות. אמר לו: היטבת כי לא שתיתו שתית השכורים, ולא אסרתו איסור הנזירים. אמר אחר: איש מן החכמים חלה את חליו אשר ימות בו, והיה מתפלל לאל לכחול חובו, וחבריו היו משבחים המדות אשר בו, ובוכים סביבו. אמר להם: עזבוני מן התהלה, ועזרוני בתפלה. אמר אחר: איש מן השרים מת בנו ובא אחד מן החכמים לנחמהו ואמר לו: כשתהיה אתה השארית הנמצאה, לא נדאג על התלאה. והמות הגדיל עלינו חסדו, בעברו עליך ולא שלח בך ידו. אמר אחר: איש חכם בא לנחם אחד השרים על בנו אמר לו: יתן לך האל נחום ארוך, ושכר ערוך, וזרע ברוך, ויצר סמוך. אמר אחר: איש מן המשוררים שבח לאחד מן המלכים בימי חיותו, וקונן עליו במותו. אמרו לו חבריו: מדוע תהלותיך טובים מקינותיך. אמר: כי תהלותי היו חובה, וקינותי נדבה. אמר אחר: שאלו לאיש לספר יפי חשוקתו, ואמר: בטנה כמו אגן, ופניה גן, ושפתיה מן, ולחייה שושן, וקומתה עץ רענן. רסיסי בדלח רבידיה, ונצניו בגדיה, ופריו שני שדיה. אמר אחר: שאלו לאיש לספר יפי חשוקתו, ואמר: אין כמוה בכל המדינות, יחידה בבנות, ויפה בעדינות. אם תעמוד היא קנה זהב, ואם תשב היא אילת אהב, ואם תלך היא יונת רהב, ואם תדבר תבעיר בלב להב. אמר אחר: איש מן המשוררים עשה שירה לאחד השרים והשר כבדהו, ובביתו

השכיבהו. והיה לבעל הבית בת יפה והמשורר עשה שיר חשק וישורר אותה, והיא שומעת פתח האהל.

ויאמר:

צְבִיַּת חֵן כְּנִדְגָּלוֹת אֲיֻמָּה
כְּבוּדָּה אַתְּ כְּבַת מֶלֶךְ פְּנִימָה.
חֲשַׁקְתִּיךְ יַעֲלָה בָרָה וְתַמָּה
וְאַתְּ שׁוֹמַעַת וְאָזְנֵךְ לֹא סְתוּמָה.
פְּנִי אֵלַי בְּעֵין רָצוֹן וְחֶמְלָה
וּמַשְׂכֻּרְתֵּךְ תְּהִי מֵאֵל שְׁלֵמָה.

וכאשר שמעה קולו ותען ותאמר לו:

דְּבָרֶיךָ בְּלִי דַעַת וְחָכְמָה
וְשִׁירְךָ שִׁיר מְתֵי חֹנֶף וְזִמָּה.
וְתָעִיד כִּי לְךָ יַחַשׂ מְטֻנָּף
וְאִשָּׁה לֹא יְלָדַתְךָ תְּמִימָה.
וְעַל כֵּן הַחֲרֵשׁ תֵּצֵא בְשָׁלוֹם
וְאִם אַיִן תְּכַסְּךָ כְלִמָּה.

אמר אחר: עבר איש מן החסידים בדרך וראה אחד מן הפריצים תלוי על העץ. אמר החסיד לחברו: כל מי שיעזוב הנכוחה ברשעתו, העץ יתקן אשר עותו. אמר אחר: הביאו לפני המלך איש חייב וצוה להכותו בשוטים, והיה האיש המכה ארוך מאד, והמכה אותו קצר קומה. ויאמר המכה אל המכה:

השפל גופך כדי שאוכל להכותך. אמר לו המכה: אוי לך בן הזונה הלסעודה תקרא אותי, חי ה' הייתי רוצה להיות ארוך כמו עוג, ואתה קצר כמו גוג, וישחק המלך וישלחהו. אמר אחר: ראה איש חכם לבנו כי הוא מסתכל באשה יפה, ויאמר לו: בני בני מה האהב בנשים וכטניהם בורות, ושדיהם נארות. ויפים ערוה, והם קברות התאוה. אמר אחר: שאלו לאיש כפרי ואמרו לו: כשתצא מביתך, מי ישמור אשתך. אמר: הפקדתי עליה שני שומרים, עזבתיה ערומה לבל תצא עם הנשים, ורעבה לבל תשחק עם האנשים. אמר אחר: שאלו לאיש כפרי ואמרו לו: אי זה מהחתנים תרצה לבנותיך. אמר: החתנים שלשה חתן ממון וחתן יחס וחתן קבר, וטוב מכלם חתן הקבר. אמר אחר: שאלו איש זקן בא בימים על שלומו ועניניו. אמר: אני חולה מבטני ומיצרי, מחלת בטני כשארעב אגוע, וכשאשבע איגע. ומחלת יצרי, כשאקום ינום, וכשאנות יקום. אמר אחר: איש אחד מן המשוררים בא לבית אחד השרים, ודפק ולא פתחו לו השערים. ויאמר אל העומדים: מי שתהיה ימינו עסוקה באשה, ושמאלו באשושה, ומצחו נחושה, ואמו קדשה, ומשפחתו מן גו גרושה, מחמס אדם לא תכסהו בושה. אמר אחר: שאלו לאיש מבני ערב על איש בילי, ואמר: נבלותו לאין חקר, ומועדיו שקר, ואהבתו כענן בקר, ועניניו בלי מטרים, ותלמיו חררים. ושדי אמו צומקים, וגפני טובתו בוקקים. הוא כבהמה רובצה, אוכלה כל אשר קובצה, ובולעת כל אשר תמצא. אמר אחר: שני גבורים התפארו זה על זה, ויאמר האחד לשני: איך תערוך אלי ואני

בן סותם הפרצים. אמר לו: צדקת באשר דברת, אבל אביך סתמם כמנוסתו ח), ואבי סתמם בחניתו.

אמר המגיד: וכשמעי משלי חבר הקיני, צפנתים בלבי וברעיוני. והחזקתיו ימים רבים עמי, מתערן בביתי ואולמי. אחרי כן נסע והכאיב לבי בפרודו, ועזב בקרבי גחלי יקודו.

ח) היה גנב.

שער ארבעים וששה

ספור אנשי המדינות ומעלותיהם, וחסרונם וגריעות מדותיהם.

נאם הימן האזרחי: נסעתי מעדינה, לעילם המדינה. ובעודי בקצת הימים אהלך ואצעד, והנה ארחת ישמעאלים באה מגלעד. תקעו בערבה אהליהם, ונטו מחם השמש צלליהם. ובעוד אני בתוכם אצא ואבוא, והנה חבר הקיני בא מבוא. וכראותי פניו צהלו פני, ויאירו עיני. אמרתי לו: שלום בואך, ומאין מוצאך. אמר: מארץ גלעד ביאתי, ולארץ עילם מגמתי. אמרתי: הראית קהלות הקדש כלם, אשר במערב ובמצרים עד ארץ עילם. אמר: לא שגבה קריה אשר בה לא עברתי, ומדות אנשיה חקרתי. אמרתי: הגד נא לי הארצות אשר עברת עליהם, ומדות החסידים אשר בהם, ומראה האופנים ומעשיהם, אחרי כן הודיעני עניני הרעים מהם, באחרונה יסעו לדגליהם. אמר: ידוע תדע כי כל הקהלות אשר ראיתי תמימים וישרים, ובמעשיהם מאשרים. ועל יראת שמים עלם, וצל הענוה צלם, אך לא כלם, כי רבים מהם חסידים במפעלם, וקצתם רעים במעללם, אלה לחיי עולם, ואלה לחרפות לדראון עולם. הם נחלקים לשני מינים, בשני דודאי

תאנים. הטובות טובות לאכול ולשבוע, והרעות לא תאכלנה מרוע. והנה אזכיר לך הטובים והרעים, והנבלים והשועים, למען יהיו מעשה השועים, מדור לדור קבועים, ומעשה הרעים, ממזרח ועד ים ידועים.

וישא משלו ויאמר:

לְבִי בְּעֵת בּוֹאֲךָ אֶל גַּן יְקַר כָּל עֵץ
עֹשֶׂה פְּרִי אֹתוֹ תַּעֲבֹד וְשָׁמַרְתָּ.
רַק עֵץ אֲשֶׁר תֵּדַע בְּאֶמֶת הֲכִי לֹא הוּא
עֵץ מַאֲכָל אֹתוֹ תַשְׁחִית וְכָרַתָּ.

ויען ויאמר: הגד הֻגד לי בימי נעורי כי ספרד היתה תאוה לעינים, ואורה כשמש בחצי השמים, ורקח עפרה מור אפים, מטעם מגדיה כדבש למלקוחים. ואוירה חיי נשמות, ואדמתה מבחר אדמות. והיא זהר הנפשים, שמחת אלהים ואנשים. ופרחי גניה ככוכבי השחקים, וארצה חבצלת השרון שושנת העמקים. ותשאני רוח התשוקה, החשוקה. לרקוע תלמים, ולקרוע אגמים וימים. והלכתי מדברים, ובקעתי משברים, ועברתי מעברים. ושמתי לספרד מגמתי, מאדמתי. וכאשר באתי אליה, וחניתי בגבוליה, שאפתי מור אהלים מבין אהליה, ומצאתי השבחים מעטים בטוב מעלליה, והלשונות קצרות ברב מעלליה. ושוטטתי בה מפנה לפנה, וממדינה למדינה. ועברתי בארצות הישמעאלים, ומשם יצאתי לארצות הערלים, אשר שם ישכנו הישראלים. ובאתי אל עיר הנסוכה, היא טליטלה עיר המלוכה, אשר לבושה חן המשרה והמוסר עדיה, להראות העמים והשרים את יפיה, ששם עלו שבטים

שבטי יה, וכמה טירה יפה-פיה בתוכה תחפיר המאורים, בהוד יפיה וצביה, וכמה *) בית כנסת בה, אשר אין יפיה כיפיה, ושם כל הנשמה תהלל יה. ובתוכה מזרע הקדש קהלה עדי הישר תעדה, רבבה בצמח השדה. וממבחר נשיאיה הנשיא רבי שלמה בן הנשיא הגדול רבי יוסף בן שושן זכרו לברכה, הוא ציץ הנזר, ואבן העזר. ושם רבי אברהם בן שושן הבונה בתי מנוחות, לעוברי ארחות, ומנשיאיהם רבי אברהם בן אלפכאר בו מדות יקרות, ופעלות מישרות. ומנשיאי הלוים רבי מאיר הלוי [בן טודרוס] אין בחכמה מי יערכנו, רק הוא גאה וגאותו תשפילנו. ורבי יהודה בן שושן יועץ נדיבות, וים נדבות. ורבי יצחק בן מאיר בן מגש מקור החכמה והענוה, ובו כל מדה נאוה. ומהם רבי יוסף הדיין ים התעודות, ואיש תמודות. ובן דודו הרופא רבי יעקב [בן מאיר] כולל החכמות, ובעל מדות טובות ונעימות. ומשם נמעתי לקלעת איוב ושם הרופא רבי יוסף קסטנטיני איש תבונה, ובעל ישר ואמונה. ומשם הלכתי לעיר אלרירה, ושם החכם רבי יוסף בקי בחכמות ערבים, וחוזה בכוכבים. ושם החזן רבי יוסף בן סיד, שכלו לא ימד, אבל דורך המינים למד. ומשם באתי לעיר ברצלונה היא עיר הנשיאים, וראשי הקרואים. מהם הנשיא רבי מכיר מתפיר הנשיאים במדותיו, ומכלים הנשיאים בנדבותיו. ושם היה מושב אדוננו וגאוננו נשיא כל הנשיאים, אשר ממערב ועד מזרח בשם קוראים. רבינו ששת עמוד העולם, ויסוד החסידים כלם זצ"ל. ושם הנשיא רבי יצחק בן אחיו משורר חזק, ושירו

---

*) מלת כמה עם שם העצם כלשון יחיד מוכן „gar manche".

צח כמראה הבזק. ושם היה הנשיא הגדול רבי שמואל הלוי מקור החכמה, וים המזמה. ולו חמשה בנים, כלם חכמים ונבונים. ושם הנשיא רבי שאלתיאל דרכו דרך ישרה, ובעל ענוה יתרה. ובניו נחמדים, ומעשיהם עליהם מעידים. ושם הרופא רבי יהודה ב"ר יצחק מעין המליצות, ובעל מדות נמרצות ושם הנשיא רבי יעקב נזר הגדולה, וכתר התהלה. אבל מאס הנדבה ומאן לבוא בסודה, וכתב לה ספר כריתות ונתן בידה. ולו בני בנים בהם כל מדה חמודה, שלמה ויהודה. ומשם הלכתי לנרבונה ושם מנשיאי בית דוד הנשיא רבי לוי ניר הממלכה, ונר המערכה. ומשם באתי לעיר בלקירי, ושם היה הנשיא הגדול רבי קלונימוס פאר המלכים, ועטרת הנסיכים. והנשיא בן אחותו רבי יהודה רכב ישראל ופרשיו, ושר חמשיו. ושם הנשיא המעלה רבי יצחק איש חמודות, ומעין התעודות. ושם היה החכם רבי יהודה בר נתנאל היה לו בלשון הקדש ממשל ורהב, ובפיהו לשון הזהב. ולו חמשה בנים יסירו שפה לנאמנים. הגדול רבי שמואל, מסכל בחכמתו למואל. והשני עזרא, בעל שפה ברורה. והשלישי יצחק, מחפיר בשירו כוכבי שחק. והרביעי ישעיה, לוקח התבונה לרעיה. והחמישי נתנאל, ללכת בדרכי אחיו יואל. ומשם באתי למרשיליה, ושם היה הנדיב רבי משה הנשיא נשיא הארץ, ועומד בפרץ. ושם הנדיב רבי יעקב פקיד המלך בעל מעשים טובים, ופעלים חשובים. ומשם ארחתי דרך ים לארצות מזרח, אשר שם כבוד ה' זרח. ותחלתם עיר אלכסנדריה, ובה אנשי שכל ותושיה. מרבים צדקות, וממלאים ידים ריקות. ומטוביהם הכהן רבי שמחה, מקבל כל ארח בשמחה. ולו בנים הגונים, משכילים ונבונים. ושם זובדיה סופר המלך הוא מן הקראים, אבל הוא

ראש הקרואים . ובו מדות טובות , ופעלות חשובות . ושם היה רבי הלל הנכבד בבני עמו , ובשער מקומו . רק היה בית נדבתו סגור בלי פתח , ואם ישאלוהו לפתחו יאמר כי אבד המפתח . ושם החזן רבי צדוק , בהוד קולו ידוש הרים וידק , ושמי התבונה נוטה כדק . ומשם באתי באניה על פני המים , ועברתי בארץ מצרים . והיא שתי מדינות , הראשונה היא צוען מצרים הנסוכה , ושם כסא המלוכה , ובתוכה יש אחד ואין שני בנדבתו , וענותו וישרו ואמונתו . הוא הדין רבי מנחם בן החסיד רבי יצחק זצ״ל עמוד החסידים , ויסוד הפעלים הנכבדים . ים הנדבה , ובעל נפש רחבה . והעיר השנית בהם , שם הבדלח ואבן השהם . הוא החכם רבי אברהם , בן רבנו משה בן מיימון זצ״ל קטון בשניו , וגדול בעניניו . צעיר לימים , מסכל חכמים . ואביו העלה אורו לתועים באפלותם , ולכל בני ישראל היה אור במושבותם . כי ראה המונם למי תורה יצמאו , ישוטטו לבקש את דבר ה׳ ולא ימצאו . ואין מאכל לפי הטף , רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף . וירא כי הנפשות הזמן הבניען , ויקם משה ויושיען . והניף כל התלמוד כקמח בבברה , ולקח ממנו הסלת הברה . והכין לעוסקים בעסקי הזמן , מאכל מזמן , בכל ממתק ומשמן , ובני ישראל אכלו את המן . אשר לא ייגעו בו , ולא יתעו בנתיבו . כי הסיר מחבורו , שמות המפרשים , והדרשות והדרושים , וההגדות והחדושים , אשר בם הרעיונים משתבשים . עד השיבו כל התלמוד כארח סלולה , והעביר קול בכל הגולה , בואו שעריו בתודה חצרותיו בתהלה . ויהי אחרי מות משה , נועדו כל איש עז וקשה . וכל כסיל פיהו פער , בספרד וצרפת וארץ הצבי ושנער . ויועצו להשיב על חבורו דברים רקים , ועניינים צנומים דקים . ופרצו גדר גדרו התמימים ,

שועלים קטנים מחבלים כרמים . ואלו דברו בפניו , נמסו כדונג כאש חרוגיו , וברחו מלפניו . כמו הטלאים מן הכפירים , או הצפרים מן הנשרים , וצללו כעופרת במימיו האדירים . אבל כל איש בהיותו לבדו יחשב כי אין לו בחכמתו שני , והחלש יאמר גבור אני .

וְהַחַלָּשׁ בְּעֵת יִהְיֶה בְּבֵיתוֹ
יְגַלֶּה כָּל גְּבוּרָתוֹ לְאִשְׁתּוֹ .
וְעֵת אֶל הַקְּרָב יִגַּשׁ וְיִקְרַב —
אֲזַי תִּתְגַּל כְּלִמָּתוֹ וּבָשְׁתּוֹ .

ומאציליהם החסיד הנכבד השר הנעלה רבי יוסף בן השר הגדול רבי עובדיה היה אביו מבחר הנסיכים , ואומן בחיק המלכים . והבן אין ערוך אליו , בצדקתו וכשרון מפעליו . ומשם נסעתי אל ירושלים , ונפתחו לי השמים . ואראה מראות אלהים , ויפגעו בי מלאכי אלהים . הם חסידי עליון , הבאים מארץ צרפת לשכון בציון . ובראשם הרב החסיד רבי יוסף בן הרב רבי ברוך , יהי לאלהיו ברוך . ואחיו החכם רבי מאיר , בנר שכלו חשכים מאיר . ושם מן האשקלונים קהל מעולה , ובראשם השר רבי סעדיה איש ימיני והוא משכיל ונחמד , ושכלו לא יכחד . ושם מן המערבים קהלה חשובה וטובה , ובראשם רבי אליה המערבי . הוא בעל חסדים , ומרבה צדקות למרודים . אבל יצאו עליו דבות גדולות ורבות , במעשים רעים ועבירות , ופעלות מבועדות , והאל היודע הנסתרות . ומשם באתי לעכו , ולא ראיתי בהם מהיותי ועד כה . כי בלם ריקים עמי ארץ , אין

בהם גודר גדר ועומד בפרץ. ומשם התהלכתי בכל גבול ארץ ישראל, ועברתי על צפת ומצאתי שם בחיר האל. השר וגדול מישר כל עקוב, צדוק הצדיק ראש ישיבת גאון יעקב. אבותיו היו ראשי הישיבות, וים הנדבות, ובעלי המדות הטובות, רק אפפוהו צרות רבות, והתגלגלו עליו סבות. והורד מכסאו אחרי מלך, והורק מכלי אל כלי ובגולה הלך. אבל עמד טעמו בו מתוק בלי מר, וריחו לא נמר. ואם טובתו סרה, משרתו לא חסרה. והאל אשר באלה התלאות נסהו יחבוש שברו וחילו, ושב ורפא לו.

תְּעוּדָה סָר צִלָּהּ וְלִשְׁאוֹל שַׁח דִּגְלָהּ
וְיָמִים בָּגְדוּ בָהּ וְהִכְבִּידוּ עֻלָּהּ.
אֲבָל נִבְטַח כִּי אֵל יְחַדֵּשׁ אוֹר הִלָּהּ
וְתוֹרָה חוֹזֶרֶת לְאַכְסַנְיָא שֶׁלָּהּ.

ומשם באתי לדמשק ושם אנשי חיל יראי אלהים, ועולים במעלות גבוהים, אף על פי שיש שם קשים ורעים, בעלי מעשים גרועים. נמצאו בם אנשי ישר וענוה, ואוספי כל מדה נאוה. ובעת חסידותם בחנתי, אמרתי אכן יש ה' במקום הזה ואנכי לא ידעתי. ובמבחר כל גדוליהם, וראש אציליהם, כתר הקהלות, ונזר התהלות. הרופא הגדול רבי משה בר צדקה עמוד החסידים, ומגדל עז ליהודים. העומד לפני עמו בפרץ, ואיש אין כמוהו בארץ. ואלו החרשתי ממהלליו, שבחוהו פעליו, מעלליו יעידו עליו. כמה מרודים הושיע, וכמה נודדים הרגיע, ונפש נענה השביע. והציל לקוחים למות, וחלץ מטים

להרג והיורדים אל חדרי מות. והשביע כל בני הדור בנדבת, ובכל מדה טובה.

[ואשא משלי ואומר:

תְּקַצֵּר לְשׁוֹנִי לְסַפֵּר רֹב חֲסָדָיו בְּעֵת
אֶרְצֶה בְּפֶלֶס אֲמָרֵי מַהֲלָלָיו שְׁקוֹל.
יַקְשִׁיב אֱלֹהִים לְשַׁוְעָתִי בְּקָרְאִי, וְעֵת
מֹשֶׁה יְדַבֵּר אֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְקוֹל.

ושם הנשיא רבי יאשיה בן ישי נשיא גליות כל ישראל כתר הנכבדים, ובעל מעשים נחמדים. אוסף תמדות החמודות, ובכל תבל מדבר בו נכבדות.

[ואשא משלי:

נְשִׂיאוּת נִבְרְאָה אֶצְלוֹ לְעֵזֶר
וְצֶלֶם הַיְקָר נִבְרָא בְצַלְמוֹ.
וְרוּחוֹ שָׁם בְּפִגְרֵי הַתְּהִלּוֹת
עֲדֵי כִּי קִרְבוּ עֶצֶם אֶל עַצְמוֹ].

ושאר קהל דמשק חסידים והגונים, רק יש בין הפנינים, אבנים, ותוך השושנים, קמשונים, ובין הצדיקים, מזיקים, ותוך הקדושים, קדשים, ובתוך הסלת, פסולת, ובין הציצים, קוצים. כי יש בהם אנשים אכזרים וקשים, נושבים כנחשים, עניים ממעשים. [לובשים בגדי חמודות, ערומים ממדות נכבדות. מלאים מגאוה, וריקים מענוה]. ומן הרשעים אשר בה, והרעים אשר בקרבה, ברוך הרופא הנבל המקלל, מהר עיבל, אוסף

כל מרד ומעל, ממשפחת בני בליעל. אשר כחשו לאל ממעל, והברכים אשר כרעו לבעל. הוא רופא אליל, כסיל בן עויל. מתגאה ברפואותיו עד השמים, והבור רק אין בו מים. כי לא ידע ברפואות בין ימינו לשמאלו, אבל האל הצליח מזלו. יאכיל לאיש חולה ונספה, בשר כלב או חמור ובו יתרפא, ובעת יבוא אל החולים יתיצב לפניהם כשור וחמור, וידבר חמור אתם לאמר: היו אבותיו אבות הטומאה, בעלי זרוע בעלי רשע וחטאה, כלם מלאים מעבירות, רקים ממפעלות ישרות, לובשים בגדי חמודות, ערומים ממדות נכבדות. קשים כברזל, עמוסים מעונות כשעיר עזאזל. קלים כצבאים לגלות ערוה, עצלים לדבר מצוה. בם כל בעל נפש מאוסה, ובל בהמה מפרסת פרסה, מעבירות עמוסה, ורובצת תחת המשא, ובם השקץ והשרץ, הרומש על הארץ. הן אלה מעשי אבותיו, שיורד על פי מדותיו, ובנו יצחק הכעיס לבורא בתועבותיו, והשבית בנבלותיו, נבלות אבותיו. כי הוא גבה עינים, קצר אפים, טמא שפתים, סגור ידים. נעקש דרכים, אץ ברגלים. למד מדות אבותיו הזעומים, ויוסף עליהם כהם אלף פעמים. כי תמצא בו מרמת שועלים, וגנבות חתולים. ועזות כלב ונבל דוב אורב, וטמאת עורב. וטנופת שקץ, והלאת שרץ. ועקשות חמור, וסכלות שור. וזקן תיש, ואכזריות ליש. אלו בים יטבילוהו, יטמאו מימי הים בטרם יטהרוהו, ואלו באש יעבירוהו, ישרפוהו ולא יצרפוהו. קרא שמו אביו כתר המאורות, וטעה כי אין שמו רק יתר המארות, יהי שמו מחוק לדורות, ויובל לקברות. והבן בעמדו לפני חכמים אין כסיל כמוהו, ובעמדו לפני אביו אין נבון וחכם כמוהו. ובעבור כי האב סבל כשור וחמור, על כן קראתי שם בנו שכם בן חמור. ומרב

הסכלות אשר בו, נשאו לבו, לחבר שירים פוחזים וריקים, כי בקקום בוקקים. שירים מאוסים ומצודים, טמאים כבגד עדים. כאלו מיחם אביו גנבם, או ממדות הוריו חצבם. שירים יגלו לכל רואיהם, ערות עושיהם, להבזות בעליהן בעיניהן. מלאים קיא צואה, ורות טמאה. שירים, בקול הסירים. וניבים, כצעקת הכלבים. והוא נובח בשירתו בין בני עמו, ויקרא לה נבח בשמו. שירתו קדשה, לא קדושה. ומחללת, לא מהללת. בפתח עינים הונה, ונותנת לנואפיה שאר כסות ועונה. ויראה יהודה ויחשבה לזונה. ויקרא עליה לנגד כל מגדף ומחרף, הוציאוה ותשרף. שלחתי לו שירה נבלמו אורים לפניה, וירא אותה שכם בן חמור וישכב אותה ויענה, ותטמא תחתיו ואפקוד עונה עליה. ושמתיה בבית הכלא לובשת טות עניות, עד יום מותה אלמנות חיות. ואם הבן מקור החלאה והצואה, הלא אבותיו אבות הטמאה. כי אביו בתועבותיו רמו קרניו עד השמים, והאיל אשר ראית בעל הקרנים, אין נבל כמוהו, ואין מי יעשה בנבלות כמעשהו. כי משש תי את כל כלי, וכמוהו לא בא לידי ולא הגיע אלי. עלה במעלות גבוהים, ונבחר למלאכי אלהים. והתחתן עם צדוק ראש ישיבת גאון יעקב, ונלוה הרע אל הטוב. ונבחר מלאך לשטן מזיק, ויתחתן רשע לצדיק. ונצמד זהב לברזל, גורל אחד לה' וגורל אחד לעזאזל. הוא נבל בכיסו, ומאוס בכוסו, ובזוי ביחסו, ואכזר בכעסו, ובוגד בעושו. והעשר אשר צבר בביתו, הוא עשר שמור לבעליו לרעתו. והזהב והכסף בידו נגש ונענה, מדכא ומענה. ובעת בואו בידו יעצרהו בעבד בתוך הבור, ולא יראה לעולם דרור. ובכל יום יצעק הונו באזני כל היקום, נתנני ה' בידי לא אוכל קום. חנוני חנוני אתם רעי, כי נבלים

משלו בי, וטמאים יתעללו בי. כי מיום נפלתי ביד הארור לזררי שאול ירדתי, ובמחשכים ישבתי, וגרר בעדי ולא אצא הכביד נחשתי. ואלו ידע כי הכנים אשר על בשרו לאיש יועילו, נקבצו כל בני מזרח ומערב להוציא את הַכִּנָּם ולא יכולו. ובעשותו סעודה, היא על נבלותו לעדה. כי תחת אילים בני בשן, תמצא בשר מבאיש ונושן, ומאכל מְעֻשָּׁן, ויעל עשנו כעשן הכבשן. ובמקום תרנגלת וברבורים, יביא בשר שורים וחמורים. כאלו קדרותיו בור, ונפל שמה שור או חמור. ולחמו לחם מצה בלי חמץ, והיין חמץ. וכבשיו בחושים גרועים, ושוריו קלוטים לא שרועים. וקדרותיו מלאות חציר וירק, גונכות הבשר ועוזבות המרק. והקערות מלאות ירקות, ומן הבשר רקות. ואין רק מים ועשבים בסיר, וכל הבשר חציר. ואם תשאל על הבשר יאמרו לך אין, כי הוא בשר נעלם מן העין. ופירותיו נושנים ורעים, מלאות תולעים. וכל המגדים, דקות שדופות קדים. והצנונות צנומים כחושים, והקשואים ביחס אבותיו מרים וקשים. והאגסים בחוטים תפורים, וגרגרי שמשמין במספר ספורים. והחבושים, מבישים. והענבים, מרקבים. והתאנים, לא שמנים ולא דשנים. והרמונים, מבית לבנים, ומחוץ אֲדֻמִּים. והתפוחים, ברוח נפוחים. והתמרים, כשמו הרע מרים. והצמוקים, כשדי אמו צומקים. והשקדים, כמדת אבותיו שדופות קדים. והאגוזים, כשתי ידיו קשים ועזים. וישים תחת ההדסים והבשמים, את החציר ואת הבצלים ואת השומים. ומכל דבר יש בסעודתו חסרון, אך מן המים והעשבים יש יתרון. בעבור כי הם מאכל אבותיו ומאכלו, ויגעה עליהם כשור על בלילו. ובבוא שואל לשער ביתו, יאמר לו אין לחם ואין מים אתנו, אבל עשבים לרב יש לנו, וגם

תבן וגם מספוא רב עמנו. ובשעת אכילתו, לא יאכיל מפתו לכלב ביתו. ואלו יכול הכלב לדבר אמר לו: הלבגוד בחבוך תחשוב, רעך ורע אביך אל תעזוב. אין לעבירות נוה כי אם לבו, ולא לנבלות מחנה כי אם בו. ולא מקום לעזות כי אם בפניו, ולא יסוד לטמאה כי אם אבותיו ובניו. ומנהגו בחגים ובשבתות, ובימי הנסים והאותות. לברוח לגנו מבית התפלה, ולהבדל מן הקהלה. לקיים בו מה שנאמר: והבדילו י"י לרעה מכל שבטי ישראל. כאילן סרק לא טעם ולא ריח, כי מלפני ה' הוא בורח. כי מפחדו פן יעשה צדקה או פסקה, ותהיה לו למכשול ולפוקה. על כן ימאס בית התפלה, כאשר מאסו אבותיו התהלה. כי בן צוה עליו אביו הרשע וזקנו, לבל יבוא לבית יוצרו וקונו, ואל יתן לבורא חלק בהונו, ולקיים מה שנאמר כסף אשם וכסף חטאות לא יובא בית ה', ועל הונו נאמר לא תביא אתנן זונה ומחיר כלב בית ה' אלהיך, אפילו פעם אחת בשנה לא יבוא. וכאיש צרוע אל המקדש לא יקרב כי מום בו, ובדד ישב כל ימי אשר הנגע בו, ומחוץ למחנה מושבו. ועל בן ימאס התפלה בעבור אלה הדברים, ובעבור דברים אחרים. כי הוא מתעסק בגנות, בפְעֻלות מתגנות, לקיים מה שנאמר המתקדשים והמטהרים אל הגנות. והעידו לי על אביו עדות ברורה, כי הוא מקטר לעבודה זרה. ויוצא בחצי לילות, לערוך לכוכבים תפלות, ולהעלות להם עולות. ולעשות כונים למלכת השמים. ועל זה ראוי להחרימו בכל הערים, ומותר להרגו ביום הכפורים. האל ישמידם ויאבידם ולסלות להם לא יאבה, ובערו שניהם יחדו ואין מכבה.

כִּילוֹת בְּתֵבֵל שׁוֹטְטָה לֹא שָׁקְטָה
עַד כִּי בְלִבּוֹ מָצְאָה מַרְגּוֹעַ.
לוּ נָגְעָה יָדוֹ בְּיַם סוּף יֶחֱרַב
אוֹ בַנְּהָרוֹת חָדְלוּ לִנְבּוֹעַ.
אוֹ קָרְבוּ רַגְלָיו בְּחֶרְמוֹן קֻנְאוּ
אֶל רֹב יְבָשְׁתּוֹ הָרֵי גִלְבּוֹעַ.
אוֹ בַעֲשָׂבִים יָבְשׁוּ כִּי נִשְׂרְפוּ
אוֹ עַל דְּגֵי יָם תַּמְנוּא) לִגְוֹעַ.

ומשם באתי להר צמרים, ושם מאנשי החסד הנקובים נקוב, רבי יעקב לדעתו מאוס ברע ובחור בטוב. וממבחר קהלתם דבי שארית, הוא לישר פליטה ושארית. ולו שבעה בנים, משכילים ונבונים. ומטובי העיר רבי פתחיה הצורף היה איש גדול בעניניו, ונכבד בהמוניו. והשאיר אחריו בנים נחמדים, ומעשיהם נכבדים. והשר רבי פרחיה המצרי נכבד במפעליו, ונחמד במעלליו. ושם שני האחים, הכהנים המשוחים. רבי אליעזר ורבי ברכות היה איש חסיד אביהם, והבנים מלאו מקומו במעשיהם. ורבים בעלי מעשים ישרים, ופעלים מאשרים. ומשם נסעתי ארץ חמת, ושם השר הגדול רבי עוזיאל הוא משנה למלך, ומפרי שפתיו יתן מעדני מלך. בימיו ישבו היהודים בטח בצלו, ובלעדיו לא ירים איש את ידו ואת רגלו, וכל שרי המלוכה מיחלים כמטר לו. וכל עבדי המלך בגלל מעשיו הנחמדים, מנשאים את היהודים. כי לו מדות הגונות, ושמעו הולך בכל המדינות. ברוך ה׳ אשר שלחו לעמו למושיע, האובדים להושיע, והנודדים להרגיע,

א) לשון נסתר כמו איכה ג׳ כב.

והרעבים להשביע, ובימיו תר בת ציון יגיע, ויצו עליו במפגיע, ומציון מכלל יופי אלהים הופיע, ועל פזורי ישראל בקול שופר יריע. ויבנה בימיו מקדש אריאל, ובא לציון גואל, ואסף נדחי ישראל.

וישא משלו ויאמר:

לְעֻזִּיאֵל כַּבִּיר הָאֵל פְּעֻלּוֹת
לְשׁוֹמְעֵיהֶם חֲשׁוּקוֹת וַאֲהוּבוֹת.
וְאִלּוּ שָׂם יְמִינוֹ בַּחֲדָרִים
אֲזַי מָלְאוּ פְּנֵי תֵבֵל תְּנוּבוֹת.
עֲצָתוֹ לַמְּלוּכָה יַעֲשׂוּ בָהּ
אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ שׁוֹלְפֵי חֲרָבוֹת.
הֲכִי בָהּ יִגְבְּרוּ לְבָבוֹת חֲלוּשִׁים
וְשָׁבוּ כַּזְּכָרִים הַנְּקֵבוֹת.
וּבוֹ הִרְחִיב לְעַמּוֹ הָאֱלֹהִים
וּבַעֲדוֹ שֵׁם אֱמֶת אֶקְרָא רְחוֹבוֹת.

ומטובי חמת הדיין רבי מבחר, לשונו כסף נבחר. ושם הרופא רבי דוד הוא איש תמים, ולו מעשים נעימים. ושם רבי יצחק משרת משה מבחוריו, ולומד מלאכת הנגון מנעוריו. והוא איש משכיל ומבין.

ומשם באתי לעיר המלוכה, היא ארם צובה הברוכה, כי שם צוה ה׳ את הברכה. כל מדות חמודות אוספת, והיא על ראש המלכים מצנפת. ומלבד נעם מדות קהליה, וחמודות אציליה, בא אליה זה שלשים שנה מושיע ורב, מארץ מערב.

הוא החכם רבי יוסף מערבי, חכמתו כקהלת, ושכלו כגחלת, ולשונו אש אוכלת.

וישא משלו ויאמר:

גְּבִיר יִשְׂאַג בְּכָל חָכְמָה כְּאַרְיֵה
וְיִטְרוֹף לֵב מְתֵי שֶׂכֶל כְּלָבִיא.
וְיַם חָכְמוֹת לְפִיו נִקְרַע וְנִבְקַע
בְּעֵת יֹאמַר לְצוּלָתוֹ חֲרָבִי;
וּמִפִּיו יִלְמְדוּ חָכְמָה חֲכָמִים
וְאִם הֵם כֶּאֱלִישָׁע הוּא כְּתִשְׁבִּי;
יְחִיד הַדּוֹר אֲבָל הוֹלִיד יְלָדִים
אֲשֶׁר הֵם בַּזְּמָן לִפְאֵר וְלִצְבִי.
וְלָמְדוּ עִנְיְנֵי מוּסָר בְּטֶרֶם
אֲשֶׁר יָדְעוּ קְרֹא אִמִּי וְאָבִי.
וּבָא מִמַּעֲרָב לִשְׁכּוֹן בְּמִזְרַח
וְצִבְאוֹת כָּל יְקַד אָסַף וְהִצְבִּיא.
וְלוּ הַדּוֹר יְהִי דוֹר הַנְּבוּאָה
מְשָׁחוֹ אֵל בְּיִשְׂרָאֵל לְנָבִיא.
וְלוּ קֶדֶם יְהִי נִמְצָא בְּצִיּוֹן
נְתָנָהוּ כְּמוֹ נֵר מַעֲרָבִי.

הוא ים התעודות, ולו בכל חכמה עשר ידות, וכלו מלא חמודות. הוא החיה בחכמתו רבים מבני צובה ונפח רוח חכמתו בפגריהם, ותבא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם.

ואחד מתלמידיו, וגמולי חסדיו, העז פניו בפניו, ומרד עליו כעבד המורד על אדוניו. והשחית דרכו, ונשא ידו במלכו. ולא זכר החסד אשר גמלהו, כי מאשפות הרימהו, ובין החכמים השיבהו, וכסא כבוד הנחילהו, ומארץ לשחק העלהו. וראש כל נדיבי צובה ונכבדיה, ומזרע חסידיה. זרע ראשי הישיבות, הנכתדים בכל מדות טובות. שני עמודי הגדולה, וגלה לראש הגולה. השר הגדול רבי עזריהו יברכהו אל, ואחיו ראש כל נדיבי עולם. רבי שמואל, יגדיל שמו האל. זרע היחס הקדוש בני הנסיכים. מראש הוא הראש רבי נסים בחיר האל וידידו, זרע אברהם עבדו, הוא אברהם ראש הראשים, וזהר הנפשים, ורד עם אל ועם קדושים. הוא כתר על ראש הישיבה, ושאר בני דמשק וצובה. אשר השכינה שכנה על פניו, ויראת ה' כלפיד בין עיניו. ובעת האל בחנהו, כזהב מצאהו, ואלו אברהם אבינו השיגהו, ערך לאל תודה על הטובה אשר גמלהו, אשר איש כזה מחלציו הוציאהו, ואלו בצדקו גער בים יבשהו, ואלו השלך באור כשדים לא שרפהו, כי מלאך ה' צבאות הוא. וזאת המשפחה היא נכתרת מימי האבות, בכל מדות טובות. ביחס נעלה עד לב השמים, ונדבת לב כים גדול ורחב ידים, ובחסידות ונקיון כפים, ומתק לשון וחן שפתים. ומן הענוה על פניהם כסות עינים. אין בקהלות מצרים מגיע למעלותם, ולא באנשי ארץ הצבי בעלי מדות כמדותם, ולא בכל אצילי צובה אשר לא יתפאר ביחס אבותם, ולא בהמוני אשור אשר לא יחרד לשמוע תהלותם, ולא בבני עדינה אשר ישיג לקצת תמודותם. וזה השר הגדול רבי שמואל אסף המדות הטובות, כאסוף ביצים עזובות. דלתיו לכל עובר ושב פתוחים, וביתו מלון ארחים, שם יתקבצו

התושבים והאזרחים, והמערבים והמזרחים. ואלו בהון ועשר יש ידו לאל, העשיר כל שואל. ולו בן כאור שחר מזהיר, ושמו מזהיר. עולה במעלות אבותיו, ויוסף עליהם בנעם מדותיו, האל יפאר בו משפחותיו, ויאריך בחיי אביו ימיו ושנותיו. ושם הרופא אלעזר, יהי שמו נגזר. כי ישים חק האל נשבת, ויחלל מועד ושבת, ופעם אחת שלח מלך חמת בעבורו ונסע אליו ביום השבת, ממדבר צן עד רחוב לבוא חמת. הן אלה קצות דרכיו והיה מקדם מתגאה בלא תבונה, וכאיל מנגח ימה וצפונה. והנה כפיר בא מן המערב בכח וחיל, ויתמרמרו אליו ויך את האיל. וישבר את שתי קרניו, ואור עיניו. הוא הרופא הגדול רבי יוסף המערבי אשר גלה לו אוילותו, והודיע לכל העולם פתיותו. וממבחר אצילי צובה וגרוליה, ופאר כל קהליה. רופא המלך רבי אלעזר, הוא לעם הקדש טפסר ומנזר, במלוכה נאזר, ובאזור המשרה נאזר. ולו בן משכיל, ממדות השכל, אלפים כת יכיל. וגם בני אחיו הגונים במעשיהם, ומסוה הענוה על פניהם, וכבוד ה' זרח עליהם. וממבחר חסידי צובה וחכמיה שלשת בני המעלה, כל אחד מהם במדות טובות ממלא, ובכתם אופיר לא יסלה. בשלשתם חבל המשרה בל ירתק. והחוט המשלש לא במהרה ינתק. הגדול מהם אוחז מעלות גבוהים, ומשה עלה אל האלהים. לבש הענוה במדו, וכל בני הדור רחקו ממנה ונגש משה לבדו. והשני מדבר בו נכבדות, דניאל איש חמודות. פניו פני איש, ולבו לב עיר וקדיש. כבש יצרו ולא נכנע תחתיו, ומאס תענוגי הזמן ולא היה מתפעל ממכותיו, וישם דניאל על לבו אשר לא יתגאל בפת בג המלך וביין משתיו.

ויוסף הוא השליט על המדות הנעימות, ולוכד מבצרי המזמות.

שְׁלֹשָׁה בְּנֵי הַמַּעֲלָה
עֲנָק מִפְּנִינִים מְמֻלָּא.
מֹשֶׁה שְׁפַל לֵב אֲבָל הוּא
בְּעֵינֵי אֱלֹהָיו מֻעֲלֶה.
קָצְרוּ תְהִלּוֹת כְּדָנִיֵּ־
אֵל רַק בְּפָז לֹא יְסֻלֶּה.
וְיוֹסֵף יְסוֹד הַתְּבוּנוֹת
וְנִיבוֹ צֳרִי צִיר מַעֲלֶה.
רוֹאֶה גְּדֻלַּת שְׁלָשְׁתָּם
כָּל יוֹם פְּנֵיהֶם יְחַלֶּה.
וְיֵדַע הֲכִי מִבְּנֵי אִישׁ
בָּחַר אֲדֹנָי בְּאֵלֶּה.

וממבחר גדולי צובה וראשיה, וזרע קדושיה. שני שרי צבאות ישראל רבי ישועה ורבי יכין הם עמודי המלוכה, ואדני המעלה הנסוכה. ושם מן השרים הנכבדים, השר רבי חנניה מקור החסדים, היו אבותיו נגידים וחסידים, ובעלי מעשים נכבדים. והוא אוסף כל מדה טובה, ומעשיו תפארת ארם צובה. ולו בן ברוך מבנים, ונטע נעמנים. האל יאריך שניו, ותחת אבותיו יהיו בניו. ומגדוליהם בני השר רבי שמריה, מובחר ועובדיה. היה אביהם לראש הזמן כליל תפארת והבנים למדו מדות אביהם, וכמעשיו מעשיהם. ומהם

רבי יוסף בן החסיד רבי חסדאי , ינוח בצל שדי . היה אביו מאצילי דורו , וראש לכל חסידי עירו , ויחיד בענותו וישרו . וזה הבן רבי יוסף , למעשה אביו נוסף , וכל מדה טובה אוסף . ומהם רבי יוסף בר משה חכם בתלמוד תורה , ותעלֻמה יוציא לאורה . ומהם החכם רבי שמריה בן הרב רבי ברוך טהר לב ונקי כפים , ומנעוריו ירא שמים . ומהם השר הגדול רבי שמואל סופר בבית המלך הוא משכיל בעמו , ונכבד בשער מקומו . ומהם הרופא רבי חנניה בן בצלאל הוא ענו ונחמד , ושכלו לא ימד , ודרכי המוסר למד . וביתו פתוח לתלמידי חכמים , וכל מדה בה חבלים נפלו לו בנעימים ; ומהם השר רבי מנחם בן זכי היה אביו כתר המשרה , וציץ התפארה . והבן בו כל מדה טובה , לו היתה בו נדבה . ומהם השר הנכבד רבי נעים הוא מגדולי קהלתו , והון ועשר בביתו . ובו כל מדה חשובה , אבל בינו ובין הנדבה איבה . לא יתנדב בהונו , כי אם לפיהו ולבטנו . אך לכל שואל ידו סגורה , מהתנדב באגורה . ומהם רבי יהודה הרופא בעל מעשים חמודים , ופעלים נכבדים . ומזרע צדיקים וחסידים . ומהם החכם רבי יחזקאל , דרך תבונות יסקל , ונתיבי מישור לא יעקל . ומהם רבי אברהם ב"ר משה ענו וישר , ובכל מעשיו מאֻשר . ומהם הדַּיָּן רבי חסדאי הוא מגזע נכבדים , ומזרע חסידים . נחמד במדתו , ותורתו אומנתו . ומהם החזן רבי דניאל הוא ערב בנגינתו , ונחמד בתפלתו . יכבוש בנעם שירו לבות עם הקדש , ונשמע קולו בבואו אל הקדש . ומהם הבחור הנעים עובדיה בן עלי מתוק מדבש , וניבו כל ציר יחבש , ומנעוריו כסות הענוה לבש . ובו מדות נעימות , ופעלות תמימות . ומהם השר כולל החמודות , אשר לו בכל מדה טובה עשר ידות . רבי סעדאל בן השר רבי עזרא

זכרו לברכה מגזע איתנים , וברוך מבנים . אסף כל המדות המובות , כאסוף ביצים עזובות . ושם הרופא הנכבד החכם רבי פנחס הוא מגדולי עמו , ונדיבי אנשי מקומו . ומהם רבי יאשיהו רודף ישר , ודורך דרכי כשר .

ומשם הלכתי למערבה , ושם קהלה חשובה . ובתוכם רבי שלמה המערבי חסיד וענו , ותמים בכל עניניו , וכמוהו בניו . ומשם באתי לעיר שרוג ושם הנדיב רבי אלעזר הבבלי יועץ נדיבות , ומעין נדבות . שלחנו ערוך לעובר ושב , וביתו פתוח לגר ולתושב . ומשם באתי ארם נהרים , ומטוביהם רבי יפת הירא שמים , והחזן רבי יוסף תאוה לעינים . ומשם הלכתי לחרן , ולא מצאתי שם חמדן ויתרן , רק פגעיאל בן עכרן . ושם רבי צדקה ירא שמים , אבל הוא סגור ידים . ושם הרופא רבי מצליח , על מי תבונה יפריח , ועל אויביו יריע אף יצריח . ושם סופר המלך עובדיה בן עלי ריקם מחכמה ומדעת , כבהמה שוסעת . לא למד מן החכמה כי אם אמן וקדוש , ולא יבדיל בין זנב לראש . וכראותי אותו מצאתיהו כבור נסתם , ונתחברתי עמו כי ראיתיו איש תם , ולא זכרתי דברי רבותינו מרחיקים משור תם . ומשם הלכתי לכלנה , ושם קהלה טובה . כלם חסידים ויראי שמים , אלו היו פורשי כנפים , אבל כלם סגורי ידים , והונם עצור בכבל ובנחשתים , ותחת בריח ודלתים . ובראשם רבי צמח הוא צמח ה' לצבי ולכבוד , ובו כל מדה אהובה , חוץ מן הנדבה . ואחיו רבי עובדיה אלו יש ידו לאל , היה מעשיר בנדבתו לכל שואל . ומהם הבחור המשכיל יצחק ב"ר משה הוא משכיל ונחמד , ושכלו ומוסרו לא ימד , ושם היה רבי שמחה ורבי חלפתא , אשר כל מדה טובה בהם היתה . ושניהם יראי שמים , ונדיבי ידים , כשני כרובים פורשי כנפים .

ונדבתם היתה לבני כלנה. מגדל עז וחומה, ויבואו שני המלאכים סדומה. ומשם הלכתי לאשור, ושם ראיתי השר רבי נסים יחיד בענותו ובנדבתו, ואין באשור בית פתוח לרוחה כי אם ביתו, ואין עושה חסד לכל עובר ושב זולתו. ושם ראיתי ראש דוד ראש הגולה היהודיה, ובן אחותו הודיה. אין להם שני בבני זמניהם, ואין מי יעשה כמעשיהם, ותקצר לשוני לספר קצת מדותיהם. ושם איש נבל פורש מדרכי קונהו, ברכות שמו ואין בכל רשעי ישראל כמוהו. וצורתו, תגלה לך נבלותו. ותאמר בראותך דמותו הנכזה, רק אין יראת אלהים במקום הזה. ועליו יאמרו המושלים:

בֶּטֶן בְּדָכוֹת הִיא כְּרוֹב שׁוֹקֵק
שַׁמְנֵי כְּסָלָיו כַּחֲזִיר יַעַר.
קָרְאוּ שְׁמוֹ נֶאֱמָן וְהוּא חָנֵף
לֹא יַאֲמִין בּוֹ רַק אֱנוֹשׁ בָּעַר.
אַל תַּאֲמִינוּ בוֹ עֲלֵי שָׁלֹשׁ
עַל הוֹן וְעַל אִשָּׁה וְעַל נַעַר.

ובבואי אליה, ראיתי קהליה. כל איש מהם כחיק הסכלות נרדם, והנה אין שם איש וקול ארם. כי אם הסוס אסור, והחמור אסור. והיא ליהודים כמו בור, ונפל שמה שור או חמור. וביום גלו מירושלים עדת הצור, גלו החסירים לדמשק ולמצרים וישכנו מחוילה עד שור, ובאו האובדים בארץ אשור.

ומשם נסעתי לעדינה, היא פאר כל מדינה. ושם היו מעולם גאוני תבל [ותכמיה], אבל אבדו היום זקניה, ונותרו

נעריה. ונעדרה הסלת, ונשארה הפסולת. ופסו החסידים, ונותרו המורדים. ומתו השחלים, וקמו אחריהם שועלים. וכמה קורות קראוני בעת אליה באתי, ואבקש מהם איש גודר גרר ולא מצאתי. כי כלם הסתירו ממני פניהם, ואנכי הסתר אסתיר פני מהם. וראש כל גדוליהם יוסף בן שבר לא ראיתיו ולא ראני, אבל ידעתיו אם לא ידעני, ואלו האל אהכו אהבני, רק מאסהו וצרו על כן מאסני. אבל מצאתי ממבחר הכמיהם וחסידיהם החכם רבי יצחק בעל נפש יקרה, ודרכו דרך ישרה. ומשם הלכתי לעיר תוך ושם מושב הנגיד הגדול בחיר האל, השר רבי שמואל. אשר הוא מגדל עז לכל בני עמו. אין בכל ארץ שנער נדיב רק הוא לבדו, ולובש בגדי המוסר במדו. ושני אחיו שני צנתרות הזהב, בם חשק האל ואהב. כלם נחמדים, וכלם נדיבים. וכשלשתם ימצאו הנודדים מנוח, והיעפים יחליפו כח, שלשה אלה בני נח.

וישא משלו ויאמר:

קְחָה סוֹד הַיְּהוּדִים הַחֲשׁוּכִים
אֲשֶׁר מַיָּם וְעַד מִזְרַח נְקוּבִים.
קְצָתָם קוֹפְצִים יָדָם בְּהוֹנָם
לְכָל שׁוֹאֵל וְיֵשׁ מֵהֶם נְדִיבִים.
וְזָכַרְתִּי בְּסִפְרִי אֶת שְׁמוֹתָם
וְשַׂמְתִּים בּוֹ בְּעֵט בַּרְזֶל חֲצוּבִים.
לְמַעַן יֶחֱזוּ דוֹר אַחֲרוֹן אֶת
פְּעָלֵיהֶם הֲלֹא הִנָּם כְּתוּבִים.

שער ארבעים ושבעה

בשבח כל מדינה, זאת אומרת אני אעבור ראשונה.

נאם הימן האזרחי: נסעתי מפתור, לארץ כפתור, כעת נשמע קול התור. ובעודי הולך בדרך, ואני חזק מכאוב רפה ברך. וחם היום, נורא ואיום. ישרוף באשו הגויות, ויטרוף בכחו האריות, ויוציא ממעוניהם הנחשים והחיות. עד קצרה רוחי, וסר ממני כחי. וירדתי מעל מרכבתי, לתור מקום לשבתי, ולהניח את בהמתי. ואראה תחת צללי הצמחים, בין אחים. איש נלכד בחבלי שנתו, ונקשר בעבור תנומתו, וכאשר קרבתי אליו ונצבתי עליו הקיץ והוא חרד מתנומתו. ויברח מלפני, ונטה מפני. ואומר לו: שלום לך אל תירא, מצאת אח לצרה, ופגשת איש חברה. ועתה הגידה לי מה לך פה, ולכתך איפה. ואנה עיר מולדתך, ומה מלאכתך. אמר: הורי זרע אמונים, מבני הקינים, ומעוני אלון בצעננים. וכאשר הריחותי הדסי אמריו, וטעמתי צוף דבריו, הכרתיהו, וידעתי כי הוא חברנו חבר הקיני אשר דרשתיהו. ואשב עמו, ללקוט בדלח נאמו. ואומר לו: ספר לי מן הגדולות אשר ראו עיניך, ושמעו אזניך. ויאמר: כן דברת, ואני מזומן לכל אשר שאלת.

שמענו כי מימי קדם אשר מעולם, התפארו המדינות העדינות כלם, אשר ממצרים ועד עילם, ופרקו עלם. והתהללה כל מדינה ביפיה והדרתה, ותקנא כל עיר באחותה. ותען נא אמון, כראש ההמון. ותאמר: לי יאתה מלוכה, כי ברית עולם שמורה לי וערוכה. והאל קרא שמי נא אמון, כי אני לו לבת ואהיה אצלו אמון. ובצוארי ענק היה הנותן לי עז ועצמה, ומלביש צוארי רעמה. ויפיי כזהב הטוב לא יועם, ודרכי דרכי נעם. ואני בית נתיבות נצבת, ועל מבואות ים יושבת. ומי זאת מן המדינות אשר תגע בשולי, ותגיע אלי, ועל ראשם ירומון דגלי, ויכסוה המון גלי.

ותשא משלה ותאמר:

לוּ תַעֲטֶה כָּל עִיר מְעִיל זֹהַר
וּצְבָא שְׁחָקִים לָהּ כְּמוֹ פַעֲמוֹן.
אוֹ נָתְנָה כִסְאָהּ בְּחוּג שַׁחַק
אוֹ בָנְתָה מֵעַל זְבוּל אַרְמוֹן.
כִּסְאִי עֲלֵי רֹאשָׁם וְאִם יִגְאוּ
יָד יִתְּנוּ כֻלָּם לְנֹא אָמוֹן.

ותען מצרים ותאמר: אני תאוה לעינים, נאוה כירושלים. אני עיר הומיה, ולי תהלה דומיה, ולי עז ותושיה. וכל אַנְשֵׁי אצילי ארץ, וסוחרי נכבדי ארץ, ואלי גוים יבואו מאפסי ארץ. וסביבי היאר הנאור, אשר מנפלאותיו זרח בחשך אור, אשר מגן עדן מוצאו, ועד מצרים מובאו. ובו נראה נוראות, היו לאל לעד ולאות.

ותשא משלה ותאמר:

לוּ הָאֲרָצוֹת יַעֲלוּ שָׁמַיִם
לִי נֶחְשְׁבוּ מִדְרַךְ לְכַף רַגְלַיִם.
אוֹ עָלְתָה מַעֲלַת יְקָרָם עַד זְבוּל
מַעֲלַת יְקָרִי עָלְתָה כִּפְלַיִם.
כִּי הַמְּדִינוֹת כַּשְּׁפָחוֹת אוֹ כְּמוֹ
בָנוֹת וְאִמָּם נֶחְשְׁבָה מִצְּדָיִם.

ותען ירושלים ותאמר: בהיותי בימי חורפי, השכינה שכנה בספי. וחמדו ארצי מלאכי גבוהים, והייתי מחנה אלהים, ויקנאו בי כוכבי נגוהים. כי כבוד אל כהיכלי, והקדושה באהלי, ואור עולם על דגלי, והחסידות באצילי, והנבואה בזקני ועוללי. ועתה בעון מתי סודי, גלה כבודי, והערה יסודי. והמקום אשר שכנה בו השכינה, תשכן עליו עננה. ובמקום הקדושה והנבואה, נגאלה מראה, ורוח הטמאה. ובנוה האולמים, אלילים אלמים, וצורת צלמים. ובכל זאת יש לי בעיני העמים מעלה ויתרון, ושמי על כל הארצות לפאר ולזכרון.

ותשא משלה ותאמר:

תִּדְבַּק לְשׁוֹן כָּל אִישׁ לְמַלְקוֹחַיִם
בִּגְנוּת אֲדֹנָי עִיר יְרוּשָׁלַיִם.
מַחֲנֵה אֱלֹהִים הִיא וְצוּר פָּתַח שְׁעָ־
רֶיהָ לְנֹכַח שַׁעֲרֵי שָׁמָיִם.
כִּי הִיא מְאוֹר עוֹלָם לְכָל עַיִן הִיא
חַיֵּי לְבָבוֹת תַּאֲוַת עֵינָיִם.

ותען עכו ותאמר: אנכי האבן הראשה, וארצי ארץ קדושה. כי אני חבצלת השרון וסביבותי הכרמל והלבנון, ותבור וחרמון.

ותשא משלה ותאמר:

אֲנִי עַכּוֹ אֲנִי הוֹד כָּל מְדִינָה
כְּלִילַת חֵן וְאֵין קֵץ לַתְּכוּנָה.
וְהַכַּרְמֶל סְבִיבַי עִם לְבָנוֹן
וְשָׁם נִגְלָה כְּבוֹד שׁוֹכֵן מְעוֹנָה.
וְאַרְצִי מִימוֹת עוֹלָם קְדוֹשָׁה
וְאָנֹכִי שְׁכוּנָה לַשְּׁכִינָה.

ותען דמשק ותאמר: לי יאתה המלוכה, ומעלתי מקדמי ארץ נסוכה. יצא שמי בכל העולם, עד נשכחו נגדי שנער ועילם. לנעם חמודותי, ורב ערוגותי, ורחב מסלותי, והדרת חוצותי, השמש צניף מראשותי, והכוכבים ישקו מרגלותי. וכל דבירי עליות ואשנבים, וכל דרכי גלות ומשאבים. ובתוכי כל תענוג ינעם וישפר, וסביבותי אמנה ופרפר. וכל גבעותי והרי גנות ופרדסים, כמים לים מכסים, ומהם יטפו ההרים עסיסים.

ותשא משלה ותאמר:

לִי יָאֲתָה מַלְכוּת לְמַעַן בִּי
שָׂם הַיְקָר כִּסֵּא לְמַלְכוּתוֹ.
הֵן כָּל כְּבוֹד עוֹלָם וְכָל הוֹדוֹ
תִּשְׁפַּל לְמַעֲלָתִי גְּדֻלָּתוֹ.
כִּי בוֹרְאִי הִשְׁכִּין כְּבוֹדוֹ תוֹךְ
חַדְרָךְ וְדַמֶּשֶׂק מְנוּחָתוֹ.

ותען צובה ותאמר : אני נר מערכה , וניר ממלכה , ומעלתי מדור לדור נמשכה , ועל עמוד המלוכה נסמכה . וארצי לכנה כלבנה , ובמיני מעדנים דשנה ורעננה . ואני כלילת יופי , בלי דופי , אם תרד עמקים או תלך שפי . ובי ממתי החכמה אצילים ורמים , והמה חכמים מחכמים . מהם רופאי רפאים , ומהם מחכימי פתאים . ומהם סופרים מערכות פז יערוכו , ובשבט סופר ימשוכו .

ותשא משלה ותאמר :

עֵת נִזְכְּרוּ אֲרָצוֹת זְמָן יַחַד
הֵן נוֹתְנוֹת יָד לְאָדָם צוֹבָה .
כִּסְאִי בְּרֹאשׁ כֻּלָּם וּמוּל שְׂאָי
שָׁפְלוּ וְגַם שָׁכְבוּ לְמַעֲצֵבָה .
וּבְעֵת אֲלֻמּוֹת אִלְּמוּ כֻלָּם
קָמָה אֲלֻמָּתִי וְנִצָּבָה .

ותען אשור ותאמר : באשרי כי אשרוני בנות, ושבחוני עדינות, וקנאו בי המדינות . אני אשור מאֻשרת במעלתי , וכשמי כן תהלתי , ימעט כל מהלל לערוך גדולתי . כי אני אוספת החמודות , וכוללת המדות הנכבדות .

ותשא משלה ותאמר :

עָלַי כָּל עִיר אֱלֹהִים כִּבְּדַנִי
וְשָׂם לִי כֵּס יְקָר וַיְנַטְּלֵנִי .
וְכָל רוֹאַי בְּחשֶׁךְ יֶחֱזוּ אוֹר
וְאַמְתִּיק פִּי אֱנוֹשׁ עֵת יִזְכְּרֵנִי .

אֲנִי אַשּׁוּר מְאֻשֶּׁרֶת בְּבָנוֹת
וְאֹזֶן שָׁמְעָה וַתְּאַשְּׁרֵנִי .

ותען בבל ותאמר : אני עדינה , פאר כל מדינה . ונגד הודי וגדלי , הן גוים במר מדלי . ואני אחות לעיר הקדש , כי מיום גלו עם הקדש , מעל אדמת הקדש . אני אלי אספתים , ובצלי הסתרתים , ומאז ועד עתה לא מאסתים , ולא געלתים . וממני יצאו גאוני התושיה , וחכמי פליליה .

ותשא משלה ותאמר :

אֲנִי כֶּתֶר זְמָן , אֶרֶץ עֲדִינָה
וְאַדְמָתִי פְּאֵר עַל כָּל מְדִינָה .
הֲכִי כָּל הָאֲרָצוֹת כַּאֲבָנִים
בְּמַרְגֵּמָה , וְאָנֹכִי פְּנִינָה .
וְחַכְמֵי הָאֱלֹהִים שָׁכְנוּ בִי
וְשָׁכְנָה תוֹךְ לְבָבָם הַשְּׁכִינָה .

אמר המגיד וכאשר כלה משליו , ונעם מליו . אמרתי לו : מה יקרו לי מליצותיך , ומה מתקו חידותיך , ומה ערבו משלי תעודותיך . האל ייטיב גמולך , ויפרוש סכת שלומו עליך . וקרא בשלומי , והלך ממני .

שער ארבעים ושמונה

החולה והרופא, בתחלואי החשק מַכה ונספה.

נאם הימן האזרחי: קורות הזמן, תקעו בלבי ציר נאמן. והשיבוני על ערש מזורים, ויסרוני בשבט חלאים ויסורים, מקום אשר אסירי המלך אסורים. והייתי ימים רבים שוכב על ערש דוי, עד נואשו ממני קוֹי, ונואלו כל הרופאים במדוי. וייעצו אותי אוהבי ורעי, וחברת מיֻדעי, ללכת אל ארץ הגלעד, ושם אמצא לחליי צרי ומסעד. ושמעתי לקולם, ועשיתי כפי עצתם ושכלם. ובאתי אליה בחמת רוחי, וחולש כחי. ובעודי מתהלך בעיר ואתבונן ביפי בניניה, ונעם עניניה. ראיתי איש זקן עליו הוד מלכות ואימה, ומלבושו שש ורקמה, והוא יושב על מצבה רמה. וכאשר שאלתי עליו, אל הקרובים אליו. אמרו לי: זה רופא חנם, ירפא לנשברי לב מיגונם. ובעודי מתבונן עניניו, ראיתי איש עומד לפניו, ודמעו יורד מעיניו. ויאמר לו: כי אדוני עבדך יצא בקרב המלחמה, עם גבירים בעלי זרוע רמה. ומצאוני גדודים חלוצים, כאלו מן האש קרוצים, או מן המות חרוצים, והורוני בשני חצים. פלחו בם כבדי, והגדילו אידי. והאיש אשר חציו נתחו בי, וחלוציו פלחו לבבי. בידו צריי, ואתו רפואות חליי. והוא שוחק

לבכיי, ושמח לעניי. אקרא אליו ולא יענה, ואצעק ולא יפנה. ואני שמעתי עליך, כי בידך ובתליך, תעלה, לכל מחלה. ומזור, לכל מזור. וארוכה, לכל מכה. ומרפא, לכל נספה. ועתה הושט לעבדך שרביט חמלתך, וינפש בן אמתך: אמר לו הרופא: אם באת לדבר דברי סודות, או לנסותי בחידות. לך מעלי, ואל תקרב אלי. ואם תבאר עניניך, ותגלה מצפוניך. ארפא מחלתך, ואשיבך דבר על שאלתך: אמר האיש: כה יעשה לי אלהים אם אעלים סודי או אפנה, ואם אמיר האמת או אשנה. אני באתי במלחמת חשק ואהבה, לא במלחמת מריבה ואיבה. ונקראתי במערכת עפרים א), לא במערכת גבורים. ושלפו עלי חרבות העינים, ולא חרבות הידים. והורוני בחצי ראותם, לא בחצי קשתותם. והבעירו בלבבות, להבות מן האהבות, וערכו מן הקרבים קרבות. ואיש מהם משך קשת עיניו לתמו, ופלח כבדי ויז מדמו. ויורה לבי בחצים שנים, מן העינים. וזה לי ימים רבים, הומה ברב מכאובים. אתעטף בנגעי, לרגעי. ואתגולל בפצעי, על יצועי. והצבי אשר הורני והסגירני, ועל ידי חרב עינו הגירני. אתו צרי מחלתי, ובידו רפואתי, אבל הוא צוחק לבכיתי, ושמח לאנחתי, ויגאה לדלותי, ובזה וישקץ ענותי. ואני שמעתי עליך, כי יש לכל חולה רפואות במליך.

א) יעלות חן.

ויִשא משלו ויאמר :

טֶרֶם אֲשֶׁר אֶגְוַע וְאֶסָּפֶה
חִישׁ נָא רְפָאֵנִי וְאֵרָפֵא .
אֵיךְ אֶצְעֲקָה חָמָס וְהֵן אֶצְלִי
קָרוֹב צֳרִי גִלְעָד וְאַתְּ רוֹפֵא .
צִירִי מְאֹד חָזָק וְהַנֶּפֶשׁ
דַּלָּה וְהַלֵּב עַד מְאֹד רָפֶה .
אִם לֹא תְרַחֲמֵנִי אֱהִי יוֹרֵד
לִשְׁאוֹל בְּצִיר חֵשֶׁק וְאֶסָּפֶה .
כַּאֲשֶׁר שְׁבָחֶיךָ מְאֹד יָפוּ
יִהְיֶה כְּשִׁמְעֲךָ פָּעָלְךָ יָפֶה .

ובשמוע הרופא שיריו, צחק על דבריו. ואמר לו: אל תירא כי אני אתן לך שתי רפואות, יהיו לך לעד ולאות. תעשה הראשונה, והיא העליונה. כי בה תעלה לצירך, ותמצא מזור למזורך. ואם לא תוכל עשותה, כי לא תמצא צרכי רפואתה. עשה השנית ובה תמלט מרדת שחת, ותמצא נחת. והנה לך הראשונה, העליונה. אתה קח לך מבשמי החברה, וסמי הידידות היקרה, ואבקת האהבה הברה. ושושני השפתים, וחבצלת העינים, ותפוחי השדים, ורקח האפים. וסעיפי הקומות הנעימות, אשר תניפם רוח הנשמות. ובדלת השנים, ובפור הידים, ותשחק הבל עד אשר דק בנקיון כפים, ותלוש אותו בדבש המלקוחים, ותשים עליו מעט מצרי העפעפים, ותקטירם במור האפים, וקטרת הנחירים, ותקח מזאת הרפואה לא יום ולא יומים, ולא חדש ולא שנים, רק דבר יום ביומו

ערב ובקר וצהרים, ואז תרפא בעזרת שוכן שמים. ואם לא תגיע ידך לכל זה, ותראה כי לבך חלש ורזה. תקח לך אגֻדה מעשב התקוה, ולענות החשק והתאוה. וסמי התוחלת, ורוש ההכנעה והמשאלת. ועשב האנחות, ועצב הרוחות. ותחביר עליהם פרי הפרידה, וענפי החרי והחרדה. וציצי התוגה, וקוצי הדאגה. ושרשי העצבון, ועלי היגון והדאבון. וטרפי התשוקה, וחצירי המצוקה, ומרורות האנקה. ותכתוש כל אלה העשבים, במכתש העצבים. ויצקת עליהם לוג מי דמעות, ממקור הצלעות. ושמת הבל בציר הצירים והיגונים, ופרור השאונים. ותבשלם בגחלי להבים, מן האהבים. ותצניע זאת המדקחת בצנצנת ארך הזמנים, לפי רב השנים. וקח ממנו בכל יום, עד ישקוט עצבך בעזר אל איום.

אמר המגיד: וכצאתי מאת הרופא אחריו, מהרתי ואני מתעצם מאחוריו, וכאשר ראני משתומם ומתכונן.

ויען ויאמר :

אֲנִי חֵבֶר חֲבֵרְךָ גַּם יְדִידְךָ
אֲשֶׁר מִיָּם וְעַד יָם מַהֲלָכוֹ .
בְּעֵת תִּרְצֶה לְדַעְתִּי (לֵךְ) [שׁוּב לְלִבְּךָ] ,
וְתִמְצָא כִּי אֲנִי שׁוֹכֵן בְּתוֹכוֹ .

ובטרם כלות שירו נמלט ממני ועזבני, והלך מאתי כאלו לא ראני. בקשתיהו, ולא מצאתיהו. קראתיו ולא ענני.

שער ארבעים ותשעה

בשבח פירות אילני הגן.

נאם הימן האזרחי: נכספה וגם כלתה נפשי, כימי תענוגי נפשי, ובהיותי כפרא חפשי, להתעלם בצללי הגנים, ולרעות בשושנים. ויהי בקצת הימים השכמתי בטרם ישכימו המאורים, ועוררתי שחרים, ויצאתי בכפרים. להתעלם אהבים, תחת צללי הערבים. והנה רוח שחרים פני משחרת, תגלה לי אהבה מסתרת, ובלי לשון מדברת. קראה לי לשלום, ואמרה לי: גשה נא עד הלום. אביעה סודות אליך, ואצלתי רוח אהבתי עליך. והנה הבאתי לך מפרי אדמתי, ומראשית תבואתי, ריח ערוגתי, ורקח אבקתי, קח נא את ברכתי. ואם תסור אלי להתעדן באשנבי צללי, ובמשאבי נחלי, תרוה בנוזלי טללי, והיית קרוב אלי. וכשפחה ארחף אליך, ואשא משאות מאת פני אליך. וכשמעי אמרתה, שמחתי בשמחתה ובתשורתה, ואמרתי אל לבי עתה רוץ נא לקראתה, לראות היאמנו דבריה, ויצדקו אמריה. וכאשר נדרה כן עשתה, וכאשר דמיתי כן היתה. כי הביאתני לגנה, דשנה ורעננה. הסתבכו שיחיה, והתלכדו צמחיה, ומיני גרש ירחיה, וכפתריה ופרחיה, ולחי

נצניה, כלחי עלומיה, משבצים מעשה רקמה והערוגה מתעטפת בבגד עדניה, ומשבצות שניה.

וישא משלו ויאמר:

פְּרָחֶיהָ יְאִירוּן עַד חֲשַׁבְתִּים
כְּמוֹ נֵרוֹת בְּרָאשֵׁי הָאֲמִירִים.
וְעַל שַׁחַק אֲשֶׁר יֵרֵד וְיִפְצַר
לְכַבּוֹתָם וְהֵם יוֹתֵר מְאִירִים.

ובתוך הגנה יבלי מים, ומקום נהרים יאורים רחבי ידים א), ומימיהם נגרים במורד, כענק בדלח לח מפזר ומפרד.

וישא משלו ויאמר:

פְּלָגִים יוֹרְדִים עַל רִצְפַּת אֵשׁ
וְנִגָּרִים כְּמוֹ דִמְעֵי בְּמוֹרָד.
וְנִטְפֵי נוֹזְלִים יִדְמוּ בְּרִדְתָּם
בְּדֹלַח לַח מְפֻזָּר וּמְפֹרָד.

ועל המשאבים, גלות והאשנבים, וסביב התעלות, אהלים מעצי אהלות. ובין גלות עליות, טירות יפה-פיות, וחדרי משכיות, וסביב הערוגות הערוכות, שקתות מים וברכות, סביבם נצנים ופרחים, ומגדלות מרקחים, וכל מיני צמחים, ויער צומח עצי שיחים, מהם תפוחים, בשמן המור משוחים, כאלו משדי עלמה קטופים, או מלהי צבי חן אסופים.

א) ישעיה ל"ג כ"א.

וישא משלו ויאמר:

וְתַפּוּחִים כְּמוֹ דָמִים אֲדֻמִּים
מְקֻטָּרִים בְּכָל רָאשֵׁי בְשָׂמִים.
בְּעֵת אִישׁ יֹאחֲזֵם וַיֹּאכְלֵם אָז
חֲבָלִים נָפְלוּ לוֹ בַּנְּעִימִים.

ואצלם רמונים, צוזים ואדמונים. בם לצירים וכאבים, רפואות נעצבים, ממחצב הנעם נחצבים, ומעצי עדן נקצבים. וכל רמון צח ואדמון, וכתוכו מכנות היופי המון, להם מפניניהם פעמון, ומחוץ עליהם טל חרמון, ומבית מימיהם כמי דימון. כאלו מפנינו היו נכלמים, ועל כן שבו אדומים, מגוללים בדמים.

וישא משלו ויאמר:

וּבֶן רִמּוֹן יְפֵה מַרְאֶה וְאַדְמוֹן
אֲשֶׁר יָנוּד לְכָל רוּחַ כְּאַגְמוֹן.
וְרִמּוֹנָיו כְּפַעֲמוֹנִים סְבִיבָיו
בְּכָל עֵת פַּעֲמֹן זָהָב וְרִמּוֹן.

ונגדם אגוזים, בגנזי העם גנוזים. לובשים בגדים יקרים, ובטעמם לכל פה מתוקים. וכל אגוז נאה בתבניתו, ונחמד בהדרתו, אך הוא כילי לכל מבקש טובתו, ולא יתן לך ברכתו, עד תוסיף להכותו, ותתקע את היתד ברקתו.

ואשא משלי:

אֱגוֹזִים לוֹבְשִׁים בִּגְדֵי נְעִימוֹת
עֲלֵיהֶם לְיֹפִי מַלְבּוּשׁ רְקָמוֹת.
אֲבָל יִקְשׁוּ מְאֹד עָרְפָּם לְדָרְשָׁם
עֲדֵי יַכֵּם וְאָז יִמְצָא נְקָמוֹת.

ולפניהם עצי תמרים, בקומת עפרים, על קו ישר מישרים. כאלו גזלו מן העלמות, יפי הקומות.

ואשא משלי:

אָמַרְתִּי אֶעֱלֶה עַל תָּמָר
וּבְצוּף מַעֲדַנָּיו אֶתְיַמָּר.
עֵת אֶטְעַם אֹתוֹ אֶתְעַדֵּן
עַד נֹפֶת צוּף נֶגְדוֹ יֵמַר.
וּכְפָגְעִי יַעֲלַת חֵן אוֹמַר
זֹאת קוֹמָתֵךְ דָּמְתָה תָמָר.

ונכחם ענבים ערבים, להשביע רעבים. ומצוף נפת מתוק טעמם, ונגדם נשכחו כל הממתקים ולא יזכרו עוד בשמם.

ואשא משלי:

עֲרֵבִים הֵם לְכָל לָשׁוֹן עֲנָבִים
וְלִמְאֹד נָעֲמוּ לִטְעוֹם וְלֶאֱכוֹל.

וּבָם שִׂמְחַת אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים
יְבָרֵךְ אֵל אֲשֶׁר הִפְלִיא וְיָכוֹל ׃
וּמֵרֹב אַהֲבַת הָאֵל בְּאֶשְׁכּוֹל
לְזֹאת תָּלָה מְכוֹן עוֹלָם בְּאֶשְׁכּוֹל ׃

ולצדם תאנים מתוקים, לכל פה חשוקים, ובכור הנעם יצוקים. פרים חיי נפשים, וטעמם צרי ציר אנושים ׃

ואשא משלי ׃

תְּאֵנִים מִשְּׁפַת עֹפֶר גְּנוּבִים
וְאִם לֹא מִשְּׁדֵי עַלְמָה עֲשׁוּקִים ׃
כְּאִלּוּ הַתְּאֵנִים אוֹמְנִים הֵם
וְאוֹתָנוּ דְּבַשׁ עִם צוּף מְנִיקִים ׃

וסביבם שקדים, בקנה היופי משֻׁקדים. ומראיהם זכים, ואם גביהם קשים לבותם רכים. כעלמות בחדר באו, ומעין רואיהם נחבאו. ואם איש ישבר דלתותם יצאו לחוץ ומשברים יתחטאו ׃

ואשא משלי ׃

שְׁקֵדִים שׁוֹקְדִים דַּלְתֵי נְעִימוֹת
וּמִי יוּכַל לְסַפֵּר אוֹ לְדַמּוֹת ׃
וּמִתּוֹכָם פְּרִי סָגוּר וְאָגוּר
כַּעֲלָמוֹת חֵן בְּחֶדֶר נֶעֱלָמוֹת ׃

ובינותם ערוגות, בחוטי זהב ארוגות. והציצים נוצצים בשביסים, ואם יד רוח תניפם יתנערו מן הרסיסים ׃

ואשא משלי ׃

עֲרוּגָה אֲרוּגָה, כְּשׁוֹשַׁן וְסוּגָה
וּמִלֵּב דְּוֵה לֵב תְּגָרֵשׁ דְּאָגָה ׃
וְדִמְעַת טְלָלִים בְּלֶחְיָהּ שְׁחָרִים
וְתִשְׂחַק וְתִבְכֶּה וְאֵין לָהּ הֲפוּגָה ׃
וּבַת הַגְּפָנִים כְּמוֹתָהּ חַיּוֹתִי
וְחַיֵּי שְׂשׂוֹנִי בְּעֵת הִיא הֲרוּגָה ׃

ובתוך הערוגה אילת אהבים, בת נדיבים, לחיה ושערה שהרים וערבים. ברה כלבנה, יפה נעמנה. בקול ערב מרננת, ועל כנור מנגנת, והוא כיונק בחיקה ותהי לו לאומנת ׃

ואשא משלי ׃

יְפַת מַרְאֶה מְנַגֶּנֶת בְּכִנּוֹר
וְשַׂעְרָהּ לֵיל אֲבָל לֶחְיָהּ שְׁחָרִים ׃
בְּאֶצְבָּעוֹת כְּשַׁרְבִיטִים לְבָנִים
כְּעֵין מָן אוֹ בְּדֹלָחִים וְדָרִים ׃
וּתְעוֹרֵר מֵיתְרֵי כִנּוֹר לְשִׁירִי
וּתְמַשּׁוֹךְ לֵב בְּמַשְׁכָה הַיְתָרִים ׃

וְעֵת תַּחְפּוֹץ גְּזוֹר לֵב חוֹשְׁקֶיהָ
תְּחוֹנֵן קוֹל וְיִגָּזֵר גְּזָרִים.
וְאֵשׁ חֶשְׁקָהּ יְפַלַּח הַלְּבָבוֹת
כְּלַפִּיד יַעֲבוֹר בֵּין הַבְּתָרִים.

ולפניה גביעים מאדמים, בדמי בת הכרמים, אשר בה ישישו דואגים, וישמחו נוגים, ויחיו ההרוגים.

ואשא משלי:

יַיִן כְּאוֹר עַיִן אֲשֶׁר תָּמִיד
יִתְחַדְּשׁוּ גִילָיו וְהוּא נוֹשָׁן.
הוּא אֵשׁ אֲבָל יֶעֱרַב, וְלֹא יִבְעַר
בָּאֵשׁ, וְלֹא יִשְׂרוֹף וְלֹא יֶעְשָׁן.

ונגדה בחורי חמד מחמדי עינים, מחפירים ביפים כוכבי שמים. והם משתעשעים בשירי נגינות, ודברי רננות. מקור השכל בהגיוניהם, ומעין השיר ברעיוניהם, ומוצא הבדלה בין שניהם, ומזרח השמש על פניהם. וכאשר קרבתי אליהם, חרדו לקראתי, וקדמו בשלום אותי. ואמרו לי: שלום בואך, מאין מוצאך. אמרתי: ספרד אדמתי, וארץ הצבי מגמתי. אמרו לי: אל יחשך מרומך, ובל יפקד מקומך. וישימו לי מקום בתוך הקרואים, והנה רֻבם חבל נביאים, ובתוכם אבי השירים הנודאים. חבר הקיני, וכהכירו אותי רץ ויחבקני, ויפול על צוארי וישקני. ויאמר לחבריו: עתה תשלם לכם השמחה והצהלה, כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל

הנחלה. ואעמוד חדש ימים להתעלם בהם, וללקוט מפרי פיהם. עד נטה הזמן שוט הפרידה עלינו, ויתנכר אלינו, וכחל בפוך הנדוד את עינינו, והפריד בינינו.

שער חמשים

בשירים נפרדים, מזהב ומפז רב נחמדים.

נאם הימן האזרחי: הגד הגיד לי חבר הקיני ויאמר: הייתי עם יושבי יעבץ, חליצות המליצות משבץ, ונפוצות התבונות מקבץ. ויהי היום ואני בשער העיר וארא תחת אלה עבֻתה קבוץ המון רב, ואספסף נערב. וכאשר קרבתי בלב משׂתאה, לראות המראה. מצאתי חברת משכילים, מבני הפחות והאצילים. בדברי מליצות מדברים, ושירי נעימות מחברים, וממחצב לבם פנינים חוצבים, וממעין שכלם מים חיים שואבים. וזה לזה רוצה לנסות, למען ילמדו מלאכת השיר לעשות. וכאשר ראיתי כי במלאכת השיר באו, ולערוך מלחמתו נצבאו. ידעתי כי אני גבירם, ויושב על כסא כבודם, ולי יתנו ידם. ואען ואומר: אנשי לבב שמעו לי, והקשיבו למליצות שבלי. אני האיש אשר בניבו הררי עד ירעיש, ובשירו הפנינים יוביש, ונחלי איתן בשבלו יוביש, ויוציא מים מצור החלמיש. והרוצה לנסות עדיו יגיש, והמאמין לא יחיש.

אמר ראש הקרואים: במה כחך זה, ובמה גבר שכלך וגחזה. הבשירות, אם באגרות. או בחרוזים נחמדים, או

במלים נפרדים. אמרתי: דעו כי לבי בכל קלע יקלע, ושכלי בכל תושיה יתגלע. ובכל אשר תנסוני, תמצאוני. אמרו לי: אם כן השקנו מן המעין, והשמיענו משירותיך אשר חברת בכל ענין. אמרתי להם: כדברכם אעשה, והודי מכם לא אכסה. ותחלה אזכור לכם שירי תשובה, עשיתים לבקש סליחה על המשובה.

ואשא משלי:

אֱלֹהַי יַעֲלֶה זִכְרִי לְטוֹבָה
וְאַל תִּרְחַק הֲכִי צָרָה קְרוֹבָה.
וְהַבֵּט נָא לְגֹדֶל הַתְּלָאָה
וְאַל תַּבֵּט לְגֹדֶל הַמְּשׁוּבָה.
בְּמֵי דִמְעִי מְחֵה פִּשְׁעִי וְאַל נָא
תְּהִי חַטַּאת יְהוּדָה עוֹד כְּתוּבָה.

ואלה השירים כתבתי על היכל בית הכנסת, [יפה מתנוססת].

שַׁדַּי שְׁעֵה קוֹל צוֹעֲקִים אֵלֶיךָ
מִשְׁתַּחֲוִים לִפְנֵי הֲדוֹם רַגְלֶיךָ.
רַמְתָּ וְעָצַמְתָּ וְנַעֲלֵיתָ בְּאֵין
מָקוֹם וְנִגְלֵיתָ בְּמִפְעָלֶיךָ.
עַל כֵּן עֲבָדֶיךָ יְדֵיהֶם קִצְּרוּ
לִבְנוֹת לְךָ נָוֶה כְּפִי גָדְלֶךָ.

אוּלָם כְּכֹחָם כּוֹנְנוּ מִקְדָּשׁ מְעַט
לָשׂוּם מְגַמָּתָם לְהֵיכָלֶךָ.
לִבְּךָ וְעֵינֶיךָ יְהוּ שָׁמָּה הֲכִי
לִבָּם וְעֵינָם נָשְׂאוּ אֵלֶיךָ.

ואלה עשיתים על עיר ירושלים, בבואי אליה ממצרים.

שָׁלוֹם לְעִיר שָׁלֵם אֲשֶׁר יָפְיָהּ
נֶעְלָם לְרוֹאִים יֹאמְרוּ אַיֵּהּ.
כָּל יוֹם אֲחוֹנֵן אֶת עֲפָרָהּ כִּי
הִיא מַחֲלַת נַפְשִׁי וְהִיא צָרְיָהּ.
[עֵינִי בְּעֵת כִּי רָאֲתָה אוֹרָהּ
לֹא נֶעֶצְרוּ בָהּ עַנְנֵי בִּכְיָהּ].
הָאֵל אֲשֶׁר אִוָּהּ לְמוֹשָׁב לוֹ
יִרְאֶה בְּרֹב עָנְיָהּ וְשָׁב שִׁבְיָהּ.
בּוֹכָה לְנוּד דּוֹדָהּ בְּשׁוּבוֹ לָהּ
יִמְחֶה דְמָעוֹת מֵעֲלֵי לֶחְיָהּ.

ועוד אמרתי, ועל זה הענין חברתי.

לְצִיּוֹן שָׁאֲפָה נַפְשִׁי וְרוּחִי
הֱיוֹת בָּהּ כָּל יְמֵי חַיַּי מְנוּחִי.
כְּחֶשְׁקָהּ יִנְעֲמוּ לִי הַתְּלָאוֹת
וְאֶתֵּן בָּהּ לְמַכֶּה רֹאשׁ וְלֶחִי.

וְלֹא אֶתְאַו לְכַלְּתָהּ כָּל יְמוֹתַי
עֲדֵי אֶגְוַע וְנָס כֹּחִי וְלֵחִי.
אֲחוֹנֵן אֶת עֲפָרֶיהָ בְּכָל עֵת
עֲדֵי יַשְׁאִיר עֲפָרָהּ אוֹר בְּמִצְחִי.
וְעֵת אֶכְסוֹף לְטוֹב רִקְחֵי בְשָׂמִים
וְהִיא בָשְׂמִי וְטוֹב רִקְחִי וְרֵיחִי.
עֲפָרָהּ אֶעֱשֶׂה מַרְפֵּא לְנִגְעִי
וְאֶמְרַח עַל שְׁחִין לִבִּי וְנִתְחִי.

(הוספות עפ"י כ"י)

[ואלה עשיתי בחליי, כשהפיק אלהים צריי.

אַל נָא אֱלֹהַי יֶחֱרֶה אַפְּךָ
עַל כָּל אֲשֶׁר יֶחֱסֶה בְּתוֹךְ צִלָּךְ.
אַל תַּעֲלֵנִי בַּחֲצִי יָמַי
מוֹתִי הֲיוֹעִיל וְיִסְכָּן לָךְ.
לֹא אֶשְׁאֲלָה עֹשֶׁר וְתֵן לִי חֵי־
נֶפֶשׁ וְאֶבֶן הָרֶגֶשׁ קַח לָךְ.

ועשיתי על איש מחסידי עמו, נפטר לבית עולמו.

מִפַּחְדְּךָ נַפְשְׁךָ בְּצוֹם עִנִּיתָ
עַד כִּי לְחוּט הַשַּׂעֲרָה דָּמִיתָ.

יְגֹעַם בְּנֵי תֵבֵל וְיָגַעְתָּ לְטוֹב
כִּי יָרְדוּ הֵמָּה וְאַתָּה עָלִיתָ.
אַשְׁרֵי יְחִידָתְךָ אֲשֶׁר שָׁכְנָה בְּכֵס
עֶלְיוֹן וְאוֹתָהּ מִשְּׁאוֹל פָּדִיתָ.

ואלה עשיתי בים, בהנצלי משאון גליו ודכים.

בַּמָּה אֲקַדֵּם אֵל וּמָה אָנִי
כִּי עַד הֲלוֹם חַסְדּוֹ הֱבִיאָנִי.
מִקְצֵה אֲדָמָה וַאֲצִילֶיהָ
לָבֹא לְהַר קָדְשׁוֹ קְרָאָנִי.
בַּיָּם בְּעָבְרִי בִּשַּׂרְנִי כִּי
תַעֲבוֹר בְּמַיִם אִתְּךָ אָנִי.

ואלה שלחתי לקבר אדוננו יחזקאל, מכבד חטאי להקל.

לְבַקֵּר קִבְרְךָ עֵינַי אֲגַמִּים
וְדִמְעָתִי מְגוֹלָלָה בְּדָמִים.
נְבִיא הָאֵל יְחֶזְקֵאל הַמְּכֻבָּד
בְּפִי צִבְאוֹת מְרוֹמִים וַהֲדוֹמִים.
קְרָבַי נִכְסְפוּ לִלְחוֹךְ עֲפָרְךָ
וְלִלְקוֹט מֵעֲפַר קִבְרְךָ לְשָׂמִים.
וְלִשְׁאוֹף מִרְקָחוֹת בְּשַׂר בְּשִׂיחֶךָ
מְקֻטָּרִים בְּכָל מִינֵי בְשָׂמִים.

וְאָז אָשִׁיר לְאֵל חַי וְאוֹמַר
חֲבָלִים נָפְלוּ לִי בַנְּעִמִים.

ואלה עשיתי לקבר אדוננו עזרא הסופר, למצוא כפר.

לְאוֹר עוֹלָם אֲשֶׁר הֶחְפִּיר מְאוֹרוֹת
וְסָבִיב עוֹמְדִים לוֹ כַמְּנוֹרוֹת.
עֲדֵי כִּי שׁוֹמְעֵי שִׁמְעוֹ בְּגָאוֹן
לְנַפְשׁוֹתָם יְרִימוּן הַתְּשׁוּרוֹת.
וְאֵיךְ יוּכְלוּ לְכַחֵשׁ נִפְלְאוֹתָיו
וּבוֹ הָעוֹבְרִים יִרְאוּ גְבוּרוֹת.
כְּבוֹד עֶלְיוֹן סְבִיב קִבְרוֹ יְנוֹצֵץ
וְיָפִיץ אוֹר לְעֵינַיִם סְגוּרוֹת.
כְּבוֹד עֶזְרָא קְדוֹשׁ אֵל הַמְּכֻבָּד
אֲשֶׁר הוּא לַיְקוּם עֶזְרָה בְּצָרוֹת].

[ועשיתי לאיש עז וקשה, משיב] על חבור רבנו משה.

כָּל מֵשִׁיב עַל דִּבְרֵי מֹשֶׁה
שִׁבֵּר עֹל גַּם מוּסָר נִתֵּק:
תֵּאָלַמְנָה שִׂפְתֵי שֶׁקֶר
הַדֹּבְרוֹת עַל צַדִּיק עָתָק.

[ועוד עשיתי בעניניו על המתפאר עליו :

וְהַחַלָּשׁ בְּעֵת יִהְיֶה בְּבֵיתוֹ וכו׳ (למעלה בשער ארבעים וששה).

ואלה עשיתים, ולרבי משה מספרד שלחתים.

גָּבְהוּ דְרָכֶיךָ וְעָמְקוּ וְיָתְ־
רוֹן פָּעֳלְךָ עַל פָּעֳלָתֵנוּ.
מֵאִתְּךָ אשד (?) א) תְּהִלּוֹתֵינוּ
וּבְרוֹמְמָךְ כָּל גְּדֻלָּתֵנוּ.
מַלְאַךְ אֱלֹהִים אַתְּ וְנִבְרֵאתָ בְּצֶ־
לֶם אֵל, וְאִם אַתָּה כְּתַבְנִיתֵנוּ.
בִּגְלָלְךָ אָמַר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה
אָדָם בְּצַלְמֵנוּ וְכִדְמוּתֵנוּ.

ועשיתי בענין אחר הפכם, על אנשים השחיתו דרכם.

הוֹי עַל אֲנָשִׁים לֹא לְעֵזֶר נִבְרְאוּ
עַל כֵּן בְּזָכְרָם יִפְּלוּ פָּנֵינוּ.
הֵמָּה כשורים (?) מִבְּלִי לִבָּם וְאֵיךְ
יֵדְעוּ דְבַר חָכְמָה וְיִתְבּוֹנְנוּ.
לֹא בַעֲדָם אָמַר אֱלֹהִים נַעֲשֶׂה
אָדָם בְּצַלְמֵנוּ וְכִדְמוּתֵנוּ].

א) אולי צ"ל אֲשֶׁר.

ואלה עשיתי לרבי מנחם [בר יצחק] דיין מצרים, [אשר אין כמוהו נדיב ידים ונקי כפים, יברכהו אל שוכן שמים].

יְמִינְךָ מִנְּהַר פִּישׁוֹן רְחָבָה
וְלָךְ בָּרָא אֱלֹהִים הַנְּדָבָה.
לְךָ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תָּפִיץ יְאוֹרִים
וְהִיא מִלַּהֲבֵי הָאֵשׁ חֲצוּבָה.
וְלוּ נָגְעָה יְמִין כָּל קוֹפְצֵי יָד
וְכָל כֵּילַי בְּיָדְךָ הַנְּדִיבָה.
אֲזַי שָׁבוּ בְּנֵי דוֹרְךָ נְדִיבִים
וְלֹא נִשְׁאַר אֱנוֹשׁ כֵּילַי בְּצוֹבָה.

ואלה עשיתי על רבי אברהם (בן הרמב"ם זכרו לברכה) [בר משה, בירושלם].

אִם הַיָּקָר אָדוֹן לְכָל אָרוֹן
הוּא בֶּאֱמֶת עֶבֶד לְאַבְרָהָם.
מִיּוֹם כְּבוֹדוֹ נֶעֱלַם מִנִּי
אַלְּךָ מְשׁוֹטֵט בַּעֲדוֹ נִדְהָם.
כָּמְהוּ שְׁעִפַּי לוֹ בְּעָבְרִי אֶ־
רֶץ נוֹד וְאִתִּי יַעֲבוֹר כְּנִהָם א).

א) תשוקת רעיוני אליו תעבור אתי כאהלות כדודי (עפ"י שמואל ב' י"ט ל"ט).

לאיש אשר היתה לו בתולה יקרה, ונמצאת הרה.

וְיוֹנַת חֵן מְקֻנֶּנֶת בְּחֵיק אָב
מְמַלֵּא יוֹם לְיוֹם טַרְפָּהּ וּמַסְפִּיק.
חֲשָׁבוּהָ כְּהֵא רָפֶה אֲבָל עֵת
בְּחָנוּהָ מְצָאוּהָ בְּמַפִּיק.

[ועשיתי לאיש מן הנבלים, וראש הנוכלים.

רְאוּ כִּילַי אֲשֶׁר יָדוֹ בְתוּלָה
לְכָל שׁוֹאֵל וְלַכֵּלוֹת בְּעוּלָה.
וּבוֹ פֶּלֶא וְאוֹת כִּי הוּא בְאֶחָד
וְיֵחָשֵׁב כְּסַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה א).

ועשיתי על הראש ר' שמואל בר נסים ושלחתי אליו.

הַשַּׂר אֲשֶׁר לוֹ בֵין צְבָא רוּם מַחֲנֶה
לִבִּי לְפֵרוּדְךָ מדורה (?) נַעֲנֶה.
אַתָּה מְאוֹר עוֹלָם וְתִשְׁכּוֹן מַחְשָׁךְ
כֵּן הַשְּׁכִינָה בַּעֲרָפֶל תַּחֲנֶה.
אֶקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה מְשׂוֹשִׂי בִלְתְּךָ
אַךְ הַבְּכִי טֶרֶם קְרָאתִיו יַעֲנֶה.

א) כילי בגימטריה שבעים.

הֵן הַסְּפִינָה בְּךָ נִרְאֲתָה הַשַּׂר, הֲכִי
אַתָּה כְּמַלְאַךְ הָאֱלֹהִים תּוֹךְ הַסְּפִינָה.

ועשיתי לאיש אשר ידו סגורה, ועם נדבתו עצורה.

יָדְךָ לְכָל שׁוֹאֵל סְגוּרָה
בְּתוּלָה וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ.
אִלּוּ תִהְיֶה אִמְּךָ כֵּן (?) לֹא
יִהְיֶה מני (?) בְזַרְעָהּ.

ועוד עשיתי עליו, ושלחתים אליו].

רְאוּ כִּילַי אֲשֶׁר יָדוֹ כְּסֶלַע
וְלִבּוֹ לַעֲצוֹר אוֹתָהּ יְאַמֵּץ.
אֲנָשִׁים נוֹקְדִים יָדוֹ בְּפַתַּח!
וְאַךְ הוּא מַחֲלִיף פַּתַּח בְּקָמֵץ.

לנער נשא אשה זקנה, ולה עשר ואין קצה לתכונה.

נִפְלֵאת גְּבִירַת חֵן בְּעִנְיָנַיִךְ
מֵרֹב כְּבוֹדֵךְ יִבְעָלוּךְ בָּנָיִךְ.
לוּ תֶחֱזֶה צוּרַת דְּמוּתֵךְ תּוֹךְ רְאִי
מוּצָק, לְפַחְדֵּךְ נָפְלוּ פָנָיִךְ.
יָפְיֵךְ מְעַט כִּימֵי שְׁנוֹת בַּעְלֵךְ וְעָשְׁ-
רֵךְ רַב לְאֵין קֵצֶה כְּמוֹ שָׁנָיִךְ.

[ועוד עשיתי לאיש אשר קפץ ממני ידו, ולמד הכילות מיולדו.

אִם יָדָיו גָּבַל קָפֵץ מִנִּי
יָדוֹ מִצְוַת יוֹלְדוֹ הֵקִים.
נִשְׁבַּע הָאֵל, בַּל יִהְיֶה עַל
נִכְבָּדִים חֶסֶד הָרֵיקִים.
כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט הָ־
רֶשַׁע עַל גּוֹרַל צַדִּיקִים.

ועשיתי לאיש נדיב בלשונו, וכילי בהונו.

אִם בַּעֲלֵי מִשְׂרָה כְּמוֹ עַיִן
אַתָּה אֱמֶת לָהֶם כְּמוֹ אִישׁוֹן.
וּבְעֵת ירחצון (?) עַל נְתִיב הַיְקַר
אַתָּה לְבַדְּךָ תַּעֲבוֹר פִּישׁוֹן.
וַאֲשֶׁר יְמַלְאוּן הֵם בְּמַעֲשֵׂה יָד
אַתָּה תְמַלֵּא בִּדְבַר לָשׁוֹן].

ועשיתי לאיש אחד משלח מדנים, והוא מתפלל בתחנונים.

רְאוּ זָקֵן עוֹלֶה לְהַפִּיל תַּחֲנוּנִים
בְּלֵב יִקְבֹּץ אָוֶן וּמָלֵא תַזְנוּנִים.
כְּלָבָן מִתְעַטֵּף כְּשׁוֹבֵךְ הַיּוֹנִים
מְלֻבָּן מִבַּחוּץ מְטֻנָּף מִבִּפְנִים.

[ועשיתי לאיש אחד יצא לו שם בנדבה, וידו מטל נדבה חרבה.

אֶתְמַהּ לעם הלך (?) וְאֵיךְ לֹא נִכְלְאוּ
דוֹדַי וְנוֹזְלֵי יָדְךָ אֵיךְ קָפְאוּ.
אַתָּה כְּמוֹ מָחוֹל אֲשֶׁר לוֹ קוֹל מְאֹד
גָּדוֹל, וּבוֹקְעוֹ רֵיק וְרוּחַ מָצְאוּ.

ועשיתי לאיש מאנשי כלנה, הללתיו וברח לחרן ממני ונסתר מעיני.

יְלִיד זָלוּת, אֲחִי נַבְלוּת וְכִילוּת
אֲשֶׁר כָּל הַנְּבָלוֹת נִקְבְּצוּ בוֹ.
וְהִלַּלְתִּי שְׁמוֹ בִּשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת
וְנִכְשַׁלְתִּי בְּמַאֲמַר פִּי וְנִיבוֹ.
וְאוּלָם עֵת דְּרַשְׁתִּיו לֹא מְצָאתִיו
וְאָמְרוּ כִּי לְחָרָן שָׂם נְתִיבוֹ.
וְאִם נֶחְבָּא וְנִסְתַּר מִלְּפָנַי—
שְׁמוֹ הָרַע, בְּפִי עֵטִי עֲזָבוֹ.
כְּמוֹ עַכְבָּר אֲשֶׁר נִכְנַס בְּתוֹךְ חוֹר
וְעָזַב חוּץ בְּפִי חָתוּל זְנָבוֹ.

ועשיתי בבלנה על איש מן הנבלים השוֹרִים, עושה שירים, והוצב בורות נשברים, ומימיו מרים, ושמו ברכות:

קְלָלוֹת הוּא, מְחַבֵּר שִׁיר כְּצוֹאָה
וְהַצּוֹאָה בְּפִיו יַחְשׁוֹב כְּנֹפֶת.
וְהֶגְיוֹנוֹ יְגַלֶּה אֶת קְלוֹנוֹ
וְעֶרְוָתוֹ בְּשִׁירוֹ נֶחְשֶׂפֶת.
וְאָבִיו הוּא מְשֻׁעְבָּד לַנְּבָלוֹת
וְאִמּוֹ לַחֲרָפוֹת נֶחֱרֶפֶת.
וְנֶאֶסְפוּ לְעוֹלָמָם שְׁנֵיהֶם
וְחֶרְפָּתָם לְאוֹת לֹא נֶאֱסֶפֶת.
וְעַד הַבֵּן עֲלֵי טֻמְאַת אֲבוֹתָיו
כְּבֵיתַ רָע עֲלֵי בֵּית הַטִּנֹּפֶת.

ושאלתי ממנו ספרי כל משליו משלי אפר ותיכף אשר שלחו בא אלי ולקחו ועשיתי עליו:

קְלָלוֹת בָּא וְהִשְׁאִיר לִי כְּתָבוֹ
בְּיוֹם אֶחָד, וְהַשֵּׁנִי גְּזָלוֹ.
חֲשַׁבְתִּיהוּ בְּעֵת תִּתּוֹ וְקַחְתּוֹ
כְּכֶלֶב שָׁב לְקִיאוֹ וַאֲכָלוֹ.

ועשיתי לאיש כילי אשר הבטיח אותי בנדבתו, ונדר נדרים ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקדים:

בְּהִתְנַדֵּב בְּפִיו כִּילַי
וְיַחְשׁוֹב חֵטְא אֲשֶׁר בִּטָּא.
יְהִי קוֹפֵץ שְׁתֵּי יָדָיו
וְנִסְלַח לוֹ אֲשֶׁר חָטָא.

ועוד עליו עשיתי, וזה חזיתי:

כְּלֵי הַתַּעֲלִים מוּמְךָ
הִנֵּה בְּיָדְךָ עֶדְךָ.
כָּלוֹת בְּךָ דָבְקָה עֲדֵי
הָיְתָה לְאוֹת עַל יָדְךָ.

[ועשיתי] על היין, [הנחמד למראה עין]:

וְכָל חָדָשׁ מְאֹד יֶעֱרַב וְיִנְעַם
וְעֵת יִבְלֶה יְקוּצוּן בּוֹ נְפָשִׁים.
וְיַיִן כָּל אֲשֶׁר יִבְלֶה וְנוֹשָׁן.
מְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים.

עוד על היין.

וּבֶן שׂוֹרֵק חֲשַׁבְתִּיו נֶאֱמָן לִי
וְהוּא יִפְרֹשׂ כְּמוֹ נָחָשׁ וַיַּשִּׁיא.
אֲהַבְתִּיהוּ וּבָגַד בִּי בְּעָרְמָה
וַיִּמְשׁוֹךְ אֶת לְבָבִי לוֹ וְנַפְשִׁי.

אֲנִי שְׂמֵחָיו הֱיוֹת שָׁמוּר בְּקִרְבִּי
וְהוּא עָלָה הֱיוֹת שׁוֹמֵר לְרֹאשִׁי!

[ועשיתי בחשק בימי הנעורים, ותענוג הבחורים:

צְבִי חֵן הוּא דְמוּת יוֹסֵף (?) וְיָפְיוֹ
וְעַל רֹאשׁוֹ עֲטֶרֶת הוֹד כְּאוּלָם.
וְנַפְשִׁי הִיא לְכַף רַגְלוֹ כְּחָרֵק
וְהוּא גֵּאֶה וְרָם עָלַי כְּחוֹלָם.
וְנִגְנַבְתִּי לְגַן פָּנָיו כְּגַנָּב
לְלַקֵּט מִגְדְּנֵי פִיו וְנִכְלָם.
וְעָלַי זָרְחָה שֶׁמֶשׁ לְחָיָיו
וְדָמִים לִי וְהֵן רוּחִי (?) אשלם].

על החשק:

עֵינֵי צְבִיָּה דָּרְכוּ לִי קֶשֶׁת
עַל כֵּן שְׁעָפַי יָרְאוּ מִגֶּשֶׁת.
נַפְשִׁי כְמוֹ צִפּוֹר בְּרִשְׁתָּהּ נִלְכְּדָה
אַךְ אַהֲבָתָהּ הָיְתָה הָרֶשֶׁת.
עֵינָהּ דְּמוּת קֶשֶׁת אֲבָל פָּרְשָׂה
עָנָן וְעָלָיו נִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת.

עוד על החשק:

סוֹבֵב חוֹשֵׁק עַל יַד הַיְאֹר
וּכְאֵב חֶשְׁקוֹ פִּצְעֵי זָיִן.

נִרְאָה עַלְמָה הִיא רוֹחֶצֶת
מַלְבּוּשׁ דּוֹדָהּ עַל הָעָיִן.
וּנְשָׁקָהוּ לֹא לִכְבוֹדוֹ
רַק לִכְבוֹד חַכְלִילֵי עָיִן.
כֵּן יֵשׁ אָדָם סוֹבֵא יִשְׁתֶּה
הַחֹמֶץ לִכְבוֹד הַיָּיִן.

[ובענין הדמעות, היורדות מאש הצלעות, אמרתי:

אַסְתִּיר צְפוּן חֵשֶׁק בְּלִבִּי אָז
דִּמְעִי כְּנֵס נִגְלֶה בְּרֹאשׁ הֶגֶל.
לִבִּי עֲלֵי נַחַל אֱמוּנָה הוּא
שׁוֹכֵן אֲבָל דִּמְעִי בְּעֵין רוֹגֵל.

ואמרתי על הֶקֵר נוזלי שיר מן (הבנין) [העינים?]

הָהּ נִגְלָה סוֹד חִשְׁקִי אַחַר
הָיָה בִּכְלוּא לִבִּי לָחוּץ.
דִּמְעִי הֵחֵל אֶל עֵינָיו רָץ
וַיַּגֵּד לִשְׁנֵי אֶחָיו בַּחוּץ].

ועשיתי על אשה יונית אשר לקרוא תורה — וכל איש למשכב זכר יודעת.

שְׁאָלוּנִי בְּעַד אִשָּׁה חֲכָמָה
עֲנִיתִים לָמְדָה חָכְמָה לְבָשְׁתָּהּ,
מְזִמָּתָהּ לְזִמָּתָהּ לְמוֹפֵת
וְסַפָּן נֶאֱמָן דַּעְתָּהּ לְדַעְתָּהּ.

[ועוד עשיתי על עניניה, לגלות תשותיה (?) ושמה טהורה:

וְאִשָּׁה חֲכָמָה לְהָרַע עֲרוּמָה
נְתִיב חֵטְא תְּסַקֵּל וְיֹשֶׁר תְּעַקֵּל.
וְקָרְאוּ שְׁמָהּ יוֹלְדֶיהָ טְהוֹרָה
וְכֵן הִיא, וְאָכֵן כְּטָהֳרַת יְחֶזְקֵאל.

וחברתי ספר גורלות, לאיש מחשובי הקהלות, וכתבתי אלה השירים:

שַׂר הַיְקָר אַתָּה נְסִיכֵנוּ
וּנְשִׂיא אֱלֹהִים אַתְּ בְּתוֹכֵנוּ.
הִנֵּה לְךָ סֵפֶר אֲשֶׁר מִלָּיו
יֹאמְרוּ: לְכוּ נִכְרַע לְמַלְכֵּנוּ.
קוֹרְאִים לְךָ קוּמָה מְשָׁל בָּנוּ
כִּי שִׂכְלְךָ יָאִיר לְחָשְׁכֵּנוּ.
דִּבְרֵי אֱמֶת תִּמְצָא בְּפִינוּ, יוֹם
גּוֹרָלְךָ תַּפִּיל בְּתוֹכֵנוּ.

ועשיתי על איש כילי ראיתיו דואג על העב הנעצרת, בשנת הבצרת.

אַל תִּדְאַג עַל הַנְּשִׂיאִים שַׂר־יְקָר
אִם נוֹזְלִים לֹא יָצְקוּ עָלֶיךָ.

כִּי מִמְּךָ לָמְדוּ קְפוֹץ יָד כִּי שְׁמָם
כְּשִׁמְךָ וּמִפָּעֳלָם כְּמִפְעָלֶךָ.

ועשיתי על החכם ר' יוסף המערבי א), בנסעי לצובה מארץ הצבי:

כְּךָ הוֹבִישׁ אֱלֹהִים יָם דְּמָעוֹת
כְּךָ אָמַר לַצּוּלָה חֲרָבִי.
(ואף בך ?) בֵּית זְבוּל בָּרָא לְשִׁבְתּוֹ
לְשׁוֹן קֹדֶשׁ וַיְהִל שָׁם עֲרָבִי.
וְהָיִיתָ גְּבִיר וָרַב בְּמַעֲרָב
וּבְמִזְרָח מְשָׁחֲךָ אֵל לְנָבִיא.
וְאָמְנָם כִּי אֲרַם צוֹבָא כְּמִקְדָּשׁ
וְאַתָּה בָּהּ כְּמוֹ נֵר מַעֲרָבִי!

ועשיתי על הקהלה, המואסת התהלה:

שַׁדַּי שִׁלַּח צוֹעִים לְרוֹשֵׁשׁ כָּל
טוּבַת בְּנֵי בָבֶל וְכַלְנֵה.
עָשְׁרָהּ וְכָל חֵילָהּ לְזָרִים תֵּן
וַחֲשׂוֹף יָפָהּ סִתְרָהּ וְגַלְּנָה (וְגַל נָא ?).
אִם כַּסְפִּינָה רָחֲבָה, קַצֵּר
אוֹתָהּ וְאַל אַמָּה תְּכַלֶּנָּה.

א) ראה תולדותיו בהערות לשער הארבעים ושמנה.

ועשיתי על בני עדינה, אשר היו בימי קדם פאר כל מדינה, ועתה נותרו למְשל ולשנינה:

אַנְשֵׁי עֲדִינָה נִבְזִים וּשְׁפָלִים
מִבְחַר הֲמוֹנָם דֹּמֶן וְאַשְׁפָּה.
לֹא אַחֲרִישׁ עַד אָשִׁית לְבָבָם
לִהְיוֹת לְחִצֵּי שִׁירַי כְּאַשְׁפָּה.
הֵן אִם תְּמוֹל כֻּלָּם הָיוּ אֲצִילִים
הַיּוֹם יְקוּמָם אָבַד וְנִסְפָּה.
הַיּוֹם בְּשַׁחַת וּתְמוֹל בְּשַׁחַק
הַיּוֹם בְּאַשְׁפָּה וּתְמוֹל בְּחֻפָּה.
הֵם לֹא לְעֵזֶר גַּם לֹא לְהוֹעִיל
כִּי אִם לְבֹשֶׁת וְגַם לְחֶרְפָּה.

ועשיתי לאיש כילי מכל אשר לפניו, והוא נחשב נדיב בעיניו:

וְרָאִיתִי אֱנוֹשׁ כֵּלַי וְלִפְנֵי
נְדִיבִים הוּא בְּעֵינָיו רֹאשׁ לְכֻלָּם.
וְלֹא יַעֲלֶה לְמַעֲלוֹת הַנְּדָבָה
עֲדֵי יוּכַל חֲמוֹר לַעֲלוֹת בְּסֻלָּם.

ועשיתי על אנשים הללתים בשירים, ולא הביטו דרכם ולא ידעו מהלכם:

תְּשׁוּבַת שִׁיר שְׁלַחְתִּיהָ וְלֹא יָשִׁיב
וְחַסְדֵי בִין וְשֵׂכֶל עִם תְּמִימוֹת—
וְחָשְׁבוּ אֶת תְּהִלָּתִי לְקָלוֹן
וְהָרַע יַחְשְׁבוּ יֹשֶׁר וְתֻמּוֹת.
וְכֻלָּם בַּנְּבָלוֹת הֵם שְׂמֵחִים
וְאָכֵן יִמְאֲסוּ דִּבְרֵי נְעִימוֹת.
וְדִמְיוֹנָם כְּרֶמֶשׂ וְגַלְגַּלִּים (?)
אֲשֶׁר כְּמוֹר יְהִי....
תְּנָה אוֹתוֹ לְצוֹאָה וְיִחְיֶה
וְשֶׁמֶן רֹאשׁ מְשַׁח אֹתוֹ וְיָמוּת].

ועשיתי לאיש נדיב שלח לי מנחה, וביום השני כָּפַל הארוחה:

נְדִיב הַלֵּב אֲשֶׁר הֶעֱשִׁיר בְּנֵי אִישׁ
וְלֹא נִמְצָא בְיָמָיו דַּל וּמִסְכֵּן.
שְׁתֵּי יָדָיו שְׁתֵּי צָרוֹת מְקַנְּאוֹת
וְזֹאת תֵּיטִיב וְהַשֵּׁנִית תְּתַכֵּן.
בְּעֵת תִּגְמוֹל נְדָבוֹת יַד יְמִינוֹ
תְּקַנֵּא הַשְּׁנִיָּה לַעֲשׂוֹת כֵּן.

עשיתיו לאיש מנדיבי ספרד כמוהו בנדבה לא נהיה, שמו רבי חייא:

שְׂאוּ שָׁלוֹם לְגְבִיר, יְקַר עַם תֹּם הֶחָבִיר
וְזִכְרוּ קוֹל יַעֲבִיר נְדִיב הַדּוֹר חִיָּא.
לְמִי חָכְמוֹת צָמֵא וְלַעֲשׂוֹת טוֹב הוֹמֶה
עֲרֵמוֹת הַיְקָר מְעַפֵּר שִׁפְלוּת חַיָּה.
וְלוּ מִנִּדְבָתוֹ יְאוּ אִישׁ נִשְׁמָתוֹ
יְחַיֶּה זוּלָתוֹ וְנַפְשׁוֹ לֹא חָיָה.

[ועשיתי בענין החשק, בעופר אשר עיניו כלי נושק:

צְבִי הַחֵן אֲשֶׁר שָׁכַן כִּלְבָבִי
שְׂרָפָהוּ יְקוֹד צַלְעִי וּמֵעַי.
וְלוּלֵי כִּי הֲרָגַנִי בְעֵינָיו
וְהִרְבָּה עַד מְאֹד חִנָּם פְּצָעַי.
נְתַתִּיהוּ בְּבַת עֵינַי וְשַׂמְתִּיו
כְּעֵץ שָׁתוּל עַל פַּלְגֵי דְמָעַי.
וְעַל רִשְׁעוֹ נְתַתִּיהוּ בְלִבִּי
עֲדֵי שָׁכַן חֲרֵרִים בֵּין צְלָעַי.

ועשיתי על איש היתה לו שפחה, והוא ואביו מתעלם בה, זה הולך וזה בא:

שִׁמְעוּ מְתֵי צֶדֶק וְיוֹשְׁבֵי שַׁעֲרָה
כִּי גְבֶרֶת זִמָּה וּפִיהָ פָּעֲרָה,

אֵיךְ מוֹסְדוֹת שַׁחַק לְזֹאת לֹא יִרְגְּזוּן
כִּי אִישׁ וְאָבִיו יֵלְכוּ אֶל הַנַּעֲרָה.

ועשיתי באיש ראיתי מצנפת עצומה, כמו מאתים אמה:

וּמִצְנֶפֶת בְּרֹאשׁ נָבָל קְשׁוּרָה
חֲשַׁבְתִּיהָ כְּלִי מָלֵא כְּלִמָּה.
מְאֹד גְּדֵלָה וְהִיא עוֹמְדָה עֲלֵי רֵיק
כְּתַכְלִית הַהֲוָיָה עַל בְּלִימָה.

ועשיתי על איש מרוח אשך, ונשא אשה יפה תאיר בחשך:

... דּוֹדִי שְׁדֵי כַלָּה נְעִימָה
וְלֹא יֶחְסַר לְךָ כָּל תַּעֲנוּג טוֹב.
עֲלֵה עִמָּהּ עֲלֵי עֶרֶשׂ אֲהָבִים
עֲדֵי תִהְיֶה כְּגַן רָוֶה וְרָטוֹב,
רְאֵה בֵיצָתְךָ עִמָּהּ גְּרוּרָה
וְהִיא בֵיצָה אֲשֶׁר נוֹלְדָה בְּיוֹם טוֹב].

על השיבה:

מוֹדֶה אֲנִי מַעֲשֵׂה מְתֵי עוֹלָם.
הַלּוֹבְשִׁים לָבָן בְּיוֹם אֶבְלָם.

כֵּן שַׂעֲרוֹתַי לָבְשׁוּ לָבָן
עַל נוּד יְמֵי נֹעַר וְסָר צִלָּם.

עוד לו:

אִישִׁים יְרִיבוּנִי עֲלֵי רֹב שְׂעָרִי
אָמְנָם כְּסִילוּתָם שְׁחִין פּוֹרֵחַ.
כִּי לוּ אֱלִישָׁע אָז יְהִי כֵּן הֵן אֲזַי
לֹא קָרְאוּ אַחֲרָיו עֲלֵה קֵרֵחַ.

[והעתקתי בספרד ללשון הקדש מורה הנבוכים, לאחד מן הנסיכים, והיה לראותו כוסף, ושמו יוסף, ושלחתיהו לו עם אלה השירים א):

שָׁלוֹם לְךָ עוֹרֵךְ קְרָב חָכְמָה
כִּי בָהּ צְמָחָיו יוֹם וָלַיִל צָצִים.
עַד קִנְאוּ בוֹ יוֹצְאֵי צָבָא
וַיִּשְׂטְמֻהוּ בַּעֲלֵי חִצִּים.
אִם תֶּאֱהַב לַעֲלוֹז בְּגַן חָכְמָה
הִנֵּה עֲרוּגָה מְלֵאָה צִיצִים.

א) ספר מורה הנבוכים להרמב"ם בהעתקת חריזי (שונה בסגנונה מהעתקת אבן תבון הרגילה בדפוסנו) הופיעה בפעם הראשונה עפ"י כ"י ע"י החכם שייער, לונדון תרי"א.

אוֹ לִבְּךָ תַקְרִיב לְאֵל קָרְבָּן
הִנֵּה לְךָ הָאֵשׁ וְהָעֵצִים.

ועשיתי בעיר כלנה, לאיש לקח הבוז תרומיה, ושמו חזקיה:

אִמְרוּ לְרֹאשׁ הָעָם יְחִזְקִיָּה
יִחְיֶה בּוֹרַאֲךָ רַב עֲלִילִיָּה! א)
כִּמְעַט וְיֹאבְדוּ הַנְּבָלוֹת, אַךְ
לָהֶם שְׁלָחֲךָ יוֹצְרְךָ מִחְיָה.
אֵינְךָ יְחִזְקִיָּה, וְחָלִילָה,
כִּי אִם מְנַשֶּׁה בֶּן יְחִזְקִיָּה.

ועשיתי בצרפת לאיש חנף מכל עמו, ויצחק הלוי היה שמו:

דּוֹרֵשׁ קְנוֹת מוּסָר, קְחָה כָל יוֹם רְאִי
מוּצָק לְהַבִּיט מַחֲזֵה צַלְמֶךָ.
כִּי אִם תְּהִי רוֹאֶה הֱיֵה מֻזְהָר לְבַל
תַּחְסִיר בְּחֶסְרוֹן פָּעָלְךָ תֻמֶּךָ.

א) היוצר ברא אותך, הנבל, למחיה לפני הנבלות, למען לא תכלינה מן הארץ.

אוֹ אִם יְהִי בוֹ מוּם הֱיֵה נִשְׁמָר לְבַל
מוּם חֶטְאֲךָ תּוֹסִיף עֲלֵי מוּמֶיךָ.
אִם תֵּט לְנִיבִי אָזְנְךָ תַּחֲלוֹשׁ
וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תֶּהֱרֹס קָמֶיךָ.

לאיש חנף ושמו יצחק הלוי]:

אֱמוּנָה אֵין בִּלְתָּהּ, בְּרוּם שַׁחַק שִׁבְתָּהּ
שְׁבִי נַפְשִׁי אִתָּהּ, וְעֲמֹד הַלֵּוִי.
יְקָר וָהוֹד יֵשׁ בָּהּ, וְהָאוֹת עַל טוֹבָהּ
אֲשֶׁר אֵין חֵלֶק בָּהּ, לְיִצְחָק הַלֵּוִי.

ועשיתי בטליטולה על הנשיא רבי יוסף ן׳ שושן
כשנפטר.

שָׁנָה אֲשֶׁר בָּהּ יְהוֹסֵף הַגְּבִיר
נֶאֱסַף הֲבִי אַחֲרָיו צֹאן אוֹבְדוֹת נְהִי.
הָיְתָה שְׁנַת אֵיד שְׁנַת זַעַם וְעֵת
יָגוֹן וְהָאֵל שְׁמָהּ קָרָא נְהִ״י א).

א) הנשיא ר׳ יוסף ן׳ שושן (שנזכר גם למעלה בשער מ״ו) נפטר בחדש שבט (ד״א תתק)ס״ה, היא שנת נה״י, עי׳ אבני זכרון לשד״ל סי׳ ע״ה ודברי הרש״ל רפאפורט בכרם חמד חלק שביעי עמוד 249 ועי׳ גם במאמר החכם ר״ד קאססעל בספר היובל לצונץ (Iubelschrift) עמוד 125— בתרגום א׳ נשי-נהים.

וקודם מותו חדש אחד או שנים שמענו כי יש שבר במצרים על הרמב״ם זכרו לברכה:

שֶׁבֶר מֵעַל שֶׁבֶר נִקְרָא
לְכוֹת שׁוֹמְעָיו כְּאַרְי שָׁסַף.
כִּי אַחֲרֵי מוֹת מֹשֶׁה גָוַע
הַשַּׂר יוֹסֵף וַיֵּאָסֵף.
לִשְׁכּוֹן בִּמְחִיצָתוֹ בָּא וַי־
יִקַּח מֹשֶׁה עַצְמוֹת יוֹסֵף.

בעניני תבל:

וְרוֹאֶה בִלְבָבוֹ, זְמַן דַּע וּנְתִיבוֹ
בְּנִקְרַת צוּר יָבֹא, וְנֶחְבָּא בִמְחִילָה.
וְתֵבֵל כְּמִסְחָר, וְכָל אִישׁ בָּהּ יִסְחָר,
וּמַה זֶּה בָּהּ אֶבְחָר, וְהִיא רָעָה חוֹלָה.
וְסִבַּת טוֹבָתָהּ, אֲנִי פוֹסֵל אוֹתָהּ
לְמַעַן חַמָּתָהּ, מְרֻבָּה מִצִּלָּהּ.

ועשיתי על אחד מן הנבלים, גאה בהונו עד כוכבי כסילים:

בִּרְאוֹתְךָ נָבָל אֲשֶׁר
עָלָה וְשָׂם בִּזְבוּל דְּבִיר.
פֶּתַע יְהִי נִשְׁבָּר וְשַׁת
כִּי אַחֲרֵי דַרְגָּא תְבִיר.

שיר מוסר ותושיה:

אל תהיה עצל לבקש לך מחיה
ושים קנך מלון ארחים.
כי לא תהי מוצא מנוחה במ־
נוחה ובעליות מרוחים.
הבט לשון קדש ושור כי לא
יתקבצו תוכו שני נחים.

על אשר הציקוני הפרעושים בליל שבת:

לבי לפרעוש חלל יצועי
לרות בדמי כל תענוגו.
לא אשקטה עד אשיב גמולו
ובדם עונו ביום אמוגו (?).
מועד ושבת לא יעצר בי
להפוך לאבל חדשו וחגו.
אמרו חברי הם החכמים
אסור ביום השבת להרגו.
ואומרה הם אמרו תחלה
הבא להרגך השכם להרגו.

[ועשיתי בחדש תענית ישמעאלים, כששמעתים משכימים בשחרית ואוכלים:

האל ענג נפשות עמו
במאכלים, כי לא ענה.

לא ירעיב נפש הצדיק
רק ישביע נפש בענה.
כי לא צוה ענות אדם
נפשו רק אחת בשנה.
שוא לכם משכימי קום
כן יתן לידידו שנה.

ועשיתי על הנשיא ר' ששת שהוא ראש נדיבי עולם, ואסף החמודות כלם:

אם תשאלו על הגביר ששת
הוא בזמן נשאר לראש פנה.
נגע עד זקנה ונדבתו
לא בלתה, אף יספה עדנה.

ועשיתי בענין האוהבים:

מרחב ארצות צר ולא
יכיל שנים אויבים.
כאשר מקום זרת מאד
רחב לאלף אוהבים!

ועשיתי על הקהל לגיאל, ישמרנו האל:

שפת יתר להשיג מהלל עם
אשר שכלו ביראת א"' ירוחו (ישעיה יא 3).

וְשׁוֹלֵחַ דְּבַר חָכְמָה אֱלֹהִים
וְעוֹרֵךְ אֶל מְאוֹר שִׁמְשָׁם יְרֵחוֹ .
וְשׁוֹלֵחַ רְסִיסֵי טָל לְיַם סוּף
וּמֵבִיא עוֹד תְּמָרִים אֶל יְרִיחוֹ (א .

ובהיותי בלוניל בקש ממני ר' יהונתן הכהן להעתיק לו ספר זרעים לר' משה אביר הרועים, והעתקתיו ואליו שלחתי עם אלה השירים:

יָצוּ אֵל שְׁלוֹמִים, לְחֶבְרַת תְּמִימִים,
חֲכָמִים נְעִימִים, נְבוֹנִים יְדוּעִים .
חֲשֵׁכָה כְּאוֹרָה, יְשִׁיבוּן בְּתוֹרָה,
וְהִיא כַּמְּנוֹרָה, וְהֵם לָהּ גְּבִיעִים .
אֲקַדֵּם גְּבוֹהִים, וְאוֹרֵי נְגוֹהִים,
וְכֹהֲנֵי אֱלֹהִים, בְּמִנְחַת זְרָעִים .

וכתבתי לר' יוסף מקור התושיה, בן השר המצרי ר' עובדיה ז"ל:

הַשָּׂר לְךָ חָכְמָה וּבִין הִתְיַחֲשׂוּ
וּבְתוֹךְ לְבָבְךָ יִמְצְאוּ יוֹם יְחֻפָּשׂוּ .

א) לו יוסיף להם ה' חכמה יהיה כאלו יוסיף ירח לאור שמש או רסיסים לים סוף או תמרים ליריחו עיר התמרים — . אולי יש לקרות בבית השני: וְשֹׁלֵחַ ... אֲלֵיהֶם .

וּבְרוֹא בְרוּחַ אֵל חֲמוּדוֹת הַזְּמָן
וַיְשׁוֹטְטוּ לִמְצוֹא וְצַלְמֵי יחסו (?) .
אֱמֹר אֲלֵיהֶם מַהֲרוּ וּלְכוּ אֱלֵי
יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר אֲלֵיכֶם תַּעֲשׂוּ .

ובענין החשק עשיתי אלה השירים, בימי הנעורים:

צְבִי הַחֵן אֲשֶׁר לְחָיו
בְּסַפִּירִים מְעֻלֶּפֶת .
וְעֵינָיו שׁוֹלְפִים עלי (?)
וּבָרָק רָב מְעוֹפֶפֶת .
שְׂפָתָיו צוּף וּפָנָיו גַּן
וְשִׁנָּיו דַּר וּפִיו נֹפֶת .
בְּגַן לְחָיו מְשׂוֹשׂ עֵינַי
בְּעֵת צוֹפָה וְנִשְׁקֶפֶת .
אֲבָל נַפְשִׁי בְּאֵשׁ חִשְׁקוֹ
צְרוּפָה הִיא וְנִשְׂרֶפֶת .
שְׁתֵּי עֵינַי בְּגַן עֵדֶן
אֲבָל לִבִּי בְּתוֹךְ תֹּפֶת .

ועשיתי בעיר פלגה על איש אשר נדבה שמו ונבלה עמו:

נָבָל אֲשֶׁר קִנֵּא לְנִבְלוֹת יוֹלְדוֹ
עַד כִּי נְבָלָה נִמְשְׁלוּ כְּבֶן בְּעוֹר .

נִקְרָא בְּרָכוֹת אַךְ קְלָלוֹת הוּא שְׁמוֹ
כַּאֲשֶׁר לְעִוֵּר יִקְרְאוּ סַגִּי נְהוֹר.

ועשיתי בעדינה על איש מן האצילים, אשר היה בתעלולים:

עֲדִינָה בָּהּ אֲנָשִׁים כַּבְּהֵמוֹת
וְנִבְעָרִים לַפְּרִיצִים נְבָלִים.
וְכָהֵם בּוֹעֲלִים כִּי הַבְּהֵמָה
וְהַכֵּלִים כְּרַגְלֵי הַבְּעָלִים.

וכתבתי לאיש מאצילי הדור וגבוריו, למען אחרו לי פעמי ספריו:

שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם לְדוֹד אִטֵּם וְאִלֵּם
שְׁפַל רוּחַ וְעָלֵי גַּאֲוָתוֹ.
לְאִטֵּם מִכְּתוֹב סֵפֶר לְדוֹדוֹ
וְאִלֵּם יַחְשֹׂךְ לוֹ נִיב שְׂפָתוֹ.

ועשיתי לאיש נשא אשה קדושה, והיה מתחבר לכל אשה קְדֵשָׁה:

חוֹשֵׁק בְּנוֹת נֵכָר וְעוֹזֵב רַעְיַת
חֵיקוֹ, עֲבֵרוֹתָיו גְּשׁוּ לִשְׁמוֹעַ.
גֶּבֶר בְּנוֹת קֹדֶשׁ בְּזָרוֹת יַחֲלִיף
כִּי הַדְּחִיּוֹת יַחְשׁוֹב לִקְבּוֹעַ.

ועשיתי בענין דמעות העינים, הנגרשות כיאור מצרים:

זְמַן רָע, הֶחְשִׁיךְ עֵינַי יְגוֹנְךָ
וְרָמָה יָדְךָ כָּל יֶחֱזָיוּן.
שְׁעוּ, עַד לְמָתַי הַיְגוֹנִים
בְּכַנְפֵיכֶם בְּכָל עֵת יֶחֱסָיוּן?
וְשַׂמְתָּתִי בְּבַת עֵינַי תְּמִיתוּן
לְרֹב בִּכְיִי – אֲבָל הַבַּת תְּחַיּוּן].

ישלחתי מדמשק לחמת אל הרופא רבי משה ב"ר צדקה:

גְּבִיר הַדּוֹר גְּדוֹר פִּרְצָךְ וְגָדְרָךְ
וְשׁוּב לִרְעוֹת שְׁאָר צֹאנְךָ וְעֶדְרָךְ.
וְאַל תִּשְׁכַּח יְדִידִים לְךָ יְקַוּוּ
וְיוֹחִילוּ דְּבַר פִּיךָ וְנִדְרָךְ.
הֲבִי אַתָּה כְּרוּב מִמְשָׁח וְלָכֵן
לְעִירְךָ שׁוּב וְשִׂים הַדֶּרֶךְ בְּחֶדְרָךְ.

על הנשמה:

חוֹנָה וְנִסְגֶּרֶת בְּבוֹר גְּוִיָּהּ
מִיּוֹם חֲנוֹתָהּ נִצְּלָה עֶדְיָהּ.

רָמָה וְתִתְחַבֵּר אֱלֵי כִימָה
מִי יַעֲרוֹךְ דָּפְיָהּ לְרֹב יָפְיָהּ.

יוֹם פָּשְׁטָה הַגּוּף אֲזַי לָבְשָׁה
עֶדְיָהּ וְהֵסִירָה כְּסוּת שִׁבְיָהּ.

זוֹרְחָה כְּשֶׁמֶשׁ עָלְתָה מִבֵּית
כֶּלֶא נֹגַהּ חֹשֶׁךְ וּמַאְפֵּלְיָה.

יוֹצְרָהּ בְּשַׁחַק הִלְלָה כִּי בֵן
כֹּל הַנְּשָׁמָה שָׁם תְּהַלֵּל יָהּ.

על ארך הגלות:

חָסִין גְּבוּרוֹת יָדְךָ גַּלֵּם
בַּיּוֹם וְאֵיךְ תּוּכַל לְהִתְעַלֵּם:

רָצוּץ בְּכוּר גָּלוּת יְשׁוּעָתְךָ
יַחֲלוֹם כְּמוֹ עֶבֶד פְּרוּת חוֹלֵם.

יִשְׁאַל בְּעַד הַקֵּץ וְאֵין עוֹלֶה
יִדְמֶה לְעִוֵּר יִשְׁאַל אִלֵּם.

זֶה לוֹ שְׁנַת אֶלֶף יְקַר לוּלֵי
תִּפְקֹד עֲוֹן צָרָיו וְלֹא שִׁלֵּם.

יָהּ שׁוּב וְהַהַרְאֵל לְיִשְׂרָאֵל
תָּשִׁיב וְיָבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם.

בענין בקור בית תפלה:

חֲצַר בֵּית קָדְשְׁךָ קַמְתִּי לְבַקֵּר
לְחַוּוֹת בַּעֲמָךְ עֶרֶב וָבֹקֶר.

רְאֵה עָצְבִּי וְשׁוּר מַצְפּוּן לְבָבִי
אֲשֶׁר יִרְאֶה צְפוּן כָּל לֵב וְחוֹקֵר.

יְקוּ לִבִּי וְכָל שִׁבְרִי בְךָ שָׂם
וְיֵדַע בֶּאֱמֶת כִּי לֹא תְשַׁקֵּר.

זְרֵה אוֹיְבִי כְּמוֹ דָוֶה וְעֵינֵי
מְקַנְאַי מֵחֲזוֹת טוּבִי תְּנַקֵּר.

יְמִינְךָ שִׂים עֲלֵי גֶּפֶן נְטַעְתָּהּ
וְאוֹתָהּ אַל תְּהִי נוֹתֵשׁ וְעוֹקֵר.

על אישים יחליקו לשונם:

וְיֵשׁ אִישִׁים מְתוּקֵי נִיב וְשָׂפָה
וּבִלְשׁוֹנָם יְפַתּוּנִי וְנִיבָם.

יְגַלּוּ לִי פְּנֵי רָצוֹן וְאַהֲבָה
וְיָדַעְתִּי הֲכִי אָרְבָּם בְּלִבָּם.

וְאֵיךְ יוּכְלוּן צְפוּן רוֹעַ לְבָבָם
וְהַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם.

על ענין הפרידה:

לְמָתַי נָד וָנָע אֶהְיֶה בְּקִין
הֲלוֹם יָגוֹן וְלֹא שֵׁכָר וָיָיִן.

אֲקַו יֶשַׁע וְלֹא אֶחֱזֶה וְאוּלָם
מְצוּקִים אֶחֱזֶה עַיִן בְּעַיִן.

כְּמוֹ עִוֵּר בְּמַחְשַׁכֵּי פְלָאִים
חֲצוֹת לַיִל יְקַו לָאוֹר וָאָיִן.

על אישים גאים :

יַכְרֵת אֱלֹהִים כָּל בַּעֲלֵי גָאוֹן
נִבְזִים וְעַד כּוֹכְבֵי זְבוּל גֵּאִים ·
לְבֻשִׁים בְּגָדִים הֵם חֲדָשִׁים אַךְ
הַמַּעֲשִׂים בָּלִים מְטֻלָּאִים ·
יִדְמוּ לְרֹאֵיהֶם אֱלֵי בִנְיָן
נָאֶה וְשָׁתוֹתָיו מְדֻכָּאִים ·
רָעִים וְחָלִילָה הֱיוֹת כָּהֶם
אַנְשֵׁי סְדוֹם רָעִים וְחַטָּאִים ·

על נדיבים בפיהם, וקופצים ידיהם :

הָהּ רָאֲתָה עֵינִי אֲנָשִׁים הֵם כְּמוֹ
הַכַּרְמְלִי נָבָל וּכְאָחִי קָיִן ·
וּשְׁמָם נְשִׂיאִים אַךְ בְּנִדְבָתָם נְשִׂי־
אִים הֵם וְגַם רוּחַ וְגֶשֶׁם אָיִן ·

על איש נאמן חשבתיו ונהפך לאויב :

יְדִידוּתָךְ חֲשַׁבְתִּיהוּ כְּמוֹ מָן
בְּצִנְצֶנֶת יְקַר נִצְפָּן וְנִכְמָם ·
בְּחַנְתִּיהוּ וְהַמִּבְחָן כְּשֶׁמֶשׁ
אֲשֶׁר יָצָא וְחַם עָלָיו וְנָמָם ·

[ועשיתי לאיש מרבה לקנות ספרים, והוא מן הכסילים הבוערים :

רְאוּ פֶּתִי אֲשֶׁר נוֹשַׁן בְּשִׂכְלוֹ
וְדִמְעוֹתָיו(?) חֲדָשִׁים לַבְּקָרִים ·
וְהוּא מַרְבֶּה קְנוֹת סִפְרֵי תְעוּדוֹת
וְיִדְמֶה בָּם חֲמוֹר נוֹשֵׂא סְפָרִים ·

ועשיתי לאיש הללתיו בשירי, והכיר מליצת דברי :

הַשַּׁר חֲלִיצוֹת מִמְּלִיצוֹתַי לָבַשׁ
יַעַן צְרִי יִצְרִי לְכָל צִירִי יֶחְבָּשׁ ·
דּוֹדִי דְּרשׁ מִלַּי יְהִי מַכִּיר, אֲבָל
כִּי מִגְוִיַּת הָאֲרִי רָדָה דְבָשׁ ·

ועשיתי בדמשק על ר' צדקה הדיין, לסבה וענין :

אֱנוֹשׁ נָטַע בְּכַרְמוֹ עֵץ פְּרִי גַם
עֲבָדָהּ הוּא בְּיוֹם וָלֵיל וְהִשְׁקָה ·
וְעֵת הֵחֵל נְתוֹן פִּרְיוֹ בְּעִתּוֹ
וְאֶל כָּל חֵךְ אֲכִילָתוֹ מְתוּקָה ·
נְתָשָׁהוּ וְתַם לָרִיק יְגִיעוֹ
וְכָכָה מַעֲשֵׂה רַבִּי צְדָקָה ·
תְּמוֹל בָּנָה דְבִיר מוּסָר וְהַיּוֹם
הֲרָסָהוּ וְשָׁב שׁוּחָה עֲמוּקָה ·
אֲקַו מִשְׁפָּט וְהֵן מִשְׂפָּח וּמַפָּח
וְלִצְדָקָה וְהִנֵּה קוֹל צְעָקָה ·

וְלֹא יָדַע הֲכִי צוּר שָׂם בְּתוֹךְ פִּי
עֲלֵי כָל אוֹיְבַי חֶרֶב מְרוּקָה.
וְעֵת כִּי אֶשְׁלְפֶנָּה, הָעֲנָקִים
אֲנִי מוֹרִיד בְּזַעַם לַעֲלוּקָה.
אֲנִי אַחֲרִישׁ וְעֵת שִׁירִי יְדַבֵּר
וְמָן יַרְעִישׁ בְּיָדוֹ הַחֲזָקָה.
וּמִי נָגַע לְמִלְחַמְתִּי (?) וְנִמְלַט
וּמִי שָׁלַח בְּהוֹדִי יָד וְנִקָּה?

ועשיתי במצרים על הדיין ר' מנחם ז"ל על ענין איש אשר בטחתי בו, ונכשלתי בניבו:

קָרָאתִי בַּצַּר לִי פֶּסֶל
וְאֶבְטַח עַל עֶצֶב נִבְזֶה.
הָיָה כֶסֶף סִיגִים וּצְרַפְ־
תִּיהוּ אוּלַי סוֹדוֹ אֶחֱזֶה.
וָאַשְׁלִיכֵהוּ אֶל הָאֵשׁ —
וַיֵּצֵא הָעֵגֶל הַזֶּה.

ובענין החשק עשיתי, וביתו אהבה בניתי:

צְבִי הַחֵן מְחָצַנִי בְיָפְיוֹ
וְהִבְעִיר בִּי יְקוֹד חִשְׁקוֹ וְעָצְבוֹ.
וּבְמִדָּה אֲשֶׁר מָדַד גְּמַלְתִּיו
וְהֶאֱכַלְתִּיו פְּרִי חֶטְאוֹ וְחוֹבוֹ.

בְּהֵרָאוֹתוֹ רְאִי מוּצָק לְעֵינָיו
הֲשִׁיבוֹתִי יְקוֹד חִשְׁקוֹ לְבָבוֹ.

ועשיתי על אשה רעה ולה בן פריץ דומה לאמו בכעסו ובזעמו:

אֵשֶׁת כְּסִילוּת צוּר בְּשַׁחַת יִצְפְּנָהּ
חִישׁ יִתְּנֶנָּה תּוֹךְ שְׁאוֹל וישברה (?).
תִּדְמֶה עֲתַלְיָה רַק בְּנָהּ יִדְמֶה
אֲחַזְיָה, בּוֹרְאָהּ לֹא יַעְזְרָהּ ויחללה].

ועשיתי על צפור נלכד בפח:

רְאוּ צִפּוֹר אֲשֶׁר עָלָה בְּתוֹךְ פַּח
וְלֹא יוֹעִיל בְּעֵת צַר לוֹ כְּנָפוֹ.
חֲשַׁבְתִּיהוּ כְּבֶן אָדָם בְּעוֹלָם
וְלֹא יוֹעִיל כְּבוֹדוֹ לוֹ בְּסוֹפוֹ.

על חרב מרוטה:

חֶרֶב בְּיַד בַּעֲלֵי קְרָב תָּעוּף
וּכְמוֹ לְשׁוֹן אֵשׁ תְּהַלֵּךְ חִכָּם.
רֵעַי שְׁאָלוּנִי לְמִי תִדְמֶה
וָאוֹמְרָה תִּדְמֶה לְשׁוֹן חָכָם.

ועשיתי ללמד בני אדם מוסר, ולהתנהג בחסידות עם כל בשר:

אַתָּה תְּכַבֵּד מַעֲלָתְךָ
כִּי מַעֲלָתְךָ לֹא תְכַבֶּדְךָ.
כַּאֲשֶׁר תִּהְיֶה עֹשֶׂה תִּהְיֶה מוֹצֵא
וּשְׁאַל לְאָבִיךָ וְיַגֶּדְךָ.
אִם תַּעֲשֶׂה טוֹבָה תְּרוֹמְמֶךָ
אוֹ תַעֲשֶׂה רָעָה תְּאַבְּדֶךָ.

על איש נבל קופץ יד:

אִם אִישׁ נָבָל יִצְבֹּר עֹשֶׁר
אֶל אוֹיְבָיו חִישׁ יוֹרִישֶׁנּוּ.
חַיִל בָּלַע וַיְקִיאֶנּוּ
אֵל מִבִּטְנוֹ יוֹרִישֶׁנּוּ.

על איש גבה לב:

בִּרְאוֹתְךָ אִישׁ אֵין יֹשֶׁר בּוֹ
רַק בְּעֹשֶׁר נַפְשׁוֹ יְקָרָה.
אַל תָּשֶׁת לֵב אֶל גַּאֲוָתוֹ
כִּי מַעֲלָתוֹ מַעֲלַת גֵּרָה.

על איש כל עת ירוק בבית הכנסת:

רָאוּי עַל כָּל בָּאֵי קֹדֶשׁ
מֵימֵי טֹהַר עָלָיו לִזְרוֹק.

בִּגְלַל נִבְזִים בּוֹזִים אֹתוֹ
כִּי מִפָּנָיו לֹא חָשְׂכוּ רֹק.

[ואלה עשיתי לאיש עשה פתוחי כסף ועטרה, לספר תורה:

תַּפּוּחֵי זָהָב יִדְמוּ טַ־
בָּעוֹת עַל בַּדֵּי הָאָרוֹן.
מִן הַקֹּדֶשׁ נִשְׁמַע קוֹלָם
כְּפַעֲמוֹנִים בִּמְעִיל אַהֲרֹן.
כְּזֹאת נִדְבַת הַשַּׂר יוֹסֵף
כָּל הַמַּשְׂכִּיל אוֹתָהּ יָרֹן.
יוֹדוּ חַסְדּוֹ אֶל כָּל יָבוֹא
לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל זִכָּרוֹן.

ועשיתי להתעלם בגנים, ולרוות בבת הגפנים:

דּוֹדִי שְׁתֵה עִמִּי בְּצֵל גַּנָּה
אָשִׂים הֲדַס נֶגְדְּךָ וְשׁוֹשַׁנָּה.
אֶשְׂמַח בְּבַת כֶּרֶם אֲשֶׁר גִּילָהּ
חָדָשׁ, וְהִיא בָלָה וְנוֹשָׁנָה.
הֵן יוֹם בְּעֵין הָאֵל כְּיוֹם אֶלֶף
שָׁנִים, וְהַשָּׁנָה כְּמוֹ עדנה (?).
מִי יִתְּנֵנִי אֶהְיֶה בְכוֹס
עֶדְנִי בְּעֵין הָאֵל כְּמוֹ שָׁנָה.

ועוד עשיתי בענין התשוקה, והחברה החשוקה:

יַעֲלָה הֱבִיאַתְנִי לְבֵית אַהֲבָה
בָּרָה וְתַמָּה כַּאֲבִיגָיִל.
וּבְסוּר צְעִיפָהּ גִּלְּתָה תֹאַר
הֶחְפִּיר בְּיָפְיוֹ בַּת אֲבִיחָיִל.
זָרַח בְּלֵיל אוֹרָהּ וְחָרְדוּ כֹל
וַיִּרְקְדוּ הָרִים כְּמוֹ אַיִל.
שַׂחְתִּי אֲהָהּ נִגְלוּ צְפוּנָיו
וַתֶּחְשׂוֹף יָדָהּ כְּבַת חָיִל.
וַתַּהֲפֹךְ עָלַי עֲנַן שֵׂעָר
שָׁחוֹר – וְהַיּוֹם הָפְכָה לְלַיִל!].

על ספר המדע:

סֵפֶר כְּעֵץ שָׁתוּל בְּמֵי מַדָּע וּבִין
כִּי בוֹ חֲפָצָיו יִמְצָאָה כָּל דּוֹרֵשׁ.
סִפְרֵי גְאוֹנֵנוּ וְאִם רַבּוּ מְאֹד
הֵמָּה עֲנָפִים לוֹ וְהוּא הַשֹּׁרֶשׁ.

על איש יצאו עליו דבות רעות:

הָפְקַד בְּהַר צִיּוֹן אֱנוֹשׁ טָמֵא לְרֹאשׁ
קֹדֶשׁ וְלוֹ נֶגַע אֲשֶׁר פָּשָׂה בְּעוֹר.
יִפְעַר לְכָל עוֹבֵר וְשָׁב עַצְמוֹ, לְזֹאת
כָּל יוֹדְעָיו קָרְאוּ שְׁמוֹ רֹאשׁ הַפְּעוֹר.

לאיש עוזב אשתו, ומתעולל בשפחתו.

מִדּוֹת אֱנוֹשׁ חָנֵף בְּלִיַּעַל
הִתְקַבְּצוּ שִׁמְעוּ בְּנֵי יַעֲקֹב.
חָשַׁק בְּשִׁפְחָתוֹ מְקוֹם אִשְׁתּוֹ
וַיַּהֲפֹךְ מִישׁוֹר אֱלֵי עָקוֹב.
עַד יָלְדָה לוֹ בַּת אֲשֶׁר דָּמְתָה
אֵלָיו בְּמֵצַח עַז וְלֵב עָקוֹב.
יִשְׁמַע שְׁמוֹ הָרַע לְבַל יַעֲזוֹב
אוֹתָהּ וְלֹא חָפֵץ בְּבַת יַעֲקֹב.

לאיש כסיל:

דּוֹדִי נָקַדְתִּי לְךָ שִׁירִי
יַעַן שִׂכְלְךָ נֶחְשַׁךְ חָשׁוּל.
וּנְתִיבוֹתָיו לְךָ פִּנִּיתִי
אוּלַי לִבְּךָ עָלָיו יִמְשׁוֹל.
כִּי זָכַרְתִּי מִצְוַת אֵל לִפְ-
נֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשׁוֹל.

לחסר דעת:

חֲסַר דַּעַת וְקַל רוּחַ בְּדַעְתּוֹ
וְהוּא כָבֵד כְּמוֹ תָבוֹר בֶּהָרִים.

וְלוּ נָפְלָה כְּבֵדָתוֹ בְּיָם סוּף
אֲנִי שָׁקַע וְשָׁב אֶרֶץ חֲרֵרִים ·
וְלוּ הָיָה בְּרַגְלָיו קַל כְּרֹאשׁוֹ
יְהִי מַשִּׂיג בְּרוּצוֹ הָעֳפָרִים ·

לאיש מבני עדינה עשה שיר מלא זמה וטמאה :

לוּ שָׁר בְּנוֹ עַמְרָם פְּנֵי דוֹדִי
מִתְאַדְּמִים הָעֵת שְׁתוֹת שֵׁכָר ·
נִיפֵי קְוֻצּוֹתָיו וְהוֹד יָפְיוֹ
לֹא חַק בְּתוֹרָתוֹ וְאֶת זָכָר ·

וכשמעי שירו קבצתי עשרה אנשים בעלי שכל ותבונה, והחרמנוהו בשירים על קו חרוזיו :

שַׁדַּי שְׁלוֹף חֶרֶב נְקָמָה עַל
טָמֵא אֲשֶׁר תּוֹרָתְךָ עָכָר ·
הַפֶּה אֲשֶׁר נִפְתַּח לְחָרֵף אֵל
חִישׁ בַּחֲרָבוֹת יִהְיֶה נִשְׁבָּר ·
מוֹכֵר קְדֻשַּׁת אֵל בְּעַד טֻמְאָה
מַהֵר לְיַד הוֹרֵג יְהִי נִמְכָּר ·

ויען השני :

אָנָּא אֲדוֹן עוֹלָם שְׁפוֹךְ זַעְמְךָ
עַל אִישׁ בְּיַיִן זִמָּה וְחֵטְא שָׁכָר ·

הַמְטֵר מְטַר גָּפְרִית וָאֵשׁ עָלָיו
עַד כִּי בְיַד מָוֶת יְהִי נֶעְכָּר ·
רוּחוֹ לְאֵשׁ נֹפַח שְׁלַח מִנְחָה
וּלְפִי שְׁאוֹל גּוּפוֹ שְׁלַח אֶשְׁכָּר ·

ויען השלישי :

שַׁדַּי שְׁלַח מַהֵר עָרֵי מָוֶת
הָאִישׁ אֲשֶׁר דָּתְךָ בְּחֵטְא מָכָר ·
תוֹרָתְךָ תִּצְעַק בְּפִיו תָּמִיד
אוֹתִי פְּצֵה מִיַּד בְּנֵי נֵכָר ·
יוֹם יַעֲלֶה זִכְרוֹן בְּנֵי תֵבֵל
לְטוֹב יְהִי לְרַע שְׁמוֹ נִזְכָּר ·

ויען הרביעי :

הוֹי עַל אֲנָשִׁים עוֹזְבִים תּוֹרַת
הָאֵל וְהֵם עוֹבְדִים לְאֵל נֵכָר ·
כִּי כָל גְּדוֹלֵיהֶם מְטֻנָּפִים
בִּמְקוֹם נְקֵבָה בּוֹעֲלִים זָכָר ·
בַּאֲשֶׁר בְּיַיִן יִשְׁכְּרוּ חֶרֶב
אוֹיְבִים בְּדָמָם יוֹם וָלֵיל תִּשְׁכָּר.

ויען החמישי :

עוּרָה בְנוֹ עַמְרָם רְאֵה דָתְךָ
כִּי חִלְּלוּהוּ סוֹבְאֵי שֵׁכָר ·

יִתְעַלְּלוּ תָמִיד בְּתַעֲלוּלִים
וַיִּתְּנוּ נֵדֶן לְכָל זָכָר ·
צוּר יַעֲקֹר שָׁרְשָׁם וּבִבְשׂוֹרַת
מוֹתָם לְכָל אֶרֶץ יְשַׁלַּח כָּר ·

ויען הששי :

הָאִישׁ אֲשֶׁר תּוֹרַת בְּנוֹ עַמְרָם
חִלֵּל בְּנִבְלוּת פִּיו אֲשֶׁר זָכָר ·
פּוֹעֵר לְכָל עוֹבֵר וְשָׁב עַצְמוֹ
נִרְבַּע עֲלֵי אַרְבַּע לְכָל זָכָר ·
הוֹרֵג יְבַקַּע אֶת בְּשָׂרוֹ כַּ־
אֲדָמָה תְּבֻקַּע בַּחֲרוֹשׁ אִכָּר ·

ויען השביעי :

הָאִישׁ אֲשֶׁר דַּת יוֹצְרוֹ חִלֵּל
וַיִּשְׁכָּחָה יוֹם דִּין וְלֹא זָכָר ·
וַיַּעֲנֶה עֱזוּת לְמוּל צוּרוֹ
וַיִּפְעֲרָה פִיהוּ וְלֹא סָכָר ·
יַחְשִׁיךְ אֱלֹהִים מִשְּׁחוֹר פָּנָיו
עַד כִּי לְרוֹאָיו לֹא יְהִי נִכָּר ·

ויען השמיני :

הָאִישׁ אֲשֶׁר הֵעֵז לְאֵל פָּנָיו
עַד כִּי בְנוֹ עַמְרָם לְרַע זָכָר ·
חָשַׁב עֲכוֹר תּוֹרַת אֱלֹהֵינוּ
בַּשָּׁוְא וְנַפְשׁוֹ בֶּאֱמֶת עָכָר ·
יַעֲקֹר אֱלֹהִים כָּל בְּנֵי בֵיתוֹ
עַד עִם נְקֵבָה יְאַבֵּיד זָכָר ·

ויען התשיעי :

הַבֵּט בְּנוֹ עַמְרָם אֲשֶׁר חִלֵּל
דָּתְךָ אֲבִי טֻמְאָה וּבֶן נֵכָר ·
יִתְנַבֵּל בְּמַחֲבוֹאָיו וְאוּלָם תּוֹךְ
קָהָל יְהִי נִסְתָּר וּמִתְנַכֵּר ·
מַהֵר אֱלֹהִים יְאַבְּדוֹ וַחֲ־
רוֹן אֵל יְהִי אֶל פָּעֳלוֹ שָׂכָר ·

ויען העשירי :

הוֹי עַל קְהִלָּה יַשַּׁר קְהִלָּתָם
הֵזִיד לְגַדֵּף אֵל וְהִתְמַכֵּר ·
תָּעָה בְּיַיִן זִמָּה וְלֹא יַיִן
רָוָה בְּצִבְאוֹת חֵטְא וְלֹא שֵׁכָר ·
אֵשׁ מִשְּׁמֵי מָרוֹם בְּאַף תִּשְׂרֹף
גּוּפוֹ כְּמוֹ חֵלֶב וְכִיקַר כָּר ·

[ועשיתי בענין התשובה, מן המשובה:

אֲזִיל עֲנַן דִּמְעָה עֲלֵי פִשְׁעֵי עֲדֵי
נֶגֶד דְּמָעַי נִשְׁבְּתוּ מֵי נֹחַ.
מַה לְּךָ לְבָבִי תֶּחְשַׁק תֵּבֵל אֲשֶׁר
בָּהּ כָּל חֲכַם לֵב זָנְחָה זָנֹחַ?
רוּץ לַעֲבֹדַת אֵל וְשׁוּב אֶל אֵל הֲכִי
יַרְבֶּה מְאֹד . . . לִסְלֹחַ.
שׁוּבָה הֲלֹא תַשְׁלִךְ לְךָ חֶרֶב וְגַרְ־
זֶן הַפְּרִידָה תַּחְשׂוֹף לִנְדּוֹחַ א):
קַוֵּה בְּכָל עֵת אֶל אֱלֹהֶיךָ הֲכִי
קוֹיֵ אֲדֹנָי יַחֲלִיפוּ כֹחַ.

ועשיתי להוכיח הסכלים, ולהזהיר הנואלים:

יָשֵׁן לְמָתַי עֵינְךָ עִצַּמְתָּ
אוֹ כִי בְּחֵיק הַתַּאֲוָה נִרְדַּמְתָּ?
גּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ בוֹרֵא דְרָ־
שׁוּהוּ — וְאַתְּ שׂוֹנֵא וְלֹא נִכְלַמְתָּ?
הֵאִיר מְאוֹר צִדְקוֹ וְאַתָּה מֵרְאוֹת
אוֹר הָאֱמֶת מַסְוֶה בְּעֵינֶיךָ שַׂמְתָּ!

א) שובה — תשובה שצ"ל ונרדף בזה עם „הפרידה" (מהעונות), בעזבך את דרך הרשע תמלא כח וגבורה.

כַּמָּה קְרָאוּךָ בלי פה א) קורות
יָמִים, וְאַתְּ נִרְדָּם וְעוֹד לֹא־קַמְתָּ.
רָצוּ חֲבֵרֶיךָ חֲצוֹת לַיִל, וְהִשְׁ־
כִּימוּ לְשַׁחֵר אֵל, וְלֹא הִשְׁכַּמְתָּ.
תִּישַׁן בְּחֵיק תֵּבֵל וְטוֹבוֹת תַּחֲלוֹם
מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ!].

בענין הספוק

אִם בַּעֲבֹדַת אֵל תְּכַל יָמֶיךָ
תִּהְיֶה פְּאֵר עַל רֹאשׁ בְּנֵי־עַמְּךָ.
שִׂים חֶלְקְךָ פַּת עִם כְּלִי מַיִם וּבְ־
כֵךְ לַחְמְךָ יוֹצְרְךָ וְגַם מֵימֶיךָ.
הָקֵם בְּלֵב מִזְבַּחֲךָ אַךְ חֶלְבְּךָ
הַקְרֵב וְנַסֵּךְ בִּבְכִי דָמֶיךָ.
וּזְכוֹר יְמֵי תֵבֵל כְּמוֹץ עֹבֵר וְגַם
כַּצֵּל וְכַצֶּלֶם דְּמוּת צַלְמֶךָ.
וַעֲרוֹךְ לְרָעֵב פַּת חֲסָדֶיךָ וְאָז
תִּקְרָא עֲנִיֵּי עַם לְמַטְעַמֶּיךָ.
וּבְנֵה לְךָ בַּיִת אֲשֶׁר תִּמְצָא בְּיוֹם
מִבֵּיתְךָ תִּסַּע לְעוֹלָמֶךָ.

א) אולי צ"ל חֲלִיפוֹת

אִם תַּעֲשֶׂה כֵּן אוֹיִבְךָ תַּחֲלוֹשׁ
וּבְרֹב גְּאוֹנְךָ תַּהֲרֹס קָמֶיךָ.

תודה על חסדי הבורא, ומי כמוהו מורה:

אֲדוֹן עוֹלָם גְּמַלְתַּנִי חֲסָדִים
וְעַל חַסְדְּךָ גְּמַלְתִּיךָ מְרָדִים.
וְרַעְיוֹנַי לְרַחֲמֶיךָ בְּכָל עֵת
מְלַמְּדִים וְדָתְךָ לֹא לְמֵדִים.
וְלֹא דָחֲקוּ חֲסָדֶיךָ בְּעוֹדִי
בְּעֵת שִׁבְתִּי וְעֵת אַרְחִיק נְדוֹדִים.
בְּיוֹם בּוֹ אָרְבוּ צָרוֹת לְנַפְשִׁי
וְחִכִּיתִים כְּחַכֵּה אִישׁ גְּדוּדִים.
גְּאַלְתַּנִי וְהִרְחַקְתָּ מְגוּרַי
וְשִׂמַּחְתָּ שְׂעִפַּי הַחֲרֵדִים.
וּבִהְיוֹתִי בְּתוֹךְ צִיָּה וּמִדְבָּר
וְהָאָרֶץ כְּמוֹ גַחֲלֵי יְקוֹדִים.
וְדָבַק בָּהּ לְשׁוֹן כָּל אִישׁ לְחִכּוֹ
וְאֵין מָנוֹס וְאֵין מַעֲמָד לְעוֹמְדִים.
וְעֵת רָגְזוּ קְרָבַי בִּי וְהָמוּ
וּמֵעַי בִּכְאֵב עוֹלִים וְיוֹרְדִים.
עֲזַרְתַּנִי וְהָיוּ לְךָ שְׁבָחַי
כְּמוּסָפִים וְרַחֲמֶיךָ תְּמִידִים.

וְעַל כָּל זֶה שְׂעִפַּי כּוֹרְעִים לָךְ
וְהֵם מִשְׁתַּחֲוִים אֶצְלְךָ וּמוֹדִים.
זְכוֹר צִדְקְךָ אֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים
וְאַל תִּזְכּוֹר עֲוֹן עֶבֶד עֲבָדִים.
דִּבְרֵי תַחֲנוּנִים חַבְּרֵם עִם
חֲסָדֶיךָ וְהָיוּ לַאֲחָדִים.
בְּמֵי דִמְעֵי עֲצֵי תִקְוָה אֲרַוֶּה
עֲדֵי עֵץ חַסְדְּךָ יִתֵּן מְגָדִים.

[ועשיתי על בת הגפנים, מגרשת היגונים:

אֱמֶת בַּת הַגְּפָנִים הִיא צֳרִי צִיר
וְכָל לָשׁוֹן תְּהִלָּתָהּ תְּסַפֵּר.
כְּדָמָהּ יִמְצָאָה דָמִי מְנוּחָה
וְהַדָּם הוּא וּבַנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר.

ואלה עשיתי להשר ר' שמואל בן הראש ר' נסים בספרד, אשר חברתיו על שמו ועל שם בנו, יהי אלהיו עמו:

יְלַבְּבוּ בְחֵן כָּל בְּנֵי שֵׁם וּגְדֻלָּה
וּבָחַר לוֹ הַשַּׂר שְׁמוּאֵל לִסְגֻלָּה.
וְשָׂם אֹתוֹ וּבְנוֹ לָהֶם גַּם לִתְהִלָּה
וּבַגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה.

ועשיתי על בנו, יוצרו יצרהו וישמרהו ויחיהו :

צְבִי חֵן כְּלִיל יֹפִי פְּלָאוֹת כְּתָאֳרוֹ
לְחָיָיו כְּמוֹ שֶׁלֶג וְזִיקוֹת יְאַזְּרוּ ׃
בְּמִצְחוֹ מְאוֹר שַׁחַר וְלֵיל יִקְבְּצוּ
וְעַל לְחָיוֹ לַהַב וּבָרָד יְחֻבְּרוּ ׃
וְשִׁנָּיו שְׁנֵי טוּרִים בְּדַלַּת כְּחוּט עֲנָק
וּבָם טַלְלֵי אוֹרוֹת רְפָאִים יְעוֹרְרוּ ׃
שְׁמוֹ יִקְרְאוּ מַזְהִיר וְלֶחְיוֹ כְּמוֹ שְׁמוֹ
הֲכִי יֵלְכוּ עִוְרִים לְאוֹרוֹ וְיִנְהֲרוּ ׃
יְהִי רֹאשׁ לְבֵית אָבוֹת כְּיוֹלְדָיו וְיִחְיֶה
עֲדֵי יֶחֱזוּ עוֹדָיו אֲשֶׁר בּוֹ יְשַׂבְּרוּ ׃

ועשיתי בענין האהבה, החשק והחבה:

יָקִיץ אֵל סְעִיפִים א) מַעֲלִימִים
פְּנֵי עָפְרָה וְיִקְבַּע הָרְדִידִים ׃
הֲלֹא דַי לִי בְּצִיר חֵשֶׁק וּפֵרוּד
עֲדֵי כִּי יִבְגְּדוּ בִּי הַבְּגָדִים] ׃

על הרמב"ם ז"ל :

יוֹם עָלוּ כָּל חַכְמֵי תֵבֵל
אֶל מַעֲלוֹת רָמִים וּגְבֹהִים ׃

א) אולי צ"ל : צְעִיפִים ׃

עָלוּ לִמְדוֹם הַשֵּׂכֶל אַךְ
מֹשֶׁה עָלָה אֶל הָאֱלֹהִים ׃

בענין הצדקות :

זְרַע בֵּן אִישׁ לְךָ זֶרַע צְדָקָה
וּמָחָר תִּמְצָאָה מֵאָה שְׁעָרִים ׃
וְאִם יִסְגּוֹר זְמַן שַׁעֲרֵי רְצוֹנְךָ
בְּיַד הָאֵל לְךָ כַּמָּה שְׁעָרִים ׃

בענין העולם:

אֲשֶׁר יִבְטַח כְּתַהְפֻּכוֹת זְמַנּוֹ
יְהִי נִכְשָׁל וְיִתְחַלְחַל בְּצִירוֹ ׃
הֲכִי חַיֵּי אֱנוֹשׁ כֶּרֶם וְרַק הַד
זְמַן בּוֹצֵר וְהַמָּוֶת בְּצִירוֹ ׃

[ובענין המות, ושכון ארץ צלמות :

בֶּן אִישׁ הִתְעַדֵּן בְּתַעֲנוּג הַזְּמָן
וּבְשָׂרְךָ דָשֵׁן מְאֹד גַּם שָׁמֵן ׃
הוֹנְךָ כְּמוֹ שֶׁמֶן וישבר (?) כְּמוֹ
תוֹךְ הַכְּלִי, וְיַעֲמֹד הַשֶּׁמֶן ׃

ועשיתי לאיש מן החשובים, היקרים והנדיבים, ושמו ירוחם, מן השמים לוחם:

אֵיךְ לֵב חָסֵר לֵב יְרַחֵם
אֵיךְ מִיגוֹנָיו יְרוּחָם.

בָּטַח בִּתְקָוָה. מְאוֹרָה
קדם (?) וּפָעֳלוֹ בְּפֶחָם.

אַךְ יֵשׁ בְּתֵבֵל נְתִיב לֵב ה)
הִשְׁפִּיל נְדִיבִים וְהִשְׁחָם.

תַּאֲוַת נְדִיבִים בְּתֻמָּם
מַהֲלָל מְבַקְשִׁים בְּלִקְחָם.

אוּלָם לְכָל שׁוֹאֲלָיו הוּא
מוֹדֶה וְעוֹזֵב יְרֻחָם.

ועשיתי אלה בבית אדוננו עזרא, והנה חקוקים על קירות הבירה:

אֲנִי הַשָּׂם לְעֶזְרָא רַב שְׁלוֹמוֹת
צְרִי צִבְאוֹת מְרוֹמוֹת וְהַדּוֹמוֹת.

לְזִיו אוֹרוֹ פְּאֵר עַל הַמְּרוֹמִים
וְלִמְקוֹמוֹ פְּאֵר עַל הַמְּקוֹמוֹת.

מְקוֹמוֹ הוּא מְקוֹם מַחֲנֵה אֱלֹהִים
וְאֵלָיו נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי מְרוֹמוֹת.

ה) אולי צ"ל: נְדִיב לֵב,

תְּהִי נַפְשׁוֹ בְּכִסֵּא אֵל צְרוּרָה
וְיַחֲלִיץ טַל יְשׁוּעָה הָעֲצָמוֹת.

וְהָאֵל מִשְּׁנָתוֹ חִישׁ יְעִירוֹ
לְקֵץ יָמִים וְיִחְיֶה אַחֲרֵי מוֹת.

זְכוּתוֹ יַעֲמוֹד עָלָיו לְמֵלִיץ
לְהַשְׁקִיט אֶת שְׁאוֹן יָם הַמְּהוּמוֹת.

וְיָפִיק אֶל יְהוּדָה בַּר שְׁלֹמֹה
בְּיָדוֹ עֹז וּבִימִינוֹ נְעִימוֹת].

לאיש מן האצילים, שוכן בין הנבלים:

הַשַּׂר אֲשֶׁר בֵּין כּוֹכְבֵי רוּם יַחֲנֶה
אַךְ שׁוֹאֲלוֹ טֶרֶם קְרָאוֹ יַעֲנֶה.

שַׁח לֵב וְאִם נִלְוָה לְעַם מִשְׂתָּרְרִים
נָדִיב וְאִם בֵּין קוֹפְצֵי יַד יַחֲנֶה.

אֶתְמַהּ לְשָׁכְנוֹ בָּם וְלֹא אֶתְמַהּ הֲכִי
בֵּן הַשְּׁכִינָה שָׁכְנָה עַל הַסְּנֶה.

עוד לשבח מעלת נכבד אחד ושמו יצחק:

לִבְּבִי לְיִצְחָק בְּחִיר אֵל מְבֻרָּתָיו
בְּכֶסֶף יְדִידוּת וּבִמְחִיר אֲהָבִים.

דְּבִיר הַיְקָר הוּא וְלִבּוֹ אֲרוֹן דָּת
וְיָדָיו כְּתֻמָּם שְׁנֵי הַכְּרוּבִים.

וְלוּחוֹת לְבָבוֹ כְּלוּחוֹת בְּרִית הֵמָּה
וְאַף הֵם בְּאֶצְבַּע אֱלֹהִים כְּתוּבִים.

וְהוּא רָם בְּעֵין כֹּל וְשָׁפָל בְּעֵינָיו
וְיָחִיד וְרַבִּים הֲלָכָה כְּרַבִּים •

בענין הספוק:

הֲלֹא דַי לִי בְּטָרְפִּי מִזְּמַנִּי
וְאַל אָמִיר בְּקָלוֹן אֶת גְּאוֹנִי •
לְבִלְתִּי יֹאמְרוּ עָלַי בְּנֵי אִישׁ
רְאוּ חֶסֶד פְּלוֹנִי עַל פְּלוֹנִי •
בְּעֵת לֹא אֶהְיֶה נִצְרָךְ לְהוֹנוֹ
חֲשַׁבְתִּיו כַּאֲשֶׁר הוּא יַחְשְׁבֵנִי •
אֲהַבְתִּיו אִם יְבַקֵּשׁ אַהֲבָתִי
וְאָפֵר הַבְּרִית אִם יַעְקְבֵנִי •

על ענין החברה:

יְמֵי חֶבְרָה כְּצוּף מָתְקוּ לְחִכִּי
וְלֵילוֹת הַנְּדוֹד רָעִים וּמָרִים •
שְׂמָחוֹת בָּרְחוּ מִנִּי וְדָמוּ
נְשָׁמוֹת מָאֲסוּ לִשְׁכּוֹן פְּגָרִים •
יְגוֹנוֹתַי בְּלֵיל פֵּרוּד אֲרֻכִּים
וְשִׂמְחוֹתַי בְּלֵיל חֶבְרָה קְצָרִים •

עוד על הענין:

עֹפֶר בְּפִיהוּ שְׁנֵי טוּרֵי עֲנָק לְשֶׁם
יִצְחַק לְבִכְיִי כְּמוֹ קֶשֶׁת בְּיוֹם גֶּשֶׁם •
גּוּפוֹ כַּשֶּׁלֶג וְלוֹ מִן הַכְּפוֹר נֶשֶׁם
בּוֹ יִקְטְלֵנִי וְלֹא יָדַע וְהוּא אָשֵׁם •

עוד על הענין:

עֲדֵי מוֹתִי תְּעַנֵּנִי צְבִי חֵן
וְנַפְשִׁי לָךְ כְּמוֹ אָמָה מְכוּרָה:
וּמִי יִתֵּן וְאֶמְצָא סוֹף לְקִצְפָּךְ
וּמַגֵּפַת נְדוֹדָךְ נֶעֱצָרָה •
וְאֵשׁ חֶשְׁקָךְ יְדִיד תְּשַׁלַּח בְּקִרְבִּי
וְהִבְעַרְתָּ לְבָבִי תּוֹךְ מְדוּרָה •
וְרָאוּי לָךְ לְשַׁלֵּם אֶת לְבָבִי
וְכֵן הַדִּין לְמַבְעִיר הַבְּעֵרָה •

לאחד מן הנדיבים, והוא ראש לנבלים:

וְשִׁבַּחְתִּי לְאִישׁ נָבָל בְּאַשּׁוּר
בְּשִׁיר כָּזָב אֲשֶׁר אֵין בּוֹ נְכוֹנָה:
וְנָדַר לִי נְדָרִים הֵם כְּשִׁירִים
מְלֵאִים שָׁוְא וְאֵין בָּהֶם אֱמוּנָה •
וְעוֹד לֹא רָאֲתָה עֵינִי לְשׁוֹן שָׁוְא
כְּמוֹתוֹ מְסַפֵּר עַד עֲדִינָה •

וְעֵת רֵעָיו שְׁאָלוּהוּ וְאָמְרוּ
הֲתִתְקְפוּץ יָד מְלֻמֶּדֶת נְתִינָה •
הֱשִׁיבָמוֹ אֲנִי הַיּוֹם קְצַר יָד
וְנַפְשִׁי הִיא כְּחֹסֶר כֹּל בְּחוּנָה •
וְלִי צֹרֶךְ לְהוֹצָאָה בְּכָל יוֹם
אֲשֶׁר כִּשְׁטָר וְחוֹב עָלַי נְתוּנָה •
וְלִי נַעַר יְשָׁרְתֵנִי כְּחֶפְצִי
וְעַרְשֵׂנוּ בְּכָל עֵת רַעֲנָנָה •
וְעָלַי חוֹב לְהַשְׁלִים לוֹ צְרָכָיו
וְלָתֶת לוֹ שְׁאֵר כְּסוּת וְעוֹנָה •

אחד הדברים האלה יצאנו ממצרים, לראות בטוב ירושלים ; ונעבור דרך המדברה, ארץ ציה וצרה, ובחרבוני קיץ עצמי חרה, וקראתי שם המקום ההוא תבערה, כי שם בני ימים מקריבים אש זרה. ותהי נפשי ברשפיהם שרופה, ותנים ובנות יענה בכו את השרפה, ונלך במדבר הגדול והנורא. הוא מקום דאבון נפש וכליון עינים, ונחש ושרף ועקרב וצמאון אשר אין מים. אבל שמנוהו בזעת אפינו, ודמעת עפעפינו ; מקום נהרים, גדולים רחבי ידים. ויהי כבואנו עד עזה, אחר יגיעה קשה ועזה. ערכנו תהלה לאל בתף ומחול, על כי עברנו מעבר החול, ויצאנו מן הקדש אל החול. ולא שקטנו לרוץ כנחל שוטף, או כברק חוטף. ויסתירנו בכף האפלה, ויורנו הנתיבות באישון לילה. עד נפתחו לנו שערי שמים, היא עיר ה' ירושלים. ונקוד ונשתחוה לאל עליון אשר פקדנו בפקודת רחמים, ונחנה שם חדש ימים, ובכל

אלה הימים, חבלים נפלו לי בנעימים. ימים באלו פניהם מפנינים נחצבו, ומעצי חיים נקצבו, ומכוכבי שחק גונבו. והיינו בכל יום מתהלכים על קבריה וציוניה, ולבבות ציון המתאבלת על בניה, עד כרו יבלי הדמעות שוחות בפניה, ולקונן על הריסות ארמנותיה, ושארית בניניה, ולסבב על קברי הצדיקים אשר סביבותיה, ולספוד על האם ועל בנותיה. ובקצת הימים משכנו יד התשוקה בעבותים, לעלות על הר הזיתים. ולערוך תפלות, לעושה נפלאות, ולהשתחות למלך ה' צבאות. והיינו בעין דומעת, ונפש נכנעת. משקיפים על מקום העזרה, אשר נחלף לע"ז. והיינו מסתירים פנינו מהביט לנוה הכבוד הגדול אשר היה שם אהלה בתחלה, אשר מקדם שכנה בו שכינה, ועתה שכנה עליו ענגה. ולא נשאר מן הבנינים כי אם אותות מכאיבים לבב זוכריהם, וידאיבו בבכי עיני רואיהם. וכמלאת הימים האלה שמנו מגמתנו מדברה דמשק, וקראנו שם הזמן עשק • כי התעשקו עמו. וכשהגענו עדיה, ראינו עיר יפה-פיה, בנויה לתלפיה. דרכיה דרכי נעם, וכלה יפה וסרת טעם, דשנה כגפן פוריה, בשפתי שושניה, ועיני מעוניה, שוחקת ובוכיה. וכל נאותיה ערוגי הדסים, וכל יעריה גנות ופרדסים, כמים לים מכסים. וכל דרכיה נחלים נטיו, ובלחי הרריה אש ושלג ישליו, ומצוף שפתיה צמאים יחיו. ובכל מסלות, תעלות. ועל הדרכים, למים מהלכים. ועל הנתיבות, מראות השואבות: וריחה כריח לבנון, וסביב לה שניר וחרמון, ובקיץ ובחרף תשלג בצלמון. ובתוך העיר מבני הגולה, קהלה גדולה. ובתוכם הרופא הגדול רבי משה ב"ר צדקה כרום הודו הוא לבדו בין בני עירו כבדני, ובדברי פיו עודדני, וזבד טוב זבדני. אין בם אנוש יעטה סות המהללים כמדו, ייראו קרוב לנדבה ונגש

משה לבדו. וכמעט אבדה נפשי בעניה, ולא מצאתי צרי לציריה. לולי אשר מצאתי שם איש מבני עדינה הוא עזרא עלה מבבל, מצאתיו בים הנדוד לרב הובל. והשכיחני במתק חברתו החמודה, לענת הפרידה. ועת קצה נפשנו בחיים ונחנו, כי כאשר נחנו לא נחנו מן השר אשר חנו נאנחנו. ונוסעים אנחנו לנוה החמודות, ומקום המדות הנכבדות. היא ארם צובה אשר שם גלגל הגדולה, ונקודת העגולה. הוא השר הגדול מופת הזמנים, וראיה לאחרונים, על הראשונים. מנהל בעדר, וראש הסדר. יוסף הוא השליט על הארץ, הוא המשביר לכל עם הארץ.

ואשא משלי:

שְׂאוּ שָׁלוֹם לְגְבִיר פְּזוּרֵי בֵּין אוֹסֵף
תְּהִלָּתוֹ מִפָּז יְקָרָה וְכֶסֶף.
לְסַפּוּר מִקְצַת חֲמוּדוֹתָיו בּוֹסֵף
וּבִקֵּשׁ לוֹ מֵלִיץ הֱיוֹת סוֹדוֹ חֹשֵׂף.

ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף. הוא שמש התהלות עלתה למזרח ממערב, ויהי שם לגוי גדול עצום ורב. בנה אוצרות החמודות, וימלא אותם ביד התעודות. ויצבר יוסף בר, ובא לערוך שלחן במדבר, לדעת לעות את יעף דבר. הרוה צמאים, וירפא נכאים. והשיב לב אבות על בנים, ומחה ה' דמעה מעל כל פנים. חדש זמן אחרי בלותו ורחץ במים טהורים, ופשט את בגדיו ולבש בגדים אחרים, וביום טהרתו לקח לו שתי תרים. תור התורה ותור המשרה אשר בו נבחרים, ובשניהם נאוו לחייו בתורים, צואריו בחרוזי השירים.

ואשא משלי:

הַשַּׂר בְּתוֹךְ פִּיהוּ לְשׁוֹן זָהָב וְאַ־
דֶּרֶת תְּהִלָּתוֹ מְאֹד נֶהְדֶּרֶת.
בְּזוֹ חֲמוּדוֹת בִּין וְגָנַב לֵב מְתֵי
שֶׂכֶל וְלֹא נִמְצָא בְּתוֹךְ מַחְתֶּרֶת.
וּבְעֵת פְּלִילִים חִפְּשׂוּ תוֹךְ אָהֳלוֹ
מָצְאוּ לְשׁוֹן זָהָב וְהָאַדֶּרֶת.

אשרי האיש ילדהו, וצרור המור אשר צפנהו. גבר על בני דורו, וכבן כהורו, וכשרש אמירו. ואין למי אמשיל אחד מהם ואשוה. כי ממדות בני הדור יוסף איננו ושמעון איננו. הראיתם אשר בחר בו ה', זה סיני מפני ה'. אבן יקרה לא ידע אנוש ערכה, אלהים הבין דרכה.

ואשא משלי:

הָיָה בְּאֶרֶץ מַעֲרָב אָדָם בְּתוֹךְ
קִבּוּץ וְאֵין אִישׁ סוֹד יְקָרוֹ חֹשֵׂף.
עַד כִּי יְדֵי הַיֹּקֶר לְדָרְשׁוֹ מִהֲרוּ
וַיִּמְשְׁכוּ וַיַּעֲלוּ אֶת יוֹסֵף.

הוא כולל המדות החמודות, ובסוד התעודות, לו עשר ידות. ובסוד הרפואות, יגלה נפלאות. ובחכמת המדות, בנה לו בית מדות. ובשאלות המנין, משיב כענין. ובנתיבות הגלגל, יפלס כל מעגל. וכל רזי התורה, יוציאם לאורה.

וסוד הדקדוק, על לבו חקוק. ויפתח בגמרא, כל דלת סגורה, ובסוד המשנה, מפיו דעת ותבונה. וחכמתו כבודה בת מלך, ובבואה לפני המלך. תשואות חן חן לה, ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה לתת לה, וארוחתו ארוחת תמיד נתנה לה. ומנורת שכלו באהל מועד העמיד, להעלות נר תמיד.

....

שירים נוספים

מב"י שונים של התחכמוני שער חמשים.

(לפי שד"ל, אגרות, חלק ט׳, ונייבואר כולה"ש,
עם תקונים לפי המשקל והענין).

ועשיתי לאיש קדמתיו בתהלתי ולא הכיר ערב
[=נעימות ?] גדולתי.

לְבָבִי קַח לְךָ מוּסָר וְשׁוּר כִּי
תְּהִלָּתְךָ נְבָלִים בּוֹסְסוּהָ.
חֲשׂוֹף שִׁירָתְךָ לִפְנֵי חֲכָמִים
וְלֹא לִפְנֵי סְכָלִים, יַחְמְסוּהָ;
וְאִם תַּשְׁלִיךְ לְךָ אֶבֶן יְקָרָה
לְרַגְלֵי הַכְּלָבִים, יִרְמְסוּהָ.

ועשיתי לאנשי הדור לזכור עניניהם ורוע מעשיהם.

הָהּ כִּי בְנֵי הַדּוֹר אֲרָיוֹת טוֹרְפִים
כִּי לַעֲשׂוֹת נֶזֶק יְדֵיהֶם פּוֹשְׁטִים;
לָכֵן שְׁמוֹר אֶת נַפְשְׁךָ מֵהֶם, הֲכִי
כָּל הַיְקוּם לִסְטִים, וְהַכֹּל שׁוֹחֲטִים.

ועשיתי על איש נבל וכילי, ואין בפיהו רק לא ואולי, וימות בצמא והוא יושב על אובל אולי.

שְׁאָלוּנִי עַל הַנְּדָבָה וּשְׁלֹמֹה¹),
עֲנִיתִים: הִיא וָהוּא כְּאֵשׁ עִם נוֹזְלֵי עָב!
לְשׁוֹן כּוֹסוֹ דָּבֵק לְחִכּוֹ בַּצָּמָא
וְשִׂפְתֵי שֻׁלְחָנוֹ עֲטוּפִים בָּרָעָב.
לְהָסֵךְ מֵי רַגְלָיו מְפַחֵד פֶּן יִצְמָא
וְכֵן יִירָא לִבְדּוֹק נְקָבָיו פֶּן יִרְעָב.

ועשיתי על ענין הדמעות, אשר מן הלב נובעות.

כָּל הַדְּמָעוֹת יִזְּלוּ גַּם יֶחְדָּלוּ
עִתִּים, לְבַד דִּמְעוֹת עֲשׁוּקֵי אַהַב;
כִּי אֵד בְּכִי עֵת מִכְּבֵדָם [אוכספורד: מכבודם] יַעֲלֶה
יִהְיֶה לְמַיִם בַּעֲלוֹת הַלַּהַב (שד"ל 1316).

ועוד עשיתי על הענין, ולשאוב במעין:

אִלּוּ כְּפִי אֵידִי דְּמָעַי יִזּוֹלוּ [נ"א: לוּ עַנְנֵי שַׁחַק כְּעֵינַי יִזְּלוּ]
לֹא דָרְכָה רֶגֶל אֱנוֹשׁ יַבֶּשֶׁת
אָמְנָם דְּעוּ כִּי לֹא לְמֵי מַבּוּל לְבַד [נ"א: למי נח לבד]
כִּי גַּם לְדִמְעִי נִרְאֲתָה הַקֶּשֶׁת²)
(גייבואר 43, שד"ל 1316).

¹) „נדבה" במובן רוח נדיבה, ושלמה לפי הנראה הוא שם האיש.

²) עי' קובץ שירי הראב"ע לר"ד כהנא הוצאת אחיאסף עמוד

ועשיתי בחרוף הנוכלים וגדוף הנבלים.

הֵם כַּבְּהֵמוֹת מִבְּלִי זָנָב אֲבָל
לָהֶם זְנָבוֹת רַק בְּעָרְפָּם נִקְשָׁרוּ.
אוֹת עַל קְפוֹץ יָדָם בְּעֵת תַּחְפּוֹץ רְאוֹת,
שׁוּר מֵאֲחוֹרֵיהֶם יְדֵיהֶם אֻסָּרוּ.
אִם תֶּאֱסוֹף מִגֵּן לְךָ מֵהֶם, תְּפַ־
לְּתְךָ אֲסוּרָה כִּי עֲשָׂרָה יֶחְסָרוּ (שד"ל 1338).

ועשיתי לאיש מן הנדיבים, וגזע החשובים.

אָמַר אֱלֹהִים לַנְּדָבָה שַׁחֲרִי
הַשַּׂר, לְמַעַן בָּךְ מְאֹד רַב גִּילוֹ;
עִזְבִי בְּנֵי תֵבֵל וְלוֹ בִלְבַד לְבִי,
כִּי הוּא אֲדוֹנֵיךְ וְהִשְׁתַּחֲוִי לוֹ (שם 1340).

ועשיתי על ענין הנדוד, המבעיר בלבי כידוד.

יְדִידַי יְדוֹדוּן וְיָרִיעוּ¹) רֵעַי
וְלִנְדוֹדָם אֶמְצָא יְקוֹד אֵשׁ בְּצַלְעַי;

7—8 (לדך רד"כ לחשוב בכמה מקומות את חריזי שלקח שירים ממחברים אשר קדמוהו ושנה אותם בכונה למען יהיו נראים כילדי רוחו, אולם משפט לא נכון הוא. רואים אנחנו רק שהיה חריזי בקי בשירי החכמים שהיו לפניו והשתמש לפעמים במליצותיהם אם בכונה או שלא בכונה. לענין הטורים הנ"ל עוד הדבר בספק אם באמת הם של הראב"ע או של רי"ת).

¹) אולי צ"ל: וְיִרְחֲקוּ או וְיָנוּעוּ.

וּמִי יִתֵּן קִרְבוֹ חֲשׁוּקִי כִּמְצוּקִי,
וְדוֹדִי כִּנְדוּדִי וְרֵעִי כְּדִמְעִי! (נייבואר 47).

ועוד עשיתי בענין החשק, בצבי הלבבות עושק.

צְבִי חֵן בּוֹ עֲשָׁקַנִי בְּיָפְיוֹ [1]
וְהִשְׁבִּית כָּל רְנָנַי גַּם שְׂשׂוֹנָי.
וְאֵין לִי מִלְּחָיָיו הַנְּעִימִים
לְבַד הָאוֹר אֲשֶׁר אֶרְאֶה בְּעֵינָי.
יְרִיבוּנִי עֲלֵי חִשְׁקִי מְרִיבִים
לְהוֹסִיף אֵיד וְיָגוֹן עַל יְגוֹנִי
וְנִשְׁבַּעְתִּי לְבַל אֶשְׁמַע בְּקוֹלָם
אֲבָל כִּי אֶסְגְּרָה עֵינַי וְאָזְנַי.
וְהִיא נַפְשִׁי — וְאֵיךְ אֶמְאַס בְּנַפְשִׁי?
הֲלֹא אֶחְטָא לְצוּר שׁוֹכֵן מְעוֹנַי!
וּמָה אֶקֹּב וְלֹא קַבֹּה אֱלֹהִים,
וּמָה אֶזְעוֹם, וְלֹא זָעַם אֲדֹנָי.

ועשיתי בעדינה [ובכ"י פאריז ושל בית גינצבורג לא נזכר שם העיר] על איש מהנבלים ושמו צדקה בן עתירה כשמתה אמו ונפטרה.

שְׁאֵלוּנִי סְפוֹד אֶל אֵם צְדָקָה —
עֲנִיתִים: לֹא, עֲדֵי יִהְיֶה כְּאִמּוֹ,

[1] בכ"י אוכספורד: לצבי חן החליף גילו כגילו.

אֲקוֹנֵן לוֹ בְּעֵת יִהְיֶה שְׁבֵיָה
וְיָשִׂים מוּל מְקוֹמָהּ אֶת מְקוֹמוֹ.
וְאוֹתוֹ תִהְיֶה נוֹשֵׂאת בְּקִבְרָהּ
לְאַט כַּאֲשֶׁר נְשָׂאָהּ הוּא בְּשִׁכְמוֹ.

ועשיתי בערי אשור על ענין הקהלות אשר חזיתי ובארצות מזרח ראיתי.

שִׁמְעוּ בְנֵי שֵׂכֶל פְּלִילִיּוֹת,
בָּם תִּלְמְדוּ דֵעוֹת וְתֻשִׁיּוֹת.
בָּאתִי לְנוֹא אָמוֹן וְחָנִיתִי
בֵּינָם כְּמוֹ הַדָּג בְּתוֹךְ צִיּוֹת;
וָאֶמְצָאָה אִישִׁים בְּמִצְרַיִם
אֵין בָּם לְאַנְשֵׁי הַיְקָר מִחְיוֹת.
וָאֶעֱבוֹר מִשָּׁם לְדַמֶּשֶׂק
אֶל עַם אֲשֶׁר תָּעוּ כְּמוֹ שֵׂיוֹת,
וָאֶשְׁכְּחָה אֵידָם בְּעַם צוֹבָה
כִּי הֵם כְּחֶרֶב לָהּ שְׁתֵּי פֵיוֹת,
וָאֶמְאֲסָה כַלְנֵה, הֲכִי לַעְצוֹר
הוֹנָם יְדֵיהֶם תּוֹקְפוֹת הוֹיוֹת (מן יד ה' הוֹיָה?)
אוּלָם כְּאַשּׁוּר נִשְׁכְּחוּ כֻלָּם
כִּי הֵם בְּהֵמוֹת אוֹ כְּמוֹ חַיּוֹת!
אִם אֵרְדָה כֵּן כָּל אֲשֶׁר אֵלֵךְ —
אֶמְצָא בְנֵי בָבֶל בְּתַחְתִּיּוֹת [1] (מלה"ש 49).

[1] אם כה תוסיף למלאת כל עיר רעה מסקודמת לא יהיו יושבי

ועשיתי על מונע טובו מן הבוטחים בו.

אִם יִצְבֹּר עֹשֶׁר אִישׁ כֵּילַי
וִיהִי עֵץ שָׁתוּל עַל יוּבָל,
בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֶנּוּ
וּבְאַחֲרִיתוֹ יִהְיֶה נָבָל.

ועשיתי על מנורות בהם שתי נרות ואורותם נפרדות ומחוברות.

עוּרָה יְדִיד וְאַל תִּישַׁן וְקוּמָה שְׂמַח
בִּשְׁתֵּי מְאוֹרוֹת בְּלֵיל זֶה בְּזֶה דָּבְקוּ,
קוּמָה רְאֵה נֵר אֲשֶׁר אוֹרוֹ כלחיך (?)
וּבְצַלְעֵי פְּתִילָיו וְכֵן דלו (?) וְכֵן דָּלְקוּ
פַּעַם יְגִידוּן [אולי: יְנוּדוּן] בְּלִי רָצוֹן וְיִפָּרְדוּ
רֶגַע, וּפַעַם יְרוּצוּן חִישׁ וְיֵאָבְקוּ
יִדְמוּ לְחוֹשֵׁק יַחֲשׁוֹק רַחֲקוֹ בְּנָדוּד
וּבְעֵת אֲשֶׁר נִפְגְּשׁוּ רָצוּ וְהִתְחַבְּקוּ (שם 50).

בבל כבני שאול התחיה. אצל נייבואר כתוב בחרוז האחרון „כל אשר ילך" וב"ס טעות היא. השיר ההומוריסטי הזה נעשה בעיר אשור (מוסול) למען גזם את סכלות תושביה אשר יתאוננו אודותיה חריזי גם בשער מ"ן.

ועשיתי על הנשיא ר' מכיר, יוצרו אותו לטוב יזכיר.

יוֹם נִבְרֵאתָ אָמַר הָאֵל
הֵן עַבְדִּי אֶתְמָךְ בּוֹ לָעַד [1]
בְּדַבֵּר פִּיהוּ אָפִיק מַרְפֵּא
וּבְמַאֲמָרָיו לִבּוֹת אֶסְעָד
וּפְרִי עֵדֶן וּצְרִי חַיִּים
בּוֹ לְרְוֵה לֵב יִהְיֶה נוֹעָד
כָּל אִישׁ לָקַח חֶלְקוֹ וּלְמָ־
כִיר נָתַתִּי אֶת הַגִּיל־עַד! [2]

ועשיתי על איש הולך במישרים, ומרבה חסדים במסתרים.

יָרוּצְץ בְּיוֹמוֹ עֲשׂוֹת טוֹב וְלֵילוֹ
לְשַׁחֵר פְּנֵי אֵל יְעוֹרֵר שְׁחָרִים;
וְיַרְבֶּה חֲסָדָיו בְּסֵתֶר, לְדַעְתּוֹ
אֱמֶת, כִּי בְּיַד אֵל מְגִלַּת סְפָרִים [3].

---

1) אצל נייבואר: „לעדן" משובש.

2) לפי דברים ג' ט"ו, שנתן או יתן לו ה' את הטוב הנלתי.

3) לה"נ: סְתָרִים, ופי' כי ה' יודע את הנעשה בסתר.

ואלה עשיתי בימי נעורתי כשנפטרה הורתי ת"מ

[= תבורך מנשים או (בג"ע) תהי מנוחתה. פה המקום האחד אשר יזכיר המשורר מות אמו בעודנו נער].

לְבָבִי, אֵיךְ זְמַן פָּרַץ גְּדֵרָךְ
וְהֵסִיר מֵעֲלֵי רֹאשָׁךְ פְּאֵרָךְ!
בְּמוֹת אֵם הַיְקָר תַּמָּה (?) כְּבוֹדֵךְ
אֲשֶׁר הָיְתָה כְּמוֹ שֶׁמֶשׁ בְּדוֹרָךְ.
תְּאֻשַּׁר בֵּין תְּמִימוֹת לַעֲדֵי עַד
וּמִנָּשִׁים בְּעַד אֹהֶל תְּבֹרָךְ.

ועשיתי על עדת נבלים, ואין בהם אצילים.

בְּגוֹי נָבָל כְּבוֹדִי שָׁב [1]) מְשָׁעָה (?)
וּמַעֲלָתִי בְּרַגְלֵיהֶם רְמוּסָה,
אֲשֶׁר יָדָם בְּתוּלָה לַנְּדָבָה
וְלַכֵּילוּת בְּעוּלָה גַּם כְּנוּסָה,
בְּמוּמָם נִטְמֵאת תֵּבֵל, וְלוּלֵא
בְּרִית מַבּוּל – שְׁטָפָם יָם וְכִסָּה.
וְנַפְשָׁם הִיא קְרוּצָה מִנְּבָלוֹת
וּמִכָּל מוּם וְקַלָּסָה עֲמוּסָה;
וְצִיר מָוֶת כְּעֵת יָבוֹא לְהָרְגָם –
יְבַקֵּשׁ מִבְּאוּשׁ נַפְשָׁם מְנוּסָה,

---

[1]) אולי: כְּשָׁעָה = זמן קצר ושָׁב תמורת ישב.

וְיוֹרִידָהּ לְשַׁחַת עַל קְצַת עֵץ [1])
לְטֻמְאָתָהּ, וְהִיא עָלָיו מְאוּסָה.
וְלוּ יִלְמַד בְּשַׁבָּת [2]) יִמְצָא שָׁם
הֲכִי נַפְשָׁם מְטַמְּאָה הִיא כְּמַשָּׂא.

ואלה עשיתי לאיש בידו נדבות ופניו חֶדְוַת לבבות [3]).

תְּהִלּוֹתַי שְׁלַחְתִּים אֶל יְדֵי שַׂר
מְרִיקִים מֵי נְדָבוֹת מֵהְיוֹתָם;
וְאֶפְחַד אִם יִשַּׁל [יִשַּׁוּ?] יָדָיו עֲלֵיהֶם
הֲכִי יֶחֱמוֹס וְלֹא יוּכַל קְרֹאתָם (?).

ואלה עשיתי במוסר המשכילים, להזהירם מֵעלות למעלות הגדולים.

הַמַּעֲלוֹת שָׁלֹשׁ, וְאִם בָּם תַּחְשׁוֹק
מִן הַשְּׁפָלָה נוּס וְהָעֶלְיוֹנָה,
כִּי הַקְּצָווֹת הֵם מְקוֹם פַּחַד וְהַ־
אֶמְצַע מְקוֹם שָׁלוֹם, וְהַתִּיכוֹנָה!

---

[1]) מלאך המות לא יוכל נשוא את הריח הרע של נפשם ולא החזיקה בידו כי אם ע"י עץ להורידה לשאול.
[2]) כמס' שבת (פרק אר"ע).
[3]) מלא"ם 54: חדות לבבות.

ועשיתי לאיש נדיב אין ערוך אליו בנעם מפעליו.

שׁוֹאֵל בְּעַד נִדְבַת בְּחִיר אֵל, הַגְּבִיר —
צוּרֵי סְלָעִים דָּשְׁאוּ מִנּוֹזְלָיו [1]
מוֹשֵׁל אֲשֶׁר מָשַׁל בְּרֹאשׁ שָׂרִים, אֲבָל
נִכְנַע לְכָל דּוֹרְשָׁיו, עֲדֵי הֵם מוֹשְׁלָיו!
מַה נּוֹאֲלוּ הַחוֹשְׁדִים כִּי יִגְמְלֵם
חֶסֶד! וְלֹא יָדְעוּ הֲכִי הֵם גּוֹמְלָיו.
נַפְשׁוֹ לְאֵל מָכַר וְעֵינָיו אֶל יְדֵי
שׁוֹאֵל כְּעֵין עֶבֶד אֱל יַד גּוֹאֲלָיו
יִתֵּן וְיִתְנַדֵּב כְּנִדְבַת עֲנָנֵי
שַׁחַק, וְיִתְחַנֵּן תְּחִנַּת שׁוֹאֲלָיו [2].

ואלה עשיתי על אנשי מזרח בעת אותם נסיתי, ובצלם חסיתי.

יִגַּדַּע אֵל בְּאַף קֶרֶן זְמַנִּי
אֲשֶׁר פִּזַּר חֲפָצַי עֵת אֲסַפְתִּים!

---

[1] ממעינות נדבותיו יעטפו גם סלעים דשא!.

[2] תחת שיתחננו אליו המבקשים עזרתו הוא מתחנן אליהם שיקחו ממנו. — השיר הזה נמצא בכ"י (לפי נייבואר) עוד הפעם בסוף שער כ' על הרופא ר' משה בר צדקה (אחר המלים „ירום הודו", במהדורא שלנו עמוד 445 שורה ג' מלמטה) בשנוי הטור הראשון: „שואל בעד משה פאר שירי זמן, צורי סלעים וכו'". אפשר שעשה בתחלה את השיר לכבוד הנדיב הזה (עי' אודותיו במבוא), ועשהו אח"כ

נְדִיבָיו נִבְרְאוּ טֶרֶם הֱיוֹתִי,
וְעֵת צֵאתִי לְאוֹר עוֹלָם חֲסֵרְתִּים;
כְּאִלּוּ שָׁמְעוּ שִׁמְעִי וּבָרְחוּ,
וְעַל כֵּן עֵת דְּרַשְׁתִּים לֹא מְצָאתִים.

ועוד עשיתי על הענין הזה, וזכרתי שלשת גבורי השיר אשר הָיוּ בִּסְפָרַד [1].

אֲבוֹת הַשִּׁיר שְׁלֹמֹה עִם יְהוּדָה
וּמֹשֶׁה, זָרְחָה שִׁמְשָׁם בְּמַעֲרָב,
הֲכִי מָצְאוּ בְדוֹרוֹתָם נְדִיבִים
וּמָכְרוּ אֶת פְּנִינֵיהֶם בְּהוֹן רָב;
וְנִבְרֵאתִי אֲנִי עֵת אָבְדוּ כָּל
נְדִיבֵי לֵב וּבָא שִׁמְשָׁם וְעָרָב!
וְהֵמָּה מָצְאוּ נַחֲלֵי עֲדָנִים,
וּמָצָאתִי אֲנִי חֹרֶב וְשָׁרָב.

קלדוס לחפור בו לפני נדיבים אחרים או הכניסו למחברותיו אחרי הסירו שם העלם הנזכר בו, כמו שמחק מכתובות כמה שירים את השמות העצמיים.

[1] אצל נייבואר: „היום בספרד" ואין נכון לפי דעתי, כי ג' הגבורים הנזכרים הם גבירול, יהודה הלוי ומשה ן' עזרא, ומשוררנו מתאונן (כמו בחרוזים הקודמים) על רוע מזלו כי היו הנדיבים רק בזמנם בדור העבר וכשנולד הוא אפסו.

ועשיתי בדמשק כשנסע ר' משה הרופא לארץ חמת.

שְׁאָלוּנִי, הֲלֹא תִשְׂמַח בְּחֶבְרַת
בְּנֵי מוּסָר, בְּנֵי שֵׂכֶל וְתֻמָּה?
עֲנִיתִים: בַּגְּבִיר מֹשֶׁה מְשׂוֹשִׂי
וּבִלְתּוֹ הַנְּשָׁמָה הִיא נְשַׁמָּה.
וְהוּא נֶפֶשׁ וְאַנְשֵׁי הַזְּמָן גּוּף —
וּמַה מּוֹעִיל בְּגוּף מֵאֵין נְשָׁמָה?

ועוד עשיתי במבחן הירידים.

נַסֵּה יְדִידֶיךָ בְּעֵת מָצוֹר
וּטְעַם בְּחֵךְ שִׂכְלְךָ פְּרִי דָתָם,
אִם לֹא יְהִי לְבָבָם[1] לְךָ נֶאֱמָן,
טוֹב מִידִידוּתָם פְּרִידָתָם (מלה"ש 56).

ואלה עשיתים במהלל אנשי חיל רבי פעלים.

אִישִׁים אֲשֶׁר אֶל אוֹר כְּבוֹדָם יֵלְכוּ
כָּל יוֹשְׁבֵי תֵבֵל וְשׁוֹכְנֵי אֶרֶץ
כִּי בָם שְׂמָחוֹת חֲדָשָׁה תֵבֵל וּבָם
חֶסֶד אֲדֹנָי מָלְאָה הָאָרֶץ,
בַּבִּין וּבַמּוּסָר וּמִדּוֹת כָּל יָקָר —
לָהֶם לְבַדָּם נִתְּנָה הָאָרֶץ

---

1) כצ"ל.

יִגְאוּ, וְאוֹיְבֵיהֶם עֲפָרָם יְלַחֵכוּ
עַד כִּי לְשׁוֹנָם תִּהֲלַךְ בָּאָרֶץ
רֹאִים גְּדֻלָּתָם וְשִׂכְלָם יֹאמְרוּ
אַךְ יֵשׁ אֱלֹהִים שׁוֹפְטִים בָּאָרֶץ.

ועוד על הענין [ארבעה מכתמים על האהבה, אשר מקומם אחרי החרוז „ושמחותי בליל חברה קצרים" למעלה עמוד 442, לפני החרוזים „עֹפר בפיהו", ועל כל אחד מד' המכתבים הכתבת היא: ועוד על הענין].

I

אֲשֶׁי לְבָבוֹת הֲלֹא אֶשְׁלַח בעד [בְּיַד ?] אֶשְׁלַח
בְּשְׂפַת צְבִי חֵן אֲשֶׁר גּוּפוֹ בְּדֹלַח לַח[1];
אוֹחִיל תְּשׁוּבַת שְׁלוּחִי לוֹ וְלֹא יִצְלַח,
הוּא יֶחֱטָא לוֹ, וְאֶתְחַטָּא וְלֹא יִסְלַח.

II

שָׂרִיג אֲשֶׁר מֵעֲצֵי גַן הַיֹּפִי נִקְצָב
בַּר לֶחְיוֹ מִמְּקוֹם מַחְצַב יָקָר חֻצַּב
בִּנְצִיב בְּדֹלַח עֲלֵי קוֹמַת כְּפִיר (?) נִצַּב
בִּדְבַשׁ שְׂפָתוֹ מְשׂוֹשׂ לֵב אֱנוֹשׁ נֶעֱצָב.

---

1) אולי צ"ל: כְּמוֹ בְּדֹלַח.

III

לוּ בְּעַסִּים תַּכֵּךְ, עֹפֶר, מְעַט אֶשְׁאַב,
הֶחֱלִיץ עֲצָמַי אֲשֶׁר כָּלוּ, וְלֹא אֶדְאַב!
אֶשְׁתַּחֲוֶה נֶגְדְּךָ כָּל יוֹם וְלָךְ אֶתְאַב,
אֶדְמֶה כְּעֶבֶד לָךְ אוֹ בֵּן יְכַבֵּד אָב.

IV

נִשְׁבַּע צְבִי עַד יְמִיתֵנִי לְבַל יִשְׁקוֹט![1]
נַפְשִׁי עֲלֵי זֹאת נָקְטָה נָקֹט.
אוֹחִיל רְצוֹנוֹ וּכְסָלַי יוֹם לְיוֹם יָקוּט;
אֶרְאֶה עֲלֵי לֶחְיוֹ הַמָּן, וְלֹא אֶלְקֹט![2].

ועוד על הענין.

עֹפֶרֶת אֲהָבִים בְּתוֹךְ כָּנוֹת מְאֻשָּׁרוֹת
נַפְשָׁהּ אֲהָהּ בַּעֲבוֹת חֶשְׁקָהּ מְקֻשֶּׁרֶת.
חִשְׁקִי צְפַנְתִּיו—וְדִמְעָתִי כְּכִנּוֹרֶת (?)
לֹא תַעֲזוֹב לֶאֱנוֹשׁ אַהֲבָה מְסֻתֶּרֶת.

---

[1]) כן אני קורא (במקום: „נשבע לרי עדי" אשר אצל נייבואר): לבי הכן (ההופכים) כמו נשבע להמיתני, כי לשוא אוחיל לאות רצון.

[2]) מלה"ש 57, ואחרי החרוזים האלה יבאו („ועוד על הענין") המכתמים „עפר כפיהו", „עדי מותי תענגי" (למעלה 443).

ואלה עשיתי על הנשיא ר' יוסף בן שושן ז"ל כשנפטר

[ראה גם עמוד 412].

יִכְלוּ זְמַנִּים וְלֹא יִכְלוּ יְגוֹנֵינוּ:
הַאִם לְבָבוֹת כְּצוּר אָיוֹם בְּעֵינֵינוּ?
שָׂרֵי זְמָן נִבְהֲלוּ עַל מוֹת גְּבִירָם אֲשֶׁר
מְשָׁחוֹ לְמֶלֶךְ, וְאָזְלַת יַד גְּאוֹנֵינוּ.
בּוֹשֵׁשׁ בְּחִיד אֵל, וְלַזְּמָן יֹאמְרוּ קוּם עֲשֵׂה
לָנוּ אֱלֹהִים אֲשֶׁר יֵלְכוּ לְפָנֵינוּ (מלה"ש 58).

ועשיתי לאיש יודע נגן בכנור.

שְׂאוּ נָא אֶת שְׁלוֹמִי אֶל יְשַׁעְיָה
אֲשֶׁר לָקַח תְּעוּדָה לוֹ לְרַעְיָה,
מְעוֹרֵר מֵיתְרֵי כִנּוֹר לְשׁוֹרֵר
כְּמוֹ לֵוִי בְּמִשְׁמֶרֶת לְוִיָּה,
וְכַיּוֹנֵק בְּחֵק אִמּוֹ מְצַחֵק
וְיָרִים קוֹל בְּרִנָּה לֹא בְּבִכְיָה;
וְלוּ עַל מֵת [כצ"ל] יְנַגֵּן עֻגָבוֹ
וְעָלָיו צָלְחָה רוּחַ וְחָיָה!

[בסוף כל הספר, אחרי המלים: „להעלות נר תמיד" עמוד 448, נמצאו לפי נייבואר בכ"י חרוזי־סיום האלה, אבל נקל לראות שאינם מהמחבר]

שלמו מזמות בין אשר חבר
הרב יהודה הוא בחכמתו

יקרו פניניהם ורקמתם
מכל זהב אופיר וזמרתו

יחיו נפשים אחרי חותם [צ"ל מותם]
העת שמוע טוב מליצתו

אל כל נדיב לבב וגם שוע
שלח נגיד שיריו תמורתו

באמת כיוצא (?) בגביר הרב
רבי ישועה שם מגמתו

לעשות רצון קונו ולשתעשע [ולשעשע]
תמיד בהקי אל ותורתו

אל יעזרהו גם ישלם לו
טוב מעשיו ושכר פעולתו

יזכה עלות אל הר קדוש עליון
להיות פקירים תוך חצר ביתו

גם בחמוד לבו [=בבנו] מאד ישמח
תחת אבותיו שר ישו אותו [1].

ושלום על ישראל, ובא לציון גואל.

תם.

[1]) לפי תהלים מ"ה י"ז.

שנויי נוסחאות ותקונים

שנויי נוסחאות על פי שני כ״י אשר בבְּרִיטִישׁ מוּזֶאוּם בלונדון

ותקוני שגיאות.

אמר העורך: בגשתי אל המלאכה, זה יותר משתי שנים, להכין מהדורא מדוייקת ומתוקנה ממחבדות תחכמוני חשבתי את העבודה לנקלה מאד כי סמכתי מראש על החמר המדעי אשר הכינו החוקרים אשר היו לפני. אמנם כל המהדורות המצויות היו ידועות למשובשות. אבל דמיתי כי לכל הפחות חכם כפרופיסור די לאַגאַרד בגאֶטטינגען, אשר כל חכמי ישראל היו בעיניו כקליפת השום ואשר בהקדמתו הקצרה בלשון רומית למהדורא אשר הוציא מס׳ התחכמוני הוא מרים על נס את יגיעו ועמלו הרב בהוצאת הספר ואוסר באסור גמור להסיג גבולו וליהנות מהמאור הגדול שבספרו — כי הוא לכל הפחות לא הוציא מתחת ידו דבר מקולקל חסר תועלת. ותהי ראשית מחשבתי לערוך הספר למען הוצאת „אחיאסף״ רק בעזרת מהד׳ לאַגאַרד ועבודת הרה״ח פרופיסור ד״ר שאול יצחק קאֶמפף ז״ל במקצוע זה, ובסיוע חכמים שונים אשר העירוני בטובם על נוסחאות מתוקנות; אולם במשך עבודתי נהפכה לי מהד׳ לאַגאַרד למשענת הקנה הרצוץ, וראיתי כי טוב היה, לוּ לא ראה ספרו אור מעולם. אחרי היות כבר רב ההוצאה אשר לפנינו ערוכה לדפוס נוכחתי כי למען נקות איתה מסיגי השגיאות הרבות אשר בדפוסים הקודמים לא אוכל להפטר מנסוע בעצמי לאנגליה למען

השתמש ככתבי היד העתיקים הגנוזים באוצרות הספרים אשר בלונדון ואוכספורד. מפני טרדות משרתי נאלצתי לדחות את נסיעתי עד הקיץ הזה (תרנ"ה), וגם עתה אחרי אשר לא חסתי על היגיעה וההוצאות הרבות ואבוא ללונדון החליתי פתאם והרופאים לא נתנוני לנסוע הלאה לצרכי עבודות מדעיות לאוכס־פורד (אשר שם ביחוד שני כה"י בהבודליאנא הרשומים בהקאטאלוג של נייבואר בסימנים 1977—1978, והם מאוצר פאָקאָק נו' 192 ונו' 128, וראויים להערך מול הנוסחאות אשר ברפוסים), אולם יכלתי להשתמש בבריטיש מוזאום בלונדון בשני כה"י הנמצאים שם מאוצר אלמנצי, האחד הוא המצויין שם באות Add. 27,113 (וקראתיו בשם A) והשני הוא המסומן Add. 27,112 (וקראתיו בשם B). הראשון הוא מהיותר עתיקים אשר בעולם, כרך גדול בתבנית 4^{0} אשר לפי הכתבת שבסופו (fol. 168) נכתב בשנת ה' אלפים מ"ב, היא 1282, זמן קצר מאד אחרי חבור הספר על ידי חריזי. אבל הקובץ העתיק הזה הוא זקן אשמאי, כי אין מספר להטעיות הרבות אשר טעה הכותב בהיותו נחפז בכתיבתו, או מקצר הבנתו, גם הרבה עלים חסרים בתוך הקובץ *). העתקה מכתב־היד הזה היתה לעיני לאגארד, והוא אמנם ראה ויבן כי עלה כלו קמשונים, ואשמתו

*) בהקובץ הזה חסרים עוד קדושי הספר (ווידמונגען) לאנשים נכבדים, כמו שהערתי בתוך התקונים במקומם. כתובות המחברות (השערים) הן עוד בלשון ערב. אולם בראשית הקובץ נמצא בכתב מאוחר לוח השערים ותכנם בלשון הקודש מתחיל:
„הספר הזה חלקו מחברו לנ' שערים ורצוני לכתוב ענין כל שער
„משעריו למען ימצא המבקש מבוקשו בנקלה ולא יצטרך לחפש

היא שלא השתדל לתקן עד מקום שהיד מגעת. — להקובץ השני (B), אשר איננו עתיק ימים כהראשון, יש יתרון שהוא כתוב לפי הנראה במתינות יתרה, בכתיבה נאה ספרדית־מזרחית; אולם גם הוא לקה בחסר במקומות רבים. אולם מתוך שני כה"י יחד בצרוף המהדורות העתיקות והערות חכמים תקותי שיצא הספר אשר לפנינו מתוקן לכה"פ לפי התכלית הראשית אשר לנו במערכת „אוצר ישראל", לא להגדיל ולהאדיר תורת הנוסחאות לשמה למען יחידי סגולה ולהדבות בתלי תלים של קריין וכתיבין, כ"א להפיץ בקרב העם את מבחר ספרי קדמונינו מנופים בנפת הבקרת לפי צרך הבנתם ומוגהים באור המדע לפי המדה הנחוצה למען הכיר את ערכם ומקומם כחיי הרוח אשר לעמנו. מטעם זה, וגם מקצר זמן החפש אשר יכלתי להקדיש לעבודתי בלונדון, לא שעיתי אל דיוק המלים בחלק הפרוזא אשר ברב מחברות הספר (מלבד המחברות ג', י"ח, מ"ו אשר שמתי לב ביתר שאת גם להפרוזא שלהן מפני הערך ההיסטורי אשר לתכנן), ואשר לפי הנראה המחבר בעצמו כתב ומחק בהן ואין לבנות מגדלים על שנויים באיזה מליצות ומבטאים בכ"י ודפוסים שונים; ולעומת זאת שקדתי לערוך את החרוזים על פי עיון בנוסחאותיהם השונות, גם עזבתי על הרוב את הטעיות הגסות וכל שבוש נבער בכה"י אשר עין תעירם בהשקפה ראשונה שהם ילידי קלות הדעת וחסרון הבנה, ותקנתי לפעמים על פי

„כל הספר, ומה' העזר, ומחברו עשה הענין הזה, אמנם כתבו
„בערבי, ואין אנחנו מבינים בלשון ההיא".
בלוח הזה „ענין כל שער" נזכר בקצרה באופן שונה מהכתובות אשר בראשי השערים במהדורות שלנו ובכ"י השני (B).

שקול דעתי או הנחתי הנוסחא בצ"ע, עם סימן השאלה בצדה *). הקורא יסלח על אשר לא הספיקו התקונים להערך קודם הדפסת הפנים, ולא יכלו היותר נחוצים שבהם להספח בשולי היריעה או בקרב הספר בפנים, והם עומדים פה אחרי הדלת והמזוזה, כן גם על איזה טעיות שנפלו בדפוס ע"י מרחק מקום ההדפסה ובשביל שלא היה אפשר לי לראות את עלי ההגהה, ויחזיק טובה להמדפיסים בעלי הוצאת „אחיאסף" על שלא חסו גם מצדם על ההוצאות הרבות ובהפסד מרובה שהגיע להם ע"י אֹרך זמן הדפוס לא נמנעו מחכות על התקונים אשר בזה, לקיים את הפתגם: Was lange währt, wird gut — ספרותנו החולה הקמה על משענתה להתהלך בחוץ לא תוכל עוד להחזיק לעצמה עובדים מקדישים לה כל ימיהם, ועבודתה עודנה עבודה טפלה בעתות החפש והמרגע למורי בתי מדרש גבוהים דועים בשדות אחרים או לרבנים בקהלות גדולות אשר זמנם קדוש לצרכי צבור, בארצות אשר שם אין דורש ואין מבקש לספרים בתובים עברית. אולם לאגודת „אחיאסף" נאוה תהלה כי נסתה להציג ספרותנו ברשות עצמה, ואם יבין העם לתמוך במפעל האגודה אולי חפץ ה' בידה יצלח.

עֹמֶס, בירח תמוז תרנ"ה.

אהרן קאמינקא.

---

*) ההוספות בפנים המוסגרות בסימנים מרובעים [] הן על הרוב מכ"י A או מן A, B כיחד. ההוספות בסימנים עגולים () על הרוב חסרות בשני כה"י או באחד מהם ובכ"י אחרים ומהדורות. איזה שנויי נוסחאות הובאו גם בשולי היריעה בפנים בתור הערות קלות.

הקדמה עמוד 1 שורה 10 בכ"י A אחר „וְשָׂרָד" החרוז:
וְהַשִּׁיר הוּא לְעֶבֶד נֶאֱמָן לוֹ... [השאר חסר על ידי קרע] ויש להשלים ע"פ מהדורות וכ"י אוכספורד (ע"י קֶאמפף, ניכטאַנדאלוזישע פאזיע ח"ב עמוד XV)
„וְאִם קָשַׁר עֲלֵי בִלְתּוֹ וּמָרָד".

עמוד 2 שורה 2 בכ"י A, אחר „ונפרד", החרוז:
וְאַרְצוֹ הָיְתָה גַּן הָאֱלֹהִים
וגלה מנותה אז ו...

ולפי נוסחא בכ"י שבאוכספורד (קֶאמפף, שם);
„וְגָלָה מִנְּאוֹתֶיהָ וְנִטְרָד".

עמוד 6 שורה 22 נ"א: ובים אֵש.

עמוד 7 שורה 6 נ"א: הנדוד בלל שפתי והגיוני, והדביק לחכי לשוני.

שם 11 נ"א: ובהריון השיר.

שם 21 נ"א: חסידי עליון.

עמוד 8 שורה 14: נ"א רָחֲקָה מֶנּוּ.

עמוד 10 שורה 2 המשורר הערבי אבו מוחמד חרירי נולד בבצרה בערך 1054 לסה"נ וימת בערך 1122, הוא חבר ספר מליצי כולל חמשים „מאקאמות" אשר היו לעינים לר"י אלחריזי בחבור התחכמוני. גם בהמחברות של חרירי מרוקמות שירות קטנות, וגבור אחד (אבו סעיד איש שרוג) מופיע בכל אחת מהן מלובש בלבושים שונים לאכר במליצה חידות (ובספרנו זה העברי הגבור הוא „חבר הקיני"). המחברות הערביות האלה יצאו לאור ע"י החכם סילווסטר de Saey בשם

וגם ע״י ריינאָ Les séances de Hariri, Paris 1822 ודרנבורג 53—1847.

עמוד 14 שורה 10 „אמר המחבר״ וכו׳ עד סוף ההקדמה חסר בכ״י A ומתוכו נראה שהוא מאמר נוסף אח״כ מהמחבר למען הגיש הספר לר׳ שמואל בן אלברקולי.

שם 13 (בואי) אין בכ״י B.

שער א עמוד 16 שורה 5 או: עם חברים נְבָרים.

״ ״ ״ ״ מליהם ספירים [בספרים] A.

״ ״ ״ 7 (ופני שחר יכלימו) למחוק A.

״ ״ ״ 14 נ״א ילדים אין בהם כל מום וכל דופי, מלאים חכמה וכליל יופי.

שם שורה 15 הכינו לתעודה, ל.

עמוד 17 שורה 10 בכ״י A החרוזים הפוכים: „ירוץ לגביר״ ואח״כ „הלב יורה״.

שם 14 כָּל לב הומה לַכִּין צמא (A, B).

שם 18 כל רואהו, יאהבהו A.

עמוד 18 שורה 23 לבחור מהן לנפשו.

עמוד 19 שורה 1 יַעֲנֵךְ מול זה מה שכתב ר׳ יהודה הלוי (כוזרי ב׳ ס״ח והלאה) על דבר דלדול הלשון, ולפניו התנצל באופן זה ע״ד נפילת הלשון המדקדק מנחם בן סרוק, הביאו אפודי בס׳ „מעשה אפוד״ („כי גדלה האשמה מיום אשר נפלנו בגולה, ואחרי אשר היתה רחבה [השפה] ונקשרת, נקצרה ותהי נעדרת״). אולם גם בהשגות ההתנצלות הזאת היא רחוקה מן האמת, כי שפת עבר החלה לנפול ולהתדלדל בפי היהורים יותר משלש מאות שנה לפני הגלות (בזמן אחרי אֲלכסנדר מוקדון) בעורם שלוים על אדמתם, ובדור החרבן

היתה מכבר שפת יונית שלטת בקרב המשכילים ושפת ארמית בקרב המון העם, ולפי הנראה היתה סבת ירידת השפה התרחקות הספרות מן החיים וצמצומה בארבע אמות של הלכה.

שם שודה 9 כמלואי תרשישים, ל.

עמוד 21 שורה 2 „ואם תבקש אדון״ עד עמוד 25 שורה 14 „אמר המחבר״ חסר בכ״י A. גם זאת הוספה מאוחרת למען הגיש את הספר לר׳ יאשיה הנשיא.

שם שורה 9 על שכמו — ואשא משלי (B).

שם שורה 16 ולפניו יקראו אברך נשיאי דורו (B).

עמוד 22 שורה 4 ועל ממלכתו [ואשא משלי] B, ומכאן והלאה חסרים איזה דפים.

שם שורה 16 לפי מהד׳ לאג׳: מְלָכִים וּמְתֵיהֶם.

עמוד 23 שורה 14 לפי הנראה צ״ל: עֲלֵי עֵין תּוּשִׁיָּה (הוא כנצר שתול על פלגי תושיה).

עמוד 24 שורה 14 יְאוֹתוּ, אולי יש לקרוא: לוֹ יֶאֱתָיוּ, והנסתר „תהלותיו״ מוסב על „שכלך״.

שם שורה 23 וְצִיק חֲלָיִם, לדעת מ׳ בר״י שטערן: „וציץ חֲלָיִם״.

שם שורה 25 טְלִי, נ״א: „תְּלִי״, ל.

עמוד 25 שורה 2 מֻשָּׁיִם (גירסת הרה״ח פרופ. ד׳ קויפמאַן).

עמוד 26 שורה 5 החרוז „תדמם כרובים — ורצים ושבים״ אין בכ״י A.

שם שורה 15 יְקַוּוּ מקנאי, A.

שם שורה 19 וטוריו רצופים ברצפי כספים, A.

שער ב עמוד 28 שורה 15 ובמימיו דמי החטאים ידיח, A.

עמוד 29 שורה 25 „ורשעכם הכירו״, ל.

עמוד 33 שורה 10 בְּבֵית מועד, A.

שער ג, עמוד 35 שורה 2 בתכן הענינים הנוסף בראש כ״י A יאָמר ע״ר השער הזה: „בדברי האיש הזקן אשר היה אוכל ולוחך הכל, ושם תמצא שבח בעלי מלאכת השיר״.

עמוד 36 שורה 11 בחוטי, נ״א: כחוטי.

עמוד 37 שורה 7 בתנ״ך השם זרוע ל׳ נקבה (אם לא כשהוא מושאל על עוזרי איש ובאי כחו כגון דניאל י״א ל״א, ואז יבא הנמשל גם בשנוי המספר לפי הענין כמו יחזקאל ל״א י״ז) ויוצא מן הכלל ישעיה נ״א ה׳ כי ישעיה י״ז ה׳ שעור הכתוב „ובזרעו״ שבלים יקצור, וכבראשית מ״ט כ״ד ויפזו מוסב על בעלי החצים וזרעי=בזרעי. אולם חריזי ושאר המליצים העברים בני דורו אינם מדקדקים כל כך בשמוש המין לדברים שאין בהם רוח חיים. כן גם להלאה: „ולשון, יגרוף המאכל וכו׳״, „וזרועותיו הקערה יתמוכו״ וכאלה.

שם שורה 19 אחר „והכבשים״ חסרים איזה דפים בכ״י B.

עמוד 38 שורה 21 כי אין בשירי שלמה (בלי התאר „ר׳״) A.

עמוד 39 שורה 1 תקנא — — ולא כשירי בן כלפון לטוב ולרע, A.

שם שורה 2 כשירי יצחק בן גיאת, A.

שם שורה 7 ר׳ משה בן ששת — — — ולא בשירי בן תבאן, A.

שם שורה 8 ר׳ דוד בן בקודה, A.

שם שורה 10 אברהם אלחריזי, A.

עמוד 39 שורה 13 במקום כשירי ר׳ יהודה הלוי לכל צואר ענקים, צ״ל „כשירי בן ברזל לכל צואר ענקים״, A.

שם שורה 17 בזיתם אותי A (תחת „גדלתי״).

עמוד 40 ש׳ 12 ודונאש בן לבראט ושמואל ואבון, A.

שם שורה 15 ר׳ שמואל הנגיד הספרדי (בן יוסף) נולד בקורטובא ד״א תשנ״ג (993), עלה למעלת שר וגדול בגראנאדא בשנת תשפ״ז וירבה לעשות טובות עם סופרים וחכמים ולומדי תלמוד בכל תפוצות ישראל ונפטר בשנת ד״א תתט״ו (1055), כתב ס׳ בן תהלים ובן משלי, ושירי־ידידות רבים — שאינם עמוקים וקשים כל כך, כמשפט חריזי — אשר אסף והוציא לאור במהדורא יפה עם מבוא והערות הרה״ת ד״ר א. הרכבי, בס״ט פטרבורג תרל״ט („זכרון לראשונים״, מחברת א׳) — אולם אין זה ר׳ שמואל הנגיד בעל „מבוא התלמוד (וטעות היא ביד גראֶטץ, חלק ששי עמוד 23) כי זה היה ראש ישיבה בארץ מצרים בזמן מאוחר ושם אביו חנניה, עי׳ לקוטים מדברי יוסף לר״י סמברי בס׳ Anecdota Oxoniensia, Oxford 1888 עמוד 156.

שם שורה 17 ר׳ יצחק בן כלפון, A.

שם שורה 18 ר׳ יוסף בן חסדאי הספררי חי בערך שנת ת״ת ושירו „הלצבי חן״ המכונה בשם שירה יתומה (בס׳ נחל קדומים לר״ל דוקעס, הנובר תרי״ג) הוא שיר תהלה על ר״ש הנגיד. הוראת מלת יתומה לא הוברדה אל נכון, עי׳ מונק Notice sur Aboulwalid, p. 206. ולפי הנראה מדברי חריזי „אשר אחת היא לאמה וכו׳״ טעם יתומה=יחידה ואין דומה לה.

שם שורה 20 ושירי ר׳ משה בן תקנא, A.

עמוד 40 שורה 22 הוא ר׳ ש ל מ ה ב ן ג ב י ר ו ל המשורר ופילוסוף הנודע, ובכנוי „הקטן״ הוא חתום בראשי החרוזות בשיר „הענק״ המתחיל „אתן לאלי עז וגם תפארת״ (חרוזים 31—34, עי׳ Jubelschrift לצונץ, ברלין תרמ״ד, עמוד 193 מהחלק העברי, ושם בחרוז 32 לפה״נ צ״ל לְראש), חי במאה התשיעית לאלף הששי.

עמוד 41 שורה 2 למלך על כ ל ב נ י עמו, A.

שם שורה 5 במעמד הצומות: בכ״י A „ה מ ב ע ד הצומות״ ואין לו שחר.

שם שורה 6 ספר, נ״א: סדר.

שם שורה 7 אולי הוא המדקדק רונש בן לברט, שכבר נזכר למעלה ואשר חבר גם שירים שונים. שירו לחסדאי ן׳ שפרוט נדפס בספרו של פילוקסן לוצאטו, פאריז 1852, ומזמירות אשר חבר נמצאו בסדרי התפלה חתומים בשמו: דוי הסר וגם חרון; דרור יקרא (בשיר הזה יש לתקן על פי כ״י: דרוך פורה בתוך בצרה, וְגַת בֶּאֱדוֹם אשר גברה, כן הוא בקובץ Ms. 11, 639 כבריטייש מוזאום אשר בלונדון, ושם נמצאים עוד חרוזים להשיר ההוא: אדום עקור וכו׳. הקובץ הזה כתוב לפני שנת 1280). אולם אפשר שהכונה לר׳ א ד ו נ י ם ב ן ת מ י ם.

שם שורה 8 אבן גיאת.

שם שורה 10 בן אביתור הגאון אשר גורש מקורטובה ע״י מחלקותו עם ר׳ חנוך, עיין ספר הקבלה.

שם שורה 11 כ״י A „אשר חבר ב ס פ ר מעמד וכו׳״ אולם יותר נכון „ב ס פ ר ד״.

עמוד 41 שורה 14 ר׳ משה בן יעקב אבן עזרא מגראנאדא חי במאה התשיעית וחבר ש״ד הענק או תרשיש [1210 חרוזים, י״ל ע״י בארון דור גינצבורג] ושירי תפלה ותחנונים שונים (לבד שירי ידידות ושירי תלונה על קשי יומו), את תולדותיו כתב הרי״ל דוקעס בש״א „Moses b. Esra aus Granada“ Altona [1839].

שם שורה 21 בכ״י A „זכרון כל ה מ ל י צ ו ת״ — נוסחא לא נכונה.

שם שורה 23 א ל ח ר י ז י, A.

עמוד 42 שורה 14 ר׳ יצחק ן׳ קרישפין חי בסוף האלף הששי, מספר המוסר אשר חבר הופיעו דוגמאות ע״י עדעלמאן בגנזי אוקספורד, 1850.

שם שורה 16 הוא הדיין ר׳ יוסף אבן צדיק מקורטובה בעל הספר הפילוסופי „העולם הקטן״ (מובא באגרת הרמב״ם לר״ש בן תבון, קובץ פאר הדור סי׳ קמ״ג, ובכתב התנצלות לבדרשי בשו״ת הרשב״א ח״א סי׳ תי״ח), ותנח עליו גם רוח השיר כנראה מהחרוזים שערך לכבוד ר׳ יהודה הלוי (ע׳ בתולת בת יהודה לשד״ל) והטורים אשר שרדו ממנו דיים למען תת צדק למשפט חריזי ע״ד תקף מליו ורום קרנו. השם „צדיק״ לד״ק שם פרטי (ולא כנוי) כי נמצא גם שם חכם ר׳ צ ד י ק בן יוסף פורמון (מעתיק ס׳ חובת הלבבות לשפת שפניולית).

עמוד 43 שורה 1 לשונו ח ץ ברור, A.

שם שורה 10 צ״ל: ללוי כל יקר נִלְוָה (בכ״י בטעות: „ולולי כל יקר נלוה״).

שם שורה 20 על שעדיו שם ב ר י ח י ם (A) וסוף החרוז בכ״י: והוא שבר ביד שכלו „פרחיו״; אולם כל החרוז

הבא (ראש עמוד 44) „ו ה צ מ י ח — פ ר ח י ו״ ח ס ר , ונִכֶּרֶת לפי זה שגיאת המעתיק במלת „פרחיו״.

עמוד 44 שורה 3 מהדריו , A.

שם שורה 19 צ״ל : rendre.

עמוד 45 שורה 1 (ורצינו להתעלס באהבתו , ולהשתעשע בחברתו) אין בכ״י.

שער ד עמוד 49 שורה 14 ו ת ס פ ו ן לסתיו , A.

שם שורה 18 ק צ י ר , נ״א : קַיִץ , (ל).

עמוד 50 שורה 8 וקרעת ההרים , נ״א : ורקעת הררים.

עמוד 53 שורה 11 כ א ל ו י מ צ א ה ב י וכו׳ , בכ״י החרוז הזה הוא ה א ח ר ו ן , אחר „ונמלט מלשון הָעֵט (כצ״ל) בְּנָטפוֹ״.

שם שורה 25 בנדיבותו , נ״א : בנדבת , (ל).

עמוד 54 שורה 6 אֲנִי בוֹנֶה (A) , ובמקום בֵּין יש לנקד בִּין (נתיבות התבונות).

שם שורה 7 נְתוּצוֹת , נ״א : פְּרוּצוֹת.

שער ה עמוד 55 שורה 12 שריגיה , נ״א : שרוניה.

עמוד 56 שורה 5 בכפלות , נ״א : בכל פיות (ל.).

שם שורה 20 ונמלא , נ״א : ומלאנו את.

עמוד 57 שורה 24 עדי עלה , A.

עמוד 58 שורה 3 אחד , נ״א : איש (ל.).

שם שורה 4 חדש אייר (עד „חרש אייר״ בשורה 6 , חסר בכ״י A) משנה למלך.

שם שורה 13 עונה , נ״א : ענותה (ל.).

שם שורה 23 עֲלֵי הַצִּיץ בלי קלף ו ב נ י י ר , B.

עמוד 59 שורה 2 ומהמד ה נ פ ש י ם (במקום : החדשים) , B.

עמוד 59 שורה 18 מעל פני כוסות מבטות דר B.

עמוד 60 שורה 2 תמיד לשון הכּוֹס כְּטַל הרון B.

שם שורה 7 ו ה ע ר ו ג ה שלחנו B.

עמוד 61 שורה 19 בצוף פִּ י הָ A, B.

עמוד 62 שורה 15 צ״ל : וּ כְ בַ ע בכל רגע.

עמוד 64 שורה 19 אִם (כ״י B) חָטְאוּ.

עמוד 65 שורה 11 המתפלאים על אשר אבד מלב היהדות התלמודית כמעט כל זכר לנצחונות המכבים וכל הנסים והנפלאות נראו לה רק באסוך השמן שנשאר לפי ההגדה חתום בחותמו של כה״ג והספיק לשמונת הימים — המה ישימו לב כי גם למליץ משכיל כחריזי בן דורו של הרמב״ם , אשר הגיגו לא היה שקוע בתלמוד ומפרשיו , לסופר אשר רב מעיניו בדברי חול , ל א י ב ו א ה ר ע י ו ן שנצחונות המכבים הם עיקר מ ע ש ה הנסים וספור פך השמן אגדתם הטפלה להם. מיום שחרב בית המקדש חדל עם ישראל להתגאות בעולם שאינו שלו , עולם הכח והגבורה , ורק האגדות המוסבות על המקדש וקדשיו מצא קן להן בלב העם ותמלאינה כל מחשבותיו. בעוד אשר משוררים רבים הרבו לפייט על העבודה ליום הכפורים בעל המעשה הלאומי היותר נכבד , לא נמצא אף אחד שישיר על אחת ממלחמות ה׳. התהפוכה הזאת איננה מיוסדה בטבע העם כי אם בטבע זמן יסוריו ומקרי הגולה הארוכה.

שם שורה 17 צ״ל : תְּ בַ בֵּ ה וּ במי הכּוֹס בכסלו.

עמוד 66 שורה 12 בדם , נ״א : כים (ל.).

שם שורה 21 בשני כתבי היד :

יחשוב לךָ הכוס במי נהר וּמֵי־
מֵיו צוף דְּבַשׁ ולשונךָ שואבת.

והוא נבון לפי המשקל (התנועה הקלה ו נחשבת ליתד).

עמוד 66 שורה 23 בכ״י A: מימיו כאלו מלשון מ ו ר יזלו או ר ו ח ך מלחייו נחצבת.

עמוד 67 שורה 14 בכ״י B: כוסך תְּנֵהוּ שבטך בימי שבט תַּכֶּה בראש יגון — — (ובכ״י A הכה בראש יגון).

עמוד 68 שורה 16 מה נ ח מ ד יין כוסך (B) במקום „מה נאדר״.

עמוד 69 שורה 3 למדוה ק ה ל י ה.

שער ו עמוד 70 שורה 14 ותשיג מ ש א ל ך (A, B).

עמוד 71 שורה 17 „זהר״ אין בכ״י A.

עמוד 72 שורה 8 „אבל״ אין בכ״י B.

שם שורה 10 ומהר ימהרנה לו על מנת (הנקודות יתרות).

עמוד 73 שורה 11 ארחות, נ״א: ארוחות (ל.).

שם שורה 13 ויאמרו לי הזקנים [אשר בשערה].

שם שורה 19 ויקדאו סופר לְקַיֵּם לָהּ (B).

שם שורה 25 משחק בם (A), מצחק בי (B).

עמוד 74 שורה 5 לשבח, נ״א: לשבת (ל.).

שם שורה 11 הבאיש ריחם — נם לֶחֶם (בשני כה״י).

שם שורה 16 תחת „ואמרתי כה״ בכ״י A „ואען ואומר״: סדר החרוזים בשני כה״י הוא:

תִּדְמֶה בְּשִׁנֶּיהָ — — רֹאשָׁהּ — — קוֹמָה כְּמוֹ חוֹמָה
— — וּלְחִי כְּפֶחָם — — צִיּרָה כְּצוּרַת מַלְאֲכֵי מָוֶת.

עמוד 75 שורה 14 ואשא משלי ואומר (B), ואקום ואען ואומר אחרי כן (A).

עמוד 75 שורה 20 בכ״י A „נמלאטת מארץ גזורה״ (!). — השוא השני בסוף מלת נִמְלַטְתְּ נמשך אחרי תנועת מֵ־ ומתחבר עמה ליתד, ודוגמתו להלאה בשער כ״ג.

עמוד 76 שורה 6 אחרי „כמלא קערה״ בכ״י B:

וְעֵינַיִךְ כְּמוֹ כִירָה עֲשֵׁנִים
וּפָנַיִךְ כְּמוֹ שׁוּלֵי קְדֵרָה.

שם שורה 12 כמו המן בעת נתלה (A), אשר נתלה (B).

שם שורה 15 ולך בטן כבטן נ א ד נפוחה (A, B), כצ״ל.

עמוד 77 שורה 3 והכריכך י צ ו (A, ואח״כ: בתוך ק ב ר ם קבורה !).

שם שורה 6 עגמתי, נ״א מגנתי (ל.).

שם שורה 20 יש לנקד: בטן שאול פָּתַח.

שער ז עמוד 78 שורה 14 ויאמרו לנו זקני חבורתנו (A, B).

עמוד 79 שורה 13 גברים, נ״א: גבירים (ל.).

שם שורה 15 והם מתחבקים עם לוחמיהם (A, B).

שם שורה 19 בכ״י A ומפחדם חדרים יחרכון (? !).

עמוד 80 שורה 16 „וקרא זה אל זה״ (ואמר) עד השיר „אני באמת״ (עמוד 81) אין בכ״י A.

עמוד 81 שורה 19 בכ״י B החרוז „וגבורים ינידון״ הוא לפני „והאמים לפנים״ ואח״כ (במקום „ותוריד הענקים״ וכו׳):

בְּעֵת תָּעוּר, זְמַן יִלְבַּשׁ חֲרָדוֹת
וְעֵת תִּשְׁקוֹט, זְמַן יַעְטֶה שְׁלוֹמִים.
וְעֵת תִּבְרוֹק בְּאַף, תַּעַל נְשִׂיאִים,
וְתַזִּיל מֵעֲנָנֶיהָ גְשָׁמִים,

וַתַּעֲזוֹב גֻּלְגְּלוֹת צָרִים כְּגַלִּים
כְּאִלּוּ אִלְּמוּ אוֹתָם אֲלֻמִּים.

אמר המגיד: והתחילו להלחם זה עם זה, ורצו זה לקראת זה, והתעוררו השורות הקשורות, בחרבות ערוכות וקשתות דרוכות, ויצאו מערכות מול מערכות במלחמות ערוכות, וכאשר דרכו חציהם והרימו כארזים דגליהם ונסיהם, נגשו למלחמה הפרשים, בירי אנשים, ולבות תְּיָשִׁים, ונחבקו הגבורים חבוק מות ואֵימה, לא חבוק אהבה. והציתה המלחמה מדורה— עֵצֶיהָ הפגרים וגחליה נפשות הגבורים. ונועדו העופות לסעודה אשר מטעמיה הגויות והנפשים, ויינה דמי הראשים. ונמכרו הרוחות בשוק המות והגבורים סוחריו, והרמחים קוניו ומוכריו. ושקעו הסוסים בגלי הדם, ולבש המות בגד מאָדם, והעיר בקולו כל נרדם. והפרשים בנחלי האבק שוקעים, פעם עולים ופעם טובעים, ונחלשו הסוסים מן המרוצה עד בחללים נאקו, ועיפו החרבות משפך דם צעקו, ורוו לשונות החניתות מן הדם אשר לקקו. וכמה חרבות כרתו עד נכרתו, וכמה רמחים צמתו עד נצמתו, וכמה חנית נגף עד שב נגוף, והיה ישר קומה ושב כפוף. ונהפכה אדומה האדמה, ככלה כסתה אותה כלמה, ורעשה הארץ ולבשה רעמה. וכמה גבורים ברחו בגופות נכאבות, אשר אין בהם לבבות, וגויות כסוחות, מבלי רוחות. וכמה צוארים התנדבו על החרב בראשיהם, וכמה קופצי יד הערו למות נפשותיהם, ורעמו הפנים לקול הגבורים ושאוניהם, ונמסו הלבבות לרעם גבורותיהם, והשתקשקו הסוסים בחוצותיהם, וצרו מרחבי הארץ לרגליהם. וקלו נשרי החרבות לחטוף ראשי הגבורים, והעורבים והנשרים [לפי דעת קאֶמפף אולי צ"ל:

„מהעורבים והנשרים", ולפי דעת שד"ל במכתבו נשמטו איזה מלים]. ודרכו כוכבי הרמחים בגלגלי גלגלותם, ועלו ענני האבקים על פני שחקים לכסותם, והתכסו המאורים במסוה הקיטורים, והתפוצצו לקול שאטתם [יחזקאל כ"ה ו' ?] ושעטתם, ההרים והנהרים, הגבורים איש באחיו גוערים, והחצים כלפידים בוערים, והסוסים כברק ממהרים, נוהרים ודוהרים. ואש המות דולקת על ראשי הרמחים, וימהרו כלי הנשק והשלחים, לנתח הנתחים ולהעלות מהם לחיות השדה עולות וזבחים. והקשתות עטופות [לפי שד"ל: „כפופות"] כנחשים, והחצים יוצאים מפיהם כצפעונים מחוריהם גרושים. וזרחו כוכבי המות בצהרים והחשיכו העינים, ושכבו הפגרים בין שפתים, והזילו שמי החרבות גשמי נדבות, על אדמת הקרבות, לרוות ארץ תלאובות, מדמי הלבבות, ולהשביע זאבי ערבות, מבשר גויות עבות. ושאבו דמי הגופות פיות החניתות, מבלי לשונות ושפתות. והגבורים לא מצאו ידים, והאנשים כנשים ידיהם על חלצים, ונאקת החללים כיולדה על אבנים, והמות ביניהם כאיש הבינים, יושב בפתח עינים וקורא בלי לשון ושפתים, ומדביק כל לשון למלקוחים, ומקולו חשכו המאורות כבירים. ופי הקרב יהגה אימה, ויניף יד רמה, ויביט בלי אישון, ומדבר בלי לשון, עד השמיע החרשים אמרותיו, והביא באזני הלבבות תוכחותיו. וכאשר הגיעה המלחמה לתכליתה, ובאה עד קצה ואחריתה, שבה חרב נקמה לתערה, וסר שאונה וסערה, ושקטה החרדה והתרועה, והיתה לאלה התשועה, וכלתה אל אלה הרעה, ונגלו פני השחקים, וכו'... הרים חזקים, ונשטחו שטוח כמה רפאים וענקים, ועל צוארם מפניני החרב ענקים, ואת האדמה בדמיהם מריקים, וכבו מוקרי מות הדולקים. אז התעוררנו

לנסוע מנוה רבצנו, אל מחוז חפצנו, ולשכון כבוד בארצנו, ואנחנו תמהים מאשר ראו עינינו, ושמעו אזנינו, וסרנו מן הנרדפים אל הרורפים, וברחנו מן הנגופים אל הנוגפים, וחנינו בצלם והיינו אצלם, עד אשר שלותיהם הסיעונו ולנוה השלום הגיעונו.

שער ח עמוד 84 שורה 3 נ ס ע ת י ל א ר ץ מצרים (B).
ההוספה „ונאוה כירושלים — מעדנים" ג"כ מכ"י B.

עמוד 85 שורה 6 חידות, נ"א: סודות.

עמוד 86 שורה 14 בתחלה כתב לו את האגרת בתור מכתב תהלה, ובעבור שלא הגיע להתועלת אשר קוה מאת האדון ההוא, הפך את האגרת למכתב חרפות — קו בהיר לציור תהלוכות סופרים ממין ידוע („בעלי קנה־רובה") אשר עמדו גם לישראל בכל דור, מימי הנביאים (מיכה ג' ה') עד הזמן הזה. אולם המצב הנמוך של הספרות, כמו שהוא מופיע מבעד ספור זה לפי תומו, מוצא רומה לו רק בדור העבר בזמן ראשית ההשכלה, בהיות המליצה כשפחה חרופה להלל את הגבירים בעד אשכר ואשישה. אע"פ שהמעשה בעצמו כפי שהוא מסופר בזה הוא המצאה, הוא מורה בציניזמוס נפלא את ההרגל של אדירי־העט בזמן ההוא.

שם שורה 21 (ועתה הטו אזנכם—לנוראות מליה) אין בכ"י A.

שם שורה 25 יצא ש מ ע ו בתהלה (B).

עמוד 88 שורה 3 „הפוכים — שופכים" אין בכ"י A, ובכ"י B תחת „חמת ה'" „ח ר ו ן א ף ה '".

שם שורה 7 — — אֶמֶת אַתְּ, כִּי (בשני כה"י).

עמוד 89 שורה 6 בשני כה"י: ואם המה לזולתי.

שם שורה 15 צחק, נ"א: צעק (ל.).

עמוד 89 שורה 16 ולקחתי עמי טוב זכרו לצידה (A).

שער ט עמוד 90 שורה 4 פניתי ב כ ל מ ע ש י.

עמוד 91 שורה 9 יגעים, נ"א: עיפים (ל.).
שם שורה 20 מכל חרץ (A), מכל שמץ וחרץ (B).

עמוד 92 שורה 1 ודוברי, נ"א: ואנשי (ל.).
שם שורה 12 ו י ש א מ ש ל ו ו י א מ ר (A), ו י ש א מ ש ל ו (B), וכן ב כ ל ה ח ר ו ז י ם ה ב א י ם.

עמוד 93 שורה 15 השיר, נ"א: הסוד (ל.).

עמוד 94 שורה 4 ישים בתבל ספקו (B).

עמוד 95 שורה 9 א מ נ ם לשוני יום קרבות (כשני כה"י).

עמוד 96 שורה 12 בכ"י (A) ילהט שוכני מערב ל ה ב י א (!).

עמוד 97 שורה 15 נ"א אם תרצה להפיץ מי שכלך כנהר (ל.).

שער י עמוד 102 שורה 5 נ"א: ההולכים והיושבים.

עמוד 104 שורה 7 פרופ' קאעמפף (ניכֿטאַנדאלוז. פועזיע II עמוד 126) מפרש מלת „הבקרים" בחרוז הזה מן בקר, מפני שמלת בקרים חוזרת להלאה עוד בסוף חרוז אחר, אכן אין צרך בפירוש רחוק כזה.

עמוד 106 שורה 18 וכל מחשבותיכם וכו' מכ"י B.

עמוד 107 שורה 1 בדפוס אמשטרדם: „בנותי יתומות. עגונות ונשי אלמנות", ובד' וויען—שטערן: — „יתומות. ונשי עגונות אלמנות" ותסר שווי סופי החרוזים. מטעם זה וגם בעבור שאיננו מוצא לנכון מבטא „נשים עגונות אלמנות" גורס ק א ע מ פ ף (ניכֿטאַנד. פ. II עמוד 131): „ל ע ז ו ב ב נ ו ת י י ת ו מ ו ת ע ג ו נ ו ת, ו נ ש י א ל מ נ ו ת". אבל גם „יתומות עגונות" מבטא לא רגיל ולא נכון; ונראה לי לתקן כנדפס בפנים: ל ע ז ו ב י ת ו מ ו ת ה ב נ ו ת וכו'.

עמוד 109 שורה 2 לפ"ד קאעמפף (שם p. 134) מוצא השרש פום עם שהע"צ פיום והפעל פיים מלשונות בני שם ונרדף עם פוץ (חַלֵּק, פרד, ועי"ז הטיל גורל בלשון המשנה), אבל יותר נראה כי מוצא פיום במובן רצוי הוא מל' יונית פייסא (πεῖσα) שפירושו הַכְּנַע לפני חברו („לפייס את חברו"), והמלים פייס והפיס שבמשנה (יומא פ"ב) מלשון סורית או מל' יונית פסוס (πεσσός) „עצם של משחק".

שם שורה 20 שִׁיר יְדִידוֹת (בשני כה"י). בשורה 21 תחת הַתְּעוּדוֹת: בכ"י A הַזְּמִירוֹת ובכ"י B הַחֲמוּדוֹת.

שער יא עמוד 111 שורה 3 העתקה צרפתית מהשער הזה ע"י E. Boré נמצאת בהמאסף למחקרי קרמוניות אזיא Journal Asiatique משנת 1837 על פי שני כתבי־יד של האוריגינל מאוצר הספרים הפאריזי (לפנים Biblioth. Royale ועתה Nationale) סימן 236 וסי' 506. הרה"ח ר"ש מונק היה בעוזרי המעתיק.

שם שורה 11 נ"א: ובמלחמות הַבֵּין.

שם שורה 14 בכ"י: „מחבר המליצות ומתקן".

עמוד 112 שורה 7 וטאעאת (A), וטאעה (B). השיר הזה, וכל השער הי"א, נעתק לשפת צרפת על ידי F. Boré בהמאסף הנזכר.

ע"ר החרוזים המשולשים האלה עי' מ"ש קאעמפף בהמאסף הירחי של פֿראַנקעל משנת 1857 עמוד 222 והלאה.

העתקת החרוזים הערביים (לפי פרופֿ. באכֿער):

נֶעֱבַדְת הָרַחוּם

וְשֶׁבַח הַבּוֹרֵא
הוּא הָאֵל הָעֶלְיוֹן
דּוֹמֶה לְאוֹר זוֹרֵחַ
בְּעֶצֶם שֶׁלֹּא נִגְלֶה
וְהִשְׁקוּ נְהָרָיו
כּוֹלֵל כָּל הַקְּצָווֹת
וּפֶלֶס הַתֵּבֵל
לוֹ הַמַּלְכוּת הַקַּיֶּמֶת
וְאִם אָרַךְ הַזְּמָן
וְיִרְאֶה הַנִּפְלָאוֹת
וְיַגְבִּיהַּ שְׁפָלִים
לִישֵׁנֵי עָפָר
וִיחַיֶּה מֵתָיו
וְיַגְבִּיהַּ מִשְׁכָּנוֹ
לְעֶלְיוֹן תּוֹדָה
וְתִשְׁבְּחוֹתַי תְּפוּצֶינָה
יֵלֵךְ מֵהֶם חֵץ
וְיוֹבִילֵם הַמִּזְרָח שַׁי
דּוֹמֶה לְמוֹר רֵיחוֹ
כְּבָר הֵאִירָה בְּתִפְאָרָה
עַל קָדְקֹד אַנְשֵׁי חַיִל
וַיַּעֲמֹד זִכְרָהּ

עמוד 112 שורה 16 כן גירסת רוב כה"י, ולפיהם מעתיק גם בורע בש"צ: nul de ceux qui nous ont précédés. אולם קאעמפף גורס קָאמַיָא = מלאכים העומדים לפניו.

עמוד 113 שורה 11 פרופיסור באכער מציע (במכתב פרטי אלי) להגיה: „וְיִבְנֶה גָוֵהוּ" למען שווי המשקל עם הערבי.

שם שורה 14 דְחִיל, בכ"י B ינטר (?).

שם שורה 22 כ"י A ודכריה לְשְׁמַיָּא, ולזה מסכים קאֶמפף, וגם הוא מציע הקרי „לְעָלְמַיָּא". אולם שד"ל כתב על אדות החרוז הזה: „אומר אני כי בשמיא צ"ל בְשְׁמַיָּא, ומלת וְדִכְרֵיה ענינה רֵיחַ, כמו זכרו כיין לבנון, ואע"פ שלא מצאנו דכרא להוראה זו, הנה אזכרתה מתורגם אדכרתה ומזה למד המשורר והתיר לעצמו לומר דכריה להוראת ריחו" (ניכֿטאָנד פועזיע ח"ב 162 p.).

עמוד 114 שורה 1 האם, בכ"י אחר ראם.

עמוד 115 שורה 10 ולאצילי, נ"א: ולאפירי.

שם שורה 14 במבקרי ארוחתם, קאֶמפף גורס: בִּמְקוֹרֵי אֲרוּחָתָם, ובאיזה כ"י הנוסחא: במוקרי אורחותם.

שם שורה 23 ודרכו יוצרו שמר, לפי הקרי הזה מעתיק גם Boré „Son créateur veille sur lui". אולם באיזה כ"י הגירסא: ודרכֵי יוצרו שמר (הלך בדרך ה') ובה בחר קאֶמפף.

שם שורה 24 ביראת צור. בכ"י A ביראת אל.

עמוד 116 שורה 1 וְקָשַׁר היקר כתר לראשו.

שם שורה 2 בכ"י B וְגָבַר רוזני דורו.

שם שורה 4 נ"א: מִמְּגוֹר צָר.

עמוד 117 שורה 7 וינשאהו [וינטלהו].

שם שורה 20 באיזה כ"י: קרא שמו עליהם.

עמוד 118 שורה 3 החרוז „הולכות בלי רגל — — תרקענה" חסר בכ"י A, ושם גם במקום אחביר כתוב אחבר. — „לשון קדר" כנוי ללשון ערב.

עמוד 118 שורה 9 החכם Boré בהמאסף Journal Asiatique מציע הנוסחא הטובה והנכוחה: יֶחֱזוּ עִוְּרִים.

שם שורה 10 אולי צ"ל: טעמי, במקום נעמי אשר בדפוסים ובאיזה כ"י (הערת הג' רש"י רפופורט).

שער יב עמוד 119 שורה 11 יושבי, נ"א: פני.

שם שורה 12 בבלי, כצ"ל ולא „בבל" כמו במהד' שטערן ולאג'.

עמוד 123 שורה 10 ארבעה, נ"א: חמשה (ל.).

עמוד 127 שורה 16 בכ"י A בושש בחירים (?).

שם שורה 21 בכ"י B אדמו מדם.

עמוד 128 שורה 5—4 נחנו ידועים מבני ארם נהרים — לערוך קרבות... (B).

שם שורה 15 בתוך, אצל ל. „בריב", ואולי צ"ל: „ברב".

עמוד 129 שורה 7 ונהפוך הַיָּם לחרבה (כ"י B).

שם שורה 15 אנחנו נטרוף ככפיר (B).

שם שורה 17 נעזור אדוננו, ונעזור חיליו (B) חיילינו (A).

שם שורה 19 בשטף הקרב לנו לבבות (בשני כה"י).

עמוד 131 שורה 15—14 אם אור פני היום יהי לָבָן ישוב בְּאַבְקַת הקרב שחור (כן בשני כה"י.

עמוד 132 שורה 3 הקהילות, נ"א: הכילות.

שער יג עמוד 134 שורה 8 אלך, נ"א: אלקח.

עמוד 138 שורה 7 בכ"י B גרשת צדק, וכן יש לקרוא לפי המשקל:

גֵּרַשְׁ־תְּ צֶדֶק, אֲשֶׁר הוּא בוֹ־עֲלָךְ,

שם שורה 20 אשכון נוה חסדך ואתה שוכני (B).

עמוד 138 שורה 26 אחרי „אני הוא המדבר הנני״ נמצא בכה״י החרוז:

„הִתְעוֹרְרִי הִתְנַעֲרִי קוּמִי וָלֵךְ
לְבְשִׁי יְחִידָה עֹז וְאֶל אֵל רַנְּנִי״.

עמוד 139 שורה 2 להמלט מנכלו: בשני כה״י: מכבלו.
שם שורה 10 וישלחוני מגלילי מעלה (A, B).

עמוד 140 שורה 1 למה זנחני (כ״י).
שם שורה 11 כל עת בגוף אשכון (כ״י).
שם שורה 13 היום, אהיה? (ל׳: „היה״).
שם שורה 21—23 בכ״י B החרוז „נא ספרו״ קודם „נא עוברי דרך״.

עמוד 141 שורה 18 גאונך, ג״א: יגונך.

עמוד 142 שורה 5 לא תשמחי יותר.
שם שורה 7 בכ״י B במקום „איש אחרי מותו לעולם לא יחי״ כתוב: — — — וכן „לעוף בלי אבר האם אז תפרחי״, וכפי הנראה הוא שנוי בכונה מפני האמונה בתחיית המתים.
שם שורה 11 לכן בעושקי ריק ושוא (B).
תבטחי, ג״א: תטריחי.

עמוד 143 שורה 1 פה במהדור׳ לאג׳ עוד חרוז:

אִם תַּעֲלִי מִבּוֹר עֲנוּתֵךְ תִּגְבְּהִי,
אִם תֵּצְאִי מִתּוֹךְ חֲשֵׁכִים תדיחי,

ותחת המלה האחרונה, אולי צ״ל: תַּצְלִיחִי.
שם שורה 3 כִּי לֹא לְעַד (כצ״ל).

שער יד עמוד 145 שורה 22 „מניע הברואים מאתו ואליו ומסיע לעצמו ולא לאחר עמו החכם ולא בחכמה נוספת וכו׳ (כן בכ״י A).

עמוד 146 שורה 8 הממציא לכל נמצא. בכה״י: ולא נמצא. שכוש מתוך גררא דלישנא אחרי „בורא ולא נברא״, אולם אם את התאר הזה אפשר לתת להשי״ת — וכבר חלק החכם האירלאנדי יוהאן סקוטוס (אשר חי במאה התשיעית באוכספורד, זמן מה קודם ר׳ סעדיה גאון) את הטבע לארבעה ראשים: 1) בורא ולא נברא [ה׳ כתור יוצר הכל], 2) נברא ובורא [מלאך ה׳ או השכל הפועל או הרעיון במובן אפלטון], 3) נברא ולא בורא [כל היצורים], 4) לא נברא ולא בורא [ה׳— בתור סוף הבריאה, אחרי כלות הכל] בספרו De divisione naturae — אך הממציאות היא סגולה יסורית אשר לא יוכל הרעיון לשלול מהשם.

עמוד 147 שורה 9 — ואל האין ונרקע. לפי הענין טוב היה יותר: „ונקרע״. ר״ש בן גבירול כותב בכתר מלכות: וקרא אל האין ונבקע, ואל היש ונתקע, ואל העולם ונרקע (מל׳ יהי רקיע), אולם המחבר שלפנינו איננו מדבר ביצירת העולם כי אם ביציאת האדם מקרב האין לאור החיים.

עמוד 149 שורה 21 ג״א: ואם הזמן אליו לב לא ישית, גאונו כרגע ישית.
שם שורה 22 ישח, נ״א: ישא (ל.).
שם שורה 24 זכות, נ״א: זכות (ל.).

עמוד 150 שורה 4 לוחם, נ״א: לוחם (ל.).
שם שורה 13—14 — הנוסחא הנכונה בזה היא: — „כליו עָדָה (=לבש), ועָרָה (=סר ופנה) על נאות גילו ונִצּוֹ, על עליצותו ונצו (כן בכ״י), ועלי חבליו יִגְּהָ, ובני יגוני תְּרַגֵּל ורדה (וְיִרְדֶּה ?).

עמוד 150 שורה 16 צ״ל: ו נ ש מ ת ו הנסוכה.
שם שורה 23 — עד יגפוה (וירפוה עדי גפוה — כ״י A).
עמוד 151 שורה 3 את, אצל ל.: עם, ומשובש אצלו ו א ר ו ח ת י במקום וְאָרַחְתִּי.
שם שורה 12 — אור עולם ה א ו ר העליון (A).
שם שורה 21 „אותי חלפו״. בכ״י A פה ס ו ף ה מ ק א מ ה ה י ״ ד והשאר חסר.
עמוד 152 שורה 19 יציקך, אולי צ״ל: יציגך.
שם שורה 20 בכ״י B „כי שמו מ ק ו ך״ (מְקֻנָּךְ ?).
שער טו עמוד 155 שורה 2 מאמד, נ״א: ענין (ל.).
עמוד 157 שורה 18 החרוז הזה הוא כתקונו בכ״י A:

עֵת חָרְבוּ מֵימֵי יְשׁוּעוֹת הָ־
־יִיתָ כְּמוֹ פֶּלֶג בְּתוֹךְ צָיוֹן.

ובכ״י B: „נַיַּאת (?) כמו״, אולי יש לקרוא לפי זה בסוף הטור הראשון: — בָּא.
שם שורה 21 — נפשך תחסה בצל עליון (B).
שער טז עמוד 159 שורה 12 — „ומרבע דאות וקאות״. מכאן עד „ועת יעיר גדוד ניבי קרבות״ (עמוד 163) חסר בכ״י A.
עמוד 161 שורה 20—22 — „גלומי לבה״ וכו׳ עד „מכבה״ חסר בכ״י B.
שם שורה 25 — והטריה בְּרִי (B) כצ״ל, מן „אף ברי יטריה עב״, אולם פה פירוש בְּרִי רֵעוֹ = מליצת רעיוניו.
עמוד 162 שורה 3 — ממכחר הקבוץ ו ה צ מ ד, משביתים נבכי ש א ו ן ג ל י ים (B).

עמוד 162 שורה 15 — בכ״י B:

כְּבַ ד מִלֵּי בְּאוֹצְרוֹת בֵּין גְּנָזָיו.

שם שורה 18 — חלוץ דֵעִי (B).
עמוד 163 שורה 2 צ״ל: לְשׁוֹן בָּרָק.
שם שורה 6 צ״ל: לְשׁוֹן אִשִּׁים בְּחַסָיו.
שם שורה 16 בשני כה״י: וְעֵץ נִיבוֹ יְבַכֵּר; בכ״י B להרשים במקום ל ר ג ע י ם.
שם שורה 17 בכה״י: וּבִלְתּוֹ סָף (?), בכ״י A יוכל להקרא גם „ובל תוסף״ (?).
שם שורה 21 בשני כה״י: „ולי רעיון מְבַקֵּעַ מבצרי עז״ וכן נכון.
עמוד 164 שורה 11 המליצות ה צ נ ו פ ו ת (A).
שם שורה 15 והעלו ב ק ר ב י ם (B).
עמוד 165 שורה 17 ו ב ז ב ו ל אהלו רקע (בשני כה״י).
עמוד 166 שורה 9 ועת ב א איש (A).
עמוד 167 שורה 1—4 בכ״י B החרוז „א נ י כ ח ץ״ קודם „גבולי על מכון״.
שער יז עמוד 169 שורה 1 ע״ד התדלדלות השומרונים בא״י ע׳ מ ו נ ק Palestine (פארים 1863) עמוד 611.
שם שורה 3—4 נ״א: אשר אינם בדברי הכמינו מאמינים.
שם שורה 14 ע״ד מוצא בת הקראים דעת הרה״ג שי״ר בכרם חמד מחברת ה׳ צד ר״ה שאין יחס להם עם הצדוקים וכופרי תורה שבעל פה מימי בית שני ושלא היה זכר להכת ההיא עד בוא ע נ ן מיסד חברתם בימי רב יהודאי גאון (עי׳ מה שכתבתי בנוגע לזה בספרי Die Geonim על גאוני בבל עמוד 14) והח׳ שאול יצחק קאעמפף השיג עליו מרברי הרמב״ם

בפירוש המשנה לאבות פ"א „ומאז יצאו אלה הכתות הרעות ויקראו באלה הארצות קראים ושמותיהן אצל החכמים צדוקים וביתוסים", ומדברי הכוזרי ג', ס"ה: „ובימיהם (בימי יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח) התחילה דעת הקראות וכו'" וממשנה מגלה כ"ד ע"ב „הרי זו דרך הקראים". על זה השיב הגאון ראפופורט במכתב ארוך (והודה המשיג לדבריו) אשר בו הוכיח כי הגירסא במשנה משובשת, והשם ק ר א היה בפי חכז"ל לשכח (כמו שהוכיח גם בכרם חמד ח"ז ד' י"א), וכי מדברי הרמב"ם והכוזרי אין פירכא כי בימיהם כבר החליפו את הקראים עם שאר הכופרים ועם הצדוקים הקדמונים. עיין קאעמפף, ניכטאַנדאל. פועזיע חלק ב' עמוד 239—242.

עמוד 169 שורה 21 סמך למבטא אַשֵׁי בצירה (ולא כמו שמנקד גראֶטץ בדה"י חלק ד' פרק עשירי R. Aschi בחיריק), הוא לא לבד מהחרוז הזה המקביל אל „ויאמינו בה' וכמשה" (וכן באחד מהיוצרות אשר לשבתות שאחר הפסח: תורת מֹשֶׁה, ותלמוד רבינא ורב אשי), כי אם גם מדברי רז"ל בעצמם במס' בבא מציעא פ"ח ע"א: רב אשי ורבינא סוף הוראה וסימנך עד אבוא אל מקדשי אל אבינה לאחריתם.

עמוד 171 שורה 4 ולא אשמע ל ח כ מ י ה ם (B).

שם שורה 21—22 וסודיהם בפרוש החכמים—מפורשים לחפציהם דרושים, חסר בכ"י B.

עמוד 172 שורה 18 ומשפטיו ו ד ר כ ו הדרובה (בשני כה"י).

עמוד 173 שורה 11 על שאלת המאמין, איך יפרש המין הקראי את הכתובים הסתומים בלי עזרת התלמוד, עונה הקראי כי מסורת אבותיו בידו אשר חיו עוד לפני זמן הגאונים ואולם לא לפני האמוראים ורבנן סבוראי, כי כת הקראים

נוסדה ע"י ענן בן דוד בימי ר' יהודאי גאון באמצע המאה השמינית (בראשית המאה הששית לאלף החמישי), עי' ההערה בענין זה למעלה.

עמוד 173 שורה 18 משפטי אל ה נ כ ו נ י ם (בשני כה"י).

עמוד 174 שורה 11 בעין לב יֶתֱזָהוּ (בשני כה"י).

עמוד 176 שורה 5 ואם תהיה ע מ ו ק ה (בשני כה"י).

שם שורה 12 נ"א: מבור מ צ ו ל ה.

שער יח עמוד 177 שורה 13 רוח השירים, על העברים (A, B).

עמוד 178 שורה 18 ר ק בני עמנו (B).

עמוד 179 שורה 24 (לדעת החכמים לעברעכט וזקש יש לתקן ר' ח ס ד א י ב ן י צ ח ק והוא הנשיא הידוע בעל המכתב למלך הכוזרים (עי' מה שכתבתי אודותיו בספר „דיא יודישע ליטעראַטור" שי"ל ע"י ווינטער עם ווינשע, חלק ב' עמוד 348).

עמוד 180 שורה 22 ובאה ה ש מ ו ע ה במאה התשיעית (B). — בן כלפון נראה שהוא הוא ב ן ח ל פ ו ן המשורר הנזכר בשער השלישי, ולדעת הרה"ח מיכל ז ק ש (בספרו Religiöse Poesie der Juden in Spanien, S. 216 und 289), הוא הנקרא בלשון ערב א ב ו סעיד חלפון הלוי, שנולד בדאמיעטטא. אולם לפי דעת הר"מ ש ט י י נ ש נ י י ד ר ברשימתו הגדולה לספרי הבודלייאנה העברים (Cat. Bodl. P. 836 הוא א ב ו א י ב ר ה י ם בן חלפון שבא מאפריקא לספרד, ומביאו גם ר' משה אבן עזרא בתור משורר. אם הוא מחבר הפיוט שמביא זקש בספרו הנ"ל בהוספה העברית עמוד 39 (חולת אהבה אני בך דוד גואלי, לך אשא לבד עיני רפא מחלי, הקשיבה לקול

שירי דודי וחבוש שברי אתה אל אמת, עזרי ושלח גואלי. — לי הדוד אשר יצא מתוך מסבי וכו'. — פניתי ברוב אוני וכו' אין ספק כי יותר נכון השם חלפון בח' שהוא חתום בראשי ההרוזות.

עמוד 181 שורה 11 בשני כה"י: „אך נקטף באבו, ונחטף ולחות הנערות בו".

שם שורה 12 אין זה דבר בטוח; עי' ע"ד שנות חיי המשורר מ"ש גראֶטץ בדיה"י חלק ששי הערה 3, II, ושטיינשניידר ברשימתו הגדולה לספרי הבודלייאנה עמוד 2318.

שם שורה 15 המשוררים הנעימים (A, B).

עמוד 182 שורה 15 „בארות נשברים, ומימיהם" — בכ"י B חסר פה עלה אחד, עד „שיר אשר בו הענין הראשון" (p. 185).

עמוד 185 שורה 13 פרובינצא בכ"י B טריבאנסה (?).

עמוד 187 שורה 19 אולי צ"ל: „כי שירתו", וכמהד' ל. הוא בתור ציטאט מהמשורר המצרי: ושירתי כמו שירת שלמה, ספרדי, וכל דבר בעתו, עי' המבוא, אצל „רמשק".

עמוד 190 שורה 13 רבי יצחק בר ישראל ראש הישיבה, אולי הוא מחבר התוכחה הנשמה לך והגוף פעלך, עי' צונץ, ליטרטורגעשיכטע דער סינאַגאָג. פּועזיא, עמוד 504.

שער יט עמוד 193 שורה 10 בְּמַלְכָּה צ"ל: כְּמַלְכָּה.

שער כ עמוד 198 שורה 5 אולי צ"ל: „ורחפתי ע"י הפרירה".

עמוד 200 שורה 13 „מרמוני הסעיפים". בכ"י B חסר פה עלה אחד (עד „כי סר ממני כחי" בעמוד 203).

עמוד 201 שורה 16 וכוכבי רום כלהבי החניתות (A).

שם שורה 20 צ"ל: וְלֶחְיָהּ כְּוָן, וְרַקָּהּ (= ורוק שלה).

עמוד 202 שורה 8 והוא נעדר בכל גוי (A).

עמוד 203 שורה 19 ולבי נעצב לקורותיו (בשני כה"י).

שער כ"א עמוד 204 שורה 2 בתוכן הענינים הנוסף לכ"י A שם השער הזה הוא: „מעשה אבידע הגבעוני".

שם שורה 6 ראני, נ"א: והנה לקראתי (ל.).

שם שורה 10 יצאתי, נ"א: השכמתי (ל.).

עמוד 208 שורה 8 ואשיא הנבונים כפתאים (A, B).

שער כ"ב עמוד 209 שורה 2 „ענין האיש המעונן" וכו' (B) ובתוכן הענינים הנוסף לכ"י A הכתבת היא: „בזקן המתפאר לדעת כל סתום וכל רז".

עמוד 211 שורה 5 אחרי „רזים צפונים" בכ"י B החרוז:

וְאַגִּיד מוֹצְאוֹתָיו לוֹ בְּטֶרֶם
הֱיוֹתָם, וַאֲשֶׁר הָיָה לְפָנִים.

שם שורה 16 עתידות קוראותיו (בשני כה"י).

עמוד 213 שורה 18 אשר לא נתננו טרף (A).

שער כ"ג עמוד 217 שורה 15 חמת תנין בְּרוֹשׁ (בשני כה"י וכצ"ל). שם שורה אחרונה, צ"ל נע ומצטרף.

עמוד 218 שורה 5 תוללנו, נ"א: חילנו (ל.).

שער כ"ד עמוד 220 שורה 5 נסעתי מגשור לאשור (B).

עמוד 221 שורה 22 חלב חטים ישביעך (בשני כה"י).

עמוד 222 שורה 8 ושירי התוליו לכסיליו (בשני כה"י).

עמוד 223 שורה 5 לומר בביהכ"נ פיוטים ומלאכה רבה (B, „וקרובה" חסר).

שם שורה 7 אין זה מנהג חכם: בכ"י B, אין זה מעשה חכם.

שם שורה 8 בזמן שבית המקדש קים היו הזמירות (בשני כה"י).

שם שורה 13 (ולא צריקים) אין בכ"י B. — ההוספה [„כי

המנגנים" וכו'] וכן שאר ההוספות אשר בעמודים 224—225 הן בשני כ"י בלי שנוי, ונשמטו מתוך הספרים בדפוס לפי הנראה מפני כבוד החזנים ובתי הכנסיות.

עמוד 224 שורה 1 — (וקהלת צרפת) אין בכ"י A;

עמוד 225 שורה 9 ואמר בכלל דבריו (B).

שם שורה 17 בכ"י A „וישא משלו ויאמר". בכ"י B „ואשא משלי".

שם שורה 19 קרובה=פיוט.

שם שורה 20 „אמת הָבָּה בְּעִוָּרוֹן" (B).

שם שורה 24 כי השתיקה יְקָרָה, כִּי" (בשני כה"י).

עמוד 226 שורה 8 „וְאֵיךְ יָבִין" B (ואך יבין A).

שם שורה 10 אחרי החרוז: „ועין לבו בפוך סכלות כחולה" בכ"י B

וְחוֹלֵשׁ טַעֲנָתוֹ הִיא לְאוֹת לוֹ
הֲכִי טַעֲנַת מְרִיבוֹ הִיא מְעֻלָּה

וכן בכ"י A, אולם במקום „לאות לו" כתוב „לאוהבו".

שם שורה 15 וייגע, אצל ל.: ויגער.

שם שורה 21 — ובעוזב נתיב שלום והולך (B).

עמוד 227 שורה 1 — ואין שכר לכל שומעי (A, B).

שער כ"ה עמוד 229 שורה 5 כל בורח וכל בא בעבים (B), ולא בא בעבים (A).

שער כ"ו עמוד 232 שורה 16 „ההליכה מבוכה, והנסיעה מאורעה", בכ"י A משובש: „ההליכה והנסיעה מארבעה" (?). — בהערה, שורה אחרונה, צ"ל: כאשר זכרת.

עמוד 234 שורה 10 ירוה החדרים (A); הַחֲרֵרִים (בכ"י B, והיא נוסחא טובה).

עמוד 234 שורה 13 זמן יעיר ויתקע קול תרועה (A), יָעִיר (B).

עמוד 238 שורה 22 השושנים, נ"א: הששונים.

שער כ"ז עמוד 240 שורה 26 אל יודעי מומה (בשני כה"י).

עמוד 241 שורה 20 ונפשי עשוקה בידו (בשני כה"י).

שער כ"ח עמוד 243 שורה 17 עיני כחום לבי ולו נחתה (B).

עמוד 244 שורה 11—13 מֵאָה וְאַרְבָּעִים שְׁמוֹנָה (A, B) מנותה גלתה. הָיְתָה גְרוּשָׁה מְנֻוָּה (B). — לפי זה היה בירושלים בשנת ד"א תתקע"ז (1217).

שם שורה 15—16 תוחיל לעת רצון ועיניה מְחַכּוֹת לו ונפשה — — (כן בכ"י B).

עמוד 245 שורה 10 — אזי חיים בלעונו, הן נזבח את תועבותיהם (בכ"י B אלהיהם) לעיניהם ולא יסקלונו.

שם שורה 14 — בשנאה, והדים בן הגרושה למעלת הנשואה, ולא יוכל וכו'.

שם שורה 16 — בשנת ארבעת אלפים ותשע מאות ליצירה („וחמשים" חסר בכ"י B). בשנת 1190 לסה"נ (מעט לפני זה) היתה ארץ ישראל עוד הפעם תחת ממשלת הישמעאלים אחרי שכבשוה נוסעי הצלב וימשלו בה נסיכים נוצרים בערך מאה שנה.

עמוד 246 שורה 18 „כל העונות יסבלם" וכו', החרוז הזה איננו בכ"י A.

שער כ"ט עמוד 247 שורה 3 קניתי לי סחורה למצוא בה רוח ומקוה (A).

עמוד 249 שורה 21 בכ"י B „והיה מתחלה לי לבבכם" (?).

עמוד 254 שורה 13 לְעָנִי, נ"א: לְעֲנִיִּי (ל.).

שער ל"א עמוד 259 שורה 13 צוה אלהים חי (B).

שער ל"ב עמוד 261 שורה 1 בכ"י A: ויגש הבחור וידבר אל העם!

עמוד 262 שורה 21 וכל הלובש מחלצותיו [ישחק לקרב ותשואותיו, ולמות וצבאותיו] A, B.

עמוד 263 שורה 8 כעטוף הנחשים, נ"א: כמו גוף הגמלים (ל.).

עמוד 265 שורה 11 מַי, נ"א: יין (ל.).

עמוד 267 שורה 15 בכי חושק אסוף אוסף ולא יסוף (A); אוסף יוסיף ולא יסוף (B).

עמוד 268 שורה 8 צ"ל: לְחַיֵּיהֶם.

שם שורה 12 „והוא מלא פנינים" בכ"י B פה: „וידבר הבחור על האתרוג" החרוז אשר להלאה עמוד 270.

שם שורה 20 „וּמַה נְּעִים אֱגוֹז" (בשני כה"י).

עמוד 270 שורה 13 בכ"י B: ראו אתרוג פרי מראה —

שער ל"ג עמוד 277 שורה 5 וְסוּרָה מֵהַתּוֹלֵי (B, וכצ"ל).

שם שורה 11 הצל כרגע סף (B).

שם שורה 16 ושנים פושקה (?) בכ"י A, „פושטים" בכ"י B.

עמוד 278 שורה 8 צ"ל: נפשו עֲדִי צדק חֲלִי לה (נפשו תעדה עדי הצדק לכתם).

שם שורה 17 בכ"י A החרוזים הפוכים: „ימאסו ימיו" ואח"ב „ימאסו דבריו".

עמוד 279 שורה 1 כמו מים ושח (בשני כה"י; פירוש: ישחה ויפול).

שם שורה 12 צ"ל: וּבְעֵת תְּהִי עֵרוֹם לָךְ יִהְיֶה (כן בכ"י A, B) לְמַד (=ללבוש).

עמוד 280 שורה 13 צ"ל: אבל אותו יְעַדֶּה (A, B).

עמוד 281 שורה 8 בכ"י A „וְצִיצֵי תְלָאוֹת" וכו', והחרוז השני: „קרב לבי" חסר, ובכ"י B סוף הטור הראשון: „וְצִי הַ־" (?).

שם שורה 15 בכ"י B: „אחר אשר הזמן רדו".

עמוד 282 שורה 6 שַׁעַד רְבִיד (A).

שער ל"ד עמוד 286 שורה 3 עשיתיהו מעצי יקר מכל עצי בשמים (A).

עמוד 288 שורה 2 אני חבר מחבר הלבבות (B).

שם שורה 6 ומאש נעימות (A).

שער ל"ה עמוד 289 שורה 4 נ"א: כאשר הייתי נצער (ל.).

עמוד 290 שורה 4 ובלשון קדש נהר אהוא נקרא (כה"י).

שם שורה 10 כי זה מאה שנה וששים שנה (B).

שם שורה 20 כי אם איש מזרע קדש (B).

שם שורה 21 בכ"י A המלים „ועליו" עד „אהרן הכהן" חסרות, ובכ"י B כתוב רק: „ועליו שמו חקוק ושם אבותיו".

שם שורה 24 — ומאז ועד עתה יעלה על קברו (בשני כה"י).

עמוד 292 שורה 11 צ"ל: אוֹ נפתחו לי? — (וכן הוא בכ"י B), כי היא שאלה מליצית, וכן החרוזים הבאים.

שם שורה 16 צ"ל: „בּוֹ ידעו גוים וַיַּאֲמִינוּ הֲכִי" (A, B).

עמוד 293 שורה 4 — אחר „כמעט שאפוהו יאורי מים" נמצא בשני כתבי־היד השיר הזה:

ועוד עשיתי עליו זאת השירה:

לְהוֹד עֶזְרָא תִּפְאָרָה, אֲלֻמָּתָהּ נִצָּבָה
יְעִידוּהָ וְיוֹדוּהָ עוֹבְרֵי יָם וְחָרָבָה
בְּהֲבִינוּ מִשְׁכָּנוֹ בְּאֶרֶץ לֹא נוֹשָׁבָה,

והזהיר עם, לא ידעם,　כמדבר בערבה,
להוציאו ולהביאו　לאדמת קדש תשובה,
ואיש עור בסנור　תוחלתו נכזבה —
האיר לו מאפלו　אחרי שמש וערבה;
והמורדים, בזאת מודים,　לאלפים ולרבבה,
ואורתו לעדתו　בית נתיבות נצבה
כמו כלה בלילה　תבוא לעורר אהבה —
בערב היא באה　ובבקר היא שבה.

הראיתם, אם חזיתם,　אשר בחר בו יי
מרחוק, לבלי חק,　בו מראה כבוד יי
זיו כשר, מפני אשר,　ירד עליו יי
והשומעים, בזאת יודעים, כי בקרבנו יי
וזה גבחן, והוא שלחן,　אשר לפני יי
והיגעים, בו שבעים,　ונהרו אל טוב יי
אמונתו, וזכותו,　אותם זכר יי,
וצדקתו בעד עדתו　כמו קרבן נחשבה —
בערב [היא באה　ובבקר היא שבה].

באפלה ובלילה　יאיר כוכב נשפו;
והמאורים מזהירים　סביביו מפה ומפה,
והשרפים מקיפים　ביתו ושומרי ספו.
ובזכותו לעדתו　יכבוש האל קצפו
ובו יסלח עון נאלח,　והרבה להשיב אפו
וטובו* ימד, ובו יעמוד, ים חרונו מזעפו *(נ"א: וטוב)

והמכחדים והמורדים —　ישלח בם חרון אפו,
ועל רשעם הכניעם [יכניעם?] וירדפם עד חובה —
בערב [היא באה　ובבקר היא שבה].

וממערב וארצות ערב　בני איש לו [בכ"י A: לא!] יגהו
וממזרח בכל אורח　מאורותיו נגהו
וממעליו ומהלליו　כנם על הר גבהו
החכמים הרמים　בזיו אורו יתמהו
ובו נואלו גם סכלו　כי לא ידעו מה הוא
רק נפשו בכם קדשו　ואם על המשכב הוא *)
למהללו רית, ולא　בא כבשם ההוא
לצור נרצה, ולא נמצא, אשר ירקח כמוהו
ואבקתו כאדמתו　נפש מת היא משיבה —
בערב [היא באה　ובבקר היא שבה]. וזאת השירה וכו'.

(אצל קאמפף Monatsschr. IX, 221 חסרה הסטרופה האחרונה).

שער ל"ה עמוד 295 שורה 1 בכ"י A: קדוש מקומך וגם קדוש הדומך.

שם שורה 12 — [מין, גם] הוא ראש הטור השני לפי המשקל.

שם שורה 21 „מסוף ארצות וסוף צפון ומירכתי" (B).

עמוד 296 שורה 2 בכ"י B „ואז ישכון" (וצ"ל: תצריך לפי המשקל).

שם שורה 4 והוא דלת לצירך (בשני כה"י).

שם שורה 11 תארם, נ"א: תאדם.

שער ל"ו עמוד 298 שורה 12 „כי בסוד הרפואות וכו'". במגלה עתיקה כתובה ע"י ר' אברהם בן הלל

*) אם גם הוא שוכן בקבר.

(לא ר׳ אברהם בן הרמב״ם כדעת הרה״ח הרכבי במאמרו „חדשים גם ישנים״ בהמצפה מחברת ב׳) בשנת ד״א תתקנ״ו, 1196, יסופר ע״ד איש אחד זוטא (לדעת הרכבי = בן זוטא הקראי, אולם החכם נייבואר חושב אותו בצדק לרבני) „אשר כלמות עוטה — — והוא הפך שמו שר שלום — וירדוף אחר השררה״ שהתפאר בדברים האלה: [לפי הכ״י המצרי שהדפיס ר״א נייבואר במכ״ע Jew. Qu. Review חלק שמיני, 1896 — עמוד 547] „אם בתורה, אני לה עין מאירה. ואם בנביאים, אחפש בם מחבואים. ואם בכתובים, אני להם נטפי דביבים. ואם במשנה, בין שפתי שנונה. ואם בתלמוד, אני לו כעמוד.... ואם בהלכות, לפני ערוכות.... ואם בפירושים, אני להם חכם חרשים, ורכב ופרשים.... ואם אשיר שירים, בלשוני צחות מדוברים... ואם בספרי הרפואות, אני בהם אות״ וכו׳. ולפי שכותב המגלה וחריזי קרובים בזמנם ואולי נפגשו במצרים, אפשר שידע אחד מהם ממליצת חברו ולא מקרה הוא שהתנבאו בסגנון אחד אף על פי שעניניהם שונים מאד.

עמוד 300 שורה 9 נ״א: וכשמעי פליאות משליו ונעימות מליו (ל.).

שער ל״ח עמוד 306 שורה 16 מנגבת, נ״א: מתגנבת (ל.).

עמוד 307 שורה 3 [תמצא בירו] וכו׳ — רק בכ״י A. — המליצה שאולה מר׳ יהודה הלוי (בשירו „הבא מבול״, הוצאת אחיאסף עמוד 42).

עמוד 308 שורה 15 „אז משך מתוך חיקו״ וכו׳, בכ״י A חסר ומתחיל: „וישא משלו: ברוך אשר לא יעזוב חסדו״ וכו׳.

עמוד 308 שורה 16 שמות וְהַשְׁבָעוֹת (בכ״י B, וכצ״ל).

עמוד 309 שורה 1 קִבְּצָה לי (בשני כה״י), ובטור השני: אצעק באוצר הון (A).

שם שורה 8 על ערמת מלאכתו, ועזבתיהן שב לדרכו (A).

שער ל״ט עמוד 310 שורה 6 קדמונים, נ״א: נבונים (ל.).

עמוד 312 שורה 15 בכ״י A „ומה מעלת הירח, ובכ״י B „רב לך רועה הוא גונב ולוקח״ — משובש.

שער מ׳ עמוד 315 שורה 2 בפוך אורך קרועה, כצ״ל, ואצל ל.: אמרך.

שם שורה 13 ולנו הגדלה הַדְּגוּלָה (בשני כה״י).

עמוד 316 שורה 7 במימי החלילים (A).

שם שורה 8 תרוצץ על פני תבל (B).

שם שורה 17 אני נותרתי לנביא (B). ההוספה „ויען העט״ וכו׳ היא משני כה״י.

עמוד 317 שורה 24 אין לי מענה להשיב (בשני כה״י).

עמוד 318 שורה 7 „התגאה עליה״ חסר בכ״י A.

שער מ״א עמוד 321 שורה 10 בכ״י A במקום „אמר האיש״ (פה ובמאמרים הבאים): אמר הזקן (!):

עמוד 323 שורה 2 והיו אל עָל קוראות (A), אל על נקראות (B).

שם שורה 16 זרע הֲסִידַי אל חי (בשני כה״י).

שם שורה 20 צ״ל: כי אין דְּבַר יֹשֶׁר בְּנָשִׁים, בק.

עמוד 324 שורה 2 והנכלות, נ״א: והנבלות (ל.).

שער מ״ב עמוד 325 שורה 4 יושב במארב משבילים (A).

עמוד 326 שורה 11 ויתחיל הבחור (A), ויען הבחור (B).

שם שורה 22 הנדבה היא נְגֶבֶת (B).

עמוד 329 שורה 6 והיא אִתּוֹ לְרֹאשׁ נָכְרִי שמורה (A).

עמוד 330 שורה 12 אשר בנו בלבם לאֵל אפריון (B).

שער מ"ג עמוד 335 שורה 18 מלפינו ומורנו (בשני כה"י).

שם שורה 20 „אשר ידרוש"... החרוז הראשון חסר בכ"י A, ובכ"י B תחת „מי אחד מֵבִין" נמצא „מי אחד בבין" [בְּבִין: יחיד בתבונתו].

שער מ"ד עמוד 336 שורה 15 בכ"י A תחת „אמר השני" (וכן להלאה תחת המספרים הסדורים): „אמר אחר".

שם שורה 18 בכ"י B הנוסחא: „אמר הד׳, ימי האדם שלשה וכו׳" (והמאמר „אתמה" וכו׳ חסר פה ונמצא אח"כ במספר מ"ז); אמר הה׳, ג׳ (!) למדו החכמה להתגדל בה על וכו׳.

עמוד 337 שורה 14 אמר השנים עשר, בכ"י B: „אמר הי"א" ואח"כ במקום „אמר הי"ג" ג"כ „אמר הי"א (!)".

שם שורה 19 יתן העשר לנדיביהם (לא יותר, בשני כה"י).

שם שורה 21 ההוספה „ואם לא תצטרך" וכו׳ היא על פי כ"י A, ובכ"י B כתוב: אמר הי"ד: אם תכנע למי שתרצה תהיה גבירו, ואם תעשה חסד למי שתרצה תהיה חבוין (לא יותר):

עמוד 338 שורה 1 ונקבה מזכרים (B) המאמר שאול מדברי רז"ל במדרש: אמר ר׳ לוי ג׳ כפויי טובה הארץ והאשה והנפש וכו׳ (ויקרא רבה).

שם שורה 3 שמור דברי ניבך (B), ובכ"י A חסר המאמר הזה.

שם שורה 12 בכ"י B: „אמר הכ"ח, הנפש כצלם והחכמה יפיו, או כעץ והחכמה פריו. אמר הכ"ט, הנדיב וכו׳" וכן בכ"י A („אמר אחר").

עמוד 338 שורה 24 „ישיבהו" בכ"י B „ישיתהו".

עמוד 339 שורה 2 בכ"י B אמר הל"ט מבחר המעשים וכו׳ [כמו בנדפס שלפנינו שורה 14 אמר המ"ט], וכן בכ"י B „אמר אחר". עם זה חוזר בכ"י B המספר הסדורי להסכים עם המספר אשר בדפוס אצלינו, והמאמר הבא מתחיל: אמר המ׳. — בכ"י A חסרים המאמרים מ׳ עד מ"ד (מום הנדבה).

שם שורה 8 — בכ"י B „אמר המ"ה, מום הדבור היתרון. אמר המ"ו דורש" וכו׳.

שם שורה 10 — אחד „בוז ואיבה" בכ"י B אמר המ"ז אתמה למי יקנה (בדפוס: אמר הרביעי). אמר המ"ח החכם נכבד וכו׳, אמר המ"ט השקיטו וכו׳, אמר הנ׳ הפרישות וכו׳ עד לכל חסרון. אח"כ אמר המגיד וכו׳.

שער מ"ה עמוד 341 שורה 3 — נסעתי מאיסכנדריאה (B, הוא השם הערבי לאלכסנדריא) ובכ"י A נמצא: בדרכיה לעיר טבריה.

עמוד 342 שורה 22 „אמרו לדודנו" שני הטורים הראשונים חסרים בכ"י B.

עמוד 345 שורה 1 — עשה שׁ׳די חשק וישורר אותם (בשני כה"י).

שער מ"ו עמוד 350 שורה 2 — וכמה בית הכנסת (בשני כה"י).

שם שורה 6 — רבי אברהם בן שושן זצ"ל (A) „הוא אדר היקר, ושכלו לא נחקר, ומנדיביהם ר׳ משה בן שושן הבונה" וכו׳ (בשני כה"י).

שם שורה 7 „ומנשיאיהם — ופעלות מְיֻשָׁרוֹת" חסר בכ"י A.

שם שורה 9 בכ"י B „בן טורדוס" חסר, ובכ"י A: בן טדדות.

עמוד 350 שורה 10 — בשני כה״י: ור׳ ז י ז א בן שושן (לא „יהודה״), הוא הנזכר באבודרהם, עי׳ צונץ, צור געשיכטע 437.

שם שורה 11 בכ״י B „בן ר׳ מאיר ן׳ מיגש״ ובכ״י A חסר.

שם שורה 12 — „ומהם — — דורו הרופא״ חסר בכ״י A ומתחיל ור׳ י ע ק ב; „בן מאיר״ חסר בשני כה״י.

שם שורה 15—16 — ר׳ יוסף ק צ ט נ ט י נ ו (B). — הלכתי לעיר לירדה (A), לרדה (B).

שם שורה 17 — החזן רבי י ו ס ף ן׳ א ל ס י י ד (A); סוד שכלו (! B).

שם שורה 20 — ומכלים ה נ ד י ב י ם בנדבותיו (B).

שם שורה 22—23 רבינו ששת כו׳ זצ״ל. עיין צונץ, צור געשיכטע אונד ליטעראטור עמוד 436 ורבה״י של גרעטץ חלק ששי עמוד 393 (Note 1), והחרוזים בשער נ׳ עמוד 451.

שם שורה 23 ושם הנשיא וכו׳ עד ונבונים (351 שורה 3) חסר בכ״י B.

עמוד 351 שורה 3—4 — ו ב ו ענוה יתירה (A), ובניו מתוקים וחמודים (A, B).

שם שורה 8 צ״ל: ולו ש נ י בנים.

שם שורה 14 — היה לו בלשון ממשל ורהב (A).

שם שורה 21 — הנדיב ר׳ נ ת ן פקיד המלך (בשני כה״י), עי׳ המבוא.

שם שורה 22 — ומשם ב א ת י לארצות מזרח (B).

שם שורה 23 — ותחלתם עיר א ס כ נ ד ר י א (A, B).

עמוד 352 שורה 3 — סגור בלי פותח (B).

שם שורה 10 — ובעל נפש נ ד י ב ה (B). ואנשי העיר

השנית בהם איש אשר הוא לִיְקַר חותם תבנית [תכנית ?] ושם הבדלח וכו׳ (A), ובכ״י B אחר „נדיבה״: ושם הבדלח ואבן השהם.

עמוד 353 שורה 6 — החרוזים „וְהַחֲלָש״ חסרים בכתב יד B במקום הזה (מקומם בשער חמשים). עי׳ בספר „מעשה נסים״ להחכם ב״ג בהקדמה צד V.

שם שורה 15 ר״י בן ברוך הוא בעל התוספות ר׳ יוסף ק ל י צ ו ן (נזכר ביבמות דף ע״ב ד״ה ואמר ובדפוסים משובש: קלינו׳) ונקרא גם איש ירושלים כי שמה עלה מצרפת, אחרי ישבו איזה זמן בפאריז. עי׳ גראָסס גאַלליאָ יוד. עמוד 595.

שם שורה 17 — מן האשקלונים ק ה ל ה מעולה (בשני כה״י).

שם שורה 22 — והאל י ו ד ע נסתרות (בשני כה״י).

עמוד 354 שורה 2 „בחיר האל״ אין בכ״י A.

שם שורה 3 — הצדיק ב ן ר א ש י י ש י ב ו ת א״י (A).

שם שורה 9 — ושב ורפא לו, ו א ש א מ ש ל י (B).

עמוד 355 שורה 3 בכ״י B חסרים החרוזים ובמקומם כתוב רק: „יקצר לשוני מספר רב חסדיו״. אח״כ: ושם ראיתי החכם הגדול ד נ י א ל ה ב ב ל י הוא מעין המתגבר, ובחכמתו ארזים משבר, וחילים יגבר. ושם הנשיא ר׳ י א ש י ה נשיא גליות וכו׳. „בן ישי״ א י ן ב כ ת ב י ה י ד.

שם שורה 9 — אוסף המרות החמודות, ו כ ו ל ל ב ל ב ו ס ו ד ו ת ה ת ע ו ד ו ת, ו ר ע י ו נ י ש כ ל ו ב כ ל ע ב ר ר ו ד ו ת, ובכל תבל וכו׳ B.

שם שורה 17 „ובין הצדיקים — עד קוצים״ חסר בשני כה״י.

שם שורה 19 — [עשירים מנכסים], עניים ממעשים, כי החסירים אשר שם אין בכל תבל כהם; והרעים אין מגיע

אליהם. ואם תחקור עליהם תמצא בתוך הסלת פסלת ותוך הציצים קוצים ובין הצדיקים מזיקים ובתוך הקדושים קדֵשים, לובשים בגדי וכו׳ כמו ברוך הרופא — —

עמוד 356 שורה 7 — הציור ממדות הרופא הנבל הוא בכ״י B בקצת שנוי נוסח ואיזה מאמרים מוקדמים או מאוחרים, אבל התכן אחד. בכ״י A נמצא רק קצור מציור־החרפות הזה. בכלל נראה ביחוד משנויי הנוסחאות בשער הזה (כן גם בציור המלחמה בשער ז׳) שהמחבר כתב ומחק ומליצותיו הספוריות לא כמסמרות נטועים.

שם שורה 15 „גבה עינים, קצר אפים וכו׳״ המעיין יראה שהשתמש בזה חריזי במליצות גבירול בכתר מלכות (ודוי המתחיל: אלהי בשתי ונכלמתי), וכן בכמה מקומות.

שם שורה 26 — „שכם בן חמור״. בכ״י A חסר מכאן עד „וזאת המשפחה״ (עמוד 363 שורה 17) לבר איזה טורים מציור נבלת הרופא הנמצאים למעלה מזה.

עמוד 359 שורה 9 — או פסקה. בכ״י B „ומנהגו בחגים ובשבתות לברות לבנו (לבדו ?) מן בית התפלה, והוא נבדל מן הקהלה, ומפחדו פן יכריחוהו לתת צדקה אל בית ה׳ לא יבוא ואל המקדש לא יגש כי מום בו.

עמוד 360 שורה 9 — „ומשם באתי — — משכילים ונבונים״ חסר כאן בכ״י B, ולהלאה בשורה 18 כתוב: „ופעלים מאֻשרים. ומשם באתי להר צמרים וכו׳ עד ובחור בטוב״.

שם שורה 19 — ר׳ עוזיאל [יחיד הדור ופלאו ממזרח שמש עד מבואו, הוא משנה למלך וגדול בבית המלך] ומפרי וכו׳.

עמוד 361 שורה 8 ג״א: „כַּחֲבֵרִים״ (פרופ. ד. קויפמאן).

שם שורה 10 עֲצָתוֹ לַמְּלָכִים B.

עמוד 461 שורה 15 אֱמֶת, ג״א: חֵמֶת (פרופ׳ קויפמאן), ואין ספק כי היא הגרסא הנכונה.

שם שורה 16 — כסף נכחר [ומהם ר׳ שארית, לו שבעה בנים, משכילים נבונים]. ושם ר׳ יצחק וכו׳. B („ושם ר׳ דוד — — נעימים״ חסר).

עמוד 362 שורה 1 רבי יוסף מערבי. הגאון שי״ר (בתולדות ר׳ נתן בעל הערוך, בכורי העתים 1829 עמוד 76) משער כי הוא ר׳ יוסף ן׳ עכנין, ועי׳ מונק Notice, שטיינשניידר בהאנציקלופדיה הגדולה של ערש וגרובער מחלקה ב׳ כרך 31 בהמאמר על יוסף עכנין; נייבואר בהמאסף הירחי לפראנקעל־גראֶטץ שנה י״ט, 1871; המזכיר ש׳ 1873; מאגאצין למחקרי היהדות שי״ל ע״י בערלינער, שנת 1888.

עמוד 362 שורה 4 — „גביר ישאג״. בכ״י B השיר הזה אחרי „לשחק העלהו״ (להלאה ע׳ 363 שורה 4), והחרוז „וים חכמות — חרבי״ חסר.

עמוד 364 שורה 5 — ושם הרופא אלעזר וכו׳ עד „והודיע לכל העולם פתיותו״ חסר בכתבי־היד; לפי הנראה הוא הוא הרופא הנזכר למטה לתהלה רבה וחריזי שב לנשא ולרומם אותו אחרי החרפות והגדופים אשר שפך עליו ויכחה אח״כ מספרו את הראשונות.

שם שורה 7 מזה נראה כי חזקה שמירת הדת לכל פרטיה בקרב כל העם בעת ההיא, מבלי יוצא מן הבלל, עד שגם לרופא המלך לא סלחו על שנסע בפקודת אדונו ביום השבת.

שם שורה 25 „ולא היה מתגאל במו פִּתָּיו״ (פרופ׳ קויפמאן).

עמוד 365 שורה 9 בכ"י B :
יוסף יסור התבונות
ניבו צרי צור מחולה (מחולא ,A).
שם שורה 22 בכ"י : שמריה , מבחר גדוליהם , ועובדיה היה אביהם (עובד יה ?).
עמוד 366 שורה 7 — „הוא משכיל — — מקומו" חסר (B).
שם שורה 11 — בן זכאי (בשני כה"י).
עמוד 368 שורה 7 — „ושם איש נבל" עד „ומשם נסעתי לעדינה" רק בכ"י B (בכ"י A חסר).
עמוד 369 שורה 9 — „לעיר תֹּוֶךְ" כן נקוד בכ"י B.
שער מ"ז עמוד 373 שורה 5 — אני עֲכּה (בשני כה"י).
שם שורה 10 ואנכי שְׁכֵנָה לשכינה (בשני כה"י).
עמוד 374 שורה 14 — וגם נצבה (B).
שער מ"ח עמוד 379 שורה 18 בכ"י B „בעת תכסוף ראותי".
שער מ"ט עמוד 381 שורה 6 שַׁחַק, אולי יש לקרוא „שַׁחַר". השחר מתאמץ לכבות מאור הפרחים, להעים ולהאפיל זהרם, אולם נוגה מראיהם רב מנוגה השחר.
שם שורה 12 — פלגים נוזלים (B).
עמוד 384 שורה 4 — כְּאֶשְׁכּוֹל (A, B).
עמוד 385 שורה 18 — החרוז „תעורר מיתרי" איננו בכ"י B.
שער נ' עמוד 388 שורה 4 אצל ל. : הייתי בארץ תבץ.
שם שורה 17 גבר , נ"א : נעיר (ל.).
עמוד 389 שורה 18 בכ"י פאריז : וְנֶעֱלַמְתָּ תחת „ונעלית".
עמוד 391 שורה 2 צ"ל : וְלֶחִי.
שם שורה 3 בכ"י אוכספורד ובכ"י גינצבורג : אחונן את אֲבָנֶיהָ.

עמוד 391 שורה 5 בכ"י הנ"ל : וְאֵיךְ אכסוף.
שם שורה 12 צ"ל : על דל אשר יחסה.
עמוד 393 שורה 3 — למצוא כפרה (בשני כה"י, ולפי זה אין כאן חרוז רע של סופֵר וכֹּפֶר).
שם שורה 7 — בכ"י B : עדי כי שומעי שמעו יְבוֹאוּן
וְנַפְשׁוֹתָם יְרִימוּן לוֹ תְשׁוּרוֹת ;
עמוד 394 שורה 4 — החרוז : „גבהו — — פעלתנו" אין בכ"י B , ובכ"י A הוא נוסף בשולי היריעה. החרוז השני הוא בכ"י B כנכון :
מֵאִתְּךָ הַשָּׁר תְּהִלּוֹתֵינוּ.
וּמִמְּךָ כָּל גְּדֻלָּתֵנוּ.
ולפי נייבואר : „ובך יסמך כל גדלתנו".
כפי שהעירני הרה"ח דוד כהנא נ"י כתבת השיר הזה צ"ל : ואלה עשיתים על ר' משה מספרד, שלחתים אל הנשיא ר' מכיר, עי' קובץ על יד (הוצ' מ"נ) ח"א צד 15 וס' פניני המליצות צד 33, גם הלבנון שנה חמישית עמוד 248 ובס' מעשה נסים לב"ג בהקדמה ע' XVII.
עמוד 394 שורה 16 — הֵמָּה כַּשְּׁוָרִים (כן נראה לנקד) מִבְּלִי לֵבָב (בשני כה"י).
עמוד 395 שורה 10 בני דורך , נ"א : בני חדרך (ל.).
שם שורה 13 אצל נייבואר (מלאכת השיר) : ואלה עשיתי על ר' אברהם בן מימון ז"ל עשיתים בירושלים ושלחתים למצרים.
עמוד 396 שורה 10 — בכ"י A „ויחשב כסות הרי" (?) משובש.
שם שורה 11 „ועשיתי על השר בעל המדות והמעשים, ר' שמואל בן הראש ר' נסים" (נייבואר).

עמוד 396 שורה 14 — לבי לפורוך מרוכה (=מְדֻכָּה) B.

עמוד 397 שורה 1 אֵש הסנה.

שם שורה 2 בכ״י אחרים: „אתה כמלאך אף [אֵל ?] בהסנה הסנה״ ועוד לא הוברדה הקריאה הנכונה. בכ״י אוכספורד:

„בהפנה הסנה״.

שם שורה 3 צ״ל: ו ע ם נרבתו.

שם שורה 6 נ״א: „לו אמך היתה כן״,

ובכ״י B: לוּ תִהְיֶה אִמְּךָ כֵּן

לֹא יִהְיֶה מוּם בְּזַרְעָהּ.

עמוד 398 שורה 3 — אם ב ן נ ב ל קפץ (B).

שם שורה 7 — כִּי לֹא יָנוּחַ שֵׁבֶט רֶ־

־שַׁע עַל גּוֹרַל [הַ]צַּדִּיקִים (B).

שם שורה 12 — בכ״י B: וּבְעֵת יְרוּצוּן (כצ״ל).

שם שורה 13 צ״ל: תעבור ר א ש ו ן.

שם שורה 19 צ״ל: וּמָלֵא.

עמוד 399 שורה 3 — אֶתְמַהּ לְעָבֵי טוּבְךָ אֵיךְ נִכְלָאוּ (B).

להחרוז „אתה כמו מחול וכו׳״ מעיר ר״ד כהנא כי המשורר הקראי משה דרעי לקח מחריזי את הרעיון הזה בשירו המובא בלקוטי קדמוניות לפינסקער עמוד צ״ד סי׳ קמ״ג. אולם המעיין יראה כי שונה מאד הסגנון אצל דרעי (דמות כנור אשר יערב בקולו — לכל אזן, ולבו רֵק ופוחז) ורעיונות ומשלים קרובים בתכנם נמצא אצל כל המשוררים והמליצים.

עמוד 400 שורה 4 — „קללות הוא״ וכו׳ נמצא במקום הזה רק בכ״י A (עי׳ למעלה עמוד 189).

שם שורה 14 „והשאלתי ממנו ספר, כל משליו משלי אפר״ (בכ״י אוכספורד: ש פ ר), נייבואר:

עמוד 401 שורה 2 צ״ל ויגמול ש ק ר י ם.

עמוד 402 שורה 4 — ר מ ו ת י ו ס ף (כן בכה״י) = בן פורת.

שם שורה 5 אצל נייבואר: „עטרת הוד כ ח ו ל ם״. כל השיר הזה קשה להולמו, ולפי שד״ל (אגרות חלק ט׳ 1314), צ״ל: כְּחֵלֶם, לפי זכריה ו׳ י״ד.

שם שורה 9 — מִגְּדָנֵי פִיהוּ וְאֹכְלֵם (B).

שם שורה 11 — וְהֵן רוּחִי אֲשַׁלֵּם (כן בכה״י) = אמות בחטאי.

בכ״י B נמצאו פה עוד שירי חשק הקטנים (בקובץ fol. 131):

צבי החן אשר שכן (להלאה עמוד 408).

צבי החן אשר לחיו (ע׳ 417).

צבי החן מחצני (ע׳ 424).

צבי חן החליף גילי בחילי (ששה חרוזים כפולים).

יעלה הביאתני (ע׳ 428).

יְקַצֵּץ אל צעיפים (ע׳ 438).

שם שורה 18 נ״א: פרשה עֲנַן־שֵׂעָר ועליו נראתה הקשת.

עמוד 403 שורה 11 „רמעי ב ע י ן ר ו ג ל״, עיני „הולכת רביל״ ומגלה לרבים כי תשוקה צפונה בקרבי. וכמו שיש ה ו ר א ה כ פ ו ל ה לעין רוגל בחרוז הזה בן גם „לְבִּי עֲלֵי נַחַל״ היא מצד אחר מליצה מקבילה לעין רוגל ומצד השני הוראת נַחַל = מחלת לב (כמו: יום נחלה וכאב אָנוש, ישעיה י״ז), ושעור „לבי אמונה״ (בהוראה השניה) כמו ויהי ידיו אמונה. — הוראת כפולות כאלה נמצאו ברב השירים, על הרוב בתור עוקץ בסופם.

שם שורה 12 נ״א: „ואמרתי על הענין, להקיר נוזלי שיר מן המעין״ (פירוש: על הענין הנזכר, הצער הצפון).

עמוד 403 שורה 15 נ״א: דמעי רָגַל (על ידי שנראה בחוץ בשתי העינים הלשין על צער לבי).

שם שורה 17 „יונית״ אין אצל נייבואר (לה״נ הוא תקון סופרים).

עמוד 404 שורה 1 — „עוד לגלות ת ז נ ו נ י ה״ (B).

עמוד 405 שורה 1 „כי שמם כשמך״, שנקרא האיש נ ש י א בעדתו (ראה החרוזים „הה ראתה״ עמוד 422).

שם שורה 7 בְּ לְ בְּ ךָ בית זבול (B).

שם שורה 15 נ״א: טובת בני בַּלְּגָה (שם הקהלה).

עמוד 406 שורה 8 לפי נ״א: יָקְוָם אבד.

שם שורה 18 עדי יוכל לעלות בסולם (מליצה רגילה אצל הסופרים והמעתיקים במאה הי״ב והי״ג). בכ״י כאן השיר הקטן „לאיש מנדיבי ספרד״ (p. 408), המתחיל: שאו שלום.

עמוד 407 שורה 3 — צ״ל: שלחתיה לְ א ִי שִׁ י ם — וְחַסְרֵי־בִין וְשֵׂכֶל (=הכסילים), או: חַסְרֵי בִין.

שם שורה 9 ודמיונם כרמש הַגְּלָלִים, אשר במור יהי אָבוּד וְצָמוּת (B), המלה אבוד נראית גם בכ״י A והמלה שלאחריה חסרה ע״י קרע.

שם שורה 11 צ״ל: בְּתוֹךְ צואה.

שם שורה 15 — נ״א: „נדיב היד״ (בספר פניני המליצות ד׳ 16).

עמוד 408 שורה 9 צ״ל: כלי נשק.

שם שורה 14 בָּבַת עיני.

עמוד 409 שורה 3 צ״ל: ראיתי ב ר א ש ו מצנפת.

שם שורה 8 נ״א: „כמו תבל תלויה על בלימה״ (מלה״ש).

שם שורה 11 צ״ל: חֲ ב ו ק דורי שדי.

עמוד 409 שורה 15 עי׳ אגרות שד״ל חוב׳ ט׳ עמוד 1318: ברוכה (במקום „גרורה״), ור״ד כהנא קורא: הֲדוּכָה, לפי דברי חריזי בסוף שירו „רפואות הגויה״.

שם שורה 17 נ״א: „ועשיתי על שיבה אשר בימי נעורים זרקה בי ובנגע פרחה בלבי״ (מלאכת השיר לנייבואר). ואחרי „על נוד ימי נער וְסוּר (כצ״ל) צלם״ נמצאו באיזה כ״י עוד החרוזים האלה:

„ועוד בענין הזה עשיתי, וללבת בדרבה (?) נסיתי.
ראו (לפי המשקל אולי: בָּאוּ) כְּהֶגַע עוֹרְבֵי קְדֵרוּת אֲשֶׁר
קֶדֶם בְּשֵׂעַר שַׂעֲרִי שָׁקְדוּ,
דָּאוּ וְתוֹךְ קִירוֹת לְבָבִי קִנְּנוּ
מִיּוֹם אֲשֶׁר מִשַּׂעֲרִי נָדְדוּ״.
(השחרות עברה משערות ראשי אל לבי ותקנן שם; היתה „למרה שחורה״).

עמוד 410 שורה 12 נ״א: כי בה זממיו יום ולילה נצים.

עמוד 411 שורה 6 נ״א: יָחִיד בְּרָאֶךָ (והוא הנכון).

שם שורה 11 הכתבת „ועשיתי בצרפת וכו׳״ פה כטעות ומקומה הנכון לפני החרוזים הבאים אח״כ „אמונה אין בלתה״, ולפני החרוזים האלה (דורש קנות מוסר) נמצאה בכ״י הכתבת הנכונה: ועשיתי בארצות מערב לאיש טפסר ללמדו דרך מוסר (מלה״ש 42).

שם שורה 15 נ״א: כי אם יהי נאה.

עמוד 412 שורה 3 — נ״א: אם תט לניבי אוֹיְבֶיךָ תחלוש, והוא יותר נכון, עי׳ גם פניני המליצות ד׳ 7.

עמוד 412 שורה 7 צ"ל: שבי נפשי אתה, וְעַמָּה הַלְוִי!
(העוקץ שבחרוזים האלה הוא כי אחרי מנותו מעלות האמת והאמונה יתן המשורר האות היותר נכבדה על טובה: שאין לאנשים כיצחק הלוי חלק בה).

שם שורה 15 שְׁמָהּ קָרָא שְׁנַת גה"י (B).

עמוד 413 שורה 1—2 שבר במצרים וכי משה עלה לשמים ואען ואומר (מלה"ש).

שם שורה 9 באיזה כ"י: ועשיתי בעניני תבל אשר הם נובלים כמו ציץ נובל.

עמוד 414 שורה 4 צ"ל: בְּ־מנוחה. — „לא יתקבצו שני נחים", משני שואים תכופים השני הוא נע.

שם שורה 12 נ"א: וּכְבֵד עונו כַּיּוֹם — „אמוגו" כן גם בכ"י B.

שם שורה 15 צ"ל: הֵן החכמים.

עמוד 415 שורה 5 צ"ל: שוא לכם כָּל משכימי קום.

שם שורה 18 צ"ל: ועשיתי על הקהל לוניל.

עמוד 416 שורה 1 — ושולח דבר חכמה אֲלֵיהֶם (כן גם בכ"י B כהשערתי בהערה).

שם שורה 2 טוב יותר לקרוא: כְּעוֹרֵךְ אל מאור שמשם ירחו, והיא כמליצת „תבן אַת מכנים לעפריים", וכן: רסיסי טל לים סוף, תמרים ליריחו.

שם שורה 5 אצל נייבואר: בקש ממני ר' יהונתן הכהן זצ"ל [לא היה עוד בחיים בזמן חבור הספר, עי' המבוא] להעתיק לו סדר זרעים וכו'.

שם שורה 17 — ובתוך לבבם ימצאו יום חפשו (B).

עמוד 417 שורה 1—3 — וביום ברוא... נִשׁוטטו למצוא, בְּצֵל מִי (B) יֶחֱסוּ? אָמַר אֱלֹהִים — כצ"ל.

עמוד 417 שורה 8 צ"ל: ועיניו שולפים עֲלֵי־בְּרַק חֶרֶב מעופפת.

שם שורה 15 צ"ל: צְרוּבָה היא.

שם שורה 21 נמשלו כבן בעור, נ"א: נמשלו הַבֵּן כְּהוּר (מל' הורים, גברו על ברכות הורי). עי' מכה"ע אריענט לשנת 1845 סי' 14, גומד 39 ואגרות שד"ל הוצאת גרעבער עמוד 1338.

עמוד 418 שורה 6 נ"א: וְנִרְבָּעִים.

שם שורה 11 צ"ל: שְׂאוּ שָׁלוֹם לְדוד אִטֵּר, וכן בטור השלישי לְאִטֵּר מכתוב.

שם שורה 19 במקום „גבר", נ"א: עבור.

עמוד 419 שורה 8 הבת תחיון: את בת עיני בעצמה אתם מניחים בחיים.

שם שורה 16 כְּחַדְרָךְ (=דמשק, עי' במבוא).

עמוד 420 שורה 14 צ"ל: ישאל בעד הקץ, ואין עוֹנֶה.

שם שורה 16 צ"ל: זה לו שנת אלף יָקוּ, אוּלַי תפקוד עון צריו, ולא שָׁלֵם.

פירוש: ועוד לא שלם עונם (עפ"י הכתוב בראשית ט"ו, ט"ו כי לא שלם עון האמורי). ומלת שלם בחרוז הבא=העיר ירושלם.

שם שורה 18 נ"א: יָהּ שוב וְיִשְׂרָאֵל לְעִיר הָאֵל.

שם שורה 21 חצר בית קָדְשְׁךָ.... לחזות.

עמוד 421 שורה 21 צ"ל: במחשבי כְּלָאִים.

עמוד 422 שורה 2 המלה „כלי" למחוק.

שם שורה 16 „חֲשַׁבְתִּיהוּ" — לתקן: חֲשַׁבְתִּיהָ.

עמוד 422 שורה 17 : יָקָר.
שם שורה 18 : כְּחַנְתִּיהָ.

עמוד 423 שורה 3—4 — אשר נוֹשֵׁן בְּכִסְלוֹ, וְרֵעוֹתָיו — חדשים לבקרים (B).
שם שורה 9 צ״ל : צֳרִי צִירִי לְכָל צִיר יֶחְבָּשׁ (המליצות שהן תרופה למכאובי הן גם מרפא לכל שבר).
שם שורה 10 צ״ל : רְדֵה דְבַשׁ מִלַּי, יְהִי מַכִּיר : אֱמֶת — ועי׳ אגרות שד״ל עמוד 1338 (חוב׳ ט׳).

עמוד 424 שורה 7 — ומי נִגַּשׁ למלחמתי B.
שם שורה 9 נ״א : „על ר׳ מנחם יא״ע״ [כי היה בחיים בעת כתיבת החרוזים] על ענין ר׳ הלל אשר בטחתי בו.

עמוד 425 שורה 1 נ״א : בְּהַרְאוֹתִי — — יקוד תשקו לְלִבּוֹ (עי׳ אגרות שד״ל p. 1340).
שם שורה 3 ועשיתי באשור על אשה וכו׳.
שם שורה 6 — נוסחא אחרת טובה היא :

— חִישׁ יִתְנַנֶּה תּוֹךְ שְׁאוֹל וְיַשְׁכְּנָהּ
תִּדְמֶה עַתַלְיָה, רַק בְּנָהּ יִדְמֶה אֲחַז
יָה, בּוֹרְאָהּ לֹא יַעְזְרֶהָ וִיחוֹנְנָהּ ;
שָׁרְשָׁהּ יְקַצֵּץ עִם יְלִידָהּ, וַעֲתַלְיָה
אֵם אֲחַזְיָה רָאֲתָה כִּי מֵת בְּנָהּ. (נייבואר)

שם שורה 16 לשון אש תהלוך תּוֹכָם (נייבואר).

עמוד 426 שורה 18 מעלת גֵּרָה = אשר יסודה בבצע כסף.
שם שורה 19 נ״א של הכתבת : „ועשיתי על איש ראיתיו בבית הכנסת ירק ירק, ורוקו בפני רעיו זרק״, ולפי

זה טעם „נבזים בוזים אותו״ — רעיו שהוא מבייש אותם.

עמוד 427 שורה 3 לאיש עשה תפוחי זהב (כצ״ל).
השיר הזה נמצא גם במלאכת השיר לנייבואר עמוד 52 אבל שם בהכתבת אמנם „תפוחי זהב״ אבל החרוז הראשון הוא „שיר (שור ?) תפוחי כסף ידמו — טבעות על בדי ארון״.
שם שורה 5 נ״א : שור תפוחי זהב ידמו
טבעות על בדי ארון.
שם שורה 18 צ״ל : בעין האל כמו אלף.
שם שורה 19 וְהַשָּׁעָה כְּמוֹ עוֹנָה (שד״ל).
שם שורה 20 בַּכּוֹס.
שם שורה 21 נ״א : עַד כִּי בְּעֵין הָאֵל יְהִי שָׁנָה.

עמוד 428 שורה 8 „נגלו צפוניו״ לפי המשקל חסרה תנועה, ואולי צ״ל : אֲהָהּ גַּלֵּי צְפוּנַיִךְ !

עמוד 429 שורה 1 בספר מלאכת השיר לר״א נייבויאר הכתבת :
ועשיתי על איש עוזב אשתו בעד שפחתו וילדה לו בת דומה לצורתו והיה שמו [יעקב] (הוספת נייבויאר).
שם שורה 8 רא״נ קורא : נשבע שמו הרע.

עמוד 430 שורה 15 גירסת שד״ל : בחרבות יהי נִסְכַּר (מן ויסכרו מעינות תהום).

עמוד 431 שורה 3 לאש תֹּפֶת (שד״ל).
שם שורה 11 לָטוֹב יהי לָרע.
שם שורה 17 בַּאֲשֶׁר בְּיֵין חֵטְא יִשְׁכְּרוּ, חֶרֶב (שד״ל).

עמוד 434 שורה 6 צ״ל : — — וְשׁוּבָה אֶל אֱלֹ-
-הֵינוּ, הֲכִי יַרְבֶּה מְאֹד לִסְלֹחַ.

עמוד 434 שורה 8 נ״א: שֵׂיבָה הלא תשלוף (ולפי זה „הפרידה״ היא המות). תחשוב (נייבואר).

שם שורה 9 נ״א: תחשוב לנדוח.

שם שורה 16 צ״ל: וְאַתְּ שׁוֹגֶה.

עמוד 435 שורה 1 גם הנוסחא: קְרָאוּךָ „בְּלִי פֶּה״ נכונה.

עמוד 437 שורה 17 צ״ל: לְבָבִי בָּחַן כל בני שם וגדלה.

עמוד 438 שורה 13 צעיפים — כן הוא בכ״י B. פירוש החרוז השני: האין די לי במכאוב חשקי ואהבתי, בהיותי רחוק ממנה, כי יוסיפו הבגדים להעלים אותה מעיני.

עמוד 439 שורה 16 הנכון הוא לנקד:

הוֹנְךָ כְּמוֹ שֶׁמֶן; וְיִשָּׁבֵר בְּמוֹ־

תְךָ הַכְּלִי — וְיַעֲמוֹד הַשָּׁמֶן!

פירוש: הון האדם הוא כשמן (של הנביא אלישע אשר לא כלה כל זמן שהיו לו כלים), ועל ידי המות (במותך) ישבר הכלי ויעמוד השמן.

עמוד 440 שורה 4 איך מיגוניו יִנָּחֵם.

שם שורה 6 אחר „ופעלו בפחם״ עוד חרוז:

כָּל בַּעֲלֵי הַנְּדָבוֹת הֵם רֵיק, וְצִיצָם וּפִרְחָם.

עמוד 441 שורה 5 זכות בלשון זכר, וכן בהמבטא הרגיל בזכרון צדיקים: זי״ע = זכותם או זכותו יגן עלינו (ונמצא בכתובים כבר משנת 1288), כי דרך המליצים הקדמונים שלא להבחין בדיוק בין זו״נ בדבר שאין בו רוח חיים, וכגון זה מצינו בספר שלפנינו במקומות רבים (בשער ז׳: והחרבות כברקים ממהרים; ושתי המערכות עומדים. בשער י״ב: נדיבות וכילות בל׳ זכר, בכל השער. בשער כ״ד: אולי בית התפלה קרובה ואלכה אליה ואדרשה בה; — וטענותיו חזקים ונאמנים, ועוד כאלה). ובספר אבני זכרון לשד״ל (פראג תר״א) מובאה בעמוד ה׳ המליצה מעורבת המין: „והמה נלקטות כמלקט שבלים״ ומעיר על זה שד״ל שיש בדומה לו בכה״ק: אנה המה מוליכות את האיפה (זכריה ה׳ י׳).

עמוד 443 שורה 4 בְּשֶׁלֶג.

עמוד 444 שורה 11 מן „אחר הדברים האלה״ והלאה אין בכ״י B.

רשימת

האנשים והמקומות הנמצאים בספר הזה, על פי סדר א״ב.

א.

ב.

ג.

ד.

ה.

ז.

ח.

ט.

י.

כ.

ל.

מ.

נ.

ס.

ע.

פ.

צ.

ק.

ר.

ש.

ת.

לוח הטעיות.

עמוד	שורה	תחת	צ״ל
4	1	הבור	הבורא
15	5	בראותי	בראותו
52	4	בבלי ום	בכל יום
82	18	נכחן	נכח
〃	19	לשו	לשון
90	5	בכתי	בבתי
96	4	וְאוֹמֵר	וְאוֹמַר
109	6	לעילם	לעולם
230	21	ולקחו	ולקקו
370	9	בעבור	בעבותות
420	10	גכורות	גבורות